هەرێمێک لە تاریکیدا.. گۆران هەڵ□ بجەیی

گەر کەسانێک تا ئێستاش قەناعەتیان وابێت ،یا وای بۆبچن کە ئەم دەستەڵاتەی ئێستا کەڵکی چاکسازی پێوەماوە،یاخود ئومێدیان لەسەر ئەوە هەڵچنیبێت کە هێشتا ترووسکاییەک لە کۆتایی تونێلەکەدا بەدی دەکرێت ،جا ئەو جۆرە کەسانە خەڵکانی سادەبن یا لە هەر پێگەیەکی سیاسیدا بن،ئیدی سەر بە حیزبەکانی دەسەڵات یا لە ئەحزابی[موعارەزە] بن ،ئەوە بەدڵنیاییەوە هیچ لە ماهیەتی دەسەڵاتی کوردی تێنەگەشتوون و خوێندنەوەی هەڵەیان بۆ ڕەوتی ڕوودا□کان هەیە، یاخود باش شارەزای دۆخەکەن و بە هۆکارگەڵێک دەخوازن خەڵک چەواشە بکەن.

گەر شکستی دەسەڵاتی هەرێم بۆماوەیک لە بوارێکدابوایە ئەوە قەبوڵکراو بوو،بەوەی دەرفەتێکی پێدەدرا تا چارەسەری بکەن،بەڵام کارەسات ئەوەیە شکستی و قەیران و گەندەڵی هەموو بوارەکانی گرتوەتەوە ساڵ بەدوای ساڵ ئەو قیرانانە قوڵتر دەبنەوە،ئەویش بەهۆی ئەوەی هیچ نیەتێک بۆچارەسەرکردنیان نیە .ئەوەی بەلای دەسەڵاتدارانو□ مەسەلە نیە باشکردنی گوزەرانی خەڵکە،هەربۆیەش جیاوازیەکی قوڵ ومەزن لەنیوان دەسەڵاتدارن و خێزان و کەسووکارو دەوروبەریان لەلایەک و زۆرینەی خەڵکی بەشمەینەت و کەم دەرامەت وچەوساوە لەلاکەی دی بەدی دەکرێت.دۆخەکە گەشتووە بەوەی خەڵک بە ئاشکرا و بەشێوازی تووند گوزارشت لە ناڕەزایی وخەمەکانیان دەکەن.

پێوەری درووست و شایستە بۆ هەر کابینەیەک و دەسەڵاتێک لە سەر بنەماو ڕۆشنایی کارەکانی دەکرێت،یاخود ڕوونتر ب□□□ن هەڵسەنگاندن و پێوانەکردنی سەرکەوتن و شکستیەکانیەتی لە دووتای تەرازووودا .

گەر بەم پێوەرە حساب بۆ کابینە یەک لەدوای یەکەکانی یەکێتی و پارتی بکەین،کە بە تێکڕا تەمەنی [30]ساڵ دەبێت ،ئەوە بێ دوو دڵی دەڵێین سەرجەم کابینەکان شکست لەدوای شکستیان هێناوەو کارەساتیان بۆ خەڵکی هەرێم خولقاندوە.

گەر ئەڵمانیاو یابان پاش دووەم جەنگی جیهانی بە نمونە بهێنینەوە ،دەردەکەوێت ئەو دوو وڵاتە مووعجزەیان درووست کرد و لە ماوەی کەمتر لە دەساڵدا نەک هەر بینای وڵاتە داڕماو و وێرانەکەیان

کردوە بەڵکو بوونە دوو وڵاتی خاوەن سەنگ و هێزی ئابوری لە جیهاندا. بێگومان هۆکاری ئەو هەڵسانەوە و پێشکەوتنە بەپلەی یەکەم دەگەڕێتەوە بۆ دڵسۆزی و دەسپاکی و ئیرادەی بەرزی دەسەڵاتداران ، ئەوجا پاڵپشتی خەڵک بۆیان.

لە هەرێمی کوردستان یەکێتی و پارتی هەر لەدوای ڕاپەڕینەوە سەلماندیان کە ئەوان ئامانجیان خزمەتکردن و بوژاندنەوەی ژێرخانی ئابوری نەبووە ،بەڵکو تەنها ئامانجیان خۆدەوڵەمەندکردن بووە ،واتە کوردستان بۆ ئەوان بازاڕێک بووە بۆ تاڵانی .هەر لەسەرەتای ڕاپەڕینەوە نیەت و نیازی گەندەڵی و ڕاورووتییان بۆ ئاشکرا دەرکەوت ،بۆیە هەرچی پارەی بکردایە و دەستیان پێدا بگەشتایە ئاودیویان دەکرد، بەمەرجێک هەموو ئەو کەرەستانە بۆ ئاوەدان کردنەوە پێویست بوون.

ساڵی ١٩٩١ لە لەندەن هونەرمەندانی جیهانی بە هاوکاری کۆڕەوەکە ،کۆنسێرتیان ڕێکخست،کە داهاتەکەی لەگەڵ هاوکاری تری جیهانی [57] ملیۆن پاوەند بوو ،هاوکات کوردانی هەندەران دڵسۆزانە ماڵ بە ماڵ دەگەڕان بۆ کۆکردنەوەی کۆمەک . ئەم هاوکاریە داراییانە پارتی و یەکێتی حەپەلووشیان کرد ،وەک دەرکەوت تەنها [320000]پاوەنی گەشتە دەستی ڕێکخراوە مرۆییەکان

ئیدی ئەوە سەرەتایەکی خراپ و مەترسیدار بوو بۆ ڕەوشی ڕووداوەکان و بەڵاوبوونەوەی ئافاتی گەندەڵی . گەندەڵی ئەو دوو حیزبە هێدی هێدی هەموو بوارو کایەو قوژبنێکی ژیانی گرتەوە و شوێنێک نەما هاوڵاتیان دوور لە دەست و چاوی دەسەڵات هەناسەیەکی پاکی تێدا بدەن.

لە هەر وڵاتێکدا گەندەڵی بووە دیاردەیەکی بەربڵاو و بە قوڵی ڕەگی داکووتا و بە ئاشکرا پەیڕەو کرا ،ئیدی هیچ جوڵەو سەکتەرێک بەپاکی نامێنێتەوە کە مۆڕی گەندەڵی هەڵی نەتەکێنێت.

گەر چەند بوارێک بکەینە نموونە ئەوجا کاریگەری گەندەڵی لەسەر ژیانی خەڵک و کۆمەڵگا بە ڕوونی دەردەکەوێت.

- سیاسی / فاشلترین دەسەڵات لەڕووی سیاسیەوە دەسەڵاتی کوردیە،بۆیە تا ئێستا نەیانتوانیوە گچکەترین دەسکەوت بۆ میللەت دەستەبەر بکەن،بەڵکو ئەو کەمە دەسکەوتەی دوای ڕاپەڕین بەدیهات لە مەترسیدایەو خەریکە لەدەست دەردەچێت.
- تەبایی نێو حیزبەکان / تەبایی درۆزنانەو ساختە لە نێو

حیزبەکوردیەکانی هەرێم هەیە، بەڵام لە واقیعدا لە دووژمنایەتی خەفەکراوە یا هەندە جار بەئاشکرا دەیبینین ، بەتایبەتی لەنێوان یەکێتی و پارتیدا . تا ئێستاش هەرێم دوو زۆنە بە دوو دەسەڵات و دوو میتۆدی جیاواز .ئەمەش سەلمێنەری ئەو ناکۆکی و ناتەباییە کە لە نێو خودی حیزبەکاندا بوونی هەیە ،بەگومان ئەمەش کاریگەری سەلبی لەسەر پێگەی کورد لە جیهاندا جێهێشتوە.

▪ مافی مرۆڤ و ئازادیەکان / ئەوەی دەیبینین و هەستی پێدەکەین پاشەکشەی تراجیدیانەی مافی مرۆڤ و ئازادی و پەراوێزی دیموکراسیەتە.دەتوانم بڵێم لەسەرەتای ڕاپەڕینەوە ئازادی زۆر لە ئێستا باشتربوو. ئازادی ڕاگەیاندن،خۆپیشاندان و دەربڕینی ناڕەزایی، ئازادی دادگاو دادوەرەکان ، ئازادی حیزبەکانی دەرەوەی دەسەڵات ،و زۆر لایەنی دیکە بەردەوام بەرەو تەسککردنەوە دەچن.نەبوونی یا کەمی ئازادی گەشتوەتە ئاستێکی مەترسیدار ، بەوەی خەڵکانێک لەسەر ڕای جیاواز کوژراون،سەرنگوون کراون،بەدادگایی کردن لە بەندیخانە نراون،یاخود بەهۆی لایک و کۆمێنتی فەیسبووکەوە لێپێچینەوەیان لەگەڵ کراوە، کە ئەمەش تەنها لە سایەی ڕژێمە تۆتالیتارو دیکتاتۆرەکاندا ڕوودەدەن.

▪ پەیوەندی لەگەڵ بەغدا/ ئەم پەیوەندیە زۆر خراپەو ئومێدی باشبوونی نیە،چونکە دەسەڵاتدارانی کورد لە دانووستاندا زۆر لاوازو بێ بەرنامەن و بەردەوام گۆڕانکاری لە ڕۆژەف و ستراتیژیاندا دێت ، تەنها ئامانجیان وەرگرتنی پارەیەوە هیچی تر.

▪ ئابوری / سێکتەرێک شوێنێک دامەزراوەیەک نەماوە دەستی گەندەڵی مافیای حیزبی پێنەگەشتبێت،وەرای کۆنترۆڵکردنی سەرجەم سێکتەرە بازرگانیەکان لەلایەن کۆمپانیاکانی سەربەم دووحیزبەوە کە گرنگەکانیان بریتین لە: قاچاخچێتی نەوت و غاز ، کەرتەکانی بیناسازی و پیشەسازی{کارگەکانی بەرهەمهێنان}،درووستکردنی مۆڵ، قاچاخچێتی دەروازە سنوریەکان،هاوردەکردنی سەیارە، هاوردەکردن و دابەشکردنی دەرمانی ئێکسپایەر،مەشروباتی کحولی،کاڵاو خۆراکی ژەهراوی ،مادەی هۆشبەر، یانەو کلوبەکانی ڕابواردن و سەرانەسەندن و هەرشتێک پارەی تێدابێت.

▪ کەرتی خوێندن و پەروەردە / وتەیەک هەیە دەڵێت ،گەر ویستت پێناسەی درووستی هەر وڵاتێک بکەیت،سەیری ئاستی پەروەردەو خوێندنی بکە.

گەر ئاوڕێک لە کەرتی خوێندن و پەروەردە بدەینەوە ، دەردەکەوێت زۆر دواکەوتووە و لە ئاستی سۆماڵ و وڵاتە دواکەوتوەکاندایە،لەبری ئەوەی لەماوەی ئەم سی ساڵەدا تەکانێکی باشی بۆ پێشەوە پێبدرایە ،دەبینین لە پاشەکشەیەکی بەردەوام□دایە. [2000]بینا هەیە دوو دەوامی تێدادەکرێت و [80]بیناش سێ دەوامی تێدا دەکرێت،هەندێک قوتابخانە لە بینای کرێ یا کابینەدا دەوام دەکەن کە هیچ مەرجێکی قوتابخانەیان تێدا نیە،پۆل هەیە پتر لە 90 خوێندکاری تێدایە، خوێندنگاکان خاڵین لە پێداویستیەکانی سەردەم،زۆر جار کەسوکاری خوێندکاران ناچار دەبن هەندێک لەو پێداویستیانە دابین بکەن .بەهۆی دەستتێوەردانی حیزب لە پرۆسەی خوێندن، ئاست و تواناسازی مامۆستاو خوێندکار زۆر دابەزیوە.زۆرێک لە زانکۆ و خوێندنگاکان لەبری ئەوەی ببنە ناوەندی لێکۆڵینەوە وتوژینەوە و بەرهەمهێنانی زانست ،بوونەتە مزگەوت و شوێنی عیبادەت و نوێژی جەماعەتیان تێدا ئەنجام دەدرێت. جا هەرکاتێک ئایین و زانست تێکەڵاو بوو ، ئەوە بە دڵنیاییەوە لە ئاکامدا هەردووکیان شێواو و وێران دەبن.

لەلایەکی دیکەوە زانکۆو خوێندنگا ئەهلیەکان کە خاوەنداریەتیان دەگەڕێتەوە بۆکەسانی حیزبی،خەریکن جێگە بە خوێندنگە حکومیەکان لێژدەکەن و هێندەی دی دەبنە هۆکار بۆ وێرانکردنی پرۆسەی خوێندن و پەروەردە. دەردەکەوێت ئەم دەسەڵاتە گەندەڵ و بێ مۆراڵە هیچ شتێک گرنگ نیە بۆی ، [نەزانست] ،نەخاک ،نەنیشتمان، نەخەڵک ،نەکوردایەتی، بەڵکو تەنهاوتەنها[گیرفان و بەرژەوەندی خۆی گرنگە].

7.کەرتی تەندرووستی / پێشکەوتن و ئاستی خزمەتگوزاری تەندرووستی هەر وڵاتێک دەلیلە بۆ ئاستی بەرزی س□□غ□□می هاوڵا تیان.ئەوەی لەکوردستان لەبەرچاوە کەرتی تەندرووستی تەواو فەرامۆش کراوە و تابێت بەرەو داڕمان و کاولبوون دەڕوات، لەماوەی ئەم سی ساڵەدا هیچ پلانێکیان بۆ چاککردن و پێشخستنی کەرتی تەندرووستی نەبووە. هەر وەزیرێک یا بەڕێوەبەری تەندرووستی باژێڕێک دەمێک دەستبەکار بوون لە خۆدەوڵەمەندکردن و گەندەڵی بەوڵاوە هیچیان نەکردوە. هاوردەکردنی دەرمانی ئێکسپایەریش لەولاوە بوەستێت کە مەترسیی و هەڕەشەیەکی گەورەیە بۆسەر ژیانی هاوڵا تیان و بەهۆیانەوە بەردەوام هاوڵا تیان گیان لەدەست د□د□ن.

نۆرینگەو نەخۆشخانە ئەهلیەکانیش کە هی مافیاکانی حیزبن، هێندەی تر گیانی لەبەر نەخۆشخانە گشتیەکان بڕیوە.پێدەچێت لە ئایندەدا شتێک نەمێنێت بە نێوی نەخۆشخانەی حکومی.

8. ڕێگاوبان و هاتووچۆ/ کەم ڕۆژ هەیە کەسانێک بەڕووداوی هاتووچۆ گیان لەدەست نەدەن،زۆربەی ڕێگاکانی نێوان باژێڕەکان ناونراون{ ڕێگای مەرگ}.ڕاستی□ ز□ر جار بەهۆی هەڵەشەیی و پەلەو ڕێزنەگرتنی برێک لە شۆفێران بە یاساکانی هاتووچۆ، ڕووداوی دڵتەزێن ڕوودەدەن، بەڵام بەپێی شارەزایانی هاتووچۆ، ڕێژەی زۆری ڕووداوەکان دەگەڕێنەوە بۆ خراپی و کۆنی ڕێگاکان،واتە دەسەڵات بەرپرسە لەو ڕووداوانە.

ڕێگا هەیە کە نزیکەی سی [ک□م]□ بەڵام لە ماوەی دەساڵدا نەتوانراوە تەواو بکرێت.ڕێگاش هەیە دووسێ جار پارەی بۆدەرچووە و بەڵێندر□کانی گۆڕاون، بەڵام بەهۆی گەندەڵیەوە کۆتایی پێ نەهاتوە یا بە کوالەتیەکی خراپ و نیوەناچڵ وەرگیراوە.

خۆ گەر ئەو داهات و باج و خەراج□ی لە شۆفێران و سەرپێچکاران وەردەگیرێت کە ساڵانە بە[300]ملیار دینار مەزەنە دەکرێت گەر نەچێتە گیرفانی حیزبەوە ، ئەوە بە دڵنیاییەوە باشترین تۆڕی ڕێگاوبانی پێ درووست دەکرێت.

9. گەڕانەوەی ناوچە دادب□□نراوەکان و مادەی 140 / لەم بوارەشدا دەسەڵاتی کورد شکستیەکی مەزنی تۆمارکردوە،هەرچی درووشمی قەبەو بریقەداری سەرانی کوردە، بەتایبەتی سەرانی ئەو دوو حیزبە باڵادەستە، دەربارەی دڵسۆزی خاک و نیشتمان و هەوڵدان بۆگەڕانەوەی ناوچە دابڕاوەکانی کوردستان ،لە مێژە بوو□ نەتە درووشمی بەتاڵ و بێ ناوەڕۆک.مادەی [١٤٠] عەیامێکە لەبیرکراوەو کاری پێناکرێت .جوتیارە کوردەکان لە لایەن عەرەبە بەعسی و شوق□نستەکانەوە بە ئاشکرا لە گوندەکانیان دەردەکرێن و زەویوزار و ماڵ و حاڵیان داگیر دەکرێت ،دەسەڵاتدارانی کورد نەک داکۆکیان لێ ناکەن ،تەنانەت ئیدانەی ئەو کارانەش ناکەن.

کەرکوکی دڵ و قودسی کوردستانیان بەدەردێک برد کە بووەتە جێگەی شەرمەزاری بۆ سەرانی کورد، ئەو ساڵانەی یەکیتی وپارتی لەوشارەدا باڵادەست بوون ،لەبری خزمەتکردن و ئاوەدان کردنەوە و ڕازیکردنی پێکهاتەکانی شارەکە ،لەبری ئەمانە کەوتنە دابەشکردنی شارەکە و داگیر کردن وبەتاڵانبردنی هەرچی بەردەستیان دەکەوت.لەبری کوردایەتی کەوتنە پێشبڕکێی حیزبایەتیەکی ناشارستانی و قێزەوەن ،ئەمەش لە بۆیاخ کردنی دارو بەردو بیناو پردو دیوار و شۆستە و هەرچی بۆیاخی بگرتایە بە ڕەنگی زەردوو سەوز .

10.شێواندنی تاکی کورد / یەکێتی و پارتی بە درێژایی{30} ساڵ کاریان بۆ لاوازکردن و شێواندنی کەسایەتی تاکی کورد کردوە. ئەوەی بەعس بۆی نەکرا و نەیتوانی ڕۆحی تاکی کورد بڕوخێنێت ،جووت حیزب بە ئاسانی ئەنجامیاندا.

گەر دەسەڵاتێک لەماوی سی ساڵی تەمەنیدادا نەیتوانیبێت پێویستیە سەرەتاییەکانی هاوڵاتیان دەستەبەر بکات ،وەک ئاو کارەبا نەوت غاز بەنزین و پێداویستی سادەی دیکە .

گەر دەسەڵاتێک لە بری پاشەکەوت ٢٦ ملیار دۆلار قەرز بخاتە ملی هاوڵاتیان، بێ ئەوەی هاوڵاتی بزانێت سەرچاوەی ئەو قەرزانە چین.

گەر دەسەڵاتێک نەتوانێت مووچەی مووچەخۆران دابین بکات و پتر لە مووچەی چواردە مانگ قەرزدار بێت.

گەر دەسەڵاتێک پارەی چەندین سندوق بدزیت [سندوقی خانەنشین، وشکەساڵی،کشتوکاڵ ،گەشەکردنی ژێرخانی ئابووری و سندوقی دیکە].

گەر دەسەڵاتێک نەیتوانیبێت تاکی کوردی سودمەند پەروەردە بکات ،یاخود کۆمەلگای کوردستان بە شێوەیەکی شارستانی و سەردەمیانە ئاراستەبکات ،لێ لەبری ئەمانە کۆمەڵێک خ□□ک مشەخۆر و لاواز و ئینتهازی چەپڵەلێدەری زیانبەخشی لەخۆ کۆکرد بێتەوە .

گەر دەسەڵاتێک هۆکاربێت بۆ خولقاندنی دۆخێک تێیدا کەس هەست بە ئارامی و ئاسودەیی و خۆشگوزەرانی نەکات و گەنجەکان کەسەرمایەی ئایندەن بەلێشاو وڵات جێبهێڵن.

بەهۆی ئەم [گەر]انەو هاوکـــات بەهۆی ئەو خاڵـــانەی ســـەرەوە ،دەردەکەوێت ئەم دەسەڵاتە لەمێژە شەرعیەتی لەدەستداوە و شایانی ئەوە نیە بەردەوامبێت ،وێرای ئەمانە تووڕەیی و ناڕەزایی خەڵک گەشتوەتە لووتکەو ناخوازن چیتر بەوجۆرە وڵات ببرێت بەڕێوە و بەهەر نرخێـک بێـت گەرەکە کۆتـــایی بەو حکـــومڕانیە شکســـتخواردوە بهێنرێت..

جێگەی سەرسوڕمان و هاوکات پرسیارە کە هاوڵاتی سادە دەرک بەو ناعەدالەتی و گەندەڵی هەموو قەیرانانە بکات و ژیانی [تاریك]کردبێت و دۆزەخێک لەئارادا بێت ،بەڵام کەسانێک کە لەمەوقیعێکی سیاسی باڵادابن هەستیان بەو تاریکسانیە نەکرد بێت.

خـــاوەنی ئەم بۆچـــوونە کە پێـــی وایە هەرێـــم لە تاریکیـــدانیەو

[لـەدەرەوە] لـە قەوارەى خۆى زيـــاتر گەورە كـــراوە، گەر ئەم گشـــت قەيـرانـە كەڵەكەبـــووانـە قەنـــاعەتى پێ نەهێنێـــت كە هەرێـــم نغـــرۆى گەندەڵى بووەو هيچ بوارێك بۆ چاكسازى نەماوە و وەك پيرەگۆچان هەرگيـــز ڕاســـت نـــابێتەوە، ئەوە بەدڵنيـــايەوە ئەو كەســـە كەوتـــوەتە هەڵەيەكى مەزنەوەو گەرەكە بەخۆيدا بچێتەوە.

لـە كۆتايدا دەڵێم ، بەڵێ هەرێم لـە مێژە لـە تاريكسانيدا دەژى ، نەك ڕۆشنـــايى بەڵكـــو تروســـكايش لـە كۆتـــايى تـــونێلەكەدا بەدى نـــاكرێت، هەركەسيش بە پێچەوانەوە بير بكاتەوە ئەوە بەخۆى بزانێت يا نا دەيەوێت سيماى ناشيرينى دەسەڵاتداران جوان بكات.

.

.

كتـێــــــــــــب\ دەق و رەخنە.. د. عەبدولـڵا رەحمان

[بۆخوێندنەوەى ئەم كتێبە كليكى ئێر□ بكەن..](#)

[AbdullahRahmanDownload](#)

وێنەى پيـــاوێكى زمـــان شكـــاو.. سمكو محەمەد

مۆنۆلۆگەكە خەريكە تەواو د□ بێت

ژيان بۆتە كاغەز كاغەزێن بەدەست قورمارچييەكانەوە

پياوێكى ترساو

وەك ئەوەى بەزەردە برينى مەسيحەوە موژدەى پێ بێ

چەند یاردەیەک لەولای تاریکییەوە راوەستاوە و
بۆ ئاسۆیەکی روناک دەڕوانێ و
دەڵێ هەموو نهێنییەکان سبەی لە سەربانەوە دەیبیستن.
من ئەم قسەیەم لەمێژە بیستووە
لەوەدەچێ مانیفێستێکی نوێ هاتبێ بۆ ژیان
مانیفێستێک بەماسکەوە
سنووری سووری ژیان ماڵە
سنووری سووری هەناسە بوتڵی بەتاڵە
سنووری سووری ژیان گەمەی منداڵە
وادیارە بانگی ئاشکرا هێشتا شکۆفەی نەکردووە
ئەمە مانای شاراوەی ئەوەیە
هەر روخسارێک دڕکێکی پێداچوو بێت
ئەسرینی هەر دڕکێک بەخونچەیەکدا چەقیبێت
چرچو لۆچی دەخاتە سەر لێوی خەندەیەک کە مۆنۆلۆگی ژیانی بڕیوە
پێدەچێ
لەسەرەتاوە بۆمان نووسرابێ خەڵک دەبێ لەیەکتری توڕەبن
لەقینی یەکتر
تف لەسێبەری کێلە قەبری داهاتووشیان بکەن
ئەو قەبرانەی بەبچووکی لەسەریان نووسراوە
(خۆتان لەگەڵ خۆتان ئاشت بکەنەوە)
بەسەرێکیش ناهەقیان نییە
تەنها شتێک لەپاش مەرگ خۆش بێ. (لاواندنەوەیە)
هەستم راگرتووە
ئەمە کۆتایی دیمەنە کۆنەکانی مێژووە
دووبارە بوونەوەی تاعون و مالاریا یە
ئاماژەکان نوزەیان لێبڕاوە و پیاوەکانیش زمانیان
زەین بدە
هەر ستوونەکانی شار نیین دەبن بەقامیش
هەر کڵاوی قیتی چیاکان نیین دەبن بەقەلەڕەش
هەر سینگی وشکی ئەم زەوی□ نییە دەبنە مەیدانی جەنگ
هەر دەریاکان نیین دەبنە جۆگەلەی بۆگەن
زایەڵدارەکانیش بە گوێی خۆیاندا دەنگدەدەنەوە و جنێو بەخۆیان
دەدەن
وادیارە ئێرە پێشتر دوورگەی قیسارە بووە
دوورگەی لاماسۆ و عەشتار و پشیلە
بۆیە زمانیش وێنای ناکات
چوون من بیستومە

قیسارە حەزی لە ژێیەکانی خۆیەتی بەتەنها بلەرێتەوە
ئێرە شوێنی زەنگ لێدانی ئێوارە خوانێکی بێدەنگە
بۆ خانەدانەکان
لاماسۆ بەئاسمانی باخۆسییەکاندا دەفڕێ
عەشتار چیرۆکی ئاوارەبوونی ئەرمەن دەگێڕێتەوە
پشیلە بۆ ئەهرامە داگیرکراوەکان دەمیاوێنێ
قومارچییەکان ئاگایان لەوە نییە
هاکا بیستمان
ئەفسەرێکی توڕە ئاسمانی دوکەڵاوی کردووە و ژیان راوەستا
ئەوان لەبری ئەوەی بە مۆزیک مردن پوچەڵ بکەنەوە
بیللییەک فڕێدەدەنە سەر مێز و جگەرەی بێئومێدی دادەگیرسێنن
دەڵێن هەمووی
خەتای خەتابارێک بوو کە نەیهێشت لەسەر زەوی گرەو بکەین
لێرە هیچ رەوتێک لەسەر رێگەی خۆی ناڕوات
هیچ هۆشیارییەک ناتوانێ رۆژگار بژمێرێت
هیچ هەڵمێک دڵۆپە ئاوێک وێنا ناکات
هیچ وەرزێکی نوێ لەسەر رۆخی ئەم تابلۆ تێکشکاوانە نانووسێ
هیچ شتێک جارێکی تر بریسکە ناداتەوە
هیچ تاقمێکی نائومێدیش پێکەوە کۆچ ناکەن
هیچ پیاوێکی تێکشکاو نابینی
چیرۆکی پاڵەوانێتی خۆی نەنووسێتەوە و نەیکات بەمنەت بەسەر
خەڵکەوە
یان پەیڤێک نەدرکێنێ وەکو پەندی پێشینان
نەستەق
ل□ نەستەقیا … فەلسەفەش ناشیرین بکات
دەمەوێ ئەم مانیفێستە بدڕێنم و ئیمانێکی تر بخوڵقێنم
شەوو رۆژ تەماشای خوارەوەی ئەم زەمینە دەکەم و منەی بۆشاییەک
دەکەم کە خەیاڵە
تەماشای چاو بەستراوەکان
دومبەڵی ژێر هەنگڵی خوێندکاران
پەیکەری لوتشکاوی سەر شەقامەکان
قسەی نەبیستراوی لاڵە پەتەکان
بزەی سەر لێوی کوێرەکان
تەماشای حەوشەی ژنە بێ حەیاکان دەکەم
پۆلیسێک زمانی لە کەلەپچەیا وێناکردووە
سەری بۆ کێشە دەخورێنێ
کێشەی شارێک هێشتا گەشتیار سەفەریان بۆ نەکردووە و

بانگی سەربەخۆیی تیا نەدراوە
لێرە لەم بێهودەییە هیچ نادۆزمەوە
ئەم زمانە بۆیە شکا
چوون هەرگیز پێم عەیب نەبووە بە پێچەوانەی خەڵک بڵێم
هەستم بەژان نەکردووە خوێ بکەمە سەر برینەکانی خۆم
هەمیشە شەڵاڵی عارەق بووم
ئاگام لەسەگە بەڕەڵاکانیش بووە
چاوم لەو پشیلانەش بووە
بەبێ تاوان لەسەر شەقامەکان بەسکی برسی دەکوژران
ئەو پشیلانەی پیرەژنیش بەردیان تێدەگرن
من هیچ چارەسەرێکم پێ نییە
بەناچار ئەو دەرگایانە ڕەسم دەکەم
کەس ناچێتە بەر سێبەرەکەی
ئەو ئەستێرانە دەژمێرم کە ناویان نییە
لەو شەقامانەی ژێرەوەی زێرابەکان
هەموو ئەمانە بەقەد شقارتەیەک ترسی نەبووە کە بەدەست بەدکارێکەوەیە
ئەوەش دەزانم کە بەکراسێکی شینەوە
لەشکری گوندی ناڕوخێ و ناتوێتەوە
لەبەر خەمەوە بیر لە بیرەوەرییەکانم دەکەمەوە
دەزانم کە ئەوان دەمترسێنن
هەرکەسێک پاکانەی کردبێ گرینگ نەبووە
پاکانە بۆ ئەو کەسە کەمانەیە کە لاپەڕەیەک و شاهیدێکیان نییە لە ژیان
نەزان هەقیەتی نەزانێ ئەم زەمەنە بەرەو کوێ دەڕوات
من لەقینی هەموو خەمەکانی تر
خەمی ئەوەمە بۆچی خێزان ناوێرن پێکەوە قاوەتییەک بخۆن
سنوور لێرە کۆتایی نایات
ڕێگەی ڕۆژهەڵات وشکە و ڕۆژئاواش شێدار
ڕێبوارەکان بەدرێ شەوەڕێیان لێپێ کردووە و لەهیچ دەرگەیەکیان نەداوە
ئەوانەی هەمیشە ئێواران هەڵگژاون بەسەر شاخدا و
درەنگ وەختیش تەماشای خۆرەتاویان کردووە
ڕەوتی ژیان ناناسنەوە
چون ئەمجارەیان کە خۆرئاوا بوو کەسیان
بەو ڕێگەیەدا ناچنەوە بانە
ئەمجارەیان دەچنەوە گەرمیان

ئەمجارەیان رۆژئاوا درەنگ لەخەو هەڵدەسێ
باکوریش بۆ نان خواردنی بەیانی خۆشە و نانی شێوانیشی سوێر
من لەکتێبە کۆنەکاندا خوێندوومەتەوە
زمان ناتوانێ باسی نەخوێنەوارەکان نەکات
رەنگە کچێکی نەخوێندەوار ئازادتر بێت
لەو پیاوانەی لەسەردەمی شۆڕشدا بانگەوازیان بۆ ئازادی دەکرد
لاتەریکی خەڵکی ئێرە لەدەستووری ناوەندی کە لەنیگایاندا دیارە
لەو نهێنی یە دەچێ کە کەس نایزانێ
لەو خێوە دەچێ کە خەڵک لەخۆڕا لێی ترساون
لەمەوە تێدەگەی
ئەبڵەق بوون لەبۆنی ناخۆش و لەنەخۆشی گرانەتای عەقڵ خراپترە
سەرسام بوونی منداڵێتی لەخێوەتی قەرەجەکان و لەنیشتیمانێکی بێ
شوێن دەچێ
وەسوەسەی کەسێک لە بۆ کڕوزی قژی داغبووی کچێکی شەڕڤانی نەشارەزا
لەشەڕ
باشترە لەدزێک کە ناوی جەنگاوەرە
ئەم رستانەم بۆ شیناکرێتەوە
موعجیزەی زەریا ئەوەیە کە لەسەهۆڵ سارد ترە
ترسی دارێکی وشکیش قومارێکە لەنێوان خۆی و کلکە تەورێکدا
شەویش ئەوەندەی کە ترسی لەتیشکی خۆرە
ئەوەندە ترسی لە هەور نییە
من هەمیشە دڵەڕاوکێمە و پرسیاری بێ وەڵام دەکەم
کاتێک لەترسان خەوم دەزڕێت
ئەوکاتەی دەبینم خەڵک نووستوون
سەیرو سەمەرەی دایک و باوکیشم
هەر ئەوەبوو کە دەماریان ئاوسا بوو لە ژیان
ئەوان لەداخی ئەبڵەق بوونی منداڵ و لە ماکینەیەک کە کاری
ئەتککردنی هەرزەکاریی بوو
لەداخی بانگەوازی حکومەت لەدوای نوێژی شێوانی زستان
هەڵاتن بۆ ژێر زەوی دەبینم
خەڵک هێشتا رێگایەکیان نەبڕیوە درەنگتر بیانگەێنێتە جێ
عەمبارێکی چۆڵیان نەبینیوە بەسکی برسی
هێشتا نەیانزانیوە گۆڕینەوەی گوندێک بەژورێکی شار چەند زەرەرە
هێشتا گوێیان لەجیڕەی دەرگایەک نەبووە
وەختێک پۆلیس پاڵیان پێوەدەنێ و جنێوی پیس بەناموسیان دەدەن
هێشتا تەلەزگەیەکیان نەدیوە جلکیان بگرێت و
نەهێڵێ لەسنوورەوە رابکەن بۆ سنوورێکی تر

هێشتا دەمانچەیەکیان نەبینیوە لەسەر پێ بێ
هێشتا نەیانزانیوە پانتۆڵی کورت مۆدێلی قاچاخچییەکانە
یان خۆ پارێزییە لە گۆشتخۆرەکانی بازاڕ
ئەوان کە ساڵەهایە سەردانی بازاڕدەکەن
هێشتا نەیانزانیوە گمەگمی کۆتر لە چ مانگێکدایە
غەڵبەغەڵبی فێرگەکان و تەنگەنەفەسی دانیشتوانی شار
بەتێروپڕ هەنسک و گریانەوە
لە چ مانگێکی ساڵدا دەبنەوە بە کەیسێکی لێکچوو و توڕەبوونی خەڵک
کەچی لە کتێبێکی کۆندا نووسرابوو
لەتەنیشت پەنجەرەیەکەوە نامەیەک بەدزییەوە وەکو نوشتە هەڵواسن
دەیان جار کۆڵانەکان بگەڕێن بۆ تەنها جارێک بینینی یار
ئازاری ددانتان لەبیر بکەن کە بەمێخەک و رۆنی ماشین و عارەق
دادەمرکایەوە
لەپێناو وەرگرتنی کاغەزێکی یاساغ کە پیاوێکی بەتەمەن
بەمەئمورییەت پێتانی دەسپێرێ
رۆژانی هەینی. لەترسا بخەون و
شەمموانیش ل□ بەردەم مزگەوتەکان
خەریکی نۆ ریزکێن بن لەگەڵ بێکاران
لاپەڕەیەکی کراوە باشترە لە کتێبێکی داخراو
زمانم شکاوە
من ئەو پیاوەم کە زمانم شکاوە
هەر ئەوەندەم بۆ دەنووسرێ
وێنەی ئەو پیاوانەم بەچاوی خۆم بینیوە

ڕفراندۆمی کوردستان لەڕوانگەی ئەوانی ترەوە.. ڕەسوڵ بۆسکێنی

نەتەوەی کورد خاك و نیشتیمان و کەلتورو شارستانییەت و زمان و ئەدەب و فەرهەنگی تایبەت بەخۆی و دونیابینی خۆی بۆ ژیان هەیە، لەو ڕۆژەوەی کوردستان بەزۆر بەعیراقی عەرەبیانەوە لکاند، وڵاتێکی ئیفلیجیان بنیاتنا، سەرەڕای ئەوەش بەدەستھێنانی ماف و مامەڵەی گەیاندنی پەیامی کورد، وەك گەلێکی ستەملێکراو سیاسەتێکی لەسەرخۆو

زیرەکانەی دەوێت. بهڵام ئەو پەیامەی کورد کەسەدان ساڵە خەبات و خوێنی لەپێناو دەڕێژێت، تێکەڵ بەخواستی شەخسی و حزبی کراو لە 25 ئەیلول لەژێر ناوی (ریفراندۆم) لەپرۆژەیەکی ناوەخت بۆ دەیان ساڵی دیکە دواخراو زیانێکی زۆر گەورەی بەرکەوت، کارتی ریفراندۆم لەکاتێکی هەڵە بەکارهێنرا، ئەم مافە وەك چەكێكی سیاسیی بەکارهێنراوبووە کارتێکی دیالۆگکردن لەگەڵ بەغدا.

ئیهود یعری، نووسەرو ڕۆژنامەنوس و پسپۆڕی سیاسی کاروباری کوردی لەئیسرائیل لەبەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا لەگەڵ کەناڵی ٢ی ئیسرائیل شرۆڤە و زانیاری نەبیستراوی لەسەر ریفراندۆمی ٢٥ی سێپتەمبەری ٢٠١٧ باسکرد و وتی:

“بارزانی لەسەر داوای تورکیا و بەتایبەت رەجەب تەیب ئەردۆگان ریفراندۆمی ٢٥ی٩ی ئەنجام دا” هۆکاری ئەمەش ئەوە بوو” تورکیا نەیدەویست شاری کەرکوك بەهەموو توانا نەوتی و بایەخە مێژوویی و نەتەوەییەکەی بۆ کورد بخرێتەسەر دەسەڵاتی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، کەتورکیا بەدۆستی پارتی کرێکارانی کوردستانی دەزانێت.

پارتی دیموکراتی کوردستان ئەم پرۆژەیەی تورکیای بەخێرایی کڕی.

پارتی دەیزانی ئەگەر بەپشتیوانیی پرۆژەیەکی لەم جۆرەنەبێت، هەرگیز ناتوانێت کەرکوك و٥١٪ی خاکی کوردستان، لەدەست یەکێتیی دەربهێنێت، کەدوای شکستی داعش کەوتبوونە دەست هێزەکوردییەکان لەدەرەوەی ئیدارەی هەرێم.

باشترین رێگا بۆ پارتی، ئەنجامدانی ریفراندۆم بوو، لەکەرکوك و دەرهێنانی بوو لەدەست یەکێتیی، بۆ جێبەجێ کردنی ئەم پیلانەش، كۆبوونەوەی هاوبەشی نێوان پارتی و تورکیا و پارێزگاری پێشووی کەرکوك لەئەنکەرە و هەولێر و ئەڵمانیا بەڕێوەچوو، د.نەجمەدین کەریم دوای گڵۆپی سەوزی پارتی پێی داگرت، ریفراندۆم لەکەرکوك بەڕێوە بچێت.

کەرکوك لەسا□ی ٢٠١٤وە کەوتبووە دەست کورد و وەزارەتی سامانە سروشتییەکان نەوتەکەی بردبوو، بەڵام خەڵکی کەرکوك لای یەکێتیی بوون، پارتی هیچ پێگە و رۆڵێکی نەبووتیایدا، ئەگەر ریفراندۆم نەکرایە، یەك گرتنی (کەرکوك و سلێمانی) و شوێنەکانی ژێردەسەڵاتی یەکێتی، دەبوو بەکارەساتێکی سیاسی گەورە بۆ پارتی و باڵانسی هێز لەکوردستان زۆر بەزیانی بنەماڵەی بارزانی دەشکایەوە”.

پارتی بۆ ئەنجامدانی ڕیفراندۆم هەوڵی تەواوی خۆی خستەگەڕ، لەناوخۆ هەوڵی زۆریدا بۆ قەناعەت پێکردنی لایەنەسیاسیەکان، لەدەرەوەش هەوڵی خۆیدا، بەڵام هیچ کەس پشتیوانی هەوڵەکەی بارزانی نەکرد، پارتی گوێی لەقسەی دۆست و دوژمن نەگرت و بەردەوام بوو لەهەوڵەکەی بۆ ئەنجامدانی ڕیفراندۆم، بەبێ ئەوەی حیساب بۆئەنجامی

ئەم کارە بکات.
ئەردۆغان سەرۆک کۆماری تورکیا لەوتەیەکی لەخولی کۆبونەوەی نەتەوەیەکگرتوەکان داوای لەکۆمەڵگەی نێودەوڵەتی کرد، پرۆسەی ریفراندۆمی باشوری کوردستان و هەوڵی بنیاتنانی دەوڵەتی کوردیی بوەستێنن. ناوبراو هەڕەشەی لەباشوری کوردستان کرد، گوتی: ئەگەر نەوەستن ئەو دەوڵەتە دەسوتێنین و هەرچی لەماوەی بیست ساڵ بنیاتنراوە دەیڕوخێنین، جێی باسە لەکۆبونەوەی لەگەڵ تڕەمیش ڕێکەوتبوون لەسەر دژایەتی ریفراندۆمی هەرێمی کوردستان.
هەروەها چەند ڕۆژ پێش ڕیفراندۆم سەرۆک کۆماری تورکیا بە توندترین شێوە هێرشی کردە سەر سەرکردایەتی هەرێم و بە نەزان و تێنەگەیشتوو لەسیاسەت وەسفی کردن، بەفەرمی هیچ وەڵامێکیان نەدرایەوە، بەڵام سەرۆ قادر بەرپرسیار لە میدیای پارتی لەنوسینێکدا وتی: “تورکیا دەبێ عیبرەت لەمێژوو وەربگرێ، نەزان ئەوەن، نەک ئێمە. دوای سەدساڵ جیهان شاهیدی بێ ماف و ئینسانییەت و مەزڵومییەتی ئێمە دەدات، بەڵام خۆت دەزانی ئەوە لەبن قورسایی مێژوودا چۆن چەماونەتەوە”.
بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیەك قوباد تاڵەبانی وتی: لەگەڵ دیالۆگێکی نوێ داین لەگەڵ بەغدا، بەڵام بارزانی وتی: پەشیمان نابینەوە لەریفڕاندۆم.
ئیهۆد یعری دەڵێت: “بەپێی زانیاریەکانی من ئیسرائیل نیگەران بوو، لەم حساباتە گوماناوییەی پارتی، ئیسرائیل بەرەسمی و ئاشکرا داوایان لەمەسعود بارزانی کرد ریفراندۆم ئەنجام نەدات، چونکە دەبێتە شکست بۆ کێشەی کورد، بەڵام بارزانی لەژێر گوشاری تورکیا و بەئامانجی دوورخستنەوەی یەکێتیی لەکەرکوك گوێی لەئیسرائیل نەگرت”.
د.فواد مەعسوم کەسەرۆکی کۆماربوو، بەپڕۆژەیەك چوو بۆ هەولێر، بۆ ئەوەی ریفراندۆم نەکرێت و چارەسەری تر بدۆزرێتەوە، بەڵام بەرلەگەیشتنەوەی بۆ بەغدا، بارزانی وتی: ریفڕاندۆم تاوان نییە، دەکرێت دراوسێی باش بین، ئەمەش ئیحراجی بۆ د.فوئاد مەعسوم دروستکرد.
ئەزهەر بەیاننامەیەکی توندی بڵاوکردەوە و ریفراندۆمی بەپڕۆژەیەکی ترسناك بۆ دابەشکردنی عێراق و قەڵبوونەوەی کێشەکان ناوبرد، سەرۆکی کۆمکاریی عەرەبی نامەیەکی نارد بۆ بارزانی وداوای لێکرد ریفڕاندۆم نەکات، بارزانی وەڵامی دایەوە، ئەوە بڕیاری گەلە.
برێت مەکگۆرگ نوێنەری ئەمریکا، هەروەها نوێنەری نەتەوەیەکگرتووەکان لەعیراق و فرانك بیکەر باڵوێزی بەریتانیا لەعێراق بەناوی وڵاتەکەیەوە داوا لە بارزانی دەکات، کاتی

ریفراندۆم نییە، بارزانی وتی: ئەوە بڕیاری گەلە و ئێمە ناتوانین ڕەتی بکەینەوە.
ئەلیستەر بێرت وەزیری کاروباری بەریتانیا بۆ رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکوری ئەفەریقا، سەردانی هەولێری کرد و داوای کرد واز لەریفڕاندۆم بھێنرێت وهەوڵبدرێت دووبارە دەستبکرێتەوە بەگفتوگۆ لەگەڵ بەغدا و بەریتانیا ئاگاداری گفتوگۆکان دەبێت، قوباد تاڵەبانی وەڵامی دایەوە: دەرگاکانی هەرێم داخراونین ودەمانەوێت کێشەکانمان لەگەڵ بەغدا چارەسەربکرێت و ئەم هەنگاوەشمان پێی باشە، بەڵام بارزانی وەڵامی ئەو وەزیرەی دایەوە، ئێمە دوو دراوسیی باش دەبین، واتا ئەو موبادەرەیەش رەفزکرایەوە .
موقتەدا سەدر نامەیەك بۆبارزانی دەنێرێت: برام کاکە مەسعود ئێستا کاتی ریفڕاندۆم نییە،
مەولود چاوەش ئۆغڵو وەزیری دەرەوەی تورکیا لەچاوپێکەوتنێکدا وتی: هیوادارم لەبڕیاری ریفراندۆم پەشیمان ببنەوە، لەبەرئەوەی زیانی گەورەی دەبێت.
تورکیا وف□□نسا وئەمەریکا و سعودیە و ئێران و بەریتانیا و ئەڵمانیاش داوای دەستپێکردنەوەی گفتوگۆی نێوان بەغدا و هەولێریان کرد، بەڵام بارزانی هەر لەسەر بڕیارەکەی خۆی سووربوو.
ڤلادمێر پوتین داوای کرد لەم کاتەدا ریفڕاندۆم نەکرێت، ناوبراو بەتەلەفون قسەی لەگەڵ ئەردۆگان کرد و بەرەسمی حکومەتی رووسیا بڵاوی کردەوە رووسیا لەبڕیاری خۆی پەشیمان نا بێتەوە ولەگەڵ سازنەدانی ریفراندۆمە .
یەکێتی ئەوروپا بەفەرمی داوای دواخستنی ریفڕاندۆمی کرد.
باڵیۆزی ئێران لەبەغدا لەڕۆژی19ی8ی2017 بەوەفدێکی فراکسیۆنی یەکێتیی لەئەنجومەنی نوێنەرانی عیراق وتبوو: “کەرکوک بەتەواوی لەدەستدەدەن ئەگەر ئەو ڕیفراندۆمە بکرێ، ئێمە ئاگاداری تەواوی پیلانەک□ی□ن، بڕۆن واز لەیاساو شتی لەوبا بەتە بھێنن□و بەسەرکردەکانتان بڵێن بائەو ڕیفراندۆمە دوابخەن لەئێستادا، چونکە یەکەم کەس زەرەری تیادەکەن ئێوەن، من لەبەر دڵسۆزی بۆ مام جەلالو دۆستایەتی ئەمە بەئێوە دەڵێم”.
بەشێکی یەکێتی بەسەرۆکایەتی رەفعەت عەبدول□□ا ئەندامی مەکتەبی سیاسی یەکێتی، داوایان لەبارزانی کرد، ریفراندۆم دوابخرێت، یاخود لانی کەم لەکەرکوک ئەنجامنەدرێت، بەهۆی هەستیاری دۆخەکە، هاوکات داواش دەکەن بەدیلە نیودەوڵەتیەکان قبوڵ بکرێن.
سعدی احمد پیرە ئەندامی مەکتەبی سیاسی یەکێتی و ئەندامی لیژنەی باڵای ریفراندۆم، دەڵێت: “دوو رۆژ بەر لەئەنجامدانی ڕیفراندۆم قاسم سلێمانی دێتە لای کاک مسعود بارزانی و پێیدەڵێت وەرە ئاڵای

کوردستان لە(جبل حمرين)هەڵبدە، بەڵام ريفراندۆم ئەنجام نەدەن، چونكە كەركوكيش لەدەست دەدەن”.

هەروەها سەعدی ئەحمەد پيرە ڕايدەگەيەنێت، “وەک يەکێتی تاكۆتا ساتەكان داوامان لەكاک مەسعود كرد ريفراندۆم دوابخەين، بەڵام سەركەوتوو نەبوين، دواتريش بڕيارماندا بەبێ هەڵمەتی هەڵبژاردن بەشداربين تيايدا، پێشتريش ناوبراو داوای لەمەسعود بارزانی كرد، ڕاستيەكانی بڕياری ريفراندۆم ئاشكرابكات، بەوەی يەکێتی لەگەڵ ريفراندۆم نەبووە”.

ريكس تيلرسۆن وەزيری دەرەوەی ئەمەريكا پەيوەندی بەبارزانييەوە دەكات، سەرەتا باسی رۆڵی گرنگی پێشمەرگەدەكات لە شەڕی تيرۆر، بەڵام پێشی دەڵێت: ئێمە لەگەڵ يەکڕيزيی خاكی عێراقيداين ودژی ئەنجامدانی ريفراندۆمين، بارزانی بۆ كەناڵی جەزيرە وتويەتی: “وەزيری دەرەوەی ئەمريكا پێيوتووم گەر ڕيفراندۆم ئەنجام بدەن، ئەوا ناوچەئازادكراوەكان، تاكو سنورەكانی ساڵی ٢٠٠٣ لەدەست دەدەن و پاشەكشەو پێدەكرێت”.

هەروەها وەزيری دەرەوەی ئەمەريكا، دوو ڕۆژ بەرلە ئەنجامدانی ڕيفراندۆم لەنامەيەكيدا بۆ سەرۆكی هەرێم نووسيبووی:

“من بە نوێنەرايە□تی ئەمريكا [ئەم نامەيە] دەنووسم تارێزی بێپايانی خۆم بۆ تۆ و بۆ گەلی هەرێمی كوردستانی عێراق دەرببڕم. پێكەوە، لە چەند دەيەيەكدا، پەيوەنديەكی مێژوويمان سازكردووە و مەبەستمانە و پابەندين بەوەی ئەم پەيوەنديە بەردەوامبێت، بابەتی ريفراندۆم دەربارەی داهاتووی هەرێمی كوردستان، كەبڕياره 25ی ئەيلول بكرێت. نيگەرانی خۆمان دەربڕيوە، بەڕێزەوە داوای قبوڵكردنی بەديلێك دەكەين، كەپێمانوايە باشتر يارمەتی بەدەستهی□نانی ئامانجەكانت دەدات، پرۆپۆزەڵە بەديلەكە چوارچێوەيەكی نوێ و خێرا دادەڕێژێت بۆ دانوستان لەگەڵ حكومەتی ناوەندی عێراق. جيا لەوەش، ئامادەين ئاسانكاريی بكەين بۆ پشتگيريی ئەنجومەنی ئاسايشی نەتەوە يەكگرتووەكان، تازياتر يارمەتی ئەم پرۆسەيە بدات، لەگەڵ بەشدارييكردنی تەواوی نەتەوە يەكگرتوەكان و هاوبەشە گرنگەكانمان، وەك بەريتانيا و فەرەنسا. ئەمە دەرفەتێكی ناوازەيە، كەبەڕێزەوە داوا لەئێوە دەكەين قبوڵی بكەن، وەك بەديلێك بۆ ريفراندۆمەكە، گەر گفتوگۆكان نەگەيشتنە ئەنجامێكی قبوڵكراوی دوولايەنە يان شكستيان هێنا بەهۆی كەمی متمانەی بەغداوە، بێگومان دان بەپێويستی ريفراندۆمدا دەنێين. پێمانوايە ئەم نامەيە و بڕياری بوێرانەت بۆ قوبڵكردنی ئەم بەديلە دەبێتە بەردی بناغەی دەرفەتێكی مێژوويی لەنێوان ئەمريكا و هەرێمی كوردستان و حكومەتی عيراق”.

بەڵام بارزانی سەرەڕای ئەوەی داواکەی ڕەتکرلادەووە، نامەکەی ریکس تیلرسۆنی ئاشکرا نەکرد و لەخەڵکی هەرێمی شاردەوە، تاکو دوای ڕیفراندۆم ئەمریکیەکان خۆیان نامەکەیان ئاشکراکرد، ئەمەش بابەتێکە مایەی لێ وردبوونەوەیە.
بەپێی زانیارییەکان ڕۆژێک بەر لە ئەنجامدانی ریفراندۆم لەقۆزای دووکان ئەمریکا دووبارە پەیامی داوەتە بارزانی لەوەی گەر ریفراندۆمیش ئەنجام دەدەن، لەکەرکوک و ناوچە دابڕێنراوەکان ئەنجامی نەدەن، پارتی داواکەی ئەمریکای ڕەتکردەتەوە، بەشێکی یەکێتی لەکەرکوک ویستویانە بەبەیانێک ڕایگەیەنن کەریفراندۆم لەکەرکوک و ناوچە دابڕاوەکان ئەنجام نادەن، بەڵام لەلایەن هێزێکی زیرەڤانی و کۆسرەت رسول ڕێگریان لێدەکرێت.
زۆر لەدەست و نەیاری کورد مسعود بارزانیان ئاگادارکردەوە، ئەم ریفراندۆمە گەلی کوردستان توشی بێ ئومێدی دەکات، چونکە هیچ وڵاتێك پشتگیری سەربەخۆیی ناکات، بارزانی پێی وابوو دەبێ ریفرادۆم هەرئەنجام بدرێ وئەو وڵاتانەی دژین دوای ئەنجامدانی ڕیفرادنەم، ڕای خۆیان دەگۆڕن وپشتگیری دەکەن، لەو باوەڕەدا نەبووهەڵوێستی توركیا وئێران بەم جۆرە توندبێت، ئەوە لەکاتێکدا زۆر لەلایەنەسیاسیەکانی هەرێم بەدوودڵیەوە بەشداریان کرد، تەنانەت لەرۆژی ئەنجامدانی ریفراندۆمدا کەخەڵکی کوردستان پۆل پۆل بۆ سەربەخۆیی کوردستان دەچوون بۆ دەنگدان، نێچیرڤان بارزانی سەرۆکی حکومەت بەئاڵایەکی عێراقەوە لەکۆنگرەیەکی رۆژنامەنووسیدا دەرکەوت، وتی ئێمە (بەشێکین لەعێراق) و ریفراندۆم بۆ سەربەخۆیی نییە!
دوای ئەنجامدانی ڕیفراندۆم و کاردانەوەی دەوڵەتانی هەرێمی و جیهانی مەسعود بارزانی سەربەخۆیی کوردستانی بیرچۆوە، رۆژی ریفراندۆم بەخەڵکی گوت ریفراندۆم بۆ (سەربەخۆیی نییە)، تەنها هەوڵێك بووە، بۆ زانینی ڕای خەڵك لەسەر حەزیان بۆ سەربەخۆیی کوردستان !
ئەم گوتارەی بارزانی لەلایەن مەسرور بارزانی کوڕیەوە لەرۆژنامەی واشنتۆن پۆست دووپات کرایەوە. لەو وتارەدا وتی: ریفراندۆم تەنها راپرسیەك بووە و هیچ قووەتێکی (قانونی) نییە، کەبتوانێت سەربەخۆیی بۆ خەڵکی کوردستان بەدەست بهێنێت!
دوای ئەوەی سوپای عیراق هێرشی کردەسەر کەرکوك و ناوچە دابڕێنراوەکان، هیزێر ناورت وتەبێژی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا لە کۆنفرانسێکی ڕۆژنامەوانی وەزارەتەکەدا ڕایگەیاند، پێشهاتەکانی ئەم دواییە جێگەی سەرسوڕمان نەبوو،عێراق پلانەکانی بۆ ڕای گشتی ئاشکرا کردبوو، ئەوەی ڕووشیدا هەندێکی لە دەستوری عێراقدا هەیە و

ه▯ند▯کی تریشی ب▯پ▯ی ▯▯کک▯وتنی پ▯شتر بوو▯، ک▯ع▯راق دوای ش▯▯ی داعش د▯چ▯ت▯و▯ ئ▯و ه▯▯ان▯ی پ▯ش سا▯ی ٢٠١٤ ک▯ب▯ه▯▯ی س▯وز ناود▯ بر▯ت.

وت▯ب▯ژ▯ک▯ و▯زار▯تی د▯ر▯و▯ی ئ▯مریکا ▯اشیگ▯یاند، ئ▯و▯ ب▯ش▯ک بوو ل▯ ه▯کاری ئ▯و▯ی ئ▯م▯ نیگ▯رانی خ▯مان ل▯ ریفراند▯م د▯رب▯ی، ج▯ختی ل▯و▯شکرد▯و▯، ئ▯مریکا ع▯راق▯کی ی▯کگرتوو و دیموکراتی د▯و▯ت، هیوادارین ه▯موو لای▯ن▯کان ل▯ ع▯راق بگ▯▯▯ن▯و▯ ب▯ د▯ستوری ع▯راق و خ▯یان ل▯ توندوتیژی ب▯دووربگرن.

دەوڵەتانی هەر▯می بەتایبەت عیراق و تورکیاو ئ▯ران بەهەموو ش▯وەیەك كەوتنە دژایەتی هەر▯می کوردستان و وەستاندنی ئەنجامی ▯یفراند▯م، پر▯ژ▯ی و▯ستانی ریف▯اند▯م پر▯ژ▯ی ئ▯یادع▯لاوی بوو، ب▯موبار▯ک▯ی ئوردن، ب▯یاری س▯کردن▯ک▯ ل▯و▯ د▯ستی پ▯کرد، ئ▯یاد ع▯لاوی ج▯گری ئ▯وکاتی س▯ر▯ک ک▯مار ل▯١٥ی ئ▯کت▯ب▯ری ٢٠١٧ ▯ایگ▯یاند، ل▯لای▯ن م▯سعود بارزانی نام▯ی▯کی ب▯واژ▯ی خ▯ی پ▯گ▯یشتو▯، تیایدا ب▯▯سمی ئاماد▯یی خ▯ی د▯رد▯ب▯ت، ب▯ س▯کردنی ئ▯نجام▯کانی ریفراند▯م و پاب▯ندبوون ب▯د▯ستور و د▯ستپ▯کردنی گفتوگ▯ی ب▯ م▯رج، ع▯لاوی ل▯▯اگ▯ی▯نراو▯ک▯یدا ئاماژ▯ی ب▯ ئ▯و▯ش کردوو▯، حکوم▯تی ع▯راق، جگ▯ل▯ ه▯▯و▯شاندن▯و▯ی ریفراند▯م، ب▯هیچ بژارد▯ی▯کی تر ▯ازی ناب▯ت.

ل▯ب▯ر ئ▯و▯ی بارزانی ب▯▯▯نی ز▯ر گ▯ور▯ بەخە▯کی هەر▯می کوردستان دابوو، ب▯ ئ▯و▯ی خ▯لکی کوردستان ز▯ر ئاگادارن▯بن، ب▯در▯نگان▯کی ش▯وی٢٥ی ئ▯کت▯ب▯ر، ل▯▯اگ▯ی▯نراو▯کدا حکوم▯تی ه▯ر▯م س▯کردنی ئ▯نجام▯کانی ریفراند▯می ▯اگ▯یاند، داوای گفتوگ▯ی کرد ل▯ ب▯غدا، ب▯م▯ب▯ستی ▯ازیکردنیان و دامرکاندن▯و▯ی تو▯▯یی ب▯رپرسانی حکوم▯تی ع▯راقی.

دوای ئ▯و▯ی حکوم▯تی ه▯ر▯م شکستی ه▯نا ل▯و▯ی ب▯غدا ▯ازی بکات، ب▯س▯کردنی ریفراند▯م ب▯ د▯ربازبوون ل▯و د▯خ▯، پ▯شنیاریان کرد ل▯لای▯ن دادگای فیدرا▯ی▯و▯ ک▯یس▯ک▯ ی▯کلابکر▯ت▯و▯، ل▯و▯ ئ▯نجامی ریفراند▯م ه▯▯و▯ش▯ت▯و▯، تاکو دووچاری ئیحراجی ن▯بن، ب▯رامب▯ر خ▯▯کی کوردستان، ئ▯و▯بوو ل▯ب▯رواری٢٠ی ١١ی ٢٠١٧ دادگای فیدرا▯ی بریاری ه▯▯و▯شاندن▯و▯ی ئ▯نجام▯کانی ریفراند▯می د▯رکرد، س▯ر▯کای▯تی حکوم▯تی ه▯ر▯میش رایگ▯یاند، ▯▯ز ل▯ ب▯یار▯ک▯ی دادگای فیدرا▯ی د▯گرین، ب▯▯ام ل▯لای▯ن ب▯غدا دیسان قبو▯ ن▯کرا، ▯ایانگ▯یاند پ▯ویست▯ ب▯▯ن پاب▯ندد▯بین، دواتر حکوم▯تی ه▯ر▯م پاب▯ندبوونی خ▯ی ب▯ه▯▯و▯شاندن▯و▯ی ئ▯نجام▯کانی ریفراند▯م د▯رب▯ی، لەکات▯کدا س▯رکرد▯کانی ریفراند▯م پ▯ش٢٥ی ئ▯یلول ک▯داواد▯کرا ریفراند▯م دوابخر▯ت رایاند▯گ▯یاند تاز▯ بریار▯ک▯ ل▯د▯ست ئ▯وان

دەرچوە و کەوتۆتە دەست میللەت، ئەوان د□س□اتی دواخستنیان نیە، بهڵام هەر ئەو سەرکردانە بەبێ گەرانەوە بۆ خەڵک بریاری سڕکردنی دەنگەکانی ئەوانیاندا و رازی بوون بەهەڵوەشانەوەی ڕیفراندۆم.

ئەو پاشەکشە و تەنازولانە لەدوای دۆڕاندنی ٥١%ی خاکی کوردستان (لەکەرکوک تاشەنگال) دێت، چاودێران هەموو ئەو هەنگاوانە بەشکست و پاشەکشەیەکی زۆر ڕوون لەقەڵەم دەدەن، کەچی تاکو ئێستا سەرکردەکانی ریفراندۆم پێیان وایە سەرکەوتوو بوون.
سەرهڕای ئەوەی بارزانی نەیدەویست دان بەم شکستەدا بنێ، بەڵام ف□□نسییەکان وئەمەریکییەکان بەئاشکرا بەبارزانیان وت دەستبەرداری پۆستەکەت بە، باشترە بۆ نەمانی گرژییەکان، وتەبێژیی وەزارەتی دەرەوەی ئەمەریکا بەرەسمی رایگەیاند، سەرۆك ترەمپ مامەڵە لەگەڵ نێچرڤان بارزانی و قوباد تاڵەبانی دەکات وداوا دەکات بۆ تێپەڕاندنی کێشەکان بارزانی دەستبەرداری پۆستەکەی بێت.
نەتەوەی کورد نەتەوەیەکی بەدبەختە هەموو جارێك شکستەکان بەسەرماندا تێدەپەڕن، بەڕاستی ناکرێت ئاوا بەبێ لێپرسینەوە و بێ سزادانی هەڵەکاران تێپەڕببێت، بۆچی کەرکوک چۆڵکرا، بۆلە ٥٠% خاکی ئازادکراوی کوردستان درایەوە دەستی دوژمنان، بۆچی داوای دادگای فیدڕاڵی رەت نەکرایەوە، کێ بوون پابەندبوونی خۆیان بەبڕیارەکانی دادگای فیدڕاڵی دەربڕی لەپێناوچی وبۆچی، بۆچی هیچ فەرماندەیەکی هەڵاتوو سزانەدرا، بۆ ڕێگەدرا سوکایەتی بەزمان و ئاڵای کوردی بکرێت، بۆ وەڵام و ئەنجامی ئەو پرسیارانەو سەدان پرسیاری تر پێویست دەکات، دەیان دانیشتنی یاسایی و دادوەری ببەسترێت و نهێنیەکان، تاوان و هەڵەو بکەرانی ئاشکرا بکرێن و سزا بدرێن.

هاوڵاتییەکی تورک: گۆشت چییە؟ تامی گۆشتم ل□ بیرچۆتەوە!..

رەزا شوان

هاوڵاتییەکی تورکی خانەنشین، کە تەمەنی حەفتا و پێنج ساڵە. وتی: تامی گۆشتم لەبیرچۆتەوە! ئەی پارە چییە؟

جێگری پارتی گەلی کۆماری تورکیا (گورسال تەکین) لە ئەستەنبول سەردانی کومەڵێک خاوەن دوکان و فرۆشیاری کرد. تا لە نزیکەوە گوێی لە کێشەکانیان بێت. لە نێو ئەو هاوڵاتییانەی کە ناڕەزاییان لە دۆخی نالەباری ئابووری و بەرزبوونەوەی نرخەکان و سەختبوونی بژێوی و گوزەرانی ژیانیان بە کوێرەوەری، دابەزینی بەهای لیرەی تورکی دەربڕین. پیرەمێردێکی تورکی خانەنشین بوو، کە تەمەنی حەفتا و پێنج ساڵە. سکاڵای لە بارەی کەمی مووچەکەی و گرانی بژێوی ژیان کرد. ئاماژەی بەوەش کرد، کە لە تەمەنی (٣٠) ساڵیدا، خانەنشینیان کرد. لە ئێستادا مانگانە (٣٠٠٠) هەزار لیرە وەردەگرێت. ئایا بەم پارەیە گوزەران دەکرێت؟

پیرەمێردەکە هاواری کرد و وتی:"ناتوانم پارووی ژیان بەدەست بهێنم. گۆشت چییە؟ گوشتم لەبیرچۆتەوە! پارەم لەبیرچۆتەوە! ژیانم تاریکە، ناتوانم رێکای خۆم بدۆزمەوە!" پیرەمێردەکە جەختی لەوەش کردەوە، کە ژیانی خۆی و خێزانەکەی تێکچووە و بە کوێرەوەری سەردەنێنەوە. وتیشی:"بە درێژایی حەفتا و پێنج ساڵەی تەمەنی ژیانم، وەک ئەم رۆژە سەختانەم نەبینیوە"

هاوڵاتییەکی تری تورک، لە بارەی کارەساتی ژیانییەوە وتی:"من مانگانە (٢٠٠٠) هەزار لیرە وەردەگرم. لەم پارەیە (١٤٠٠) لیرەی لێدەدەم بە کرێ خانوو. ئەم هاوڵاتییە تورکەش جەختی لەوە کردەوە و وتی:"هەموان لە تورکیادا، ئاگاداری بەرزبوونەوەی نرخی شتومەکەکانن. بەڵام تەنیا توێژێک نەبێت کە نازانن و ئاگایان لێیان نییە، ئەوانەش ئەو کەسانەن کە دەسەڵاتدارن و ئەم وڵاتە بەڕێوەدەبەن"

جێگری پارتی گەلی کۆماری (گورسال تەکین) وتی:"بە تەمەنەکان لە تورکیادا، لە جیاتی ئەوەی کە بچن بۆ گازینۆکان و چێشتخانەکان، بەڵام بە هۆی بێ پارەیی و گرانی نرخەکانەوە، ناتوانن بچن بۆ ئەو شوێنانە. بە ناچاری روو لە باخچە گشتییەکان دەکەن".

راست دەکەن، تەنیا دەسەڵاتدارانی تورکیا ئاگایان لە گرانی و بەرزبوونەوەی نرخەکان نییە و لە ژیانی کوێرەوەری و هەژاری زۆرینەی خەڵکی نییە.

ئەردۆگانی دیکتاتۆر و خۆپەرست و رەگەزپەرست و لەخۆبایی و قورخکردووی دەسەڵات و تاک بڕیاردەر، خۆی و بنەماڵەکەی و دەسەڵاتدارانی رژێمەکەی و پارتە رەگەزپەرستەکەی، پارتی ناداد و ناگەشەکردن. بە راست و چەپدا، تەخشان و پەخشان بە پارەی گەلانی

تورکیاوە دەکەن و کەس نییە بوێرێت و رەخنەیان لێبگرێت.
پیان بڵێت ئێوە دزن، پارەی گەلتان دزیوە. (ئەمینە) ی ژنی ئەردۆگان، تەنیا جانتا دەستییەکەی کە دروستکراوی فەرەنسایە و مارکەی (هێرمیس)ە لە بازاڕێکی یابان بە (٦٧٠٠٠) هەزار دۆلار کڕی. ئەی ناپرسن ئەمینە خانم، ئەم پارەیەی لە کوێ بوو؟. بێگومان دزە گەورەکە، ئەردۆگانی مێردی ئەم پارەیەی لە پارە و لە سامانی گەلی تورکیا و گەلی کوردمان لە باکووری کوردستان دزیوە. دەبێت ئەمینە خانم بە نهێنی چی دوڕ و گەوهەر و ئەڵماس و زێڕێکی کڕیبێت؟
گەلانی تورکیا برسیانە و بە نەبوونی سەردەنێنەوە. کەچی ئەردۆگانی بێ باک، ئەردۆگانی خوێنڕێژ و شەڕخواز، بۆ شەڕی کورد و شەڕی وڵاتانی هاوسێ و هەڕەشەکردن لە ناوچەکە، بە بەهای چەندین ملیۆن دۆلار، دوو کۆمەڵە سستەمی رۆکێتی (ئێس. ٤٠٠) ی لە رووسیا کڕی. مانگانەش بە ملیونان دولار، مووچە بە جاشە بەکرێگیراوەکانی و بە تیرۆریستانی داعش لە سوریا و لیبیا دەدات.
٢٧/ سێپتەمبەر/٢٠٢١

ئێوارەیەک لە ژێر ئۆکسجینا..
نەوزاد بەندی

ئێوارەیەک ، لە پڕ ئەڕۆیت و
ئەو وەرزە ،
باران واز دێنێ لە بارین ..
پاییز ، بە عارەقەوە دێ و
زستان بە تی شێرتێکەوە ..
جێ پێکانت ..
نەخشی جانتاکەت بە گۆنای تۆزی بەردەرگاوە دوو جار ،
سکرینشۆت ئەکەم ،
نەبادا ڕۆژێ بڵێی :
حاشا جێم نەهێشتوی تاوێ ..
ئەو ئێوارەیە نان ناخۆم ..

هیچ کەناڵێ سەیر ناکەم و
تازەترین هەواڵی بە پەلەم ناوێ ..
بەو ژوورا نەدا ئەگەڕێم ،
کە هێشتا تارمایی تۆیان تێدا ماوە و
ئەو کتێبانەی لاپەڕەکانی گەرمایی سەرپەنجەی تۆیان پێوەیە ..
ئاوێنەکە ، وێنەی تۆی نەسڕیو□ تەوە ،
هەردووکتان تەماشام ئەکەن ..
ئەتانەوێ شتێ بڵێن ، پەشیمانن لە وتنی ..
ئەمەوێ شتێ باسکەم و
پەشیمانن ئێوەیش لە گولێگرتنی ..
بۆیە منیش زوو پەشیمان ئەبمەوە لە باسکردنی ..
ئێوارەیەک خۆر خەریکە ئێس ئێم ئێسێک ئەنوسێت و .. پەشیمانە لە
نوسینی ..
من وا خەریکە دوا دیاریت بۆ ئەکڕم و ..
ئەڕۆمە لای کاشێرێکە و ..
پەشیمانم لە کڕینی ..
ئینجا نەکە ئەیەوێ لەگەڵتا بێت و ..
ناتوانێت و ..
گەڵایەکی ئەیەوێ هاوسەفەرت بێ و ..
لە دوا ساتا ،
دوو دڵە لە هەڵوەرینی ..
پەشیمانیت لەوەی بڵێی
پێ دەچێ ئیتر نەمبینی ..

ئێوارەیەک ، مانگ پێش وەخت دێ بۆ دەوام و ..
هێشتا دەفتەری ئیمزای شەو ، دانەنراوە ..
ئەیەوێ بزانێ چۆن تۆ ئەڕۆیت و جانتاکەت
هێشتا بڕیاری نەداوە ..
من ئەو شەوە ،
هەر بە کابۆ و پێڵاوەوە ،
شڵەژانی خۆم لەسەر قەنەفەی ژووری میوان ،
بڵاو ئەکەمەوە ..
من نازانم ،
ئەو شەوە خاوەن ماڵەکەم
یان میوانم ….؟

دەقی شیعریی لەنیوان ئیستاتیکا و ئایدیۆلۆژیادا (دیوانی براکۆژی بەنموونە).. کاوە عەلی مەردان

تێبینی: ئەم بابەتە لە بنەڕەتدا لێکۆڵینەوەیەکی وەرزییە لە کۆرساتی ماستەر ساڵی (2019) لە زانکۆی سەڵاحەددین نووسراوە.

پێشەکی

شیعر وەك هەر ژانرێکی تری ئەدەبی خاوەنی بنەماو تایبەتمەندی خۆیەتی، ئەو خاسییەتانەشی دەبنە خاڵی جیاکەرەوەی لە گفتوگۆی ئاسایی، زمانیش ڕۆڵێکی بەرچاو دەگێڕێت لەنێو دەقی شیعریداو لەڕێگەی گەمەیەکی زمانەوانی و بەکارهێنانی هونەرەکانی ڕەوانبێژییەوە کە دەبێتە هۆی مەزراندنی ئیستاتیکاو جوانی هونەری، بەڵام بەهۆی زاڵبوونی ئایدیۆلۆژیا و هەژموونی هزروبیری سیاسی بەسەر دەقی شیعردا، بەهای ئیستاتیکای شیعر کاڵدەبێتەوە و بەرەو لاوازی دەچێت. کەواتا□ ه□رکاتێك ئایدیۆلۆژیا باڵی کێشا بەسەر دەقی ئەدەبیدا ئەوکات ئیستاتیکا و لایەنی هونەری کەمتر بەدیار دەکەون و پتر □ولە کزی دەکەن.

1-1: شیعر و ئیستاتیکا

2-1-1: پێناسە و بنەمای شیعر

ئاشکرایە شیعر یەکێکە لە ژانرەکانی ئەدەب و پێگەیەکی گرنگی لە دونیای ئەدەبدا هەیە و لەو نێوەندەدا ڕووبەرێکی فراوانی داگیر کردووە، هاوکات وەك ڕەگەزێکی سەرەکی بوونی خۆی لە مێژووی ئەدەبدا سەلماندووە.

لە ڕووی زمانەوانییەوە لە پاڵ وشەی شیعر لەزمانی کوردیدا چەند زاراوەیەکی دی بەکاردەهێنرێن لەوانە: (هەڵبەست، هۆزان، هۆنراوە) بەڵام زاراوەی شیعر لە هەموویان زیاتر بەکارهێنراوە، لەم ڕووەوە دەبینین زۆر پێناسە بۆ شیعر کراوە و هەر یەکە و لە

گۆشەنیگایەکەوە باسی لێوەکردووە، هەروەك لای ڕەخنەگرانی کۆنی عەرەب هاتووە: ((شیعر وشەیەکی کێشدار و سەروادارە، کە واتا دەگەیەنێت)) (حوسێن، 2008 :71) بەم پێودانگە بێت شیعری ئازاد ، کە ڕوواڵەتێکی نوێ شیعری هاوچەرخە لە دەرەوەی بازنەی شیعر دەمێنێتەوە ، بەڵام دیارە هەر قۆناغێ و ئیستاتیکا و فۆرمی تایبەت بەخۆی هەیە لەڕووی پێناسە و مەرجەکانی شیری گۆڕانی بەسەرداهاتووە هەڵبەتە شیعر هەڵگری پەیامی مرۆڤایەتییە و گوزارشت لە خۆشی و ناخۆشییەکانی مرۆڤ دەکات، بۆ ئەم مەبەستەش بە گەمەیەکی زمانەوانی لە چوارچێوەیەکی هونەریدا دەردەبڕێت، شیعر وەك هەر بابەتێکی تر، کە پەیوەندی بە ژیانی مرۆڤەوە هەیە بەپێی قۆناغ و سەردەمەکان گۆڕانکاری بەسەر ڕووخسارو تەنانەت ناوەڕۆکیشی دا هاتووەو لە قۆناغە جیاوازەکانی ژیانی مرۆڤدا ئامادەگی هەبووە.

1-1-3: زمانی شیعر

زمان بە ڕەگەزێکی دیار و سەرەکی دەقی شیعری دادەنرێت هەروەك بڕبڕەی پشتی هەموو دەقێکی ئەدەبییە و ڕۆڵێکی سەرەکی لە بەرهەم هێنانی دەقدا دەگێڕێت ((سەرجەم ڕەگەزەکانی شیعر زمان ، ئەزموون ، ڕیتم و وێنە هونەری ، بە هەموویان لە ئەنجامی کارلێك کردنیان دەقی ڕەسەن پێك دەهێنن)) (کەریم، 2011: 45-46)هەرچەندە بنیاتی گشتی شیعر پەیوەندی بە ئەرکی سەجەم ڕەگەزەکانی شیعرەوە هەیە، بەڵام زمان لە هەموویان زیاتر ڕۆڵ دەگێڕێت لە گەیاندنی مەبەستەکانی شیعر؛ چونکە هەموو ئەو ڕەگەزانە لە ڕێگەی زمانەوە بەرجەستە دەبن، بە دەربڕینێکی دی سەرجەم ڕەگەزەکانی شیعر لە نێو زماندا دەتوێنەوەو بە ئاشکرا هەست بە بوونیان ناکرێت (زمانی شیعر زمانی دەربڕینی ئیستاتیکا و هەڵچوونە کە هێزێکی کاریگەر دەخوڵقێنێ بۆ بنیاتنانی پردێك لە نێوان شاعیر و خوێنەر بە هۆیەوە شاعیر دەتوانێ ئەزموونی تایبەتی خۆی بگەیەنێتە خوێنەر) (کەریم، 2011: 54) کەواتە لە نێو دەقی شیعریدا زمان شێوازێکی گرنگی دەربڕینی هونەرییە، کە بە ڕێگەی گەمەی زمانەوانی و یاریکردن بە وشەکان ئیستاتیکای هونەریی دەقی ئەدەبی بەرهەم دەهێنێت؛ چونکە زمان لە نێو شیعردا ئەرکی گەیاندن نییە، بەڵکو ئەرکی دروست کردنی گەمەیەکی هونەری و ڕەوانبێژییە، هەروەك (پۆل ڤاری) گرنگییەکی زۆربە زمانی شیعر دەدات و شیعر بە زمانێکی دیکەی نێو زمان دادەنێت، کە پێیوایە (زمان شیعرە لە ڕێگەی زمانەوە) (مستەفا: 2009 ، 86) واتە شیعر لە بەر ئەوەی کەرەستەی نووسینەوەکەی زمانە، بەڵام ئەو زمانە ئاساییە نا کە ڕۆژانە قسەی پێدەکرێت، بەڵکو ئەو

زمانەی کە بەهۆی هونەری ئیستاتیکاو بەزمانێکی ناڕوون و لێڵییەوە دیتە ئاراوە، ئاشکرایە زمانی شیعریش بەم پێودانگە جیایە لە زمانی ئاسایی و قسەکردن.

جێی بیرهێنانەوەیە زمان لە نێو شیعردا ڕۆڵێکی بەرچاو دەگێڕێ لە تێڕامانی بیر کردنەوەی قوڵی خوێنەر لە ڕێگە ئەو دەقە شیعرییانەی کە بە زمانێکی لێڵ و هونەرییانە نووسراون، هەروەك خوێنەر پێویستی بە بیرکردنەوە و لێورد بوونەوەو سەرنجدان هەیە بۆ ئەوەی مانا شاراوەکانی دەقەکەی بۆ ئاشکرا بێت.
ئەرکی زمان بەگشتی لە ئاخاوتنی ڕۆژانەدا تێگەیشت و گەیاندنە، بەڵام لە نێو ئەدەب بەگشتی و شیعر بەتایبەتی خاوەن ئەرکێکی ئیستاتیکییە؛ چونکە زمان لە نێو شیعردا ئەرکی گەیاندن نییە، لەهەمبەردا ئەرکی دروست کردنی گەمەی هونەریی و ڕەوانبێژییە .
ئەرکی سەرەکی زمان لە نێو شیعردا دروست کردنی جوانی هونەریی و زمانێکی سەرنج ڕاکیش و هەروەها دروست کردنی کاریگەریی ئەدەبییە پاشان گەیاندن، (ئەدۆنیس) پێیوایە ((زمانی شیعر گوزارشت نییە بەڵکو داهێنانە)) (میرئاودەلی ، 2015: 37) لێرەوە ئەرکی زمان هەستی پێدەکرێ و ستراتیجی خۆی ئاشکرا دەکات، بەوەی کە لە نێو شیعردا ئەرکی زمان داهێنان کارییە، هاوکات شیعر دەرفەتێکی دیکەی بە شاعیر بەخشیوە و ئازادی تەواوی پێداوە بە تێکشکاندنی یاسا ڕێزمانییەکان بۆ خزمەتی مەزراندی دەقی شیعری، لە کاتێکدا زمانی قسەکردنی ئاسایی و ڕۆژانە بەو جۆرە شاکاندنە ڕێزمانییانە قایل نا بێت، کەواتە شاعیر ئازادە لە دەست کاریکردنی پێکهاتەکانی ڕستەو یاری و جێگۆڕکێ پێکردنیان لە پێناو بەرهەم هێنانی دەقێکی هونەرییانە.

2: ئیستاتیکا چەمك و پێناسە

(لە بن□□□ت□دا وشەی ئیستاتیکا لە وش□ی (Asthetics)) وشەی (Aistheticos)ی گریکییەوە هاتووە کە بە واتای زانین بەهۆی هەستەوە یان ناسینی هەستپێکراو ، پاشان بە زانینی (ادراك) تایبەت بە هەستی جوانی دەوترا کە لە سروشت و نموونەی هونەریدا دەبینین) (حسێن ، 2008: 17) کەواتە ئیستاتیکا لە ڕووی زاراوەوە وەك زۆرینەی زارازوە ئەدەبی و زانستییەکانی دی بۆ گریکەکان د□گ□□ت□وە، کە مەبەست لێی زانستێکە بەهۆی هەستەوە پێی دەگەین و درکی پێدەکەین، هەروەك ئیستاتیکا زاراوەیەکی فەلسەفییە و بۆ زانستێك بەکاردەبرێت ((لە مەرجەکانی جوانی ، پێوانەکانی لە چێژی هونەریدا ، بڕیارەکان و بەها پەیوەستەکان بە شوێنەوارە

هونەرییەکانەوە دەکەوێتەوە)) (مستەفا: 2009، 20) ئاشکرایە ئیستاتیکا زانستێکی فەلسەفیەو کار لەسەر مەرجەکانی جوانی و پێوانەو چێژی هونەری دەکات.

بە یەکەمجار زاراوەی ئیستاتیکا لە لایەن زانای ئەڵمانی (ئەلیکساندەر بەمگارتن 1714_1764) بەکار هاتووە کە هێزی زانینی دابەش کردووە بە: ((هێزی باڵای عەقڵ کە جەخت لەسەر لۆژیك دەکات، لەگەڵ هێزی نزمی هەست کە جەخت لەسەر ئیستاتیکا دەکات ، کەواتە بە لۆژیك دەگەین بە حەق و بە ئیستاتیکا دەگەین بە هونەر)) (حسێن ، 2008: 18) دەتوانین بڵێین: بەمگارتن زۆر بەوردی لەزانانە جیاوازی لە نێوان فەلسەفەو هونەردا کردووە بەوەی ، کە ئیستاتیکا بابەتەکە مامەڵەی لەگەڵ هەستەکاندا دەکات، هەرچی فەلسەفەیە مامەڵەی لە سەروو هەستە و لەگەڵ عەقڵ دایە، کەواتە لە بواری ئەدەبیدا ئیستاتیکا هونەریی بوونی دەق دیاری دەکات و ڕوونی دەکاتەوە، کە دەقی ئەدەبی چەندە خاوەنی ئەدگارو تایبەتمەندی هونەرییە لەو ڕێگەیەوە دەقی ئەدەبی لە گفتوگۆی ئاسایی و ڕاستەوخۆ جیادەکاتەوە، لەم سەنگەیەوە دەکرێ بگوترێ: جوانی هونەری (بریتییە لە داهێنانیکی هونەری ، وینەیەکی نوێ دروست دەکات کە سیفەتەکانی جوانی تێدا کۆدەکاتەوە لەسەر بنەمای کرداری هەڵبژاردن و لێکدانەوە و تێکخستن دامەزراوە ئەمەش پێچەوانەی گواستنەوەی سروشتە) (مستەفا ، 2009: 35) پێمان وایە ئەم پێناسەیە لەوانی تر گونجاوترە؛ چونکە توانیویەتی بەشێویەکی زانستیانە ئیستاتیکای بناسێنێت و تێکڕای ڕەهەندەکانی لەناو پێناسەکەدا نواندووە، هەڵبەتە ئیستاتیکا تەنها مامەڵەکردن نییە لەگەڵ هەست یاخود عەقڵ بەڵکو لە پاڵ ئەو مامەڵە کردنەش داهێنانە لەسەر بنەمای چێکردنەوەی سیفەتە جوانەکان و هاوکات گوستنەوەی ناڕاستەوخۆی دیاردەکانی سروشت.

لە نێو هونەرو ئەدەبدا کۆمەڵێ پەیف و دەربڕین هەن لە پشتەوەی دەق خۆیان حەشارداوە و بە خوێندنەوەی سەرپێی ڕەنگە هەست بە بوونیان نەکرێت، ئەمەش پێویستی بە تێڕامان و سەرنجدانی پتر هەیە ، کە بە ئیستاتیکا فەراهەم دەبێت، کە جوانی هونەریی و ڕووح بەبەر دەقدا دەکات و چێشەی پێدە بەخشێت، لێرەوە ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە ئیستاتیکا لە نێو ئەدەب بەگشتی و شیعر بەتایبەتی ئەرکێکی گرنگ و بایەخداری لە ئەستۆیە بە ڕازاندنەوە و جوانکاری ، ئەویش بە دروست کردنی وێنەیەکی جوانی هونەری جیا لەو وێنەیەی کە بە چاو و لەڕێگەی بینینەوە هەستی پێدەکرێت، وێنەیەك کە بە دەست نە نەخشێنراوە، بەڵکو وێنەیەکە بە زمان و لە ڕێگەی دەربڕینی وشە و گەمەی زمانەوە ساز دەکرێت، ئەو سازکردنەش بەهۆی دەربڕینی ناڕاستەوخۆ و لادانی

زمانی و دروست کردنی کۆد…هتد لەنێو دەقدا فەراهەم دەبێت و بەهای ئیستاتیکی بە شیعر دەبەخشیت ئەو بەهایەش گرنگە و بۆ شیعر جێی بایەخە؛ چونکە جیای دەکاتەوە لە گفتوگۆی ئاسایی و قسەکردنی ڕۆژانە.

3: ئایدیۆلۆژیا و شیعر

1-3: چەمك و پێناسەی ئایدیۆلۆژیا:

زاراوەی ئایدیۆلۆژیا کە لە بنەڕەتدا زاراوەکە فەڕەنسییە، ئەم زاراوەیە بەرانبەر بە وشەکانی (ڕێکخستنی بیرەکان ، بیروباوەڕ ، هزر دەوەستێ) (عروی،2012: 9) ، کەواتە ئەم زاراوەیە مانای فراوانی هەیە و قەتیس نەماوە لە تاکە واتایەکدا، وەکو ڕێکخستنی کۆمەڵە بیرو بۆچوونێك یان هزرێکی ئاینیی یاخود بیروباوەڕی سیاسی بەکاردەهێنرێت، جێی باسە زاراوەی ئایدیۆلۆژیا لە ناوەندە فیکری و ڕۆشنبیرییەکان زۆرتر لە بواری بیرو باوەڕی سیاسی بەکار دەبرێت، هەڵبەتە ئێمەش لەم لێکۆڵینەوەیە زیاتر بۆ ئەو مەبەستە گەرەکمانە قسەی لەسەر بکەین، پێمان باشە لەم بارەیەوە هەندێ پێناسە بخەینە بەرچاو، ئایدیۆلۆژیا ((کۆمەڵە بیروڕایەکە گوزارشت لە هەڵویستە دیاری کراوەکان دەکات لە بەرانبەر ئادەمیزاد بە ئادەمیزادەوە ئادەمیزاد بە سروشت و جیهانی کۆمەڵایەتییەوە بەمەش لەگەڵ زاراوەی بڕوا هاوتەریب دەبێت ئەگەر بڕوا پەیوەست بێت بە ئایینەوە ئەوا ئەمیش پەیوەستە بە قی□□می ڕامیاری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەوە)) (الماضی، 2010: 134) ئەم پێناسەیە بە شێوەیەکی گشتگیرانە زاراوەکەی ناساندووە، عەبدوڵڵا عروی لە پێشەکی کتێبەکەی بە ناوونیشانی (چەمکی ئایدیۆلۆژیا) بەم شێوەیە باسی دەکات (ئایدیۆلۆژیا چەمکێکی سادە نییە بۆ پەڕینەوە لە واقعێکی ڕوون و بەرجەستەکراو، بۆ ئەوەش نەهاتۆتە ئاراوە تا بە ئاسانی سنووردار بکرێت، بەڵکو چەمکێکی کۆمەڵایەتی و مێژووییە کە لەژێر بارو کاریگەری خۆی و گەشە و ململانێ کۆمەڵایەتی و سیاسیەکاندایە) پیناسەکەی عروی ئەوەمان پێدەڵێ کە ئایدیۆلۆژیا چەمکێکی فراوانە و بە ئاسانی دەستەمۆ ناکرێت؛ لە ژێر کاریگەری خۆی و ململانێ کۆمەڵایەتی و سیاسیەکاندا گەشەو نەشونما دەکات، لەبەر ئەوەی ئەم چەمکە زیاتر ڕووپۆشی سیاسی وەرگرتووە، بۆیە بەردەوام لە چالاکی و ململانێدایە لەناو واقعە سیاسیەکەی خۆی، یاخود ئایدۆلۆژیا لە دیدی مارکسیزمەوە ((دەربڕی ئەو بە هاو هزر و ئاماژانەیە کە مرۆڤەکان بە ئەرکە کۆمەڵایەتییەکان گرێدەدات، بەم شێوەیە پێش بە ناسینی ڕاستق□ینەیان بۆ کۆمەڵگا دەگریت))(یەعقووبی،2008: 47) ((کۆمەڵە

بیروڕایەکە پێداویستی و خواستە ک□م□ایەتییەکانی تاکە کەس ، تاقم ، چین یان کلتوورێك ئەنوێنێت)) (فەرھەنگی زاراوەی ئەدەبی: 16) کەواتا□ و□کو زاراوەیەکی پیشەیی و تایبەت بەو کۆمەڵە باوەڕ و بیرۆکانە دەگوترێت ، لەگوتاری سیاسی تایبەت بەکاردەبرێت، ئاشکرایە ئایدیۆلۆژیا بەناو زۆربەی زانستە مرۆییەکاندا ڕۆچووە و لە نێویاندا گەشەو نەشونمای کردووە و کاریگەری بەسەریانەوە ھەبووە لەو ڕوانگەیەوە ، کە (ھزروبیر) ڕەگەزێکە لە پێکھاتەی بنیاتی شیعر، جا بۆیە ئامادەبوونی ئەم ڕەگەزە ھەندێ جار ڕاستەوخۆ و ھەندێ جاریش ناڕاستەخۆ دەبێت، ئەمەش بووەتە ھۆی ئەوەی کە ھەندێ جار دەقی شیعر ھونەریی بوونی لە نێو ئایدیۆلۆژیادا بتوێتوەو ڕەھەندە گرنگەکەی خۆی لێ ونبێ و لە ئیستاتیکا داماڵرێت ، لێرەوە دەقێك بەرھەم دێت، کە تاڕادەیەك خاڵییە دەبێت لە بەھای ھونەریی بەھۆی زاڵبوونی ھەژموونی بیری ئایدیۆلۆژییەوە لە دۆخێکی لەو شێوەیە دەکرێ دەق وەکو ئایدیۆلۆژیایەکی ڕووت تەماشا بکرێت، نەوەك دەقێکی ئیستاتیکی.

4: دیوانی براکوژی عەبدوڵڵا پەشێو
(ھزروبیر)

لەم تەوەرەدا ھەو□ دەدەین بەشێوەیەکی پراکتیکی قسە لەسەر ئەودەقانەی (دیوانی برکوژی) عەبدوڵڵا پەشێو بکەین، کە لە دوو توێی (ھەسپم ھەورەو ڕکێفم چیا)دا ھەیە ئەم کتێبە کۆی شیعرەکانی ساڵانی(1980 تاوەکو 2005) لە خۆدەگرێت، بەشێکی تەرخانکردووە بۆ شیعرەکانی دیوانی براکۆژی لە لاپەڕەکانی (432 تا 466) دەگرێتەوە، کەواتا□ قسەو باسی ئێمە تەنھا لەسەر شیعرەکانی نێو دیوانی براکوژییە.
سەر لەبەری شیعرەکانی دیوانی براکوژی زادەی قۆناغێکی دیاریکراوی مێژوویین، تێیدا شەڕێکی نەخوازراوو ماڵوێرانکار لە نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو لە نێوان دوو ھێزی سیاسی باشووری کوردستان ئەوانیش (پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتمانی کوردستان) ڕوویدا، ئەم شەڕە نەخوازراوە زۆر کاردانەوەی دەرەکی و نێو خۆیی بە دوای خۆیدا ھێنا و نووسەران و ڕۆشنبیرانی نێوخۆ ھەوڵی زۆریاندا بۆ دامرکاندنەوەی ئاگری شەڕەکە بەزوویی و ھەریەکە و لە سۆنگەی بەر پرسیارێتییەوە ناڕەزاییی خۆیان دەربڕی عەبدوڵڵا پەشێویش وەکو شاعیر و ڕۆشنبیر□□ك لەو سەردەمەدا ھەڵوێستەکانی خۆی لەمەڕ ئەو شەڕە لە نێو شیعردا چڕ کردۆتەوە، شیعرەکانی براکۆژی لە (19) پارچە پێکھاتوون شاعیر ناونیشانی بۆ ھەریەك لەو پارچە شیعرانە دانەناوە، بەڵکو بۆ ھەریەك لەو پارچە شیعرانە ژمارەی داناوە لە

(1 تا 19) دەگرێتەوە چاپی یەکەمی دیوانی برکوژی لە ساڵی 1994 لە گ□رەی شەڕەکە لە شاری هەولێر بە چاپی گەیاندووە.

بۆ قسەکردن لەسەر دیوانەکە وامان بە باش زانی شیعرەکانی پۆلینی ئەم بەشانەی خوارەوەی بکەین تاکو بە ئاسانی بتوانین قسە لەسەر بەشێك لە شیعرەکان لە ژێر هەر ناونیشانێکدا بکەین:

4-1: دابەشکردن و لەتلەت کردنی کۆمەڵگا (هەمووشتێك دابەش دوو)
لە پارچە شیعری ژمارە (2) دا پێشەو باس لە دابەشکاری کات و دەڵێ:

لەم نیشتمانە چارە ڕەشەدا
چیتان هێشتووە …
ناوەرم قەڵەمێك هەڵگرم.
ناوەرم کراسێك لەبەرکەم.
ڕووتان ڕەش بێ،
خۆ ڕەنگەکانیشتان دابەش کرد!
… … … …
بەڵام خوێندکار یا قوتابی؟
ژن یا ئافرەت؟
ڕووتان ڕەش بێ،
تا وشەی ناو فەرهەنگەکانیشتان دابەش کرد!
… … … …
دوو کەناری زێی جاویدانی
خانی حاجی قادرتان دابەش کرد.
خاك و ئاو و ئاگرتان دابەش کرد
کوا چیتان هێشت؟
کوا کێتان هێشت؟
قەحپەو دز و ڕێگرتان دابەش کرد.(پێشەو، 2014: 443)

لە کۆپلەی یەکەم و دووەمدا شاعیر پێیوایە ڕەنگەکانی سروشت بە جۆریك دابەشکراون بەسەر جەمسەرە سیاسییەکاندا تەنانەت ترسی هەیە لە هەڵگرتنی قەڵەمێك لەبەرکردنی کراسێك ناوبردنی وشەکانی قوتابی یان خوێندکار ژن یان ئافرەت، وایدەبینێت هەر چەمك وزاراوەیەك لەسەر لایەنێکی سیاسی تاپۆکراوە، تا دەگاتە فەرهەنگی زمانەکەش لەتلەتکراوە. لە کۆپلەشیعری سێیەمدا شاعیر پێیوایە دابەشکارییەکە بە مێژووشدا ڕۆچووە و شاعیران و کەڵە پیاوانی میللەت دابەشی ئەملاو ئەولا کراون. لێرە دا بە زمانێکی زۆر سادە و تەنانەت نزم و زبر و هەڵچوونێکی دەروونییەوە هەستی خۆی لە مەڕ ئەو بارودۆخە ناهەموارە دەردەبڕێت بە بەکارهێنانی وشەکانی: (قەحپە ، دز ،

ڕێگر) هەبێتە ئەم جۆرە دەربڕینانە لە قسەکردنی ئاسایيدا نامێن و خەڵك خۆی لە دەربڕینیان بە دوور دەگرێت، بەڵام شاعیر بەمەبەست بەو جۆرە ئاخافتووە، لەڕووی لایەنی هونەرییەوە گەمەی هونەریی و زمانەوانی بەدی ناکرێت، بەڵکو زمانی دەقەکان زۆر ساکارن و گفتوگۆی ڕۆژانەن، تەنانەت هەندێکیان تابۆن، وادیارە شاعیر خۆی نەداوە لە ئیستاتیکای هونەریی کە بە ڕووحی دەقی شیعری دادنرێت. جێی بیرهێنانەوەیە پێشتر ئاماژەمان بە ئەوە کردووە کە ئیستاتیکا کار لەسەر دەربڕینی ناڕاستەوخۆ و لیڵی زمان دەکات، بەڵام لە بیرمان نەچێت ئەرکی زمانی شیعر ئەرکێکە بە بزواندنی ناخی خوێنەر وتێرامان و سەرنجدان بە پەیق و وشەی جوان و جوانکاری هونەریی نەوەك ئەو جۆرە دەربڕینانە، کە بەشێکیان بۆ قسەکردنی ئاسایی گونجاونین چ جای لە نێو شیعردا.

ئەوەی لێرەدا هەستی پێدەکرێت هەندێی ئایدیۆلۆژیا حزووری هەیە ئەوەندە گەمە هونەریی و زمانەوانییەکان بەرچاو ناکەون، بەدەر بەینێکی دی لەو سێ کۆپلە شیعرە دا ئایدیۆلۆژیا ئەوەندە زاڵە و هەژموونی هەیە بەسەر دەقەکانەوە ، خۆ بوارێکی بۆ لایەنە هونەرییەکان نەهێشتوو، بۆیە دەبینین فەیلەسوفێکی وەکو (کانت) لە دژی ئەوەیە کە هونەر بخرێتە خزمەتی سیاسەتەوەو پێیوابووە ناکرێ هونەر بکرێت بە دیلی ئایدیۆلۆژیا (میرئاودەلی، 1979: 87) کەواتە ئەگەر ئایدیۆلۆژیا بوو بە بابەتی سەرەکی لە نێو ئەدەبداو بەو بەرگە فیکرییە ڕووپێشکرا ئەوکات جێ بە هونەر لەق دەبێ و بەرهەمەکەش ئەو چێژ و بەهایەی نابێت.

4-2: داشۆرینی سیاسی

لە کۆپلە شیعری ژمارە(9)دا شاعیر بەزمانێکی زۆر سادە هاتۆتە گۆو دەڵێ:

ئەمڕۆ ڕۆژی شیعر نییە،
بۆیە، من بۆتان دەمە گۆ،
بەزمانێکی یەکجار سادە
پێتان دەڵێم:
ئەوەی کورد بی و کورد بکوژێ
زۆڵە ، تەرەسە ، گەوادە! (پەشێو ، 2014، 455)

پەشێو بە زمانێکی زۆر سادەو ئاست نزم و ڕاستەوخۆ کەفوکوڵ و هەڵچوونی نێو ناخی دەردەبڕیت، ئاماژە بە ئەوە دەکات کە ڕۆژ ڕۆژی شیعر نییە پێویستە زۆر بەسادەیی پێتان ڕابگەیێنم ئەوەی برای خۆی بکوژێ هەرچی وشەو دەستەواژەی ناشیرینە و نەشیاوە هێشتا بۆی کەمە.

جێی باسە گەر بەوردی سەرنجی کۆی گشتی وشەکانی نێو ئەم دەقە بدەین لایەنی هونەریی تیدا بەدی ناکەین؛ چونکە هیچ جۆرە لێڵی و ئاڵۆزییەك لە واتای وشەکان بوونیان نییە، بەڵکو زمانی نیو دەقەکە هێندە ئاست نزم و زبرە بەتایبەت وشەکانی (زۆڵە ، تەرەسە ، گەوادە) ڕاستە هەموو زمانێك خاوەنی وشەگەلی لەم شێوەیەیە، بەڵام دەربڕینی ئەم جۆرە وشانە لە هیچ شوێنێك گونجاو نین مەگەر مر□ق ل□ حاڵەتی تووڕەییەکی لە ڕادەبەدەر یان تێکچوونی باری دەروونی نەبێت، ئاخر زمانی شیعر زمانێکی ناسك و جوانە قسە لەگەڵ هەست و سۆزدا دەکات، بۆیە شیعر ناتوانێ ئەو جۆرە زمانە زبرە لەخۆبگرێت و بە گوێی خوێنەریدا بدات، جێی باسە دەکرێ ئەو زمانە زبرە وایکردبێت شاعیر نەیتوانیبێت ئیستاتیکا لە نێو دەقەکە بمەزرێنێت و بەکەرەستە هونەرییەکان جوانکاری لەسەر بکات، ئەمەش پەیوەندی بەو ئایدۆلۆژیایەوە هەیە کە شاعیری بەجۆرێك خرۆشاندووە، هەموو وشەو دەربڕینێکی بە شیعر چوواندووە ڕەچاوی تایبەتمەندی و لایەنە هونەرییەکانی شیعری نەکردووە.

لە کۆپلەی ژمارە (10)دا دەڵێ:

کە براکوژێك دەبینم،
باوەڕکەن ڕشیانەوەم دێ!
تابەیانی هەدانا دەم،
دایم ئەم دیو ئەو دیو دەکەم،
سەد قۆناغیش دوور کەومەوە
بۆنی لاکی ماکەرێکی پتۆپیو دەکەم! (پەشێو:2014، 456)

0 لەم پارچە شیعرەشدا وەك دەبینرێت زمانی دەقەکە سادەو دیسان ئاست نزمە کە بەزمانێك دەقەکەی نووسیوە تەنانەت دوورە لە شێوازی قسەکردنی ئاسایی، بەتایبەت وشەکانی(ڕشیانەوە ، بۆنی لاك ، ماکەر ، تۆپیو) هەروەك پێشتر ئاماژەمان پێدا ئەم جۆرە دەربڕینانە نامۆن بە زمانی قسەکردن، جا شیعر چۆن بتوانێ وەریان بگرێت؟ لەڕووی هونەرییەوە وادەردەکەوێت شاعیر لێکچواندنی کردبێت لە نێوان وشەکانی (لاشە-لاك) ، (مر□ق-ماکەر) ، (تۆپین-مردن) ڕاستە لێکچواندن بنەمایەکە بۆ مەزراندنی ئیستاتیکا، بەڵام بەهۆی بەکارهێنانی ئەو وشەو دەربڕینە نامۆ و ناشیرینانە جوانیی هونەری دەقەکە شاراوەتەوە، بەدەربڕینێکی دی بەهۆی ئە وزمانە زبرەوە ئیستاتیکا و ڕووحی هونەریی دەقەکە لەجێی خۆیدا مردووە و بوونی نەماوە.

لە پارچە شیعری ژمارە (17)دا دەڵێ:

ڕاستی: پەروانەیەکە،
گەر دەتەوێ پێی بگەی،

دایگیرسێنە چراکەت.
خۆت دیلی، چۆن دیل دەکوژیت؟
هەی هەزار لەعنەت
لە گەورەی خۆت و براکەت! (پەشێو ،2014: 464)

شاعیر هەر لەسەرەتای دەقەکەوە ئیستاتیکایەکی جوانی مەزراندووە ، بە جۆرێك خۆی و هەموو ئەوانەی باسی ڕاستییەکان دەکەن وەکو پەروانە خۆیان بەرەو ئاگر دەبن ئاشکرایە پەروانە ئەو جۆرە گیاندار (میروو)ەیە، لە شەواندا دەردەکەوێت ڕووناکی لە هەر لایك ببینێ بەرەو ڕووی دەڕوات و دواتر ڕووناکییەکە دەیسووتێن ، واتا□ شاعیر دەیەوێ بڵێ درکاندنی ڕاستییەکان واتا□ خ□کوشتن، بەم کارەش توانیویەتی لایەنی هونەری دەقەکە بەرز بکاتەوە و جوانکاری تێدا ڕۆبنێت، هەرچەندە لە دوادێری شیعرەکەدا زمانی زبرو داشۆرینی بەکار هێناوەو نەفرەت بارانی ئەوانەدەکات کە دیل دەکوژن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لایەنی هونەری دەقەکەی پشت گوێ نەخستووە، بەگشتی شاعیر بە سوود بینین لە هونەرەکانی ئیستاتیکاو تیکەڵ بە ئایدۆلۆژیا وێنەیەکی هونەری جوانی دروست کردووە، کە خوێنەر بەبێ وردبوونەوەو یەکجار خوێندنەوە، ڕەنگە لە واتاکەی تێنەگات بەمەش پارێزگاری کردووە لە تایبەتمەندی هونەریانەی شیعر.

4-3: ئامادەبوونی وینەی نیشتمان

لەم کۆپلە شیعری ژمارە (12) پەشێو وێنەی نیشتمانی بەرجەستەکردووە، کە دەڵێ:

باشوور نۆبەرەی مێژووە،
پیرە داری سنۆبەرە.
شەقەمشار بەدەشتەکان
لە ناوقەدڕا دەیبڕنەوە،
یەك لەم بەرە یەك لەو بەرە (پەشێو ، 2014: 458)

لەم پارچە شیعرەدا وینەی نیشتمان بە جۆرێك ئامادەیی هەیە، شاعیر هەست بە لەناوچوونی دەکات بەدەستی کورد خۆیەوە، پێیوایە باشووری کوردستان نۆبەرەی هەرچوار پاچەکەیە ڕزگاری بووە لە چنگی داگیرکەران، ئاواتی□ خوازی ڕزگاربوونی پارچەکانی تریشە، بەڵام دواتر نائومید دەبێت بەهۆی شەڕی براکوژییەوە، ئاماژە بە لەناوچوونی و بڕینەوەی دەکات لەلایەن هەردوو بەرەکەوە، لەڕووی زمانەوە شاعیر تاڕادەیکی نەرمی نواندووە لە چاو دەقەکانی پێشوو، لەو نێوەندەشدا ئیستاتیکای هونەری جوانی بەرجەستەکردووەو چەشەو چیژی بە دەقە بەخشیوە بە بەکارهێنانی وشەکانی (نۆبەرە ، پیرەدار

، شەقەمشار ، بڕینەوە) ڕووی هونەری نەخشاندووە، هاوکات دەقەکەش خاڵی نییە لە ئایدیۆلۆژیا، بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە شاعیر هاوسەنگی و تەبایی ڕاگرتووە لە نێوان ئیستاتیکا و ئایدیۆلۆژیادا لە کۆتاییدا دەقێکی دوو ڕەهەندی لەدایك بووە.

4-4: وێنەی پێشمەرگە

پێشمەرگە، کە سمبوڵی نەتەوەییەکە لەنێو شیعریشدا ئامادەگی هەیە و بۆتە بابەت و هەوێنی هەندێ شیعر هەروەك لە کۆپلەی ژمارە (19) دا دەڵێ:

دەستت بڕزێ چاوت کوێربی،
ڕێگەی ڕاستت کەوی قافی پێ هەڵدەربێ،
هەی کرم لەگۆشتت بدات،
شەرپەنجە بە خوێنت فەربێ،
تۆ دەزانی ئەوەی کوشتت چی بوو کە بوو؟
پێشمەرگە بوو…
پشت پەنا ، تەشووی ڕۆ بوو. (پەشێو ، 2014 :465)

گەر لە ڕووی زمانەوە سەیری دەقەکە بکەین، دەبینین شیعرەکە بەزمانێکی توندو زبر هۆنراوەتەوە شاعیر، بە شێوازی دوعای شەر لێکردن دەستی بە نووسینی دەقەکە کردووە ، وێنەی پێشمەرگە لەم شیعردا وەك ڕەمزو هەمایەکی پیرۆز دەرکەوتووە، لەڕووی هونەرییەوە تاڕادەیەك لە دوادێری شیعرەکە لە ڕێگەی خواستنەوە، هەست بە بوونی وێنەی هونەری دەکرێت ئەویش لە نێوان وشەکانی (پێشمەرگەو تەشوو) بەڵام دیسان بەهۆی بەکارهێنانی ئەو جۆرە زمانە ڕووحی هونەرییانەی شیعرەکە مردووە، هاوکات زمانی هەڵچوونی دەروونی ئەوەندە زاڵە تەواوی دەقەکەی تەنیوە، نەك هەر لەو نموونانەی ئاماژەمان پێدا ، بەڵکو بەگشتی لە زۆربەی کۆپلەکاندا ئەم زمانە ڕاستەوخۆییە و ساکارە ئامادەیی هەیە، بۆ نموونە: لە تێکڕای ئەم کۆپلانە زۆر بەزەقی هەست بەو جۆرە دەربڕینانە دەکرێت هەروەك:

لە کۆپلەی ژمارە (3)دا وشە و دەربڕینەکانی (بەعس کەڵەگایەکە ، لە ئاوەزمان دەپێڕێ) و

لە کۆپلەی ژمارە (5)دا دەستەواژەکانی (کاستان دەکەم ، دەقیژێنم ، هەسپی کوێر) و

لە کۆپلەی ژمارە (18)دا وشەکانی (گەواد ، دەم بە دەرپێ)

یان لە کۆپلەی ژمارە (7)دا شاعیر دەڵێ:

لە پێراسووی شەهیدانی
هەر سێ ساڵەی برکوژی

جەنگەڵێکی چڕو تیژی
ڕاست کەنەوە لە بەردمیان .
باڵەندك بۆ خواردنەوەیان
تەزی خوێن بە هەر سێ ژەمیان
بە دووکەڵی ئاهی دایکان قانگیان بدەن،
چاوی سووریان پڕ چقل کەن
لە نەگەڕێن
کورد کوژەکان
بگەنە سەدەی داهاتوو،
نەوەك ئەویش ئاوەگە کەن! (پەشێو ، 2014: 453)

زمانی ئەم دەقانە هێندەش زبر و بەزەقی هەڵچوونی نێو ناخی شاعیری پێوە دیارە، تێبینی دەکرێت زمانی سادە وساکار زاڵە بەسەر دەقەکانداو ئەمەش وایکردووە، هزرو بیرو پەیامی سیاسی زیاتر بە دیار بکەوێت و لایەنی هونەری ئیستاتیکا فەرامۆش بکرێت؛ چونکە کاتێ سەرنجی تێکڕای دەقەکانی نێو دیوانی براکوژی بە تایبەت ئەو دەقانەی، کە ئاماژەمان پێداون دەدەین، نووسینی دەق گەڵیکی لەو شێوەیەو بەکارهێنانی زمانێکی زبر و توند کە لە باکگراوند و پەیامی سیاسییەوە سەرچاوەی گرتووە، دەکرێ بگوترێ بەهۆی ئەو زمانە زبرەوە ڕووحی هونەریی دەقەکان بوونەتە قوربانی پەیامە سیاسیەکە و ئیستاتیکای شیعری زۆر بەدەگمەن بەرچاو بکەون، ئەویش لە نێو ئەو دەربڕینە توندانەدا تواونەتەوەو بەهای هونەریان لە دەستداوە؛ چونکە شاعیر خۆشی هەستی بەم لایەنە کردووەو لە پێشەکی چاپی یەکەمی دیوانەکە بەڕوونی ئاماژەی بە ئەوە کردووە ((ئەوەی لە بەردەستت پێش ئەوەی شیعر بێت هەڵوێستە لە کاتی نووسیندا لە بەر چاوم بووە هەژارێکی شیخەڵڵا بووە نەك خوێندەوارێکی بە شیعر تەروتەسەل بە میکرۆفۆن نووسراوە نەك خوێندنەوەی بەدەنگ زیڕەییە نەك چرپە)) (پەشیو ، 2014: 431-430) ئەمەش سەلمێنەری ئەو ڕاستییەن ، کە شیعر خاوەنی بنەماو تایبەتمەندی خۆیەتی و پارێزگاری لە ئیستاتیکاو لایەنە هونەرییەکانی خۆی دەکات ، بە دەربڕینێکی دی چون دەکرێ دەقێك بە شیعر دابنرێت لە کاتێکدا خاڵی بێت لە زمانێکی ناسك و لایەنی هونەری و ئیستاتیکا ؟ ئاخر شیعر لەسەر بنەمای جوانی هونەریی و زمانی شیعری بونیاد دەنرێت، نەوەك بە زمانێکی توند و زبر و جنێو ئامێز و ئەمەش وادەکات ئەو جۆرە دەقانە و دەقی تری لەو شێوەیە شیعر خاوەندارێتیان لێنەکات.

ئەنجامەکان

لەپاش خستنە ڕووی ناوەڕۆکی بابەتەکەو تیشك خستنەسەر ئەو لایەنانەی

، کە دوورو نزیك پەیوەندیان بە بابەتی لێکۆڵینەوەکەمان هەیە ، کۆمەڵێك ئەنجاممان لەلادا گەڵاڵە بوو ، کە لە چەند خاڵێکدا دەیانخەینەڕوو:

1. لەڕووی ناوەڕۆکەوە (دیوانی براکۆژی) ئەم بابەتانەی لە خۆ گرتووە: (لەتلەتکردن و دابەشکردنی کۆمەڵگا ، داشۆرینی سیاسی ، ئامادەبوونی وێنەی نیشتمان ، وینەی پێشمەرگە).
2. زاڵبوونی هزوبیر و پەیامی سیاسی لە نێو دەقەکاندا بەدی دەکرێت.
3. ئامادەبوونی پەیامی سیاسی بە زمانێکی ڕاستەوخۆ بۆتە هۆی لاوازی ، ئیستاتیکای دەقەکان.

کاوە عەلی مەردان
24/9/2021

لیستی سەرچاوەکان

یەکەم: بەزمانی کوردی

1. پەشێو، عەبدوڵڵا (2014) ، هەسپم هەورە و ڕکێفم چیا، چاپی چوارەم ، چاپخانەی ڕۆژهەڵات ، هەلێر.
2. حوسێن جەبار ئەحمەد (2008) ، ئیستاتیکای دەقی شیعری کوردی کوردستانی عێراق، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.
3. سەجادی بەختیار و مەحموودی محەمەد(2004) ، فەرهەنگی زاراوەی ئەدەبی، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، هەولێر.
4. کەریم ئازاد عبدالواحد (2011) ، ڕەنگاڵەکانی دەق، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهید ئازاد هەورامی، کەرکوك.
5. الماضی ، شکری عزیز(2010) ، و. سەردار ئەحمەد گەردی ، تیۆری ئەدەب, چاپی یەکەم، چاپخانەی ماردین ، هەلێر.
6. مستەفا ئاسۆ عومر.(2009) ، بەها ئیستاتیکییەکانی شیعر ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی خانی ،دهۆگ.
7. میرئاودەلی، عومەر(2015)، مانا شاراوەکانی دەق، چاپی یەکەم ، چاپخانەی ڕۆشنبیری، هەولێر
8. میرئاودەلی ، کەمال مەمەند (1979) ، فەلسەفەی جوانی و هونەر، چاپی یەکەم ، چاپخانەی زانکۆی سلێمانی ، سلێمانی.

9. ئیگلتۆن،و.یەعقووبی،(2008) ، مارکسیزم و ڕەخنەی ئەدەبی ، چاپی یەکەم ، دەزگای ئاراس، هەولێر.
دووەم: بەزمانی عەرەبی:
10. العروی عبدالله (2012) ، مفهوم الادولوجیة، طبعة الثامنة، دارالبیضاء ، بیروت لبنان.

سیما و ساڵەکان لە پێ پیرۆزەوە.. سەباح ڕەنجدەر

1

لەگەڵ ئەستێرە بیردەکاتەوە و لە مەی سوورەوەی دڵ
سەرلەنوێ سەیری بای سەرپەنجەرە دەکەمەوە
لە کۆتایی ڕێگا دانیشتووم و سڵاو وەردەگرمەوە
چاوم ماندوو نییە بە زۆربینی
ڕێبواری یەکەم زێوان
بوون تێیدا لە بەیانیی خۆڵەمێشی و مانگی نیوەگیان نامێنێتەوە
ڕێبواری دووەم ڕووەکەکانی خوداوەند
سێبەری دیکتاتۆر نەیهێشت چیا خەونی شەهیدانمان پێ بدات
ڕێبواری سێیەم خەون وا خۆی گۆڕایەوە
گوێم لە بێئاگایی نەچنیوە و نهێنی گەشەکردنم درەوشاندەوە
ڕێبواری چوارەم شەڕی چل ساڵە
نوێژی دڵنیایی خۆی دووگوردی بۆ هەڵبژاردم و دەستی لەسەر ناوچەوانم دانا
ڕێبواری پێنجەم مردوویەك ئاگای لە هەمووانە
مانگی هەڵاتوو سواری ئەسپی بە پەمۆ شۆردراو بوویمە جێم بهیڵە
ڕێبواری شەشەم سەد و یەکشەوە
باڵندەیەکی تازەفڕ چووە ناو دۆوجامە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ باڵی ڕەق بوو
ڕێبواری حەوتەم ساڵی سفر
لە کاتی کۆنم ڕوانی و گەمارۆی شارە نوێیەکانم شکاند
ڕێبواری هەشتەم سروودی زەوی
جارێك لە جاران لە ماڵی درەختێك تاسەم پشووی دا
ڕێبواری نۆیەم حەزدەکەم ئەوەندە بژیم

من و قۆزاخە لە بینینێك چاومان ترووكا و بۆنی مۆمی سووتاومان كرد
ڕێبواری دەیەم دواكەوتن لە كەشتیی نووح
گەیشتن ئەستێرەی تاریك نەكردم و بە تەنیا ڕام نەكرد
ڕێبواری یازدەیەم بەها و هەڵەی پێشبینییەكان
گەرمایی گڕنای چیا مۆن بوو
ڕێبواری دوازدەیەم سەرەتا وشە بوو
شەپۆلی هەڵچوو لێی دام لە ژووری سارد و نزم هەنگاوم نەنا
ڕێبواری سێزدەیەم سەرزەمینی هەموو ناوەكان
بەهێمنی لە هەموویان دووركەوتمەوە و تەنیاییم لە پشت سێبەر نەگەڕا

2
ئەسپی ناڵ پەلكەزێڕینەیی بە مانگم گوتووە
تاریكی درێژە ناكێشێ دەركەوە
كۆمەڵێك وێنە سێبەری ئەییوبن بە دیواری ژوورەكەمەوە
ئەوەی گوتیان تەمەنی نەمریی و حیكمەت بوو
پەردەی گوڵم بووە تۆمار و پێشانگای نایاب
پێ پیرۆز لە ڕێی دیداری ڕوخسار ڕووناك
لە قاپێكی قوڕ میوەی لەسەر دەستی ڕاگرتووە
خودایە نهێنی ڕوخسار ئاشكرابكە
دڵ خۆی شەراب لە جام دەكا
خومار لە خەو هەڵدەستن و لە خۆیان ڕووناك دەبنەوە
بە بەرچاوی بەرچاوتەنگان لە شەقامی لێمە تێدەپەڕن
بۆنی هەویری هەڵاتە لە دارەبازەم هەڵدەستێ
بەرەو شوێنی كوشتن و دەركەوتنم هەڵمگرن
لە ئێستادا هەموو شتێك درێژدەبێتەوە
درەختیش زوو كەوتە سێبەرگرتن
لە شوێنێك وەستاوم ئاگاییم لەبارەی هەورەوە هەیە
باڵندەی ناو بای سەر پەنجەرە باڵ و ئاسمانی كەوتە لام
هاتە ناو نابیناكانەوە
باوەشمان تێكوەرینا و بیرمان لە بینایی و بینین كردەوە
ئەوانەی لە شەقامی لێمە پەڕیونەتەوە سەیرمان دەكەن
لە چاوی چیای بەكەڵەكێوی گەرمترن
بینین خۆی بێتاوانە سزای بینینێكی تر نییە

تشرینی یەكەمی 2021 هەولێر

شکست هێنان بەم هەڵبژاردنە ئەرکی جەماوەری ناڕازیە.. عوسمان حاجی مارف

ڕێژەی جیاوازی هەڵبژاردنی ئەم جارەی عێراق لە درێژەی تەواوی هەڵبژاردنەکانی پێشوتردا پێویستە بیناسینەوە و لێکی بدەینەوەو بەهەند وەریبگیرین و بزانین کاردانەوەمان چۆن دەبێت، چونکە واوەترە لەوەی بە بایکۆت و نەچون بۆ دەنگدان مامەڵەی بکەین، ئەم هەڵبژاردنە پێش وەخت بێت یا لەکاتی خۆیدا بێت، لە دۆخێکی نالەبارو نەگونجاوی وەهادا خراوەتە بەردەم خەڵکی عێراق، کە ئاسۆی سەقامگیری سیاسی لە سایەی دەسەڵاتی هێزە میلیشیا ئیسلامی و قەومی تائیفیەکاندا بۆتە حاڵەتێکی مەحاڵە، کە لە هەر سەرێکەوە جگە لە ڕاماڵینی دەسەڵات و هێزە میلیشیاکان هەر مامەڵەیەکی دیکە لەگەڵ ئەم هەڵبژاردنە بکرێت، قوڵبونەوەی ناجێگیری و گێژاوی سیاسی چڕتر دەکاتەوەو ئەگەری کارەساتی زیاتر دەخاتە سەر ژیانی دانیشتوانی عێراق و ئایندەیەکی مەترسیداتر بەرەوڕووی چارەنوسی کوردستانیش دەکاتەوە.

ئەم هەڵبژاردنە پێش وەختە بەدوای ئاڵوگۆڕێک لە هەڵومەرجی سیاسی خراوەتە سەر شانۆی سیاسی لە عێراقدا کە، یەکەم:

ڕاپەڕین و ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩، لە مەیدانی ئازادی بەغدا و شارەکانی خواروی عێراق، ڕاتەکاندن و گورزێکی وەها گەورە بو لە ئەزمونی دەسەڵاتی سیاسی تەوافقی نێوان ئەو هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائفی و قەومیانە، کە نەتوانن بە ئاسانی پشتیان ڕاست کەنەوەو جارێکی تر ناتوانن بە هەمان شێوازی کێشمەکێش و پێگەو مەوقعیەتی سیاسیان حکومەتێکی تەوافق، کە دەخوازی تەواوی لایەنەکانی دەسەڵات و هاوسەنگی هێزەکانیان بێت پێکبهێننەوە، لەم دۆخەدا نەک قڵشتێکی گەورە کەوتەتە نێوان ئەو دەسەڵاتەو جەماوەری ناڕازی، بەڵکو ئاکامی جێکەوتنی ئاراستەی ئەو ناڕەزایەتیە لەلایەک بۆ خواستی پێداگری تەواو لەسەر کۆتایی هێنان بەو دەسەڵاتە و لەلایەکی ترەوە پەرچەکرداری دەسەڵات بە کوشتاری ڕیزێکی بەرین لە خەڵکی ناڕازی، دوژمنایەتی نێوان خەڵک و دەسەڵاتی کردۆتە زامێکی

وەها گەورە هیچ جۆرە تیمارێک ساڕێژی ناکات، جگە لە کۆتایی هێنان و ڕامالین و "ئیرحەل" ڕێگاو چارەیەکی تر بۆ خەڵکی ناڕازی نەماوەتەوە.
دووەم: ئاڵوگۆڕی سیاسی لە چۆنیەتی پاشەکشەو شکستی دەوڵەتی ئەمریکا بەگشتی لە ناوچەکەداو کێشمەکێشی ئەمریکا لە بەرامبەر دەخالەتی کۆماری ئیسلامی لەناوچەکەو عێراقدا، یا بونی دەورانێکی جیاواز لە هەوڵدان بۆ ڕێکخستنەوەی دەسەڵاتیکی سیاسی لە عێراقدا، کە نادیارە لە چوارچێوەی دەخالەتی ووڵاتان و بوونەوەی هێزە میلیشیاکانی عێراق ئاخۆ دەبێت پێکهاتەی ئەو دەسەڵاتە چۆن یەکلایی کرێتەوەو بە قازانجی کام هێزی میلیشیا دەبێت؟.
سێیەم: نەبونی هێزێکی بالادەست و بەتواناو یەکلایی کەرەوە لە پێکهێنانی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقدا، تا ئیمکانی ئەوەی هەبێت هەژمونی مەرکەزیەت لە عێراقدا جێ بخات، لەڕێگەی هەڵبژاردن بێت یا کودەتاو شەڕی ناوخۆ لە ئێستادا هیچ هێزێک نیە لەتوانایدا بێت یەکپارچەیی و مەرکەزیەت بەرگری لێبکات، یان جێگای متمانەی تەواوی ئەمریکاو ووڵاتانی تری دەخالەتگەر بێت لە عێراقدا.
گەر پێناسەی هەڵبژاردنەکانی پێشوی عێراق و کوردستان لە ژێر ناوی ئەزمونی پرۆسەی دیمکراتیدا وێنایەکی کاریکاتێریان پێ نیشاندابین و جۆرێک شەرعیەتی دەسەڵاتی میلیشیایی خۆیان بە هەڵبژاردن و چەواشەکاری و ساختە یەکلایی دەکردەوە، ئەم هەڵبژاردنە پێش وەختەی ئێستا زیاتر لە کاریکاتێرو گاڵتەجاری و ساختەکاری چەندین هەنگاوی بە دواوەوە ناوە، ئەو هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائفی و قەومیانە لە هەوڵی ئەوەدان لەڕێگای سیناریۆی هەڵبژاردنەوە ڕێگایەک بۆ دەربازبون لەو قەیرانە قوڵەی دەرگیری بون بدۆزنەوە، ئەو قەیرانەی کە ناتوانن بەهەڵبژاردن یان بە هێزی چەکدارو لەشکرکێشی دەسەڵاتی سیاسیان ڕێکخەنەوە، دەیانەوێت و لەهەوڵی ئەوەدان بەهەر قیمەت جارێکی تر دەسەڵاتی سیاسی لە بەرامبەر جەماوەری ناڕازیدا ڕێک خەنەوە، بەڵام بە ئەوەی ئاسۆیەکی ڕۆشن لەسەر چارەسەر بۆ قەیرانی دەسەڵات و چارەنوسی سیاسی لە عێراقدا لە ئاراد بێت، جگە لە چاوەڕوانیان بە پێشهات و ئاڵوگۆڕەکان.

نالەباری هەڵومەرجی سیاسی بەدەرگیر بونی درێژماوەو بەردەوامی لە گێژاوی سیاسی و خوڵقاندنی ژیانێکی سەخت و دژوارو پڕ کارەسات و نائارام و مەترسی بۆ ژیانی دانیشتوانی عێراق، مایەی ئەوپەڕی بێزاری و توڕەیی و ناڕەزایەتیەکی بەرفراوانە لە حەتمیەتی خواستی ڕوخانی ئەم دەسەڵاتەو تەواوی سیستمی سیاسیی و پێکهاتەی لە هێزە میلیشیا ئیسلامی و قەومی و تائفیەکاندا، ئەزمونی دەسەڵاتی

بۆرجوازی عێراق گەورەترین شکستی خۆی لە نمونەی دەسەڵاتی سیاسییەک نیشاندا کە ناتوانێ و ئیمکانی نیە ئەم جۆرە دەسەڵاتە ئایندەیەکی ڕۆشن لە جێگیری سیاسی دابین بکات. بە هەر ئاستێک لە ئارام بونەوەی چۆنیەتی ناڕەزایەتیەکان لە مەیدانی ئازادی بەغدادو شارەکانی خواروی عێراق، بەڵام نەبۆتە ئاکامێک لە ڕاگرتنی ئەوەی لە ساتە وەختێکدا شەپۆلی تەقینەوەی ڕاپەرینی جەماوەری لە مەیدانی سیاسی عێراقدا ڕاماڵینی ئەم دەسەڵاتە بکاتە ئەمری واقع، هەر بۆیە مەسەلەکە هەڵبژاردن و گاڵتەجاری و کارتۆنی پەرلەمان نیە، بەڵکە هەوڵدانە بۆ کۆتایی هێنان بە پرۆسەیەکی سیاسی کە لە دوای داگیرکاری ئەمریکا بە عێراق دانیشتوانی عێراقیان سەرقاڵ و چارەنوسێکی نادیار کردووە.
بانگەواز لەم هەلومەرجەدا لە هەر لایەنێکەوە بۆ بایکۆت و نەچون بۆ دەنگدان، خاڵیکی لاوازە لەو هەوڵانەی کە دەمانەوێت ئاراستەی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان بکات بە ئەو سەرەنجامەی کۆتایی بەم دەسەڵاتە بهێنێت، بۆیە پێوستە پێداگری و کارکردن لەسەر پەرەسەندن و ڕێکخستنی ئەو ناڕەزایەتیانە بکرێت، بەمانای هاتنە مەیدانی جەماوەری ناڕازی بە شکست هێنان بە هەڵبژاردن، چونکە لە ڕۆژی یەکەمی ناڕەزایەتیەکانی ئۆکتۆبەرەوە بانگەوازی ئەوەی تیا کرا "ئەم دەسەڵاتە دەبێت بڕوات" واتە لەباری عەمەلیەوە هەوڵدان بۆ شکست هێنان بەم هەلبژاردنە کارسازەو ئەتوانێ ڕێرەوی ناڕەزایەتکان بەرەو ڕاماڵینی دەسەڵات بەرێت، بایکۆت گەڕانەوەیە بۆ پێش ناڕەزایەتیەکانی ئۆکتۆبەرو جیاوازی نەکردنی نێوان هەڵومەرجی ئەم هەڵبژاردنەو هەلومەرجی هەڵبژاردنەکانی پێشوترە.

عێراق لە سەرو بەندی کێشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیاو ووڵاتانی ناوچەکەدا، لە بەردەم لێواری ئاڵوگۆڕێکی سیاسی جدیدایە گەر ئاڕاستەی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان ئامادەسازی بۆ کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە نەکاتە ئەمری واقع و ئەلتەرنەتیفی دەسەڵاتێک کە تەعبیربەت لە دەورو دەخالەت و ئیرادەی ڕاستەوخۆی خەڵک نەهێنێتە مەیدان، چینی بۆرجوازی عێراق لە فۆرمو شێوازی تردا لەگەڵ ئەو ئاڵوگۆڕانەی بە عێراق پێشبینی دەکرێت خۆی دەگونجێنێت. ئەم هەڵبژاردنە لە دەخ و زنجیرەی ئەو ئاڵوگۆڕانەدا کاری لەسەر دەکرێت کە پاریزگاری لەو مەترسیانە بکات دەسەڵاتی بۆرجوازی بەرەوڕیەتی. بۆیە بانگەوازی بایکۆت لە بەرامبەر ئەم هەڵبژاردنەدا درک نەکردنە بەو ئاڵوگۆڕانەو ئەو هەلومەرجە سیاسیەی شکستی ئەم هەڵبژاردنەی هەرلەسەرەتاوە کردۆتە حەتمی قوڵبونەوەی قەیرانی زیاتری دەسەڵاتی سیاسی.

مەسـەلەیەک کە پێویستە قسەی لەسەر بکەین جێگەو ڕێگەو دەورو کاریگەری ئەم هەڵبژاردنەی عێراقە لەسەر کوردستان، بەتایبەتی کە حزبەکانی کوردیەتی ئەم جارەش بەهەر کێشەو ئاڵوگۆڕێک کە ل□ بەردەم ئایندەی دەسەڵاتی سیاسی عێراقدایە، جارێکی تر پەیمانی سیاسەتی پاشکۆبونیان بە چارەنوسی نادیاری عێراق□و گ□□ ئ□د□ن□و□ ل□ ئامادەسازیدان بۆ بەشداری لە هەڵبژرادن و قەیرانی بێ کۆتایی ئەم دەسەڵاتەی ئێستای عێراقدا، گەر لەو جێگایەوە کە هەڵوێست و کاردانەوەی سیاسیمان بەرامبەر ئەم هەڵبژاردنە لە عێراقدا لەسەر بنەمای ئەو هەلومەرجانەی پێشتر ئاماژەمان پێدا، هەوڵدانە بۆ شکست پیهێنانی هەڵبژاردن و ڕەتکردنەوەی تەواوی پرۆسەی سیاسی و ڕاماڵینی دەسەڵاتی سیاسی عێراق، بۆیە بەهەمان شێوە جەماوەری ناڕازی کوردستان کە ئێستا پێوسیتە لە بەرامبەر هەڵبژاردنەکانی عێراقدا هەمان هەڵوێست و پشتیوانی و پەرچکرداری سیاسیان بێت لە شکست پێهێنانی هەڵبژاردن و هەوڵدان بۆ رەتکردەنەوەی پرۆسەی سیاسی و ڕاماڵینی دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقدا، لە هەمان کاتدا پەرەدانی ناڕەزایەتیەکان بە ئاراستەی ڕێگە گرتنی حزبەکانی کوردایەتی بۆ بەشداریان لەو هەڵبژاردنەدا، واتە بە هەمان شێوە بایکۆت و بەشداری نەکردن لەدەنگدان لە کوردستانیشدا ناتوانێ لە پرۆسەی وەڵامدەرەوەی کۆتاییهێنان بێت بەدەسەڵاتی سیاسی لە عێراق و لە کوردستاندا.

فلاشباک.. بەشی پانزە.. ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی
بەشی پانزە

دوێنێ پاش پێنج رۆژ مانەوە لە نەخۆشخانەی “ئیمێرجنسی” هاتمە دەرەوە و ئێستا لە ماڵەوەم. لە رۆژی 2-3-1999 لەو کاتەی لەگەڵ هاوڕێیان بووم لە گوندی “دێلێژە و چەپە چنارە”ی قەرەداغ، کە

سەرقالەی مەشقی پراکتیکی عەسکەریی بوون، نارنجەکەک بە هەڵە لەلایەن هاوڕێ "کاوە نەسیب مقەدەم" هەڵدرایە نزیکم، بەو هۆیەوە دوو پارچەم بەرکەوت، یەکەمیان کەوتە سەر برۆی چەپ و دووەمیشیان دەستی چەپی گرتم. هەرچەند من بە مەشقەکە نەچووبووم بەڵکو بە کاری وێنەگرتن و ئامادەکاریی بەرنامەیەکی رادیۆیی لەگەڵ "ئاسۆی پەیامنێر" چووبووین، بەڵام تیایدا برینداربووم، لە رێگەی هاوڕێ "نازەنین ساڵح" کە نامەیەکی تایبەتی نووسیبوو بە "د.عەدنان" رۆژی 3-3 داخڵی نەخۆشخانە بووم و هەمان رۆژ نەشتەرگەرییان بۆ دەستم ئەنجامدا، سەرەتا بڕیار بوو بە بەنجی مەوزوعی بیکەن، بەڵام بەهۆی ئەوەی پارچە رومانەکە بەرەو قووڵایی چوو بوو، ناچاربوون بەنجی گشتیی بەکاربێنن.
ئەمەوێ بڕۆمە دەرەوە، هیچ بەرنامەیەکم نییە، جگە لە بینینی یار، لەگەڵ ئەوەش ئەو هەمیشە لە بیرەکەکانم تەقیوە، لەبەرئەوەنا، بیری تەقێنەرم هەیە، بەڵکو بەو هۆکارەی ترسی هەیە ئەو یاخیبوونەم لە کەلتوور، لە بنەماڵە، لە ئاین، لە خێڵ و دەسەڵات، لە کۆمەڵگە و حزبەکان، سەرئەنجام ببێتە مایەی دەردیسەرییەکی گەورە بۆم. مرۆڤ چەند بیەوێ خۆی بێت ناهێڵن! چەند بیەوێ لە قاڵبە داتاشراوەکانی نەتەوە و مەزهەب و سیاسەت بێتە دەرەوە ناهێڵن!. ئازادیی تەنیا درۆیەکی گەورەیە لە هەموو جیهاندا، وەلە حاڵەتەکە رۆژەییە، بەڵام لەسەر زەوی هیچ ئازادییەک نییە. ئازادیی لە زەمەنی سیستمی نوێی جیهاندا لەلایەن دەوڵەتانی زلهێز و بەهێزەوە ئەتک کراوە.
زۆرجار ئەڵێن قەمعی سیاسیی و سێکسی و کۆمەڵایەتی خەسڵەتێکی کۆمەڵگە پیریمتیڤەکانە، ئەوانەی بە جیهانی سێهەم ناسراون، کەچی داخی گرانم لە سایەی سەرمایەداریی و شەپۆلی سێیەمی شارستانی لە جیهانی رۆژئاوا مرۆڤ کائینێکی کۆنترۆڵکراوە و بە رۆبۆتکراوە! فەرموو چالاکییەکی گرنگی ئەنتی سیستم بکە، بزانە چۆن پۆلیسی نێودەوڵەتی وەک کارلۆس دەستبەسەرت ئەکا. مەبەستم داکۆکی نییە لە کارە مافیاییەکانی کارلۆس، بەڵام تۆ کارێکی ئینسانی بکە کە زیانی بە سیستمی سەرمایەداریی هەبێ، بەهەمان میزان ئەتکێشن و دزێوت ئەکەن. تیرۆرکردنی قەشەکانی لاهوت تەحریرە لەلایەن سی ئای ئەی "CIA" باشترین بەڵگەیە.
ناهێڵن مرۆڤ بە دیسپلین بژی، ناهێڵن مرۆڤ لەگەڵ سروشت ئاشت بێتەوە، ناهێڵن مرۆڤ بە ناچارکردن بە هەزار شت کە ئارەزووی ناکا بژی. مرۆڤ بە جۆرێ کۆیلەی سیستمی سەرمایە کراوە کە هیچ کات ئەو کۆیلەدارییە شێوەی نەبینراوە بەدرێژایی هەموو مێژوو. ئەنگلس وتەنی "لە کۆندا کۆیلە یەک جار بە یەک کەس دەفرۆشرا، بەڵام پرۆلیتاریا ناچارە هەموو رۆژێک بگرە هەموو کاتژمێرێک خۆی

بفرۆشێ”. خۆفرۆشتن بەو مانایەی کە هێزی میکانیکی و جەستەیی بە کۆی سیستمی کاپیتالیزم ئەفرۆشێ. ئەوە کەی ناوی ئازادییە لە جیهانی رۆژئاوا کە خەڵک هەموو وەک شارە مێروولە بەیانیان ئەڕژێنە وێستگەکانی شەمەندەفەر و پاس؟ بۆ ئەوەی زووتر بگەنە کارخانە و فابریکەکانیان، هەشت نۆ سەعات رۆبۆت ئاسا کاربکەن و دواتر بە شەکەتی دەنەوە ماڵە. ئەمە داڕنینی مرۆڤە لە هەموو بەها و ئارەزووە ئینسانییەکانی، ئەمە پرۆسەی خنکاندنە بە هەنگوین نەک ئەو فۆرمە کلاسیکییەی کوشتن کە لە دنیای رۆژهەڵاتیدا باوە. ئەمە وێرانکردنی هەست و رۆحی ئینسانەکانە.

مرۆڤ گەیشتۆتە ئەو راددەیەی کە “بیتهۆڤن” لەسەرە مەرگدا وتی “هاوڕێیان بیکەنە چەپڵەڕێزان، گاڵتەجاڕییەکە ئیدی تەواو”. نامۆبوونی ئینسان گەیشتۆتە ئەو ئەندازەی هەست ئەکات بە مردوویی ئەژی و مردنیش وەک پرۆسەیەکی فیزیکی بۆ جەژن و زەماوەند لێکبداتەوە! ئەزانن ژیان خۆی لە خۆیدا ناماقووڵە، هیچ و پووچە، لەوەش کارەساتبارتر دەستتەوەردان لەو هیچی و ناماقووڵییەدا بکەیت. تا زۆرتر و زۆرتر، هیچیتر و ناماقووڵتری بکەیت!!. هەر لە بەرئەوەیە پێکێک لەم وێسکییە ئەخۆمەوە و نەفەسێکی خەمبارانە لە جگەرەکەم ئەدەم، پێش ئەوەی سەرم بکرێتە تەپڵێک.

ئەم بەیانییەش شیعرێکم نوسیوە کە بەمجۆرە دەست پێ ئەکات:

گەر بەدەستم ئەبوو لەئاسمانەوە نان و ئازادیم ئەباران
گەر خودایەک هەیە چەند شەرمە کە ئەم کارە ناکات؟
ئەگەر بەدەستم ئەبوو فرمێسکم ئەگۆڕی بە بزەی شیرین
گەر خودایەک هەیە بۆچی دڵخۆشە بە قووڵپی گریان؟.

8-3-1999

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 51-55 کتێبی “فلاشباک”چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

کۆمۆنیزمی کرێکاری وئازادییە

تاکە کەسییەکان حەمید تەقوایی

سازدانی دیمانە:خەلیل کەیوان
وەرگێڕانی:کاوە عومەر

ئەم دەقە لەسەر بنەمای چاوپێکەوتنیکی کۆنە جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان:ئەڵێن کۆمۆنیستەکان گرنگی بەئازادی تاکە کەسی نادەن.ئایا هۆکاری بڵاو بونەوەی ئەم جۆرە بیرکردنەوانە ئەزمونە شکست خواردوەکانی سۆڤیەت وچین وهتددە؟کۆمۆنیزمی کرێکاری سەبارەت بەئازادییە تاکەکەسییەکان چی دەڵێت؟ئایا یەکسانی تاکەکان لە کۆمەڵگەدا کەیەکێک لە ئامانجە بنەڕەتییەکانی کۆمۆنیستەکانە بەمانای نەهێشتنی جیاوازییە تاکەکەسییەکانە؟ڕوانگەو کارنامەی عەمەلی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە بواری ئازادییە تاکەکەسییەکاندا چیە؟ئەم پرسیارانەو زۆر پرسیاری تریش هەر لەم بوارەدا لەگەڵ حەمید تەقوایی دەخەینە ڕوو.
حەمید تەقوایی وێنەیەکیان داوە کە کۆمۆنیستەکان تاکیان کردوەتە قوربانی گشت.ئایا ئەمە ڕاستە کە کۆمۆنیزم بەهۆی ئەو گرنگییەی کەبە کۆمەڵگەو ژیانی کۆمەڵایەتی ئەدات،ئازادی ومافە تاکەکەسییەکانی فەرامۆش کردوە؟

حەمید تەقوایی: بەوشیوەیە نییە.بەتەواوەتی پێچەوانەیە،گرنگی و پێگەو دەورێک کە کۆمۆنیزمی کرێکاری بە تاک وئازادییە تاکەکەسییان قایلە زۆر تۆکمەترە لە لیبریاڵ ترین و دیموکراتی ترین ئەو ڕوانگانەی بلۆکی بەرانبەر،لە بلۆکی بەرگریکار لە سەرمایەداریدا بونی هەیە.
یەکەم ئازادییە تاکەکەسی وکۆمەڵایەتییەکان جیواز نین لەیەکتر.بەڵێ کۆمۆنیزم لە بنەڕەتدا لەپیناو ئازادی و یەکسانی وڕزگاری تەواوی کۆمەڵگەدا خەبات دەکات و کۆمەڵگە چەقی خەباتی کەیەتی بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە کە ڕزگاری کۆمەڵگە،ئازادی هەموو خەڵک ودابین کردنی خۆشگوزەرانی گشتی،لە ئاستی هەر ئەندامێکی کۆمەڵگەدا دەنگدانەوەو مانای دەبێت و ناتوانێت مانایەکیشی هە بێت جگەلە خۆشگوزەرانی و ئازادی یەک بەیەکی تاکەکانی کۆمەڵگە.
دوهەم خاڵی گرنگ تر ئەوەیە کە کۆمۆنیزمی کرێکاری تەنها بەرگریکاری مافی تاکەکان نیە بەڵکو ئەیەوێت لە پێداوستیە ئابوری-کۆمەڵایەتییەکان بەهرەمەند ببن وئەو مافانە بە هەموان دەستە بەربکرێت.

سەیرکەن،زۆرکات لە کۆمەڵگەکانی ئەمڕۆدا،لە سیستەمی سەرمایەداریدا،کاتێک قسە لەسەر ئازادی ومافی تاکەکان دەکرێت،بابەتەکە تەنها لەئاستی قانونی ویاساییە و بۆ زۆرینەی کۆمەڵگە وەک مەرەکەبی سەر کاغەز دەمێنێتەوە. بۆ نمونە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا تۆ دەتوانیت و مافی ئەوەت هەیە کە بۆ هەر شوێنێکی دونیا کە بتەوێت سەفەر بکەیت بەڵام ئەگەر پارەو پیداویستیەکانی سەفەرت نەبێت،ئەگەر ناچار بیت بە دابینکردنی ژیانت هەموو ڕۆژێک کار بکەیت،لەکردەوەدا ناتوانیت سەفەر بکەیت،تۆ مافی ئەوەت هەیە کە هەر خانویەک پیت خۆشە بیکڕیت بەڵام ئەگەر توانا مالیەکەیت نەبوو ئەوکاتە هەتا کۆتایی تەمەنت دەبێت کرێ نیشین بیت و ناتوانیت سود لەمافی هەبونی خانوو وەربگریت.تۆ دەتوانیت ئازادانە ڕای خۆت دەربەڕیت بەڵام ناتوانیت سود لە ڕاگەیاندنە سەرەکیەکانی کۆمەڵگە ئەو دەزگا ڕاگەیاندنانەی کە بیروڕای گشتی پێکدەهێنن.تەنها بە ژمارەیەکی دیاریکراو بەردەستە.تەنانەت لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا کە بە"لانکەی دیموکراسی" ناسراون هەموان دەتوانن لە هەڵبژادنەکاندا بەشداری بکەن بەڵام ئەگەر ملیۆنان دۆلار بۆ پڕوپاگەندەی هەڵمەتی هەڵبژاردن سەرف نەکەیت لەڕاستیدا شانسی سەرکەوتنتان نابێت.

ئەم نمونانە و هەزاران نمونەی هاوشێوەی پیشانی ئەدەن کە هەبونی ماف، و توانای کردەیی سود وەرگرتن لەماف،دوو بابەتی بەتەواوەتی جیاوازن.ئەم فاکتەرەی دوهەم هیچ پێگەیەکی لەئیعرابدا نیە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا و هیچ کەس قسە لە بارەیەوە ناکات.ئەوە ئەگەر بەیاننامەی مافی مرۆڤ بخوێنیتەوە دەبینیت تەنها وشەیەکیشی لەبارەی لەتوانادابونی بەهرەمەند بونی هەموو خەڵک لەیەکسانی تێدا نیە .لەسەر کاغەزدا.هەموو مافی یەکسانیان هەیە بەڵام بەکردەوە ناتوانن سود لەم مافانە وەرگرن.ئەم کیشەیە تەنها لە کۆمەڵگەیەکی کۆمۆنیستیدا دەتوانرێت چارەسەر بکرێت.کۆمۆنیزم نەک هەر تەنها باوەڕی بە ئازادی ومافە تاکەکەسیەکانە،بەڵکو توانایی سود وەرگرتنی هەموانە لەم ماف وئازادیانە. ئەم ئەگەرە،ئەوەی کەلەڕوی بابەتیەوە مرۆڤەکان بتوانن لەم مافانەیان بەهرەمەند ببن،بەتەواوەتی لە گرەوی سۆسیالیزم دایە.هەتا سەرمایەداری ڕیشەکێش نەکەیت ئەم بوارە ناڕەخسێت.

بە دەستەواژەیەکی تر کۆمۆنیزم بە لەناوبردنی ئەو فشارە ئابوریەی کە لە هەناوی سەرمایەداریدایە کە بەسەر زۆرینەی ئەندامانی کۆمەڵگە،بەدەستەواژەی ئیمڕۆیی لەسەدا نەوەدونۆکاندا دەسەپێنرێت،بەشێوەیەکی ڕاستقینە توانای دەست ڕاگەیشتنی بەو ماف وئازادیانە مەیسەر دەکات.کۆمەڵگەکانی سەرمایەداری وەڵامەکیان بە

ئەم کێشەیە پێنیە و تەنانەت بانگەشەیەکیشیان لەم بوارەدا نیە.
خەلیل کەیوان: بەڵام ئەزمونەکانی وەکو س□قی□تی جاران وچین و کۆریای باکور پیشانی ئەدەن کەئازادیە تاکەکەسیەکان لەو ک□م□گ□یانەدا پیشێل دەکرێت.هۆکار چیە؟ئایا ئەم کارە پەیوەندی بە ئایدۆلۆژی کۆمۆنیستی ئەو دەوڵەتانەوە نیە؟
حەمید تەقوایی:خالی یەکەم ئەوەیە ئەو ڕژێمانەی کە ناوت هێنان خۆیان بە کۆمۆنیزم دەزانی یان دەزانن.لە قسەکانیاندا خۆیان بەکۆمۆنیست ناو دەبەن لە کردوەشدا شتیک نین جگە لەسەرمایەداری دەوڵەتی.بەتایبەتی چین بەکردەوە ئەم ڕاستیەی نیسانی دونیا داوە.کۆمۆنیزم لەبنەمادا لەپێناو نەمانی چەوسانەوە هەڵوەشاندنەوەی کاری بەکریدایە.ئەمە هەموو دونیا،چ لایەنگران وچ نەیارانی کۆمۆنیزم دەیزانن.لەهەمان کاتدا هەموان دەبینن کە چەوسانەوەو کۆیلایەتی بەکرێ لە چین بەتوندوتیژترین شێوە،تەنانەت توندتر ل□ و□□تانی سەرمایەداری کە ئیدێعای کۆمۆنیزمیان نیە.لە ئارادايە.لەبەر ئەوە زۆر ئاشکرایە کە ئەم جۆرە رێژێمە پێشێل کارەی ئازادیە کەسیەکان هیچ پەیوەندیان بە ئامانج و ئاسۆی کۆمۆنیزمەوە نیە. بەڵکو پەیوەستە بەجۆرێکی تایبەت لە سەرمایەداری، کە پێویستیان بە هێزی بێ ڕکابەری دەوڵەتە لە ئابوری و لە سیاسەتدا.شێوازی سەرمەیەداری دەوڵەتی کە بەرنامە بۆ داڕێژروای دەوڵەت وپشت بەستوە بە کۆنتۆڵی هەموو هۆکارەکانی ئابوری وسیاسی،بەڵام هەر وەکو سەرمایە لە جۆری ڕۆژئاوا چەرخی ئابوریەکەی لەسەر بنەمای چەوسانەوەی هێزی کارو قازانج هینان و کەڵەکەی سەرمایە دەسوڕێت.
هۆکاری ئەوەی کەلەو ڕژێمانەدا ئازادی ومافی□کان زیاتر پێشێل دەکرێت لە دوو حەقیقەتەوە سەرچاوە دەگرێت. یەکەم کە کۆنترۆڵی تەواوی دەوڵەت بەسەر هەموو کارو کاردانەوە ئابوریەکانی کۆمەڵگەدا پێوستی بە سەپاندنی دەسەڵاتی موتڵەق وپاوانی دەوڵەتە بەسەر کۆمەڵگەدایە لە هەموو بوارەکاندا،لە لایەنی ئابوری وسیاسی وکلتوری و کۆمەڵایەتی و هتد،ئەمەش پێویستی بەپێشێلکردنی تەواوی ماف وئازادیەتاکە کەسی و مەدەنیەکانی هاوڵاتیانە و دوهەم هەر ئەم ناکۆکیەی نیوان ناوو بانگەشەی کۆمۆنیستی و ڕاستیە کاپیتالیستیەکانی ئەم ڕژێمانە ئەوە دەخوازێت کە دەوڵەت پێش بەهەر ڕادەربڕینێکی ڕەخنەگرانە و هەر ئاماژەیەک بەم ناکۆکیە بگرێت.ڕاست لەبەر ئەوەی ڕژێمێکی کاپیتالیستی کە خۆی بە کۆمۆنیست ناو دەبات ناتوانێت رێگە بدات کە کەسێک پەنجە ڕاکێشێت بۆ ئەو ناکۆکیە و بۆ نمونە کەسێک یان حزبێک و دەزگایەکی ڕاگەیاندن دژی ئەم کارە بوستێتەوە. ئەم ناکۆکیە ئەوەندە ئاشکراو ڕونە کە کەمترین دەنگی

ناڕەزایەتی لە دژی ئەو بارودۆخە ئەتوانێت ببێتە بزوتنەوەو هێزێکی گەورەی کۆمەڵایەتی. لە بلۆکی شورەویش هەر بەو شێوەیە بوو. یەکێک لە هۆکارەکانی هەرسهێنانیشی هەر ئەو ناکۆکیە بوو.
ئەم دوو فاکتەرە دەستبەسەردا گرتنی تەواوەتی دەوڵەت بەسەر هەموو کاروباری کۆمەڵگە و ناکۆکیەک کە لەنیوان ئیدیعای کۆمۆنیستی دەوڵەت و واقیعیەتەکانی کۆمەڵگەدا هەیە بنەما و سەرچاوەی پێشل کردنی ماف وئازادیەتاکەکەسیەکانە لە ژێمە سەرمایەداریەکانی داواکاری کۆمۆنیزمدا نەک ئایدۆلۆژیا و یا سیاسەتی کۆمۆنیستی نامەجوودی ئەو دەوڵەتانە.

خەلیل کەیوان: باسەکی تر بابەتی تایبەتمەندیە تاکەکەسیەکانە. لایەنی تایبەتی کۆمۆنیزم جێختکردنەوە لەسەر یەکسانی هەموو ئینسانەکانە. ئایا ئەم جێختکردنەوەیە، لەسەر یەکسان کردنەوەی تاکەکان بە پیشێلکردن و نکوڵیکردن لە تایبەتمەندی تاکەکان لە کۆمەڵگەدا کۆتایی نایەت؟

حەمید تەقوایی: بەهیچ شێوەیەک یەکسانی بەمانای وەک یەکبون نیە. ئەمە باسی یەکسانی دەکەین نەک وەک یەک بوون. ئاسەو ئامانجی ئەمە بەدیهێنانی ئەم دروشمە دیارو ناسراوەیە. لەهەرکەس بە پێی توانا، و بە هەرکەس بە پێی پێوستی. بەدنیایی پێویستی مرۆڤەکان جیاوازە. مرۆڤ جیاوازەکان پێویستی جیاوازیشیان هەیە و وەڵام دانەوەی ئەم پێویستیانە نەک هەر بەمانای پێشێل کردن و نکوڵی کردن لەم تایبەتمەندیانە نیە بەڵکو بەڕەسمی ناسینی ئەو تایبەت مەندیە کەسیانەیە وەک بنەمای مامەڵەکردن لەگەڵ تاکەکان دای دەنێن، بیگومان خەزانیکی چەند نەفەری بەراورد بە کەسێک کە بەتەنها دەژی پیویستی بە خانویەکی گەورەتر هەیە. و یان کەسانیک کە لە هەڵبژاردنی جل وبەرگ و کەلوپەلی ژیان و جۆری سەرگەرمی و هتد سەلیقەو ئەولەوەتی جیاوازیان هەیە پێویستی جیاوازیان هەیە. لە دروشمی هەرکەس بەپیی پێویستیەکەی هەموو ئەم تایبەت مەندی و جیاوازیانە لەبەرچاو گیراوە، پێویستیەکان جیاوازن و کاتێک ئامانج و سیاسەتی ئێوە ئەمە بێت کە پێویستیەکانی هەموو تاکەکانی کۆمەڵگە دەستەبەر ببێت مامەڵەی وەک یەکت لەگەڵ تاکەکان نەکردوەو چون یەکبونێک لە ئارادانابێت.

من دەزانم کە کۆمەڵگەی چاینە، بە یەک شێوەکردنی پۆشاکەکان و تەنانەت بەهاکان و سەلیقە هونەری و کلتوریەکان بەتایبەت پاش شۆڕشی کلتورگەرین لە وڵاتدا برەوی پەیداکرد، ئەو وەنەی بەدونیا داوە کە گوایە کۆمۆنیزم خوازیاری چونیەککردنی تاکەکانە. لە وەڵام

بەمەدا ئەبەت جارێکی تر ئاماژە بکەم بە سەرمایەداری دەوڵەتی لەژێر ناوی کۆمۆنیزم و ئەو بەڵاو و کوێرەوەرییە تایبەتانەی کە دەرهاویشتەی بوون.دەستبەرداگرتنی بە ڕکابەری دەوڵەتی پێویستی بە کۆمەڵگایەکی سەربازگەییە و ئەمەش ئەمڕۆ لە کۆریای باکوردا دەبینین.

کۆمۆنیزمی کرێکاری ،کۆمۆنیزمێک کە نوینەرایەتی مانیفێست وبرنامەی دونیایەکی باشتر دەکات، نەک تەنیا ناکۆکە لەگەڵ وەچونیەک لەکردندا بەڵکو ڕێگەدەدات کە بەفراوانترین و هەمەلایەنەترین لایەنی، تایبەتمەندیەکان وئامادەییە تاکەکەسیەکان بگەشێنەوە.ڕێک وەدیهێنانی ئیمکانی بەهرەمەندبون لە ماف وئازادیە تاکەکەسیەکان،کەلەسەرەتای ئەم دیمانەیەدا ئاماژەم پیدا،زامنی بەدیهاتنی دەورو پێگەیەکە بە تاکەکان کە تەنانەت لە لیبریاڵترین ڕژێمەکانی سەرمایەداریدا ئەوە نابینیت.

خەلیل کەیوان: ئەم تەگەیشتنەی ئێوە لە گرنگی و پێگەی تاک، بە کۆمۆنیزمێک کەلە ئەپۆزسیۆندایە چ مانایەکی هەیە؟

حەمید تەقوایی: کارنامەی حزبی ئێمە بە ڕونی گرنگی جیگای تاک پیشان ئەدات. بۆ نمونە هەرکەس بەدوای مێژووی حزبی ئێمەدا گەڕابێت دەبینێت کە مامەڵەی ئێمە لەگەڵ ماف وئەرکەکانی ئەنداماندا، بەتەواوەتی جیاوازە لە وێنەیەک کە ئەو کۆمۆنیستانەی ئێستا لەدەوڵەت و یا ئەپۆزسیۆندان نیشانیانداوە.حزبی ئێمە یەکەمین ڕەوت و بزوتنەوەی کۆمۆنیستیلە ئێراندا کە لە دژی سونەتی نهێنی کاری و ناشەفافیەت وئەندامانی تواوەو و ڕوخسارداپشراو لە ڕێکخراوە چەپەکاندا کەوتە ڕوبەڕوبونەوەو ڕایگەیاند کە ئەندامان وهەڵسوڕاوانی حزبی ئەبێت بە ناوی خۆیانەوە بنوسن ودیمانە بکەن و بە تەواوەتی خۆیان نیشان بدەن.ئەمە باسێک بوو کە مەنسور حیکمەت لە کاتی دامەزراندنی حزبی کۆمۆنیستی ئێراندا پیشنیاری کرد و بە ئاشکرا لەو بارەیەوە نوسی و ڕونکردنەوەیدا.ئەو جەختی کردەوە لە گرنگی ناوو ئیمزای کەسەکان لەسەر سیاسەتەکان و لێکدانەوەکان وبەچونە بەڵاوکراوەکان لەلایەن حیزبەکان و ڕێکخراوە کۆمۆنیستەکانەوە.ئەم میتۆدە حزبەکان وسیاسەت و هەڵوێستەکانیان دیاری دەکات.نیشانی ئەدات کە حیزب کۆمەڵە کەسێکی دەموچاو شاراوەو بێ ناسنامە نیە کە وەک بەشی هەمویان لە ڕێکخراودا تواونەتەوە.تا ئەو کاتە سونەتی باو ئەوە بوو- و تا ئێستاش لە هەندێک لەڕێکخراوە چەپەکاندا تا ئاستێک ئەم سونەتە هەشتا هەرماوە-کە ئەندامانی ڕێکخراو شوناسی ڕوبەدەرەوەو ئاشکرایان نەبێت و تەنانەت ڕابەرانی

کخراوکانیش ن‌ناسراوبن.هکارکی ئم کار بارودخی سرکوت ومسلی ئمنیت بووبام ئم هموو گرفتک ون ناکاتو.دیانتوانی بناوی خوازراو بنوسن و خیان پیشان بدن.ئم بر ل کشی ئمنی و نهنی کاری،ئاکامی لکدانوو جر بیرکردنوک بوو ک درکوتن و خدرخستنی تاککسی بناکک دزانی لگ هسوانی بکمدا.وک ئوی هموو ئندامانی کخراو وک یکن.باسکی ئم ئو بوو ک ئبت ون بت ک یکم ابرانی کخراوکان چ بچون و هوستیکیان هی و دورو کاریگریان لسر سیاست و کارکردی کخراوکیان چی و دوهم کمنیستکان ئبت وخسارکی دیارو ناسراویان ل ئاستی کمگدا هبت.ئبت ئاشکرابت ک چ کسانک نونرایتی چ بچونک دکن.بزوتنوی کمنیستی ئبت ئاشکراو ناسراو بن و گشیکی ئم کارش ناساندنی کسایتیکان بکمگی.

خاکی تر ئوی ک بی هی ل کخراوکاندا بچونی جیاواز هبت ک بسیاست وپکهاتی ابری جیاواز کتای بت.ئبت کمگ ئاگاداری ئم ئاوگانبت.بتایبتی کاتک ئم بچون جیاوازان ب پکهنانی فراکسین وجیابونوکتای دت.کمگ دبت بزانت ک هرکسک چی دوت و وتی باسکان چن بو.ئم بشک ل شفافیت و برپرسیارتی گرتن ئستی لبرانبر کمگدا.تنانت ل حزبکداو ب سیاستکی یک دست پیداگری تاککان وئولوتکان و شو تبلغی کسکان جیاواز،ئبت کمگ ئو ببینت.بتایبت خاون بچون و تیئریسنحیزبیکان ئبت ناسراوبن.تاکتیک داژرانی حیزب ئبت ناسراوبن،ئمهر لو سرتایو،لکاتی پکهنانی حیزبی کمنیستی ئران،ل سی و چند سال لمبر،لسر ئو بنمای بم دیدگایو ل پگی تاک ل حیزبدا چالاکیمان کردو.ئم هوستگیری ل حیزبی کمنیستی کرکاریدا ب بچونی حیزب و کسایتیکان تواو بوو.

ئم حیزبی ئم خاونی زرترین کسایتی ناسراو لئاستکی ئاشکراو کمایتیدا.ئندامانک ک بواژی خیان ل باوکراو حیزبیکاندا وتار دنوسن،ل میدیا کمایتیکاندا ناسراون،ل وبوونوو کمپینکاندا ئامادن،هموانیش دزانن ک ئم هسواان ئندام وکادیرانی حزبن.

خایکی تر باسی حزب و کسایتیکان.ببچونی ئمئقی پیوندی نیوان حزب وکمگ کسایتی حزبیکان وکاریگریدانان لسر ئاوگو وبوبونوکان ل بنمادا ل یگی کسایتیکانو ئنجام ئدریت.لم لاینشو ئم حزبی ئم خاونی کسایتی

ناسراو و خۆشەویستەکانە لەمەیدانە جیاوازەکاندا، ئەکرێت بڵێی نەبەردە جیاوازەکانی،وەک خەبات لە دژی ئیعدام،لەدژی بەردەباران، بەرگری لەمافی پەنابەری، بەرگری لە زیندانیە سیاسیەکان،لە بزوتنەوەی کرێکاری و هتد وهتد بەهرەمەندە. ئەمە تەنانەت هەوڵمانداوە ئەمە بکەینە کلتورێکی گشتی ولە بزوتنەوەی چەپ و لە بزوتنەوەی کرێکاری. ئەمڕۆ دەبینین کە بزوتنەوەی کرێکاری لە ئێران خاوەنی زۆرترین کەسایەتی چالاکە و کەسایەتی و چالاکوانی ناسراو و خۆشەویستی لە ئاستی هەموو کۆمەڵگەدا هەیە. بیست ساڵ لەمەوبەر بەو شێوەیە نەبوو. ئەمڕۆ نەک تەنها حزبی ئێمە بەڵکو بزوتنەوەی کرێکاری و بزوتنەوەی ناڕەزایەتیەکانی تریش بەرەو ئەم لایە جوڵاون.
کۆتا خاڵ مافی تاک لە حزبی ئیمەدایە. ئێمە باوەڕمان بەتواندنەوەی ئەندامان لە ڕێکخراوو لەژێر تیشک دانانی تاک لەڕێگەی ڕێکخراوەی حزبیەوە نیە. ڕێز بە فیداکاری و لەخۆبردویی دادەنێین. بەڵام ڕێکخستنی حزبی ئێمە لەسەر ئەو بنەمایە نیە، بە ئێمە ژیانی تایبەتی و لە پێشترینە کەسی و خێزانیەکانی ئەندامەکانمان گرنگیان هەیە و فاکتەرێکی گرنگە بۆمان لە کاری ڕێکخستنی کەسەکاندا. لە دابەشکردنی بەرپرسیاریەتیەکانیشدا ئارەزو هەڵبژاردەی تاکەکان بنەمای کاری ئێمەیە. بەرپرسیارێتیەکان لە حزبی ئێمەدا لەسەر بنەمای توانایی وئامادەیی و ڕازیبونی کەسەکان دیاری دەکرێت. بەم ڕیزبەندیە نەک هەر ڕوبەکۆمەڵگە بەڵکولە ئاینامە لە بەنە ناوخۆیی و ڕێکخراوەیەکانیشدا تایبەتمەندیەکانی کەسەکان بۆ ئێمە گرنگن. چ لە کۆمەڵگەو چ لە حزبدا کەسانێک هەن کە لەکۆتایدا دەتوانن لە ئاستی کلتوری وکۆمەڵایەتی وسیاسیدا بڕۆنە پیشەوەو داهێنان وتواناییەکانیان پیشان بدەن. بەم ڕێگایە کۆمەڵگە دەچێتە پیشەوە. حزبیش هەر بەو ڕێگایە گەشەدەکات.
خەلیل کەیوان: ئەشێ بەستنی کۆنگرە بەشێوەی ئاشکراو لەجێیەکدا کە هەموو خەڵک دەستیان بگات بەئەندامان و ڕابەرایەتی حزب وکۆمیتە ناوەندی حزبیش، هەر لەم چوارچێوەیەی دیدگایی کۆمەنیزمی کرێکاری بە تاک لە بەرچاو بگریت. بەچونی ئێوە لەم بارەیەوە چیە؟
حەمید تەقوایی: ڕێک ئەوەش بەشێکەلە هەمان هەوڵی ئێمە بۆ ناساندنی کەسایەتی وناساندنی کەسانێکە کە سیاسەتەکان وبابەتەدیاریکراوەکانی حزب نوێنەرایەتی دەکەن،لەکۆنگرەکاندا نوێنەران وئەندامانی بەشدار بوو قسەوباس و بۆچونەکانی خۆیان دەخەنەڕوو. دەنگ بە بڕیار نامەی جۆراوجۆر ئەدەن، ڕاپۆرت ئەدەن لەبارەی ئەو کاروچالاکیانەی کەلە نیوان دوو کۆنگرەدا ئەنجامدراون. قسە لەبارەی خاڵەلاوازو بەهێزەکانی حیزبەوە دەکەن و

ئەمانەهەموو بەبەرچاوی خەڵکەوە ئەنجام ئەدرێت.ئەمە بەشێک لە سیاسەتی ئاشکراو شەفافی حیزبە کەدەبێتە ئەلقەی نیوان و لەڕێگەی هەڵسوڕاوانەوە بەکردەی دەکرێتەوە. بەم شێوەیە کۆمەڵگە نەک تەنهالەناو باس و کاردانەوەکانی ناوخۆی حزبی ئەمەدا ئەبێت بەڵکو ئاگاداری هەڵوێست و کارکردو بۆچونی ئەندامەکانیش دەبێت لەم کاروکاردانەوەیەدا.ئاکامی ئەم شەفافیەت و ئاشکرایی و گرنگی دانە بە تاک،حیزبێکی کراوەو دیارو ناسراو و لە ئەنجامدا بەتەواوەتی شوێنی دادوەری و هەڵسەنگاندنە لەڕێگەی کۆمەڵگەوە.
ئەمە بەتەواوەتی لەبەرانبەر سونەتی کۆمۆنیستی ناشەفاف وناڕون و مەکتەبیدا دەوەستێت کە بەداخەوە هێندێک لە هێزە چەپەکان گیرۆدەی بوون.کۆمۆنیزمی کرێکاری لەم ڕوانگەیەشەوە بەپێچەوانەی شەپۆلەوەیە.

خەلیل کەیوان:دوا پرسیارم سەبارەت بە ئازادی ومافە تاکەکەسیەکانە لە کۆمەڵگەی سۆسیالیستیدا.پاش سەرکەوتن و سەقامگیری ئەو کۆمەڵگە سۆسیالیستیەی کە ئامانجی ئێوە بوو مافی تاکەکان لە چ ئاستێکدا بەڕەسمی دەناسرێت .ئایا ئازادی دژایەتی لەگەڵ حکومەتی سۆسیالیستیشدا بونی ئەبێت؟

حەمید تەقوایی: بێگومان.ئێمە باوەڕمان بەئازادی بێ کۆت وبەند هەیە و ئەوەش دەکەینە شتێکی کردەیی.ئەمەش وەک ئۆپۆزسیۆن ئەو بنەمایە دەپارێزین و لەسبەینیی بەدەسەڵات گەیشتنیشمان ئەمە لە کۆمەڵگەدا دەکەینە یاسایەکی سەرتاسەری و پیادەی دەکەین.ئازادی بێ کۆت وبەند واتە ئازادی تەنانەت ڕەخنەگرتن لە کۆمۆنیزم وسۆسیالیزم و دژایەتیکردنی دەوڵەتی سۆسیالیستی و پایەبەرزو بەرپرسەکان لە کۆمەڵگەدا.ئێمە باوەڕمان بەوەیە کە هەموو حزب و ڕێکخراوە سیاسیەکان تەنانەت ئیسلامیەکانیش دەتوانن فەعالیەت بکەن.تەنها مەرجی ئێمە ئەوەیە کە شەریکە تاوانی کۆماری ئیسلامی نەبن کەلە حاڵەتێکی وەهادا بەپێی یاسای تاوانەکان ئەبێت دادگایی بکرێن وباجی تاوانەکانیان بدەن.جگەلەم حاڵەتە هەموان،بەهەر ڕادەیەک کە لەگەڵ سۆسیالیزم وکۆمۆنیزمدا ناکۆک بن،یان لانگری ڕژێمی کاپیتالیستی بن،ئازادن کە ڕێکخراو و دامەزراوەو ڕاگەیاندنی خۆیان هەبێت و چالاکی ئەنجام بدەن.هەموو حیزب و ڕاگەیاندنێک ئازادە ئیتر مەسەلەی “پیلانگێڕی لە دژی ڕژێم”و”لەبەر تێکدانی ئاسایشی نەتەوەیی” و”سوکایەتی بە پیرۆزیەکان” و “سوکایەتی بە ڕابەری” و هتد لە ڕژێمی سۆسیالیستیدا جێگایەکی نابێت.

بۆچی بەو شێوەیە؟بۆچی مەترسیەکمان لە نەیارانی دەوڵەتی سۆسیالیستی نیە؟لەبەر ئەوەی ئازادی و یەکسانی وخۆشگوزەرانی بۆ هەموان

دەستەبەر دەکەین. تا ئەو جێگەی کە دەوڵەتی سۆسیالیستی، کە هەمان دەوڵەتی پێکهاتوو لە شوراکانی خەڵک. بتوانێت ئەو ئامانجە ئینسانیە دابین بکات و تەنانەت خەڵک بیبینن کە کۆمەڵگە بەرەو ئەو لایە دەڕوات، و ئەگەر کێشەو گرفتێک هەیە واقیعی و بابەتیە. کە دەوڵەت خەریکی چارەسەرکردن ونەهێشتنیانە، ئەگەر کۆمەڵگە ببینێت ئەو نیزامە بەرەو لای دابینکردنی خۆشگوزەرانی گشتی ودەستەبەرکردنی ئازادی ویەکسانی بۆ هەموان بەڕێکەوتووە، ئەوکاتە هەزو حیزبە نەیارەکان پێگەیەکیان نابێت وپەراوێز کەوتوو ناکاریگەر دەمێننەوە، ئاشکرایە کە ئەو هێزانەی لایەنگری سەرمایەداری کە دەسەڵاتی سیاسیان لە دەستداوە

بۆ ماوەیەک درێژە بەژیانی سیاسی خۆیان ئەدەن و هەوڵ ئەدەن بارودۆخ بگەڕێننەوە. ئەوانە دەتوانن لە شوراکاندا چالاکی بکەن و هەوڵ بدەن هێز کۆکەنەوە، بەڵام کۆمەڵگەیەک کە لەسەر دەرگاکەی نوسراوە"لە هەرکەس بەپێی توانا وبەهەرکەس بەپێی پێویستی"لەبەرانبەر ئەم هەوڵەی بۆ دواوە گەڕاندنەوەیەدا پارێزبەندیان هەیە. هەر لەم ڕووەوە ئێمە نەک تەنها نیگەرانیەکمان لە هەڵسوڕانی حزبە نەیارەکان نیە بەڵکو ئازادی هەڵسوڕانیان بە بەشێک لە پلاتفۆڕمی سۆسیالیستی دەستەبەری ئازادیە بۆ کۆت ومەرجەکان بەهۆکاریک دەزانین لە پەسەندکردن ولەباریی رژێمی سۆسیالیسی، بەتایبەت لە کۆمەڵگەی ئێراندا کە بەردەوام لەگەڵ سەرکوت وخەفەکردنی ئازادیەکاندا بەرەوڕووبووە.

هەر بەو شێوەی کە ئاماژەم پێدا ڕژێمی سۆسیالیستی ڕژێمی شوراییە و لە شوراکاندا دەتوانرێت بۆچون سیاسەتی جیاواز پێشنیار بکرێت و لەکۆتاییدا شوراکان لەسەر بنەمای ڕای زۆرینە بڕیار ئەدات. حیزبی ئێمەش حیزبێکە لەناو حیزبەکانی تردا کە سیاسەتەکانی لەناو شوراکاندا پێشنیار دەکات و دەیخاتە بەرباس. ئێمە دڵنیاین کە لە پەیوەندیەکی لەو شێوەیەدا، تەنانەت ئەگەر هەر ئەمڕۆ و لەدەی سەرمایەداری ئێستادا جێگیر ببێت، سۆسیالیستەکان زۆرینەی زۆر بەدەست دەهێنن.

١٥ سیپتەمبەری٢٠٢١

ئێوارەیەک لە خۆڵەمێش. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

با هاژە سیمفۆنیای ش□ش□کی تر،
کەلاوەخاکی جیهان بهاژێنێ،،
پێدەشتی خۆر، سوور،،،
بە خوێنی کاتی لەدەستچوو،
نامرم، تا تۆ گەردوون،
لە چاوتا زیندانی بێ،،
پەرتبوونی جەستەی ئێوارەیەکیش، لە خۆڵەمێش،
هێندەی شەکەتبوونی مەلە تەرەکانی دووریتە،،
هێشتا گژو گیای مۆری....
ژێر نەشتەری بروسکە، ،،
مەستە، بە زرنگە بەندۆلی کاژێری نامۆیی ،،
پرسیت، بۆ ترپەی دڵی نمە،
هەڵاڵەکانی شەوێکی مۆر ناژاکێنێ؟!
شەتڵی نێرگزی قەترانی یاخیبوونم ڕواند ..
تا ئەو سنورەی،،
ڕۆحی چوارمێخە کێشراوی هەردوکمانی تیا تەلبەندە،،،
پێش هەورسوتان،،،
پەپولەو گوڵی بابردووی چوونتم سۆراخکرد ،،
تاوەکو شکۆفەی ووشە بیرچوەکان،،
لە بەردەم کانی بەخوڕی جوانیت زیندووکەمەوە،
ئای لە سوتماکی خاکێ...
چەتەکانی شەو جێیان هێشت،،
گەیشتنی سمکۆڵانی ئەسپی سوور،
هەروەک هەتاوی دەربازبوون،،،
تابلۆیەکە هێشتا ڵێڵ و تەواو نەبوو،،
جریوەیەک لە چۆلەکەی مسینی بێهودەیی،
لە تاوێرە بەردی مێژویەک سیخناخە،،
بە خوێنی نوسراو لەسەر تەوێڵی مێژونوسی دوێنێ ،
ئەو ڕوبارە سەرکێشەی ساڵە خؤلەمێشیەکانی بردین،
کاتێ هەموو پەریە باڵسوتاوەکان لە کۆڕەوی..
ژێر گابەردی خلۆربووی نیشتمانا بوون ،،
ئەستێرەوانی سەرکەلی بێهودەیی مر□ق ،

بە پەنجە وەریوەکانی سەر ڕۆژمێری خۆڵ ..
پەیامە نەگیشتوەکانی فیردەوسێکی لە سەراب خوێندەوە،
دارەکان ڕوبارەکان کۆئەکەنەوە،،
کۆتەرەری وشەکانیش ،
لە سۆراخی پایزێکی سەرو ڕوخسار سپی،
بڵێسەی گرت ، مەلێک…
لە نێوان زیندانی ..
خۆشبەختی..و…
بەد بەختی..
وەک هەورازێ لە حەسرەت،،
قەتیس ماوە، گەرچی مەنفا تەنها…
لە هەوارگەی ئێوارەیەکی خۆڵەمێشی،،
ڕۆخی ئاڵتونینی زەریای جێماوی نیگا تە،،،
دوای ڕەهێڵە ئێوارەیەک لەخۆڵەمێش،
بە نێوڕەزی ووشک و سوتاوی بێدەنگی،،
ساڵانی زڕی تێپەربوو، تێئ□ پەڕم،
شەبەنگی ڕەشی غوربەت،،،
پێش هاتنیشمان..
شنەبایەکی ئاوزەنگبووە ،،
بە چیرۆکی نەمانی ئەم هەوارە لەسوتماک،
پێش نەمانیشمان،،
بەفری ڕەشی تەنیایی دایپۆشی، ،،
بێستانی شەختەگرتووی دڵی ژنانی جەنگ،،
پێم ووت، ئاو لە ڕۆحی تۆیە، یان..
ڕەنگی بیابان،،
هەمان خاکی خؤڵەمێشبووی ڕوخسارتە؟،
بۆ گلێنەی هەورێ ووشکترە،،
لە کانیە کوژراوەکانی بەهەشت؟
بە دەوەنێک لە ڕابردوو، هەڵزەنی…
کەنارەیەک لە خۆڵەمێش..
کچە زەریا پۆشەکان،
یادەوەریە پەرشوبڵاوەکانی شاریان، لە سەفەرا..
بردەوە سندوقی ڕەشی ئۆقیانوسی بیرچوون،،
سەرگوزشتەی ئەندێشەنوسەکان،،
لە دوتوێی ئەفسانەی کەنارا هەڵگیرا،،
هەر وشەیەکی بای غوربەت،،
تەمەنێ ئەگوزەرێنێ،

تارمایی من و تۆ،
وەک دوو پەڕی ڕۆژنامەی..
بابردووی لێهات،
کڵاوی پیاوی بێهودەیی..
لە شەقامەکانی دوێنێدا،،
بای نیشتمانێکی دزراو بردی،،
زەریاش لەگەڵ شەو دەستی تێکەڵاو..
تا گلێنەی چاوی هەورەکان ،،
دڵۆپە تەنیایی تۆ ببارێ..
ژیان، تابلۆیەکی تەواونەکراوی مر□ق،
ل□ بەردەم پەنجەرەیەکی پۆڵاینی ژەنگنی واڵا
بەسەر شانۆی وێرانەجیهان،
پروشە لمی ساتەکان،،
مێژوی ڕۆشتویەکی…
بێ شوناس ئەنوسێتەوە،،،
وەرزی ..و…ە..ر..ی…ن..ی..
هەموانە،،..
لە ئاوێزانی تیشکێ،،
شەکەت و بێزار،
لە نەهاتنی بەهارێک،
پڕ لە تۆ.

....
وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری پۆڵەندی /
Maria .Bochina
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

دەواری ئاشتی.. شیعر: فریدون مشیری.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

گەر کەسێ جارێک لێ ی پرسیم
ئەو ماوەیەی وا لە ژیانای چیت کردوە؟

دەفتەری ژیانمی لەبەر دەمیا بۆ ئەكەمەوە
گریان و خەندە ئەگاتە ئاستی سەرم
ئەوكاتە ئەڵێم :
كە ” تۆو ” بەتازەیی پەرش و ب□ڵاوە
تا چرۆ ئەكا…تا بەردار ئەبێ
زۆری ماوە

لە ژێر ئەم ئاسمانە شینە بێ كۆتاییە
لەهەر گۆرانیەك چەندین جەسارەتم هەبوە
ناوی سەربەرزی عەشقم دووبارە كردەوە
بەم دەنگە شەكەتە ، شایەت
خەوتوویەكم لە چوارلای ئەم دونیایە
بەئاگا هێنایەوە

من ستایشی میهرەبانیم كرد
من جەنگم بەرامبەر خراپكاری كرد
بە ووشك بونی چڵێ گوڵ. ئازارم كێشا
مەرگی “كەناری” لە قەفەسا، غەمباری كردم
لە ئاە وخەفەتی خەڵكا شەوی سەد جار مردم
شەرمەزاری خۆم نیم هەر وەك مەسیح
كە لەوێ هاواری حەسرەت بكرێ
من بە سەبووری ، لەژێر باری دەردەسەریا بووم

بەڵام گەر جەنگ لەگەڵ نا ووشیارەكانا
پێویست بە شمشێر هەڵگرتن بێ
بەرم لێ مەگرە
من بە ڕێ ی موحیبەتا ڕۆشتم

لە چاوی منا
شمشێر كە لە دەستا بێ
یانی كوشتنی كەسێ

ئەو ڕێ باریكەی كە پیایا تێپەڕیم
نا ووشیاری لە تاریكیا بوو بە ستەم
بڕوا بوون بە ئینسان
چرای شەوی من بوو
شمشێر ، شمشێری دەستی ئەهریمەن بوو
لەو نەبەردەیا

تاکـە چەکی من ،گفت و گۆ کردن بوو

گەر شیعرم
لە فیکری ئاگرا نەفرۆشرا
بەڵام دڵم چەشنی تەختە
لەهەردوو سەرەوە سووتا

پەڕەکانی ئەم دەفتەرە
بخوێنەوە ، شایەت بڵێ ی
کە ئایا ئەکرا لەمە زیاتر بسووتێ
تۆ بڵێ ی........

شەوانی بێ پایان نەنووستم
بە ئاشکرا پەیامی ئینسانم
بۆ ئینسان ووتوە
لە دەشتی دڕک و داڵی دوژمنان
ووتەکانم سرەوی دەواری ئاشتی بوو
شایەت کە زریانێکی قورس بوو
کە ئەبوایە ببوایە
تا بونیادی ئەم ئەهریمانە ڕیشە کێش بکرایە

باو و باپیران
ئامۆژگاریان هەبوە :
درەنگە....درەنگە
تاریکی ڕۆحی زەمینە
وەک ئێمە سەدان هێز
هاوار لە بیابانە

ئەبێ " نوح" ێکی تر
و
تۆفانێکی تر
دونیایەکی تر دروست کا
و
لەوێشا سەرلە نوێ
ئینسانێکی تر........

بەڵام ئێستا ئەم کەسە تەنیا بەس□ برە
بە کۆڵ□ پشتی پەرۆشی خۆی سپاردوە
تا لە دڵی ئەم تاریکاییە نوورێ

........بهـێنـێتـە دەرێ
لە هەر لایەک ڕوونای شیعر تێپەڕێ
ئەوا موعجیزەکانی ئینسان هەر ئومێد بەخشە
ئەوا موعجیزەکانی ئینسان هەر ئومێد بەخشە

بەفرێک لە کاتی زیادکراوا..
شیعری: نەوزاد بەندی

ڕۆژێک بەفر ئەبارێ و .
من لەوێ نیم ..
بە تول□□ی□کی پیریدا ،
خەریکی بێنە و بەردەی سەعاتێکم ،
کە ئەیەوێ بمباتەوە و
کە ئەمەوێ بید□□نم ..
شەقامەکان گرژ ئەبن و
خۆڵەکان ئەچنەوە یەک و
خرمەی پێی ئەو مناڵانە دێ ،
ڕائەکەن هەتا مژدەی ئەوە بدەن بە دایکیان کە بەفر مەکتەبی داخست ..
بەفر ئەبارێ و ..فریا ناکەوم
خوێچەشی بکەم ، بزانم ،
ڕێژەی فرمێسکی چەندێکە و ..
چەند گرام مناڵیی تێکراوە ..
فریا ناکەوم فەحسێکی شەکرەی بۆ بکەم
بزانم هەر لە شەقام بەجێی بێڵم یان بیبەم بۆ خەستەخانە ..
پیریی قۆڵم با ئەدات و
ئەڵێ با تا ئەوسەر بڕۆین ..
ڕێگام نادا سەرتاکەی بە ڕیش و قژمەوە ،
بێ بە ئاو و .. بێتە خوارێ ..
ناهێڵێ تەزین دانیشێ و
چایەکم لەگەڵا بخوا ..
قۆڵم با ئەدات و

ئێمە با تا ئەوسەر بڕۆین ...... هتد ...

ئالوودەبوون بە فەلسەفە \ بەشی چوارەم.. ئازاد حەمە

قەرزارییە فەلسەفییەکانم گرفتاری فەلسەفەیان کردووم

بەشی چوارەم

دەستپێک

پێشتر هەمام بە ئەوە کردووە (لە بەشی یەکەمدا) فەلسەفە منی لە گرفتاربوونەکانم دەربازکرد، لە خستمیە ناو گرفتاربوونی نوێوە. گرفتاربوونی من بەدەست فەلسەفەوە گرفتاربوون بوو لە جۆرێکی تر. گرفتاربوون بوو بەدەست بیرکردنەوەوە، مشتومڕ و سەراغەکانەوە. بەڵێ لەم دەستپێکەدا بەحەپەساوییەوە دەڵێم: لە هەوارگەی فەلسەفەدا گرفتابوون تامێکی تری هەیە. چێژێکی بووناوی هەیە، کە مانا بە بوون دەدات. بەمە فەلسەفە بەمنەتیکردم، فەری مەشقی نوێکردووم لەسەر لەگەڵ خۆ بوون، هەڵوەستەکردن سەبارەت بە بەزاریی و لاپەڕەزیی. نەک هەر ئەوەندە، بەڵکە بگرە فەلسەفە وایلێکردم قەناغی ئەبەبەق بوون تێپەڕێنم و قوڵتر و فراوانتر ڕەوشوێنی گومان بگرمەبەر و هەست بە بوونی سەرمایەیەکی مەعنەویش لە خۆمدا بکەم. زۆرجار لەبەردەم مەترسییەکی ڕاستەقینەدا بوومە، لە فەلسەفە وزەی پێبەخشیوم و لە وەڕانبوونی دەروونی پاراستوومی، دووریخستوومەتەوە لە ترس و لە تەنیایی.لە تەنگەیشتنیش لە بەدەنگی. تەنانەت هاریکاریشمبووە، کە لەو ناشرینیانە بەشدارنەبم سیاسەت لەم هەرێمە داماوە دروستیدەکات. لێرەدا ئەکرێت ئەوەش بگوترێت، کە گلانی مرۆڤ بە فەلسەفەوە گلانێکی سەیرو سەرسوڕهێنەرە، سەرەتای شەقاندنی گەمی بوونی خۆی و ئەویتریشە. ئەم بوونەی مرۆڤ، کە پێش دەرکەوتنی فەلسەفە تەڵخ و ناڕوون بوو بە هۆی فەلسەفەوە شەقڵێکی دیکەی وەرگرت. بەم جۆرە هەرکە فەلسەفە لە جیهاندا هاتەکایەوە مرۆڤ وردە وردە بە فەلسەفەوەگلا، گلانی مرۆڤیش بە فەلسەفەوە بەشێکە لە بەختی ئەم بوونەوەرە لە گلانی بەشتەکەوە، کە مانا بە بوونی دەدات، ئەو

بوونە ڕاقەدەکات و تێگەیشتن بەم مرۆڤە سەبارەت بە رووداوە تاڵ و خەمبارانەکان دەدات. سەرئەنجام لێرەوە دێینەسەر گفتوگۆی ئالوودەی فەلسەفەبوون، سەر ئەو شتەی منی گرفتاریخۆیکرد و بە ژیانەوە گرێیدامەوە.

ئالوودەبوون بە فەلسەفە دیاردەیەکی مرۆییە

ئالوودەبوون بە فەلسەفە دیاردەیەکی مرۆییە، نەک ئاژەڵیی. تەنیا مرۆڤ دووچاری ئەم دیاردەیە دەبێت. ئەمە هەروەك دەزانین چ مرۆڤ و چ ئاژەڵ هەموو ترسی ئەوەیان لێدەکرێت دووچاری نەخۆشی بن و گەلێك لەو نەخۆشیانەیش، کە هەردوولا دووچاریدەبن هەمان گروندیان هەیە، بەڵام گەلێك نەخۆشی هەن بەشێکی بە مرۆڤ و بەشەکەی تری بە ئاژەڵەوە تایبەتە. بۆ نموونە نەخۆشی فەلسەفە یەك لەو نەخۆشیانەیە تەنها مرۆڤ دووچاری دەبێت، بۆیە مرۆڤ دەبێت بەخۆی خەمی خۆی بخوات و ڕێگاچارەی کۆنکرێت و بەرچاوی بۆ ئەم دەرمە بدۆزێتەوە، هەرچی ئاژەڵە لەوە بەدوورە، کە دووچاری ئەم دەرمە بێت، دەرمی فەلسەفە. وەکیتر، هەر ئەوانە دووچاری ئەم دەرمە دەبن، کە ئاوەزیان هەیە. ئەمە ئەوەی لایسەرەوە گوتمان لەسەر ئەو بناغە ئەریستۆتالیسیە ناڵێین، کە مرۆڤ ئاژەڵێکی ژیرە، نەخێر، بەڵکو سروشت و ماهیەتی مرۆڤ بەجۆرێك سازبووە خۆی شفا بۆ خۆی بدۆزێتەوە نەك بوونەوەرێکی تر. تەنانەت ئەرکی ڕەوشتی مرۆڤ ئەوەندە سەخت و دژوارە، دەبێت لە هەوڵی دۆزینەوەی شفا و چارەسەری بەردەوامدابێت بۆ گشت بوونەوەرێکی غەیرە مرۆڤیش. بەم جۆرە بێت مرۆڤ بەرپرسیارە بەرانبەر بە خۆی و بەرانبەر بەوەی تریش، واتە بەرانبەر بە بوونوەرەکانی تری ناو بوون، کە لە دەورووبەری مرۆڤدا هەن (ژینگە، سروشت)، کە ئەوە ئاژەڵ و جانەوەرەکانیش دەگرێتەوە.

ئالوودەی فەلسەفەبوون ئالوودەبوونە بە دۆزینەوەی چارەسەر

ئەوەی ئەمە مەبەستمان بوو لای سەرەوە بیدرکێنین پابەندبوونی مرۆڤە بە فەلسەفەوە، واتە وابەستەبوونی ئەم مرۆڤە بە فەلسەفەوە. بەواتایەکی تر، دووچاربوونی بە فەلسەفەوە، ئەمەیش لە دووتوێی تێکستەکەدا بە چەنیەتی گلانی مرۆڤ بە نەخۆشیەوە شوبهێنراوە. لەم حاڵەتەدا دەکرێت بیر لەوە بکەینەوە، مرۆڤ دەبێت کۆششی ئەوە بکات خۆی لە فەلسەفە دەربازبکات، ئەو دەربازبوون بەواتای ئەوە دێت، مرۆڤ لە فەلسەفە ڕزگاریببێت، مرۆڤیش بەئەوەی ئەمە بکات دەبێت خۆی لە فەلسەفە بەدووربگرێت. ئەمەیش ئەو پرسیارە زۆر قووڵە فەلسەفیەمان وەبیردەهێنێتەوە، کە تۆ بڵێیت فەلسەفە ئەو نەخۆشییە

کوشندەیە بێت مرۆڤ هەوڵبدات خۆی لێبەدووربگرێت؟ یان هەرکە مرۆڤ دووچاری فەلسەفە بوو هەوڵبدات خۆی لێدەربازبکات؟ ئەم دوو پرسیارە بەواتای ئەوە دێن مرۆڤ لەلایەک خۆی لە نەخۆشی فەلسەفە بەدووربگرێت، لەلایەکیتر هەرکە دووچاری ئەم نەخۆشییە بوو تا پێیدەکرێت خۆی لێدەربازبکات. دووچاری نەخۆشی فەلسەفەبوون کێشەیەکی بوونیاوییە، پێش ئەوەی کێشەیەکی پاتۆلۆژیی (نەخۆشیناسیی)Pathology بێت. دووچاری نەخۆشی فەلسەفەبوون کێشەیەکە لەگەڵ بوونی بوونەوەر وەک مرۆڤ دروستبووە، نەک نەخۆشیناسیی، چونکە نە فەلسەفە بەمانا کلاسیکییەکەی بە نەخۆشیی، نەخۆشییە و نە دەشکرێت مرۆڤ خۆی لە فەلسەفە بەدووربگرێت تا چارەسەر بۆ نەخۆشیی دووچاری فەلسەفەبوون بدۆزێتەوە، ئەو تاکە ڕێگایەی مرۆڤ دەیگرێتەبەر بەئەوەی دووچاری درمێکی دیاریکراو، یان بەگشتی دووچاری هیچ درم و پەتایەک نەبێت ئەوەیە، کە خۆی لەو درم، یان پەتایە بەدوورگرێت و هەمیشە لەو ژینگەیە دووربکەوێتەوە، شیاوی دووچاربوونی ئەو درمە، یان پەتایەی تیابەدیدەکرێت، لە ئەمە لەگەڵ فەلسەفەدا مەحاڵە. لەلایەک لەبەرئەوەی هەروەک لەمەوبەریش گوتمان فەلسەفە وەک پەتا لەگەڵ مرۆڤ هاتووەتەدنیاوە و بەبوونی مرۆڤیشەوە گرێدراوە، لەلایەکی تر بوونی مرۆڤ گەورەترین واتای بە ماهیەتی فەلسەفە داوە. نەک هەر ئەوە، بەڵکو خۆتێوەگلاندنی مرۆڤ بە فەلسەفەوە بەئەوەیە تا خۆی لە دووچاربوونی گشت درم (پەتا، نەخۆشیی)ێک بپارێزێت. بەم جۆرە بێت فەلسەفە چارەسەر و دەرمانە.

ئەوەیش، کە فەلسەفە نەخۆشیی نییە و بگرە چارەسەرە Therapy(تیراپی یان عیلاج) لەم ڕووەوە فەلسەفەی ڕۆژئاوا وەڵامێکی زۆری لایە و بەدرێژای مێژووی فەلسەفەش ئەوەی پێیدەڵێن فەلسەفە ئیشی بە ئەوە کردووە کاری دەرمانسازی بکات و فەیلەسووفیش ڕۆڵی دەرمانسازەر ببینێت. بەخۆی جیاوازییەکە تەنها لەوەدایە چۆن فەیلەسووفەکان کاریان بە ئەمە کردووە و چەند فەلسەفەیان بە دەرمان شوبهاندوە و کارەکەشیان (فەلسەفەکردنەکەیان) بە دەرمانسازیی شوبهاندووە.

نوسەرێکی وەک جێنس سەنەرید ڕونکردنەوەیەکی ترمان لەم ڕووەوە بەرچاودەخات و جەختلەوەدەکات، کە گوایە بەشێک لە فەیلەسووفەکانی ڕۆژئاوا (ڤیتگێنشتێن، هایدیگەر، نیچە، دەریدا و ڕورتیی) کاریان لەسەر خرابکردنی فەلسەفە کردووە.

ئەمە بەبێ ئەوەی بێینە سەر شێواز و ڕێڕەوی کارکردنی هەریەک لەم بیریارانە هەوڵدەدەین ئەو لایەنانە ڕوونبکەینەوە، کە بەو ئارگومێنت(بەڵگانەمان)دەگەیەن، کە ئەوەی ئەم بیریارانە کردویانە خرابسازیی فەلسەفیی نەبووە، بەڵکو شێوازێک بووە لە دۆزینەوەی چارەسەر و پێشنیازکردنی شیکاریی بۆ نەخۆشیی و ئێشەکان. ناشێت

ئەم پێمانوابێت کێشە بە کێشە، درم بە درم، یان نەخۆشیی بە نەخۆشیی چارەسەربکرێت و فەلسەفە دژ بەخۆی بەکاربرێت تا چارەسەری پێبدۆزرێتەوە. لە پزیشکیدا بە دۆزینەوەی چارەسەر، شیاویی بە چوونە ناو پزیشکی هەیە نەک ئەوەی خودی پزیشکیی دژ بە پزیشکیی بوەستێتەوە تا چارەسەر بدۆزرێتەوە. هەروەها لە پزیشکیدا چارەسەرەکان زگماک نین، بەڵکو کار بە دۆزینەوەیان دەکرێت. هەروەها نەخۆشیەکانیش ئەگەرچی دووبارەن، بەڵام گەلێک لە نەخۆشییەکان جۆراوجۆر و تایبەتن و بگرە زۆر دەگمەن و نادوبارەشن. بۆنموونە شێرپەنجەکان، چ سەرهەڵدان و چ گەشەشیان زۆر سەیر و ناهاوشێوەن. لە وڵاتی سوید باوترین جۆری شێرپەنجە شێرپەنجەی پرۆستاتە، لە ئەمەریکا جۆری شێرپەنجەی پێست لە گشت جۆرەکانی تری شێرپەنجە باوترە ...هتد. لێرەدا ناشێت نکوڵی لەوە بکرێت ئەوەی پەیوەندیی بە نەخۆشیی و جەستەوە هەیە ئەوەیە، توانای لەش و هێزی ئەو ئادەمیزادەی دووچاری ئەو نەخۆشیە دەبێت واتای خۆی بە مانەوە و لەناوچوونی نەخۆشیەکە و ڕاگرتنی پرۆسەی نەشونمای ئەو نەخۆشییە هەیە. هەر لەم ڕووەوە دەشێت مرۆڤ خەیاڵی بۆ شتی دیش بڕوات لەوانە: ڕۆڵی زووو و خێرا دۆزینەوە و ئاشکراکردنی نەخۆشیەکە و ئەمجار ڕێگاکانی چارەسەرکردن، ئەم لایەنە لە فەلسەفەدا جیاوازە. فەلسەفە لەگەڵ کێشەکان لەدایکدەبێت و لەمیانەی کارکردن لەگەڵ کێشەکان دەتوانێت چارەسەر بدۆزێتەوە. هەروەها فەلسەفە نە ئیشی ئەوەیە پێتا بڵاوکاتەوە نە ئامرازە بۆ دروستکردنی ئەوە، بەڵام پەیوەستبوون بە فەلسەفەوە دەشێت بەوە بشوبهێنرێت، کە ئەمە پەیوەستبوون بە جۆرە ئەڤینەکەوە ناشێت لەو پێناسە نەریتییە ڕۆژئاواییە دووربخرێتەوە بە فەلسەفە دەکرێت (ئەوەی، کە فەلسەفە ئەڤینە بە دانایی یاخود بە زانین). ئەم جۆرە ئەڤینە دۆستایەتییە لەنێوان ئەڤین و دانایی یاخود زانیندا، کە بەهۆی ئاخاوتنەوە مەیسەردەبێت، ئەم ئاخاوتنەش دەبێت ئاشکرا و کراوە بێت نەک شاراوە و نهێنیی، بوون مرۆییەکەی فەلسەفە ئەو خۆشەویستییەیە مرۆڤ لەنێوان زانین و خودی خۆیدا دروستیدەکات. ئەم خۆشەویستییە بەبێگومانەوە لە ئاکامی پەیوەستییەکی بووناوییەوە دێتە دروستبوون نەک لە بەشاییەوە، دروستکردنی پەیوەندیی لەتەک فەلسەفە دەبێت ئامانج و هیوایەکی مرۆیی لەپشتەوە بێت، کە ئەمەیش ئەرک و بەرپرسیاری ئەو کەسەیە ئەم ئەڤینەی لەکۆڵگرتووە.

ڕێزمانی ئالوودەبوون بە فەلسەفە

ئالوودەبوون بە فەلسەفە ڕاستییەکی خۆی هەیە. ڕاستییەکە

ئــازارکیش ب کسی ئــالوودبوو. ئازارک، ک خشی خی هی
استییکشی تیای. خانم بیرمندی ئیتالی رزا ماریا لپ Rosa
Maria Lupo لگان بدوای استی ئازار بدوای شیاوییکدا و،
ک ناویدنت “شیــاوی ب دامزراندنی فلسفیک تــایبت ب
ئازار”(1). گر تماشای مژووی فلسفی ژئاوا بکین دبینین
هموو ئوانی کاری فلسفییان ئنجامداو، یان فلسفاندن تاک
پیشیکی بردوام و نگاویان بوو جر ئالوودبوونکیان
پودیار ب فلسفو، ک دواتر هر ئو بوو ب هوی
برهمکانیشیان. ئو ئالوودبوون وک ئازار زمانی خی
هی(2). بواتایکی تر، دبینین ئم کسان لژیانیاندا
بشتکو گرفتارن و مراق ب شتکو دخن، کم کس دزانت
چیی و کم کسیش لم پوبوون و مراق دگات، تنانت کم
کسیش لو دگات هکاری ئو پوبوون تنها ئالودبوونیان ب
شتکو، ئو شت وتی سفرکانیان دگت و ئاستی
تامانکانیشیان وردچرخنت، ئبت ک تای بو نیشتیمان
ساختیش دهنت زرین ل خیایندای، یان سبارت ب بوون و
استیی شتکان و وداوکان دروستیانکردوو. هروها ئوانی
پیانوتراو فیلسووف دیار ئالودی فلسفبوون و فلسفشیان
وك درمان ب هاتندرو ل فلسف بکاربردوو. ئالرو
ئازییکان دستپدکن و ئستم ئوانی ئالوودی فلسف
ن بـــووبن لم بگن. ئالوودی فلسفبوون ئو نخشیی
بدگمن مرق ئتوانت لدربازبت، بام ئم ئو ناگینت،
ک هموو کسك ئالوودی فلسفبوون دبت، چونک زمین ب
پوبوونی ئم جر نخشی همیش لبارنیی و پاشان ئم
نخشیی ئاسایی نیی و نخشییکیش ل جرکی تر.
بوجر بت لای سرو خرایوو، ب پچوانی نخشیکانی ترو
ئم نخشی دگمن و تایبت. ئم حات ل نخشیکانی دیدا
نگ بوونی نبت. وات دشت هموو دووچاری ئایدز بین گر
بمانوت، یان دووچاری پتای هامت و لرزوتا بین لبر هیك
ل هیکان، بام ئوی دووچاری فلسفبین ئم شتکی
لادبدر نائاسای، گشت کاتك و لهموو باردودخکیشدا ناشت
مرق دووچاری نخشی فلسف بت. است ب فلسفو گیردبوون
نخشییکی زر سامناک و دربازبوون لی محا. ئم بو
واتای نایت، ک ئم بمانوت لرمدا فلسف وك بتك
نیشانبدین و شیاوی ب پرستنی خشبکین. ئم للایك، للایکی
تر ئالوودی فلسفبوون، نك هر نخشی بگر فمکیش ل
شتیی، بام ئم شتیی زمانی هی و ئامادی خی ونبکاتو.

جیاوازیی نێوان شێتیی لەم شێوەیە و ژیریی تەنها ئەوە نییە شێتیی لە بێ ئاوەزیدا نوقمە و ژیریش لە زەلکاوی ئاوەزدا مەلەدەکات، بەڵکو شێتیی لە گۆڕەپانی خۆیدا پەیوەندییەکی نهێنیی بە ئاوەزەوە هەیە، کە ژیرەکان بەشێوازی خۆیان ئەو پەیوەندییە دروستدەکەن، هەرچی شێتییە نە ئەو شێوازەی ژیرەکان دەبینێت و نە ژیربوونیشی پێئەستەمە.

بەپێی ژیل دولۆز فەلسەفە و شیزۆفرێنیا لەیەکەوە نزیکن (3)، نافەلسەفەش، هەر بە بۆچوونی ئەم بیرمەندە فەڕەنسییە، لە فەلسەفە زیاتر لەناو فەلسەفەدا ئامادەیە (4). پەیوەندیی هەریەك لە مانەیش(دەروونپەشێویی Psychosis، شیزۆفرێنیا، یان کەرتبوونی کەسێتی Schizophrenia ، شێتیی Madness) بە فەلسەفەوە داوامان لێدەکات هەر یەك لەو چەمکانە بە بیرمەندێکەوە ببەستینەوە، کە کارەکانی لەو بارەیەوە دواون. فوکۆ و شێتیی، دولۆز و شیزۆفرێنیا، یان کەرتبوونی کەسێتیی، نیچە و شێتی، لاکان و سایکۆسز(دەروونپەشێویی).

کارکردنی فەلسەفە لەگەڵ شێتیی بۆ فەلسەفەی یۆنانی کۆن دەگەڕێتەوە. سەبارەت بە زۆرێك لە فەیلەسووفە ڕۆژئاواییەکان، بۆنموونە دێکارت، دیاردە دەروونییەکان Psychotic هەمابوون بە هێزە مێنتاڵە Mental مرۆییەکان، بەڵام ئەوانیتر وەك ئەفلاتون و نیچە شێتییان وەك ڕێگایەك بۆ دەربازبوون لە کۆتوبەندی ئاوەز بینیووە. واتە توندی ئاوەز شێتی دروستکردووە (5). لە دوای ساڵانی 1960 کان بەولاوە سێ ئاڕاستەی فەلسەفەی هاوچەرخ کاریان لەسەر بابەتی دەروونپەشێویی Psychosis، شیزۆفرێنیا یان کەرتبوونی کەسێتیی Schizophrenia هەروەها شێتی Madness کرد، پاش نیچە و باتای Bataille ئەوەبوو فوکۆ، دولۆز و گوتاری Guattari شیزۆفرێنیایان وەك هەڵاوگێڕانێکی چەوسانەوەی کۆمەڵایەتیی و عەقلگەرایی مۆدێرن گوزارەلێکرد. ئەمە تێگەیشتنەکە کاریگەریی بەهێزی لەسەر بزووتنەوەی دژە شیکاری دەروونیی Anti-psychiatric دانا. فەلسەفەی فەنۆمەنۆلۆژیی بەزۆری جەختی لە کێشەی ئۆنتۆلۆژیی بوونی پەشێویی دەروونیی Psychotic existence کردووە. لەکۆتایدا فەلسەفەی ئاگایی Mind، کە پییە مۆدێرنەکەی فەلسەفەی شیکاریی ئەنگلۆئەمەریکیی، لێکدانەوەی یەکانگیری لۆژیکیی نێوان دەرئەنجامی پەشێویی دەروونیی و ئەزموونیی کردووە. هەر فەلسەفەی شیکاریشە واتای بە توێژینەوە تازەکانی پەشێویی دەروونیی و زانستی دەمارناسیی Neuroscience هەیە(6).

بۆئەوەی پەرە بەوە بدەین لای سەرەوە بەرباسمانخست، دەپرسین: بۆ دەبێت مرۆڤ ئارەزووی ئەوە بکات، دەربازبێت لە نەخۆشی

ئـالوودەبوون بە فەلسەفە (دووچاری فەلسەفەبوون)، یـان گلان بە فەلسەفەوە؟ ئایا زۆر بەتەندروستیی تر نییە مرۆڤ بەم نەخۆشییەوە سەربنێتەوە؟ مەبەست، بۆ دەبێت مرۆڤ بەدوای چارەسەردا بگەڕێت؟ بـاشتر وانییە ئەم مـرۆڤە بە هەمیشە لەگەڵ ئەم نەخۆشییەدا بژیـت؟ ئەوەی فەلسەفە تا هەنوکە ئەمەی لەسەر ڕاهێناوە ئەوەیە، کە گشت بەچوونەکی فەلسەفیی لایەنەك گفتوگۆ دەکات، کە دواتر بە فەلسەفە دەبێت بە بەشێك لە مێژووەکەی و بە مرۆڤیش هەڵوەستەیە لەسەر هەبوونمان. ئەمە هەروەك گوتمان فەلسەفە ستایشناکەین بە ئەوەی لە فەلسەفە دەربازبین ئەوەی لە فەلسەفەدا پەنهانە ئەو هێزە ڕاکێشانەیە بەرەو شوێنەکی تر، دورتر لەوەی چاوەڕوانیمان دەکرد دەمانبات، فەلسەفە هەم دەرمانە و هەم نەخۆشیی. شارستانیی ڕۆژئاوایش بە ئەوەی ئەم ئەرکە بە فەلسەفە بدۆزێتەوە کەم تا زۆر واتای خۆی لەم ڕووەوە دیوە. ئەمەیش وایکردووە شارستانیی ڕۆژئاوا نەتوانێت هەنگاوی تەواوەتیی بە کۆتاییهێنان بە فەلسەفە و بە دەربازبوون لە فەلسەفە و هاتنەدەرەوە لە بازنەی فەلسەفە بنێت، یان لەگەڵ گشت هەنگاوێك، کە بە ڕوخاندنی کۆشکی فەلسەفە ناویەتی، سەرلەنوێ خۆی بە دروستکردنەوەی ئەم کۆشکە ئامادەکردووەتەوە. زۆربەی ئەو باسانەیش لەو بارەیەوە دەکرێت سەرلەنوێ دەبنەوە بە ئامراز و بناغە بۆ دروستکردنەوەیەکی تری فەلسەفە، بەڵام کامە فەلسەفە؟ ئەلبەتە فەلسەفەیەکی تر Autre / Other ئالێرەدا “تر” بە واتای شتەکی سەرلەبەر جیاواز دێت. جیاوازەک، کە قاڵبی کارکردن و شێوازی ڕاڤەکردنی گۆڕیووە و بەدوای ئامانج و مەبەستی تردا وێڵە، بەڵگە و سەلمێنەی تر بە تیۆری و ڕونکردنەوەکانی پەیدادەکات و ئارگومێنت و بیانووی تر لە ڕونکردنەوەکانیدا دەهێنێتەوە و کاریان لەسەر دەکات.

کولتوری پەراوێزخستنی فەلسەفە

لێرەدا، لەژێر سایەی باسی گرفتاربوون بە فەسەفەوە، بائەوەیش بڵێین، هەر خودی باس لە مەرگی، یان پایانی فەلسەفە لە نێوەندە فەلسەفییەکانی ڕۆژئاوا فۆرمەکی تری لە تێکست و خوێندنەوە و ڕوونکردنەوە لەگەڵ خۆیدا هێنایە ناو گفتوگۆ فەلسەفیی و هزرییەکانەوە. ئەمەیش وایکرد بیریاران و قوتابخانە و بزاڤە فەلسەفییەکان سەرلەنوێ بەر پەلەنخستن بخرێت و جارەکی تر پەیداچوونەوە بە بەچوون و ڕوانینەکانی گەلێك لە بیریار و ڕوناکبیرانی ڕۆژئاوادا ببێتەوە بە جێی باس. لەحاڵەتی واشدا گەلێك لە شەپۆلەکانی بیرکردنەوە و شیکردنەوە فرەدەرەنە خۆدانی

هزرییەوە و گەلێک لە بیریار و ڕوناکبیرانیش وەک تۆمەتبار تەماشادەکرێن، یان بەپێچەوانەوە هەوڵی ئەوە دەدرێت ستایشی هەندێک لە بزاق و قوتابخانەی فەلسەفیی دیاریکراو بکرێت، یاخود پاساو بە بیری هەندێک لە بیرمەندان و ڕۆشنفکران بهێنرێتەوە .

ئەوەی پێیدەڵێن پڕۆژەی بیری، یان گوتاری فەلسەفیی، ڕۆژئاوا لەم ڕووەوە (ئەوەی پێشتر باسکرا) زۆر بە ئەزموونە و پێشینەی خۆی تایبەت بەم لایەنە هەیە. مەبەست، زۆرجار دیومانە، یان بیستومانە و تەنانەت خوێندوشمانەتەوە، کە چۆن بیری بیریارێک لە سەدەیەک، یان لە قۆناغێکی دیاریکراودا دەسڕدرێتەوە، یان ڕەتدەکرێتەوە، کەچی لە سەدەیەک، یان لە بارودۆخێکی تردا ستایشێکی گەورەی ئایدیاکانی ئەو بیریارە دەکرێت و زۆرجار پەیکەریشی بۆ دروستدەکرێت. گەلێک وەخت ئەوەیش گوتراوە، کە چۆن کەسێک لەسەر کارێکی هزریی، یان بەرهەمێکی ئەدەبیی، یان تێگەیشتنێکی سیاسیی ڕاودەنرێت و دەربەدەردەکرێت، کەچی پاشان هەر ئەم کەسە سەرلەنوێ دەگەڕێندرێتەوە ناو کۆمەڵ و ئەندێشەی خەڵک و دانیش بەمافەکانی لەهەموو ڕوویەکەوە دەنرێت. هیچ یەک لەم دیاردانە لە شارستانی ڕۆژئاوادا شتێکی سەیرنییە و زۆربەی کولتورەکانیش ئەمەیان بەخۆوە دیووە، بەڵام ئەوەی زۆر سەیرە ئەوەیە، بەشێکی زۆر لە کولتورەکان دەستییان لەم دیاردانە کشاندوەتەوە و بەهەموو جۆرێک پشتی لێدەکەن و بگرە گەلێک ڕێکخراو و گروپ و نێوەندی مرۆیی و یاسایی و ڕوناکبیریش لەم ڕووەوە دروستبوە، کە کاریان نەهێشتنی ئەم دیاردانەیە و تەنانەت بەهەموو جۆرێکیش بۆ ئەوە کۆشدەکەن پەردە لەسەر ئەو ڕەفتارانە لابەرن، کەچی هەندێک لە کولتورەکان جارێ هەر داری ئەم دیاردانە ئاودەدەن و ئەوەی وەک ئەوان بیرنەکاتەوە، یان ڕەفتار نەکات، لەناو کۆمەڵ و لە ئەندێشەی خەڵکدا شوێنی نابێتەوە و بگرە شوێنی ڕاستەقینەی ئەم جۆرە کەسانە ژێرزەمینی زیندانەکانە، یان لەکۆتایدا واپێویستدەکات ئەو ڕێگا تازەیە هەڵبژێرێت کۆمەڵگەی مۆدێرن بۆی دروستکردووە و شوێنێکی بۆ ئەم جۆرە کەسانە لەو کۆمەڵگەیە دابینکردووە، کە ئەوەیش غوربەت و مەنفایە.

بە درێژەدان بە کرۆکی باسەکەمان ئەوەیش دەڵێین، شارستانی ڕۆژئاوا جارێ لە دوالیزمDualism ەکان(ڕۆح/ جەستە، باشە/خرابە و….هتد) دەربازینەبووە. بۆیە جارێ ئاوا زوو ناتوانێت لە فەلسەفە دەربازی بێت، یان لەوە بکەوێت، کە دووچاری فەلسەفە نەبێت. بە فەلسەفەوە گیرۆدەبوون، یان دووچاری فەلسەفەبوون پەیوەندیی بە ماهیەتی شارستانیی هەنوکەوەیە. شارستانیی هەنوکە جارێ ئەو مەرج و شیاویانەی نەهێناوەتەکایەوە لەوە بکەوین بە فەلسەفەوە نەگلێین، یان ئەم شارستانییە ناکارێت ئەو دەزە شیاوکات لە فەلسەفە

دەربازبین و بەئاسانی لەیبێینەدەرە. نەخۆشیی فەلسەفە وەك نەخۆشیی شێرپەنجە نییە، کە جارە چارەسەری بە نەدۆزراوەتەوە، یان بەشەکی زۆر لە جۆرەکانی نەخۆشیی شێرپەنجە چارەسەری تەواوی نییە، بەڵام کارەکی ئەوتۆش دەکرێت، کە نەخۆشەکانی هەندەك لە جۆرەکانی شێرپەنجە، کە زۆر ترسناك و مەرگدەستانەیە، وایان لێبکرێت تووشبوەکانی کتووپڕ نەمرن. هاووەخت ئەمەش ڕێگاگەلێك لە جیهانی دەرمانسازیی و نەشتەرگەریی دروستبووە، کە دەتوانێت جۆرە چارەسەرەك بە تووشبوانی نەخۆشیی شێرپەنجە بدۆزێتەوە، کە وا لە نەخۆشیی ناوبراو بکات زەفەر بە لەشی نەخۆشەکە نەبات و لەشیشی بەجۆرەکی ئەوتۆ لاوازنەکات لە مەرگەکی کتوپڕی نزیکبکاتەوە. ئەوەی پەیوەندیی بە نەخۆشیی فەلسەفە و ئەوانیش، کە دووچاری ئەم نەخۆشیە بوون ئەوەیە، کە شارستانیی ڕۆژئاوا وەك شەوەنگەی ڕاستەقینەی بیرە فەلسەفییەکان، ئەمجار خودی شارستانیی مرۆڤایەتیی بەگشتیی وەك مەلگەی خۆحەشاردانی فەلسەفە، بەوە دەتوانێت لە فەلسەفە بە یەکجارەکیی ڕزگاری بێت، کە دەست لە زۆرداریی، ناتەبایی، هەڵە و خراپەکارییەکان بکشێنێتەوە. ئەمەیش تەنها خودی مرۆڤ دەتوانێت بیکات، کە تاکە بوونەوەرە ئەوینی بە فەلسەفە هەیە و دووچاری فەلسەفەش دەبێت. فەلسەفە هی مرۆڤە و بە مرۆڤیشە. هاتووە تەکایەوە تا مرۆڤ لە بەدییەکان دەربازبکات و گوتنی مرۆڤ سەبارەت بە بوونی گەبکات.

لە فەلسەفەخستنی فەلسەفە

لێرە گرنگە ئاماژە بەوە بکەین، کە ئەو ئاڵۆزیانەی لە باس لە بارەی فەلسەفەوە دروستدەبێت زۆربەی زۆریان پەیوەندییان بە سەختیی خودی کاری فەلسەفەکردنەوە هەیە. ئەمەیش دیسانەوە بەوەوە بەستراوەتەوە، کە فەلسەفە ئەو شوێنەیە بیریاری تیادەکرێت و ئەو بوارەیشە، کە بیری تیادا بەرهەمدێت. ئەمەیش بەو واتایە نایەت، کە فەلسەفەکردن کارەکی ئاسانە، یان فەلسەفەکردن واتە قسەکردن و دواتر نوسینەوەی ئەو قسانە. فەلسەفەکردن ئەگەر ئەو لایەنەش بگرێتەبەر، بەڵام مەرجیشە لەوە حاڵیبین، کە چۆن فەلسەفە قسەدەکات؟ قسەی فەلسەفە چ جۆرە قسەیەکە؟ هەروەها فەلسەفە کەی و بە قسەدەکات؟
تەماشاکردنی فەیلەسووفانی ڕۆژئاوا بە فەلسەفە لە تەماشاکردنی فەیلەسووفانی کولتورە فەلسەفییەکانی دی جیاوازە. ئەم جیاوازییە بەو واتایە بەکاردەبەین کردەی فەلسەفەکردن لەنێوان فەیلەسووفە ڕۆژئاوایی و غەیرە ڕۆژئاواییەکاندا، هەمان مەرام و مەبەستی لەکۆنەگرتوە. کردەی فەلسەفەکردن لە شارستانییەکەوە بۆ ئەوەی دی

بەو چركە كۆمەڵایەتیی و سیاسییانەوە گرێدراوە، كە مرۆڤەكانی ئەو شارستانییە دەیژین. ڕاستە تەماشاكردنی بەرهەمهێنەرانی كردەی فەلسەفیی لە تەماشاكردنی خەڵكی سادە و بەسەواد لە هەردوو كولتوورە فەلسەفییەكە جیایە، بەڵام ئەو پرسیار و تێڕامانەی بوون بە وەردی سەرزمانی خەڵكی سادە و بەسەواد لە شارستانیی ڕۆژئاوادا، زۆر لە پرسیار و تێڕامانە فەلسەفییەكانی خەڵكی سادە و بەسەوادی شارستانیی عەرەبیی_ئیسلامیی جیاوازە. ئەم جیاوازییە بە دەربازبوون نییە لە فەلسەفە، هەڵشاخانە بە فەلسەفە لە ئاستێك، كە ویستی فەلسەفیی ئەو دەوروبەرە كۆمەڵایەتیی و كولتوورییە بەرهەمیدەهێنێت. بۆ نموونە خولانەوەی هەریەك لە ئەزموونە فەلسەفییەكان بە دەوری پرسیارە سەرەكییەكانی فەلسەفەدا (باشە، یان بەدی چییە؟ زانین چییە؟ ڕاستیی چییە؟ بۆ دەبێت هەبین؟ بۆ نەمر نیین؟ بۆ ئازار دەبێت هەبێت؟ ..و هتد) ڕامان و سەیركردنی ناهاوشێوە و لێكنەچووی دروستكردووە، كە لەگەلێك ڕووەوە دەشێت بە خودی گۆشەی واتای فەلسەفاندن و ویست بە ئەم فەلسەفاندنە ببەسترێتەوە. هەروەها ئەم جیاوازییە تەنها بە هەنوكەیی بیركردنەوە لەو شارستانییەتانە نەبەستراوەتەوە، بە كۆی گشتیی كردەی فەلسەفیی هەریەك لەو شارستانییەتانەشەوە وابەستەیە. ئەم وابەستەبوون، كە مێژوویەكی لەپشتەوەیە، دینامۆی ئەو كردەیەشە، كە دواتر گوتاری فەلسەفیی لێپێكدێت. ئەمە بەخۆی ڕوویەكی ئەو بیرۆكەیەمان بۆ ڕووندەكاتەوە خۆی لەسەر ئەم بناغەیە دادەڕێژێت: ویست بە خوێندنەوەی فەلسەفە ناتوانێت خۆی لە خوێندنەوەی مێژووی فەلسەفە بەدووربگرێت. مرۆڤایەتیی بە گەڕانەوە بۆ ناو كردەی فەلسەفیی لە بەردەم دوو ویستی فەلسەفیی جیادایە، كە دوو مێژوو یان بگرە چەند مێژوویەكی فەلسەفیی لەبەردەمدایە. هیچ دوور ناڕۆین بۆ نموونە مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا تەماشاكردنی خۆی بۆ زۆربەی پرسیارە فەلسەفییەكان بەباشی یەكلاییكردووەتەوە و لەوێشەوە زۆری ئەنجامداوە. ئەمەیش كارێكی ئەوتۆی كردووە بەڕۆژئاواییكردنی كردەی فەلسەفەكردن سەرچاوە لەم لایەنەوە هەڵبگرێت. واتە سەرچاوە لە زۆر كاركردن لەناو فەلسەفە و بەرینكردنی ڕووبەری پرسیارە فەلسەفییەكانەوە هەڵدەگرێت.

بەپێی ئەو بۆچوونانەی لای سەرەوە بێت كردەی فەلسەفەكردن كردەیەكی ناجۆرە. ئەم ناجۆرییەی كردەی فەلسەفەكردن دەمانباتەوە سەر ئەو هەڵكشان و داكشانانەی لە بواری فەلسەفەكردندا لە ڕۆژئاوا ڕوویانداوە. مەبەست لەمە ئەوەیە فەلسەفەكردن ماهیەتێكی بێكۆتایی هەیە، ئەم بێكۆتاییەی بیری فەلسەفیش، خۆی لەسەر بناغەی ناجۆریی دروستكردووە. ئەم ناجۆرییە، كە خواردنی بەردەوامی فەلسەفەیە،

ژیانیشیەتی. بۆیە دووچاری نەخۆشیی فەلسەف□ بوون، بەشێك پێکدەهێنێت لە مێژووی فەلسەفە و هەمیشەیش لە پشت کردە فەلسەفییەکانەوە بووە.
لەم حاڵەتەدا دووچاری نەخۆشیی فەلسەفەبوون ویستە بۆ فەلسەفەکردن لەژێرکاریگەریی پێوەری تردا(وەك تێگەیشتن لە ماهیەتی بوون، لە ڕاستیی بوونمان و..).
هەر تایبەت بەو لایەنەی باسکرا، دەشێت ه□□ما بۆ ئەوەیش بکەین، کە لەفەلسەفەخستنی فەلسەفە لە فەلسەفاندن، ئەمە ئەو ناونیشانەیە زۆرجار دەمانباتەوە ناو زۆنێك لەپرسیاری فەلسەفیی، کە واتای خۆی بۆ فەلسەفەکردن و خودی دووچاربوون بە نەخۆشیی فەلسەفەبوونەوە هەیە. بۆ گەلێك لەفەلسەفەخستنی فەلسەفە لە فەلسەفاندن، خۆی وەك ناونیشانێکی ئاڵۆز و گومڕا دەردەخات، وەلی لە ئاکامی ژێرتوێژینەوەخستنێکی ماهیەتی کردەی فەلسەفەوە ئەوەمان بۆ ڕووندەبێتەوە، کە گشت بیرمەندێك لە چوارچێوەی ویست و توانای خۆیدا، خۆی ئاوێزانی بینین و تەماشاکردنە فەلسەفییەکان دەکات.
بەپێی ئەوەی خودی پڕۆسەی فەلسەفەکردن پڕۆسەیەکی خودیی و تایبەتە ئەم لایەنە لە بیریارێکەوە بۆ ئەوەیتر جیایە.
سەرباری ئەوەی گوترا، لەفەلسەفەخستنی فەلسەفە لە فەلسەفاندن، ئەو ناونیشانەیە لەم فۆرمەشدا دەتوانێت خۆی لە بابەتی دووچاربوون بە نەخۆشی فەلسەفەبوونەوە نزیکبکاتەوە: ئایا فەلسەفە لە ئێستادا لەوە کەوتووە بکارێت بفەلسەفێنێت؟ فەلسەفاندن، کە مەرامی سەرەکیی فەیلەسووفەکانە کردەیەکی ئاسان نییە و شیاوی دۆزینەوەیش لەئەمڕۆدا ل□ بەردەم فەلسەفاندن پەیوەندیی بە بینینی ئەو شیاویانەوەیە ل□ بەردەم فەلسەفەدا ئامادەن. گرنگە لێرە بپرسین بۆ؟ چونکە فەلسەفەکردن فەلسەفە لە مردن دەربازدەکات. دەربازکردنی فەلسەفەش لە مردن پێویستییەکە بۆ مر□ق و گەشەی شارستانیی ئەم مر□ف□. ب□شێك لە فەیلەسووفەکانیش ڕەنگە پێیانوابێت ئەوەی هەوەسی ویستی فەلسەفەکردن لەخۆیڕا سەوزدەکات پێویستە لەوە بگات ئەمە پاش ئەو مەرگە دەیکات، کە لای سەرەوە باسکرا. واتە بابەتی مەرگی فەلسەفە کاتێك خۆی لە نەمان دەدات و بیری فەلسەفیی سەرلەنوێ زیندودەبێتەوە، کە فەیلەسووفەکان لە مەترسی مەرگی فەلسەفە دەگەن.
بەدڵنیاییەوە ئەو دەمە دووچاری نەخۆشیی فەلسەفەبوون شیاوی□کی زۆرتری ل□ بەردەمدا دەکرێتەوە.

شێوەی ئالوودەبوونی ڤیتگێنشتێن بە فەلسەفە

خراپ نییە لێرەدا بۆ ئالوودەبوون بە فەلسەفە بچینەوە سەر تێگەیشتنی فەیلەسووفی لۆژیکیی نەمساوی_بەریتانی

ڤیتگێنشتێن Wittgenstein، کە زۆر بەباشی لەو تاکە پەرتوکەی پێش مەرگی بەناوی “تراکتاتەس لۆژیکە فیلەسەفیکەس”(7) (تەزی لۆژیکی فەلسەفیی) نوسیویەتی، ئەوەی ڕونکردووەتەوە، کە گوتن یان گوتراو دەبێت گوتراوئامێزبێت. واتە گوتراوێك بێت، یان قسەیەك بێت، بەهادار و بەمانابێت نەك پووچ و بێکەڵك. بۆیە ڤیتگێنشتێن ئەو کارەی لۆژیکییە فەلسەفییە ناوداری خۆی بە گوزارەیەکی سەرنجڕاکێشانە کۆتاییپێهێناوە، کە تا ئەمڕۆش لە ناو بیریاران و لە نێوەندە فەلسەفییەکاندا بووە بەوەردی سەرزمان، کە بەم جۆرەیە: “ئەوەی ناتوانین لەبارەیەوە بدوێین، پێویستە لەوبارەیەوە بێدەنگبین”. لەبەردا زۆر شیاوە ئەم دەبەینە فەلسەفییە وەك بەشێك لە دانایی ئەم بیریارە تەماشابکەین و وەك ئەوەیش، کە فەلسەفە کارێکی جیای هەیە لەوەی هەندێك بەجۆرێکی تر تەماشایدەکات، بەڵام هەموو ئەوەی گوتمان ئەوە ناسێنێتەوە، کە ڤیتگێنشتێن لەو کارە فەلسەفییەدا کۆششی بۆ ئەوە نەکردووە کۆتایی بە فەلسەفە نەهێنێت.

ئەوەی ڤیتگێنشتێن لە “تراکتاتەس لۆژیکە فیلەسەفیکەس”دا گفتوگۆیدەکات لە بەرهەمەکانی تریدا، کە پاش مەرگی کۆکراونەتەوە و پاشان بڵاوکراونەتەوە، ئاڵاستەی تریان وەرگرتووە. مەبەست، پاش گەڕانەوەی ڤیتگێنشتێن بە سەر فەلسەفە، کە دەکات ئەو بەرهەمانەی پاش مەرگی ڤیتگێنشتێن بڵاوکراونەتەوە، لەو شێوە بیرکردنەوە فەلسەفییە جیایە لە تراکتاتەسدا کاری تیاداکراوە و گەلێك لە توێژەرەوەکانیش وای بەدەچن بەرهەمەکانی پاش تراکتاتەس جۆرە پەشیمان بوونەوەیەکیان پێوەدیارە، تەنانەت لەنێو توێژەرەوەکانی گەلێك لە نێوەندە فەلسەفییە جیاجیاکانیش (ئەسکەندەناڤیا، ئینگلەئەمەریکی) تراکتاتەس بەکاری سەردەمی لاویی لەقەڵەمدەدرێت. ئەمە پێمانوایە ئەزموونی فەلسەفیی ڤیتگێنشتێن جگەلەوەی تایبەتە بەشێکیشە لە دیاردەی دووچاربوون بە نەخۆشی فەلسەفەبوونەوە. وازهێنانی ڤیتگێنشتێن لە فەلسەفە و دواتر گەڕانەوەی جارێکی تری بەسەر فەلسەفە ئەو ئالودەبوونمان بۆ شیدەکاتەوە دەشێت مرۆڤ جارێك لە جاران دووچاریبێت. دووچاربوونەکە بە زۆربەی فەیلەسووفەکان شفابوون لە ئالوودەبوونەکی گەورەتر، کە ئەوەیش دوورکەوتنەوەیە لە فەلسەفە یان بەئاگابوون لە بیری فەلسەفیی. ئالوودەبوون بە فەلسەفەوە ئالوودەبوون بە شفابوون لەوەی تێناگەین و ناتوانین زانینی لەسەر بدەین. فەلسەفەکردن خۆ ئالوودەکردنە بە زانینەوە، بە خۆئامادەکردن بۆ گەیشتن بە زانین لەڕێگای نەزانینەوە. نەزانین سەرەتای دەرکەوتنی کردەی فەلسەفەکردنە. نەزانین وادەکات وەهای فەلسەفە بین، خەمان لەو تێنەگەیشتنە دەربازبکەین پێوەیبووینە.

سەرئەنجام:

سەرچەی هزریی مرۆڤ لە پشت دەرکەوتنی فەلسەفەوەیە و دیاریکردنی لایەنەکانی ئەو سەرچەییە هزرییەی مرۆڤیش ئاسەی هزر دیاریدەکات و بیرکردنەوەی بەرینیش سەبارەت بە چۆنیەتی گلانی مرۆڤ بە فەلسەفەوە پێکدەهێنێت. هەڵکۆڵینی بەردەوامی فەیلەسووفەکانیش لە بەها و گرنگی فەلسەفە پەیوەندیی مرۆڤ بە فەلسەفەوە ژێرتێڕاماندەخات. هەرکە فەلسەفەش لە جیهاندا هاتەکایەوە مرۆڤ وردە وردە بە فەلسەفەوەگلا، گلانی مرۆڤیش بە فەلسەفەوە بەشێکە لە بەختی ئەم بوونەوەرە لە گلانی بەشتەکەوە، حاڵیبوونی لەمەڕ دەزی خۆی و دەورووبەرەکەی دەداتە و ویستیشی بە تێگەیشتن لە خۆی و لەویتریش بەرینتر دەکات. ئەم لایەنەش هەر لەسەرەتاوە ئایدیای سەرەکیی فەلسەفەی پێکهێناوە. ڕاستە دەرکەوتنی فەلسەفە لە ڕۆژئاوا پەیوەندییەکی زۆری بە دروستبوونی نوسینەوە هەبووە، واتە دەرکەوتنی ئەلفوبێ، بەڵام مەیلی فەیلەسووف بۆ گەیشتن بە زانین لە سەر بوونی خۆی و بوونەوەرانی تر مەرجی بنەڕەتی نەشونمای فەلسەفەی لەخۆگرتووە. هەقایەتیی وەفاداریی مرۆڤیش بە فەلسەفە لێرەوە دەستپێدەکات. ئەوە تەنها ئەرکی مرۆڤە درك بە گرنگی فەلسەفە بکات و بەوەش هەستێت لە ڕووی فەلسەفییەوە پێویستن و ویستیش بە فەلسەفە پەیوەندیی بەو دەبەستنەوەیە فەلسەفە پێیدەگات و مرۆڤیشی لەسەر ڕادەهێنێت.

ئازاد حەمە

رفەرەنسەکان

1. Rosa Maria Lupo. Sanningens Smärta, i Att tänka smärtan , Södertörn Philosophical Studies nr: 5.2009 .s.63.
2. Niklas Forsberg. Smärtans Grammatik, i Att tänka smärtan , Södertörn Philosophical Studies nr: 5.2009 .s.203.
3. Gilles Deleuze & Felix Guattari. What is Philosophy? Translated by Graham Birchill. Verso Books. 1994.p.70.
4. Ibid.p.40.
5. Stompe T, Ritter K. The discourse of psychosis in contemporary philosophy https://www.researchgate.net/publication/24187630_The_di

scourse_of_psychosis_in_contemporary_philosophyas StompeKristina Ritter.

6. Ibid.

7. Ludwig Wittgenstein, Tractatus logico-philosophicus,. översättning, inledning och noter av Anders Wedberg, Thales, 1997.

قانگدان.. ئەمجەد شاکەلی

پێش جێهێشتنی کوردستان و گیرسانەوەم لە سوێد، نزیکەی 6 ساڵ لە کارگەی ئاماری سەر بە وەزارەتی نەخشەدانانی عیراق، لە کەرکووک، سلێمانی و هەولێر کارم کرد. ڕۆژانەی کار، مانەندی هاوکارانم، ژیانم لە تەک ژمارەدا بەسەر دەبرد، ئیدی لە ژمارەی ڕووبەری زەوی کشتوکاڵی، ژمارەی کارگەر، تەنی چیمەنتۆ، ژمارەی ئاسنگەر، نەفەری سینەما، ژمارەی پەز، کەر، چێل، کیلۆی شەکر و ئارد و لیتری ڕۆنی شیرینیەمەنی، نەفەری چایخانە و حەمام و هۆتێل تا دەگاتە ژمارەی دەیان شتی دیکە. بۆیە تا هەنووکەش ئامار سەرنجم ڕادەکێشێت و ئامار بە گرنگ دەزانم بۆ نەخشەدانان بۆ داهاتوو و خوێندنەوەی پێشهات و پێشبینیکردن. وەک چۆن لە کەلەپوور و ئەدەبیاتی مارکسیزمدا هەمیشە جەخت لەوە کراوەتەوە، کە"هیچ بزاڤێکی شۆڕشگێڕانە بێ تیۆرییەکی شۆڕشگێڕانە نابێت"، خوێندنی زانستگە و کار و ژیانیش، ئەوەیان فێر کردم، کە"هیچ گەشەسەندن و بووژانەوە و فراژووتنێک بێ نەخشەدانان نابێت و هیچ نەخشەدانانێکیش بێ ئامار نابێت".

لە ماڵپەڕی تۆڕی ڕووداودا، لە 14 سێپتێمبەری 2021، نووسینێکم بە ناونیشانی"لە کۆی 81 هەزار تەکسی تەنیا 22 هەزاریان لێزگەیان لەدراوە"1"، نووسینی هەمن بابان ڕەحیم، بەرچاوکەوت. ژمارەکانی نەو بابەتەکە سەرنجیان ڕاکێشام و هانیاندام وەدووی هەندێ سەرەداوی پەیوەندیدار بەو باسە بگەڕێم. بە گوێرەی بەڕێوەبەری گشتیی گواستنەوە لە وەزارەتی گواستنەوە و گەیاندنی هەرێمی کوردستان، لە هەرێمی کوردستان(ئوستانەکانی دهۆک، هەولێر و سلێمانی، دیارە هەڵەبجە و گەرمیان و ڕانیە و سۆران و...یان لەگەڵدان، کە وەک

کارگەی سەربەخۆی دەنگ ژماردن)دا و لە ئێستادا(ساڵی 2021)، 81000(هەشتاویەک هەزار) تاکسی هەن، کە بەم شێوەیە دابەش دەبن: هەولێر: 36 هەزار، سلێمانی 27 هەزار و دهۆک: 18 هەزار.

بەپێی ئامارەکانی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی هاتووچۆی هەرێمی کوردستان، کە هی ساڵی 2021ە و لە مانگی ئەپریلدا لە ڕووداو بڵاوکراوەتەوە، کۆی گشتیی ژمارەی ئۆتۆمبیل لە هەرێمی کوردستان: یەک میلیۆن و 896 هەزار و 593 ئۆتۆمبیلن. یەک میلیۆن 91 هەزار 466 ئۆتۆمبیلیان تایبەتن، کە 58٪ی کۆی ژمارەی ئۆتۆمبیلی هەرێم پێکدەهێنن. لەنێو تەواوی ئەو ژمارەیەدا، بە تایبەت و ناتایبەتەوە، 19 هەزار ئۆتۆمبیلی بەسەرەتا و ئۆتۆمبێلەکانی وەزارەتی پێشمەرگە، تۆمارنەکراون2.
بەگوێرەی ئامارەکی دەستەی ئاماری هەرێمی کوردستان، کە لە 6 دیسەمبەری 2020دا بڵاو کراوەتەوە، ژمارەی دانیشووانی هەرێم شەش میلیۆن و سەدوحەفتاویەک هەزار و هەشتاوسێ(6,171,083) کەسن3. هەر ئەم دەستەی ئامارەی وەزارەتی پلاندانانی هەرێمی کوردستانە لە ڕۆژی 27ی جەنیوەری 2018دا، واتە: دوو ساڵ پێش ئەو ئامارەی ساڵی 2020، مەزەندەی دانیشتووانی هەرێمی کوردستان لەو ساڵەدا (2018) بە حەفت میلیۆن ودووسەدوهەشتاوسێ هەزار و حەفتسەدوپەنجا (7,283,750) کەس دەکات7، کە پتر لە میلیۆنێکی زیاترە لە ساڵی 2020(ساڵی 2018 زیاترە لە ساڵی 2020) وەک بڵێی قڕان کەوتبێتە نێو خەڵکی ئەو هەرێمەوە و لە ماوەی دوو ساڵدا یەک میلیۆنیان لێ نەمابن!
بۆ خوێندنەوەیەکی ئەو ڕەوشەی کوردستان و گەیشتن بە ئەنجامێک و بەرچاوڕوونییەک، بەراوردەکی ژمارەی تاکسی و ژمارەی دانیشتووانی هەرێمی کوردستان و ڕێژەی تاکسی بۆ هەر یەک هەزار کەس، بە هەمان ئەو ژمارانە لە نێو وڵاتی ئەورووپا و لەم خشتەیەی خوارەوەدا دەکەین، کە لە ساڵی 2018دا بڵاو کراونەتەوە5 :

وڵات	ژمارەی دانیشتووانی(میلیۆن)	ژمارەی تاکسی	ڕێژەی تاکسی بۆ هەر یەک هەزار کەس
سوێد	1,10	800 17	1.7
دانمارک	5.7	4200	0.7
نەرویژ	5.3	8800	1.6
فینلاند	5.5	9500	1.7
بلژیک	11.3	4000	0.4

0.5	9000	17	هۆڵاند
0.6	500 53	83	ئەڵمانیا
0.9	000 60	67	فرانسا
1.4	900 75	66	بریتانیا

بەگوێرەی کارگێڕی و نەوەندی ئاماری سوێد(SCB)، ژمارەی ئێستای دانیشتـووانی سوێـد (جـوونی 2021)، دە میلیۆن و چوارسـەدوشانزدە هەزار و پێنجسەدوهەشتاوپێنج(10416585)کەسن6 . ژمارەی تاکسی، کە بە گـوێرەی ئەو خشتە و سـەرچاوەیەی سـەرەوە لە سـاڵی 2018دا، لە کاتەکدا دانیشتووانی سوێد 10.1 میلیۆن کەس بوونە، 17800 تاکسی بووە، لە ساڵی 2021دا کە ژمارەی دانیشتووانی سوێد بووەتە نزیکەی دە میلیۆن و نیو کەس، ژمارەی تاکسی بووەتە 18000 تاکسی، واتە: تەنێ 200 تاکسی زیادی کردووە.
تەواوی ئەو ئامار و ژمارانە پێمان دەڵێن:

1. تەنیا لە ئوستانی دهۆکدا، هێندەی تەواوی وڵاتی سوێد تاکسی هەن.
2. تەنیا لە ئوستانی هەولێردا دوو هێندەی تەواوی وڵاتی سوێد تاکسی هەن.
3. تەنیا لە ئوستانی سلێمانیدا 9 هەزار تاکسی زیاتر لە ژمارەی تاکسیانی وڵاتی سوێد هەن.
4. بەرزترین ڕێژەی تاکسی بە هەر یەک هەزار کەس لەنێو ئەو نۆ وڵاتانەی ئەوروپادا سوێدە، کە 1.7 ە، لە کاتێکدا بە هەر یەک هەزار کەس لە هەرێمی کوردستان 13.5 تاکسی هەن، واتە: هەر 74 کەس(دیارە بە منداڵی قوماتکراوی نێو بێشکە و لانکیشەوە) یەک تاکسیان بەر دەکەوێت، لە لە سوێد هەر 588 کەس یەک تاکسیان بەر دەکەوێت.
5. کۆی تەواوی ژمارەی تاکسیانی شەش وڵاتی ئەوروپا: سوێد، دانمارک، نەروێژ، فینلاند، بەلژیک و هۆڵاند دەکاتە 53300 تاکسی و کۆی ژمارەی دانیشتووانی ئەو شەش وڵاتە دەکاتە 54.9 میلیۆن کەس، کە نۆ هێندە و پتری دانیشتووانی هەرێمی کوردستانن، لە هەرێمی کوردستان 20 هەزار تاکسی زیاتری لەو شەش وڵاتە وێکڕا تێدایە.
6. هەر یەک لە ئەڵمانیای 83 میلیۆنی و فرانسای 67 میلیۆنی و بریتانیای 66 میلیۆنی، کە سێ زلە وڵات و سێ دەوڵەمەندە وڵاتی جیهانن، هەر وڵاتەو بە تەنێ هێندەی هەرێمی

کوردستان تاکسی تێدا نییە.

تەواوی ئەو ئامار و ژمارانە چ ئەنجامێکمان دەدەنە دەست:

ئەگەر ژمارەی دانیشتووانی هەرێمی کوردستان بەسەر ژمارەی ئۆتۆمبیلی هەرێمدا دابەش بکرێن، هەر 3 کەس یەک دانە ئۆتۆمبیلیان بەر دەکەوێت، کە ئەمە ڕێژەیەکی بەرز و ناپێویستە.
تەواوی ئەو تاکسییانەی کوردستان، هەشتاویەک هەزار تاکسی، بێ بەرنامە و بێ نەخشە و بێ گوێدانە ژینگە و… شەووڕۆژ بەسەر شەقام و نێو کۆڵان و نێو شار و نێوان شار و شارۆکە و ئاوەدانییەکانی هەرێمی کوردستاندا دەخولێنەوە و دووکەڵ و گاز و پیسایی و بۆن بە هەوادا و لە نێو ئاوەدانیدا بڵاو دەکەنەوە و بە گەرووی مرۆڤیدا دەکەن، کە دەبنە هۆی سەدان نەخۆشی و دەردی کوشندە.
زۆریی ژمارەی ئەو ماشێنانە بە تاکسی و ناتاکسی و تایبەت و ناتایبەتەوە، جادە و ڕێگەوبانەکان وێران دەکەن و دەبنە هۆکاری پیسکردنی ژینگە و سەدان ڕووداوی دڵتەزێنی لەبەینچوون و برینداربوونی خەڵک.

بوونی ئەو هەموو ماشێنە بارگرانییەکی ئابوورییە بەسەر وڵاتەوە.

ڕەنگە کەمیی ژمارەی تاکسی لە ئەوروپا بگەڕێتەوە بۆ زۆریی و فراوانی و ئاسانیی ئامرازەکانی هاتوچۆ و گواستنەوە، وەک ئۆتۆبووس، شەمەندەفەری سەرزەوی و ژێرزەوی(مەترۆ) و ترامی گشتی و تەنانەت هەندێ جار کەشتی و گەمی(بەلەم)یش دەگرێتەوە، کە هەموو قوژبن و گەڕەکێکی باژێڕ و شارۆکە و گوند و ئاوەدانییە گچکەکان و نێوان هەموو شار و ئاوەدانییەکان پێکەوە گرێدەدەن و دەبەستنەوە و بە جارێک خەڵکێکی زۆر هەڵدەگرن و دەگوازنەوە و دەستبەریشە بە هەمووان، بە نرخێکی هەرزان و بە بێ جیاوازی، تەنانەت بە کەمئەندامان و خاوەن پێداویستییە تایبەتییەکانیش، سەرباری هەموو شتێکیش سەلامەتتر و بێ کێشەترە. ئەو جۆرە گواستنەوە و هاتوچۆ گشتییە یا میللییە بە ئینگلیزی پێی دەگوترێ (Public transport) و بە سوێدیش (Kollektivtrafik). ڕەنگە زۆریی تاکسییش لە هەرێمی کوردستان بگەڕێتەوە بۆ نەبوونی گواستنەوە و هاتوچۆی گشتی و میللی، کە کارەسات و نەهامەتی و بەدبەختی و سیاچارەییەکە، لە ڕووی ژینگە و پیسی و ناسەلامەتییەوە، بە تەواوی خاک و خەڵک و سروشتی وڵاتەکە، لێ بۆ خەڵکە هەژار و نەدارەکە ئەو کارەسات و نەهامەتی و بەدبەختی و سیاچارەییە دوو جار و دوو هێندەی خەڵکە گیرفانپڕ و بەرپرس و دەسەڵاتدارەکەیە. دەسەڵاتدار، بەرپرس و

گیرفانپڕ و سەرمایەداران، شوێن و شێوازی ژیانیان لە خەڵکە ڕەشۆکییەکە جیاوازە. ئەوان، تەنانەت ژینگە و خۆراک و چارەسەری تەندروستی و دەرمان و خوێندنگە و هاتوچۆ و ئاو و هەوا و کارەبا و هەرچی شتیانە جیاوازە. ئەوان بەڕێ بەناو لە کوردستان دەژین، لە جیهانی ئەوان جیهانێکی دیکەیە، کە هیچ لە ئەریستۆکرات و سەرمایەدارانی ئەوروپا و ئەمەریکا جیاواز نییە!

دەسەڵات لە هەرێمی کوردستان، سی(30) ساڵە ئەو دەڤەرەیان لەبەندەستە، تا هەنووکە نەیانتوانیوە تۆڕێکی هاتوچۆ و گواستنەوەی گشتی نێو شاران و نێوان شارانی هەرێم و دەرەی هەرێم دروست بکەن. ئەگەر پێش 2003، بە سەردەمی تەنگانە و کێشە و ترسی بەعس و ناسەقامگیری و چی و چی دەژمێرن، خۆ لە 2003وە تا ئێستا دەکاتە 18 ساڵ! 18 ساڵ، ماوەیەکی یەکجار زۆرە بۆ دامەزراندن و دروستکردنی تۆڕی پێشکەوتووی هاتوچۆی گشتی و میللی و وەلانی ئەو هەموو تاکسییە. دەکرا بە ئۆتۆبووس دەست پێ بکەن و لەبری هەشتاویەک هەزار تاکسی، بە پێنج هەزار ئۆتۆبووسی گەورە کێشەی هاتۆچۆی هەموو دەڤەر و قوژبنێکی هەرێم و دەرەی هەرێم چارەسەر دەکرا و دەکرێ. وەها کارێک لەنێوان 2003-2011 دەگەیشتە ئەنجام و لە 2011یشەوە تا ئەمڕۆ، دەکرا کار لەسەر مەترۆ و ترام و شەمەندەفەر و ئەوانە کرابا و تەواوی ئەوانە دەبوونە تۆڕێکی گەشەسەندوو و پێشکەوتووی هاتوچۆی گشتی و میللی.
کارکردن بۆ و بە و بەکارهێنانی گواستنەوەی گشتی و میللی، بێجگە لەوەی پێویستییەکی نیشتمانییە و هەمای پێشکەوتن و ژینگەپارێزییە، مافێکی گشتی خەڵک و تەواوی هاونیشمانانە. هەر لە سەردەمی ڕژێمی پاشایەتی عیراقەوە تا کۆتایی ڕژێمی بەعس و سەددام حوسێن لە عیراقدا، بە کوردستانەکەیشییەوە، کاری پێ دەکرا و تەنانەت لەسەردەمی بەعسدا، گەلێک پێشکەوتوویش بوو، لە ئیدی دوای نەمانی بەعس ئەمانەی لەودەمیەوە دەسەڵاتدارن، وێرانیان کرد و نەیانهێشت و وەلایان نا، دیارە لەپێناوی بەهێزکردن و کەڵەگایی سەرمایەدار و بازرگانان و کارتێلەکانی بەنزین و ئۆتۆمبیل و بەڵێندەر و کەرتی تایبەت، کە تەواوی ئەوانە گرێدراوی حیزب و بەرپرس و دەسەڵاتدارانن و پارێزەری بەرژەوەندی یەکدین. گواستنەوەی گشتی، بێجگە لە ئاسانکاری گواستنەوەی مرۆڤ، پێویستییەکی مەزن و گرنگە بۆ گەشەندنی ئابووری و گرێدانی ئاوەدانییەکان و خەڵک و کەمەڵیش پێکەوە. ئەگەر تۆڕێکی چڕ و پێشکەوتووی هاتوچۆ و گواستنەوەی گشتی لە هەر وڵاتێکدا هەبێت، فەرهەنگی پاراستنی ژینگە، پیادەڕۆیی، پایسکیل ئاژۆتن، زاڵ دەبێت و کۆمەکێکی زۆر بە لەشساغی و پاکژیی

هەوا و خاک دەکات. ئەمەی ئێستا لە کوردستان ڕوودەدات و هەیە، بەجگە لە وێرانکردنی ژینگە و تەندروستی و پیسکردنی هەوا، شتێکی دیکە نییە. ئێستا 90% ی دانیشتووانی گۆی زەوی، بە کوردستانەکەی خۆیشمانەوە، لە ژیانی ڕۆژانەیاندا، هەوای پیس و قڕێژ هەڵدەمژن، کە تەندروستییان وێران دەکات، دیارە هۆکارە سەرەکییەکەیشی نەبوونی تۆڕی هاتوچۆی گشتی و میللییە.

تۆ بە ڕۆژدا لەسەر هەر کەژێکی بڵندی دەوروبەری سلێمانی، هەولێر، دهۆک، کەلار، هەڵەبجە، سۆران، ڕانیە، زاخۆ، کفری و7… بنۆڕە ئەو باژێڕانە دەبینیت ئاسمانی شار، بە دووکەڵێکی چڕ و چڵکن و پیس داپۆشراوە. مرۆڤ کە ئەوە دەبینێت، تێدەگات چ هەوایەک هەڵدەمژێت، چ ماڵوێرانییەک ڕوودەدات و دەسەڵات چەندە نابینا و ناڕاستە لە چارەسەرکردنی ئەو پرسە.
دەسەڵات، هەندەی پارە بە دەسگێیەکەی بەخێری وەک پەرلەمان و پەرلەمانتاران و هەندە پارە بە کڕینی ماشێن و مۆبیلە و ڕازاندنەوەی ماڵ و جێی کاری بەرپرس و هەندەی پارە و مووچە و دەرماڵە و تایبەتمەندی بە وەزیر و گزیر و جێگری وەزیر و ڕاوێژکار و جەنەڕاڵ و بەڕێوەبەری گشتیی بندیوار و مشەخۆرانی حیزبی و دەستوپێوەندەکان خەرج دەکات و هەندە هانی پرۆژەی بەفیڕۆ و بەخێر و ماڵەوێرانکەری کەرتی تایبەتی، وەک مۆڵ و ڕێستۆرانت و کۆمپانیای زەبەلاحی هاوردنی شتی بێکەڵک و دەرمانی ساختە و کردنەوەی زانستگە و خوێندنگەی گرانبەهای بیانی بە منداڵی دەوڵەمەندەکان و کردنەوەی نەخۆشخانەی تایبەتی قەڵبڕینی خەڵک، دەدات، هەندە بەتەنگ ژیانی خەڵک، زۆرینەی خەڵک، هەژارانی خەڵک، خەڵکی گشتی و ڕەشۆکی و چینەکانی خوارەی کۆمەڵەوە نایەت. ئەوەی بە خەڵک، زۆرینەی خەڵک، هەژارانی خەڵک، خەڵکی گشتی و ڕەشۆکی و چینەکانی خوارەی کۆمەڵە دەیکات، پرۆسێسی پرۆژەی دووکەڵ بە گەروودا کردن و قانگدانیانە!

18-09-2021

---

[1] https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/1409202117

[2] https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/2504202114

[3] https://www.milletpress.com/Detail.aspx?Jiamre=127619

[4]

https://www.westganews.net/dreja.aspx?=hewal&jmara=51762&Jor=1

https://www.taxiforbundet.se/wp-content/uploads/2018/07/Tax[5] il%C3%A4get-i-europa_2018.pdf

[6]
https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/#_Nyckeltal

7- من بۆیە ناوی باژێرەکانی دیکەی وەک کەرکووک، شنگال، مەخموور، خورماتوو، خانەقی، جەلەولا، مەندەلی، بەدرە، زرباتییەی باشووری کوردستانم نەبرد، چون باسەکە لەمەڕ هەرێمی کوردستانەوەیە.

سیستمی سەرمایەداریی لە سەدەی 21 دا چۆن کار دەکات؟.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

سیستمی سەرمایەداریی کە ئێستا لە تەواوی جیهاندا بەرقەرارە، مايەی شرۆڤەکردن و لێکۆڵینەوەی هەمەجۆر بووە، من پێشتر کتێبە بەناوبانگەکەی ‹کەپیتاڵ، سەرمایە» ی کارل مارکسم خوێندبۆوە، کە تێیدا شرۆڤەیەکی جوان و گرنگی ئەم سیستمەی کردووە، پاشتریش تێڕوانینی کۆمەڵێک فەیلەسوف و بیرمەندی تری چەپم خوێندەوە ل□ پێش هەمووشیانەوە لینین، ترۆتسکی، ، بلیخانۆف،کاوتسکیی، گرامشی و کۆمەڵێک بیرمەندی تری چەپ. لە کۆتاییشدا بۆچوونی ئەوانەشم خوێندەوە کە داکۆکی لە سەرمایەدارییی دەکەن ل□ پێش هەمووشیانەوە فەیلەسوفی ئەمریکی فرانسیس فۆکۆیاما.
لەماوەی پێشوودا کتێبی « سەرمایە لە سەدەی بیست و یەک» خوێندەوە کە لە نووسینی بیرمەند و ئابووریناسی فەرەنسی «تۆماس پیکیتی» یە و کاک بیلال ئیسماعیل حەمە لە ئینگلیزییەوە کردوو□تی بە کوردی.
من پێشتر لە رۆژنامەی یونگە ڤێڵتی ئەڵمانیدا نووسینێکم لەبارەی ئەم کتێبەوە خوێندبۆوە، تاڕادەیەکی باش کتێبەکەی ناساندبوو،

هەربۆیە دەمویست بە ئەڵمانی دەستم بکەوێت، دواتر ئەم کتێبە لەلایەن دەزگای جەمال عیرفانەوە کرا بە کوردی، زۆرم پێخۆشبوو، بەتایبەتی کاتێک سەیری وەرگێڕەکەم کرد، کە کاک بیلال کردوویەتی بەکوردی، کە یەکێکە لە وەرگێڕە باشەکان.
بەپێی زۆرێک لە ناوەندەکانی لێکۆڵینەوەش بێت، ئەم کتێبە بە یەکێک لە کتێبە باشەکانی هەزارەی دووەم دادەنرێت، کە لەبارەی سیستمی سەرمایەدارییەوە نووسراوە. رۆژنامەی ئیکۆنۆمیستی بەریتانی، تۆماس پیکیتی بە مارکسی سەدەی 21 وەسفکرد.
ئەم کتێبە شرۆڤەیەکی تەواوی پێچەوانەی ئەوانەی پێشووە کە من خوێندوومەتەوە، نووسەر نەخەی خستۆتە سەنگەری بەرگری لە سەرمایەداریی، نە لەسەنگەری دوژمندایە، بەڵکە وەکو ئەکادیمییەک هەوڵیداوە، باسی لایەنی باش و خراپی ئەم سیستمە بکات، کە ماوەیەکی زۆرە لە جیهاندا بەرقەرارە.
لێرەدا هەوڵدەدەم ناساندنێکی کورت لەبارەی ئەم کتێبەوە بکەم و کەمێک زانیاریی لەبارەی ئەم کتێبەوە بە خوێنەری هەژا بدەم.

ناوەڕۆکی کتێبەکە

ئەم کتێبە باسی مێژووی سەرهەڵدان و چۆنێتی دروستبوونی سیستمی سەرمایەداریی دەکات لە جیهاندا، بەتایبەتی لە سەدەی هەژدە و نۆزدە و بیستدا، ئەمەش بەپشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری گرنگ بەتایبەتی ئامارە حکومییەکانی فەرەنسا و بەریتانیا، کە دوو دەوڵەتن کۆنترین ئاماریی حکومیان هەیە، نووسەریش زۆر سوودی لەم ئامارانە وەرگرتووە. پاشان بەشێوەیەکی زانستییانە باسی بنەماکانی ئەم سیستمە دەکات. هەروەها باسی سەرمایەداریی و جۆرەکانی، تایبەتمەندی سەرمایەداریی فەرەنسی و ئەڵمانیی و ئەمریکی دەکات، پاشان باسی گرنگی باج، سیستمی دارایی، هەڵئاوسان، کرێی کرێکاران. هەروەها نایەکسانی، هۆکارەکانی و چۆنێتی زاڵبوون بەسەر ئەم کێشەیەدا دەردەخات. دواتر باسی تیۆرییە ئابوورییە گەورەکانی جیهان دەکات بەتایبەتی «ماڵتۆس، دیکینز، مارکس، میلتۆن» زۆری تریش. دواجار نووسەر باس لە چۆنێتی و پێکهاتە گرنگەکانی سەرمایەداریی لەمڕۆدا دەکات بە نموونە گرنگی سەرمایەی خانووبەرە، پشکەکان بۆرسەکان.
لەکۆتاییدا باسی تێڕوانینی خۆی دەکات بۆ کێشەکانی سەرمایەداریی لەمڕۆدا بەتایبەتی کێشەی کەشوهەوا، کۆچ، نایەکسانی لەناو دەوڵەتاندا، رۆڵی خراپی سندوقە سیادییەکانی کە بە « کۆڵۆنیالیزمی نوێ » وەسفیان دەکات. پیکیتی پێشنیازی باجێکی جیهانی دەکات بەسەر سەرمایەداریی، ئەو پێی وایە لە رێگەی ئەم باجە جیهانییەوە

دەتوانین کۆتایی بەنایەکسانی جیهانی بهێنین.

سەرمایە و سامان

سەرمایە و سامان دەبنە دوو تەوەری سەرەکی ئەم کتێبە، هەر لەسەرەتای کتێبەکەوە تاکۆتایی، ئەم دوو بابەتە دەبنە تارماییەکی گەورە بۆ ئەم کتێبە. نووسەر پێی وایە دوو جۆر سەرمایە هەیە، یەکەم : مرۆیی، دووەم: ماتریالی. لەرووی مرۆییەوە پێی وایە سەرمایەی مرۆیی بریتییە لە هێزی کارکردن، لێهاتوویی، راهێنان و تواناکان. سەرمایەی نامرۆیی یان ماتریالی هەموو شتێک دەگرێتەوە کە خاوەندارێتی پێوە بکرێت و لە بازاڕدا سەودای پێوە بکرێت لەوانە: « کۆمپانیاکان، ئامێر کەرەستەکان، سەرمایەی دارایی.ل66

لەڕووی جیاوازیی نێوان سەرمایە و سامانیشەوە نووسەر پێیوایە کە سەرمایە شێوازی کەڵەکەبوونی سەرمایە دەگەیەنێت لەلایەن مرۆڤەوە، وەکو « باڵەخانەکان، بیناکان، ئامێرەکان، کەلوپەل و ژێرخانی ئابووریی». لەبەرامبەردا زەویی و درامەتەکانیش ئەوانەی کە بە مرۆڤ بەخشراون و هیچ کات مرۆڤ هیچی نەکردووە لە کەڵەکەبوونیدا، دەتوانین بە سامانی دابنێین. دەشڵێت: زەوی ڕەگەزێکی پێکهێنەری سامانە، بەڵام سەرمایە نییە. ل67

ئەرک و کاری سەرمایە

نووسەر پێی وایە سەرمایە لە هەموو شارستانییەتەکاندا دوو کاری گەورەی ئابووریی دەکات:

یەکەم: سەرمایە شوێنی نیشتەجێبوون دابین دەکات. بەشێوەیەکی وردتر سەرمایە خزمەتگوزاری بە شوێنی نیشتەجێبوون بەرهەم دەهێنێت، بەهاکەشی بە بەهای کرێیەکە نیشتەجێبووەکان دەپێورێت.

دووەم: کاری بەرهەمهێنانی شمەک و خزمەتگوزارییەکانی دیکەیە. ئەمەش بریتییە لە پرۆسەی بەرهەمهێنان کە پێویستی بە زەوی کشتوکاڵی، ئامڕاز، بینا، نووسینگە، ژێرخانی ئابووریی، مافی داهێنان. لەڕووی مێژووییەوە یەکەمین شێوەکانی کەڵەکەبوونی سەرمایە هەر یەکە لە ئامێرو ئامڕازەکانی بەرهەمهێنان و ئامادەسازی کشتوکاڵی لە خۆدەگرێت « پەرژینکردن،ئاودێریی» هەروەها لە شوێنی نیشتەجێبوونی سەرەتایی « ئەشکەوتەکان، چادرەکان» پێش ئەوەی بگۆڕێن بۆ شێوەی زۆر ئاڵۆزتر لەسەردەمی مۆدێرندا».ل 282

سەرمایەداریی لە ئەوروپا و ئەمریکا

نووسەر لەم کتێبەیدا پانتایی باشی بۆ مێژووی گەشەسەندن و پێشکەوتنی سەرمایەدارییی لە ئەوروپا و ئەمریکا داناوە بەتایبەتی لە بەریتانیا و فەرەنسا، هەروەها جیاوازیی نێوانیانی دەرخستووە.

خاڵی سەرەکی ئەوەیە کە سیستمی سەرمایەداریی لە ئەوروپادا زیاتر پشتی بەستووە بەو سامانە زۆرەی کە لە کۆڵۆنیاکانی دەستیکەوتووە، لەکاتێکدا ئەمریکا زیاتر پشتی بە بوونی زەویوزارێکی فراوان بەستووە، جگە لە دەوڵەمەندی وڵاتەکە، هەروەها بوونی سیستمی کۆیلایەتی کە سوودی زۆری بە سەرمایەداریی ئەمریکی گەیاندووە. لەم کتێبەدا نووسەر زۆر بەوردی باسی سیستمی کۆیلایەتی و کاریگەرییە ئابوورییەکانی بەسەر ئەمریکاوە دەکات، ئەمەش هەمووی بە پشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری گرنگ بە نموونە لە سەدەی هەژدەدا کاری کۆیلەکان لە 60% داهاتی نەتەوەییان پێکدەهێنا. لە ساڵی 1860 دا نرخی کۆیلەیەکی نێر 2 هەزار دۆلار بووە، لەکاتێکدا کرێی کرێکارانی کێڵگەکان 200 دۆلار بووە لە مانگێکدا. ل216
دواتر نووسەر دەڵێت: لە راستیدا ئەمریکا جێگیرییەکی زیاتریی لە رێژەی سەرمایە / داهات بەخۆوەبینیوە تاوەکو ئەوروپا لە سەدەی بیستەمدا، ئەمەش ئەو دەخاتە روو کە بۆچی ئەمریکییەکان تێڕوانینیان سەبارەت بە سەرمایەداریی باشتر بووە لە ئەوروپییەکان. ل205

سەرمایەداریی خۆی نوێ دەکاتەوە

خاڵێکی سەرنجراکێش و گرنگ بەلای منەوە، کە تۆماس پیکیتی زۆر باش کاری لەسەرکردووەو شرۆڤەی کردووە، مەسەلەی شرۆڤەکردنی سەرمایەدارییە، نووسەر پێیوایە کە « سەرمایەداریی بەردەوام لە گۆڕانکاریدایە، سەرمایە سەرەتا بەشێوەیەکی سەرەکی زەویوزار بوو، بەڵام ئەمڕۆ شوێنی نیشتەجێبوون و هەبووە پیشەشازیی و داراییەکان و سەرمایەی مرۆیی جێگەی گرتەوە. لە سەدەی 18 دا کشتوکاڵ هەموو چالاکییەکانی ئابووری بەرهەم دەهێنا. هەربۆیە سەرمایە لە سەردەمی ئێستادا بە بەراورد بە سەرمایە لە سەدەی 18 دا لە هەندێک شتی کەمدا لە یەک دەچن ل156، 157

سەرمایەداریی لەمڕۆدا

پاشان نووسەر قسە لەبارەی شێوازی سەرمایەداریی لەئەمڕۆدا دەکات و جیاوازییەکەی دەردەخات، ئەو پێیوایە کە جیاوازییەکی زۆر گەورەشیان نییە. لەمبارەیەوە دەڵێت: ئەوەی تێبینی دەکەین سەرمایە لەمڕۆدا زۆر جیاواز نییە لە رابردوو، تەنها شێوازەکەی گۆڕاوە، لە رابردوودا سەرمایە لەسەر شێوازی زەویزار بووە، بەڵام ئێستا بووە بە پیشەسازیی، دارایی، خانووبەرە، هێشتا نیوەی دانیشتوانی زەوی خاوەنی هیچ شتێک نین، بەڵام ئێستا چینی ناوەڕاست خاوەن موڵک هەن، کە خاوەنی 1/3 سامانی جیهانن، چینی 10% ی دەوڵەمەند خاوەنی 2/3

سامانی جیهانن ، پێشتر خاوەنی90% ی سامانی جیهان بوون. ل497
خاڵی وەرچەرخانی گەورە لە سیستەمی سەرمایەداریی ئەمڕۆ، بەلای نووسەرەوە، هاتنە ناوەوەی چینی ناوەڕاستە، کە وایکردووە کە بەشێک لە سامانی جیهان بەخۆی بەرێت، هەروەها سەرمایەداریی لەڕووی چالاکی ئابوورییشەوە گۆڕانکاریی بەسەردا هاتوەو، بەتایبەتی پێشختن کەرتی پیشەشازیی و های تەک.
نووسەر هەوڵیداوە شرۆڤەیەکی ئەکادیمیانە بە سیستەمی سەرمایەداریی لەمڕۆدا بکات، ئەو پێیوانییە ئەم سیستەمە هەموو کێشەکانی جیهان چارەسەر بکات و مژدەی بەهەشتێکی گەورە بە مرۆڤایەتی نادات هەروەک هەندێک فەیلەسوفی لیبڕاڵ دەیکەن، لە هەمانکاتیشدا زۆر تاریکبین نییە بەم سیستەمە و چاوەڕێی نەمانی و لەناوچوونی ناکات، وەکو مارکسییەکان دەیکەن.

نووسەر دەڵێت:
لەمڕۆدا لە دەیەی دووەمی سەدەی بیست و یەکدا، کە دەبوو نایەکسانییەکانی سامان کۆتایی بهاتایە، بەڵام جارێکی تر نزیک بووەتەوە لە ئاستە بەرزە مێژووییەکانی و بگرە تەنانەت نزیکە ئەو ئاستە مێژوویانەش تێدەپەڕێنێت، ئابووری نوێی جیهان دوو هیوای گەورەی لەگەڵ خۆیدا هێناوە. بنەبڕکردنی هەژاریی و یەکسانی لە نایەکسانییە گەورەکاندا، سامانی هەندێک کەس هێندەی سامانی هەموو دەوڵەتان دەبێت»
پاشان پرسیار دەکات: ئایا دەکرێت وێنای ئەوە بکەین لە سەدەی بیست و یەکدا، سەرمایەداریی بە شێوەیەکی ئاشتیانە و بەردەوامانە سەردەکەوێت، یان بە سانایی چاوەڕوانی قەیرانەکانی داهاتوو یان جەنگی داهاتوو بین (لە راستیدا ئەمجارەیان جیهانییە؟»ل620

کەمکردنەوەی ڕۆڵی کرێکار و جوتیار
خاڵێکی تر کە نووسەر باسی لێوە دەکات، گۆڕینی بنەمای سیستەمی ئابوورییە لە جیهاندا و کەمکردنەوەی ڕۆڵی هەردوو چینی کرێکار و جوتیاران. ئەمەش بە پشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری جیاواز لە هەردوو وڵاتی فەرەنسا و ئەمریکا، کە هەردووکیان دوو وڵاتی کۆنی سەرمایەدارییین و سەرەتا لێرەوە سەرمایەداریی و چینی کرێکار و سەرمایەدار دروستبوو. لە فەرەنسا لە ساڵی 1800دا ڕێژەی64% ی خەڵکی جووتیار بوون، 22% یان کرێکار پیشەشازی بوون، لە14% یان لە کەرتی خزمەتگوزارییدا کاریان کردووە. لە ئەمریکا 68% جووتیار بوون، لە 18% کرێکاری پیشەشازیی بوون13% یان لە کەرتی خزمەتگوزارییدا کاریان کردووە. پاش سەد ساڵ لە فەرەنسا جوتیار

ڕێـــژەکەی کە بۆتەوە بۆ 43% گەرچـــی چینـــی کرێکـــاران بۆ 29%. لە بەرامبەردا کەرتی خزمەتگوزاری ڕێژەکەی بەرزبۆتەوە بۆ 28% .
بەڵام ئەم ڕێژانە بۆ ساڵی 2012 بەتەواوەتی گۆڕانکاریی گەورەی بەسەردا هـاتووە، هەردوو چینـــی کرێکـــار و جووتیـــار، ڕێـــژەی بەشداربوونیان لە پێکهـاتەی ئابووریـدا زۆر دابەزیوە، بەتـایبەتی چینـــی جووتیـــار. لە بەرامبەردا کەرتـــی خزمەتگـــوزاری ڕێـــژەکە بەرزبۆتەوە. لەم ساڵەدا چینی جووتیار تەنها 3% پێکدەهێنن، گەرچی کرێکـــاری پیشەســـازی21% بـــووە، بەڵـــام ئەوانەی لە کەرتـــی خزمەتگوزارییدا کار دەکەن ڕێژەکەیان بۆ 76% بەرزبۆتەوە. هەرئەمەش وایکردووە کە ڕۆڵی سیاسیشیان کەمبۆتەوە لەناو کۆمەڵگەدا.

بەرهەمی جیهانی

خاڵێکی گرنگی تر کە نووسەر هەمیشە جەختی لێدەکاتەوە، مەسەلەی بەرهەمی جیهانە، نووسەر بەپشت بەستن بە کۆمەڵێک ئامار، ئەو گۆڕانکـارییە گەورانەمـان پێ پیشـان دەدات کە بەسەر وڵاتـان و ناوچەکانی بەرهەمهێنانی لە جیهاندا هاتووە. بۆ نموونە لە نێوان ساڵانی نێوان 1900 بۆ 1980 بە ڕێژەی 70% و80%ی بەرهەمی جیهان لە کیشوەری ئەوروپا و ئەمریکا بەرهەم هاتووە. تەنها ئەمریکا ڕێژەی 40% بەرهەمی جیهانی بەرهەم هێناوە. بەڵام پاشان بەتایبەتی لەم سی چل ساڵەی دواییدا، گۆڕانکاریی ریشەیی بەسەر پشکی دەوڵەتان و کیشوەرەکانی تردا هاتووە. بۆ نموونە بۆ ساڵی 2010 ئەوروپا و ئەمریکا تەنها ڕێژەی50% بەرهەمی جیهانیان بەرهەم دەهێنن. ئەگەری هەیە کە ئەم ڕێژەیە ساڵ لە دوای ساڵ کەمتر بێتەوە بۆ 20-30% ی بەرهەمی جیهان. لە بەرامبەردا ڕێژەی هیندوستان و چین زۆرتر دەبێت.

نایەکسانی

یەکێک لە خاڵە بەهێزەکانی ئەم کتێبە تەرخانکردنی پانتاییی زۆرە بە بـابەتی « نایەکسـانییە لە جیهانـدا» نووسـەر لەم کتێبەیـدا بەشـێوەیەکی زانسـتیی و ئەکادیمیـانە هەوڵیـداوە لە بـارەی ئەم بابەتەوە بدوێت ئەوەش بە پشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری جیهانی گرنگ، هەروەها هەوڵیداوە لە ڕووی جوگرافیا و مێژووەوە جیاواز بێت، نووسەر هاتووە ئاماری 26 دەوڵەتی جیهانی وەرگرتووە، هەروەها ئاماری دوو سەدە زیاتری بەکارهێناوە بەتایبەتی هی فەرەنسا و بەریتانیا.
نووسەر پێیوایە دوو جۆرە نایەکسانی هەیە: نایەکسانی لە داهاتی کار، نایەکسانی لە خاوەندارێتی سەرمایە و ئەو داهاتەی لەوەی وەدەستدێت و کارلێکی نێوان ئەو دوو چەمکە. ل 313

لە ناوچەکانی بیابانی ئەفریقا، هیندستان، داهاتی مانگانە 150 بە 250 یۆرۆیە، بەڵام ناوچەکانی ئەوروپای خۆرئاوا، ئەفریقای باشوور، ئەمریکا، لە نێوان 2500 بە 3000 یۆرۆیە لە مانگێکدا، بەمەشەوەیە داهاتی تاک لەم ناوچانە 10 بە 20 جار زیاترە لە وڵاتە هەژارەکان. بەڵام لە چین داهاتی تاک 600 بە 800 یۆرۆیە ل 90

نایەکسانیی و شۆڕش

خاڵێکی تر کە نووسەر باس لەوە دەکات کە ئەویش پەیوەندی نایەکسانییە بە شۆڕشەوە، نووسەر باس لەوە دەکات چەندە نایەکسانی زۆرتر بێت ئەگەری شۆڕشیش زۆرترە.

نووسەر دەڵێت: ئەگەر چینی لەسەدا 10 سەرەوە دەستبگرن بەسەر 90% ی بەرهەمی هەموو ساڵێکدا، لەو رێژەیە چینی یەک لەسەدی سەرەوە 50 لە سەدیان هەبێت هەروەک لە حاڵەتی ساماندا، ئەگەری سەرهەڵدانی شۆڕش زۆرە. ل345

لەمەشدا شۆڕشی فەرەنسی بە نموونە دەهێنێتەوە، لەوکاتەدا بەشێکی زۆری داهاتی فەرەنسا لای نوخبەیەکی ئەرستۆکراتی کەم بووە لەکاتێکدا زۆربەی خەڵکی لە هەژارییدا دەژیان.

ئایا سەرمایەدارییی و وەبەرهێنانی بیانی دەبنە هۆی کەمکردنەوەی هەژاریی؟

نووسەر دژی ئەوەیە کە سیستمی سەرمایەداریی بتوانێت گۆڕانکاریی ریشەیی لە نەهێشتنی هەژاریی لە دەوڵەتە هەژارەکاندا بکات.

لەمبارەیەوە دەڵێت: ئەگەر تەماشای تۆمارە مێژووییەکان بکەین، بزواتەکانی سەرمایە وا دەرناکەوێت کە میکانیزمی سەرەکی بێت لە لەکنزیکردنەوەی نەتەوە هەژار و دەوڵەمەندەکان. هیچ یەکێک لەو دەوڵەتە ئاسیاییانەی کە لەم ساڵانەی دواییدا بە ئاڕاستەی نزیک بوونە لە دەوڵەتە پێشکەوتووەکانی خۆرئاوا هەنگاویان ناوە، سوودیان نەبینیوە لە وەبەرهێنە مەزنە بیانییەکان، جا کۆریای باشوور یان تایوان یان چین، لەراستیدا هەموو ئەو دەوڵەتانە خۆیان بە شێوەی سەرمایەی فیزیکی و تەنانەت سەرمایەی مرۆییش، تەمویلی وەبەرهێنانە پێویستییەکانیان کردبوو، کە تازەترین توێژینەوەکان بە کلیلی گەشەی درێژخانەی دادەنێن. ل 98

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا نووسەر دژی داخرانە بەرامبەر بە بازاڕی جیهان و لەگەڵ کرانەوەیە. لەمبارەیەوە دەڵێت:

بەشدارییکردن لە ئابووریی جیهاندا لەخودی خۆیدا نەگەتیف نییە، سەروەری بەهیچ شێوەیەک نابێتە هۆی کرانەوە و گەشەکردن. دەوڵەتانی ئاسیا ئەوانەی کە لەم دواییانەدا هەوڵیاندا بە دەوڵەتانی دیکە

بگەنەوە، بەشەوەیەکی ئاشکرا سوودیان لە کرانەوە وەرگرتووە بەرووی جیهانی دەرەوەدا. لە راستیدا ئەو دەوڵەتانە زیاتر سودیان بینیوە لە بازاڕی کراوەی شمەک و خزمەتگوزارییەکان و مەرجەکانی پەسەندکردنی ئەو بازرگانییەی کە زیاتر لەشاوی ئازادیی سەرمایەی تەدایە، بۆ نموونە چین.ل99

لەبارەی چارەسەریی نایەکسانیی لە جیهاندا پیکیتی دوو ڕێگەی داناوە: یەکەمیان : بوونی باج. دووەم : بوونی سیستەمێکی خوێندنی باش. نووسەر دەڵێت:

باشترین ڕێگە بۆ زیادکردنی کرێکان و کەمکردنەوەی نایەکسانییەکان لە کرێدا، لەماوەیەکی درێژدا بریتییە لە وەبەرهێنان لە پەروەردە و شارەزاییەکان. ل 411

نایەکسانی لە ئەمریکا

نووسەر لەبارەی ڕێژەی نایەکسانی لە وڵاتانی جیهاندا بە تایبەتی وڵاتانی خۆرئاوا و لە پێش هەمووشیانەوە باسی ئەمریکا دەکات. لەمبارەیەوە ئاماری زۆر گرنگی پێشکەش کردووە و ئەو گۆڕانکارییە گەورانە دەخاتەڕوو کە لە ماوەی 100ساڵی پێشوودا بەسەر کۆمەڵگەی ئەمریکاییدا هاتووە. لەو بارەیەشەوە دەڵێت: «لە ساڵی 1910 چینی لە 10٪ خاوەنی نزیکەی 80٪ ی داهات و سامانی نەتەوەیی بوون. هەروەها چینی 1٪ هەرە دەوڵەمەندەکانی ئەمریکا خاوەنی 45٪ی سامانی ئەمریکا بوون».

بەڵام لە دوای جەنگی دووەمی جیهانەوە گۆڕانکاریی بەسەر ئەم ڕێژەیەدا دێت.

نووسەر دەڵێت: 10٪ی چینی سەرەوەی ئەمریکا لە سەرەوەی هەرەمی داهاتدا بوون لە نێوان ساڵانی 1950 و 1980 دا، تەنها 30 بۆ 35 ٪ داهاتی نەتەوەیییان بەردەکەوت، بەڵام لە پاش ساڵی 1980 نایەکسانی لە داهات لە ئەمریکادا تەقییەوە، 10٪ی ئەو چینە بەشیان لە داهاتی نەتەوەیی بۆ 45 بۆ 50٪ بەرزبۆتەوە.

ساڵی 2010 و 2012 بەشیان لە داهاتی نەتەوەیی گەیشتۆتە 72٪ ، پێدەچێت بۆ ساڵی 2030 ئەم ڕێژەیە بگاتە 60٪ داهاتی نەتەوەیی» ل 386.

ئەمەش بەلای نووسەرەوە مەترسییەکی گەورەیە بۆ ئەو وڵاتە.

ژمارەی ملیاردێرەکانی جیهان

نووسەر بە پشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری جیهانی، باس لە بەرزبوونەوەی ژمارەی ملیاردێرەکانی جیهان دەکات. لەهەمانکاتیشدا باس لە ڕێژەی سامانیان دەکات و دەڵێت: «لەساڵی 1987 تەنها 140

ملیاردەر لە جیهاندا هەبووە، بەڵام لە ساڵی 2013 دا 1400 ملیاردەر واتە 10 ئەوەندە زیادیکردووە.
سالی 1987 بە 100 ملیۆن کەس تەنها 5 ملیاردەر هەبووە، بەڵام ساڵی 2013 گەیشتە 30 ملیاردەر. ساڵی 1987 ملیاردەرەکانی جیهان خاوەنی 0.4٪ سامانی تایبەتی جیهان بوون، بەڵام ساڵی 2013 خاوەنی 1.5٪ ی سامانی تایبەتی جیهانن». ل 572

داهاتی دەوڵەتە هەژار و دەوڵەمەندەکانی جیهان

بابەتێکی گرنگی تر مەسەلەی دەستکەوتی دەوڵەتان و جیاوازیی نێوان داهاتی دەوڵەتە هەژار و دەوڵەمەندەکانە. لە هەمانکاتیشدا نووسەر هەوڵیداوە هۆکاری ئەم جیاوازییە دەربخات کە زیاتر پەیوەندیی بە سیستمی ئیداریی و باجەوە هەیە. نووسەر دەڵێت: « ئەگەر تەماشای داهاتی دەوڵەتە هەژارەکان بکەین لە نێوان ساڵانی 1970 بۆ 1980 حکومەتەکان بە شێوەیەکی گشتی ڕێژەی 10٪بۆ 15٪ داهاتی نەتەوەیی وەردەگرن، بەڵام دەوڵەتە مامناوەندەکان بە تایبەتی ئەمریکای لاتین و باکووری ئەفریقا و چین حکومەت ڕێژەی 15٪ بۆ 20٪ داهاتی نەتەوەیی دەستدەکەوت، بەڵام لە دەوڵەتە دەوڵەمەندەکان لە دەیەی حەفتاکاندا 30 بۆ 35 ٪ داهاتی وەرگرتووە، بە دەیەی هەشتاکان 35 بۆ 40 ٪ وەرگرتووە». ل 648

گرنگیی یاسای کەمترین کرێ

یەکێک لە یاسا گرنگەکانی سیستمی ئابووریی خۆرئاوا «کەمترین کرێی کرێکارە»، ئەم یاسایە لە چەند لایەکەوە سوودی بۆ ئابووریی و چینی کرێکار و هەژار هەیە. لەهەمان کاتیشدا وەکو نووسەریش دەڵێت: «ڕۆڵی زۆرباشی دەبێت لە کەمکردنەوەی نایەکسانی، کەمترین کرێی فیدراڵی لە ساڵی 1923 دەرچوێنرا، نزیکەی بیست ساڵ پێش ئەوەی لە فەرەنسا هەمان یاسا دەربچێت. گومانی تێدا نییە کەمترین کرێ ڕۆڵێکی سەرەکی هەیە لە پێکهێنان و پێشکەوتنی نایەکسانییەکان لە کرێدا، وەکو چۆن ئەزموونی فەرەنسا و ئەمریکا پیشانی دەدەن» . ل407

دانیشتوان

بابەتێکی گرنگی تر کە نووسەر باسیکردووە مەسەلەی دانیشتوان و پەیوەندیی بە گەشەسەندنی ئابووریی و سامان و نایەکسانییەوە هەیە. نووسەر بە پشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری گەورە، هەوڵیداوە ئەو پەیوەندییە باسبکات کە لە نێوان گەشەی ساڵانەی ئابووریی و گەشەی دیمۆگرافیدا هەیە. نووسەر هەندێک ئاماری گرنگی خستۆتە روو، بۆ نموونە «ساڵی 1700 ژمارەی دانیشتوانی جیهان 600 ملیۆن کەس بووە،

ساڵی 2012 دەگاتە 7 ملیار کەس». نووسەر لەوبارەیەوە دەڵێت: «بە درێژایی سێ سەدە ساڵانە ژمارەی دانیشتووانی جیهان 10 جار زیادیکردووە، ئەگەر بەم شێوەیە بەردەوام بێت، ئەوا ژمارەی دانیشتوان لە ساڵی 2300 دا، دەگاتە 70 ملیار کەس». ل 104

نووسەر هەوڵیداوە شرۆڤەیەکی ورد لەبارەی گەشەی دیمۆگرافی بکات و لایەنە باش و خراپەکانی بخاتەڕوو، لەهەمان کاتیشدا چ کاریگەرییەکی هەیە بەسەر ژیانی خەڵک و ئابووریی وڵاتانەوە، ئەمەش یەکەمجار بوو کتێبێک بخوێنمەوە وا بە روونی ئەو پەیوەندییەم بۆ شیبکاتەوە. نووسەر لەهەمان کاتیشدا هەوڵیداوە هەڵسەنگاندێکی زانستییانە بۆ تیۆرییەکی زانای بەریتانی ماڵتەس بکات کە بە سیستمی ماڵتەسی ناسراوە.

خوێندن

بابەتێکی گرنگی تر کە نووسەر باسی دەکات، مەسەلەی خوێندنە. من هەتا ئەم کتێبەم نەخوێندەوە نەمدەزانی چەندە خوێندن رۆڵی لە نەهێشتنی نایەکسانیی و کەمکردنەوەی هەژاریدا هەیە. نووسەر بە پشت بەستن بە کۆمەڵێک ئاماری گرنگ، ئەم بابەتەی شیکردۆتەوە. لەهەمان کاتیشدا بەهێزبوونی رۆڵی خوێندن لە سەدەی نوێدا دەردەخات. وەکو خۆشی دەڵێت:

«هیچ گومانی تێدا نییە پەروەردە و تەکنەلۆژیا لە ماوەیەکی درێژدا رۆڵێکی گرنگ دەگێڕن». ل 403

لەبارەی رۆڵی لە نەهێشتنی نایەکسانییەوە نووسەر دەڵێت: «لە سەدەکانی پێشوودا کەسێکی هەژار دەیتوانی تەنها لەرێگەی سامانێکی میراتییەوە بگاتە لووتکە و دەوڵەمەند ببێت، بەڵام ماوەی چەند دەیەی پاش جەنگی جیهانی دووەم، سەرمایە بە میرات بە جێماو زۆرێک لە گرنگییەکانی خۆی لە دەستدا و بۆ یەکەمین جار لە مێژوودا کار و خوێدن بوونە دڵنیاترین رێگە بۆ گەیشتن بە لوتکە» ، ل318

دواتریش دەڵێت: «ئەگەر ئەو منداڵانەی کە سەدەیەک پێش ئێستا تەنها قۆناغی سەرەتاییان تەواوکردووە(کە دەکاتە هەر نەوەیەک لەو سەردەمەدا) لەهەمان قۆناغدا بمانایەتەوە، ئەوکاتە هیچ گومانی تێدا نەبوو کە نایەکسانی لە کارەوە و بەتایبەتیش نایەکسانی لەکرێدا زۆر زیادی دەکرد». ل401

هەمیشە لەهەموو جیهاندا بە باشی باس لە سیستمی ئابووریی و کۆمەڵایەتی وڵاتانی ئەسکەندەناقیا دەکەین، یەکێک لە هۆکارەکانیش باشبوونی سیستمی پەروەردە و فێرکردنە. هەروەکو نووسەر دەڵێت:

«هەموو ئامارەکان بۆئەوە دەچن کە دەوڵەتە ئەسکەندەناقییەکان، کە نایەکسانی کرێ لەو دەوڵەتانەدا زیاتر مام ناوەندە لە هەرشوێنێکی

دیکە، ئەمەش بە ئەندازەیەکی فراوان دەرئەنجامی ئەو راستییەیە کە سیستمی پەروەردەی دەوڵەتانی ئەسکەندەنافی تارادەیەک یەکسان و گشتگیرە». ل403

لەلایەکی تروە نووسەر باشیی و خراپیی سیستمی پەروەردەی وەکو پێوەرێک بۆ پێشکەوتن و دواکەوتنی دەوڵەتان داناوە و دەڵێت: «لە هەموو کۆمەڵگە مرۆییەکاندا، تەندروستیی و پەروەردە بەهایەکی خودییان هەیە: توانای جێژوەرگرتن لە چەند ساڵێک تەندروستی باش، وەکو توانای بەدەستهێنانی مەعریفە و رۆشنبیرییە، ئەوەش یەکێکە لە مەبەستە بنەڕەتییەکانی شارستانییەت». ل404

دواجاریش لەبارەی سیستمی پەروەردەوە پێشنیازی نوێ دەخاتە بەردەم جیهان و دەڵێت: «دەبێت سیستەمی پەروەردە و فێرکردن خستنەڕووی جۆری نوێی راهێنان زیادبکات، هەروەها بەرهەمی شارەزاییە نوێیەکان بە شێوەیەکی خێراو بە تەواوی زیاد بکات، سەرەڕای ئەوەش، ئەگەر دەبێت نایەکسانی کەم بکرێتەوە، پێویستە زۆر بە خێرایی خستنەڕووی شارەزایی نوێ زیاد بکرێت، بەتایبەتی بە ئەوانەشی خوێندەواریان کەمە». ل401

تەکنەلۆجیا

بابەتێکی گرنگ تر کە نووسەر پانتایی باشی بۆ داناوە مەسەلەی تەکنەلۆجیایە، نووسەر پێی وایە: «پێشکەوتن بەرەو عەقڵانییەتی ئابووریی و تەکنەلۆجی پێویستی بە پێشکەوتن نییە بەرەو دیموکراسی، هۆکاری سەرەکی ئەوەش ئاسانە: تەکنەلۆجیا وەک بازاڕ وایە نە سنووری هەیە و نە ئەخلاق»..ل310

دواتر لەبارەی مەسەلەی مۆڕاڵی مرۆیی و تەکنەلۆجیاوە قسەی زیاتر دەکات و دەڵێت: «ئەگەر بە راستی کەسێك هیوای ئەوە بێت سیستەمێک بدۆزێتەوە کە عەدالەتی کۆمەڵایەتی و عەقڵانییەتی زیاتری تێدا بنیاتنرابێت لەسەر بەرژەوەندیی گشتی، بە هیچ جۆرێک پشت بەستن بە گۆڕانکاریی و ئارەزووی سەرپێیەکانی تەکنەلۆجیا بەس نییە». ل310

کۆچکردن

خاڵێکی گرنگی تر کە نووسەر باسی لێوە دەکات مەسەلەی کۆچکردنە، کە ئێستا بۆتە یەکێکە لە کێشە گەورەکانی خۆرئاوا. نووسەر تێڕوانینێکی تەواو جیاوازی هەیە لە نووسەر و بیرمەندانی تری جیهان و پێیوایە: «کۆچکردن شێوازێکی ئاشتیخوازانەی دابەشکردنەوە و رێکخستنەوەی نایەکسانی جیهانیی سامانە. لەبری جووڵاندنی سەرمایە، کە هەموو جۆرە ئاستەنگێکی تێدا بەدی دەکرێت، هەندێکجار ئاسانترە، رێگە بدرێت بە کرێکار بڕوات بۆ ئەو جێگەیەی کە

مووچەیەکی زیاتری هەیە. باشترین نموونەش ئەمریکایە، سەرەتا لە سە ملیۆن کەس پەیدابوو، ئەمڕۆ ژمارەی زیاتر لە 300 ملیۆن کەس دەبێت».ل716

گۆڕینی کەشوهەوا

بابەتێکی گرنگی تر کە نووسەر باسی لێوەدەکات و بە یەکێکەش لە کێشە گەورەکانی سیستمی سەرمایەداریی و مرۆڤایەتیش دادەنرێت کێشەی گۆڕینی کەشوهەوایە، نووسەر دەڵێت: «گۆڕانی کەشوهەوا بەشێوەیەکی گشتگیرتر، کە دەگونجێت لەم سەدەیەدا ببێتە هۆی لەناوبردنی سەرمایە سروشتییەکانی مرۆڤایەتی، ئەمەش مەترسییەکی دوورمەدوای جیهانییە».ل 757

نووسەر پێیوایە: دەبێت ئەم کیشەیە لە ئاستی جیهاندا چارەسەر بکرێت، ئەویش هاوڕای نووسەری بەریتانیا نیکۆلاس ستیرنە کە داوا دەکات «5٪ ی کۆی بەرهەمی ناوخۆیی جیهان خەرجبکرێت وەکو هەوڵدانێک بۆ کەمکردنەوەی گۆڕانکاریی کەشوهەوا لە داهاتوودا» ل 758

شەفافییەت

بابەتێکی گرنگی تر کە نووسەر گرنگی پێداوە، مەسەلەی (شەفافییەت)ە. نووسەر پێیوایە شەفافییەت زۆر گرنگە بۆ ئەوەی ئاگاداری کەڵەکەبوونی سەرمایە بکەین، لەم ڕێگەیشەوە دەتوانرێت باجی گونجاو دابنرێت بەم شێوەیە نایەکسانی کەمتر دەکرێتەوە، لەهەمانکاتیشدا ئەم پرسە گرنگە بۆ سیستمی دیموکراسی.

نووسەر دەڵێت: «بڕوام وایە گرنگە سووربین لەسەرئەوەی کە یەکێک لە پرسە زۆر گەرم و باوەکان لە چەند ساڵی داهاتوودا بریتییە لە پەرەسەندنی شێوازە نوێکانی مۆڵک و ماڵ و کۆنتڕۆڵکردنی دیموکراسیانەی سەرمایە». ل 760

دواتر دەڵێت: «بەدڵنیاییەوە شەفافییەتی ئابووریی و دارایی بۆ مەبەستەکانی باج گرنگن، بەڵام لەبەر چەند هۆکارگەلێکی گشتی زیاتر، ئەمانە بنەڕەتین بۆ حوکمڕانییەکی دیموکراسیانە و بەشدارییکردن تێیدا». ل 761

دەوڵەتی نەتەوە

نووسەر لەهەندێک شوێندا دژی دەوڵەتی نەتەوە دەوەستێتەوە لە هەندێک شوێنی تریشدا پشتگیریی دەکات بەتایبەتی لەڕووی دانانی سیستمێکی ئیداریی باش و باج وەرگرتنەوە و دەڵێت: «هێشتا دەوڵەت-نەتەوە ئاستە ڕاستەکەیە بۆ نوێکردنەوە و گەشەپێدانی شێوازە نوێیەکانی حوکمڕانیی و خاوەندارێتیی هاوبەشی مامناوەند لە نێوان خاوەندارێتیی گشتیی و تایبەتیدا. ئەمە دەبێتە یەکێك لە

ئەنگارییە سەرەکییەکانی سەدەی داهاتوو. بەڵام تەنها سیاسەتی تەواوکاری هەرەمیی دەتوانێت ببێتە هۆی ڕێکخستنێکی کاریگەرانەی سەرمایەداریی جیهانی بە میرات بەجێماو لە سەدەی بیست و یەکدا». ل761

رۆڵی باج

هەتاوەکو ئەم کتێبەم نەخوێندەوە لە کاریگەریی گەورەی باج بەسەر نایەکسانییەوە بەم دەرنەکەوتبوو، نووسەر زۆر بە باشی باسی گرنگی باج دەکات، لەهەمانکاتیشدا پەیوەندیی نێوان باج و کەمکردنەوەی نایەکسانی دەخاتەڕوو. جگە لەوەش بوونی باج بۆ گەشەسەندنی ئابووری دەستکەوتی حکومەت باس دەکات. نووسەر دەڵێت: «پرۆسەی باج وەرگرتن بابەتێکی تەکنیکی نییە، بەشێوەیەکی تایبەتی بابەتێکی سیاسیی و فەلسەفییە، بەگومان گرنگترین بابەتی سیاسییە، بەبێ باجەکان کۆمەڵگە چارەنووسی هاوبەشی نابێت و کارێکی پێکەوەییش ئەستەمە، لە کرۆکی هەموو گۆڕانکارییە گرنگە سیاسییەکاندا شۆڕشێکی دارایی لەئارادایە». ل651

دواتر مەسەلەی باج دەبەستێتەوە بە سەرکەوتوویی و شکستی دەوڵەتەوە، لەمبارەیەوە دەڵێت: بەڵگە مێژووییەکان ئەوە دەخەنەڕوو کە تەنها بە 10٪ تا 15٪ ی داهاتی نەتەوەیی لە بڕە وەرگیراوەکانی باجدا، ئەستەمە بە دەوڵەتێک زیاتر لە کارە تەقلیدییە سیادییەکانی خۆی بەجێبهێنێت، ئەوەش لەپاش خەرجییەکانی بە هێزێکی پۆلیسی گونجا و سیستەمێکی دادگەرانە، بەڵکی زۆر نامێنێتەوە بۆئەوەی بدرێت بە بوارەکانی پەروەردە و تەندروستیش». ل 649

پاشان نووسەر دەڵێت: «باجی سەرمایە توندوتیژیی کەمترە و وەڵامێکی کارامەی دەبێت بۆ گرفتێکی بێ کۆتایی سەرمایەی تایبەتیی و دەستکەوتەکەی، هەروەها باجی سەرمایە گونجاوترین وەڵامە بۆ نەهێشتنی نایەکسانی». ل 707

دواتریش دەڵێت: «ئاسانترین ڕێگە بۆ حکومەتێک بۆئەوەی دووبارە سەربەخۆیی ئابووریی و دارایی بەدەستبهێنێتەوە، بریتییە لە پەنابردن بۆ پاراستنی بەرهەمی ناوخۆیی و کۆنترۆڵکردنی سەرمایە. ل 711

رەخنە لە مارکس

نووسەر لەگەڵ ئەوەی لە زۆر شوێندا ستایشی مارکس دەکات و پشت بە تێڕوانینەکانی دەبەستێت، بەتایبەتی لەرووی نایەکسانییەوە، بەڵام لە زۆر شوێنێشدا ڕەخنەی توندی لێدەگرێت. نووسەر دەڵێت: «زۆربەی کات مارکس پشتی بە ڕێگەیەکی تاڕادەیەک باوەڕ پێنەکراو و

ناسیستماتیک بەستووە بەرامبەر بە ئامارە بەردەستەکان، مارکس هەوڵی نەداوە ئەوە بدۆزێتەوە ئایا ئەو چەی سەرمایەی کە تێبینی کردبوو لە حساباتی هەندێك لە کۆمپانیاکاندا، هەموو ئابووری بەریتانیا دەگرێتەوە، یاخود تەنها چەند کەرتێکی تایبەتی ئابووری دەگرێتەوە، ئەو دەیتوانی ئەو کارەش بکات، ئەوەش لە رێگەی کۆکردنەوەی چەند دەرزەنێک لە چەند حساباتێکی هاوشێوە. هەروەها مارکس لە کتێبی سەرمایەدا بەشێکی زۆری لە کتێبەکەی تەرخانکردووە بە مەسەلەی کەڵەکەبوونی سەرمایە، بەڵام هیچ ئاماژەی نەداوە بە ژمارەیەکی زۆر هەوڵ کە دراوە بۆ خەمڵاندنی رەسیدی سەرمایەی بەریتانیا کە لە سەدەی 18و 19 کراون». ل 305
لە شوێنێکی تریشدا دەڵێت: «چارەسەری کێشەی سەرمایە لەلایەن کارل مارکس و سۆشیالیستەکان، لە سەدەی نۆزدەدا پێشنیازکراو بە شێوەیەکی پراکتیکی لە یەکێتی سۆڤێت زۆر رادیکاڵانە جێبەجێکرا، ئەوەش بە هەڵوەشانەوەی خاوەندارێتیی تایبەتیی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کە بریتین لە زەویوزار و باڵەخانە، سەرمایەی پیشەسازیی و دارایی و بازرگانی، بەڵام پاشتر کارەساتە مرۆییەکان کە بەهۆی پلانی بە مەرکەزییکردنی ستالینی یەکێتی سۆڤێتەوە، تووشی مرۆڤایەتی بوون، چەوتی ئەم تیۆرییە دەردەخات». ل؛707

کێشەکانی جیهان
نووسەر بە کەمکردنەوەو نەهێشتنی کێشەکانی نایەکسانیی و کەشوهەوا و کۆچ، داوای باجێکی جیهانی دەکات کە دەوڵەتە دەوڵەمەندەکان و سەرمایەدارە گەورەکانی جیهان بیدەن، لەرێگەی ئەو باجەشەوە کێشە گەورەکانی مرۆڤایەتیی چارەسەر بکرێت. هەرچەندە ئەم پێشنیازەی ئەستای تەماس پیکیت وەکو خەونێک وایە، بەڵام دەکرێت لەداهاتوودا وەکو رێگە چارەیەکیش سەیر بکرێت.

دەرئەنجام
راستە نووسەر هەوڵێکی جددیی داوە تاوەکو شرۆڤەیەکی باش بۆ ئەو سیستەمە ئابوورییە بکات کە لە ئێستادا لە جیهاندا بەرقەرارە، بەڵام نەیتوانیوە وەڵامی هەموو پرسیار و کێشەکانی جیهان بداتەوە. راستە نووسەر رەخنەی زۆری لەم سیستەمە گرتووە بەڵام هیچ ئەڵتەرناتیفێکی بۆ ئەم سیستەمە دەرنەخستووە. لەکاتێکدا مارکس هەوڵیداوە ئەڵتەرناتیفێک بۆ سیستەمی سەرمایەداری بدۆزێتەوە کە ئەویش سیستەمی سۆشیالیزمە.
لەلایەکی ترەوە نووسەر زیاتر تیشکی خستۆتە سەر خۆرئاوا و کەمتر قسەی لەبارەی سیستەمی ئابووریی لە وڵاتانی تری جیهان کردووە.

راستە لێرەولەوێ باسی گەشەکردنی چین و ژاپۆن و هیندوستان دەکات، لێ ئەمە هەموو جیهان نییە. ئەم کتێبە دەوڵەمەندتر دەبوو گەر نووسەر هەوڵیبدایە باسێکی سیستمی ئابووریی وڵاتانی جیهانی سێهەمیشی بە چڕتر بکردایە. بەداخەوە تەنها بەشێوەیەکی لاوەکی باسی دەکات و بەگشتی جەختی لەسەر خۆرئاوا کردووە.

لەکاتی باسکردنی سندوقە سیادییەکاندا، کەمێک باسی دەوڵەتانی کەنداو دەکات، هەرچەندە ئەو سندوقی سیادی ئەم دەوڵەتانە، بە مەترسی بۆسەر خۆرئاوا وەسفکردووە.

هەست دەکەم نووسەر کەمتر زانیاری ل□ بارەی وڵاتانی جیهانی سێهەمەوە هەبووە، هەربۆیە لە شرۆڤەکانیشیدا زۆرجار سەرکەوتوو نەبووە، بۆ نموونە ئەو لەلایەک دەڵێت وەبەرهێنانی بیانی هیچ رۆڵێکی لە گەشەکردنی وڵاتانی خۆرهەڵاتی ئاسیا نییە، لەهەمانکاتیشدا دژی داخران و داخستنی بازاڕی نیشتمانییە.

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەم کتێبە سەرچاوەیەکی گرنگە بۆ تێگەیشتن لە سیستمی سەرمایەداریی و ئەو سیستمە ئابووریەی کە ئەمڕۆ جیهانی بەڕێوەدەبات.

دیارە ئەم کتێبە کۆمەڵێک بابەتی زۆری لە خۆگرتووە کە هەموویان مایەی گرنگیی و بایەخپێدانن، لێرەدا من تەنها ویستم ناساندنێکی کورت بۆ ئەم کتێبە بکەم، کە بە یەکێک لە کتێبە باشەکانی هەزارەی دووەم دادەنرێت کە لە بارەی ئابوورییەوە نووسرا بێت.

لەکۆتاییشدا دەستخۆشی لە کاک بیلال دەکەم بۆ وەرگێڕانی ئەم کتێبە گرنگە و هیوای کاری باشتری بۆ دەخوازم.

ئەردەڵان عەبدوڵڵا

سەرچاوە:

تۆماس پیکیتی، سەرمایە لە سەدەی بیست و یەک، لە ئینگلیزییەوە: بیلال ئیسماعیل حەمە. چاپی یەکەم. دەزگای چاپ و پەخشی جەمال عیرفان. 2018

وەرزە سەوزەکانی ئەوین.. وەرزی چوارەم/ شیعری: ستیڤان شەمزینی

هێشتا تێناگەم لە کوێوە هاتی
هەروەک ئەو شنە بایەی
ژیلەمۆی دڵم ئەگەشێنیتەوە
هێشتا لەو بڕیارە تێناگەم
بۆ کوێ ئەڕۆیت
کە رەحم وەک فەرشی سوور
راخستووە لە بەر پێتا !!

نێرگزەجاڕێکی سووتاو و
زەوییەکی سووتماک نیم
فەرهەنگێک لە شیعر و
نیشتمانێک لە ئەوینم
گوڵێکی کێویی و
دارستانێکی پرچ رووتاوە نیم
تەمبوورێکی گرینۆک و
بزەیەکی بابردووم

تارمایی مردن ئەبینم
لە کۆڵانی پشتەوەی ژیان
شەبەنگی عەشقتم لە دیارە
لە شەقامی ئەوبەری رۆژگار
لەسەر دەفتەری باران
وێنەی رووتیتم رەسم ئەکرد
لە نێو ئامێزی خەونە سەوزەکانتا
گۆڕم بۆ کابووسەکانم هەڵئەکەند

بڕیارمداوە ئەگەر بڕۆیت و نەیەیتەوە
هەموو رۆژێک وێنە لەگەڵ ئازارەکانم بگرم
بڕیارمداوە ئەگەر بمێنیتەوە و نەڕۆیت
هەموو شەوێک پەیمانی ژیانت بۆ تازە بکەمەوە

ئاسنگەرێک سەری عەشقمان ئەکوتێتەوە
کولتوور چاو لە رۆمانسییەتمان سوور ئەکاتەوە

خودا نەفرەتی خۆی ئەڕژێتە سەر حەزەکانمان
کەچی من و تۆ
رێ دەکەین و یەکتری لە باوەش ئەگرین

ئەگەر مردم بە دڵۆپە فرمێسکەکانی یار بمشۆن و
گوڵاوی کتێب بڕژن بەسەر کفنە سوورباوەکەما
ئەگەر مردم بە ئایەتی شیعر تەلقینم بکەن و
لە زەردەپەڕێکدا لە گۆڕستانی تەنهاییدا بمنێژن

بەردم هێنایە قسە و بەچاوی پڕ گریانەوە وتی
من رەقتر نیم لەو دڵانەی دەست ئەنێن
بە رووی کەوە عاشقەکانەوە
دەریام هێنایە گۆ و بە چاوی فرمێسکاوی□وە
وتی من لەو عاشقانە شەپۆلاویتر نیم
چاویان بڕیوەتە رووی پڕ نازی یار

لە جێگەیەک لە دایکبووم
دڵنیام نیشتمان نەبوو
بەڵکو نێو رێگا پێچاوپێچەکانی
غوربەتستانی دڵی یار بوو
لە شوێنێک ئەمرم
ئەزانم زێدەکەم نییە
بەڵکو تاراوگەی ساردوسڕ و
بێ شەوقی رۆحی یارە

یارم خەون بە ئایندەوە ئەبینێت و
منیش مردوویەکی کۆنم و
لەسەر چیمەنی رابردوو کەوتووم
مەعشووقەکەم زیاد لە هەر شت
ئارەزووی فڕین ئەکات و
منیش لە مێژە حەزی فڕینم
بە تفەنگی رزیوی رەشبینی کوژراوە

دڵدارەکەم گومان ئەکات
هیچم پێ نەبەخشیوە
بێ ئاگایە لەوەی شاعیرێک
یاقووتی شیعری پێشکەش کردووە
دڵدارەکەم بێزارە لەوەی

هیچم بە دیاری بۆ نەبردووە
بێ ئاگایە لەوەی میری عاشقان
خودی خۆی خەڵات کردووە

باران.. ستار ئەحمەد

دەزانم ئەوینت وەك شەستەی باران
ناخم دادەگرێ و گریان فرمێسکم دەژمێرێ
لەو باسانە ئاگادارم بۆ دایکم دەتکردە کلدان و
توێشووی مەراقەکانت پێ دەگۆڕی
لێوەکانیت لەبزەی خۆرەتاو هەڵدەکێشا
ئاگادارم لەو کاتانەی
شەو بەسەر پەیژەی ئومێدا ڕادەکشاو
ئەستێرە لەو دیوی تەمەوە دەچووە گیانی هەورەوە
باشتر بوو تۆیش ببیتە قەڵای ئەندێشەو
بەباری ژیانم گوزەری شارەکەم تەی بکەیت
هەتا کەی ..؟ لەچرۆی رێواسا تاریکی بنۆشم
لەجەستەی بارانا ژانی گوڵ بەدڕك هەڵواسم
دەچیتە گردەکەی ژوور ماڵان
چاوەڕوانیی بەکێلی هیوادا ڕەت دەکەیت
دەباریت بەسەر شۆستەی بێ چراو
دەگری بۆ دووری ساڵانێك
پەچەیان لەڕوومەت مانگ وەردا
لەخوێنی ئەو خاکەی تۆ تێیدا مت دەبوویت
نەدەبوو پاژنەی لوتکەکان بخەیتە سەر چیای خۆر
ببارە ـ ئەوەتا عەشق ڕەونەقی لەگوڵزار بردووە
گەڵای هەنارێك بەسەرما دەوەرێ
لەسنگی سێوێکا ڕەنگینیم پێدەگا
بەسووری گزنگ ..تارمایی گەواڵە هەڵدەکا
بۆ ئەوەی بەرکم پڕ بکات لەنووری هاتنت
کەی ڕۆحم بەتافی جوانیەکەت دەشۆیت و
لەگەڵما بەرەو ژوور دەچیتە سەر باڵی بەفرو با
زوو وەرە کەژاڵم

نەوەکوو دەکەزێ داوێنی خاکەکەم سوور بکا

ستار ئەحمەد

•

بۆچی شانۆی کوردی چەقی بەستووە؟.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

هەتا ئەگەر هەندێ جیاوازی لەرووی ڕێژەی بەرهەمهێنان و ئاستی هونەری دا هەبێت لەناوچەیەکەوە بۆناوچەیەکی تر، بەڵام دیسان ئەم جیاوازییەش سەقامگیر نییە و بەگشتی ناتوانین خۆمان لەو هەقیقەتە بدزینەوە، کە بەڵێ ئێستای شانۆی کوردی بەگشتی لەئاستێکی دڵنیا دانیە کە پشتی پێ ببەسترێت و خواستی بینەری شانۆیی بەدی بێنێت و ئەو بۆشاییە زەقەی شانۆ لەکوردستاندا پڕ کاتەوە کە پێویستە.
بەردەوام پرسیاری ئەوەش دەکرێت، ئاخۆ ئەو حاڵەتە سستەی بزاڤی شانۆ بۆ؟
یا فاکتەرەکانی ئەو چەقینە چین ؟
بەی ئەگەر بەدیدێکی بابەتیانە لەوهەلومەرجە نائاساییەی ناوچەکە بەگشتی و لەکوردستان بە تایبەتی بڕوانی، ئەوە بەئاسانی دەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە کۆمەڵێ زنجیرە هۆکاری لێک بەستراوە بەیەکترەوە هەن کاریگەرییان لەسەر تێکڕای ژیاندا بەجێ هێشتووە، لەوانەش شانۆ، وەک :
1.هەلومەرجی تەنگەتاوی باری ئابووری وەک دیاردەیەکی جیهانیی و نیشتیمانی و کاریگەرییە نەگەتیفەکانی بەسەر ژیانی ڕۆژانەی خەڵک و لاواز بوونی بەهای ئابووری حکومەت بۆ یارمەتی دان و پشتگیریی کردنی کەرتی شانۆیی و ئەو تیپانەی پشت بەبودجەو دارایی حکومەت دەبەستن لە بەرهەمهێنانی کاری شانۆیی دا.
تەنانەت ئەو تیپانەش کە پشت بەکەرتی تایبەتیش دەبەستن، ئەوانیش کەوتونەتە ژێر باری ئەو قەیرانە ئابوورییە، بەهۆی پڕ نەکردنەوەی سەرمایەو کەمی بینەری شانۆیی و پڕ نەکردنەوەی بۆشایی بودجەی

بەرهەم هێنان، بەسپەنسەرو هاوکاری کردنی تاک و تەرای کەسانی دەسەز.
بۆیە لەژێر حاڵەت و بە خۆ دوورە پەرێز راگرتن لەو تەنگەتاویە، زۆر لەو تیپانە لەبری ئەنجامدانی فیستیڤاڵ و نمایش کردنی شانۆیی جاد، بەناچاری پەنا بە مۆنۆدراما دەبەن، بە ئەوەی ئەرکی داراییان لەسەر سووک بێت.
بەڵام ئەو خۆ سنووردارکردنەش ئەگەر بەردەوام بێت، ئەوە کاریگەری نەرێنی زیاتر لەسەر ئایندەی ئاستی شانۆ بەگشتی دروست دەکات، بەتایبەت لەسەر ون بوونی شانۆی جاد .

2.ئەو حاڵەتە ناوازەی پەتای کۆرۆناش کە ژیانی سەر زەوی روو بەرووی ئیفلیج کردن بردووە، لەو کاریگەرییە هەرە بەتینانەن، کە خەڵکی بەگشتی ناچاری ئەوە کردووە، لەژێر لایەندا دەست لەکاری رۆژانەی خۆیان هەڵگرن و لەچاوەڕوانی تێپەڕ بوونیدا بژین، بەتایبەت لەشانۆو سینەمادا کە دوو هونەریی جەماوەرین و شیاوترین سەرچاوەیەکن بۆ بڵاوبوونەوەی ئەو پەتایە.
بێگومان ئەمە وای کرد هەموو کەناڵە شانۆییەکان هیچ پلان و بەرنامەیەکیان نەبێت بۆ شانۆ، تاک و تەرا نەبێت کە بەسەرکێشی و خۆپارێزیەکی توند، هەندێ بەرهەم پێشکەش بکەن .

3.ناجێگیری باری سیاسی و لاوازی سەقامگیریی کۆمەڵایەتی و دەروونی و هەڵایسانی پێداویستی ژیانی رۆژانەی خەڵک، وایان کرد کەمتر لەو هەلو مەرجە خنکاوەدا بیر لەشانۆ بکەنەوە، بەتایبەت بە کۆمەڵگایەکی وەک کوردستان کە تا ئێستا شانۆ نەبۆتە کولتوورێک لەژیانیدا بە شێوەیەک نەتوانێت بە شانۆو سینەما هەڵ بکات .
4.شانۆ کارانی ئێمە بەگشتی شانۆیان وەک پیشە وەرنەگرتووە بە ئەوەی هەمیشە ئامادە باشیان هەبێت بۆ کاری شانۆیی و بەردەوام بوونی شانۆ، بەڵکو شانۆ بۆتە هونەرێکی ئارەزوو مەندانە و بەردەوام بوونی یان وەستانی،لای ئەوان وەک یەک بێت .

5.لاوازی پەرفۆرمانسی کۆلێژو پەیمانگانی کوردستان و نغرۆ بوون لەنێو کێشەو ئاریشا بەجێ ماوەکانیان بە چارەسەر کردن.
ئەم کێشە کەڵەکە بووانە، تەوژمی شانۆی ئەکادیمیان دووچاری سە بوون کردو بژاڤی نوێ ی شانۆی کوردییان پەک خست، بۆیە شانۆی کوردی لەو ساڵانەی دوایی دووچاری جۆرێک لە نەزۆکی بوو، کە وزەو توانست ی نوێ بێتە گۆڕەپانەکەو تەکانێکی نوێ بەشانۆی کوردی بدات و ئاستی هوشیاریی و مەعریفی شانۆیی پێ بەرز بکرێتەوە.

6.وەستانی گەڕینەوەی ئەزموونی شانۆیی لەنێو شارەکانی کوردستان و گەشەگیر بوون و بەکەنارخستنی شانۆ لەو شارانەو نەگواستنەوەیان لەشارێک بۆ شارێکی تر، وای کرد ئەو جیاوازییە زەقە لەشوێنێ بۆ شوێنێکی تر دروست بکرێت و بینەرێکی زۆر لەشارەکانی کوردستان بێبەش بکرێن لەبینینی ئەو بەرهەمە شانۆییانە، ئەمەش لەئاکامدا جیاوازی لەئاستی هوشیاریی بینەری کورد دروست کرد.

7.خەمساردی دەسەڵات لەبەهەند وەرگرتنی زەرورەتی شانۆ و پشتگوێ خستنی لەم هەلو مەرجەدا، بە تایبەت لەرووی بایەخ نەدان بەدروست کردنی هۆڵی شانۆیی، بەو ناوەی کە شانۆو سینەما سەرچاوەیەک نین بۆ داهات و بەگەڕ خستنی بازاڕ.

ئەم تێڕوانینە ماددیە بۆ شانۆ و سینەما و لەبەرچاو نەگرتنی حاڵەتە مەعنەوی و کولتووریی و شارستانییەکان، هەندەی دیکە شانۆیان روو بەرووی مردنێکی حەتمی کردۆتەوە، چونکە تا حکومەت هاندەر نەبێت بۆ گەشەپێدانی شانۆ لەرووی دابین کردنی هۆڵ و گەڕاندنەوەی شکۆمەندی شانۆو پشتگیریی کردنی وەزارەتی رۆشنبیریی بە دەست گرتنی تیپە شانۆییە حکومی و ناحکومییەکان و تەرخان کردنی بودجە بۆ بەرهەمهێنان، ئەوە شانۆ دەکەوێتە ژێر باری حاڵەتێکی وەستان، هەموو وەستانێکی بەردەوامیش مردنی بەدواوەیە.

8. سیس بوونی هوشیاریی شانۆیی و ون بوونی کولتووری شانۆیی لەنێو کۆمەڵگادا، فاکتەرێکی ترە لە فاکتەرەکانی مردنی شانۆ، چونکە چەند ئەوەندەی دەرگای هۆڵەکانی شانۆ بەداخراوی بمێننەوە، مەودای دوور کەوتنەوەی شانۆو بینەر فرەوانتر دەبێت و ئاستی هوشیاریی کەمتر.

ئەو وەستانە کاریگەری هەر تەنها لەسەر بینەر نابێت، بگرە لەسەر سیس بوونی توانستی دەرهێنەرو ئەکتەرو رەخنەگرو هەموو شانۆکارەکانی تریش، چونکە هەموو ئەزموونێکی نوێ لەبەردەوام بوونی کاردا دروست دەبێت و بەپێچەوانەکەی توانستی تەواوی شانۆکارەکان لە بار دەچێت .

9.هیچ شانۆیەک ناتوانێت بوونی خۆی بسەلمێنێ ئەگەر مەواکەبەی سەردەم و گۆڕانکارییەکانی نەکات، بەپێچەوانەوە هەموو هەولێک لەوەستاندا بەئیفلیجی لەدایک دەبێت.

لەدوای هەر وەستانێکیشدا تۆ پێویستییت بەکاتێکی زۆر دەبێت بۆ زیندوو بوونەوە، بەتایبەت لەرووی فیزیکی جەستەی ئەکتەرو لەرووی سایکۆلۆژییەوە.

هەندێ داهێنانی تری وەک رەخنەی شانۆیی وا بەستەیە

بە بەردەوام بوونی شانۆ و گەشە سەندنی بەرهەمەکانی، هەر کاتێک شانۆ وەستا ڕەخنەش نامێنێت، چونکە ڕەخنە لە ڕەحمی بەرهەمە شانۆییەکاندا لەدایک دەبێت .

زۆر جاران گلەیی لەسست بوونی ڕەخنەی شانۆیی و دروست بوونی بەشایی ڕەخنە دەکرێت، بەڵام ئەو حاڵەتە بە بەرهەم و ژاکاوەی شانۆ وەک سەرچاوەی ڕەخنە لە بەرچاو ناگیرێت.

10.ڕۆڵی وەزارەتی ڕۆشنبیریی و لاوان و سەندیکای هونەرمەندانی کوردستان بەگشتی کزە لە بەرگری کردن لەشانۆو پێداویستییەکانی شانۆ، ڕەنگە هەندێ جار ئەو هەوڵانە بە ئەنجامدانی فیستیڤاڵێکی ساڵانەی مۆنۆ دراما بچووک بکرێتەوە، بەڵام هەوڵەکان بۆ شانۆ و دابین کردنی پێداویستییە بنەڕەتییەکانی شانۆ و سووک کردنی کێشەو ئاریشاکانی چێ ناکرێتەوە .

زۆرینەی ئەوانەی لەرووی کارگێرییەوە لە دام و دەزگا حکومییەکاندا بەرپرسی شانۆن، یا سەندیکای هونەرمەندانی کوردستان ئەوەندە پەرۆشی شانۆ نین، بەجدی تەکانێک بەو حاڵەتە چەق بەستووەی شانۆ بدەن و بەرژەوەندی شانۆیان بەلاوە لە هەر بەرژەوەندییەکی تر بەگرنگتر بزانن.

ناچارین لەگەڵ ئەو هەموو کێشەو ئاریشانەی لە گەردنی شانۆی کوردی دا ئاماون، ئەو هەلومەرجەی شانۆی کوردی بەحاڵەتێکی چەق بەستوو ناوبەرین، لەبەر دوو هۆ:

1.ناتوانین وەک شانۆ خۆمان بەراوردە لەگەڵ هیچ لەو وڵاتانەی خاوەنی شانۆن و هەرگیز هۆڵەکانی شانۆ بە نمایش نابن و هەر شارێک بەدەیان هۆڵی شانۆیان تێدایە، بە هەمیشە جمەیان دێ لە بینەرێک کە شانۆ وەک نان و ئاو لە ژیانیاندا بۆتە زەرورە، ئەگەرچی ئەوانیش ئێستا لەگەڵ دیاردەی کەرۆنا کەوتونەتە قۆناغێکی نائاسایی .

9. ئەگەر ئەو خاڵانەی سەرەوە نەبونایە، کە وڵاتی ئێمەیان کردووە بە وڵاتی بە شانۆ و بە سینەما، ئێستا ئێمەش لەو وڵاتانە دەبوین کە سەرمان بە ناسنامەی هونەریی و نەتەوەیی خۆمان و بە

دەچوینە ڕیزی ئەو کۆمەڵگا مەدەنیانەی کە شانۆ و سینەمایان کردەتە هێما بە پێشکەوتنی خۆیان.

بوکی دەریا لە خوێندنەوەیەکی ئەنتەلەجی. لێکۆڵینەوە: عەلی شێخ عومەر

ئەم نووسینە تەنیا هەوڵدانێکە، سەرەتایەکی ئاشنابوونە، داگەڕانێکی پراکتیکیە کە لەسەر بنەماکانی ڕەخنەی ئەنتەلەجی دامەزراوە، واتاکردنی دەرگایەکە، دۆزینەوەی پەیوەندییەکی تۆکمەی ئازادە لە گرێدانی سێ کوچکەی "نووسەر، دەق و خوێنەر"، ئەم سێ بنەمایە تەواوکەری یەکترن، بە جۆرێک هاریکاری و هەماهەنگی یەکترن، کەس بەشی ئەویتر ناخوات، ئەم سێ کوچکەیە، هاوتەریب لە یەک ئاستدا ڕێدەکەن، بە یەک مەبەست کاردەکەن، یەک خزمەت ئامنجیانە، پەیامێکی گرنگیان هەیە، ئەویش نیشتەجێبوون و ناساندنی نووسەر و خوێنەرە لە نێو دەقدا، نەک تێپەڕبوونێکی سەرپێی بە نێویدا، ئەوە نێوەندگیری دەقە بوونی نووسەرو خوێنەرمان پێدەناسێنێت، هایدگەر دەڵێت " لەگەڵ هەموو تێکستێکدا بە جیهان لە بوون تێدەگەین و بە پێچەوانەشەوە دروستە"1، ناکرێ دەق وەک هەبوونێک یان پرۆژەیەکی نووسین، تەنیا کردەی بەرپرسیاری هەڵگرێ، بەڵکو ئەم بەرپرسیارییە بە نووسەر وخوێنەری ڕەسەنیش درێژدەبێتەوە، وەک هەبوونێک لە پەیوەندییەکی ئەنتەلەجی دا، بە ڕێگای کارلێیەکترکردنی نێوان هەبوونە جیاوازەکان، دەتوانن بوونی یەکتر بسەلمێنن، هەڵبەت کردەی دیالۆگکردن لە نێوان نوسەرو تێکست، دواندنی خوێنەر، پرسیار دروستکردن، یەکێکە لەو ئامرازە بنەڕەتیانەی گەیاندن، کە ڕۆحی هەبوون بە دەق دەگەڕێنێتەوە، بەم پێیەش دەق دەتوانێ بە گەوهەرێکی ئازادانە بوونی خۆی نمایشبکات، ڕەووف بێگەرد لە چیرۆکنووسی دا خاوەن ئەزموونە تۆکمەیە، تا چ ئاستە لە چیرۆکی "بوکی دەریا"2 دا دەتوانێ لە نێو ماڵی دەقدا هاوسەنگی لە نێوان نووسەرو خوێنەر بهێنێتە ئاراوە، خودی خۆی وەک نووسەرێک، ئازادانە، بە زۆر لەخۆکردن، دەتوانێ ڕۆڵێکی ئەکتیفی تێدا بگێڕێت، دەق بە کارلێکردنی خوێنەر بارگاوی بکات، ئاساواری نیشتەجێبوون خۆی لە یادگای ئەوی بەرامبەر یان خوێنەردا جێگیربکات، ڕەووف بێگەرد لەم چیرۆکەدا، لە نێوان حیکایەتخوان و کارەسات دا جیاوازییەک دەخاتە

ڕوو، ئەوەی حیکـــایەتخوان دەیگێڕیتەوە لە ئەزمـــوونەوە ســەرچاوەی گرتـــووە، بە نۆرە وەک پێلێنـــان بە هەبـــوونی جیـــاواز، دەمێـــک خۆی حیکایەتێک دەکات، دەبێتە بەشێک لە کرانەوەی حیکایەتی ئەزموونی کەسێکی تر، ئەم کە گوێی بۆ شل دەکات، ئێستای نووسین بە ڕابردووی بەسەرچووەوە گڕێدەدات، گفتوگۆی نێوانیان لە ئاست پرینسیپ دا، هاوشان و هاوتان، دەنگی چیرۆکنووس لە گێڕانەوەدا باڵادەست نییە، بەڵکو بەشدارێکە لە نێو کرانەوەی بەسەرهاتەکانی ئەوانی تردا، بێ لایەنە، بۆیە هیـــچ دەربـــارەی کارەکتەرەکـــان نـــاڵێت، ئەوان لەســەر بنەمایەکی بوونەگەرایی، خۆیان باس وخوازی خۆیان دەکەن، کارەکتەر بەرکەماڵە لە هەڵبژاردنی با□□ت، تێکەڵبوون و دەرچوون لەنیو دەقی بەرهەمهاتوودا، ئارەزوومەندانەیە، بە ئارەزووی خۆی، بە ویست و پێداویستـــی تێـــزی بـــوونی خۆی بەیـــان دەکـــات، بە هیـــچ شێـــوازێک، چیرۆکنووس لە دروستکردن و بنیادنانی کارەکتەرەکاندا ڕۆڵ ناگێرێت، سەرجەم دەربڕین و گوزارشتەکان، ئاخاوتن و دیالۆگ ئامێزە، یان ئاماژەیەکە، بۆنی کەش وهەوای دیالۆگی لێدێ، دەق لەم چیرۆکەدا، بە گـــوێرەی ئەو پەیوەنـــدییە دامەزراوە کە پەیوەســـتە بە گرێـــدانی ڕایەڵەکانی بوونەوە، بە پێداویستی نەبێ بنووس یان گێڕێرەوە وشە بەکارناهێنێ، محاڵە خوێنەر زیادەڕِۆیی و خستنەپاڵی تێدا ببینێ، گشت واژەو ڕستەیەک، لە ناوکۆی ئەو پەیوەندییە نایتە دەرێ گەر خـــزمەت و پەیـــامێک بە خـــوێنەر ڕانەگەیەنێ، وشەو هەســـتی بینینـــی لەتەکدا دابەش نەکات، بەم جۆرە، هیچ بار قورسیەک ناخاتە سەر با□□تی بوون، خەسڵەتی هەبوون کۆمەڵی پێوەر نین لەسەر یەک کەڵەک بن، بەڵکو بە شێوازێکی کرنۆلۆجی لە شوێنکاتێکی دیاریکراودا بە دوای یەکدا دێن، گوزارشت لە فاکت و بارودۆخێ دەکەن، دەسپێکی ئەم چیرۆکە لە شەوێکەوەیە، کاتێ چیرۆکەوان بە زمانی منی قسکەرەوە، لە حـــاڵەتێکی دەروونـــی نـــاجێگیرەوە دیەوێـــت لە ڕێگـــای گـــوێگرتن لە گۆرانیەوە، یـــــان بەســـــەرکردنەوەی کتێبەوە ئـــــارامییەک بۆ خۆی بگێڕێتەوە، بە دەروونێکی خاڵیەوە، چیرۆکی بنووسێت، جێی شوێنێ لە دەق هەڵکڕێنێ، هیچی ئ□و□ت□ی بۆ نایەت، تا لە پڕێکدا کچێکی فریشتە ئاسا دێتە ژوورەکەی، لە سۆنگەی ئەوەی لە مرۆڤی ئاسایی ناچێت، بە خۆی و نـــاوەکەیەوە، پێشـــوەختە دەتـــوانێ بچێتە نێـــو هـــزری چیرۆکەوانەوە، ناوی "بوکی دەریا"یی بەسەر زمانیا دێنێ، هەروەها بە ڕێکەوت نەهـــاتووە، ئاگـــاداری چیـــرۆکەوانە، کە بەتەمـــای ئەوەیە چیرۆکی بنوس□ت، نابەتی نییە، بۆیە بە ڕاشکاوانە لە کاتی خۆیدا د□□ت، بەســەرهاتی خۆی بۆ دەگێڕێتەوە، لە ســاتە وەختـــی گێڕانەوەدا لێکچوانـــدنێک لەگەڵ "ســۆنیا"دا فەراهەمـــدەکات، "ســۆنیا" کچێکـــی سۆزانیە، کارەکتەری ڕۆمانی "تاوان و سزا"3ی دۆست□یفیسکی ی□، ب□

هەمان شێوە بەسەرهاتی سەزانی بوونی خۆی دەگێڕێتەوە، تەنگژەو پاڵنەرەکان دەخاتە ڕوو، لە دواجاردا لە نێو پاکیزی دەروون و ناچاری قەزوەنی پیشەکەی، بەرگەی ئەو دوو ڕووە هاودژە ناگرێت، لە نێو بیابانی نادیاری داکۆوتەکان و مەرگی خەونەکانیدا، خەونەکانی هەڵدەبژێرێت، خۆی دەداتە دەم ڕووبارێکەوە، خۆی دەکوژێت، بە مردن ڕۆح لە جەستە جیادەکاتەوە، خۆی لەو دووفاقییە ڕزگاردەکات، لەوێ کەسانێک لە هاوچەشنی خۆی دەبینێ، لە پەیوەندییەکدا هەمان چارەنووس کۆیاندەکاتەوە، بە دەنگییەوە دێن، لە گرێی هەستکردن بە تاوان پاکی دەکەنەوە، دوای ئەم گێڕانەوەیە، “بووکی دەریا” چیرۆکنووس سەرپشک دەکات، چۆن بە چ شێوازێک مامەڵەی لەتەکدا بکات، لە چ گۆشەنیگایەکی هونەرییەوە تا ئەم شوێنەی ئێستا، چ بۆ خوێنەرەکانی بێت، پەڕەکانی بدڕێنێت، کۆتاییی بە چیرۆکەکە بێنێت، بەڵام لە کۆتاییدا وەک هێزێکی سیحری، بە جوڵەیەکی پەنجەکان، چیرۆکنووس کەوانێک دەکاتەوە، دەنووسێت “خۆزگە گەلێک لەو جۆرە سەزانیانە خوشکم بوونایە، یان کچم” چیرۆک کەوانەکەی پێ دادەخات.

چیرۆک لە نێو چیرۆکدا “میتا چیرۆک”

1 ـ هەر لە یەکەم دێڕەوە چیرۆکنووس لە گرتەیەکدا سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشێت، بە زمانی منی قسەکەرەوە، ئاماژە بە دیاردەی داپچڕانێک، یان دابڕانی خود لە بابەت، فۆرم لە ناوەڕۆک دا دەکات، هەست بە زیزبوون و نیگەرانییەکی ئەنتەلەجی دەکات، بە نائامادە بوونی نووسین، جێگیرکردنی خەمێکی دیاریکراو لە نێو دەق دا، بنووس لە بوونی خەمێکی نادیارەوە هەست بە لەق بوونی ماناکانی بوونی خۆی دەکات، ئەمەش لە نەخوێندنەوەی خودی بنووسەوە سەرچاوەی گرتووە، نەبوون و نووسینەوەی دەق، خۆی لەخۆیدا خەمێکە، دەزینەوەی خەمەکانی خودی نووسەر لە بووندا، وەک هەبوونی ناوەڕۆکە لە بنیادی دەقدا، خەم وەک خۆشی ڕاگوزەر نییە، زەمینەو بنکەی نیشتەجێبوونە، دیسپلین کردنی خەم و ئازار جۆرێکە لە دەستبەرکردنی ڕەزامەندیی و بەها، شانوشەوکەتی هەستکردنە بە بوون، ئەمی چیرۆکنووس لە ئێستادا خەمی هەیە، ئاراستەی نییە، قیبلونەمای دەقی پێ نییە، ناتوانێ ڕۆح بگێڕێتەوە بە دەق، خۆی نمایش بکات، نیشتەجێ بێت، دەقێکی چیرۆک بنووسێ، لە پەیوەندییەکدا هەوڵدودات لەتەک ئامرازەکانی چیرۆکدا بەرکەوتنە بکات، پەنا بە هەندێ فاکتەری خۆ دەزینەوە دەبات، وەک گوێگرتن لە هەندێ گۆرانی، یان پێداچوونەوەو بەسەر کردنەوەی هەندێ کتێب، لە دەرەوەی خۆی بارگاوی بوونی خود ببینێ، بە سوودە،

خەیاڵێک نایباتەوە، تا کارەکتەرێک خۆی تێدا بنوێنێ و لە شوێنێکدا ڕایەڵەکانی ڕووداوێک بچنێت، جگە لە بێدەنگی خۆی گوێی لە دەنگێکی تر نییە، دیالۆگێک نییە خەونی فرەدەنگی تێا بەدی بێنێ، هیچی بۆنایە، لە بۆشایی نووسین و نەبوونی بابەت دا گیریخواردوە، ڕاستەوخۆ دەرگاکانی بەشداربوون، لە خودی جیاکراوە یان ونبوو بە ڕووی ئەم دا داخراوە، لە دوای دڕاندنی چەند لاپەڕ□ یەک، هەوڵی نەزۆکدا، ڕەووف بێگەرد ڕادەستی بێ ئومێدییەک دەبێت، کەوانێک دەکاتەوە، دەنووسێت (چیر□ک□ی چیرۆکنووسێک کە دێرەکانی لێ یاخیبووە)چیرۆک لە پاش ڕەشکردنەوەی دوو سێ لاپەڕە، ئەمیش ئەدڕێنێ، تا ئێرە هەلی بەشداربوون لە نێو دەقی بەرهەم نەهاتوودا لە ڕووی ئێمەی خۆێنەردا بە داخراوی و بۆشایی ماوەتەوە، لێرەوە چیرۆکنووس وەک بوونێکی نیشتەجێی نێو دەق، درک بە بەرپرسیارێتی، یاخیبوونی دێڕەکانی دەق تۆراندنی خوێنەر لە ئەستۆ دەگرێت، بۆ کردەی نووسین دڵنەوایی لە بوونی خۆی، پێویستە بڕیارێک بدات، لە لایەکی دیکەوە کلوجێ تر ئەم هەڵبژێرێت، خۆی ل□ تەک خوێنەرو دەقدا ئاشتبکاتەوە، لە یاخیبوونەوە خۆی ڕادەستی بەسەرهاتێ تازە بکات، بەرکەوتنێ دیکە بکات چیرۆکێ بنووسێت، جا با بزانین، چۆن وەک بوونێکی ئازاد لە چەسپاندنی بەهرەی چیرۆکنووسیدا ، بە کردارو بە کردوە چی دەبێنێ، چۆن ل□ تەک ئەگەرەکانی تری بووندا، خۆی بە بوونێکی ترەوە پەیوەستدەکات، لە ناوکۆی دەقدا هەڵوێستی خۆی جێگیردەکات، چۆن پێگەی خۆی دەستبژێری ئەوی تر، بە پێداویستی و ویست لە پەیوەندییەکدا بەرکەوتن لە تەک یەکدا دیاری دەکات.

2 – نیگەرانی و بۆشاییەکانی بوون لە چیرۆکی یەکەم، کە بە وشەی ئەو شەوە دەسپێدەکات ئاماژ□ یەکی دیاری ڕابردووە، لە نێو شوێنکاتی بەسەرچوودايە، ئەو پۆلینکردنەی نەکردايە نەی دەتوانی لە پاش ماوەیەکی زەمەنی نەزانراودا، کە نازانین چەندە، جارێکی تر لە شەوێکی دیاریکراودا، چاووگی هەستێکی نەزانراو دەیجوڵێنێ، حەز لە نووسین دەکات، لە پەیوەندییەکدا درک بە پڕکردنەوەی بۆشاییەکانی بوونی دەکات، مانا یەک، ئارەزووی نووسینی چیرۆکێک هەڵیدەگرێت، بۆشایی و نیگەرانی لە چیرۆکی یەکەم نەبوویایە، چیرۆکی دووەم نە دەهاتە نووسین، کاتێ دەبینێ دەرەوشاوەی کچێک کە لە فریشتە دەچێت، بە نەرم ونیانی دێتە لای، بە ناچاری ناوی “بوکی دەریای”ی لێدەنێت، بەڵام ئەم هاتنەی “بوکی دەریا” ڕێکەوت نییە، پرۆژەیە، کڕۆکی کردارێکە، گۆرانکاری هەڵدەگرێت، لە چوارچێوەی پرینسیپێکی سەرکی بوونا گەری دەبزوێت، ئەویش گووتەزاکەی سارتەرە کە دەڵێت “بوونایەتی پێشگەری چی یایەتیە”4، واتا بوکی دەریا وەک ئەوەی

هەیە، بیەوێت ببەت، یەکەمجار بوونی هەیە، پرۆژەو لە بارەی پرسی بوونەوە دازاینی هەیە، لە خود دا چاو هەڵدەهێنێ، لە پەیوەندییەکی نهێنی و نەبینراودا، لە نێوان شێوی چیرۆکی یەکەم و شێوەکی چیرۆکی دووەمدا، داگەڕان و چاودێری بارودۆخی چیرۆکنووسی کردووە، ئینجا بە پێلانێکی داڕێژراو، بەرکەوتنی لەتەکدا دروستکردووە، بەهێزە نەزانراو لە دەرەوەی دەسەڵاتی مرۆڤدایە، ناوی خۆی خستەسەر زمانی چیرۆکنووس، دەنیایە ئەو بەرکەوتن و بەرپرسیارییە، بە تەنیا لە نێو خۆیدا کزرنابێتەوە، بەڵکو کاریگەرییەکانی بە خودی چیرۆکنووس درێژ دەبێتەوە، لای وەرگریش ڕەنگدانەوەی خۆی دەبێت، بەم کردەیەش بە هەبوونێک ئومێدی بوونێک بە خۆی دەگۆڕێتەوە، بەو پێیەی بوون بە کۆتایی ڕادەستبوون قایل نییە، هەنگاو بە هەنگاو دەزانێ چییدەکات، چییدەوێت، تەنیا بە کردار هیوای هەیە، بە ویست و هەڵبژاردن، بە کردار بوونی پەیوەندییەک، ئامادەبوونێک بە پەنهانی لە نێوان خۆی وە ڕەووف بەگەردی چیرۆکنووسدا دادەڕێژێت، چەند مەبەستێ دەپێکێ، یەکەم لە ڕێگای نووسەرەوە بوونی خۆی دەسەلمێنێت، دووەم لەڕێگای بەسەرهاتی خۆیەوە بیرۆکەی چیرۆکێک دەبەخشێ بە چیرۆکنووس، کە دەنیایە نە لە ئێستادا هەیەتی، نە لە کاتی سەسەکردنی ئەو ماوە نەزانراوەی نێوان هەردوو چیرۆک، مەودای نێوان یاخیبوون و ڕادەستبوون دا هەیبوو، هەردووکیان بە جووتێ بەرژەوەندییەکی هاوبەش کۆیاندەکاتەوە، لە نێو دەقدا زیندوو دەبنەوە، خۆیان لەو تەنگژە ئەنتەلەجییانە ڕزگار دەکەن کە بە ئامادەبوونی دەق هەست بە بوونی خۆیان دەکەن، هیچیان لە دەرەوەی دەق بە شێوەیەک لە شێوەکان هەست بە بوونی خۆیان ناکەن، لەسەرێکەوە ”بوکی دەریا“ تراژیدیای بەسەرهاتی خۆی نەکاتە بیرۆکەی چیرۆکە، ئەوا دژەوابوونێک لەتەک پەیامە بوونەگەرەکەیدا فەراهەمدەکات، وەک بکەرێک لە نێو دەقدا بەرکاری نامێنێ، لە نێو بوونی خۆیدا کزر دەبێتەوە، دەچێتە خانەی نەبوونەوە، نە دەق دەبێ، نە ڕووداو، نە جێگیربوون و بەرکەوتن و پەیوەندی لەگەڵ هەبوونەکانی تردا، نە لەکەوت و ڕەنگدانەوە و بیرۆکە و پرسیارکردن دەبێ، لەسەرێکەی دیکەوە ڕەووف بەگەردیش لە نەبوونی بیرۆکەی چیرۆکی ”بوکی دەریا“دا، درک بە بوونی خۆی ناکات، ئەمە جگە لە بەشداریبوونی وەک کارەکتەر، هەبوونی ڕووداو لە ئێستای نووسیندا نووسەر، لە پەیوەندییەکدا بە دەقەوە گرێدەدات، لە داهاتووشدا بە دەقێکی کراوە، خوێنەر لە نێویدا نیشتەجێدەکات، لە سێ کوچکەی ”نووسەر، دەق و خوێنەر“ دا پەیامێکی ئەنتەلەجی مرۆیی دیاریدەکات، ئەمە بەجگە لە کارلەیەکردنی نێوان هەبوونە جیاوازەکان، ڕەخساندنی پەیوەندی و دیالۆگ لە نێوانیاندا، ئەوەتانی جگە لە نووسەر، کەس ”بووکی دەریا“ نابینێ لەسەنگەی

ئەوەی بوونەکی فیزیکی نییە، قورسایی ڕۆحەکە، لە نێو عەوامدا تەرمایی جەستەیەکی مردووە، ، لە کۆمەڵگای چینایەتییدا، یەقدانەوەو پێشێلکردنی هەستە بە خەم و نەهامەتییەکانی چینێکی چەوساوەی دیار، هەمایەکی زەقە لە تەوێڵی ناشرینی مرۆڤایەتی، گەر زەوتکردنی مافی دایکایەتی نەبێت، لەقکردنی ناوو ناسنامە و ئابرووی کەسەکە، هیچ تاوانەکی نییە، جگە لەوەی کچە، بە هۆکارێکی دەرەکی لە دەرەوەی خۆی دەکرێت بە سەزانی، دیاردەی سەزانی ئەنجامی ڕەنگدانەوەی نەخۆشییەکانی کۆمەڵەیە، نیشانەکانی لە داماوترین و هەژارترین کچ، دەردەچێت، لە کۆتاییدا بە مردن باجەکەی دەدات، تەماشانەکردنی سەزانی وەک مرۆڤ، تەماشاکردنی بەچاوی تاوانەوە، سووککردنەکە بەرانبەری دەکرێ، هەروەها خۆ گێلکردن لێی، لە نەبوونی هۆشیارییەکی ڕەسنەوە سەرچاوەی گرتووە، مەگەل ئاسا نە پرسیار دروست دەکەن نە گومان، ئاوێنەیەکە سەرجەم ڕەنگە دزێوەکانی کۆمەڵگای لەوێ دیارە، ئاوێنەیەکی ساف بوو، بە هۆشیارییەکی گەندەڵ و بەگەن، بە چاوەکی خۆچەوە، تەڵخ دەبنرێت، سزای سەزانی دیارە، بەڵام هۆکار و تاوانکارانی دیارنین، سەزانی لە کۆمەڵگادا وەک تاوانبار دیارە، بەڵام سزای پاڵنەرو بکەرەکانی بە هیچ شێوەیەک نە دەبنرێن، نە باس دەکرێن، مارکس لە شوێنێکدا دەڵێت “هۆشیاری لە دوو حاڵەتدا بەگەن دەکات، یەکەم بینینی تاوان نەبینینی سزا، دووەم بینینی سزاو نەبینینی تاوان” هەڵبەت خۆ دەرخستنی “بوکی دەریا” وەک بوونەک، لە هەمان کاتدا دەرخستنی بوونی کەسایەتی چیرۆکنووسیشە، نەک هەرئەوەندە، ڕەووف بەگەرد چەند لە کردەی نووسیندا، وەک بیسەر پێویستی بە گێڕانەوە بەسەرهاتی بووکی دەریا هەیە تا بیکات بە نووسین، دەق لە مردن ڕزگاربکات، “بوکی دەریا” ش بە هەمان ڕادە، پێویستی بە نووسینەوەی گێڕانەوەیەکی هونەری هەیە، تابتوانێت بە زیندووی لە نێو دەقەکی چیرۆکدا بمێنێت، گێڕانەوە بە هەردووکیان برابەشە، بابەتێکی حاشاهەڵنەگری ژیانە، ڕۆڵان پارت لە شوێنێکدا دەڵێت ” گێڕانەوە لە سەرانسەری ژیانی مرۆڤدایە، گێڕانەوە خۆی ژیانە”[5] گێڕانەوە لە دوو دەخدا دەبێتە مۆتیقی بەرکەوتنی بوون، یەکەم بوونی ڕاستەقینە گوێ دەگرێت، دەنووسێت، خودی چیرۆکنووسە، دووەم بوونی خەیاڵی، قسەیەک دەگێڕێتەوە، “بوکی دەریا”یە، لە شێوەکدا بوونی خۆی ئاشکرادەکات، بە ڕاشکاوانە دەڵێت سەزانی بووم، لە هەمان کاتدا مرۆڤ دەستی چیرۆکنووس لەتەک سەزانیدا دەخاتەڕوو، کاتێک لە نووسینەکدا وتبووی” خەزگە سەنیا کە کچەکی سەزانییە، لە “ڕۆمانی تاوان و سزا”ی دۆستۆیڤسکیدا کچم بووایە، یان خوشکم “چیرۆک، دووبارەکردنەوەی ئەم دەستە واژەیە لە لایەن “بوکی دەریا”وە، پێگری وەرگرێکە خود و واتا فەراهەمدەکات،

وەڵامەکە ڕابردووی ئەم دەستەواژیە بە ئێستاوە گرێدەدات، لە پەیوەندیەکدا لێکچوانێک لەتەک بەسەرهاتی ڕۆمانی "تاوان و سزا"دا فەراهەمدەکات، ژیانی خۆی لە سێنیادا بەدی دەکات، پێکهاتەکانی شوێنکاتی ڕابردوو لە ئێستادا، هەمان کارەسات و چیرۆک دووبارە دەکەنەوە، بەبێ گۆڕانکاریش ئاراستەی ئایندەی دەکات، کێشەو تێڕوانینەکان هەر وەکوو خۆیان ماوەتەوە، لەم گێشنیگایەوە، "بوکی دەریا" لەم ساتەوە، لەو دەستواژەیەدا خۆی دەخاتە جێی سێنیا، بەڵام بە کچ و خوشک تەماشا بکرێت، چۆن لە ڕێگای دەقەوە، ڕەهەندەکانی بوون، خەم خودی سێنیای بە ڕووی دنیادا کردەوە، ئەمیش بە هەمان شێوە لەگەڵ جیاوازی شوێنکاتدا، وەک کارەکتەرێکی سەرەکی، لە ڕێگای دەقەوە، لە ئێستای نووسیندا، خودی خۆی بە دنیا واڵا دەکات، لە پەیوەندییەکی دیکەدا دەروشاندنەوەی ناوەڕۆک بە جەستەی فۆڕمەوە هەڵدەگرێت، بەو ئومێدەی دنیاش، لە شوێنکاتێکدا بکرێتەوە، خۆی بە خودی ئەم واڵا بکات هایدگەر گووتەنی" شوێنکاتبوون ئەوەیە کە کرانەوەی خود بە ڕووی دنیادا هەڵگری، وەک چۆن کرانەوەی دنیا، ڕووی خود هەڵدەگرێ"6 گەر دەروشانەوە، کردنەوەی ناوەڕۆکی خودی "بوکی دەریا" بێت، ئەوا هەماهەنگی و پشتیوانی چیرۆکنووس، کەمەندکێشێکی میهرەبانە، باوکێکە، فۆرم و ناوەڕۆکێکی تازە لە جەستەی ئایندەی دەقدا هەڵدەگرێت، لە هەمان کاتدا لە ڕیچکەی وەرگرتنی دەقەکەی پیشووی نووسەرەوە کە لە شوینیکدا دەڵێت "سێنیای سێزانی کچم بووایە، یان خوشکم"چیرۆک، "بوکی دەریا" کاتێ ئەم دەقە وەردەگرێت، لێکدانەوەی بۆ دەکات، بە شێوەیەکی جیاواز وەڵامدانەوەی بۆ دەبێ، ستراتیژی دەق، لادانێک لە پێشبینەکانی ئەم و خوێنەر دا فەراهەم دەکات، تێڕوانیان دەگۆڕێت، مەودایەکی ئێستەتیکی بۆ بیروبۆچوونێکی نوێ دیاریدەکات، ئاسۆی پێشبینی وەرگر دەگۆڕێت، ئەو پێوەر سەسەلەجیانەی پێش خۆی لەق دەکات، کە بە لای زۆربەمانەوە خۆشێکی لۆزیکی و لادانە لە داب ونەریتە باوەکانی نەو خێزان ، ئەمەش بە ڕەگەزو باوەری ئاینی و ئاستی ڕۆشنبیریەو بەندە، کەی ڕەهەندەکانی دەق لە کارکردنی خۆیدا، توانی لە نێوان دەق و ئاسۆی پێشبینی خوێنەردا، ڕۆڵی ئەرێنی ببینێ بە گۆڕینی ئاسۆی پێشبینی وەرگر، هۆکارێ بێت بۆ سەرخستنی ئەجیندای دەق، ئەوسا دەتوانێ پەڕەیەکی نوێی هەڵداتەوە، مێژوویەک بنووسێ، هەرچەندە هەندێ خوێنەر لە بەر ڕۆشنای بیرکردنەوەدا ڕەنگە دەیەها ڕەهەندی دیکەیان هەبێت، پرسیاری تر بورووژێنن، وەڵام دانەوەی جیاوازیان هەبێت.

3 ـــ دووبارە گێڕانەوەی بەسەرهاتی ڕۆمانی "تاوان و سزای"

دەستویفسکی تەنیا بەڵگەی ڕابردوو نییە، بەڵکو درێژبوونەی ئەو ژەهەرییە، کە کۆمەڵێ بەسەرهاتی لێکچووە لە ئێستادا ماوەتەوە، ئایندەش دیاریدەکات، ئەم مێژووە لە کۆمەڵگای جیاوازدا، ئاماژەیە بە بەرکەوتنی کۆمەڵێ بوون، کە پابەندن بە گۆڕینی چارەنووسی هەندێ کەسەوە، ئەم بابەتە لە ئێستادا "بوکی دەریا" لە ڕێگای گۆڕانەوەدا گوزارشتی لێدەکات، وەک کەسێکی تراژیدی بووەتە قوربانی چارەنووسێک، دایکی بە ناچاری چاوی تێدا دەنوقێنێ، لەگەڵ نەرێتی باودا پارادۆکسێ دروست دەکات، چۆن پابەندبوون بە ڕەوشت و بەهاو و ترادیسیونی باو، ناوی کەسێتی دەپارێزێت، دنیایەکەی دروستدەکات، بەهەمان شێوەش لادان و چاونووقاندن لێی دنیایی وێران دەکات، دادەبڕێت، بە تەنیا باجەکەی دەدات، ئەو دنیایە بە ئەو چیتر بوونی نابێت، بە تەنیا بەرپرسی هەرەسی دنیایەکە، ئیتر بوون خەونەکانی بەچییە، لە ناماقووڵی میکانیزمی سات وسەوای لەش فرۆشییدا ئەتوانێت چیبێت، جگە لە ڕەشبینی چیی زیاتر هەڵدەگرێت، ئەم جۆرە ژیانە کە هەڵیبژاردووە، لەکەوتەی دەرکەوتەکانی فینۆمین و دیاردەکانی دەرەوەی خۆی بوو، هەژاری و نەداری بوو، ویستەکانی خۆی نەبوو، درککردن بە هیچ و پووچی، نەبوونەکەی پێی بە کۆتاییەکی ناتەواو دەبات، لە بنەڕەتدا هەندێ جار ژیان بڕیاری ڕووداوی بە بنەما، ئەزموونی ناجێگیر و نەخوازراو دەستبەردەکات، ئەو شتەی ئەزموونی دەکات، چ پاشاخانەکی نییە، کردەیەکی ڕاگوزەر نییە، شتێک نییە جگە لەو ساتەی تێیدایە، لەکۆیەکە لە نێوان ڕاگرتنی هەردوو بەرداشی خانەوادەکەی وخواپێداوەکان، قوربانییەکە، بەرپرسە چیی بەسەر دێ، چۆن خانەوادەکەی ڕزگاردەکات، ئەم بەر پرسیارییە بە تەنیا لای خۆی گیر نابێ، هەر بریارێک وەرگرێت، ڕەنگدانەوەی بەرکەوتنی ڕاستەوخۆی لەگەڵ ئەوانی تریشدا دەبێت، بە پلەی یەکەم، بە دایکی و براکانی باوکە قومارچییەکەی، لە نێوان بەرداشی دنیای چینایەتی توانا وبەرگری بەختی ئەوندەیە، وینگشتاین دەڵێت "کەسی خۆش بەخت و کەسی بەدبەخت لە دوو دنیای جیاوازدا دەژین "7، لەکەوتەی دنیای کەمتەرخەمی باوکی لە ئاستێکدایە، دەکرێ ببێتە پاساوی قایل بوونێکی ناچاری، تیامان و نارەحەتییەکی زۆری ئەگەرەکانی هەڵبژاردنی ژیانی، لە ئاکامدا بە چاوپۆشین لە تاوانە سەرەکییەکەی باوکی و لە بنبەستبوونی چارەنووسی ڕەشی خۆی کۆتایی دێ، لە ئاستێکی تردا هەست بە بێدەسەڵاتی دایکی و داڕمانی ڕەوشت و باهاکانی پەیوەندی خێزانی دەکات، تەشەرەدان ناڕەزایی لە هاوکێشەی ئەو جۆرە پەیوەندییە ئیفلیجە، کە دەیکات، کە دەیخوات، کە باجەکەی دەدات، باوکێکی نا بەرپرسی قومارچی، دایکێکی چەوساوەی بێدەسەڵات و بێلانە، کۆمەڵێ مناڵی بێچارە و برسی بژێوی ژیانیان خستووەتە سەر

کچەکەیان، بە لەش فرۆشی بژێوی ژیانیان دابین دەکات، لە ڕێسایەک دەتوانێت چیی بێت، لەوە زیاتر کە ھەڵگری ڕەشبینی و ترسێکی گەورەیە، ناتوانێ دنیا بێت لەو دازاینەو شێوە ژیانە کە ھەڵیبژاردووە، بە ھیچ ئەگەرێک و بوونێک، ناتوانێ سەقامگیر بێت، ڕۆحێکی مردوو، جەستەیەکی زیندووی ھەڵبژاردووە، ئەنجامی ھەڵبژاردنی ئەو نامۆبوونەی دوو ڕووەی ژیان، بەرپرسی شێوەی ژیان و ئیشەکەی، خەسڵەتی ھەموو بوونێکی دیاریدەکات، پارەو پوولی دوو ساڵ بەرگری، شەونخوونی دایە دەستی دایکی و بەیارە قورسی دا، بە قورسی گەڕینەوەی پەیوەندی ئەوین، لە دابرانی جەستە، زیزبوون و یاخی بوونی زمانی ئەوین لە دابرانی جەستەدا، کارەساتە کەچکردن و ڕەشبردنەوەی ئەوین لە نیشتیمانی جەستەدا، وەک لابردنی ناوەڕۆکە لە جەستەی دەقدا، چیتر وەک مەنەیەک بەرگە ناگرێت، خودی خاڵی کراو و چپکراو لە چەمکی دڵداری، کە بە شێوەیەکی ئەنتەلەژی ئافرەت پێکهاتەو وێنەی ڕەسن و سروشتی خۆی تێدا دەبینێ، بەرانبەر بە دنیا دەیکاتەوە، مێژووی پەیوەندی ئەوینداری چارەنووسی بوونایەتی ھەڵدەگرێت، لە سۆنگەی ئەوەی ناتوانێ پەیوەندییەکی ئەوینداری و مرۆیی بهێنێتە دی، نابێتە ئەوەی بە کردەی ئەوین خود لە خۆی جیکاتەوە، ببێتە دەخوازە، لە شوێنێکدا خۆی بدۆزێتەوە، ببێت بە خۆی، جەستەی لاقەکراو لە ڕۆحی پاک و بێگەردیدا لەباربەریت، ئیتر جگە لە مردن، چ ھۆکارو پاڵنەرێک ھەیە بە ژیان، ژیانی تەنیایی بە پاڵپشتی ئەوینێکی ڕەسەن، زامەکە، خوێن بەربوونێکی ناوەکییە، لە جەستەی باوکسالارییدا یەقدەداتەوە، کاتەکەی ھاتووە، بە مردنیش بێت دەبێت بەھای خۆی بگەڕێتەوە، سنووری دەستکردی باوکسالاری ببەزێنێ بە مردن ڕیسوای بکات مەولانا جەلالەدین ڕۆمی دەڵێت "ھەر کەسێک دوورکەوتەوە لە سروشت و ڕەسەنایەتی، خۆی بەردەوام بە کاتێک دەگەڕێت، بوونی خۆی تێدا بگەڕێتەوە"8

4 – ھەڵبژاردنی سیلەنیگای مردن، وەک تاکە چارەسەرێکە بە کێشەکانی بوون، بگێڕێتەوەو چیرۆک ئاسا بەسەرھاتی خۆی دەگێڕێتەوە، باسی گەشتەکەی دەکات، چۆن پاکبووەتەوە، ئاوەزانی سروشتی دەریا و ڕووبار بووە، چۆن لە لایەن چەند بوکێکی دەریاوە، لەو دنیا تازەیەدا، بە خۆشەویستییەوە پێشوازی لێکراوە، پێشوەختەش، ھەر ئەوانیش چاوەڕییان کردووە، فێریان کردووە بە قسەی دایکی بکات، لە دواجاردا بە مردن لە زۆرو ستەمی مرۆڤ ڕزگاریان کردوە، نازانێ ئەم گەشتە چەندی خایاندوە، خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەی ئەم چیرۆکەدا، لەدوای ئەوەی بە چەند قۆناغێکدا تێدەپەڕێ، دەبێ بە دەنگ شوێن پێی دەقەکە ھەڵدەگرێت، تا لە کۆتاییدا دەگاتە ئەوەی کە تای

دەق بە سەرەتایەکەیەوە دەبەستە، واتا لە گشتەوە دەچێت بۆ بەش، لە چوارچێوەیەکدا بە گوێرەی ئەزموونی خۆی پارچەکانی دەق کۆدەکاتەوە، لە مەودایەکی ئێستێتیکی دا لە گۆشەنیگای بیرکردنەوەیەکدا، دەقەکە شێ دەکاتەوە، لە شوێنێکدا وەک خوێنەرێ بۆ ڕەهەندە جیاوازەکانی دەق دەگات، فۆرم و واتاکەی ئاشکرا دەکات، بەم کردەیەش پەیوەندییەکی ئەدەبی فەراهەم دەکات، وەک ئەو پەیوەندی و ئاوێتەبوونەی ڕەووف بێگەرد وەک خوێنەرێکی ڕاستەقینە، ڕۆشنبیری خۆی تێدا نمایشدەکات، کاتێ لە ڕۆمانی “تاوان و سزا”ی دۆستۆیڤیسکی دا لە کات و شوێنێکی دیاریکراودا، بە خوێندنەوەیەکی بەرهەمهێنانە دەقێکی کراوەی نوێ دروستدەکات، دەقێک سەرچاوەکەی ئاشکرایە، وەرگێڕەکەی دیارە، هەمیشە لە نوێ بوونەوەدا وەرگێڕەکانی تووشی سەرسامبوون دەکات، لەنێو ئاڵۆزی زۆری تۆزی ئەو پرسیارانەی بەرەکی دەق دەگرن، کەمترین وەڵامیان دەستدەکەوێت، بۆیە ناچارە پشت بە چەمکی میتا چیرۆک ببەستێ، کەخەسڵەتی خۆگەڕانەوە هەڵدەگرێت، گەڕانەوەی چیرۆکەکەی خۆی بۆ چیرۆکی یان ڕۆمانی دەرکی ئەنجامدەدات، تەکنیکەکانی لە ئەزموونی خوودی بنووسەوە بەرجەستە دەبێت، خۆی لە دەرەوەی چیرۆکدا دەوەستێ، لە کاتی نووسینی چیرۆکدا، بە شێوازێکی ئۆتۆبیوگرافی بەسەرهاتی خۆی دەگێڕێتەوە، لە چ بارودۆخێکدا بووە، ئەم جۆرە چیرۆکە چیرۆک لەنێو چیرۆکدا باس دەکات، لە ڕووی پێکهاتەوە، سوود لە ئەفسانە وەردەگرێ، لە کردەی گەڕانەوەشدا نووسەر پێکهاتەیەکی ئەفسانەیی بەکاردەهێنێ، بەزۆری سوود لە چەمکی دەقئاوێزان دەبینێ، نووسەر لە دوو کەسایەتی خۆی دەنوێنێ، یەکەمیان کەسی ڕاستەقینەیە، ئەویتریان کەسی خەیاڵییە، یەکەم کەسی ڕاستەقینە، خودی چیرۆکنووس خۆیەتی، کەخوێندنەوەیەکی بەرهەمهێنی ڕۆمانی “تاوان و سزا”ی دۆستۆیڤیسکی” کردووە، هەر خۆیشی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی، یەکەم بەرکەوتن و کارلێکردنی لەتەک دەقی ئەم ڕۆمانە لە نووسینێکدایە، کەسایەتی “بوکی دەریا” لەنێو چیرۆکەکەدا ئاماژەی بۆ دەکات دەڵێت “خۆزگە سۆنیا کە کچێکی سۆزانییە لە ڕۆمانی “تاوان و سزا”ی دۆستۆیڤیسکیدا کچم بوایە یان خوشکم”چیرۆک، دووەم چیرۆکی بەرهەمهاتوو “بوکی دەریا”یە، دیسانەوە بە بەرگێکی دیکەوە لە ڕێگای وەرگرتنی پێدراوەکان دەقی ڕۆمانی “تاوان و سزا”دا بەرهەمهاتووە، کارلێکردن و کاریگەری دەقەکەو نووسینەکەی پێشووی پێوە دیارە، ئاوێتەی بووە، دەقئاوێزانی ئەنجامداوە، جولی کریستیڤا دەڵێت “هەموو دەقێک بریتییە لە تابلۆیەک لە وەرگیراوەکان”9، شاراوە نییە بە کەسایەتی بوکی دەریا و بە وەرگێڕەکانی دەڵێت “ئەم چیرۆکە قفڵی نییە”چیرۆک، کاریگەری دەقی ئەم چیرۆکە ڕەنگە لە چەندین نووسینی تردا ڕەنگدانەوەی هەبێ،

چەندەها دەقی تر بە دوای خۆیدا بێنێ، بە پێی شارازابوونی لە دنیای ئەدەب و ئەزموونی ڕۆشنبیری توانیویەتی واتایەکی تازە بە کرانەوەی دەقی “بوکی دەریا” ببخشێت، ئاسۆی پێشبینی وەرگرەکانیشی بگۆڕێ، هەروەها وەک خوێنەرێکی بەرهەمهێن، ئەم ئاوێتەبوونەی ڕەووف بێگەرد لەگەڵ دەقی باسکراودا نیشتجێبوونە لەنێو دەقدا، لە چەندین شوێنی تردا، لە ژێر ناونیشانی دیکەدا، لە ئەفراندنی دەقێکی نوێ دا، لە شوێن و کاتی جیاوازدا دەردەکەوێتەوە، دووەم کەسی خەیاڵیە بەشداریکردنی کەسایەتی بووکی دەریا لە ڕێگای گێڕانەوەی گێکردنەوە، وەک نێرەرێک بەسەرهاتەکانی خۆی دەگوازێتەوە بۆ بۆنێراو کە چیرۆکنووس خۆیەتی، دەیکاتە نووسین بەڵام لە ڕاستیدا، ئایا کەسایەتی بووکی دەریا، وەک بوونێکی فیزیکی بوونی هەیە یان نییە! ئایا گەمەیەکی تکنیکی لە گێرەدا نییە! نەبوونەکەی پەردەپۆش نەکراوە لە بوونێکی ئەفسانەییەدا! ئایا ئەم هەبوونە ئەفسانییە وەک کۆدێک بەکارنەهاتووە، نووسەر لەنێو مێشکی خۆی دا، شوێنی خوێنەری پەنهانی پێبەخشیوە، خەسڵەتەکانی پێ هەڵگرتووە، یەکەم لەنێو خەیاڵدا دەبێ، دووەم لە پیادەکردنی ئەو بنیادەی کە پێویستە دەق هەیبێ، لەگەڵ نووسەردا بەشدار دەبێ، سێهەم نێوەندەکە لەنێوان نووسەرو وەرگردا، ئاراستەکانی ناوەوەی دەق بەرجەستە دەکات* ئایا شتێکی سەیر نییە هەردووکیان بە جووتە، واتا نووسەر وەک خوێنەرێکی ڕاستەقینەو “بوکی دەریا” وەک خوێنەرێ پەنهانی، لە ڕەنگدانەوەی “ڕۆمانی تاوان وسزا”دا، لە نووسینەوەی دەقێکی نوێدا هەماهەنگن، ئایا کەسایەتی “بوکی دەریا” دەنگی دووهەمی ڕەووف بێگەرد نییە، دەنگی خوێنەرێ پەنهانی ناگوێزێتەوە بۆ نێو دەقی بەرهەمهاتوو، ئایا لە نێو ئەم دەقەدا، پەیام و کۆد کارلێیەک ناکەن، پەیوەندی ئەدەبی دروستناکەن، ئەو کۆدەی پەیامەکەی پێ نووسراوە، نابێتە پراکتیکێک، لەو ڕێگایەوە پەیامەکەی دەکاتە بوونێکی واقیعی و بەرجەستەکراو، نووسەر خۆی تێدا شاردووەتەوە پێشتریش ئاماژەمان پێی دا گووتمان لە دەرەوەیە، هەستی پێ ناکەین، جارێ وەک خوێنەرێ بەرهەمهێنی دەقێ بەدیاردەکەوێت، جاری تریش ڕۆڵی خوێنەری پەناهان دەبینێ، لە بەیەک گەیشتنی هەردووکیان لە باکراوندێکدا نیشتەجێدەبن، ڕۆح دەخەنەوە بەر دەق سێ کووچکەی، نووسەر و دەق و خوێنەر تەواودەکەن.

گەلاوێژی 2021 کەرکوک

-————————

ژێدەرەکان

1 ـ هەرێم عوسمان ـ دامەزراندنی بنەمایەکی ئۆنتۆلۆجی بۆ ڕەخنە ـ چاپخانەی چوارچرا ـ چاپی یەکەم ـ ساڵ 2018 ـ ل 35

2 ـ رەووف بێگەرد ـ چیرۆکی بووکی دەریا ـ گۆڤاری گەلاوێژی نوێ ـ سلێمانی بنکەی ڕووناکبیری گەلاوێژ تۆڕی ناوەندی ڕۆشنگەری چاودێر ـ ژمارەی 65 ـ ساڵ 2021 ـ ل 105

3 ـ فیدۆرۆ دۆست□یفیسکی ـ تاوان و سزا ـ رەووف بێگەرد ـ زنجیرە بڵاکراوەکانی غەزەل نووس ـ چاپی دووو ـ ساڵ 2014

4 ـ عبدالرحمان بدوی ـ دراسات فی الفلسفە الوجودیە ـ المۆسسە العربیە للدراسات والنشر ـ بیروت ـ لبنان ـ الگلغە الاولی ـ السنە 1980 ـ ێ 262

5 ـ کاوان مەحەمەد پور ـ داکۆکی لە ڕۆمانnووس یان چی ئەقەومێ کە کەس ئیتر چیرۆک نەگێڕێتەوە ـ دەنگەکان ـ ماڵپەری ئەنتەرنێت ـ ساڵ 14 ـ 2 ـ 2018

6 ـ هەمان سەرچاوەی ژمارە ـ 3 ـ ل 104

7 ـــ پۆل ستراتێرن ـــ ئایدیا ئاشنابوون بە کیرکەگۆر ـــ لە فارسییەوە، لوقمان رەئوف ـ شۆرش مستەفا ـ چاپخانەی کارۆ ـ ساڵ 2013

8 ـ احلام مستغانمی ـ روایە، الاسود یلیق بک ـ نوفل ، هاشیت انگوان ـ السنە 2012ـ ێ41

* ـــ کاوان مەحەمەد پور ـــ ژنە جنۆکەکانی شێمە حموو ل□ بەردەم جنۆکەدا (کورتەیەک لەسەر چیرۆکی ژنە جنۆکەکانی شێمە حمووـ لە نووسینی لەتیف هەڵمەت ـ دەنگەکان ـ ماڵپەری ئەنتەرنێت ـ ساڵ 29 ـ 1 ـ 2019

9 ـ کۆمەڵێک نووسەر ـ ئایدیا ئاشنابوون بە درێدا ـ سەرپەرشتیاری پرۆژە ـ ئەنوەر حسێن ـ لوقمان رەئوف ـ چاپخانەی کارۆ ـ ل31

** ـ سوودم بینیووە لە: ئەرخەوان محەمەد عوبید ـ ئاوێتە بوون و لێکدانەوە نالی بە نموونە ـ چاپخانەی کارۆ ـ چاپی یەکەم ـ ساڵ 2013 کەرکوک ـ ل228 ـ

فلاشباک.. بەشی چواردە/ ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی
بەشی چواردە

ئێستا کاتژمێر 11ی سەر لە بەیانییە، لە گازینۆ لە سەهۆڵەکە دانیشتووم، برادەران بلیارد دەکەن، منیش بیر دەکەمەوە. لە ناکاو شتێک هات بە مێشکمدا بینووسم، ئەوەتا دەفتەری رۆژانەم دەرهێناوە و وا دەنووسم "لە ئەم پێکەنینەی مندا خەمێکی قووڵ هەیە، هەموو خەندەکانم تەنیا رووپۆشی ئازارەکانمە، چاپلن و عەزیز نەسین بۆ کۆمیدیا گوزارشت لە خەمە ئینسانییەکان دەکەن. لە ناو قووڵایی ئەو قاقا و تریقانەوەی مندا، ئازارێک هەیە، برینێک هەیە کە هەرگیز ساڕێژ نابێت". بیرکردنەوەکەم پسا بە هاتوهاواری برادەران بە بلیارد و لە قووڵایی ئەم تەفکرینە هاتمە دەر.
ئێستا ئەمەوێ بێمە دەرەوە بۆ بارەگای حزب، هاوڕێیەکی کچ دوێنێ وەسفی زۆری کردم و هەمیشە بە "رێکی مارتن" بانگم دەکات، منیش حەزم لە گۆرانییەکەی "مارتن"ە بۆ مۆندیالی ئەمساڵە. هەرچەند بە بینینی ئەو هاوڕێیە ناچمە بارەگا، بەڵام دەخوازم ئەو هاوڕێیە ئەمڕۆ لەوێ بێت. بەهەرحاڵ ئەمڕۆ یەکێک لەو رۆژانەیە ئاستی ڕەشبینیم بە لوتکە بەرز بۆتەوە، لەوانەیە هیچ بارەمەترێک توانای پێوانەی ئەم ڕەشبینییەی نەبێت. ئەم کتێبەم کڕیوە بە دوو دینار "رێنیسانس" نووسینی کەمال مەزهەر. ئەمڕۆ خۆم بە خوێندنەوەی ئەو کتێبە تەرخان ئەکەم ئەگەر ژاوەژاوی ناو بارەگا بهێڵێت، دواتر نازانم بەرنامەم چییە، بەڵام حەزم لە پیاسەیەکی لای سەرا هەیە بۆ بەردەم محاجرەکان و موناقەشەی ئێوارانی هاوڕێیان. خۆشحاڵ دەبم لەوێ فەرهاد فەرەج و برادەرانی تریش ببینم. هەرچەندە حزب حەزی لەم ڕەفتارەی من نییە.
هەمیشە سەرم لەسەر کتێب، هۆشم لای ئازارەکانی خەڵکە، نازانم بۆچی ئەرکێکی ئەخلاقیم لەسەر خۆم داناوە، داکۆکی لە مافی بەشخوراوان بکەم. ماوەیەکی زۆر سەرقاڵی ڕێکخستنی چەندان ڕێپێوان بووم بۆ خانەنشینان، ئەمەش بە هاوکاریی نوێنەری خانەنشینان کاک "خەلیل" و کاک "جەمال". چوونکە چەندان مانگە مووچەیان وەرنەگرتووە و لە هەلومەرجێکی سەختی بژێویدان. بەهەرحاڵ یەکەمجارمە بەو

راستەوخۆییە لەناو دنیای بە ساڵاچووادا رۆچم، دنیایەکە پڕ لە یادەوەریی و خۆشیی بابردوو. ئەمڕۆ تێگەیشتم پیر بەهێزی رابردووی خۆی ئەژی و گەنجیش بە ئایندەی. بەواتایەکی تر پیر لەناو یادەوەریی رابردوو وزە بۆ ژیان وەرئەگرێ،_ گەنجیش بە چاوبڕینە داهاتوو گوڕ لە ژیان وەرئەگرێ.

شتێکی تر کە لە ناخەوە ئەمخوات، ئەو بێهیوایییە بە خەڵک و حکوومەت و ئایندەی کوردستان بۆم دروست بووە، ناکرێ لە دۆزەخی وڵاتەوە هەڵبێین بۆ بەهەشتە وەهمییەکەی سەرمایەداریی لە ئەوروپا. ناکرێ ئەم وڵاتە رادەستی دز و تۆڕە مافیاییەکان بکرێ، چۆنیان بوێ ئاوها یاری بە مەشاعیری سێ ملیۆن کەس بکەن. ئێستا ئەو پرسیارەی لینین "چار چییە؟" لەهەموو کات زیاتر وەختێتی بوروژێنرێ. هیچ گەشبین نیم، لەسەر ئەو ئەقڵە دۆگمایە، لەسەر ئەو لۆمپنیزمە سیاسییە، لەسەر ئەو میکانیزمە نەشیاو و پڕ لە هەڵانە، لەسەر ئەو ستراتیجییە ئۆرسۆدۆکسییەی حزبی کۆمۆنیست، هیوا هەڵچنین، بۆ وەڵامی ئەو پرسیارە جیددییە!. چەمکی "ئەم دنیایە دەبێ بگۆڕدرێ" دروشمی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی عێراقە، بەڵام چۆن، کێ، کەی دنیای خۆمان ئەگۆڕین؟ جارێ هیچ رووناکییەک لە ئاسۆوە دیار نییە. "هەڵگرتنی بەردی زل نیشانەی نەوەشاندیەتی".

یار نامەیەکی بۆ ناردووم و لە کۆتایی نامەکەیدا نوسیویی□تی تواومەتەوە بە نامەکەی پێشووت، بە تایبەت بەم دێڕە "وا تێمەگە لە ژیاندا هیچم نەکردووە چوونکە ئەگەر بۆ چەند چرکەیەکیش بووبێت عاشق بووم". ئەو دێڕەشی نوسیبووەوە کە نووسیبووم "گەیشتوومە قۆناغێک لەسەرو عەشقەوە کەچی تۆ هێشتا هەر بێئاگایت".

29-11-1998

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 48-51 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاو کراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

لێبووردەیی لەسەر حیسابی

حەقیقەت.. مەحمود عەبدوڵڵا

پێویستە ڕێزی بەرامبەر بگرین. پێویستە لێبوردەبین.دەبێت بڕوامان بە ئازادی دەربڕین هەبێت.ئەمانە کۆمەڵێک دەربڕینی هەنوکەین لە پانتایی ڕۆشنبیری کوردیدا کە زۆرکەس"بە توانایی و بە جورئەتی"خۆی لەپەنایانــدا دەشــارێتەوە. ســەیر ئەوەیە ئەم بیرکــردنەوەیە بۆتە دۆگمــاو شتــی پیــرۆز بەجۆرێــک کە ناتوانــدرێت بیریشیــان لێبکرێتەوە. ئەڵبەت ئاساییە بۆ عەوام کە بەسروشتی خۆی ڕواڵەتییە و ئەقڵــی لەچــاو و گوێــدایە،ئەوەی دەیبیســتێت و دەیــبینێ هەر ئەوە حەقیقەتە.بەڵــام ئەمە بۆنــوخبە ئاســایی نییە،شەرم هێنەرە و کارەساتیشە نوخبەی ڕۆشنبیرو عەوام یەک دونیا بینییان هەبێت یەک ڕوانگەو بۆچونیــان هەبێــت بۆ مەســەلە گشتییەکــان یــان بــابەتە ئەبستراکتەکان . تەساموح ئەوەنییە من نەتوانم لەبەر ڕەزایەتی گشتی ڕەئی خۆم دەربڕێم. چونکە عەوام قسەکردن لەسەر دین و حیزب ئایدیۆلۆژیا و پیاوی ئاینی بە گوناه دەزانێت منیش بەگوناهی بزانم. وەک جۆن ستیوارت میل دەڵێت "ڕەتی دەکەمەوە چاودێری فیکری خۆم بکەم بۆ ئەوەی لەگەڵ جەهلی تۆدا بگونجێت"
بەگوێرەی ئەم لۆژیکەی ئەمڕۆ لەهەرێمی کوردستان باوە،فەیلەسوفە ڕۆشنگەرەکان ،ئەوانەی کەچرای ئەقڵیان هەڵکرد و بەرچاوی مرۆڤیان ڕۆشنکردەوە ،ئەوانەی توانییان پێبخەنە هەرێمی لاهوت و دەسەڵا تەکەی ،ئەوانەی کەوتنە بەرغەزەبی جەهلی عەوام و سوڵتەی دینی کەسانی نا لێبوردە بوون چونکە ڕێزیان لە بۆچونی خەڵک نەگرت و دەستیان بە پیرۆزیەکان برد! بەڵام لەڕاستیدا ئەوە گاڵتەجاڕییە گاڵتەجاریەک کە کەمتەرخەمی و بێکێشە نەبونی پرسی حەقیقەتە لەلای ئەو ئەفەندیانەی خۆیان ناوناوە نوسەرو ڕۆشنبیر. ئەوانە نەسەربەخۆن لەبیرکردنەوەدا ، نە ئەو جورئەت و توانایەشیان هەیە سەربەخۆ بن. کۆمەڵێک ڕۆشنبیری ناڕەســەنمان هەیە کە لە عەوام دوەوتــر مەراییکەرتــرن بۆ دەســەڵات .لەژێرناوی تەساموح و ڕۆشنبیریدا بونە پارێزەری عەوام و ڕۆژی پێنج جاران بەڵێن دوپات دەکەنەوە کە ئەوان قسە لەسەر پیرۆزیەکان ناکەن،کاریان بەسیاسەت و فیکری خەڵک نییە." . لەڕاستیدا زۆربەی هەرەزۆری نوسەرو شاعیرو ڕۆشنبیرەکانمان توانای وەستانیان نییە لەبەرامبەر حەقیقەتەکــانی عەوامــدا،و حیزبیــن، یــا نیش خۆبەکەم زانن،یا نیش هەرلە بنەڕەتدا باوەڕنەکن عەوام فوی تێکردون،ئەترسن پوچ ببنەوە،بۆیە بەردەوام مەرایــی عەوام دەکەن و نزیکــی قەرەبــاڵغین. ئەم جۆرە نوســەرو ڕۆشنــبیرو وتــاربێژ و کۆڵگێڕانە جۆرێکــن لە مامۆستای ڕاهێنەر ی گەشە پێدانی مرۆیی نەک ڕۆشنبیر.

هەرکەس ئازادە و ڕەئی خۆیەتی ئەکەی، منیش دەڵێم هەرکەس ئازادە، لە کاتێک تۆ بەعەوام دەنوشتێیتەوە، کاتێک جورئەتت نییە لەبەرامبەر عەوام بوەستی کاتێک وەک ئەوان بیردەکەیتەوە کەواتا نازناوی ڕۆشنبیرو توێژەر و هتد ...لەخۆت بکەرەوە. ئەمە بەو واتایە نییە کە نوسەر یان ڕۆشنبیر دەبێت دونیایەکیتر بۆخۆی دروستبکات و لوتبەرز بێت لە ئاستی خەڵکی ئاسایی، بەڵکوو بەو واتایەیە هەموکەس نازانێت ، ناتوانێت دروست بیربکاتەوە لەهەمووی گرنگتر هەموکەس ناتوانێت لەئاستی حەقیقەت بوەستێت ڕەنگە ئەرکی هەمووکەسیش نەبێت! کەواتا ڕۆشنبیر بیرمەند واتا ئەو کەسەی بیردەکاتەوە، لەسەروی دین و حیزب و ئایدیۆلۆژیا و بیرکردنەوەی لەپەناو باشترکردنی ژیانە لەپەناو حەقیقەتە. بەڵام کایەی فیکر ئەوەندە داڕوخاوە کە مرۆڤ بە زەحمەت دەتوانێت خۆی بگرێت و قاقا پێنەکەنێت بەرامبەر ئەم تەرزە لەبیرکردنەوەیەی ڕۆشنبیرو نوسەرانێک کە ڕەخنەو جنێو دان لێک جودا ناکەنەوە. جیاوازی نێوان بۆچون و حەقیقەت ناکەن. وەک هانا ئارێنت دەڵێت :خەڵکی ئاسایی پێیان وایە حەقیقەتیش هەربۆچونێکە وەک بۆچونەکانیتر . هەربۆیە دەبینین ئەمڕۆ زۆربەی تاکەکان پێیان وایە هەموو حەقیقەتەکانیان دەرخ کردووە، هەموان لەسەرحەقن هەرکەس دەنوسە بۆخۆی دەنوسێت و ڕای خۆیەتی و تەمام! ئیتر جیاوازی دانایەک و گەمژەیەک نیە! ئەوەی فەیلەسوفێک دەیڵێت وئەوەی کادرێکی “حیزبی کوردی “دەیڵێت هەر یەک شتە. مرۆڤ وەک چۆن حەزی لەجۆرە سێوێکە ئاواش حەزی لەجۆرە بیرو باوەڕێکە ،وەک چۆن کەس ناتوانێت ڕەخنە لەسێو خواردنەکەمان بگرێت کەسیش بۆی نییە ڕەخنە لەبیروباوەڕەکانمان بگرێت. بەم شێوەیە لەناو غروری زانینی ساختەدا نقوم بوین. ئەم دۆخە لەبێ پرەنسیپی لەبیرکردنەوەدا ، ئەم جۆرە لۆژیکە ساختەیە، ئەم سەفسەتەیە دونیابینیەکی خراپی دروستکردوە، وای لێهاتووە کە خەڵکێک بەشانازییەوە جاشایەتی فیکری بکات بەتورک، بە عەرەب و ... نەمانی جدیەت و پرەنسیپ لە بیرکردنەوەو قسەکردن، لە گوێگرتن و گوێنەگرتن ئەو دونیا خراپ و وێرانەی بۆ خوڵقاندوین ...

حەقیقەت و ڕاستیەکان بەژمارە دەپێورێن، هەرشتێک زۆرینە حەزی لێبوو حەقیقەتە! ئەم گەمژانە لە لایەنگری حەقیقەتیشدا دیموکراسی پەیڕەو دەکەن، هەربۆیە ئەمڕۆ حەقیقەتیش بۆتە قوربانی پڕوپاگەندە و جەماوەر کۆکردنەوە بۆی ئەگەر بەکڕینیش بێت! لەم ناوەندەدا ئەوەی دەبێتە قوربانی ڕاستیەکانن، ئەوانەن کە وێڵی حەقیقەتن تەنانەت جدیەت لەبیرکردنەوەدا وەک شتێکی نامۆ سەیر دەکرێت و قسەکردنیش بەهایەککی نەماوە، ئەم دۆخە دەسەڵات و میدیاو دەربارەکانی

ل□ پشتییەوەن.کاتێک بیرکردنەوەو قسەکردن بەهای نامێنێت دەسەڵات ئەرخەیان دەبێت چونکە ئیدی کەس ناتوانێت کارێک بکات ،چونکە وتنی ڕاستی ل□ بەرامبەر درۆکانی دەسەڵاتداران یەکسان دەبێت. کۆمەڵێ درۆزنی گەورە کەخاوەن توانای نائاسایی درۆکردنن دەتوانن وڵامی هەموو پرسیارێک بدەنەوە! بەیەک نمونە سەدان مەلەفی دزی و خیانەت ل□ بەرامبەر وڵامێکی درۆینەدا پوچ دەبێتەوە یان ئەسڵەن نابێتە کێشە بەڵام هەواڵێکی موچە زۆرترین خوێنەری هەیە .

ئیتر هەرکەس بتوانێت وڵامی تۆمەتەکان بداتەوە بێ بەرییە. تاکیکورد لەسەر چاوکراوەییەکی ساختە ڕاهاتووە ئەوەی کە دەیخوازێت ئەوەی ل□ بەرژەوەندیەتی ئەوە حەقیقەتە ! ئیتر سەرکردەیەک کە نیوەی نیشتیمانەکەشی فرۆشتبێت ئەو پشتیوانی دەکات،دژایەتی ئەوەش دەکات کە هەموو ژیانی ببەخشێتە نیشتیمانو چاکەی گشتی مادام ئەو حەزی پێناکات . بەم شێوەیە سیاسی بچوک وخائین گەورە دەکرێن و خەڵکانی هەلپەرست و بێ مێشک د□ب□ن بە پێشەنگ. .. هیچ گەمژەیەکیش خۆی بەسوقڕات ناگۆڕێتەوە لەکۆتایدا ئەوەی قوب□تەوەئەوەی دور بڕوانێت و ئەوسەری کێشەکان ببینێت،ئەوەی نەی هەوێت لەسەرحیسابی داهاتو ئێستای خۆشبکات،ئەوەی جدی و بەپرەنسیپ بێت دیکتاتۆرو توند ڕەوە!هەر خۆی پێ ڕاستە.بەم شێوەیە جدیەت و تەتەڕوف و تەخەلوف ل□ تەرازوی عەوامدا یەک قورساییان هەیە.

فەیلەسوفێکی ڕۆشنگەرو بیڕمەندێکی دینی لەتای یەک تەرازودان ،بۆچون هەربۆچونە!لێرەدا جیاوازی بیرکردنەوەی ئەقڵانی و نائەقڵانی،فەلسەفی و دینی، بەیەک چاو سەیر دەکرێن.بەڵێ هەمووشتەکان وەک یەکن کاتێک ئێمە کوێرین. هەموو ئەو قسانە بەواتای ئەوەنییە کە دژی ئەودەربڕینانەی سەرەتابین،بەڵکو بۆئەوەیە تێبگەین کە تەساموحی ناپێویست ئەنجامی پێچەوانەی لێدەک□وت□وە و لەسەر حیسابی حەقیقەت دەبێت. لەئەنجامدا جیاوازی زانین ونەزانین کاڵ دەبێتەوە و نەزانینیش خۆشترە،بۆیە بەرەو نەزانی زیاتر دەڕۆین،کە دواجار هەموو کوێرایەتیەکان لەنەزانیەوە سەرچاوە دەگرن.دەمەوێت بڵێم ئەوەی کە ل□ بەر ڕێزی ئەوانیتر سازش لەسەر بۆچونەکانی دەکات،ڕێزی خۆی نەگرتوە،ئەوەی باوەڕی بە ئازادی ڕەئی بۆخۆی نەبێت درۆزنەو باوەڕی بەازادی ئەوانیتریش نیەو ئەنگ□□ز□ی تری هەیە! ڕێزگرتن لەخەڵک و دینی خەڵک شتێکە و بیرکردنەوەی لۆژیکی و ئەقڵانیە ت شتێکیتر . . .

مەحمود عەبدوڵڵا

پاثۆلۆجی* ئیسلامییەکان لە کوردستان.. سامانی وەستا بەکر

پاثۆلۆجی* ئیسلامییەکان لە کوردستان"pathological"

تێبینی// ئەم بابەتە ڕوو لە بەشێک لە ئیسلامییەکانی کوردستانە و گشتگیرنیە.

"pathological"

پاثۆلۆجی* بەشێک لە ئیسلامییەکانی کوردستان بابەتێکی گرنگە، ئەبێ هەڵوەستەیەکی جدی لەسەر بکرێ، لەناو کۆمەڵگەیا بەگشتی وە لەناو خودی حیزب و هێزو ڕێکخراوە ئیسلامییەکانا بەتایبەتی، لەلایەن خەلکانێکی ناو خودی ئیسلامییەکان کە بە کوردایەتی و خواپەرستی چوونەتە ناو ئەو حیزب و ڕێکخراوانەوە نەک بە تەنها خواپەرستی، چونکوم خواپەرستی لەناو ماڵ و مزگەوت و هەر شوێنێکا ئەکرێ و پێوستی بە حیزب نیە، مرۆڤی ئیماندار بەبێ حیزبیش ئەتوانێ پەیوەندییەکی ڕەوانی لەگەڵ خوای خۆیا ببەستێ بەبێ هاوکاری، بەڵام خەڵکانێک بە تەواوکردن و پەی ئیمانیان و خواپەرستییەکی ڕاست کە خاک و نیشتمان خۆشویست بەشێکە لەی حیزب و ڕێکخراوی جیاجیایان هەڵبژاردووە، مەخابن سیاسەتی بەشێک لەو حیزبانە و سەرکرادیەتییەکانیان پێچەوانەی خواستی ئەندامە کوردپەروەرەکانیانە و سود لە نیەتی پاکی ئەو خەڵکانە وەرەگرن، لەبری کوردایەتی کۆیلایەتی خەڵکانی ئەودیوی سنورەکان ئەکەن نمونەی ئەردۆگان نوێترین دیکتاتۆری سەردەم.

تاڵیبان و کوردستان:

تاڵیبان کە بە هێزێکی توندڕەو ڕادیکاڵی ئیسلامی تیرۆرست ناسراون چوونە ناو کابوڵی پایتەختی ئەفگانستانەوە، یەکەمین خەڵکانێک کە پەیوەندیان پێوەکردن و دوعای خێریان بۆ کردن بەشێک لە هێزە ئیسکامییەکانی کوردستان بوون، لە کاتێکا هەموو جیهان گەواهی توندڕەوی و چەوسانەوەو سوکایەتی بە ژن و کچ و خەڵکانی مەدەنی ئەو وڵاتە ئەیەن لەلایەن تاڵیبانەوە، لەسەردەمی حکومڕانی تاڵیبانا ئەفگانستان بووبووە مەڵگە و حەشارگەی گەورەترین و ترسناکترین

تیرۆرستان، تاڵیبان تەنها بە خەلافەتێک ڕازی ئەبن کە تیرۆری بیرو هزری ئازادی خود تیایا باڵادەستبێ و ترس و تۆقان سیمای حوکمڕانییەکەیانبێ.

ئەگەر تەماشایەکی مێژوو و کردەوەکانی تاڵیبان و ئەلقاعیدە و داعش بکەین ئەوا ئەبینین کە تاڵیبان وەک ئەلقاعید و وداعش نیە، ئەگەرچی هەرسێکیان هێزی ئیسلامی توندڕەو داپڵۆسێنەر و خۆسەپێنن، بەڵام تاڵیبان لە خەڵکانی پەراگەندەو ئەو دیووی سنورەکان و کۆکراوەی قینی ڕادیکاڵی ئیسلامی بەرامبەر ئازادییەکانی مرۆڤ و سەربڕین و جیهاد لە پێناو وە بە حۆرییەکانی بەهەشتا لەناو خاکی وڵاتانی تردا دروست نەبووە، ئەگەرچی تاڵیبان لەناوخۆی وڵاتەکەی خۆیانا توندڕەوێکی ڕادیکاڵ و دڵ ڕەق و دەمارگیرن بەرامبەر ئازادی تاک بەگشتی و ژنان بەتایبەتی، بەڵام ئەوان جیاوازن لە ئەلقاعیدەو داعش.

تاڵیبان خەڵکانێکی جەنگاوەری ئەفگانین لەسەر خاکی وڵاتی خۆیان بە دامەزراندنی خەلافەتی ئیسلامی دروست بوون. تاڵیبان بەرهەمی دەدەنکی و پەنجەشکانی براکان و دانونەکولانی هێزەکانی پێشخۆیانن. زۆر کەم بیستراوە کە جەنگاوەرانی تاڵیبان کاری خۆکوژیان لەناو خاکی وڵاتەکیترا بە ئەنجام گەیاندبێ، سنوری وڵاتانی درواسێیان بەزیبێ بە کاری خۆکوژی یان هەوڵدان بە دەستبەسەراگرتنی خاکی وڵاتانیتر بە مەبەستی دروست کردن و ڕاگەیاندنی خەلافەت.

ناتوانرێ چاو لەو ڕاستیە بپۆشرێ کە تاڵیبان هێزێکی تاریک پەرست و بەربادن، دژی ئازادی مرۆڤن، دنیابینی ئەوان بە بەڕێوەبردن زۆر پێچەوانەی کۆمەڵگایەیەکی مەدەرن و لیبراڵە، بەڵام ناشکرێ دان بەوەیا نەنرێ کە تاڵیبان هێزێکی ئەفگانێ و هەمیشە لە ئەفگانستاندا بووە و بە وەرگرتنی دەسەڵات لە ئەفگانستاندا شەڕی کردووەو و قوربانینیاوە. سیاسەت و ئایدۆلۆجیاکەیت بە دڵ بێت یاخود نا، ئەمە ڕاستییەکە پێویستە بزانرێت.

ڕێڕەوی تاڵیبان دیارە و ئەزانرێ لەکوێوە هاتوون بۆ کوێش ئەچن، خاوەن ناسنامەی ئەفگانین، بە پێچەوانەی ئەلقاعیدەو داعشەوە کە دوو هێزی چەتەگەرای و بێ ناسنامەن، دوو هێزی کۆکراوەی خەڵکانی پەراگەندەو ڕاونراوی وڵاتەکانی خۆیان، ئامانجیان دامەزراندنی خەلافەتێکە کە مرۆڤی ئازاد بوونی نەبێ، ژن و کچان کالایەکی سێکسیبن و کڕین و فرۆشتنیان پێوەبکرێ، تەقاندن شوێنی یاسا بگرێتەوە.

بۆیە ئەگەر بەراوردیکی زانستیانە بە هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان بکرێ ئەوا ئەبێ ئەو بەراوردە بەرامبەر تاڵیبان و ئیخوان موسلمین و حەماس و جیهادی ئیسلامی غەزە بێت نەک ئەلقاعیدە و داعش.

بەڵام باری هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان بەرامبەر تاڵیبان لاسەنگ

ئەبێت چونکوم ئەمان بەشێکن لە سیستمی دەسەڵاتدارێتی لە کوردستان و لە چەندین وەزگەشا بوونەتە پارێزەری دەسەڵات و حکومەت، ڕێگربوون و هاوکارنەبوون لە گۆڕینی دەسەڵات، بەڵام تاڵیبان لەماوەی ٢٠ساڵەدا تەنها بۆ جارێکیش سازشی لەسەر بیروباوەڕ و دنیابینی خۆی نەکرد، نەک هەر لە حکومەت نزیک نەبەوە بەڵکو شاخ و کێویان هەڵبژارد بەرامبەر دۆلاری ئەمریکی و ژیانی شاهانە.
ئەگەرچی هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان بۆ ڕووکەش خۆیان وەک ئۆپۆزسیۆن ئەناسێنن بەڵام ژێربەژێر پێچەوانەی ئەوە کارئەکەن، نمونەش کاتێک کە بزوتنەوەی گۆڕان و سەرۆکی پەرلەمانەکەی بڕیاریانا کە تەمەنی سەرۆکی هەرێمی ئەوکاتە درێژنەکەنەوە بەڵام یەکگرتووی ئیسلامی ڕێگربوو ئامادەنەبوون بۆ ئەو کارە چونکە بەرژەوەندی ئەوان لەگەڵ درێژەدان بەم جۆرە حکومڕانی و سیستەمەیە کە هەرێمی پێ ئەبرێ بەڕێوە.
لێرەوە ئەگەیتە ئەو بڕوایەی کە هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان کێشەیان لەگەڵ دەسەڵات و حوکمڕانی کوردستانا نیە تا ئەو کاتەی دەسەڵاتدارانی هەرێم پێتەکەیان بۆ شلکەن هیچ نەڵێن لەبەرامبەر ئەوەی ئەمان کۆمەڵگە تەسقیف بکەن و زۆرترین ئەندام بەلای حیزبەکانیان ڕاکێشن، زۆرترین کچ و ژن باڵاپۆشبکەن بەپۆشاکێک کە ئەمان خۆیان ڕەنگەکەی دیاریئەکەن، زۆرترین خەڵک لە مزگەوتەکانی سەربەخۆیانا کۆببنەوە، زۆرتین خەڵک بەشداری دەرس و وانەکانیان بێت کە مەبەست لێی بارگاویکردنیانە بە حیزبایەتی و ڕاپێچکردنایانە بۆ ناو حیزبەکانیان، هەڵبەتە باسی پشکی حیزبەکانیان ناکەین لە پارەی دزراوی میلەت و ئەمەیان ڕووبەڕووی ویژدانی خۆیان ئەکەینەوە، خۆ ئەگەر بشڵێن پارە لە هەردوو حیزبی باڵادەست و حکومەت وەرناگرین ئەوا سووچ لە قەباعەت خراپتر، کەواتە سەرچاوەی داهاتەکانیان لەکوێوە یە؟

ژن و ئیسلامییەکان:

بەشێک لە هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان یەکەم بوون لە پیرۆزبایی کردن لە تاڵیبان دوای گەڕانەوەیان بۆ دەسەڵات لە ئەفگانستان، بەبرا و هاوپەیمان و هاوڕێ ناویان بردن و دوعایان بۆ ئەکردن کە سەرکەوتووبن و ئاستەنگ نەیەتە ڕێیان، تا ئێرە کێشە نیە، هەموولایەک چاوی لەوەبوو کە ئەکرێ گۆڕانکاری بەسەر بیری توندڕەوی تاڵیبانا هاتبێ و باشترە بەکردار ببینرێن و پاشان قسەیان لەسەر بکرێ.
وتەبێژی بزوتنەوەی تاڵیبان لەپەیامێکا ووتی، "ئەرکی ژنان تەنها مناڵ بوونە، پێویست ناکات بەشدارییان لەحکومەت و پۆستەکانا

پێبکرێت". سەید زیکروڵڵا ئەلهاشمی وتەبێژی بزوتنەوەی تاڵیبان لەچاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنیا لەگەڵ کەناڵی هەواڵیی "تەلە"یان "طلوع" کە (کەناڵێکی بازرگانییە و سەر بە گرووپی "مۆبی"یە، کەناڵێکی داری فارسییە و تاجیکەکان خاوەندارێتی ئەکەن، خاوەنی کەناڵی "لەمار"یشن کە بۆ زمانی پشتۆ پەخش ئەکات) لە وەڵامی پرسیارێکا لە ئەگەری بەشداری پێکردنی ژنان لە کابینەی حکومەتەکەی تاڵیبانا ووتی "ئەرکی ژنان مناڵ بوونە و پێویست ناکا بەشداری کاری سیاسی بکەن، بەڵکو بەو سوکایەتییەش دڵی ئاوی نەخواردەوە و زیاتر ڕۆی و دانی بەوەیا نەنا کە ژنان نیوەی کۆمەڵن، ووتی بەدانانیان لە ئەنجومەنی وەزیران نایانکات بەنیوەی کۆمەڵ بەبێ ئەوەی بزانرێ تا چەند مافەکانیان پێشێل ئەکرێ"، لەکاتێکا پێش چەند چرکەیەک هیچ ماف و ئازادییەکی بە ژنان نەهێشتەوە کاتێک ووتی کاری ئەوان تەنها مناڵ بوونە، ئەمە لەکاتێکایە کە واباوە "ئافرەت نیوەی کۆمەڵەو دایکی نیوەیکەیتریشێتی"، ئەی هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان چییان ووت؟

لەگەڵ ئەوەی بەشێک لەهێزە ئیسلامییەکانی کوردستان یەکەمین خەڵکانێک بوون لەپیرۆزبای و دوعای خێر بۆ تاڵیبان کەچی کاتێک ووتەبێژەکەی تاڵیبان ئەو سوکایەتییەی بە کۆی ژنانی جیهان بەگشتی و ژنانی ئەفگانستان بەتایبەتی کرد، هیچ هیزێکی ئیسلامی کوردستان نەبەتاک، نەبەکۆمەڵ، نەوەک حیزب و ڕێکخراو بەبڕی بوونی خۆیان لەوبیرە پڕ شەرمەزاری و ئابڕوتکێنەی ووتەبێژەکەی تاڵیبان ڕانەگەیان، هەر لایەنی کەم ئەگەر تەنها بۆ موجامەلەکردنی شەقامی کوردیشبێت، تەنانەت لەم کاتەشا کە چەند هەفتەیەکی کەمی ماوە بە هەڵبژاردن، ئەمەش خۆی لەخۆیا زەنگێکی پڕ مەترسی و ئاگایارکردنەوەیە بۆ هەموو ئازادیخوازێک، پەیامێکە لە هێزە ئیسلامییەکانەوە بۆ شەقامی کوردی کە لەئەگەری گرتنە دەسەڵاتی ئیسلامییەکانی کوردستان دوورنییە هەمان سوکایەتی بەژن و ماف و ئازادییەکان بکرێت، چونکە کاتێک تۆ ئامادەنەبی قسە لەسەر ئەو خاڵە جەوهەرییە بکەیت و دەدەنک نەبی لەگەڵ بۆچوونی ووتەبێژەکەی تاڵیبانا کەواتە تۆ ڕازیت و ئەوەی ئەو ئەیڵێ بڕوات پێیەتی و جێبەجێشی ئەکەی کاتێک دەسەڵات هەبێ، کە ئومێدەکەم هەڵوێستی خۆیا ئاشکرابکەن و شک لە یەقین ببڕن.

پیاوسالاری و ئیسلام:

ڕاستییەک هەیە کە نابێ نادیدە تەماشا بکرێ، ئەویش حەزی مرۆڤە بۆ دەسەڵات جا چ ژن بێت یان پیاو، واتە مرۆڤ هەر لە ڕەچەڵەکەوە حەزێکی زۆری بۆ خۆسالاری و گرتنە دەستی دەسەڵات هەیە، ئیتر لە

ماڵا بێت یان لە قوتابخانە یان فەرمانگە تا حکومەت، هەمیشە شێوەی خود بە دەسەڵات هەر لەگەڵ دروست بوونی مرۆڤەکانەوە هەبووە و هەر ئەشبێت، ئەم شێوەیە لەناو بوونەوەرەکانیتریشا هەر بەهەمان شێوەیە، هەمیشە ئازاترین سەرۆکایەتی ئەو گەلەئاژەڵە ئەکات کە لە دەوروبەرین، ئەگەرچی هێز تا ئێستاش یەکلاکەرەوەیە لەناو ئاژەڵەکانا بەڵام ئەمە لەناو مرۆڤا گۆڕاوە بۆ ئەقڵ پاشان هێز، واتە مرۆڤ ئەقڵ بەکارئەهێنێ بۆ گرتنەدەستی دەسەڵات ئەگەرچی بەڕێگای توندوتیژی و هێزی چەکیشەوە بێت بەڵام سەرەتا ئەقڵ بەکارئەهێنێ پاشان هێز واتە ئەقڵ خستنە خزمەتی هێزەوە بۆ وەرگرتنی دەسەڵات و خۆسالاری.
لە بەشێک لە وڵاتانی ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوین و بەشێک لە ئەفریقا کۆی ئەو جوگرافیایەی ئیسلام ئاینی باوی کۆمەڵگەکەیەتی هاوکارییەکی زۆر هەیە بۆ تەرکردنی حەزی پیاو سالاری، ئەو هاوکارییە لە پارچەکانیتری جیهان بەردەست نییە، ئەویش ئاسانکاری ئیسلامە بۆ خۆسەپاندن و پیاوسالاری.
ئیسلام ڕێگەی بەوە یاوە کە پیاو خاوەنی دەسەڵاتبێت و دەسەڵات و هێز لە بەرژەوەندی پیاو یەکلای بکاتەوە (الرجال قوامون علی النساء)، جا ئیتر موفەسیرە ئیسلامییەکان هەر جۆرە لێکدانەوەیەک و داتاشینێکی بۆ بکەن شوێن ناگرێ، چونکە لەیەکەم بەرکەوتن و گوێ بۆگرتنا، ئەوە لای گوێگر دروست ئەکات کە پیاو لە ژن بەهێزترە، پیاو حاکم و دەسەڵات بەدەست و سەرۆکە، پیاو لە ژن باشترە، پیاو زیرەکتر و زرنگترە، بەڵگەش بۆ ئەمە دوو شتی زۆر ئاسانە کە ئیسلامییەکان ناتوانن ئینکاری بکەن، یەکەمیان ئەوەیە کە خواوەند بە پیاو پێناسە کراوە، کۆی ناوەکانی نێرینەیە و هەر بە سیفەتی پیاویش ناوهێنراوە. دووەمیش ئەوەیە کە کۆی پەیامبەرەکان "پێغەمبەر" نێر بوون، لە گێڕانەوەکانی "البخاري"ا هاتووە کە پەیامبەری ئیسلام ووتوویەتی "لن یفلح قوم ولوا أمرهم امرأة" واتە گەل سەرناکەوێ ئەگەر حاکمەکەی یان دەسەڵاتدارەکەی ژن بێت.
لێرەوە ئەوەمان بۆ ڕوون ئەبێتەوە کە پیاوانی وڵاتانی ئیسلام لەپاڵ غەریزەی بۆماوەیی دەسەڵات و حەزی مرۆڤ بۆ خۆسالاری، ئیسلامیش هاندەرێکی سەرەکی و پاڵنەرێکی زۆر هاوکار و باشە بۆ پیاوان تا هەمیشە لەبیری پیاوسالاری و خۆ بەیەکەم و ژن بە پاشکۆ ببینێت.

خاک، نەتەوە، ئاین:

هەرچەنێک ئەیهێنی و ئەیبەی ئەگەیتە ئەو ئەنجامەی کە زۆرینەی ئیسلامی سیاسی کورد یان لە ئاینەکەی تێنەگەشتووە، یان هەڵخەڵەتێنراوە و لەخشتەبراوە، یان باش لە ئاینەکەی گەشتووە و

ئەوە ئایینەکەیەتی داوای لێئەکا کە خاک و نەوتەوە بکات بە قوربانی ئایینەکەی کە ئەمیان هەڵەیەوە ئاینی ئیسلام شی وای نەوتووە.
ڕاست ئەوەیە و ئەبێ هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان خاک و نەتەوە بە بەشێک لەخوداپەرستی و تەواوکردنی ئیمانیان تەماشا بکەن، وەک ئەوەی لە گێڕانەوەکانی پەیامبەری ئیسلاما هاتووە (من قتل دون ماله فهو شهید، من قتل دون دمه فهو شهید، من قتل دون دینه فهو شهید، من قتل دون اهله فهو شهید)، بەداخەوە بەشێک لە حیزب و هێز و ڕێکخراوی ئیسلامی هێندەی لەخەمی موسوڵمانەکی بۆرما وفەلەستین و موریدی ئەردۆگانن، چارەکی ئەوە هەستیان بە خاک و نەتەوە نیە.
هێزە ئیسلامییەکان بە گشتی ئەوانەی کوردستانیش ئەگەرچی یەک خواو یەک پەرتوک و دینیان کردووە بە چەندین پارچەوە مەزهەب و تەریقەوە، لەژێر ناوی ڕێکخراوی جیاواز جیاوازا بە بەرژەوەندی کەسی و خێزانی و ئابوری خۆیان ڕێکخستووە، بەڵام ناوەرۆک هەموویان هەر یەکن، ئەگەرچی هەندێکیان توندئاوەژ و هەندێکیشیان میانەڕەو خۆیان نمایش ئەکەن، بەڵام چەند نمونەیەکی مێژووی نزیکی ناوچەکە و جیهان گەواهی ئەوە ئەیەن کە هەموویان یەک ئامانجیان هەیە بەڵام ڕێگایان جیاوازە.
ئەگەر هەڵوێستی هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان بەرامبەر سێ ڕووداو لە فەرەنسا، فەلەستین و ئەفگانستان وەرگرین ئەوا بەڕوونی ئەبینین و بە ئاسانی تێئەگەین کە نەرمترین تا توندترین ئیسلامی سیاسی بیروبەچوونیان چۆنە و ئەگەر فرسەتیان بۆ ڕێکەوێ چ جۆرە حوکمێک ئەچەسپێنن.
هێزە ئیسلامییەکانی کوردستان لەماوەی ڕابردووا تا دواین گۆڕانکاری لە ئەفگانستان هەڵوێستیان نەگۆڕبووە لەوەی کە ئەوان پاڵپشتی دەسەڵات و حوکمی ئیسلامی ئەکەن کە ئەمەش مافی خۆیانە و هەر بەئەوەش تێئەکۆشن.
نابێ حیزبێکی ئیسلامی یان کۆمۆنیست بانگەشەی نەتەوەییبوون بکەن، چونکە ئەوان بە ئەوە دروست نەبوون.
کۆمۆنیست خەبات بە بەختیاری گەلان ئەکات و باوەڕی بە سنور نیە، ئیسلامییەکانیش خەبات بۆ دروست کردنی خەلافەتی ئیسلامی ئەکەن و نەتەوەو سنور بۆ ئەوان هیچ واتایەکی نیە، هەڵبەتە لە کۆمۆنیست و لە ئیسلامیەکانیشا ئەکرێ کەسانێک هەبن کە جیاوازتر بیربکەنەوەو باوەڕیان بە کوردایەتی و دەوڵەتی کوردی هەبێ بەڵام ئەو کەسانە کەمینەیەکی ناو ئەو حیزبانەن.

سێ نمونە:

کاتێ لەغەزە تیرۆرستەکی حەماس و جیهادی ئیسلامی لە کردەوەیەکی

تیرۆرستیان ڕزگاری نابێ و ئەکوژرێ، لە هەواڵی حیزبە ئیسلامییەکانا بە شەهید ناوی ئەهێنرێ کەچی پێشمەرگە و شەڤان و گەریلا بە کوژراو ئەخوێنرێنەوە، یان کە لە غەزە منداڵێک ئەکوژرێ یا کە ڕووبەڕووبوونەوە لە نێوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکانا ڕوئەیا ڕاستەوخۆ ئازراو ناڵەی عەرەبە فەلەستینییەکان لە هەناو و گەرووی هێزە ئیسلامییەکانی کوردستانەوە بەرزئەبێتەوە و یەنە سەر شەقامەکان و خۆپیشاندان ئەکەن، کەچی کاتێ تورکیا و سەرۆکە ئیخوانییە شۆڤێنییەکەی عەفرین و سەرێ کانێ و گرێ سپی داگیرئەکا و تیرۆرستە ئیسلامییە یاوەرەکانی دەستدرێژی ئەکەنە سەر کچانی کورد و سوکایەتی بە پیرو بە تەمەنەکان ئەکەن، مەخابن هێزە ئیسلامییەکان بێدەنگی هەڵئەبژێرن.
لەسەروبەندی جەنگی جیهانی یەکەما زۆربەی زلهێزەکانی جیهان کەوتنە دژایەتی عوسمانییەکان و پاشانیش بوون بە نەیاری ئەتاتورک، کەچی گەلێ کورد بەڕابەرایەتی پیاوانی ئاینی و شێخ و مەلاکان بوو بە هاوپەیمان و داردەستی تورک، کە تا ئەستاش کورد باجی ئەو هەڵە مێژووییە ئەیات کە ئەگەر ڕاستکردنەوەی مەحاڵ نەبێ ئەوا بەبێ هاوکاری و بەخودی کورد تاقەت پێوکەن ئەبێ.
ئەستاش جارێکیتر کە زۆربەی هەرە زۆری زلهێز و دەرو دراوسێی و وڵاتانی دیموکراسیخواز بوون بە نەیار و دژایەتی سیاسەتی ئەردۆگان ئەکەن،کەچی دیسانەوە گەلێ بەشێک لە ئیسلامی سیاسی ڕادیکاڵ و ئیخوانی بوون بە دەست و موریدی کابرای دیکتاتۆر، هەڵبەتە لەرێیا باسی هێزە ئیسلامییەکان ئەکەین ئەگەرنا حیزبەکانیتریتیش لەو خووە ناشرینە بێبەش نین.

کاتێک کە خوێنکارێکی ڕادیکاڵی ئیسلامی بەشێوەیەکی وەحشیگەرای هێرشی کردە سەر مامۆستاکەی و سەری لەجەستەی جیاکردەوە، ئەو بابەتە بە بەڕۆژەی جیهانی و هەموو مرۆڤدۆستانی هەنایە سەر هێڵ و سەرکۆنەی ئەو تاوانە نامرۆڤانەیان کرد، پاشان سەرۆکی فەرەنسا وتارێکی پێشکەش کرد و بەرگری لەڕای ئازاد کرد لەو وڵاتە، کەچی ئیسلامییەکانی کوردستان وەک هەر توندڕەوێکیتر دەستیان کرد بە هێرشکردنە سەر فەرەنسا و سەرۆکەکەی و دیوە ڕادیکاڵییەکەیان بەسەریانا زاڵتر بوو لە مرۆڤایەتی بەبێ ئەوەی هیچ چاکەیەکی فەرەنسا بەرامبەر کورد و دەسکەی بیانجوێڵنە.

فەرەنسایەک کە لە دوای ساڵی ١٩٩١ وە بۆتە چەتر بۆ کورد و وەک ئەندامێکی هەمیشەیی ئەنجومەنی ئاسایشی نیوەدەوڵەتی لە هەوڵدایە بۆ دۆستایەتی کورد و دژایەتی و شکستپێهێنانی هەر کارێک کە لە

بەرژەوەندی کوردا نەبێت.
ئەو ڕووداوەی فەرەنسا شەرێک نەبوو/نیە لەنێوان فەرەنسا و ئیسلاما، بەڵکو ئەوە شەڕێکە لە نێوان کۆمەڵگەی فەرنسا بە هەموو چین و توێژو ئاین و مەزهەبەکانەوە لەگەڵ لەگەڵ فکرێکی ڕادیکاڵی توندئاوەژ و تیرۆریستی نامۆ بە مرۆڤایەتی، کەچی بەشێک ئیسلامییەکانی کوردستان هەر لە بەرەی تیرۆرست و ڕادیکاڵەکانا مانەوە.
ئەو شەڕەی نێوان کۆمەڵگە و هەڵگرانی بیری توندوتیژی و ئیسلامی ڕادیکاڵ تەنها لە فەرەنسا نیە و پەیوەندیشی بە نیشاندان و بڵاوکردنەوەی وێنەی پەیامبەری ئیسلامەوە نیە هەندەی خواستێکی تێرکردنی ئەو ڕق و کینە و ئارەزووی خوێن ڕشتنەی ئیسلامیە ڕادیکاڵ و هەڵگرانی بیری توندوتیژیەوە هەیە، بۆ نمونە بەهاری ساڵی ٢٠١٧ لە کردەوەیەکی تیرۆریستیا کەسێکی توندئاوەژ و ئیسلامی ڕادیکاڵ بە بارهەڵگرێکەوە لەناو جەرگەی سەنتەری شاری ستۆکهۆڵما خۆی کرد بەناو خەڵکی سقیل و بە تاوانا چەندین کەسی شەلاو پەنج کەسیشی کوشت کە یەکێکیان مناڵێکی بە تاوانی یانزە ساڵان بوو، کەچی بەشێک ئیسلامییەکانی کوردستان هەر لە بەرەی تیرۆرست و ڕادیکاڵەکانا مانەوە.

ئەوەی لە کوردستاندا دەیبینین کاردانەوەیەکی دۆگمایی و ترسناکە، کاتێک ئەبینی کە کوردێکی موسوڵمان بە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ پشتگیری خۆی بۆ خوێن ڕێژێک و سەربڕێکی چیچانی توندڕەو، تیرۆرستێکی فەلەستینی، دیکتاتۆرێکی تورکی ئیخوانی و بزوتنەوەیەکی ئیسلامی ڕادیکاڵی ئەفگانی دژ بە ژن و ئازادی و پێشکەوتن دەردەبڕێ، ئەوە واتای ئەوەیە کە موسوڵمانی کورد شوناس و ناسنامەی خۆی لە وون بووە، لە نێوان نەتەوە و دین، توندڕوی و میانڕەوی و ئاشتەوایی و شەڕەنگێزی، بۆیە گرنگە ئاقڵمەندانی ناو هێزە ئەو ئیسلامیانەی کوردستان هەڵوەستەیەک بکەن و جارێکیتر بیرلە سیاسەت و ئاین و نەتەوە و خاک و نیشتمان بکەنەوە، ڕێگە نەیەن کە بەشێک لە سەرکردایەتی ناو ئەو حیزب و ڕێکخراوە ئیسلامیانە خواپەرستی و کوردایەتی و خۆشەویستی و خاک و نیشتمان و نەتەوە لێکجیاکەنەوە.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢١-٩-١٨
سوید-ستۆکهۆڵم

*پاثۆلۆجی = زانستی نەخۆشی

نایەکسانی جێندەری لە ئەدەبی منداڵان دا.. رێزا شوان

لە ئەمڕۆدا، لە ئەنجامی کاردانەوەی ئەو هەموو ستەم و ناڕەوایی و نایەکسانی و نادادپەروەری و توندوتیژی و پێشێلکارییانەی کە لە کۆمەڵگای کوردیماندا، لە لایەن پیاوانی دەسەڵاتسالارەوە، بەرانبەر بە کچان و بە ژنانی کورد دەکرێن، کە هەموو بوارەکان و جمگەکانی ژیانیان قورخکردوون و هیچ بوار و دەرفەتێکیان بۆ کچان و ژنان نەهێشتوونەتەوە و ئازادییان سنووردارکردوون. بە چاوێکی کەمتر و بە پلە دوو لە کچان و ژنان دەڕوانن و مافە رەواکانیان پێ رەوا نابینن و بەبێ دەسەڵات و بە زەعیفە و دەڕەشە و ناوچاخ ناویان دەبەن. ئەم نایەکسانییەش سەرجەم کۆمەڵگاکانی رۆژهەڵاتی گرتەتەوە، بە تایبەتیش لە دەوڵەتانی ئیسلامیدا. کە ژنان بە کارەکەر و بە موڵک و بە پاشکۆی پیاوان دەزانن. دەبێ پیاوان بەسەر ژناندا زاڵبن.

یەکسانی (جێندەر) و بزووتنەوەی (فێمێنیزم) بوونەتە باسێکی گەرم و بە بابەتێکی گرنگ و هەستیاری میدیا و راگەیاندن و سایتە ئەلیکترۆنییەکان. ساڵانە چەندین کۆڕ و کۆبوونەوە و سیمینار و پانێل و خۆپیشاندانی ناڕەزایی دەربارەی ئەم پرسە سازدەکرێن. کە کەسانی ئاکادیمی پسپۆر و شارەزا و رێکخراو و چالاکوانانی بواری مافەکانی ژنان، باس و توێژینەوە و لێکۆڵینەوە و را و بیرۆکە و بۆچوون و رەخنە و پێشنیارەکانیان بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە پێشکەش دەکەن. بەشداریکردنی هەردوو رەگەزی نێرینە و مێینە بە یەکسانی، لە هەموو بوارەکانی ژیاندا لەسەر بنەمای توانا و پسپۆری، تەنیا چارەسەرە بۆ چارەسەرکردنی نایەکسانی جێندەری. پێویستە ئەم راستییەش نەک هەر بە قسەی رووت، بەڵکو بە راستی و کرداری لە رۆشنبیری و لەسەر زەویی راستیدا، رەنگدانەوەی هەبێت. ئەمە راستییەکی هاشا هەڵنەگرە، کە ژنان و پیاوان هەردوو نیوەکەی کۆمەڵن و تەواکەری یەکترین

و هەردوو باڵی ژیان و پێشکەوتنن.
“جێندەر” وشەیەکی ئینگلیزییە و لە وشەی “جینەس”ی لاتینییەوە هاتووە.
وشەی”جێندەر” لە زانستی زمان و لە فەرهەنگدا، بریتییە لەو جیاوازییە زگماک و سروشتییانەی کە لە نێوان نێر و مێدا هەن. بە تایبەتیش لە جیاوازە بایۆلۆژییەکاندا.
جیاوازییە بایۆلۆژییەکانی جەستەش چەسپاون و نەگۆڕن. کەواتە زاراوەی جێندەر پێناسەیە بۆ هەمای دوو گیانلەبەری نێرینە و مێینە. ئەم دوو مرۆڤە لە رووی بایۆلۆژییەوە جیاوازن و وەک یەکنین، هەریەکەیان خەسڵەت و تایبەتمەندیی رەگەزیی خۆی هەیە. کە شوناسنامەی رەگەزی مرۆڤ پێکدەهێنن، ئەمەش سروشتییە، مرۆڤ کە لەدایک دەبێت یا کچە یا کوڕە. جێندەر لە ناوەڕۆکدا، واتە قبووڵکردنی رەگەزی یەکترییە وەک کچ و کوڕ.
چەمکی “جێندەر” بەرامبەر بە “رەگەز” پێناسەکراوە. بە پێی ئەو پێناسەیەی کە لە ئینسیکلۆپیدیای (نەتەوە یەکگرتووەکان) و رێکەوتنە نێونەتەوەییەکاندا هاتووە، جێندەریان بەرانبەر بە رەگەز داناوە. بەپێی پێناسەکەی نەتەوە یەکگرتووەکان، واتای جێندەری (بەرابەری رەگەزییە، واتا دابینکردنی هەل و پێداویستییەکانە بۆ یەکسانی لە نێوان ژنان و پیاوان دا، هەروەها بەرابەرییە لە بەردەم یاسادا).
لە “پسوولەی کەسایەتی” و “پاسپۆرت”ی هەریەکە لە ئێمە، بەرانبەر”رەگەز” مێ یا نێر نووسراوە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ناسنامەی رەگەزی هەریەکمان.
ئامانجی نەتەوە یەکگرتووەکان ئەوەیە، کە بە یەکسانی مامەڵە لەگەڵ کچان و کوڕاندا بکرێت. یەکسانی جێندەری یەکێکە لە ئامانجە گرنگەکانی راگەیاندنی گەردوونی بۆ مافەکانی مرۆڤ کە لە لایەن نەتەوە یەگرتووەکانەوە راگەیەندراوە. یەکسانی جێندەری بەشێکە لە پرۆگرامە نەتەوەییەکانی وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا. کە هەر لە منداڵییەوە پەیڕەوی ئەم یەکسانییە جێندەرییە دەکەن و بە یەکسانی لە کچان و کوڕان دەڕوانن. هەردوو رەگەز ئازدن. جیاوازیش لە ئەرکەکان و لە مافەکانی کچان و کوڕان ناکەن.
جێندەریزم، سیستەمێکی کۆمەڵایەتی و باوەڕێکی کولتوورییە. کە دەڵێت: جێندەر تەنها دوو دانەی هەیە: نێر و مێ. هەر وەک چۆن دوو زایەند هەن. واتە جێندەری کەسایەتییەک هاوشێوەی زایەندەکەیەتی. کچان گەورەدەبن و دەبن بە ژنان، کوڕانیش گەورەدەبن و دەبن بە پیاوان. ئەمەش راستییەکی زگماکی و

سروشتی و نەگۆڕە.
جێندەر پێیوایە، کە هەموو ئەو ناڕەوایی و نایەکسانی و پەراوێزخستنەی ڕووبەڕووی کچان بوونەتەوە. هیچ پەیوەندییەکیان بە تایبەتمەندییەکانی بایەلۆژییەوە نییە. بەڵکو دەرئەنجامی نەرم و ڕێساکان و بنیادنانی کولتوورییەکەی کۆمەڵگایە. ئەوە کۆمەڵگایە لەسەر بنەمای بایەلۆژی، جیاوازیی خستۆتە نێوان کچان و کوڕان. ئەم جیاوازی کردنەش لە ئەنجامی پەروەردەیەکی نادروست و سەقەتی کۆمەڵایەتییەوە دروست بووە. کە هیچ ڕەوایەکی لۆژیکی و مۆراڵی و یاسایی و مرۆڤایەتییان نییە.
یەکسانی جێندەری، ئاماژەیە بە مامەڵەکردنی یەکسانانەی دروست لە نێوان کچان و کوڕاندا، بەپێی پێویستی و توانا و لێهاتوویی هەر یەکێکیان. بێگومان یەکسانی و هاوسەنگی جێندەری دەبێتە ڕەهەند و هۆیەکی زۆر گرنگی پێشکەوتن و گەشەکردنی ئابووری و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و دادپەروەری و رامیاری و سەقامگیری و یەکتری قبووڵکردن. لەمە زیاتر ناچینە ناو قووڵایی ئەم باسە فراوانەوە. دێینە سەر کرۆکی باسەکەمان کە دەربارەی نایەکسانی جێندەرییە لە ئەدەبی منداڵان دا.

منداڵان لە تەمەنێکی زۆر زوودا، هەستی ڕەگەزییان گەشەدەکات. زۆربەی منداڵان لە نێوان (١٨) مانگ بۆ (٣٠) مانگ ناسنامەی ڕەگەزییان گەشەدەکات. کەواتە جێندەر لایەنێکی گرنگە لە لایەنەکانی گەشەکردن. بابەتێکی بڵاوە لە ئەدەبی منداڵان دا دەتوانین ئاشکرای بکەین. منداڵان لە گەلێ سەرچاوەوە زانیاری وەردەگرن. لە خێزان و مامۆستاکان و هاوڕێکانیان، هەروەهاش لە ئەدەبی منداڵانەوە. منداڵان هەوڵی دروستکردنی ناسنامەی تایبەتی خۆیان دەدەن. یەکێک لەو ڕەگەزانەی کە کارتێکردنیان لەم ناسنامەیەدا هەیە. ئەو ئەدەبەیە کە دەیخوێننەوە یان بۆیان دەخوێننەوە. ئەدەبی منداڵانیش بە گشتی بەوە پێناسە کراوە، هەر شتێک دەگەیەنێت کە منداڵان دەیخوێننەوە. بەڵام ئەم پێناسەیە لە جیهانی ئەمڕۆدا بەرتەسکە.
دەکرێت لە ڕێی ئەدەبی منداڵان و چالاکیی پەیوەندیداردا، کارتێکردن لە هەڵوێستەکانی منداڵان و ڕەگەزییەکانی منداڵان بکرێت. زۆربەی منداڵان هەستێکی جێگیریان بە ناسنامەی ڕەگەزی خۆیان هەیە.

نووسەرانی بوارەکانی ئەدەبی منداڵان دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەریان لە چاندنی تۆوی یەکسانی جێندەریدا هەبێت، بە دابەشکردنێکی یەکسانی و لەسەر بنەمای توانا و لێهاتوویی، بێ لایەنگیری، ڕۆڵ و چالاکی پاڵەوان و کەسایەتی و کارەکتەرەکانی ئەو بابەتە هەمەجۆرە ئەدەبییانەی کە بۆ منداڵان دەیاننووسن دابەش بکەن. کە لە ئێستە و لە داهاتووشدا کاریگەری و ڕەنگدانەوەیەکی ئەرێنیان دەبێت.

شێواز و ڕێبازی گونجا و ئەرێنی، لە دەربڕینی ڕۆڵی هەردوو ڕەگەز، بێ لایەنگیری لە ئەدەبی منداڵاندا، کارتێکردنی لەسەر بۆچوون و هەڵوێستەکانی منداڵان دەبێت دەربارەی ڕەفتار و هەڵسوکەوتی گونجاو بە جۆری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەدا.
بەڵام بە زۆری تێبینی ئەوە دەکەین کە لە ئەدەب بە گشتی و لە ئەدەبی منداڵاندا بە تایبەتی، نایەکسانی و ناهاوسەنگی و نادادپەروەریی لە ڕۆڵی ڕەگەزی کوڕان و کچان بە زەقی بەدیدەکەین. ئەمەش بە باوبوون و بە لایەنگیریی ڕەگەزیی کۆمەڵگا دەگەڕێتەوە، کە جیاوازییەکی کۆمەڵایەتییە نەک بایۆلۆژی. کوڕان لە پێشتر دەزانن، هەموو ئازایەتی و بەهێزی و قارەمانێتی و سەرکێشی و هیوا و سەرکەوتن و فریادڕەسییەک، دەیاندەنە پاڵ کوڕان. بەڵام سۆزداری و لاوازی و بێ هیوایی و شکستی و بێ دەسەڵاتی و بەدبەختیش، دەیاندەنە پاڵ کچان. تا ئەمەش بەشێک لە کۆنەپەرستان و ئەقڵ ژەنگگرتووان. هەبوونی کچ و نەبوونی کوڕ بە (وچاخ کوێر) ناودەبەن. لە کاتێکدا کە کچانی کوردمان لە هەموو بوارەکانی ژیاندا، بە کرداری سەلماندوویانە کە هیچیان لە کوڕان کەمتر نییە. ئەوەتا لە سەنگەرەکانی پێشەوە بەرگری لە کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان دەکەن. شان بە شانی براکانیان، گیانبەخشانە دەجەنگن و چەندین داستانی بەهۆنەی قارەمانێتیان تۆمارکردوون و بوونەتە جێی سەرسوڕمانی میللەتانی جیهان و بە نموونە بۆ کچانی شۆڕشگێڕ و تێکۆشەر. ئەی پێشینانی کورد نەیانوتووە:"شێر لە لانە دەربچێ.. چ نێر چ مێ".

بەباوبوونەوەی نایەکسانی جێندەری لە ئەدەبی منداڵاندا، جێی سەرسوڕمان نییە، کاتێک کە کۆمەڵگا ڕوانینی ناهاوسەنگی و نایەکسانیان دەربارەی جۆری کۆمەڵایەتی ڕەگەزی هەبێت. تا ئەمەش بەشێکی زۆری بابەتەکانی ئەدەبی منداڵان لە چوارچێوە و قالبێکی

نوخبەیی رەگەزی دان. نەک هەر لە ئەدەبی منداڵانی کورد، بەڵکو لە زۆر لە شاکارە ئەدەبییەکانی جیهانیش بۆ منداڵان، بە زەقی دیاردەی نوخبەی رەگەزییان پێوە دیارە. دەبینین بە زۆری لایەنگیری رەگەزی نێرینەیان گرتووە، رۆڵی پاڵەوانێتی و کەسایەتییە سەرەکییەکانیان بە رەگەزی نێرینە داون. بەمەش هەلی ناساندنی رەگەزییان لای کچان سنووردار کردوون. نەک هەر لە ئەمڕۆدا، بەڵکو هەر لە سەرەتا و لە دێر زەمانەوە، هەژموونی نێرینە و کوڕسالاری، کە دروستکراوی کۆمەڵگایە، لە ئەدەبیات دا باوبووە. کەواتە ئەمە ستەم و نایەکسانییەکی مێژووییە دەرهەق بە کچان کە نیوەی کۆمەڵن. بە داخەوە کە لە ئەمڕۆی پێشکەوتووشدا، ئەم نایەکسانییە رەگەزییە درێژەی هەیە.

زۆر لەو تۆژەنەرانەی کە شرۆڤەی ئەدەبی منداڵانیان کردووە، بۆیان دەرکەوت کە زۆربەی ئەو پەرتووکانەی بۆ منداڵان چاپکراون، هەژموونی کەسایەتی نێرینەیان پێوە دیارە. بۆ نموونە: تۆژەنەر(ئێس. ئێرنست) لە ساڵی (١٩٩٥) دا لە شیکردنەوەی ناونیشانەکانی ئەو پەرتووکانەی کە بۆ منداڵان نووسراون و چاپکراون، بۆی دەرکەوت کە ناوی نێرینەکان دوو هێندەی ناوی مێینەکانن. ئەوەشی بۆ دەرکەوت تەنانەت ئەو پەرتووکانەش کە ناوی کچان یا ناوی بێ لایەنی نێوان هەردوو رەگەزیان بەسەر ناونیشانەکانیانەوە هەیە. بە زۆری بە دەوری کەسایەتییەکی نێرینەدا دەسووڕێنەوە.

لایەنگیری رەگەزیش زیان بە کوڕان و کچانیش دەگەیەنێت. بەپێی پێویستە بە وردی پێداچوونەوە بە پڕۆگرام و بە پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی قوتابخانە بنەڕەتییەکاندا بکرێن و تا بزانرێت تا چ رادەیەک رەچاوی یەکسانی جێندەری لە نێوان کچان و کوڕاندا کراوە. میدیا و راگەیاندن و رێکخراوەکانیش، دەتوانن لەم بارەیەوە رۆڵێکی باش ببینن لە هۆشیارکردنەوەی دایکان و باوکان و مامۆستاکان.

جارێکیان دادەیەکی باخچەیەکی منداڵان لە سلێمانی، لە بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا گێڕایەوە و وتی: کوڕێکی منداڵی بزیەی باخچەکەمان، هەموو رۆژێک بەبێ هۆ لە کچێکی دەدا، زۆر ئامۆژگاری و سەرزەنشمان کرد، بەڵام بێ سوود بوو. ناچاربووین و بانگی دایکیمان کرد و لەم ستەم و رەفتارەی کوڕەکەی ئاگادارمان کرد. کەچی دایکی بە هەموو ئەقڵێکییەوە وتی: جا با لێی بدات، ئەو کچە ئامۆزای خۆیەتی کە گەورە بێت هەر بۆ کوڕەکەمە. با لە ئێستاوە زاڵ بێت بەسەریدا و لێی بترسێت. لەم نموونەی ئەم جۆرە ئەقڵییەتە کۆنە پەرستە، کە کێڵەی

پیاوسالارین و بۆ ئاگان لە دنیای ئەمڕۆ، بوونیان ماون.
دەکرێت نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، ئەڵتەرناتیڤێکی تر دابهێنن، کە ببێت بە ئیلهام بۆ بنیاتنانی هەڵوێستی باشتر، بۆ یەکسانی جێندەری لە نێوان هەردوو ڕەگەزدا.
ئاسانترە کە لە منداڵانەوە، دەست بە چاکسازی و گۆڕانکاری و بۆ بنیاتنانی هەستی هاوسەنگی و یەکسانی ڕەگەزی لە نێوان کچان و کوڕاندا بکەین. هەر لە منداڵییەوە منداڵەکانمان بۆ یەکسانی ڕەگەزی وهاومافی و هاوئەرکی، گەش و پەروەردەیان بکەین.
بۆ هێنانەدی ئەم ئامانجانەش، دایکان و باوکان و مامۆستاکان و میدیا و ڕاگەیاندنەکان و نووسەرانی ئەدەبی منداڵان و گۆڤارەکانی منداڵان، دەتوانن ڕۆڵێکی باڵایان لەم ئەرکە گرنگ و پیرۆزەدا هەبێت. چونکە ئازادی و گەشەکردن و پێشکەوتنی گەل و نیشتمان لە هەموو بوارەکاندا، بەندن بە بەدیهێنانی یەکسانی ڕەگەزییەوە.
(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، تا ڕادەیەک سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی و عەرەبی و کوردی وەرگرتووە.

ڕەزا شوان
سوید: ١٧/ سێپتەمبەر/ ٢٠٢١

پێش ئەوەی مەیسوون شەهید بێ.. فلەیحە حەسەن.. و: نەژاد عزیز سورمێ

پێش ئەوەی مەیسوون(1) شەهید بێ
ئاسمان بە ڕاستی شین بوو
شەقامەکان فراوانتر
ژنان ئێواران لە بەر دەرگا دادەنیشتن
حیکایەتیان دەهۆنییەوە
چایخانەکانیش بە پێکەنینی پیاوان شلۆغ ..
باوکم دەگێژییەوە کە ڕایدەسپارد :

(فلەیحە) بۆ ساڵانی جوانکاری
لەگەڵ خۆت مەبە
ڕەنگی خۆر لە قژت بدە
لێ با شەوقی شەو
بە قژی منداڵەکە بمێنێتەوە ..
وەڵام دەداتەوە :
ئەم (ناو)ــەت قورسە ،
ئەو شیعرەی لێ ناتکێ لە ڕۆحت دایە
لەباتی تۆبم دەیگێڕم ..
هەمووومان پێدەکەنین ..
....
دایکم لە گشتمان گەرم و گوڕتر بوو

- باوکم دەیگوت ،

بۆ ئەوەی سۆزتان لەبیر نەکەن
لەسەر یەك سێنی کۆ ببنەوە
ئێمەش وامان دەکرد ..
....
دوای کۆچی تۆ
دونیا کراسی خۆڵی پۆشی
بای شەڕ
شۆستەی شەقامەکانمانی ماڵی
ئێستا ژنان هەمیشە
ڕەش و خەم دەپۆشن
چایخانەی گەڕەکەکان
بە دەنگی
بەیاننامە درۆینەکانی سەرکەوتن
شلۆغن
کە پێشکەشکارێك دەیخوێنێتەوە
بە نهێنی
بە خەڵك پێدەکەنێ ..
دەنگی پیاوانی گەڕەکێ
بە جگەرە و
هەڵدانی پیاڵەی شکست کەرخ بووە .
کۆچی تۆ
ڕەنگی بەفری بەسەر قژمدا پرژاند
کە من هێشتا خۆشەویستی تۆم

لە چەند ساڵێکی کەم تێنەپەڕاندووە .
قۆناخی بەرایێ بوو
ڕۆح بەبەر خوێنبەرەکانتدا بدرێ
تا بزانم
ئەوەی تێیدا دێ و دەچێ خوێنە
یا خواوەند
لە درەخت هاشەی گەڵاکانی و
لە هەور ساوی پەمۆیی و
بنچینەی شەونمی بەیانیان
کە تۆ لەوی
هەڵێنجاوە ؟
گەر نەختێ خۆت گرتبا
دەتبینی چۆن (بەختیارترین مرۆڤ لە دونیا) (2)دەنووسرێ
پێشکێش کردنی دیوان بۆ :

▪ فلەیحە ، ئەو ناوەی فریشتەی شیعر خۆشی دەوێ ،
تەنانەت خواوەندیش بۆی دەمرێ ..
ناوەکە سەرکەوت
لێ تۆ بە مەرگ
ناپاکیت لەگەڵ کردم
دایکیشم بە جێهێشتنم خیانیتی لێ کردم
باوکیشم
ئەویش لێمان جیا بووەوە و
فەوتا ..
هەموو ئامۆژگارییەکانی
لە گوێی بەردین دایە
نانمان
لەسەر کۆمەڵێك خوان دا خوارد
تێر بووین
لە شەڕ و ئابلووقە و نەبوونی و
لێك جودایی و دەربەدەریی
وام لێ هات
کە هاوارم دەکرد برا
(ئەلیف) لێ دەچووەوە و
منیش لە پەشیمانییان
دڵی خۆم دەگەستەوە..
مەیسوون ، ئاخر چۆن بڕوا بکەم
ڕۆکێتێکی ئێرانی

بەسەر ماڵێتدا بکەوێت و
تۆ بەو خێراییە بتوێیەوە ..؟
چۆن باوەڕ بکەم
تۆ شتێك
بەدەر لە عەباکەی خۆت
بۆ کفنت نەدۆزییەوە
گڵۆڵکت نەبێ لە باخچەی خۆتان زیاتر ؟
چۆن ؟
سوودی دەبێ نەفرەت لە یەکیان بکەم
تا بگەڕێیەوە ؟
بەسە ،
بەس سەما لە یاداوەریم بکە
تەنیا دە خوولەکم پێ بدە
بە ئارامی بنووم .. تکایە
دە خوولەك ، زیاتر نا
من زۆر ماندووم
بە ژماردنی کوژراوە بۆ گوناهەکان .

ئاماژە

(1) مەیسوون حەسەن کەموونە ، تاکە دەستەخوشکی مناڵیم
کە لە ڕۆکێت بارانێکدا شەهید بوو سەردەمی شەڕی ئێران – ئێراق .
(2) – بەختیارترین مرۆڤ لە دونیا – کۆشیعرێکی شاعیری کۆچکردوو
(کزار حەنتووش)ـە کە بە دەستی خۆی ئەوەی لەسەر نووسیبوو .

(*) لە (الحوار المتمدن)ـەوە ژمارە 4605
بڕوانە :

https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=437491

بەچی شێوەیەك دەستمانپێکردو

بووین بەچی؟.. ئەحمەد رەجەب

وانەكانی ژیان :

له پاش كۆبوونەوەی كۆمیتەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراق لە ئازاری 1978 و داواكردنی هەڵپژاردن ودانانی دەستوریكی هەمیشەیی بۆ وڵات، حزبی بەعسی عەرەبی ڕۆژنامەی ـ الراسدی ـ راسپارد هێرش بكاتە سەر حزبی شیوعی و لە پاش لە سێدارەدانی كۆمەڵێكی پرشنگدار لە هاوڕێیان ودۆستانی شیوعی و، بارەگاكانی حزب لە پارێزگاو شارەكاندا كەوتنە بەر شاڵاوی درندانەی بەعسیان و دەستكرا بە گرتنی شیوعییەكان و ئازادانیان بە شێوەیەكی وەحشیانەو ، لە بەرامبەر ئەو كارانەی بەعس شیوعییەكان لە شارو لادیكان روویان لە شاخەكان كردو لە چەند شوێنێك بارەگایان كردەوە.

كاتێك شاڵاوە چەپەڵەكە دژ بە هاوڕێیان و بارەگاكان پەرەی سەند سەرەتا هەندێ لە هاوڕێیانی شاری سلێمانی و دەوروبەرەی روویانكردە ناوچەی قەرەداغ و لە بەر نەبوونی چەك وجموجوڵی سوپای عێراق و جاشە چلكاوخۆرەكانی هاوڕێیان بیریان كردەوە شوێنیكی گونجاوو شیاو بدۆزنەوەو، ئەوە بوو دەستنیشانی (بەلەبزان) لە ناو خاكی ڕۆژهەڵاتی كوردستان كراو لەوێ بنكە دامەزراو هاوڕێیان لە عەرەب و كوردو تورك و ئاسوری سریان و ئەرمەن لە هەمووولایەكەوە پەیوندیانكردو ژمارە گەیشتە 120 ـــ 150 هاوری و دۆستی حزب و ژیان زۆر قورس و دژوار بوو ، چەكمان كەم بوو 5 ـ 10 پارچە چەكی كۆن و، خواردنمان : بەیانیان و نیوەروان و ئێواران بریتی بوون لە نان و چاو، هیچ راخرەیكمان نەبوو لە سەر زەوی رەق وتەق ئەنووستین و، ئاسان نەبوو هاوڕێیان خۆیان لە گەڵ ئەو بارو دۆخە بگونجێنن و حزب بە هیچ شێوەیەك ئامادەكاری بۆ پێشهاتەیەكی لەو جۆرە نەكردبوو، بۆیە كاتێك سەدام حوسەێن لە ساڵی 1979 ئەحمەدحەسەن بەكری لە سەر كورسی دەسەڵات لاداو بوو بە سەرۆك كۆمارو لە پاش قەسابخانەكەی سەدام دەرهەق بە تاقمێك لە سەركردەكانی حزبی بەعسی عەرەبی بە توومەت و تاوانی خیانەتكردن لە دژی حزبی بەعس بریاری لیخۆشبوونی گشتی دەركردو، هەلێكی باش بوو بۆ هاوڕێیان كە لە گەڵ ئەو بارودۆخەدا نەئە گونجان بەرەو ماڵەكانیان و ئەو شوێنانەی لێیهاتوون بگەڕێنەوەو، باری بارەگاكەیان سووككردو ژمارەمان كەم بووەوەو چەند مەفرەزەیەك دروست بوو یەكێكیان بەناوی مەفرەزەی سلێمانی بوو.

به ناچاری و له كارێكی مه‌ترسیدارو گه‌شتێك به‌ناو سه‌ربازگه‌و ربیه‌كانی سوپای عێراق كه هه‌موو كون وقوژبنێكی ته‌نی یوو مه‌فره‌زه‌یه‌كی 50 كه‌سی به چوار چه‌كی خراپ له بنكه‌ی (هه‌زارپه‌س) به‌ره‌و تووژهڵه و زڵێ كه‌وته‌رێ و له پاش چه‌ند رۆژێك مه‌فره‌زه‌كه به سه‌لامه‌تی گه‌یشته باره‌گای سه‌ركردایه‌تی و دابه‌شبوون به سه‌ر بارگای سه‌ركردایه‌تی و باره‌گاكانی هاورێیانی هه‌ولێرو و رانیه‌و قهڵادزێ (پشده‌ر) و له پاش هه‌فته‌یه‌ك یان زیاتر هاورێیانی سلێمانی داوایانكردبه مه‌فره‌زه به‌ره‌و ناوچه‌كانی پارێزگای سلێمانی برۆن و، له پاش وه‌رگرتنی چه‌ندپارچه‌یه‌كی چه‌كی خراپ وكۆن مه‌فره‌زه‌كه چووه ناوچه‌كانی دوكان و ماوه‌ت و سلێمانی و ئیتر به‌و شێوه‌یه مه‌فره‌زه‌كه هاتووچۆیئه‌كرد له نێوان باره‌گای سه‌ركردایه‌تی و ناوچه‌كانی سلێمانی و، له رژی 24/3/1980 مه‌فره‌زه‌كه‌مان تووشی شه‌رێكی قورس و سه‌خت و دژوار بووه‌وه‌و ژماره‌مان 16 بوو 15 هاورێ وئه‌وی ترمان (سیخوری به‌عسی عه‌دنان تاڵه‌قانی ـــ بابی هێمن ـــ بوو له پاش ماوه‌یه‌ك له خزمه‌تكردنی حزبی به‌عس، ده‌ركه‌وت سیخوری به‌عسه) و له داستانی قزلـه‌ردا 5 هاورێ قاره‌مان شه‌هید بوون(عومه‌ری حمه بچكۆل ، حه‌سه‌ن ره‌شید، شه‌فیق كه‌ریم، كه‌مال مام هه‌مزه، موعته‌سه‌م عه‌بدولكه‌ریم) و، له گه‌رانه‌وه‌دا داوامانكرد باره‌گای تایبه‌تی به ناو سلێمانی بكه‌ینه‌وه.

له ته‌موزی ساڵی 1980 فرۆكه جه‌نگییه‌كانی رژێمی به‌عسی عێراق تۆپبارانی باره‌گای حزبه‌كانی له دۆڵی حزبه‌كاندا له تووژهڵه‌و نازه‌نگ كرد.

له پاش دوو مانگ واته له مانگی ئه‌یلول مه‌فره‌زه‌یه‌كی گه‌وره به سه‌ركردایه‌تی به‌رپرسی پێشمه‌رگه نه‌مر محمود دیكتاری□ق و سه‌رپه‌رشتی هاورێ بهاءالدین نوری (بابی سه‌لام) ئه‌ندامی سه‌ركردایه‌تی حزب بۆ دۆزینه‌وه‌ی شوێنێكی گونجاو بۆ باره‌گای حزب كه‌وته‌ری و له پاش دوو رۆژ بریاردرا له (مه‌زرێ) له نزیك دێی بێتوش باره‌گا دابمه‌زرێنین.

له رۆژی جه‌ژنی نه‌ورۆز (ئازاری 1981) له سه‌ر شاخی نۆرێ نزیك له سه‌ربازگه‌كانی سوپای عێراق له ناوچه‌ی ئالان ئیزگه‌كه‌ی حزبی شیوعی به‌ناو : ئێره ده‌نگی كه‌لی عێراقه كه‌وته ئیش و كۆمهڵیك له هاورێیان وه‌ك نووسه‌رو بێژه‌ر كاریان تیادا كردو له‌وانه : عادل موخلس به‌رپرسی هونه‌ری ئیزگه، هاشم كوچانی، سامی سابیر، ئه‌حمه‌د ره‌جه‌ب ، سامی المالح ، عه‌واد ناسرو كه‌سانی تریش وه‌ك یارمه‌تیده‌ر : بدریه محمد امین و گه‌لاوێژ نایب بهڵام له كۆتایی مانگی ئایار هه‌واڵ گه‌یشت رژێمی به‌عسی عێراقی نیازی هێرشی هه‌یه‌و ئیزگه‌كه زۆر له سه‌ربازگه‌ی سوپا نزیك بوو بریاردرا به زووترین كات ئیزگه بۆ

خوارووی شاخی نێرێ بۆ کەپرەکانی سلێمان ئاغا بگوێزرێتەوەو لە پاش هەرەشەکانی بەعس بە چەند ڕۆژێك فڕۆکە جەنگییەکانی سەدام ناوچەی مەزنێی بۆردمانکردو لە ئەنجامدا دوو کەس لە دانیشتوانی ناوچەکە شەهید بوون و لە سەر بریاری سەرکردایەتی حزب ئیزگە لە 4/6/1981 بۆ نۆکان گوازرایەوەو دواتر بۆ پشتاشان و، بۆ هاوین بارەگای حزب چووە دۆڵی موسا لە دامێنی شاخی زەردکەو لە پاش شەهیدکردنی هاوڕێی نەمر خەلیل کەباچی لە دەرمان ئاوا لە لایەن تاقمێکی رووڕەش و بە کرێگیراو سەر بە یەکێتی نیشتمانی کوردستان بارەگای حزب چووە سەروی دێی دولکان خانوەکانی مام ئەورەحمان پیاوێکی هێمن و پاك و لە پاش دروستبوونی مەڵبەدەکان، مەڵبەندی سلێمانی و کەرکوك چووە دێی حاجی مامەند.

پاش قەسابخانەکەی پشتاشان و هێرشە چەپەڵەکەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان و نەوشیروان مستەفا لە ساڵی 1983 بۆ سەر بارەگاکانی حزب، مەڵبەندی سلێمانی و کەرکوك رووی کردە ناوچەکانی قەرەداغ و دەربەندیخان و دەشتی شارەزورو لە دووایدا لەم شوێنانە لە زەنجیرەی چیای سورینی سەربەرز بارەگای حزبمان هەبوو : هەزارستون” بانی شار، خێرنەوەزان و ئەحمەد ئاوا.

لە پاش رێککەوتن وئاشتبوونە لە نیوان حزب و یەکێتی بارەگاکانی حزب چوونە شاربازێر لە چاڵەخەزینەو چەمەك و سپیارو، لە دووای هێرشی ئێران بەناوی (والفجر نۆ ــ الفجر التاسع) چووینە دێی (سیاگوێز) ی خاپوورکراوو وێرانەو پاشان حزب هێزێکی نارد بۆ دۆڵی چافایەتی بە فەرماندەیی هاوڕێیان : حەمە ساڵح سورداشی ــ ماموستا سەردارو ئەحمەد رەجەب و لە پاش ماوەیەك چووینە قەرەداغ و بارەگای مەڵبەند چووە نزێك دێی ئەستۆڵی سەروو، حزب بارەگای تری هەبوو لە : گەرمیان بەتالیونی 4 ی گەرمیان لە دێی باوەکرو، بەتالیونی 7 هەورامان لە دێی شیوی قازی و، بەتالیونی 9 ی سلێمانی لە دێی کەسنەزان و، بەتالیونی 15 ی قەرەداغ لە دێی کۆشکی حواروو.

لەو ساڵانەدا دەستکرا بە چالاکی سەربازی لە لایەن هاوڕێیانی پێشمەرگەو هاوریيان ئازایانەو دلێرانە بۆ بەرز راگرتنی ناوی شیوعیەت روو بە رووی رژێمی خوێنرێژی بەعس بوونەو بە خوێنی خۆیان مێژووی سەروەریان تۆمارکردو لە گەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکیتی نیشتمانی کوردستان و حزبی سوسیالیست توانیان شاروچکەی قەرەداغ ئازاد بکەن و هەروا بە تەنها شیوعییەکان شارۆچکەی نەوجولیان ئازاد کردو خەڵکێکی زۆر (سەربازو جاش و سیخور) بە دیل گیران و، حزب بووە خاوەنی چەکێکی مۆدێرنی باش و هەروا کەرەستەی پەیوەندی وەك جیهازی راکاڵ و ئوتومبیل و تراکتور و موەلیدەی کارەباو و تەلەفزیونی رەنگاورەنگ.

هاورێیانمان وپێشمەرگە ئازاکانی حزب تێکۆشەرانی شیوعی قارەمانانە بەرنگاری پرۆسەی ئەنفالی چەپەڵیان کردو خوێنی خۆیان بەخشییە گەل و نیشتمان لەو پیناوەدا شەهید بوون وەك : مولازم سامی، مولازم ئەبو یەسار، ماجد عەلی خەلیفە ، شوانی حەمە قتو، بارام هەورامی و هاورییانیان، لە دوای ئەنفالی قیزەوەنی گەرمیان گەراینەوە بۆ قۆبی قەرەداغ وپاشان لە گەل بریندارەکان کەوتینەرێ بەرەو دەشتی کۆیە، سماقوڵی وچەند رۆژێك لە ئاوەگرد بنکەیەکمان کردەوە بەڵام زۆر نەماینەوەو بەرەو کاروخ و پشتاشان و رەزگە چووین تاگەیشتینە بارەگای حزب لە دۆڵەکۆگا و لە بەر زۆری ژمارەمان بارەگایەکی ترمان لە گوێزی دامەزراندو شایەنی باسە لە پاش پروسە چەپەڵەکانی ئەنفال هەموو هێزەکانی حزب لە سلێمانی و هەولێرو بادینان و سەرکردایەتی حزب بوونە میوانی ئێمەو، ئێمەش وەك مەڵبەند گومرکیکمان هەبوو سەرچاوەی ژیانمان بوو تەنانەت یارمەتی هاورێیانی رێکخستنی حزبمان ئەدا.
بەڵێ ، هاورێیانی سلێمانی و کەرکوك و گەرمیان لە سفرەوە بە بێ پارەو چەك دەستمان بە پێشمەرگایەتی کردو بووینە خاوەن پارەی بژێوی خۆمان و چەکی جۆراوجۆری پاش.

نەمری بۆ شەهیدانی حزب.
سەرشۆری و مردن بۆ دوژمنانی شیوعییەت.
16/9/2021

وەرزە سەوزەکانی ئەوین- وەرزی سێیەم. شیعر: ستیڤان شەمزینی

پێش جەنگ "کەناریی"
لەسەر منارەی دڵم ئەیخوێند و
موناجاتی عەشقێکی سەرمەدیی ئەکرد
پاش جەنگ کوند□پ□وو
لەسەر کەلاوەی رۆحم ئەیخوێند و
خوێنی رژاوی گوڵە ئاشقەکانی ئەژمارد

لە سەمای یەکەم بە یەکگەیشتندا پێتوتم
ناوت ئەنێم ئینجانەی گوڵە مۆرە شەکەتەکان
لە دوا سەمای یەکتر جێهێشتنا پێتوتم
ناوت ئەنێم دواین دڵۆپە خوێنی عەشقێکی ناکام

ئەمەوێت شیعرێکت بۆ بنووسم
تاکو ئێستا هیچ قەڵەمێک نەینووسیبێ و
هیچ زارێکیش دەرینەبڕیبێ
ئەمەوێت سووتانێک بۆت بسووتێم
تاکوو ئێستا هیچ دارستانێک ئاگری وەها
لە لەشی سەوزی بەرنەبووبێ

وێڵم بە دوای
ئەو ژنە یاقووتییەی پرچی پەلکەزێڕینە و
زەردەخەنەکەی پڕ لە شەپۆلی رەنگە
وێڵم بە دوای
ئەو ژنە تریفەییەی چاوەکانی دەریا و
هەستەکانی پڕ لە گوڵی نیلوفەرە

گوێیەکانم سەڵاوەژن لە سەوزی دەنگت و
چاوە دەریاییەکانم لێوانلێون
لە روانینە خەمۆکەکانت
دەستەکانم تەڕتەڕن بۆ تاڤگەی ئەسرینت
دڵ و رۆحیشم
لە مێژە چزاون بۆ پشکۆی ئەوینت

بمخوێنەوە وەک دارسنەوبەرێک
لە کاتی خۆکوشتندا و
بمچڕە، زۆر خێرا بمچڕە
وەک سترانێکی رەشبین

ئەتخوێنمەوە وەک پاڵەوانی
چیرۆکێکی غەمناک و
ئەتژەنم، توند ئەتژەنم
وەک “ساز”ێکی زۆر کەساس

لە حەزرەتی ئاو بپرسە
من کوڕی کام هەسارەم و
لە جەنراڵ زریان بپرسە
من لە کوێوە هاتووم؟
لە ئاسمانی موحیبەت پرسیار بکە
کەی دەبارەم و
لە بۆستانی هەستت
بپرسە کەی لەتۆدا خۆش ئەکەمەوە؟

سروشتم وا یە لە کۆتاییەوە
دەگەڕێمەوە بۆ سەرەتا و
لە سەرەتاکانیشەوە دەمەوێ نێو کۆتایی
زۆر سەیرە لەسەر شاڕێی
هەموو سەرەتاکان و
کۆتایی گشت رێگاکان
هەر دەگەمەوە بۆ تۆ!!

بمبورە ئەگەر لە ناکاو
وەک ئەستێرەیەک ون بووم و
لە هیچ شوێنێکی گەردوون ئاسەوارم نەما
هیچ دڵتەنگ مەبە و چاوەڕێی بەهارێک بکە
وەک چڵە نێرگزێک بڕوێم لەسەر رێتا

لەوەتی من هەم
خەونی رەنگاورەنگت پێوە ئەبینم
چەشنی خەونی هەزارێک بە پارچەیەک نان

لەوەتی من هەم بە بەدەنگی خۆشم ویستی
هەر وەک عەشقی باڵندەیەک بە ئاسمان

-____

کاتژمێر بیست و پێنج.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

گەڕایەک،،
هەواش دەکەوێتە خوار ،
چاوی ئەو دوور ڕوانی،،
ئاخۆ، چەند ڕۆژی ووشک و سیس،،
لە داری ڕۆحی وەری بێ؟!
..……………
ئۆقیانوسە جەستە،،
شەپۆلەکانیش، ئەو ساڵانەن..
مرواری ووشە جەماوەکانی بیرەوەری،،
لەگەڵ خۆی برد.
..……………
تا کەی چاوەڕوانی ،؟
شنەبایەکی هەناسە سارد..
لە گوڵچکە ماسی گەردوونی چڕەدا،،،
دەنگی دایەوە..
..……………
هیچ ئارامیەک نیە،،
لە کۆچی بە ئامانج،
کتێبەکی بە سەرەتاو کۆتایە،،
ڕێگا ، یادەوەریەکانیشت..
چاپتەرە ،،،
لە وەرزە لە ئەشکەنجە.
..……………

ڕۆشتنت، هەم وونبوون..
هەم دەربازبوون ،،،
بەرەو نەبوون!
....
شمشالڗ□ن□کی نادیارە ،
ووشە نەوتراوەکانی تۆ،
لە شەوانێکی سپی،،
ژێر کڕێوە بەفری تەنیایی!
....
بە ڕۆحێکی تەزیوا،،
تێئەپەڕمە…
سەرکەنارێکی چۆڵ،
بەڵام پڕ، لە تارماییت.
....
خۆرئائوابوون،
چی شیعرێکە،،
چنگەکانی پڕ خوێنی جوانی..
ئەو خونچە ئەرخەوانیانەی،،
تۆ، بە شپۆلەکانی…
سەفەرت سپارد.
....
بێ تۆ، کاسێک لە…
شەرابی ڕەشی شەو،
جگەر□ یەک ،،
لە تەمەن، شیعرێ…
لە ژەهری ڕۆشتنت
....
نێوان وێڵبوون ،،
لە نێو دارستانی تەمهەڵچنی..
نیگات، و ڕاکشانێ…
لە نێو گیای تەڕی…
ژێر بارانی سەفەرت، مەستم.
....

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئیسپانی /
Xavia Andrew
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە.

ژاکانی تابلۆی هەور. ستار ئەحمەد

گڵ لەزامەکانم وەردەدەم
لەکەناری ئەستێرەیەکا
دەچمە تابلۆی تاریکیەوە
شەوەزەنگ سیاچارەییم لەگۆڕدەنێ
بەرەو خۆزگەی ئەو ماڵانەی
رامووسان لەچرپەی خۆردەچنن
کانیەك ماچدەکەن
لێویان لەدەروونی تەرم دەکەوێ
ئەم هەوارە رەجم کراوە
هەوری سپی ….
کفنی بابردەو
ئەگریجەی شۆڕەژنی گەرمیانە
گەرمیان… ئەسپەشێی حەسرەت و
چاوگی ئەنفال و ژەهروخوێن
بویە گەوالەیەك بەسەرما بگرمێنێ
دەروونم بریسکە دەدات
گۆشەنیگام ….
گولە ئەستێرەی باڵوەریوە
بەتەنیایی….
لەبێدەنگی ئاسمان
ژاکانی خاك
بەربوونەوەی رۆحی ئەستێرەکان
زریان دەکەمە کەپر
باڕەش□ك ئاسنامەم لوول دەدات
سەرا بێك…
پەنجەکانم دەکا بەگژی دەستما
سەبەتەیەك لەهێشووە وشە
لەسینەمدا دەتەقنەوە
شنەبای ئارام و

خواوەندی جوودایی
لەنێو سەمفۆنیای بێدەنگیا
بەپاکی ئاشنام بکە
گڤەی ئەم دەنگە لەهەناوما شیکەرەوە
چیتر مەمدەرە دەستی قەدەری ئاوەوە
لەژوانگەی خنکانێکا بەمردن بسمیلمکە
من لەگوناه هەڵکێشراوم
لەبەرائەت دەسرازەیان بۆ چنیوم
تازە لەسەدا تێناگەم
ماڵەکەمەم لەگۆڕی غەریبان کپترە
لەکوێ لەم سەفەری عەشقە
بەگرمەی کەوتنەخوارەوەی هەور
تەقینەوەی ئەستێرەیەك رادێم
بەحەوت ئاسمانەوە…
لەشیلەی حەزێکا دانامرکێم
چۆن لەخەندەی چڕێکا
چۆوپێ دەردەکەم
بۆ بەم سووتانەم…
لەخۆرم نزیك دەکەیتەوە
لەبەرامەی گڵو باران دامدەبڕێنی
ئەم عومرەم لە خەڵوەتی دەروێشان درێژترە
ئیتر بۆ دەفی دڵم دەدەیت بەشانی رووباردا
بەرامبەر زریانو رەهێڵە یەقینم پێدەدۆڕینی
من دڵنیام ئەم هەورە پاڵتۆی گژوگیایە
چیاش برسێتی بە کوڵمی ئاونگێك دەسپێرێ
عومری ئێمەی نووسیوەتەوە
لە بادەی شەودا
دەنگەکان بە گوێمانا دەدات
بۆیە لە خۆم بێزاربم
ترس دەبێتە زایەڵەو
کێڵەوی تەنیایی بە دەروونمدا دەگوزەرێنێ
پەلگەزێڕینە رووەمەتم دەکاتە پەراوێزی تابلۆکان
پاشماوەی دەنگەکان ئاوێتەی رۆحم دەبن

ستار ئەحمەد

•

با و موژدە.. سەردار جاف

(من و با) وڕێنە بۆ يەک هەڵدەڕێژين
دەڵەمەی خەياڵدانی ئەو ئاڵۆسکاوە
سەرگوزشتەی داستانی بوون و نەبوونی
لە بيرچووە ، يا خزاوەتە دەرياوە
منيش لە نێو دەبەنگی غوربەتی خۆما
باوەش بە ڕەگی ئاو دەکەم
گێژەڵوکەيش نەی لەراندووم
خەياڵێکە و بۆ تەنيايی خۆی گرياوە
با لە باوکێکی ئەرستۆ و
دايکێکی گەرم هاوێرە
وڕێنەکانيشی جارجار
بە چرپ□ يەک دەيدرکێنێ
باوکم دەريا و دايکم خۆڵە
منی گێلکرد
بخولێمەوە لە سوسەی خۆم
نازانم من لە ئاتەشم
يا لە هەناوی بەفردام
يا حەرامزادەی سروشتم
کە خەياڵدانم بنکۆڵە
با پەردەی سەر ئيشقی لا دا
خولاوی نێو پانتايی ئەوينی ئەو بووم
شەيدا و مەست و
ئەو غايەڵەی پەيوەستيم بوو
باهۆڕی کرۆنای هێنا و لێی ئاڵانم
پەنام بۆ ئاوێکی ڕوون برد
کانی و ڕوبار و دەرياکان
لێم ياخی بوون
سەرنگونی نێو زريان و تۆفانيان بووم
ئاراميم لە بەر بڕا بوو
دەفەی سينەی يار دوا مەنزڵ
کەچی لەوێش لە بێ موژدەيی ناڵانم

16.09.2021
Deutschland – Bad Camberg

ئەو ژنەی ئەفسانەی بازاڕی ئازادی تێک شکاند.. ن.زکری کارتر- و. مەحمود عەبدوڵڵا

کەس گومانی نییە کە کتێبی "تیۆری گشتی" جۆن مینارد کینز- لە کاریگەرترین کتێبەکانی سەدەی بیست بو ،لە گۆڕەپانی سیاسەت و ئابوری. بەڵام خەڵک کەمتر دەزانێت کە کینز ئەو کتێبەی بەتەنهایی نەنوسیوە.بەڵکو تەوەرو گفتوگۆکانی ناو کتێبەکە، لە ئەنجامی گفتوگۆ لەگەڵ هاوکارانی پێک هاتوە ،لەوانە ئابوری زانی کارامە جۆن ڕابینسون . جۆن رابینسۆن تیۆریسەنێک بو ،کە کەمتر ناسراوە ، لەچاو هاوکارە پیاوەکانی. بەڵام وێناکردنی کەموکوڕیەکانی تیۆری بازاری ئازاد لەلایەن ئەووە، لەدنیای ئەمڕۆدا ئەهمیەتی پەیداکردوە.

کاتێک جۆن ڕابینسۆن لەساڵی (١٩٢٩) داخڵی زانکۆی کمبریج بو، کەس چاوەڕوان نەبو ،کە ببێتە گەورەترین ئابوریزانی سەدەی بیستەم،چ بگات بە سەدەی بیست ویەک.لەوکاتەدا تەمەنی ٢٦ساڵ بو،سێ ساڵی پێشتر ی لە هیندستان بەسەربردبو لەگەڵ هاوژینەکەی.بە ئەوەی پیشەو بەرپرسیاریەتێکی هەبێت. هاوسەرەکەی "استین" ئابوریزانێک بو،شەش ساڵ لە خۆی گەورەتربو،مامۆستای تایبەتی مناڵەکی (ماهاراجە)بو،کاتێک استین گەڕایەوە بەریتانیا تا پەیوەست بێت بە زانکۆی کمبیرجەوە،جۆن رابینسون کە پێشتر ئابوری خوێندبو،هەستی بەرزەفڕی هەبوو،بەڵام چوبووە ناو ژینگەیەکی دژە ژنەوە.زانستی ئابوری لەو زانکۆیەدا چەن ساڵ بو لەژێر سەیتەرەی" الفرید مارشاڵ"دابو، مارشاڵ کەسێک بو کە "هەستی دژە ژنی بەرابەر بو بە دەستکەوتە فکرییەکانی. مارشاڵ لەگەڵ ماری پیلی هاوسەرگیریکرد، پیلی یەکەم ئوستادی ژن بو لە بەشی ئابوری ئەو زانکۆیە.ئەلفرێد مارشاڵ بە ڕێگریکردن لە چاپکردنی کتێبەکەی ماری پیلی ،ژیانی پیشەیی ئەوی نابود کرد. ڕابینسۆنی توڕە ئاماژەی بەوەکرد ،کە

مارشاڵ لەگەڵ هاوژینەکەی وەک خزمەتکار یان سکرتێرێ ڕەفتاردەکات. بەڵام ڕابینسون لەبەراوانە تەڵەی پیلی کردەوە. ئەو دواتر تیۆرەکی نوێی تەرحکردکە میراسی فیکری مارشاڵی سەرەوبنکرد. تێگەیشتنی ئەمەی لەپەیوەندی نێوان ڕەقابەت وهێزی کار بەتەواوی گۆڕی. ئێستا داهێنانە بنیادیەکانی ڕابینسون لە زیندوکردنەوەی گفتوگۆکان لەبارەی چاکسازی، دژە قۆرخکاری گرنگی زۆری هەیە.

ئابوری مارشاڵی مەملەکەتێکی دەنشین بوو،خواست و خستنەڕوو، بەشێوەیەکی سروشتی بەهاوسەنگی دەگەن،و کرێکاران دەقیق بەئەندازەی ڕەنج و بەشداریان لەبەرهەم هێنان کرێیان پێدەدرێت.مادام کۆمپانیاکان ناچارن لەسەر نرخ وچەنیەتی کاڵاکانیان هەڤبەکە بکەن، بەکاربەران دەتوانن بە کڕینی کاڵای هەرزانتری مەرغوبتر لە کۆمپانیا ڕکابەرەکان ،ناچاریانبکەن بە باشتر کردنی جۆری کاڵاکان.بازار بەپێی نیازو پێویستی بەکاربەران کاردەکات و سەرۆەتی کۆمەڵگا زیاد دەکات.

ماری فریودەری ئەو باغی عەدەنە قۆرخکاریبوو،ئەگەر بەرهەم هێنەرێک پشکێکی گرنگی لەبازار هەبێت دەتوانێت خۆی لە ڕکابەری بپارێزێت، بەکاربەران ناچاردەکات کە ڕازیبن بە بەرزکردنەوەی نرخ،و کواڵیتی نزمتر و ڕێگری لە داهێنان و…مارشاڵ دانیپیادەنا کە بازار بەتەواوی ڕەقابەتی نییە، بەڵام دەیگوت ئەوە کاتییە،بازاڕەکان بەشێوەیەکی سروشتی ڕوو لە ڕەقابەتن، تەنیا قۆرخکاری تەواو دەتوانێت ڕێگربێت لەو مەیلی گەشەکردنە. بەڵام ڕابینسون چوارچێوەی ئەندێشەی مارشاڵی ئاوەژوکردەوە ئەولە ساڵی ١٩٣٣ لەکتێبی” دەورانی سازش”،واتا ئابوری ڕەقابەتی ناکامڵ ،بەڵگەی دەنایەوە کە مەسەلەی ڕەقابەت بەتەواوی پەیوەندی نییە بە ڕەقابەتی تەواو یان قۆرخکردنی تەواو،بازاڕەی ڕەقابەتی دەخەکی سروشتی نییە ،بەڵکو حاڵەتێکی- استثنائی – دەگمەنە،ئەو هاوسەنگییەی کە لەکۆتایدا بازاڕەکان پێیدەگەن هاوسەنگییەکە کە لەوێدا چاکسازیە پێشکەوتنخوازەکانی مارشاڵ دەوەستن و زۆر لەکەموکوڕیەکانی نیزامی قۆرخکاری دەردەکەون .

ئەمڕۆ دەبینین بەڵگەکانی رابینسون زیاتر هاوشێوەی کاری فەلسەفین تا ئابوری.لەدەورانی رابینسۆندا ئامادەکردنی ڕادەی بەرهەمهێنان و بەرهەمی ناخالصی ناوخۆیی و قازانج و هتد،هەموساڵێک ئەنجامنەدەدرا. ئەو هاوشێوەی ئابوریناسەبەرچاوەکانی تری سەردەمی خۆی ،نەتیجەکانی خۆی بەلێکۆڵینەوەی دەقیقی پیشە سازی تایبەت بەدەست نەهێنا ،بەڵکو کۆمەڵێ گریمانەیەکی سەبارەت بەڕەفتاری بازرگانی ئامادەکردپاشان بەمەبەستی ژمارەیەک قانونی گشتی ئەو گریمانانەی لە شیکردنەوەیەکی بیرکاریانەی زۆر ور د دانا، بەو جۆرە

لەدەیەی ١٩٣٠ هێزی ئەو بەڕێگانە هەم لەڕووی سودمەندی وهەم لە ڕووی کرداریبون پەیوەستبو بە سەرنجڕاکێشی زاتییان.

کارگەرترین چەکی رابینسۆن ئایدیایەکی نوێبو،کە ناوی نا "قۆرخکردنی کڕیار"، تێگەیشتن لە قۆرخکاری هەمیشە بەوجۆرەبووە ،کە یەک فرۆشیار نرخێکی دیاریکراو دەسەپێنێت بەسەر کڕیارانی بە توانا،وەک پیشەسازی نەوتی ویلایەتە یەکگرتوەکان لە سەرەتای سەدەی بیست. بەڵام بە بۆچونی رابینسۆن دیسان کڕیاریش دەتوانێت لە میوە قەدەغەکراوەکانی ڕەقابەتی ناتەواو ، سود وەرگرن

ئەگەر بەکاڵایەک تەنیا کڕیارێک هەبێت ئەوکڕیارە دەتوانێت نرخی خوازراوی خۆی بسەپێنێت،ئیتر جیاوازی نییە کەچەند فرۆشیار لەسەر ئەوکڕیارە پێشبڕکێ و منافەسەدەکەن،ئەوە قۆرغکردنی کڕیارە.

لەهەموو ئەوانە گرنگتر،ڕابینسۆن بەڕێگەی دەنایەوەکە کرێکار بەناونیشانی کەسانێک کە هێزی کاری خۆیان دەفرۆشن، تەقریبەن بەردەوام لە ڕوبەڕوبونەوەی خاوەنکارەکاندا کڕیاری هێزی کارەکەیانن، لەدۆخی چه وسادنەوەی قۆرغکردنی کڕیار دان ئەو مەسەلە هەونەریە لایەنی سیاسی هەیە ،لەدیدی ڕابینسۆن کرێی کرێکار زۆرکەمە،تەنانەت بەپێی پێوەرەکانی عەدالەتی کە گەورە کاهینانی بازاڕ ی ئازاد بەرنامەڕێژیان کردوە

لە مەفهومی کلاسیکی قۆرغکاریدا، ئابوریزانان و حقوقناسان زۆربەیان یەکێتیە کرێکاریەکانیان بە ڕێگری نا عادلانەی سەر ڕێگای ڕەقابەت دەزانن،چونکە لەجیاتی ئەوەی کە خاوەنکاران ئازادبن لەوەی کە لەسەر بەکار هێنانی تاک بەتاکی کرێکاران ململانێ بکەن،کرێکاران ئەوان ناچاردەکەن کە بە یەک "کارتێل" بێنە سەر مێزی گفتوگۆ و دانوستانبکەن.

لە دەیەی ١٩٢٠ ئابوری ناسی کاریگەری ئوتریشی لودڤیک فون میزس، ڕایگەیاند کە یەکێتیەکرێکاریەکان ڕێگرن لە بەرقەراری ڕەقابەتی عادلانەلەسەر کرێی کرێکاران.

لەچوارچێوەی بۆچونی رابینسۆن.ئەوە یەکێتیەکان نین کە دەبنە ڕێگر لەسەرڕێگای ڕەقابەت لەبازاڕی کاردا،بەڵکو جگە لە بواری تایبەت و دەگمەن، ماهیەتی بازاڕ دژی ڕەقابەتە. ڕابینسون لەپڕاکتیکدا سیاسەتی ڕەقابەتی وەک مەسەلەی حقوقی کار لەبەرچاودەگرت. ئەوکێشانەی ئەو دەیدیتن، بە زیادەڕەوی و چەند کۆمپانیایەکی گەورە پەیوەست نەبون کە بەلێک هەڵوەشانەوەیان چارەسەربن،ئەو پێیوابوو قۆرخکردنی کڕیار نەخشێکی باوی بازاڕی کارە،چارەسەرەکەی پێویستی بەهەوڵی قەرەبوکردنەوەی بەردەوامە لەسەرانسەری ئابوریدا

بەرلەوەی ڕابینسون کتێبی دەورانی سازش بڵاوبکاتەوە لەگەڵ نابیغەیەکیتری کمبریج" جۆن مینارد کینز" هاوکار بوو لەنوسینی کتێبەکەیدا "تیۆری گشتی کار قازازانج و پول، بەناوی ئەو واتا کینز، بەڵام ئەنجامی کارەکە بەهاوکاری ریچارد کارو ڕابینسون بوو.ئەو کتێبە بەبیروبۆچونی نوێ،شۆڕشێک بو لە ئابوری کورتهێنانی بودجەی دەوڵەت کۆمەککردنی توێژە زیانپێگەیشتوەکان و خەرجی ڕەخساندنی هەلیکار.کتێبەکەی کینز هاوشێوەی ڕابینسون جەختی دەکردەوەلەسەر ئەوەی کە کاری تەواو یەکێکی ترنیەلە ئایدیاڵەکانی ئابوری کلاسیک و بەرهەمی سروشتی بازاڕهەردوکیان لەو باوەڕەدابون دەبێت دەوڵەت پارە خەرجبکات بە کەم وکوڕی وکورتهێنانی بودجە،تاهەرکەس کە بیەوێت کاربکات کاری هەبێت.

بەهەمان شێوە کە کتێبەکەی کینز ڕێنمایی سیاسەت داڕێژەرانی سەدەی بیستی دەکرد،کتێبەکی ڕابینسۆنیش هەم خوێنەرانی زۆر بو،بەڵام زۆرتر بەواسیتەی جۆن کنت گالبرایت کە ئایدیاکانی ڕابینسۆنی لەکتێبەکەی خۆیدا بەکارهێنان بەڵام بە هاتنە مەیدانی میلتون فریدمان لەدەیەی 1970ئابوریزانان جارێکیتر بە چارەسەرکردنی کێشە گەورە کۆمەڵایەتیەکان بە هەماهەنگی سروشتی بازاڕی ئازاد هاتنە مەیدان، ڕابینسون لە ١٩٣٨ مرد کە وەک دەستە نەرینەکانی ناوبانگی نەبوو.

ئەمڕۆ بۆچون و تیۆرەکانی ڕابینسۆن جێگای سەرنجن.دوبارە تیۆری گشتی لە گەڵاڵەکردنی کۆمەڵێک لایحەی تەشویقی چەندملیۆن دۆلاری لەماوەی ساڵی ڕابردو دیاربو.لالەکردنەوەی دوبارە و بەردەوامی – قۆرخکردننی کەیار -دیسان نیشاندەری کاریگەری یە بەهەمان ئەندازە .کۆمەڵێک لە ئەزمونی ڕولەگەشەی ئەدەبی نیشانی دەدەن کە ئایدیاکانی ڕابینسۆن ڕاستبوون. زیادبونی سەنترالیزەی کۆمپانیاکان بوەهۆی ئەوەی کە مەسەلەی کرێی کرێکار لە بیست و پێنج ساڵی ڕابردو لەبەرچاو نەگیرێ ،ڕەقابەی ناتەواو نەک وجودی هەیە بەڵکو لە حاڵەتی بەهێزبونە ئابوریزانێک بەناوی سیمچا بارکای ڕێژەی کرێی لەدەستچوی کرێکارێک ی ئاسایی لەساڵێکدا بە ١٤ هەزار دۆلار دەخەمڵێنێت

برت کاوانا – قاضی محافەزەکاری دادگای باڵا لەماوەی دەسەڵاتیدا ساڵی ٢٠١٩ لەدژی کۆمپانیای ئەپڵ لە چەمکی "قۆرخکردنی کەیار"سودی وەرگرت"بەکاری هێنا "لە لێکۆڵینەوەیەک کە لەم دوایانەدا لەلایەن دیموکراتەکانی ئەنجومەنی نوێنەران ئەنجامدرا ،دەرکەوت کە کۆمپانیای ئەمازۆن کە هێزی قۆرخکردنی کەیار بەکاردێنێت کاتێک کە

داخەی بازاڕێکی خۆجێیی دەبێت کرێی کرێکاران و پێداویستییەکانیان کەمدەکات. لە دەورانێک کەهێزی کاری ڕێکخراو لاوازە دەرفەتی کار تەنها لە ژمارەیەک شاری گەورە چڕبەتەوە زیاتر بەشەکانی ویلایەتە یەکگرتوەکان بەکە بونەوەی کریاران پەنگیخواردەتەوە .

لەحاڵەی حازردا ئابوری زانان ئەو ئایدیایەیان وەلاناوەکە کورتهێنانی بودجە استسنائی بێت ، بەڵکو وەک بەشێکی سروشتی ئابوری حیساب دەکرێ،لەگەڵ ئەوەشدا ڕێنمایەکان پێویستن بە دڵنیابونەوە لەوەی کەکرێکاران کرێی شایستە وەردەگرن.لەکۆتایدا ڕابینسون دەگاتە ئەوشوێنەی کە شایستەی بوو…

ن.زکری کارتر
و.مەحمود عەبدوڵڵا

سەرچاوە:
The Woman Who Shattered The Myth Of The Free Market

ژیانی سوهرەوەردی لە ڕۆمانێکدا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

خوێندنەوەیەک بۆ ڕۆمانی قەلەندەر و قەڵا

ئەردەڵان عەبدوڵڵا

لە وتاری پێشوومدا باسی بنەما فکرییەکانی سوهرەوەردیم کرد، لەم وتارەشدا لەڕێگەی باسکردنی ڕۆمانی " قەلەندەرو قەڵا" وە، باسی هەندێک لایەنی شەخسی ئەم فەیلەسوف و عاریفە گەورەیە دەکەم.
لەناو ژانری ڕۆماندا، ڕۆمانی بیۆگرافی تایبەتمەندیی خۆی هەیە، پێش هەموو شتێک دەبێت ئەو کەسانەی کە ئەمجۆرە ڕۆمانانە دەنووسن، شارەزاییەکی ئەجگار باشیان لەبارەی مێژوو، کەسایەتیی، ژیانی شەخسیی و فکریی ئەو کەسەوە هەبێت کە لەبارەیەوە دەنووسن. ئەمجۆرە ڕۆمانانەش لەناو ئەدەبیاتی جیهاندا زۆرن و چێژی گەورەش بە خوێنەران دەبەخشن، لەهەمانکاتیشدا خوێنەر بەو کەسایەتیانە

دەناسرێن کە پێشتر نەیاناسیون. لەوانەیە بێت زۆرجار لەڕێگەی ڕۆمانەکەوە، باشتر لە فکری کەسێک یان فەیلەسوفێک ئاشناتر بین.
یەکێک لەو ڕۆمانە جوانانەی کە لەم بوارەدا نووسراون، ڕۆمانی "قەڵەندەر و قەڵا" یە لە نووسینی نووسەری ئێرانی یەحیا یەسریبی" یە، وەرگێڕی بەتوانا ئازاد بەرزنجی لە فارسییەوە کردوویەتی بەکوردی.
نووسەر زۆر شارەزاییە لە فکر و فەلسەفە بەگشتیی و سوهرەوەردیش بەتایبەتی. ئەو پاشخانە فکرییەش هاوکارییکردووە تاوەکو لە نووسینی ڕۆمانەکەیدا سەرکەوتوو بێت. خۆشبەختانە وەرگێڕی ڕۆمانەکەش هەم لە بواری فکریی و فەلسەفیدا شارەزاییە، هەمیش لە زمانی فارسیدا، هەرئەمەش وایکردووە کە لە وەرگێڕانەکەدا سەرکەوتوو بێت.
لێرەدا پێمخۆشە بەچەند دێڕێک ئەم ڕۆمانە جوانە بە خوێنەران بناسێنم، بەمشێوەیەش کەمێک باسی فکر و فەلسەفە و ژیانی شێخی سوهرەوەردیش بکەین.

ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە

وەکو لە پێشیشدا ئاماژەم پێکرد، ئەم ڕۆمانە باسی ژیانی شەخسیی و فکری فەیلەسوفی مەزنی کورد و خۆرهەڵاتیی و جیهانی سوهرەوەردیی دەکات. سەرەتای ڕۆمانەکە بە منداڵیی سوهرەوەردیی دەستپێدەکات، کاتێک شەو دایکی بەدیارییەوە چاودێریی دەکات و تەواو نیگەرانە، چونکە منداڵەکەی تایەکی بەهێزیی هەیە. گەرچی حەبەشی باوکی بەو شێوەیە نیگەران نییە. پاشان نووسەر وردە وردە دەزووی ڕۆمانەکە دەکاتەوە و سەرەتای ژیانی سوهرەوەردیمان بۆ باس دەکات. سوهرەوەردی هەر لەمنداڵییەوە نیشانەکانی بلیمەتیی و زیرەکی پێوە دیارە، بۆیە لە قووتابخانەی لای شێخ عەبدولڕەحمانی مامۆستای گوند، خۆشەویست دەبێت و دەیکاتە سەرپەرشتیاریی قووتابییەکانی تر و بە شێخی قووتابییەکان ناوی دەبات.
سوهرەوەردی خەون دەبینێت و پاشان بە مامۆستا و هاوڕێکانی دەگێڕێتەوە، لە خەونیدا باڵەکی هەیە و پاشان پیاوێکی پیر دەبینێت باڵێکی بەدەستەوەیە دەڵێت ئەمە باڵەکەی ترتە، تۆ ناتوانیت بە یەک باڵ بفڕیت، ئەویش دەیەوێت باڵەکەی دەستی بگرێت، بەڵام پیرەمەردەکە دوور دەکەوێتەوە دەفڕێت بۆ ئاسمان، ئەمیش بەدوایدا هاوار دەکات و داوای باڵەکەی دەکات.
دواتر مامۆستاکەی دەینێرێت بۆ لای خواجە عوبەید تاوەکو راڤەی خەونەکەی بۆ بکات. کە دەچێتە لای خواجە عوبەید ئەویش خەونەکەی بۆ

راڤە دەکات و دەڵێت: تۆ خودا بەهرەیەکی پێداویت، ئەمە باشەکیانە، ئەوەی تریشان دەبەت بەدوایدا بگەڕێیت ئەویش لە ڕێگەی مامۆستا و رابەرەکەوە فێری دەبیت و دەبەت بەدوایدا بگەڕێیت. ئەم خوێندنەش دەبێتە سەرەتایەکی گرنگ بۆ ئەم منداڵە و بۆ تەواوی ژیانی دەگۆڕێت و حەزی خوێندن و گەڕان بە دوای باڵی دووەمیدا، دەبێتە ژیان و خولیای. هەرواش دەکات، تەواوی ژیانی بە دوای گەڕان بەدوای مەعریفە و زانستی نوێدا دەگۆڕێت. سەرەتا دەچێتە شاری ئەسفەهان و لەوێ دەستدەکات بە خوێندن، لەرێشەوە کاروانی فێربوون و خوێندن دەستپێدەکات و پاشان دەچێتە مەراغە و ماردین و شام و دواجاریش لە شاری حەلەب دەگیرسێتەوە.

کێشەکە لەوەدایە ئەو قوتابخانانەی کە ئەو سەردانی دەکات، ناتوانن تینوێتی سوهرەوەردیی بشکێنن و خەون و خەیاڵەکانی زۆر لەوە گەورەترن. وەکو خۆشی لە دیالۆگێکیدا بۆ برادەرێکی دەڵێت:

” ئەوەی لە شەریعەتدا هاتووە و زاناکانی کەن گوتوویانە، ئەو زانیارییانەن کە لە بەردەستماندان و بە هیچ خۆماندووکردن و تەقەلایەکی نوێ، خراوەتە بەردەستی ئێمە، کەواتە ئەرکی ئێمە و ئەوانەی دوای ئێمە، لە خزمەتکردن بە زانستەکانی مرۆڤدا چییە؟ ئەگەر بواری زانستە ئەقڵییەکان قەدەغە و حەرام بکرێن، کەواتە کاری زانایان، جگە لە هەڵگرتنی کتێبە کۆنەکانی پێشینان چی دەبێت؟ ل46 ”

ئەو هەمیشە خوێندکارێکی ئاسایی نەبووە، هەمیشە چەکی پرسیاری ئامادەبووە، ئەمەش زۆرجار ڕووبەڕووی کێشەوگرفتی زۆری کردووە. بۆ نموونە کاتێک لای مامۆستا زەهیرولدین فارسی بوو، ڕۆژکیان پرسیاری زۆر دەکات، دوایی مامۆستاکە شێخ ئەحمەدی قوتابییەکانی خۆی دەنێرێتە لای سوهرەوەردیی، نیگەرانی مامۆستای پێ رادەگەیەنێت و پاشان ئامۆژگاری دەکات و دەڵێت:

” ئەگەر دەتەوێت ڕێزت لێ بگرن، ئەگەر دەتەوێت بە ئارامی بژیت، کەم قسە بکە، پرسیار مەکە، تا دەم بوەستە، سەر سەلامەتە. ل 55 “

بەڵام سوهرەوەردی ناتوانێت وەکو خوێندکارەکانی تر دەمی بگرێت و پرسیار نەکات، وەکو خۆشی دەڵێت:

” چۆن دەبێت مرۆڤ پرسیار نەکات! پرسیارکردن ڕۆحی مێشکی مرۆڤە، ئەگەر جەسارەت و توانای پرسیارکردن لە من بستێننەوە، دەنیام هیچم پێ نابەخشن.ل56 “

کاتێک خوێندن لە ئەسفەهان تەواو دەکات و دەگەڕێتەوە بۆ گوندەکەی خەیان، دایکی زۆر دڵخۆش دەبێت و دەیەوێت ژنی بۆ بخوازێت و لەپاڵ دایکیدا بژی، بەڵام وەکو دەڵێن ئاش لە خەیاڵێك و ئاشەوان لەخەیاڵێکی تر، سوهرەوەردیی لە خەون و خەیاڵێکی تردایە کە زۆر

جیاوازە لەوەی دایکی. کێشەی سەرەکی ئەو ئەوەیە، هەمیشە وەکو دەروێشێک بەدوای زانین و مەعریفەی نوێدا دەگەڕێت. وەکو خۆشی دەڵێت:

“تینووەتییەکی لە رادەبەدەر و سەیرم بۆ مەعریفە هەیە، دەچم بۆ مەراغە، یان هەر شوێنێکی تر، کە سەرچاوەی زانین بن، ئەوەی بیری لێ نەکەمەوە سەروەت و سامان و پلەوپایە و ژن و مناڵە، هەست دەکەم ئەمانە دەبنە کۆت و لە جووڵەم دەخەن. بۆ ساتێک چییە، سەروەتم نییە، تینوەتیی بۆ زانین و گڕی حەزێک بۆ گەڕان، وا لەناو دڵمدا! بارەکەشی کەڵەک کتێبە. ونبوویەک هەیە، کە دەبێت بۆ دوایدا بگەڕێم و لەم رێیەشدا هیچ شتێک ناتوانێت بەرم لێ بگرێت، مەگەر تیغی ئەجەل یان شمشێری جەهل و ئەرەیی. ل76”

هەربۆیە تەنها پشتی بە قوتابخانە ئیسلامییەکان نەبەست، بەڵکو هەوڵیدا لەناو ئاینەکانی تریشدا بەدوای هەقیقەت و مەعریفەدا بگەڕێت، بەتایبەتی ئایینی زەردەشتیی. کاتێک لە سوهرەوەردەوە بەرەو مەراغە دەچێت، لەرێگەدا چاوی بە پیاوێکی پیر دەکەوێت و ئەویش باسی موغێکی زەردەشتی بۆ دەکات، یەکسەر سوهرەوەردی رازی دەبێت و دەچێتە لای ئەو موغە زەردەشتییە و ماوەیەک لەوێندەر دەمێنێتەوە فێری عیرفان و زانستی زەردەشتی دەبێت.

جگە لە مەسەلەی عیرفان و گەڕان بەدوای زانستدا، لەرێ لای ئەو موغە زەردەشتییە، سوهرەوەردی لایەنێکی تری خۆی بۆ رووناک دەبێتەوە ئەویش خۆشەویستییە، لەرێ کچە شۆخ و شەنگی زەردەشتی ” سیندوخت” دەبینێت و عاشقی دەبێت، ئەم عیشقەش وەکو نوورێکی نەمر وایە و هەمیشە کاتێک تاریکی بەسەر دەروون و ناخیدا زاڵ دەبێت، سیندوخت بە خۆشەویستی خۆی رووناکی دەکاتەوە. ئەم کچە و ئەم عیشقە هەتا کۆتایی ژیانی لەگەڵیدا دەمێنێت، بەڵام بەشێوەیەکی خەیاڵی، لەمەشدا نووسەر زۆر سەرکەوتووو بوە لە باسکردنی ئەو حاڵەتە تایبەتییە خۆشەویستیی و عیشقە.

دواتر نووسەر هەوڵیداوە کاروانی ژیانی سوهرەوەردیی باس بکات و لەرێشدا ناوی زۆر شوێن و کەسایەتیی مێژوویی دێن. هەتا دواجار رۆمانەکەی دەباتە شاری حەلەب ئەمەش دەبێتە دوایین وێستگەی رۆمانەکە، هەر لەرێش ژیانی سوهرەوەردی بەشێوەیەکی تراژیدیی کۆتایی پێدێت، کاتێک کۆمەڵێک زانای ئایینی گوشار بۆ سەر دەسەڵات دەهێنن، کە دەبێت سوهرەوەردیی سزا بدرێت، چونکە کەسێکی کافر و دەرچووە لە ئایینی ئیسلام. دواجار لەم پیلانەیاندا سەردەکەون و لەپاش دادگاییکردنی لەلایەن کۆمەڵێک زاناوە، بڕیاری لە سێدارەدانی بۆ دەردەچێت. لەکاتێکدا زاهیر شای کوڕی سەلاحەدینی ئەیوبی زۆر هەگری سوهرەوەردیی دەبێت و حەزیش ناکات سزای بدات، بەڵام ئەویش

دواجار لە ژێر گوشاری باوکیدا بڕیارەکە جێبەجێ دەکات.

شێوازی نووسین

یەکێک لە خاڵە جوان و سەرکەوتووەکانی ئەم ڕۆمانە شێوازی نووسینەتی، بەڕاستی نووسەر زۆر جوان توانیویەتی لە ڕێگەی بەکارهێنانی شێوازێکی جوانی ئەدەبییەوە، ڕۆمانەکەی بڕازێنێتەوە و زۆربەی ڕەگەزەکانی ڕۆمانی بە باشی بەکارهێناوە لە پێش هەمووشیانەوە" دیالۆگ، داڕشتن و شیکردنەوەی کەسایەتییەکان، کات و شوێن، مەنەلۆگ، فلاش باگ" لەهەمووشی گرنگتر نووسەر لە باسکردنی کەسایەتییەکەیدا شێوازی " ماگی- ریالیزم، ریالیزمی سیحریی" بەکارهێناوە، ئەمەش زۆر کەم نووسەر تێیدا سەرکەوتوو دەبن، کەمن ئەوانەی دەتوانن ئەم شێوازە بەکار بهێنن. ئەم شێوازی ماگی ریالیزمەش چێژی زیاتر بە خوێنەر دەبەخشێت و زیاتر تێکەڵی دەکات لەگەڵ ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە.

خۆشەویستی

جگە لە پرسی فکریی و فەلسەفیی، چیرۆکی خۆشەویستی بابەتێکی گرنگی تری ناو ئەم ڕۆمانەیە. نووسەر هەوڵیداوە لایەنێکی تری ژیانی ئەم کەڵە فەیلەسوفەمان بۆ باسبکات و کاریگەریی خۆشەویستی بەسەر ئەم کەسایەتییە فکریی و ئاینییەوە دەربخات. سیندوخت هەتا کۆتایی ڕۆمانەکە بەشێوەیەکی خەیاڵئامێز، دەبێتە تارماییەک و هەمیشە لە ناخ و دڵ و دەروونی سوهرەوەردیدا دەمێنێتەوە. ئەوەی نوێ بوو بە من، شیکردنەوە وشەی " عیشقە" ، ئەم وشە عەرەبییە مانای گیاییەک دەگەیەنێت کە لە دارەکەوە دەئاڵێت و تەواوی لق و پۆپەکانی دەگرێتەوەو هەموو ئاو و وزەی دارەکە دەبات و هەتا لەکۆتاییدا وشکی دەکات. پێدەچێت عەرەب لە هەڵبژاردنی ئەم وشەیەدا زۆر سەرکەوتووبن، چونکە لەڕاستیشدا عیشق وایە، هەتا کەسەکە نەسووتێنێت واز ناهێنێت، مەبەستم سووتانی ڕۆحییە.

چەند بابەتێکی گرنگ

وەکو وتم ئەم ڕۆمانە جگە لەوەی زیاتر باسی ژیانی تایبەتی سوهرەوەردیی دەکات، بەڵام لەپەنا ئەوەشدا باسی کۆمەڵێک بابەتی فکریی و فەلسەفییش دەکات، تاڕادەیەکی باش لەڕووی فکرییەوە سوهرەوەردیی بە خوێنەر دەناسێنێت.
کاتێک کە موغە زەردەشتییەکە دەبینێت، کۆمەڵێک قسەوباسی فکریی و

ئایینی و فەلسەفیی باس دەکەن. موغەکە دەڵێت:
“لە فەلسەفەدا سەرچاوەی جیهان بوونە و وەهاش وەسف دەکرێت، کە خۆی پەیوەستە و پەیوەستی بە هیچیش نییە، لە حیکمەتی خوسرەوانیدا سەرچاوەی جیهان مینوی پاکە، مینووش واتە عەقڵ. لەم حیکمەتەدا جیهان لە ڕووناکیی سەرشار و ڕۆح و ئەقڵەوە پەیدا بووەو سەرچاوەی جیهانیش داناییە.ل100
لە شوێنێکی تردا باسی گرنگی گەیشتن بە زانینی “حس”ی دەکات و چاوی ناخ، کە ئەویش حاڵەتێکی عیرفانیی و تەسەوفە. لە زاری موغەکەوە دەڵێت:
” کاتێک زانینی مەزنەیی دێتە ئاراوە، مەسەلەی کفر و ئیمان نامێنێت، چونکە باوەڕداریی و بێباوەڕیی، پەیوەستن بە جیهانی خودئاگاییەوە، لە جیهانی خودئاگاییدا مەودا هەیە لە نێوان ئاگامەندی و ڕاستیدا. وەختێک ئینسان دەبێتە خاوەنی بینینی دەروونی یان بینین بە چاوی ناخ ڕاستەوخۆ بە هەقیقەت دەگات، ئیدی شتێک نامێنێتەوە بە کوفر و ئیمان، چونکە ئەو زانینە خۆی دەبێتە زانراو نەک خەبەر لە زانروا بدات، ئەو زانستە زانیننین نییە بەڵکە بینینە ، ئاگاماندی دەبێتە خودی ڕاستی خۆی، نەک شتێک کە لەڕاستیدا مەودای هەبێت. ل 107

جیهانی بوون

بابەتێکی گرنگی تر کە نووسەر ئاماژەی پێداوە مەسەلەی جیهانی بوونە، ئەمەش لەزاری موغەکە باسی لێوە دەکات و دەڵێت:
” جیهانی بوون بریتییە لە کەمەڵێک ڕووناکیی و تاریکی، تەواوی گەوهەرە ڕووناکەکان ، ئاسمانین و جەستە و ماددە ناگرنەوەو ئەمانە جیهانی مینوو ” عەقڵین” پێکدەهێنن. بەڵام جیهانی هەستپێکراو، واتە جیهانی جەستەیی و ماددیی، تاریکە و پێی دەگوترێت گێتی. لەهەر کوێیەک گیان هەبێت ڕووناکی هەیە، بەڵام لەم نێوەندەدا، ئینسان تایبەتمەندییەکی هەیە، کە خاوەنی بینینە بە دیدەی ناخ و توانای بەدەستهێنانی زانینەکانی هەیە لەڕێی مەزەندەوە” حدس” ەوە.ل 116
جێگەی ئاماژەیە زۆرجار نووسەر هەوڵیداوە بۆچوونە فکرییەکانی سوهرەوەردی لە زاریی خۆیی و ئەم موغە زەردەشتییەوە باس بکات.

سەرچاوەی زانین خۆتی
بابەتێکی فەلسەفیی تر مەسەلەی ناخی مرۆڤە، ئەمەش بە پێی بۆچوونی ئەفلاتونی فەیلەسوفی یۆنانی بێت، سەرچاوەی زانین ناخی مرۆڤ خۆیەتی، ئەم کاریگەرییەش زۆر بە فکری سوهرەوەردیدا هەبووە.

ئەمجارە لە زاری شێخ تاهیرەوە ئەم باسە باس دەکات و دەڵێت:
“تۆ خۆت مامۆستای خۆتیت، دواجار ئەوانی تریش هەر ئەوەندەی من و تۆ دەزانن، دەبێ سەرچاوەی کانیاوی زانین لە ناخ و دەروونی خۆتەوە هەڵبقووڵێت، ل 151

خۆت پزیشکی خۆت بە!
پاشان لە شوێنێکی تردا لەزاری دەروێشێکەوە درێژە بەم باسە دەدات و کاتێک سوهرەوەردی پێی دەڵێت: دەستم دامێنەت، یاریدەم بدە، ببە بە پزیشکم.
ئەویش لە وەڵامدا پێی دەڵێت:
” تۆ خۆت پزیشکی خۆتیت! کەس ناتوانێت ببێت بە پزیشکی کەسێکی تر، تینوو بە، بەڵام با تینوێتیت رووی لە خۆت بێت و ئاوی کارێزی دەروونی خۆت بخۆرەوە، هەرچییەکت بوێت، لە ماڵەکەی خۆتدا هەیە.ل 181
خەڵکی جاهیل و قسەکردن
بابەتێکی فکری تر مەسەلەی خەڵکی نوخبە و خەڵکی جاهیلە، لەهەمانکاتیشدا چۆنێتی مامەڵەکردنی نێوان ئەم دووانە باس دەکات.
لە زاری شێخ تاهیرەوە ئەم بابەتە باس دەکات و دەڵێت:
“قسەکردن لەهەموو شوێنێک هەڵەیە، پرسیارکردنیش لەهەموو کەسێک هەڵەیە. مرۆق نابێت لە قسەکردندا بە خەڵکی شایستە درێخی بکات. بەڵام خەڵکی ناشایستە و نامۆ بە هەقیقەت، وەکو ئەو پڵیتەیە وایە، کە لەجیاتی زەیت، بە ئاو تەڕ بووبێت، چەند بتەوێت دایبگرسێنیت، داناگیرسێت، قسەی ئەهلی دڵ، لە ئاگر و رووناکی خاڵی نییە، وەلێ ئاگر و رووناکی لە مۆم بەر دەبێت نەک لە پڵیتەی تەڕ. ل 145

عەقڵ

عەقڵ تەوەری سەرەکی بیرکردنەوەی سوهرەوەردییە، لە زۆر شوێندا باسی ئەم بابەتەی کردووە. لە زاری سوهرەوەردییەوە دەڵێت:
“عەقڵ تاکە ئامڕازە کە مرۆق لە گیانەوەر جیا دەکاتەوە، ژیریی واتە پێیبردن بەو یاسا و رێسا و بنەما روون و بەردەوامانەی دەکرێ لە رێیانەوە تەفسیری بوون بکەین. عەقڵ تاقە رێگە و ئامڕازی ئادەمیزادە بۆ ڕاڤەکردن و رێکخستنی ئەزموونە هەستییەکان.
پاشانیش دەڵێت:
من نرخی ئەقڵ و ئەنجامگیریی ژیان دەزانم، بەڵام لە هەمان کاتدا، نابێت زەوق و زانینە زەوقییەکانیش فەرامۆش بکەین. ل222

حاڵەتی رۆحی تایبەت

کاتێک لەگەڵ دەرویش بەڵخی دەبێت ئەو داوای لێدەکات کە سەیری دواوە بکات، سەیر دەکات کەسێک هەمان سیما و دەموچاوی ئەوی هەیە، پاشان رێزێک جەستەی خۆی بینی، تا دەگاتە خۆر، تارادەیەک هەموویان لەیەک دەچوون. ل 215

ئەم حاڵەتەش زیاتر دەچێتە قالبی ماگی” سیحرئامێزەوە’ هەرچەندە ئەمجۆرە حاڵەتانەش لەناو عالەمی تەسەوف و عیرفاندا بوونی هەیە.

بۆچوونی لە بارەی دەسەڵاتەوە

سوهرەوەردی خاوەنی دیدگای تایبەت بەخۆی بووە لەبارەی دەسەڵاتەوە، کە تەواو پێچەوانەی ئەو دیدگایە بووە کە لەوکاتدا زاڵبووە. لەکاتی ئامۆژگارییکردنی زاهیر شادا سوهرەوەردی دەڵێت:

سێ شت گرنگن:

یەکەم: رێز لە کەسایەتیی و پایەی و رێزی هاووڵاتییان بگریت. دەستماچکردن و کڕنووشی خەڵک بۆت، هیچ لە تۆ زیاد ناکات، بگرە ئەوە دەبێتە نیشانەیەک بۆ بچووکیی و جەهلی تۆ، کە بە سووککردنی خەڵکی، خۆت بە گەورە بزانیت. ئەو کەسەی کڕیاری ستایش و مەرایییە، مرۆڤێکی خۆپەرستە و پڕە لە گرێی خۆ بەکەمزانین.

دووەم: هەموو میر و زانایەک دەبێت بیر لە پاراستن و پشتیوانیکردن لە خەڵک بکاتەوە، نەک پاراستن و پشتیوانیکردن لە خوا! چونکە خوا پێویستی بەپشتیوانیی کەس نییە و لە هیچی کەم نییە، بەڵکە ئەوە خەڵک و ئادەمیزادەکانن، کە پێویستیان بە میهرەبانیی و پشتوانییە، لەبەر ئەوە نابێت بە بیانوی بەرگرییکردن لە خوا و دینەوە، ستەم لە خەڵک بکەیت، یان بە بیانوی جیهاد و زەکاتەوە، دەست بە رۆح و سەر و ماڵی خەڵکیدا بگریت.

سێهەم: ئەوەی پێیدەڵێن بەیتولماڵ. عومەر رۆژێکیان لە سەلمانی پرسی، من خەلیفەیەکی راستەقینەم یان نا؟ سەلمان لە وەڵامدا گوتی: ئەگەر بە ناهەق درهەمێک لە خەڵك وەرنەگریت و بە ناهەقیش درهەمێک خەرج نەکەیت، ئەوا خەلیفەیەکی راستەقینەیت، ئەگینا نەخێر. ل 281

پاشان لە شوێنێکی تردا بەمجۆرە وەسفی فەرمانڕەوا دەکات و دەڵێت:

” ئەو کەسانەی دەسەڵات دەگرنە ئەستۆ دەبێت لەوانی تر داناتر بن و لەڕووی رەفتار و پەروەردەوە لەوانی تر بەئاگاتربن. ئەگەر دەسەڵات بکەوێتە دەستی کەسانێکی ناشایستە، وەکو ئەوە وایە گوێزان بدەیتە دەست کەسێکی شێت. ل317

پاشگەزنەبوونەوە و داکۆکیکردن لە خۆی

یەکێک لە خاڵە جوانەکانی ژیانی سوهرەوەردیی مەسەلەی داکۆیکردن بووە لە بیروباوەڕی خۆی، ئامad□ بووە لەپێناو ئەو بیروباوەڕانەی

خۆی، ژیانی بکاتە قوربانی. لە هەمووشی گرنگتر هیچ کاتێک سازشی لەو بەچوونانەی نەکردووە. تەنانەت کاتێک دواجار بەیاری لە سەدارەدانی بۆ دەردەچێت، زاهیر شا لەڕێگەی نێردراوەکەوە هەواڵی بۆ دەنێرێت کە بەڵکو پەشیمان بێتەوە، بۆئەوەی سزای مەرگی بەسەردا نەسەپێت، بەڵام ئەو رازی نابێت و لە وەڵامدا بۆ نێردراوی زاهیر شا دەڵێت:
” ئەگەر بە بارتەقای کێوەکان ئاڵتوون بخەنە بەر پێم، یان هەموو شمشێرەکانی دونیا بخەنە سەر ملم و هەموو تیرەکان دەی من بکەنە نیشانە، تازە لەو ڕێیەی گرتوومەتە بەر، گەڕانەوەم نییە. ل336
جەنگەی ئاماژەیە نووسەر زۆر بەجوانی توانیویەتی وەسفی ئەو دادگاییە بکات کە بۆ سوهرەوەردیی دانرا بوو، کە لەپاش دادگاییکردنەکەی سوکراتەوە، بە یەکێک لە دادگا بەدناوەکانی مێژووی فکر و فەلسەفە دادەنرێت. تێیدا فەیلەسوفێک لەبەر بەچوونە فکرییەکانی سزای مەرگی بەسەردا دەسەپێت.

دواقسە

دیارە ئەم ڕۆمانە جگە لەم بابەتانەی سەرەوە، کۆمەڵێک تەوەری کۆمەڵایەتیی و فکریی و سیاسیی تر لە خۆ دەگرێت کە لێرەدا ناتوانین باسی هەموویان بکەین. من تەنها ویستم بەرچاوڕوونییەک بە خوێنەر بدەم. بەگشتیش ڕۆمانەکە چ لەڕووی ناوەڕۆک و شێوازیشەوە مایەی دەستخۆشییە و نووسەر ئەوپەڕی لێهاتوویی خۆی بەکارهێناوە بۆ نووسینی ئەم ڕۆمانە و ناساندنی فکر و فەلسەفە و ژیانی شەخسی یەکێک لە فەیلەسوفە مەزنەکانی خۆرهەڵات و جیهان.
لەکۆتاییدا دەستخۆشی لە کاک ئازاد بەرزنجی دەکەین بۆ ئەم کارە جوانەی، هیوای لەشساغیی و کاری جوانتری بۆ دەخوازین.

-________________________

سەرچاوە:

یەحیا یەسریبی. قەڵەندەر و قەڵا. ئازاد بەرزنجی لە فارسییەوە کردوویە بە کوردی. دەزگای غەزەلنووس بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە. سلێمانی 2021

فلاشباک..13.. ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی
بەشی سیانزە

ئەمڕۆ، رۆژی لە دایکبوونمە، بۆ من جەژنی لە دایکبوون هیچ مانایەکی نییە، بۆچی هاتنە ناو دنیایەکی پڕ ئازار و خوێنی بەدینەهاتوو، جەژن بێت!؟ دەبێت لە بناغەوە بەم وشەیەدا بچێینەوە، ئەگەر جەژن واتای شادییە، ئەوە هاتنە دنیای مرۆڤ بۆ ناو ئەم جیهانە جەنجاڵ و ناشرین و پڕ چەرمەسەرییە، دەبێ شادییەکەی لە کوێدا بێت؟. شتێک ئێستا یارمەتیم یدات هەناسە بدەم، تەنیا موزیکە، خۆ لە خۆڕا نییە، “نیتشە” پایەی موزیک لە سەرووی فەلسەفەوە دادەنێت!!. هاوڕێیەک لە شام گەڕابووەوە گوایە چەند کاسێتەکی هێنابوو کە چەند پارچە موزیکی “سێبستیان باخ و مۆزارت”ی لەسەر بووە، بەڵام بەداخەوە هەواڵی ئەوەم پێگەیشت ئەو هاوڕێیە لە رێگای سلێمانی- دوکان، تووشی رووداوی هاتوچۆ بووە و بریندارە، رووم نییە لەم کاتە هەستەوەرەدا داوای خۆراکە رۆحییەکەم بکەم.
ماوەی یەک هەفتەیە لە ماڵەوە لە ژووری نووسینی خۆم نەهاتوومەتە دەرەوە، تەنیا دەخوێنمەوە، رقم لە دەرەوەیە کە پڕیەتی لە تابلۆی قێزەون، پڕیەتی لە ئەکشنی بریندارکەر. هیچ سیمایەکی ژیان بە چێ و چاوی خەڵکی ئەمەوە نییە. هەموو تاکێک هەست بە گرێی “ئۆدیب”ی خۆی دەکات و ویژدانی بیمارە. ئێمە لە کۆمەڵگەیەک دەژین خاڵییە لە ئیرۆسییەت. وەک فۆکۆ دەڵێت “ژیاری ئێمە هونەری ئیرۆتیکای تێدا نییە”. ئیدی کوردی ژێر چەپۆکی دەستی نەتەوەی سەردەستی عەرەب، فارس، تورک و ناسیۆنالیزمی خێڵەکی ئەو نەتەوانە، چوزانێ ئێرۆتیکا چییە، ئەو لە مێژوودا تەنیا خەمی پارووە نانێکی هەبووە، یان ساباتێک نەکەوێتە ژێر جەوری ستەم و پێستاڵی بێگانە. مەزنترین خەونی ئەوە بووە فڕۆکە و کۆپتەر لەسەر ئاسمانی گوندەکەی نەبینێ.
خەریکە منیش هەستە ناسیۆنالیستییەکەم دەبزوێ، بەڵام پێکەنینم بە خۆم دێت، پێموایە بە وڕێنەکانی من، لەکۆمەڵگەیەکدا کە بڕوایەکی کۆنکرێتی بە خورافە و ساناتۆس و خۆڕایەتی هەیە، شتێک دەگۆڕێ، جاری وا هەیە مەست دەبم و بە سێبەرە گەورەکەی خۆم، باڵ فش دەکەمەوە، کەچی لە واقیعدا گەردێکی بچووکم، قسەی من و تەرحی من، نەک گوێی لێ ناگیرێ، بەڵکو هێشتا بڤەیە، خەڵکی دەڵێن تۆ شێت بوویت یان ئەوەندە سەرت بەسەر کتێبدا داگرتووە مێشکت شڵەقاوە،

ئەگینا ئەم قسە هەڵەق و بەلاقانە چییە؟. ئەرێ بە ڕاست من شێت بووم یان مەشکم شێواوە؟. ئەگەر شێتیش بم، ئەی پەندە کوردییەکە ناڵێت “قسە لە مناڵ یان لە شێت”؟.
لەبەر خەمەوە ئەم چەند دێڕەم نووسی وەک مسەدەی بابەتێک، ئیتر نازانم لە دایک ئەبێ یان هەر لاپەڕەیە ڕەشکردنەوەیەکی “لە نێو دنیای خەیاڵات نقووم بووم، زووتر بڕوام بە دەنادەنی گیانەکان هەبوو، ئێستا بیروڕا ماتریالیستییەکان ئەو باوەڕەی کۆنکرێتییەیان هەڵوەشاندوومەتەوە، ڕەنگبێ جاروبار، بەشێوەی مەجازی بەکاری بهێنم، لە نموونەی ئەو هەستە پڕ نارسیزمەی لە بارەی خەمەوە هەمە، وەک ئەوەی بمەوێ بڵێم بەر لە هەزاران ساڵ، من گوڵێکی سوور بووم کە بە دیاری بۆ مەعشوقەکیان بردووە، یان لە گیانی سوارچاکێکەوە هاتووم، کە سەفەری ژیانی تەنیا ڕێگایەک بووە بەرەو دەی یار”. زۆر سەیرە لەنێوان مارکس و نیتشەدا ڕاوەستاوم! ئاخر شێتێکی وەک من نەبێ، کە ئەتوانێ ئەو دوو جەمسەرەی گەرمی و ساردیی لە خۆیدا کۆبکاتەوە؟، بە جەستە لاواز و بە باڵا بچووکم، بەڵام گەورەیی و بەرینی ڕەحم هێندەی هەموو کەونە.
لەڕۆژی لە دایکبوونما ئەم چەند دێڕە لەسەر کارتێک ئەکەمە دیاری بۆ یار “وەرە خەمان بدەینە بەر شەپۆلەکانی دەریا تا خەمی قووڵی ناخمان بشواتەوە، وەرە ببینە شەپۆلێکی شێتی دەریا تا کەنارمان لە خاشاکی پێی مرۆڤ پاک بکەینەوە”. دڵنیاش نیم ئایا لە کرێکی مەبەستم تێئەگات یان نا؟ بەڵام هەر بۆی ئەنووسم تا تێئەگات!.

3-8-1998

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 45-48 کتێبی “فلاشباک”چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

کورد وشەیی مۆدێرنیتە.. مەحمود عەبدوڵڵا

بۆ تێگەیشتن لە مۆدێرنیتە، لەکێشەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوین تێناگەین،لەهێرشەکانی دەوڵەتی تورکیش هەروەها . کاتێک ئۆجالان

دەڵێت سەدەی بیست ویەک سەرەڕای ئەگەری سەرکەوتن بۆکوورد ، ئەگەری جینۆسایدیش لەئارادایە.ئەمە تەنیا پەیوەست نییە بەفاشیزمی دەوڵەت نەتەوەی تورک بەڵکو پەیوەندی بە بناغەی مۆدێرنیتەوە هەیە.دەبێت ئێمە لەمۆدێرنیتەو بنەماکانی تێبگەین هاوکات لەوداڕوخان وئاستنزمیەی سیاسەت و مرۆڤیش تێبگەین، کە نیچە وەک گەورەترین مەترسی دەیبینێت بۆسەر مرۆڤایەتی،بەتایبەت داڕوخانی فەلسەفە و بچوکبونەوەو تایبەتمەندبونی و بون بەپسپۆڕی .یان بەواتایەکیتر مەترسی داگیرکردنی عەرشی فەلسەفە لەلایەن زانستەوە. کە نیچە مەترسیەکەی دەبینی و پێشبینی هزرڤانانی نوێی دەکرد بۆ ئەوەی بێن مرۆڤ لەوداڕوخانە و لەم ماڵیبون و گەمژایەتیەی زاناکان دەیکەن دوای ئەوەی لە هەردو سەروەر دین و فەلسەفە ڕزگاریان بوو.
کاتێک دەڵێین جینۆساید لەبناغەی مۆدێرنیتەدایە لەبەر ئەوەیە کە بیری مۆدێرن هەڵگری ئایدیاو بیرۆکەی پێشکەوتنە،ئەمەش دروشمێک یان بیرۆکەی□ک□ی بەتەواوی هەڵەیە لەدیدی نیچە وە .چونکە بای□تی پێشکەوتن لە کێشەدایە لەگەڵ کلتورەکانی تر و بەردەوام هەوڵی مارژیناڵیزە و پەراوێزی کلتورەکانیتر دەکات، واتا بیری مۆدێرن هەرلەسەرەتاوە لەگەڵ هەندێک کێشە دەرگیربووە،کە بەبێ ڕزگاربون لێیان لە جین□ساید ڕزگاری نا بێت ،چونکە بەبێ ڕزگاربون لەدوالیزمی پێشکەوتو ودواکەوتو مرۆڤایەتی بەتایبەت کۆمەڵگەکانی دەرەوەیی شارستانیەتی ڕۆژئاوا لەمەترسی تواندنەوە ڕزگاریان نا بێت. جیالەوەی کۆمەڵگە ئەوروپیەکان ئێستا لەسەردەمی ئینحیلال دەدەژین و بونە مێگەلی مۆدێرن، بە قەولی نیچە لە ڕێکخستنی سیاسیدا گەیشتونەتە ئاستی داڕوخان، ئەوا سورن لەسەر تواندنەوەی کۆمەڵگا ڕۆژه□اتیەکان تەنانەت لەناو خودی خۆیشیدا شارستانیەتی ئەوروپا لەدژایەتیدا یە لەگەڵ هەر تەرزە ژیان و ئەخلاقێکیتر، ئەخلاقی باڵا. بۆیە ئەمڕۆ ئەو روپا کە بانگەشەی ئەخلاق دەکات و دەڵێت"من ئەخلاقم" وەک سەگ گاز لە هەر فەلسەفەکارێکیتر دەگرن واتا فەلسەفەکار ی نوێ ،نا مەسیحی و نائەوروپی ودژی فیترەی مێگەل ،ئەو فەلسەفە کارەی زەمینە بۆ مرۆڤی باڵا خۆشدەکات.
ئەوەی شارەزایی هزری نیچ□ بێت دەزانێت ئۆجالان مرۆڤی باڵایە، یان ئەو هەورە قوڕس و بروسکەیە موژدەی مرۆڤی باڵایە. کە ئەوسەگانەی هێشتا لەداڵانەکانی ئەوروپا خەریکی وەڕینن گەلەکۆمەکیان لێکرد. ئەوە مۆدێرنیتەی سەرمایەدارییە کە دژی گەریلایە ،ئەو شارستانیەتی ڕۆژئاواو سەرمایەداری فەتحکارە لەدژی ئاپۆ و پەکەکە …کە هەوڵدەدات بۆ ئایندە،ئەو مرۆڤەیە کە زەردەشتی نیچە مژدەی دەدا لەدژی مێگەلی ناو مەترە پۆڵەکان. ئەومرۆڤەی کە هیچ شتێک ی بۆخۆی ناوێت هەموو ڕۆحی خۆی دەبەخشێت تا خانو بۆ مرۆڤی باڵا ، مرۆڤی

ئایندە دروستبکات.بۆیە ئەگەر لە مۆدێرنیتە تێبگەین لەو ڕۆحە سەرچە و پێشکەوتنخوازەی مۆدێرنە تێبگەین ئەوسا دەزانین ئەوەی لەدژی گەریلا پێیەوەو دەکرێت تەنها لەدژی گەریلا نییە وەک کورد بەڵکو لەدژی ئایندەیە لەدژی مرۆڤی ئایندەیە ئەو مرۆڤەی کە دەیەوێت لەوقەدەرە ڕزگاری بێت کە بەسەریدا سەپاوە . بەڵام کاهینەکانی بازاڕ و ئابوری سەرمایەداری و نیولیبڕالیزم وەک ئایدیۆلۆژیای سەرمایەداری ڕێگرن لە بەردەم لەدایکبونی مرۆڤی باڵا .

مەحمود عەبدوڵڵا

سۆناتای لەخاچدان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

داهۆڵەی جەستە خوێن لەتکاوەکان،
هێنرایەوە ژێر خەڕەکی قەترانی،،
ئێمەین هەزاران جار لە خاچ ئەدرێین ونامرین ..
بە پروشەی مەرگەساتی نوێ ،،
زیندوو ئەبینەوە،،
فڕۆکەجەنگیە مۆدێرنەکان،،
وەک واشەی دەنووک بە لاشەی چڵاوی ژنی..
تابووت، منداڵی خەڵوز و پیاوی شکست،،
بەشەو دەن و..
وەک گورگی سپی هار،،
کەڵبەی نەشتەریانە..
لە جەستەی شەقار شەقاری خاکێکی سوتماک،،
شاریش هێشتا لە ژێر لولەی تفەنگی دەڕاوی..
دزو جەردەی براکانە،
فڕۆکە نوێکانیش.
جارێکی تر بە بەرچاوی فریشتە باڵسوتاوەکان…
ڕاوی ئەستێرە و مانگ و گزنگە،،
دوێنێ و ئەمڕۆ و سبەینێش،

ڕۆحی دزراومانیان لە خاچداینەوە،،
هەلاکۆیەک جارێکی تر لە بەرگی ئیبلیسدایە،،
دەڵێی منم فریادڕەس ،،و،، دوامکەون،،
بە مەملەکەتی خەڕەکی درۆ،،
پەیامبەرێکی ساختەش ،،،
چرایەکی کزی هێناوە،،
هەزاران موریدی خەوڵێکەوتووی ..
ڕاکێشاوەتە تەمتومانی بێئاگایی مێژویەک،،
سوور بە گریانی هەوری ئاوس بە تێکشکان،،
پاڵەوانێکی بەزیویش سپێدە نیە،،
نەیەتە دەرگای نزرگەی ئەرخەوانییەکەی کازیوەمان،،
باڵەخانەیەک لە خەیاڵ و ئەفسانە.. و..
دوکەڵمان بە هەڵئەچنێ،،
جەنگیزخانێکی نوێ ،،
هەموو ڕیشەڵە سپییەکانی بەرائەتی..
لە قەتماخەی خوێنمانا گەوزاند،،
باکمان نیە چیتر ،،
وەک پەیکەرێک لە سەناتای مەرگی ناوەختە،،
بە بارتەقای سوتماکی سووری ..
مێژووی داری زەڵی بوون،،
خۆڵی جەستەمان بکەنە زەریای چوارمەخەکراو،،
ئاهەنگی مەرگەساتی ئێمەیە،،
جیهانێک بە زمان و چاو و هەست،،
لە سەرابا نامان بینێ،
پەلە تارماییەکین،،
دێین و ئەچین،،
سەرمان لەلاشەمان جیائەکەنەوە ،،
هەر بە تراژیدیای دڕدانی خۆمان زەردەخەنەمانە،،
تیر لە ڕۆحمان ئەچەقێنن،
لە خاچمان ئەدەن،،
هەزار جار ئەمرین و..
هەزارجار زیندوو،،
جەلادەکانمان دێن و ئەڕۆن،
بە ماسکی جیاواز،،،
بە ئاڵای ڕەش و سپی و زەردو و مۆرو سەوزو پرتەقاڵی ،،
دێنە بەردەم نشینگەی فیردەوسی سوتاومان،،
ئەمە هەر شایی و لۆغانی..

سرووتی چوارمێخەکەی ڕۆحی خۆما نە،،
بمبینە ئەی فریشتەی باڵسوتاوی …
جەنگەکانی دوێنێ و ئەمڕۆو سبەینێ..
لە سۆناتای لە خاچدانمان..
من لەسەر خاچی خۆم،،
بە لێوی بەردبووی پڕ کلۆ خوێنمەوە،،
ڕوو ئەکەمە تۆ..
ئەی هاوڕۆحی لە خاچ دراو،،
ئای چەند تەنیاین،،،
لە ژێر باهۆزی لمی دەوار ڕەشەکان..
تۆش بە چرپەیەکی نیوە ڕۆحت ،،
پێت وتم، ئای چەند نامۆین،،
لە ژێر نەشتەری دەنووکی ..
واشە ی سوڵتان تەور بەدەستەکان،،
کوژێنەری تروسکەی چاوی کچانی برسی و..
فڕێنەری مەشخەڵی دەستی یاخیەکان، تۆبڵێێ…
بوونی پڕ ئەشکەنجەمان ،،
تەرزە مەرگی کتوپڕ هێنابی،،
یان زریانی ژەهر ،،؟!
ساڵە نەزۆکەکانی تەمەنیش ئەژمێرین ،،
تاوەکو تۆفانی ڕۆحکێشانی ئێمە تێپەڕکات….
وەک بڵیی بە تەنزەوە..
خواوەندی ئاسمانێکی زەردی ژەهرین ..
پێمان بڵێ، ئای چەند تەنیان….
بێ نشینگەکانی خاکێک زەڕ،،
هەی تانەلێدراوانی فیردەوسێکی سوتاو..
لە ژەهروتیر و ئازار.
وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئەڵمانی
Joe-jplenio
بەسوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

قەیرانی دەسەڵات لە عێراق و بنبەستی هەڵبژاردنی پێشوەخت!..

عوسمان حاجی مارف

بەدوای ڕوخانی حکومەتی بەعسی ناسیونال فاشی و پاکردنەوەی دەسەڵاتی سەدامێک کە نمونەی گەورەترین کەسایەتی سەرکوتگەرو دڕندەو دژی ئینسانی بوو، عێراق پێشوازی لە گەورەترین ئاڵوگۆری سیاسی و کۆمەڵایەتی تەواو جیاواز لە مێژوی خۆیدا کرد، ئاڵوگۆڕێک کە هەموو شتێک ل□ یەک ترازاو ل□ بەر یەك هەڵوەشایەوە.
نەخشەکانی باڵا دەستی دەوڵەتی ئەمریکاو خوڵقاندنی شەڕی کەنداو، عێراقی خستە بەردەم چارەنوسێکی وەها نادیارو سەرگەردانەوە کە لە توانای هیچ لایەن و هێزێکدا نیە سەقامگیری سیاسی بۆ عێراق لە ئایندەیەکی نزیکدا بگەڕێنێتەوە. ئەو هێزە سیاسی و میلیشیایانەی بونە پێکهاتەی ئەلتەرناتیفی دەسەڵاتی حکومەتی بەعس، لە هێزە ئیسلامی و تائفی و نەتەوەپەرستەکانەوە، خەڵکی عێراقیان خستە ناو چوارچێوەی دۆخێک پڕاوپڕ لە گێژاوی سیاسی وەها نائینسانیەوە کە بەردەوام لە بەرامبەر چاوەڕوانیەکی بێ ئاسۆو تاریکدابن.
پێکهاتنی حکومەت لەسەر بنەمای ڕێکەوتنی ئەو هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائفی و نەتەوە پەرستانە، ئەو بەڵایەی بەرهەم هێنا کە تائێستاش کابوسێکی مەترسیداری بێ کۆتاییە بە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵکی عێراقەوە، ئەمانە عێراقیان لە زەلکاوێکی وەهادا چەقاندووە کە هیچ کەس ناتوانێ پێشبینی ئەوەبکات کەی ئەم زەلکاوە ووشک دەکات و دەپوکێتەوە!.
حکومەتی تەوافقی ئەو هیزە میلیشیا کۆنەپەرست و دژە ئینسانی و جەردانە، نوێنەری خولقێنەری گەورەترین دۆخی دزی و جەردەیی و تاڵانی و قۆرخکردنی تەواوی سەروەت و سامانی عێراقن، کە لەلایەک کەڵەکەکردنی سەرمایەیەکی بێشوماری بە سەدان ملیۆن دۆلار بۆ بەرپرسە حزبیەکان و پلە باڵاکان، لەلایەکی ترەوە تەشەنەی هەژاری و نەداری و بێکاری بۆ ڕیزێکی بەرین لە دانیشتوان کردۆتە ئەمری واقع، جگە لە خولقاندنی ژیانێکی ڕۆژانەی نائارامی پرمەترسی لە تەقینەوەو شەڕی تائفی و کوشتارو تیرۆری بەردەوام.

هەژدە ساڵە دانیشتوانی عێراق لە سایەی نەخشەو سیاسەت و دەخالەتی دەوڵەتی ئیمپریالستی ئەمریکاو ب□بەش نەبون لە هەموو ئەو سیناریۆ جەنجاڵ و تاریک و کارەساتانەی کە کۆماری ئیسلامی ئیڕانیش بەشێکی

سەرەکی بوە و دەوری لە وێرانکاری عێراقدا گێڕاوە، حکومەتی تەوافقی عێـراق هەمیشە ملکەچ و پـاشکۆی تەواوی ئەو سیاسـەت و دەخـالەت و ململانیـانە بـووە کە دەولەتـی ئەمریکـا و ووڵاتـانی نـاوچەکە لە مەیدانی سیاسی عێراقدا ڕۆڵیان تێدا گێڕاوە، بە مانایەک قەیرانی دەسەڵات و ناسەقامگیری سیاسی و نەبونی هەژمەنی ناوەند، کێشەیەکی گەورەی دۆخی نالەباری پێکهێنانی دەسەڵاتی سیاسیە لە عێراقدا.
هەر بۆیە هەڵبژاردنەکانی عێراق جگە لە وێنایەکی کاریکاتێر شتێکی ترمان نیشان نادات، پێکهێنانی پەرلەمان و حکومەتی عێراق لە ڕیزی نمونەی هەرە گەندەڵترین و ڕیسواترین دەسەڵاتی سیاسیە لە جیهاندا، لە هەمان کاتدا بینیمان کە بەشدار بون لە هەڵبژاردنەکاندا جار بەدوای جار کەمترین ڕێژە لە دەنگدەر چونەتە سەر سندوقەکانی دەنگدان، کە دواین هەڵبژاردن، نمونەیەکی بێوێنەی ئابڕوبەرانەی بایکۆت درا بەهۆی حزبەکانی بەشدار لەو هەڵبژاردنەدا، قەیرانی دەسەڵات و ناجێگیری سیاسی و نەگونجان و قەشتی فراوانی بەینی دەسەڵات و خەڵک هەمیشە ڕوکنێکی بنەڕەتی دەسەڵاتی سیاسی بوە لە عێراقداو کاریگەری تەواوی لەسەر مەزاجی توڕەیی و ناڕەزایەتیەکانی خەڵک داناوە.

بەهەر جۆرێک لە درێژەی کێشانی هەژدەساڵ لە هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی نالەبارو بێ ئومێدی لە عێراقدا، ڕیزی ناڕەزایەتیەکانی جەماوەری توڕەی عێراق سەرهەڵدان و پەشێوییەک لە نمونەی ڕاپەڕین و وەستانەوە لە بەرامبەر ئەم دەسەڵاتەی مافیاکانی سەر بە ئێران و ئەمریکای نیشانداین، کە توانی قەیرانی دەسەڵات بگەیەنێتە ئاستێکی زیاتر لە بنبەستی ڕێکەوتنی هێزە میلیشیاکانی بەشدار لەدەسەڵاتی سیاسیدا، تا ئەو ڕادەیەی ناچار بون حکومەتەکەیان هەڵوەشێننەوە و حکومەتێکی کاتی پێک بهێنن، لەهەمان کاتدا بەهیچ جۆرێ دەستیان نەپاراست لە تیرۆرکردنی ڕیزێکی بەرین لە ڕابەران و هەڵسوراوانی ناڕەزایەتیەکان.
کێشەیەک کە پێویستە ئێستا لە مەیدانی سیاسی عێراقدا بە هەند وەربگیرێت کێشمەکێشی توندو ڕانەوستاوی نێوان جەماوەری خەڵک و دەسەڵاتە، بە جیا لەوەی هێزە میلیشیاکان دوای چەندین ساڵ لە ئەزمونی دەسەڵاتی سیاسی گەورەترین شکست و قەیرانی سیاسی و دەسەڵاتیان نیشاندا، لەهەمان کاتدا دەرگیرو مایەپوچ بون لە سازدانەوەی حکومەتێک کە بتوانێ ڕێکەوتنی تەواوی لایەنەکان بگونجێنێت، ڕاپەڕینەکانی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩ لە بەغداو شارەکانی خواروی عێراق ڕۆڵێکی شایستە و بەرچاوو گرنگی بینی لە زیاتر شکست پێهێنانی ئەو دەسەڵاتەی هۆکاری گەورەترین نائارامیە لە هەلومەرجی

سیاسی عێراقدا، حکومەتی کازمی و هەڵبژاردنی پێشوەخت بە هیچ جۆرێک ناتوانێ ڕۆڵ و پێگەی ئەو هێزە سیاسیانەی دەیانەوێت حکومەت ڕێکخەنەوە جارێکی تر پێکەوە بگونجێنێت، چونکە لەلایەک هەلومەرجی سیاسی عێراق و ناوچەکە لە ڕاستای ئاڵوگۆڕێکدا خۆی نیشان ئەدات کە دەوری جەمسەرە ئیمپریالیەکان و ووڵاتانی ناوچەکە هاوکێشەیەکی سیاسی وەهای فەراهەم هێناوە، ئاستی هاوسەنگی هێز ناڕێشنە کە بە قازانجی چ لایەک دەگیرسێتەوە، واتە گێژاوی سیاسی دژوارترو نالەبارتر دەردەکەوێت، لە لایەکی ترەوە بەهەر جۆرێک لە پاشەکشە و ڕاگرتنێک لە ئەزمونی ڕاپەڕینەکانی مەیدانی ئازادی بەغداو شارەکانی خواروی عێراق، ئاشتبونەوەی جەماوەری ناڕازی لە گەڵ ئەم دەسەڵاتەو هێزە میلیشیاکاندا بە مەحال سپێردراوە، کوشتاری بەکۆمەڵ و تیرۆرو سەرکوتی ناڕەزایەتیەکان دوژمنایەتیەکی بێهاوتای لە نێوان جەماوەری ناڕازی و دەسەڵاتی هێزە میلیشیاکان دروست کردووە. ئەوەی پەیوستە ئاماژەی پێ بدەین قەیرانی دەسەڵات لە هەلومەرجی سیاسی ئێستای عێراق و لە سایەی دەوری هێزە ئیسلامی و تائفی و بزوتنەوەی عروبەو کوردایەتیدا ئاسۆیەکی ڕۆشنیان نیە.

ئەوەی پەیوستە دەربارەی هەڵبژاردنەکانی ئەم دەورەیە قسەی لەسەر بکەین، ئەوە گرنگ نیە کە ئەتوانن هەڵبژاردن لەکاتی خۆی یان لە هەرکاتێکی تردا ئەنجامی ئەدەن، یان بەهەر ساختەو فروفێڵێک ئەم هەڵبژاردنە تێدەپەڕێنن، بەڵکو پەیوستە کێشەکە لەو لایەنەوە بەی بڕوانین کە ناتوانن وەڵام بە قەیرانی دەسەڵات بدەنەوەو ناتوانن حکومەتێک لەسەر بنەمای ئەم هەڵبژاردنە پێکبهێنن، هەلومەرجەکەو پێگەی سیاسی هەریەک لەو هێزە میلیشیایانە بەجۆرێکە لە ناو زەلکاوی بنبەست و شکستدا گەمەو ململانێی سیاسی دەکەن، ئیمکانی ئەوەیان نیە بتوانن هیچ جۆرێک لە ڕێکەوتن ئەنجام بدەن، ئەم هەڵبژاردنە تەنها گاڵتە جاری نیە، بەڵکو ئەگەری ئەوە زۆرهەیە کارەسات بەدوای خۆیدا بهێنێت.

سیناریۆی لوتکەی بەغدادیش تەنها ڕیکلامێک بوو وە ویستیان ئەوە نیشان بدەن دەخی عێراق ئاساییەو دەتوانن هەڵبژاردنێکی سەرکەوتوو ئەنجام بدەن. هەر بەم شێوەیە خەڵک کێش بکەن بە بەردەم سندوقەکانی دەنگدان، بەڵام نە ڕیکلام و نە هەڵبژاردن و نە پێکهێنانی حکومەتی دوای هەڵبژاردن، بە هیچ جۆرێک ناتوانێت ڕۆشنایی و ئاسۆیەک نیشان بدات، کە ئەو هێزە تائفی و مەزهەبی و نەتەوەپەرستانەی چەندین ساڵە ئەزمونی گەورەترین کێشەی قەیرانی دامەزراندنی حکومەتێکی سەقامگیریان هەیە، تا بتوانن دەخی عێراق ئاسایی بکەنەوە. ئاسایی

بوونەوەی عێراق پەیوەستە بە ڕاماڵین و کۆتایی هێنان بەو هێزە میلیشیا تائفی و مەزهەبی و نەتەوەپەرستانە، هەربۆیە دەبێت بڵێین نەخێر بە ئەم هەڵبژاردنە!

ئێستا ئەو پرسیارە دێتە پێشەوە پێویستە مانای پەرچەکرداری جەماوەری ناڕازی لە بەرامبەر ئەم هەڵبژاردنەدا چۆن خۆی بنوێنێت. جەماوەرێک کە چەندین سەعات و ڕۆژو مانگ لە مەیدانەکانی شاردا ڕاوەستان و داوایان کردو ڕایانگەیاند دەبێت ئەم دەسەڵاتە هەمویان بڕۆن، کۆتاییان پێبێت وە بڕوخێت. جێگای خۆیەتی لەبری ئەوەی بڵێین بایکۆت یان نەچون بۆدەنگدان، ئەوە دروسترو عەمەلی ترە بۆ هەر هێزێکی سیاسی و ناڕازی بەم هەلومەرجەی ئێستای دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقدا، لەبەرامبەر تەواوی پرۆسەی سیاسی ئەم گروپ و دەستەو تاقم و هێزە میلیشیایانەدا بوەستێتەوە، دروشمی نەخێر بۆ هەڵبژاردن بەرزکەینەوە، بە مانایەک لە هەوڵی هاندان و دوبارە ڕێکخستنەوەی راپەرین و جەماوەری ناڕازیدا بین لە گەڕەکەکان و مەیدانەکانی شاردا بۆ بە شکست گەیاندنی ئەم هەڵبژاردنەو هەوڵدانی بۆ ڕوخان و ڕاماڵینی ئەم دەسەڵاتەو کۆتایی هێنان بەهێزی میلیشیا. پێویستە سەرنجی ئەوە بدەین کە بایکۆت بۆ ئەم هەڵبژاردنە نەک کارساز نیە بەڵکو لەباری عەمەلیەوە گەڕانەوەیە بۆ قۆناغێک پێش ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینەکانی جەماوەری نارازی شارەکانی عێراق، چونکە سیاسەتی بایکۆت لەم دەورەیەدا دامرکاندنەوە و ناردنەوەی جەماوەری ناڕازیە بەدەستی بەتاڵ بۆ ماڵەوە.

وەرزە سەوزەکانی ئەوین.. وەرزی دووەم.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

بیرم دەکردەوە ماڵێکت بۆ چی بکەم

لە تەنیشت تیشکی خۆرەوە

بیرم دەکردەوە ژوانێکت لەگەڵ ببەستم

لەژێر لافاوی بە جۆشی ماچەوە

****

تەنیاییەکانم پڕن

لە تەمی رۆژانی سەرمەستیم

بە عەشقی بێ بنی تۆوە

تەنیاییەکانم خاڵین لە خەم

وەختی بوومە پوشە

بەدەم زریانی شێتی ئەوینتەوە

****

رۆژێک دێ لات نابم، بەڵام بانگم بکە

لە بری من شیعرەکانم وەڵامت ئەدەنەوە

شەوێک دێ بووبم بە غوبار، بەڵام بانگم بکە

لە بری من ئەستێرە ئاوڕ ئەداتەوە

****

ئازیزەکەم دوێنێ من دێوانانە هاتم

ئەوە تۆ بوویت دەرگاکەت داخستبوو

سبەی تۆش قەرەجانە بەرەو لام دێی

ئەوە منم

تەمی نێو دەفتەری بیرەوەرییەکانت

****

تۆ دەڕۆیت

ئەوە منم نیگا ئاگراوییەکانت

لە چاوەکانمدا بۆ ئەبەد هەڵئەگرم

تۆ دەڕۆیت، ئەوە منم بە چوارمێخەی

ژان و فرمێسکەوە لە خاچ ئەدرێم

****

بە رووبارم گووت، پێناسەت بکات

گەرووی وشک بووەوە و هیچی بۆ نەوترا

بە هەورم وت، پەسنی میهرەبانیتم بۆ بکا

زمانی لاڵ بوو بە هەناسەبڕکێوە گریا

****

کتێبی پیرۆزی عەشقم چەندان جار خەتم کرد و

لە هەموو دێڕێکدا خۆم بە کوژراویی بینییەوە

خونچەیەک بووم، ئەوینت وەک گەڵایەکی زەرد

دامی بەدەم هەڵمەتی شێتترین رەشەباوە

****

وا نەزانی کانگای شیعرم وشک ئەبێت و

دڵی دیوانەکانم ئەوەستێ

پەیمانم بە شیعر داوە، تاکو تۆ هەبیت

پرچی تەڕترین هۆنراوەت بۆ دابهێنم

****

من و تۆ، لە پەرستگای گەڵاڕێزاندا

نوێژمان بۆ پایز دەکرد

بەڵکو پێکەوە هەڵمانوەرێنێ

من و تۆ، لە پەرستگای باراندا

کڕنووشمان بۆ بەهار ئەبرد

بەڵکو لە ئامێزی یەکترا سەوزمان بکاتەوە

****

ئەو عەشقەی تۆ وای کرد

مەیخانەکانم خۆشبوێ و

سەرم بۆ هەمیشە بە ئەوینت مەست بێ

ئەو عەشقەی تۆ وایکرد شیعرم خۆشبوێ و

ڕەحم بۆ تاهەتایە لە کۆڵانی بەیتەکا بزر بێ

****

هەڵبژاردن.. کامل ئەحمەد

هەڵبژاردنێک بوونی نیە، مەگەر سەکۆیەک بێت بۆ ڕسواکردنی پڕۆسەی هەڵبژاردنی عێراق و کوردستان!

لە ئاستی جیهاندا دەهۆڵێکی زۆر دەکوترێت بۆ بە پیرۆزکردنی هەڵبژاردنە پەرلەمانیەکان و پڕۆسەی هەڵبژاردن وەک یەکێک لە کۆڵەکەکانی دیموکراسی و پارەوپولێکی لە ڕادەبەدەری بۆ تەرخاندەکرێت، بەڵام بە ڕۆشنیش دەبینینین کە ئەم پڕۆسە دیموکراتیە لە ناو زۆرینەی خەڵک و چینی پرۆلیتاریادا ڕۆژ لە دوای ڕۆژ متمانەی خۆی لە دەستدەدات و ڕادەی بەشداربووان لەم گەمە درۆیینەیەی بورژوازیدا، بە دەستاودەستپێکردنی دەسەڵات لە نێوان خۆیاندا و بە پاراستنی بەرژوەندیە چینایەتیەکانیان، دێتە خوارەوە. ئامارەکانی ڕێژەی کەمی بەشداربووان و بێ ئومێدی خەڵک لە هەڵبژاردنەکان لە زاری میدیا و سەرانی بورژوازی خۆیانەوە و هەڵڕشتنی فرمێسکی تیمساحاوی بۆ ئەم پڕۆسە جوانەی دیموکراسی و بەرەوهەڵدێر چوونی، وێردی سەرزمانیانە و هەمووان لە هەوڵی ئەوەدان کە بیهێڵنەوە. ئەمە بە جیا لەوەی کە ئەگەر هەڵبژاردنێک

بوونی هەبووایە ئەوا هەموو ئەم زۆناژەنانەی بورژوازی و هەموو دەزگا سەرکوتگەر و داپڵۆسێنەرەکانیان دەکەوتنە گیانی خەڵک بە ئەوەی هەڵبژاردن نەکەن. بەڵام تا ئەو کاتەی کە هەڵبژاردن لە نێوان هێزە بورژوازییەکاندایە و هەموویان لەسەر هێشتنەوە و پاراستنی بەرژەوەندییەکانی سەرمایە کۆکن، هانی خەڵک دەدەن بە بەشداریکردن لە پێناو درێژەدان بە سیستەمە چینایەتییەکەی خۆیان و کەڵەکەی زیاتری سەرمایە لە ڕێگای بەکارهێنانی ئەم دەزگایەوە. ئەگەر نا دیموکراسی و هەڵبژاردنی پەرلەمانیش وەک ئەلگەیەک تواناییەکانی خۆی لە دەستداوە بە گێلکردنی پڕۆلیتاریا و ئەمە بە ڕۆشنی لە لانکەی دیموکراسیشدا، لە خۆرئاوا دا، دەبینین. هەڵبژاردن لە عێراق خەڵکەکەی توشی بێ ئومێدی کردووە و دیموکراسیشی کردۆتە دیاردە و پرۆسەیەکی گاڵتەجاڕانە.

خاڵێکی سەرەکی و پایەیی تر ئەوەیە کە ئەم هەڵبژاردنە پێشوەختەی عێراق دەبێت وەک بەشێک لە ململانەی نێوان هێزە جیهانی و ناوچەیی و ناوخۆییەکان چاویلێبکرێت. ئەم پرۆسەی هەڵبژاردنە و بڕیاردان لەسەر بەڕێوەچوونی پێشوەختی پێودانگی هاوسەنگی هێزی نێوان ئەمریکا و ئێرانە و بە لێدان و بەهێزکردنی لایەنگرانی خۆیانە لەم پرۆسەیەدا. ئەم بڕیارە ڕاستەوخۆ بڕیارێکی ئەمریکی بوو، وە هەوڵێکە بۆ ئەوەی کە حکومەتەکەی کازمی لەسەر پێی خۆی ڕابگرێت. ئاڕاستە و سیاسەتێک کە لە پشتیەوەیەتی بریتی یە لە لاوازکردن و کەمکردنەوەی ڕێگەی هەموو ئەو هێز و گرووپ و حزبانەی کە سەر بە میحوەری ئێرانن لە نێو خودی پەرلەمان و کۆی پرۆسەی یاسادانانی عێراقدا. ئەمریکا لە ڕێگای ئەو هێزانەوە کە نوێنەرایەتی دەکەن ئەم پرۆسەیەی بەڕێخست، گوایە هەڵبژاردنی پێشوەختە خواستی ناڕەزایەتی و ڕاپەڕینەکانی ئۆکتۆبەرە. هەر بۆیە لەم گەمەیەدا هەندێک لە هێزەکانی ناو خودی پرۆسەی دەسەڵاتداری و یاسادانانی عێراقی کە سەدری هەڕەشەی بەشدارینەکردنی دەکرد تا بتوانێت تەرازووی ئەم گەمەیە بە لای خۆیدا هاوسەنگ بکات. هاوکاتیش ئەمە شاهیدی چەندین هاوپەیمانی نوێ و تووندبوونەوەی ئەم کێشە ناوخۆییانەین بە پێی ئەم ئاڕاستە دژ بەیەکانەی بورژوازی لە نێوان نەیاران و دەستەکانی دوێنێدا و دابەشبوونیان بەسەر ئەم دوو ئاڕاستە جیاوازەدا. ئەوەی کە ئەنجامی هەڵبژاردنەکان چۆن دەبێت و چ لایەنێکیان براوەی ئەسڵی ئەم گەمەیە دەبن، گریمانەیەکی کراوە و نەبڕاوەیە و ئەگەری گۆڕانی تێدایە لەم هەلومەرجەدا.

ئەگەر سەرنجی پرۆسەی بەڕێوەچوونی هەڵبژاردنی پێشوەختەی عێراق بدەین، جگە لەوەی لەم ناوەڕۆکە بورژوازییەش داتەکاوە و ئەم پرەنسیپە گشتییەی هەڵبژاردنیش نایگرێتەوە، دەتوانین بە ئاشکرا

ببینین کە شتێک بە ناوی هەڵبژاردنەوە لە ئارادانیە. ئەوەی هەیە کۆمەڵێک ئەحزابی میلیشیایی ئەندامان و لایەنگران وچەکداران و مووچەخۆرەکانی خۆیان دەبەنە بەردەم سندوقەکانی هەڵبژاردن و لەم کێبەرکێیەی نێوان خۆیاندا دەنگیان لێوەردەگرن. ڕاگەیاندنە ڕۆژنامەگەرییەکان و دانپێدانانەکانی سەرانی ئەحزابی میلیشیایی بورژوازی لە عێراق و کوردستان دا گەواهی لەسەر ئەم ڕاستییە دەدەن. ئەوان هەریەکەیان بە تاوانبارکردنی ئەوی تریان گەواهی دەدەن کە خەڵک بەزۆر دەبرێتە بەردەم سندوقەکانی هەڵبژاردن، هەڕەشەی بڕینی مووچە و قووتی مناڵەکانیان لێدەکرێت و لە پێش هەڵبژاردنەکانیشدا دەکەونە بەخشینەوەی پارەوپول و تەخشان و پەخشانکردنی سەروەت و داهاتی کۆمەڵگا لەم پێناوەدا و هەڵکوتانە سەرێکتر و میلیتاریزەکردنی فەزای شارەکان و بڵاوکردنەوەی ترس و تۆقاندن و تەسفیەی یەکتریش یەکێکی ترە لە پەردەکانی ئەم شانۆییە.
هەڵبژاردن و پەرلەمان و تەنانەت دەسەڵات و ئەو قەوارە پووچەشی کە ناویان ناوە حکومەت جگە لە فەرمانبەران و مووچەخۆرانی دەستی ئەحزابە سیاسییە بورژوایەکان و پارێزەران و جوانکەرانی ڕووی کەمپانیە گەورەکانی دەستی ئەحزابە میلیشیایی و دینی و ناسیۆنالیستیەکان ناتوانێت شتێکی تر بێت. ئەوان دەیانەوێت بەم پەرلەمان و شێوازی یاسادان و حکومەتداریە بڕەو بە سەرمایەگوزاریەکانی خۆیان بدەن و ئەم پەرلەمان و حکومەتەش خزمەتکاری چوونەپێشەوەی بەرژەوەندیەکانیان بێت.
خەڵکی عێراق و کوردستان دەمێکە متمانەی خۆیان بەم هەزانە لە دەستداوە و ئومێدەکیان بەوە نییە کە کەمترین چاکسازیش لە ژیان و گوزەرانی ئەواندا بکەن و بتوانن لانی کەم پێداویستی و خزمەتگوزاریە سەرەکیەکانی ژیانی ڕۆژانەشیان بۆ دابین بکەن. ئەوە با ڕێژەی بەشداری لەولاوە بوەستێت کە بە ٤٠ ٪ مەزەندە دەکرێت لە ناو گەنجاندا و برسیەتیش بەشتی لەبەر خەڵک بڕیوە و ڕێژەی هەژاریش گەشتەتە ٤٠ ٪ . ئەمەش قەشتەکی چیانیەتی گەورەی زۆری دروستکردووە و ناڕەزایەتی فراوانیش هەیە بە بەدەستهێنانی ئەم خواستانە کە بورژوازی دەیەوێت لە ڕێگای بردنیان بۆ بەردەم سندوقەکانی هەڵبژاردن بە لاڕێیدا بەرێت و کپی بکاتەوە. هەر بۆیە دەبینین بە متمانەیی بە هەڵبژاردن و تەنانەت بایکۆتکردنیش بژاردەیەکە کە خەڵک پەنای بۆ دەبەن. بەڵام ئەمە وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا کاتێک هەڵبژاردنێک بوونی نەبێت ئەوا بەشدارینەکردن و بایکۆتیش دەبێتە شتێکی سیمبوڵی و زیاتر لە گوێ نەدان و بێ ئومێدیەوە سەرچاوەی گرتووە و ناتوانێت کارساز بێت کاتێک هۆشیاری هەڵوەشاندنەوەی سەرتاپای ئەم سیستەمە چیانیەتییەی لەگەڵدا نەبێت

و ئاگایی سۆشیالیستی ل□ برەودا نەبێت لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا بۆخستنەوە سەرپێی ئەم دنیا ئاوەژووەی سەرمایە. ئەم بژاردەیەش، کە بە داخەوە لە ئێستادا زۆر لاواز□ و یان دەتوانین بڵێین لە ئاستی نەبووندايە، کاریگەری خۆی دەبێت لە ڕۆڵبینین لە هەر ناڕەزایەتیەکیشدا کە هەبێت چونکە لە نەبوونی یەکگرتوویی چینایەتی و ئاگایی سۆشیالیستی و هێزێکی پڕۆلیتێری لە کۆمەڵگەدا کە بتوانێت لە دەوارنی هەڵبژاردندا سیاسەت و تاکتیکی دروست بگرێتە بەر لە مانگرتن و ناڕەزایەتی نیشاندان و هاتنە سەرجادەوە و شکاندنەوەی بارەکە بە قازانجی پرۆلیتاریادا ڕۆڵبگێڕێت، وەک سیاسەتێکی کۆمۆنیستی قۆناغێکی دیاریکراو، ئەگەر نا ئیتر بایکۆت مانای نیە.
دەمەوێت تەئکیدیش لەوە بکەمە کە ئەمەش تەنها سیاسەتێکی کۆمۆنیستیە نەک ئەڵتەرناتیڤی کۆمۆنیستی چونکە تەنها یەک بژاردە و ئەڵتەرناتیڤ لەبەردەم پڕۆلیتاریادا هەیە ئەویش ڕووخاندنی نیزامی سەرمایەداری و دامەزراندنی کۆمەڵگای سۆشیالیستیە.
لە بارودۆخێکی ئاوهادا ئەرکی ئێمە کۆمۆنیستەکان ئەوەیە کە هەر جۆرە جووڵانەوەیەکی سلبی بگۆڕین بە ئاگایی سۆشیالیستی و جووڵانەوەیەکی پۆزەتیڤ بە قازانجی هێنانە پێشەوەی کەشێک کە پڕۆلیتاریا بتوانێت هەم ئاگایی خۆی برەو پێبدات و هەم ڕێکخراوبوونی خۆشی گەشەپێبدات. ئەگەر نا هەرجۆرە بایکۆت و بەشدارینەکردنێک سیمبوڵی دەمێنێتەوە و ناتوانێت هەنگاوێک نزیکمان بکاتەوە لە نەبەردە چینایەتیەکانمان.

کامل احمد
kamil.ahmed.f@gmail.com

06.09.2021

فلاشباک..12.. ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی
بەشی دوازدە

ئەمڕۆ، بیرم پێ ناکرێتەوە، ئەڵێی مۆتەکە دەستی خستۆتە بینەقاقای هزرم. ژیان لەوە بێهودەتر بووە کە پێشتر پێشبینی بۆ ئەکرا.
کوردستان ئاسۆی تاریک و لێڵە. مەبەستم لەوەیە وێنای جەلاد لە ک□م□گ□کەمان لە دشداشەلەبەر و عەگالبەسەرەوە گۆڕاوە بۆ کەتافیلەبەر و ئەدیداس لە پێ. وا ئەزانم دوێنێ بوو کاتێ تفەنگچییەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی لە راپەڕینی 1991دا، چی شۆفڵ و ئۆتۆمبیلەکانی دەوڵەت بوو، چی سیمی کارەبا بوو، چی عامودی سەرشەقامەکان بوو، گسکیان لێدا بۆ دیوی ئێران. خەڵکەکەش لەسەر کەلتوری فەرهود پەروەردە بووە، ئەوەشم بیرە چۆن کارگەری جگەرەیان تاڵانکرد! کەم کەسم بینی وەک باوکم، چوونکە تەنیا فەرماندەی پێشمەرگە بوو، دژی فەرهود راوەستا، بەڵام نەیتوانی پێش بە فەرهودچییەکان بگرێ لە کاتی تاڵانکردنی کارگەی جگەرەی سلێمانی.
تەنانەت بە چاوی خۆم فرمێسکی باوکمم بینی کاتێ بەرمیلە هێلمی کارگەکەیان ئەڕشت بۆ بەرمیلە بەتاڵەکەی، لە کاتێکدا نرخی یەک بەرمیلی بۆش شەش دینار بوو، بەڵام ئەو هێلمەی گەمژەکان ئەیانڕشت بایی هەزاران دینار بوو!!!.
زاکیرەم ئەو دیمەنەی بۆ ئەبەد بیر ناچێتەوە. چۆن کوڕی سەرۆک عەشیرەتێک ویستی ش□ق□□کی شارەوانی سلێمانی ئاودیوی ئێران بکا، باوکم بەخۆی و پێشمەرگەکانییەوە لە نزیک دوکان ش□ق□□ک□ی لە دەست چەتەکان رزگار کرد، دوایی هێنایانە ئۆردوگای پیرەمەگرون، لەوێ چەتەکان ویستیان سوڵح لەگەڵ باوکم بکەن، بەرانبەر بە 40 هەزار دینار، بەڵام باوکم زۆر لە پارە بەرزتر و ویژدان پاکتر بوو، داواکەیانی رەتکردەوە و ش□ق□□ک□ی تەسلیمی کاک “نەورۆز”ی سەرۆکی شارەوانی سلێمانی کردەوە. لەو ماوەیەی ش□ق□□ک□ لە بارەگای باوکم ئەپارێزرا، تایەیەکی تەقیبوو، کاک “شێخ سەلام”ی پێدارە لەسەر گیرفانی خۆی تایەیەکی بۆ کڕیبووە. ئەم ئەو زەمانە بوو ئەندازیار “حەمەسەعید” لەلایەن چەتەکانەوە شەهید کرا، کە هەوڵی دابوو، پێشگیریی لە دزینی کەلوپەلی دەوڵەت بکا.
وەنەبێ ئەمە تەنیا فەرهەنگی چەکدارەکانی بەرەی کوردستانی بووبێ، بەڵکو فەرهەنگی کۆمەڵایەتی خەڵکیشە، جارێکی تر باوکم و تیمەکەی، ئامێری نەشتەرگەریی نەخۆشخانەی فریاکەوتنی سلێمانیان لە ماڵێکدا دەست بەسەرا گرت، پاش ئەوەی رادەستی لیژنەی تەنسیقی بەرەی کوردستانیان کرد، کە بارەگاکەی لە بینای “نادی المهندسین” بوو، بەرپرسە باڵاکانی بەرە، بەدەستی خۆیان ئاودیوی ئێرانیان کرد.
ئیتر چۆن و بە چی دڵخۆش بین تا بڵێین ئاسۆمان روونە؟. هەر ئەڵێن تۆ رەشبینی، ئاخر چۆن رەشبین نابم؟ کە ئەم ترادیسیۆنە ترسناکە بیرکردنەوەی خەڵک و حزبەکان بێ؟. چۆن رەشبین نابم حزبەکانی

کوردایەتی پلاتفۆرمی سیاسییان شێخێریی و برسیکردنی ئەو مێگەلە بێ هەشکراوە بێ؟. چۆن ڕەشبین نابینم کاتێک دیمەنەکەمان بینی هەولێر چۆن کرایە گرەزنی؟ لە ڕانیە دوو ساڵ بەر لە ئێستا سەرایڤێیەکی تر دووبارە بووە؟.

ئێستا شیعرێک مێشکی وەک کرم خواردووم، کە ناوێرم بەناوی بکەمەوە:

کاتێ مناڵێکی برسی ئەگری بۆ لەتێ نان
نە دیکتاتۆرەکان گوێیان لێیە نە ئاسمان
ئەوانەی ئەیانووت کوردستان یان نەمان
وەک جەردە هەموو وڵاتیان خستە گیرفان

1-8-1998

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 42-45 کتێبی “فلاشباک”چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

هەڵبژادەیەك لە شیعری ئەفغانی نوێوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

- **پارتێی نادری(1)**

لە پشت شەپۆلە وەنەوشەییەکانەوە

لە قورگی شەقامی بریندارەوە
دەنگی ستەم دەبییەم
هەناسەی تەنیایی هەڵدەمژم
ک[illegible]ی دەناسم
ک[illegible]ی
لە خوێنهێنەرەکانمدا دەگەڕێ
ک[illegible]ی
کەوشی من لە پێ دەکا
بە پێی من دەڕوا
ک[illegible]ی شەترەنجم لەگەڵ دەکا

ڕووی نەداوە ڕۆژێ پێی بڵێم (كش)
كڵۆڵی لە ماڵمە
یاری لەگەڵ منداڵە تاقانەكەم دەكا
نانەكەی دەدزێ
كڵۆڵی چاوەكانی پێ بەخشیم
ئێستا من
جیهان بە چاوی ئەوەوە دەبینم
كڵۆڵی بە قورگی من قەسیدەكانی دەچڕێ
لە دوا لاپەڕەی دەنووسێ (پارتۆی نادری) .

- **قەنبەر عەلی تابش (2)**

دەنگی ژنانی نیشتمانم

شەوان لە شاردا
گوێم لە دەنگی ژنێكە دەگری
مانگ لە وێنەی نانێكدا دەبینێ
بە دەروازەكانی خواوەندەوەیە
تەمەننا دەكا شەو تەواو نەبێ
تا گوێی لە گریانی
مناڵە برسییەكانی نەبێ
كە هێمنی فریشتان لە نوێژی بەیانیاندا
تێك نەدەن ..

شەوان
بە چاوی بە گریانەوە
نزیك پێخەفی كچێك دەوەستم
كە بە چەك لەسەری ڕاوەستاون
تەنانەت مردنیشی پێ ڕەوا نابینن ..

شەوان
نزیك جێخەوی ژنێك دەوەستم
كە بە هەر دوو مەمكی بڕاوەوە
هەناسەی ڕادەگرێ
نەبادا
مناڵە ساواكەی لە خەو هەستێ ..

شەوان
كچێكی وێنەكێش دەبینم

ئەستێران لە تەنیشت یەك دادەنێ
وێنەی نیشتمانێك بكێشێ
لێ ئەستێرە لەگەڵ كازیوەدا
ڕا دەكەن ..

من بە درێژایی شەو
بیر لە ژنانی نیشتمانەكەم دەكەمەوە .

• **عاسف حسێنی (3)**

خەمی خواحافیزی

خەمی خواحافیزی
لەسەر پێڵووەكانمدا كەوتووە ..
دەبینی دایە من گەورە بووم !
دەتوانم بەخۆم ڕاوەستم
جیهان بە پێیەكانم بپێوم
لە ئالیی گۆشەگیری باكوورەوە
تا گۆشەی یەكەی باشوور ..
پێدەكەنم
لێچم دەكەوێتە ڕوومەتان
دەبینی؟
برادەرەكانم دەڵێن
گەورە بووم و
سنگم دەبەر دایەێ قورس بێ
دەبینی ؟

ئەوان دەڵێن
ئادەمزاد
بە قەوارەی خەمەكانیان گەورە دەبن
بە قەوارەی
ئەو چیرۆكانەی نەخوێندراونەتەوە و
ئەو وشانەی كەس نەیبیستوون
دەستم لەسەر گۆڕستانێك لە وشەی مردوو دادەنێم
ترپەی دڵم بە خێرایی لێ دەدا
پاشان دەوەستێ
لە دونیای مندا كە بە شەشپاڵوو دەچێ
پێنگەكان بە مانگ دەچن

لە ئادەمزاد میهرەبانترن
درەخت لێرە
بەقەد چێلەکەکانیان حیکایەتیان هەیە
بە پۆستەچیم وت ئێمزای تۆ بێنێ
بەختیاریم بۆ بێنێ .

بۆنی پرتەقاڵ

هەموو شتێك
بە درۆیەك دەست پێ دەكا
دوگمەی کراسەکەت دەکەیەوە ،
گەردنت ماچ دەکا ..
لە پشت هەر ڕووداوێکی جوان
درۆیەك بە ڕەنگی پرتەقاڵ لێ دەدا
تۆ باش دەزانی
پیاوان بە بۆنی ژنان چەند بەرهەستن
بۆنی شیریش لە پشت هەموو ڕووداوێکی جوانە
سووراوی لێوان
دەتوانێ
ئەسپەکانی تورکمانستان ماڵیی بکا
خۆشەویستیش ئاوایە
لە بۆنی پرتەقاڵەوە بۆ خوێن لێ دەدا .

- **زەهرای زاهدی(4)**

چاوەڕوانی

- لاوانەوەیەك بۆ بێسەروشوێنانی شەڕ-
  چەهرەی منت بیر بێتەوە
  چوون من بەبیرم نەماوە
  ماوەیەکە جەستەم بەخشیوەتە سرووشت
  لەو ڕۆژەوەی ئیزڕاییل شێتی لێوەکانم بوو
  من چاوەڕوانتم
  تۆ دڵی
  لە کەڵبەی گورگم دەکەیەوە
  لە تێکستی هەواڵان
  لە کامیرانم دەردێنی
  لە گەڕێنی ئەنتەرنێت

له‌ جومگه‌ی شاعیره‌ به‌دبه‌خته‌كان ..
ماوه‌یه‌كه‌ گیام له‌ ته‌كدا شین ده‌بێ و
باڵدار شادیيان
له‌گهڵ زه‌ینم به‌ش ده‌كه‌ن

ئای ئازیزم
شانت له‌ كوێ دانا ؟
چاوهڕوانت بووم بێی
پێش ئه‌وه‌ی هه‌نگ
بكه‌ونه‌ داوی دڵداریمه‌وه‌
پێش ئه‌وه‌ی جاڵجاڵۆكه‌
به‌ باسكان هه‌ڵمواسن
پێش ئه‌وه‌ی با
چه‌هره‌م ببا
چاوهڕوانت بووم
خوێنی سه‌ر سیمام پاك كه‌یه‌وه‌
سیمای خۆمم به‌ بیر بێنیه‌وه‌ و
ئێسقانه‌كانم له‌ژێر گڵ بشاریه‌وه‌ .

زڵكاو
شار ئارامه‌
ژیانمان ئارام
ماڵ ئارام
به‌ ئارامی ده‌مانئێشێ
به‌ ئارامی ده‌ڕزین
به‌ ئارامی ده‌مرین
گه‌لۆ :
تۆ بڵێی ئه‌م زڵكاوه‌
چۆن به‌و ئارامیيه‌ پێك هاتووه‌ .

- **فاتیمه‌ی ڕۆشه‌ن(5)**

دایكتان

من كچی ئه‌و ژنه‌م
به‌های شیيری
بارته‌قای گایه‌ك و حه‌فت به‌رخ و
ده‌ بزن و سێ مانگای شیيرده‌ره‌ ..

سەردەمانێکە کچانی لادێ ئاخی بۆ هەڵدەکێشن
ئاوڵە لە جوانی دا و
کوللە ساڵانی تەمەنی دەخوا
برا مەستەکانی ..
پیاز و کولەکە و گەنمەشامییان برد ..

من کچی ئەو ژنەم
کە کەس نەبوو و کەس نا بێ
بەدەر لەوەی گڕمۆڵە دەبێ و
لەخۆبایی بوونی لە نێوان برۆ پەیوەستەکانی
لە شەقام و باژێڕان بێهوودە دەڕوا ..

با بە نانی پڕ لە زیخ
بێتەوە ماڵێ
من کچی ئەو ژنەم
دایکتان
کە بەر لە ئێوە لە دایك بووە
حەوت سکی لەبار چووە
تا حوکم بدەن
ئێوە بەسەر خاکێکی ساردەوەن
بۆ ئەوەی
بەسەر پردی سووردا بپەڕنەوە
پردیش سووتاوە
با بێن
مناڵانی (بورجی)(6) بە خەمەوە
بۆ پێشوازی بێن
با بێن
بە لووتی چڵمنەوە
بە مناڵانی بن بە میز
ئاهی هەناسەشیان
لەو دیو جامی ئۆتۆمبیلەکان
وەڕستان بکەن ..
من کچی ئەو ژنەم
کاتێ زوو دەگەڕێتەوە ماڵێ
دیوار و پەنجەرە
خەمەکانی لەبەرخۆ دەڵێنەوە
تا بێزاری لە‌ ڕووتاندا ڕەنگ بداتەوە .

• **ئەلیاسی عەلەوی(7)**

ئێمە دەمرین

ئێمە دەمرین
تا شاعیرە نەخۆشەکان بمانلاوێننەوە
گەمەیەکی جوانە ..

کە دایکم پێڵاوی ئەفسەرە گەنجەکە دەلێسێتەوە و
ڕۆژنامەکان لەسەر وێنەی باوکم دەنووسن
وەختێ لە تەك پیاوە گرینگەکان دایە ..

شەوان هەزار جار
خەون بە بووکێکی جوان دەبینن
خوشکیشم هەزار جار دەقیژێنێ
گەمەکە هەزار جار دووبارە دەبێتەوە ..

کرێکار
دوای سەعات یازدە
هەستوەر تر دەبن .

سبەی گشتیان
دەڕژێنە شەقام
قووماشی ئاڵای وڵات
پارچە پارچە دەکەن
گۆرانی دەڵێن
سەما دەکەن
بێگومان دروشمانیش دەڵێن
ئێمە دەمرین
تا وێنەکێشی (TIME)
خەڵات بباتەوە .

پەراوێز و سەرچاوە

(1) پارتۆی نادری : شاعیر و نووسەر ساڵی 1953 لە ویلایەتی (بەدخشان) لەدایك بووە ، بەشی بایەلۆژی لە زانکۆی کابوول تەواو کردووە . تا ئێستا دە کۆشیعری بڵاو کردوونەتەوە‌. هەڵبژاردەیەك لە شیعرەکانی کراون بە ئینگلیزی. بەڕێوەبەری

گۆڤارێکی ئەدەبییە .

(2) قەنبەر عەلی تابش : ساڵی 1970 لە ویلایەتی (غەزنە)
لەدایك بووە . مناڵ بووە کە خانەوادەکەی بۆ ئێران کۆچ دەکەن
زیاتر ئایینی خوێندووە بە تایبەتی لە شاری قوم و بەکالۆریۆسی لە
زانکۆی (باقر العلوم) وەرگرتووە و پاشان گەڕاوەتەوە ئەفغانستان و
بووە بە مامۆستا لە زانکۆی کابوول .
چەند کۆشیعر و کتێبی دیکەی بڵاو کردووەتەوە .
(3) عاسف حسێنی : ساڵی 1980 لە شاری (بەڵخ) زێدی مەولانا
جەلالەددین لەدایك بووە ، لە منداڵییەوە چووەتە ئێران
چەشنەها کاری پیشەیی کردووە ، لە شازدە ساڵی دێتە ناو دونیای
ئەدەب و نووسین ، ساڵی 2006 دوو کۆشیعر لە تاران و کابوول بڵاو
دەکاتەوە ، دواجار دەچێتە ئەڵمانیا لەوێش لە بواری ڕۆژنامەنووسی
کار دەکا .
(4) زەهرای زاهدی : ساڵی 1981 لە ویلایەتی بامیان لەدایك بووە
ئەویش لە منداڵییەوە خانەوادەکەی چوونەتە ئێران ، شاری قوم ،
لەوێ لە ڕێگەی ڤیستیڤاڵە ئەدەبییەکانەوە دێتە پێش ، هەروەها لە
بواری ڕۆژنامەنووسیش کاری کردووە .

(5) فاتیمەی ڕۆشەن : ساڵی 1982 لە ویلایەتی (دایکەند)ی ئەفغانستان
لەدایك بووە . ئەویش لە منداڵییەوە چووەتە ئێران
لەوێ خوێندووە تا بەکالۆریۆسی لە ئەندازەی کشتوکاڵی وەرگرتووە ،
لە 2006 ـەوە شیعر دەنووسێ .

(6) بورجی : شارێکە دەکەوێتە دەوروبەری کابوول
زۆرینەی دانیشتووانی هەژار و بێ دەرەتان و ستەملێکراون .

(7) ئەلیاسی عەلەوی : شاعیر و نیگارکێشە ، ساڵی 1983 لە ویلایەتی
(دایکەندی) لەدایك بووە ، ئەویش هەر زوو هێشتا منداڵە لەگەڵ
بنەماڵەکەی دەچنە ئێران ، بەڵام ئەلیاس لە تەمەنی هەرزەکاریدا
دەگەڕێتەوە ئەفغانستان . ساڵی 2007 کۆچ بۆ ئوستورالیا دەکا .
تا ئێستا سێ کۆشیعری بڵاو کردوونەتەوە و لە زۆر لە کۆڕ و
سیمینارە ئەدەبی و هونەرییەکان بەشدار بووە و پێنج پیشنگای
هونەریشی نمایش کردووە،
(*) ئەم کۆمەڵە قەسیدەیە لە کتێبی (انطولوجیا الشعر الافغاني
الحديث) بڵاو کردنەوەی دەزگای (المدى) چاپی یەکەم 2021 کراون بە
کوردی .

□

□

من قودسی خیانەتم.. بەختیار محەمەد

من حەزم لە چای
بەڕەنگی خیانەتە
لە قاوەی تاڵی خیانەت
لە پێکی شەرابی
خەستی خیانەت.
من حەزم لە سەفەری
درێژی خیانەتە
لە وڵاتی تاریکستانی خیانەت
لە کیشوەری دوور و
نەدۆزراوەی خیانەت.
من هەر لە ساواییەوە
حەزم لە شیری
مەمکی دایکی خیانەتە
باوکم ڕاستی کرد:
من سەگشیر و حەرامزادە و شیرحەرامم.

من هەتاوێکم
لە ڕۆژهەڵاتی خیانەت هەڵدێم
مانگێکم
تریفەی خیانەت
بەسەر خۆمدا
پەخش دەکەم.
من شۆڕشم: شۆڕشی خیانەت.

من ئاسمانێکم
پڕم لە ئەستێرەی خیانەت
من شەقامێکم
پڕم لە هەنگاوی خیانەت
من ڕووبارم
لە دۆڵی خیانەتدا
من بەفرم
لەسەر دوندی خیانەتدا
من عەشقم
لەناو دڵێکی خائیندا
من ماچم
لەسەر لێوێکی خائیندا
من فرمێسکم
لەناو چاوێکی خائیندا
من وشەم
لەسەر زمانێکی خائیندا
من ئایەتم
لەناو مەسحەفی پیرۆزی
خیانەتدا
من پەیامبەری
خوای خیانەتم
من درەختێکم
لە باخچەیەکی خائیندا
گوڵێکم
عاشقی هەنگێکی خائینم
من کتێبێکم
پڕم لە خیانەتی
خوێندنەوە
من قەڵەمێکم
پڕم لە چیرۆکی خیانەت
کەس هێندەی من
مێژووی خیانەتی خۆشناوێ

من شارێکم
پڕم لە شەقام و لە کۆڵان و

له گه‌ڵه‌كی خائین.
من كه‌لـــله سه‌رێكم
پێم له خانه‌ی خیانه‌ت
من حه‌زم له لیباسی خیانه‌ته
له پێڵاوی خائینیش
من حه‌زم له قۆللای خیانه‌ته
له كوخی شه‌ره‌فیش
من حه‌زم له مه‌زره‌عه‌ی خیانه‌ته
له دارستانی سووتاوی ئه‌خلاقیش
من حه‌زم له ئه‌سپه شێی خیانه‌ته و
له گوێدرێژی نامووسیش.

ئه‌فسووس!
من له‌وه‌ته‌ی هه‌م،
مێژووم
قودسی خیانه‌ته،
كه‌ی ئازادی ده‌كه‌ن
ئه‌ی جه‌نگاوه‌رانی شه‌ره‌ف؟
من له‌وه‌ته‌ی هه‌م،
مێژووم
دڵی مه‌زنی خیانه‌ته،
كه‌ی به تیری نامووس
ده‌پپێكن
ئه‌ی جه‌نگاوه‌رانی شه‌ره‌ف؟
من له‌وه‌ته‌ی هه‌م،
مێژووم
باخچه‌ی خیانه‌ت و
به‌ندیخانه‌ی ئازادییه،
كه‌ی ده‌یڕووخێنن
ئه‌ی جه‌نگاوه‌رانی شه‌ره‌ف؟
من له‌وه‌ته‌ی هه‌م،
مێژووم
هه‌رده‌م مه‌یدانی شه‌ڕی
دۆڕاوی براكوژییه،
ده‌ كه‌ی نه‌فره‌تی لێ ده‌كه‌ن

گێژەنەی ڕۆحپژانێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

( )

ئەفسوون بە ئەسرینی ئەو ئەستێرانەی بون□ تە کڵپەو،،
و دوای نەمانیشم ئەپریشکێنەوە،،
من خۆم سەرخۆشم بە مەرگی خۆم،،
چی بکەم گەر پوشو پەڵاشی زەردەیەک،
بە باڕەشی مۆری تەمەن هەڵپروسکا،
تازە دەروازەیەکی جەه□ نەمی قەشەنگی ترنا بینمەوە ،
دەبا ڕێی قامیشەڵانی وونبونێکی ترم نیشاندەی،،
ئەی پەریە خۆشبەختەکەی دۆزەخم،،
بۆ دورخەی سەرابی منداڵیەکی تر نادۆزمەوە؟!،،
کاتێ مرۆڤەکان پەرێشانی گەڕانی چۆڕاوگەی،
کانی لیخنی حەقیقەتن،،
لە کوێوە دەست پێبکەم،
شار ڕوخساری تۆیە،،،
لە کوێوە دەستپێکەم ،
شارێک لە نغرۆیی تۆیە،
هەر پرسیاری ئەزەلەو لە نشینگەکانی ئاوەوە هڵئەقوڵێ،
هەر پرسیارەو لە نشینگەکانی هەوری دڕندەوە ئەتەقێ،
هەر پرسیارەو......،
لە ئاسودەیی عیشقی تۆوە!
ئەبێتە خونچەی ڕەشی برین!
چی کوشندەیەکە کاتژمێری هاتن و نەهاتنت،،
چی کوشندەیە سپێدەی تاریکی نەمانت..
چ مەلەوانێکی سەرخۆشم!

لە دارستانی ڵێڵی چاوانی فەلەکا،
لەووشە خۆکوژەکان ووردئەبمەوە..
تا گەیشتن بەو دەریاچە مۆرەی یاخیبوون،،
کە لە دڵی زەرنیخا هەڵتۆقێ،
ئەی شاعیری نێو گەردەلولی فەنا،،
لە م پەرەدایسی وێرا نەدا،
تۆ جێت نا بێتەوە،
گەرنوێژێک لە سەر گەڵا نەکەی،!
تۆفانی حەزەو بۆ لات هاتوە،،
چی سیمفۆنیایەکە شنەبات،
بەم ئێوارە ئەرخەوانیە،،
بۆگوڵاوی تۆی ڕشت..و..
چی ئۆقیانوسێکی بێ ئۆقرەیە چاوت،،
چی تاوانکاریەکە،
هاتنت بە بێ من!،
چی تاوانبارێکە،،
تەرزە ئەستیرەی ڕووت ،
کە دائەکا درەنگانی شەوێ لە بەهاری لم!
شار، ئەی ئەو برینەی لە نێو ئاسمانی وەنەوشەیی منداڵیا، ،
هەر ئە گە..شی..تەوە!
پژاوە ، ڕۆح تا ئەندازەی ڕۆحکێشانی…
گوڵە لەیلەکی دارستانێ لە تەمتومان،
چنگی ناسکی خانمێک کە چەپکە وەرزی ساردی غەریبی هێنا،
ئەی گیاکانی غوربەت، ،
ئەم سەفەرە دوورەی دوزەخە،،
تاچەند شەوێکی تری ڕۆحپژان…
لە ژێر ئەم شەختە شیعرەدا دامئەپۆشن؟!
تازە مەرگ ڕەوایەتی نادات بە مانەوەم،،
لە ژێر چنگە دڕکینەکانی شیعرا،
هەرگیز دەربازبوون نیە، دەبا تۆش…
لەژێر هەورەگرمەی تەنیاییتا..
دوای نەمانم هەر بگەڕێی..
بە دوای وێنە سوتاوەکانا..!
تازە ڕابردوو گوریسی چڵکنی بەدنەفرەتیە ، ،
لە ملی ئەسپە سەرکێشەکانی قەدەری شیعرا،
مەگەر لە سەحەری جەنگێکی پرتەقاڵی ترا..
ئاوێنەکانی گەڕان و وونبوون بدۆزینەوە،،

لە چۆڕاوگەی خوێنی مانگێکی سەربڕاوا،
ڕوخسارمان بکەینەوە بە نووری خودێکی یاخی،،،
بیرکردنی ئەو وەرزانەش..
لە دەرگای تەمەنا بونە سەراب،،
ئەو پەلکە ڕۆژانەش…
لە ئاگرەوە دروستبوون،،
لە هەتاوی نەورەسەکانا دەرکەوتن ..و..
بونە زوقمی کاتژمێرە خۆڵەکان،،
باران خوێنی ڕژاوە،
و گیاش وشەی لێوی بەردینی تۆ،،
نمەی زمان، گیتاری هەور، بای هەموو ئەو قسانەی…
لەسەر کەناری عیشقا بەیەکمان ووت..و..
گەڵای دارە زەردەکانی دارستانی پایزی ڕۆحی هەڵپروکان..
ئەتەوێ ئازیز،
خوێنی شەرابیی خۆمت بۆ بڕێژم؟
ئەتەوێ…
ل□ بەردەم کۆشکی بێهودەیی بوونا،،،
قاقام بە کۆشکی زومردی خواوەندە بەردەکان بێ!؟
ئەو هەتاوەی تا ئەژنۆی نێرگزی پەشیمانیە،،
بیری ئەکەم!
ئەو شارەی تا نیو قەدی خوێنی خۆشبەختیە،،
عاشقیم!
ئەی مرواریە بریسکاویەکانی ڕۆح…
لەکام ڕوباری کاتی بەسەرچوا بتدۆزمەوە؟!
ئەی ئەسپە قەترانیە نەفرەتیەکانی دڵ،
کە شار لە گێژەنەی ڕۆحپژانە،،
کێ دەربازی کات..
تاوسە پەم□ی□ زیندانیکراوەکانی ئازادی؟؟؟؟؟

.……………………………………………………………………

وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەڕەنسی/
"Claude Monet."Hay in Vetoea

٢١ هەزار مەگا موچەخۆری بەندیوار.. نەوزاد بەندی

بیست و یەک هەزار بەندیواری VIP .. ئاخر بۆیە ساڵانە سی هەزار گەنجی خێر لە خۆ نەدیو لە ڕەحمی زانکۆ و پەیمانگاکانەوە فڕێدەدرێنە سەر شەقامەکان و پێیان ئەڵێن : (دامەزراندن نییە بۆ ئێوە .. نان بۆ ئێوە نییە ..)

بیست و یەک هەزار موچەی خەیاڵیی ، کە له بانک وەردەگیرێن ، چونکە ئەوان سەر بە هیچ فەرمانگەیەک نین ..هیچ فەرمانێک جێبەجێ ناکەن ..

بیست و یەک هەزار مرۆڤی لووتبەرز و بێکار و مەسرەفگران ..

بیست و یەک هەزار دەریالوش ،

ئاخر بۆیە ئەوە حاڵی پەروەردە و تەندروستی و بازاڕ و ڕێگا و بان و خزمەتگوزارییەکانە ، ڕۆژ بە ڕۆژ هەرەس دێنن و ..بە چاخی بەردین ئەگەڕێینەوە ..

تۆ بڕوانن ، چی ئەگوزەرێ .. چۆن دوای ساڵەهای ساڵە ، شەولەبانەکانی نیشتمان ئاشکرا ئەبن و مەشیش میوانیان نییە .. بڕوانن چۆن خانە شەرپەنجەییەکانی ناو جەستەی کۆمەڵگا دەردەکەون و وەک نە شەرپەنجە بوو بن و نە ئافات ، دەنگیان زوڵاڵتر و ..چەرمی ڕوخساریان قایمتر ، خەنجەری دەبان نایبڕێ ..

ئاخر بۆیە هیچ داهات و ..هیچ نەوت و..هیچ خاڵی سنووری و داهاتێکی ناوخۆ ، ناتوانێ بگاتە کۆمەڵگا و .. هەر بە سەوزیی کراوە بە گەرووی VIP یەکاندا ..

میللەتی زیندوو قەت ئەمە قبوڵ ناکا ..

ئەی دادگا و داواکاریی گشتی خەریکی چین ؟ خەریکی کام ڕۆژنامەنووسی مەزڵومن کە دوو دێڕ لە خەونەکانی لە ڕۆژنامەیەکدا بە میللەتێکی نەخوێندەوار دابەزاندووە ؟ خەریکی کام عەرەبانچین کە لەسەر شەقامێکی گشتی دوو دەسک سەوزەی فرۆشتووە ؟

میللەتێک دومەڵی وا گەورەی تێدا هەڵتۆقیبێ ، حەق نییە لە شەرمەزاریاندا ڕووی بە سەربەرز بکاتەوە ..

میللەتێک بیست و یەک هەزار پیاو ماقوڵی دەنگ زوڵاڵ ، گیرفانەکانیان بە گسک لێدابێ ، حەق نییە لە ڕووی بە باسی ئاڵا و سروودی نیشتمانی و ئازادی بکات ..

پەروەردە و ژیان.. وریا مەعروف

هەموو مرۆڤێک کە لە دایک دەبێت توانایەکی سەرسوڕهێنەری هەیە، بۆ برەودان پێی پێویستی بە پەروەردەیەکی باش و کوالێتی بەرزە کە یارمەتی بدات لە دەستگەیشتنی بە زانیاریە بەسوود و بەنرخەکان، کە بەهۆیەوە کوالێتی ژیان بەرەو باشتر و خۆشگوزەرانی زیاتر فەراهەم دەبێت، بەڵام گەر ئەو توانایە بەکار نەهێنرێت یان بە خراپی بەکاربهێنرێت لەڕێگەی پەروەردەیەکی خراپ و ئاست نزمەوە ئەوا تاکەکانی ئاراستەیەکی لادەرانە دەگرن و ژیان پڕ دەبێت لە بێزاری و نادادی و تاریکی.

پەروەردە سیستمێکە مرۆڤ ئامادە دەکات بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ژیان وەک مرۆڤ، وە یارمەتی دەدات بۆ گەیشتن بۆ هاوسەنگی و هاوئاهەنگی لە هەموو ئەو شتانەی کە دەیکات بۆ پێگەیشتنی راستەقینە. هەروەها ئامرازێکە زانیاری و لێهاتوویی و تەکنیک بۆ مرۆڤ دابین دەکات و توانای زانینی ماف و ئەرکەکانیان بەرامبەر بە خێزانەکەیان و کۆمەڵگا و نەتەوەکان پەرە پێدەدات، بینین و تێڕوانین فراوان دەکات بۆ بینینی جیهان، تواناکان پەرەپێدەدات بۆ بەرەنگاربوونەوەی نادادپەروەری و توندوتیژی و گەندەڵی و چەندین توخمی تری خراپ لە کۆمەڵگادا.

لەم نووسینەدا باس لە کێشەی پەروەردە بەگشتی دەکەین کە وشەی "پەروەردە" لەم نووسینەدا ئاماژەیە بە پەرەوەردەی پێش چوونە قوتابخانە و قوتابخانە و دوای زانکۆش، کە پرۆسەی پەرورەدە پرۆسەیەکە تا کۆتایی تەمەن، ئامانج لێی بونیادنانی ئینسانێکی باش و چاك و گونجاو بۆ کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی لە پێناو ژیانێکی بەرەو باشتر. ئامرازەکانی پەروەردە جگە لە خێزان و قوتابخانە، هەمە جۆرە لە ئێستای کۆمەڵگای ئێمەدا (میدیا- درامای دۆبلاژکراو- فیلمی کۆمیدی ئاست نزم، تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان) کە ئەمانە ڕۆڵی کاریگەر و بەرچاویان هەیە لە پەروەردەکردنی تاك و بە ئاشکرا ڕەنگدانەوەی پێوە دیارە. سەرباری سوودەکانی کاریگەری و خراپی تەکنەلۆژیا و میدیا بەجۆرێکە کە کۆمەڵگا بە زیانەکانی نازانێت و خەریکە بەتەواوی کاریگەریە نێگەتیڤەکانی بەدەردەکەون ئاراستەی خۆی گرتووە، کە ئەمەش دەشێ دۆخێکی لادانی گشتی دروست بکات و ببێتە

نەریت و ئەوکات بەرگرتن لێی ئەستەم دەبێت. دەکرێ بڵێن لەناو واقیعێکی ئاڵۆز و بێ سەر وبەردایین کە ڕێگای گونجاو ڕاست و سپی شاش بووە. پێویستە ئێمە بەم زووانە مشورێکی قوڵ و دڵسۆزانە لە ئینسان و کۆمەڵگای خۆمان بخۆین، بەوەی کە کار لەسەر بونیادنانی ئینسانێکی باش و چاك بکەین کە دواجار کۆمەڵگایەکی باش و چاکی لێ بەرهەم بێت.

کاتێك دۆخێکی نائارامی و بێزاری گشتی دێتەکایەوە، کە کۆمەڵگا لەدەست یەکتر بێزارە و لەبری ئەوەی هاوکار و تەواوکەری یەکتربن، ئەوا دیارە کێشە لە لە ئینسانی بووندا هەیە، پێویستە سەر لەنوێ بەکۆمەڵایەتی بکرێنەوە و دووبارە کار لەسەر بونیادنانی تاکێکی باشتر بکرێ، کە ببێتە هۆی ژینگەیەکی ئارام و لەبار بۆ مرۆڤ تاکوو ژیانێکی شایستە فەراهەم بکات، لێرەدا "ناتوانرێ کێشەکان چارەسەر بکرێ بۆ بەکارهێنانی هەمان جۆرە بیرکردنەوە کە کێشەکانی دروست کردووە"
قۆناغی هەرزەکاری کاتێکی گرنگی گەشەی مێشکە،کە دووەمین قوناغی بونیادنانە لە دوای منداڵی، دەبێت گرنگی زۆری پێ بدرێت بە تایبەت لەلایەن خێزانەوە، کە ببنە هۆکار بۆ ئەوەی ڕێگای خۆی بدۆزێتەوە بەشێوەیەکی ڕاست و باش و چاك خۆی نمایش بکات و ڕێگایەکی دروست بگرێتەبەر.

پەروەردە تەنیا پەیوەست نیە بە قوتابخانە، بەڵکو قوتابخانەکان هێڵێکی نایاب دەڕەخسێنن بۆ دروستکردنی کەسانی زیرەک کە دەبنە هۆی چارەسەری کێشەکان و کۆمەڵگاکەیان دەکەنە شوێنێکی جوان و باشتر بۆ ژیان بۆ هەموو دانیشتوانەکەی.
توانا و لێهاتووی و زیرەکی مرۆڤ لە ڕێگەی پەروەردەوە دەدۆزرێتەوە و پەرەی پێدەدەرێت و دەتوانێت تواناکان و زانیاریەکانی زیاد بکات. پەروەرەدە و فێربوون پرۆسەیەکی درێژ و بەردەوامە تا کۆتایی ژیان، قوتابخانە و خێزان و تەواوی ئامرازەکانی تر ڕێگایەك دەروازەیەکت نیشان دەدەن و بەرپرسیارێتی ژیانکردنت و گەیشتن بە زانیاری گەورە و شایستەی ژیانکردن لە ئەستۆی خۆتدایە، کە بە گوێرەی توانا و هێزی بیرکردنەوەت و ئەو بەهرەیە و لێهاتوویەی هەتە هەنگاوی بۆ دەنێیت و خۆت پێدەگەینی، هەروەها پەروەردە پێکهاتەیەکی سەرەکی خۆشگوزەرانییە و لە پێوانەی گەشەی ئابووری و کوالێتی ژیانیشدا کاریگەری هەیە، هەروەها فاکتەرێکی سەرەکییە بۆ دیاریکردنی ئەوەی کە ئایا تۆ کەسێکی سەرکەوتوو گەشەسەندو باشیت یان دواکەوتوو یان خراپ، ئەمە دواجار

ڕەنگدانەوەی لەسەر کۆمەڵگا و وڵاتیشدا دەبێت.

پێویستە دەرفەتی ئەوە بڕەخسێنرێت ڕێگایێک دروست بکرێت بۆ ئەوەی تاك بۆ ئاسانی خۆی پەروەردە بکات و بگات بە زانیاری نوێ لەڕێگای میدیا و ئەو ئامرازانەی بە ئاسانی دەتوانن شتەکان بگەینن بۆ ئەوەی بەردەوام فێری باشترکردنی ژیانی خۆیان بن و دونیای خۆیان باشتر بکەن، نەك بەپێچەوانەوە ئەو ئامرازانە بەبێ گوێدانە بەها باڵاکانی مرۆڤ نمایشی خراپ و لادان لە بەهاکان نمایش بکەن و ببێتە شتێکی سادە و ئاسایی بەبێ سانسۆر، چونکە ئەمە بەپێی کات پەیڕەوی لێدەکرێت و دەبێتە نەریت و دواجار کێشە بۆ بۆ تەواوی کۆمەڵگا و سیستەم دروست دەکات کەواتە "کێشەی پەروەردە سیستمییە، کاریگەری لەسەر تەواوی سیستەم دەبێت".
ژیانی ئەمڕۆ بەڕادەیەك ئاڵۆز و پڕ لە کێشمە کێشە بەهۆی کاریگەری جیهانگیری کە لەڕێگەی تەکنەلۆژیاوە بە ئاسانی دەگات و دەبێتە هۆی گۆڕانی کۆمەڵایەتی، ئەمەش دوو لایەنی هەیە: سوود، زیان، پێویستە بەجۆرێك پلانی بۆ دابڕێژرێت و کۆنترۆڵ بکرێت دۆخێکی لادان لە پێوەرەکان و بێ سەروبەری دروست نەکات. پەروەردە ئامانجی ئەوەیە نەهێڵێت تاکەکانی بکەونە ژێر کاریگەریە خراپ و زیانەکانی، بەڵکو هاوسەنگیش بپارێزێت لە نێوان مرۆڤ و ژیان و واقیع، تاوەکوو مرۆڤێکی ئارام دروست بکات، دامەزراوە و ئامرازەکانی پەرورەدە پێویستە ئامادەیی ئەوەیان تێدا هەبێت لەگەڵ بەرەوپێشچوونی جیهان و مێشکی مرۆڤ ئەوانیش پێشڕەوی بکەن و لەگەڵ دۆزینەوە نوێیەکان و بیروباوەڕ و گۆڕانکاریە نوێیەکان خۆیان بگونجێنن و هاوسەنگی دروست بکەن بە ئاراستەی بونیادنانی تاك و کۆمەڵگایەکی مرۆڤایەتی.

پێویستە هەموو ئامرازەکانی پەروەردە بە ستراتیژیەتێکی نیشتمانی ڕێکبخرێنەوە کە لە خەمی ئینسان دابێت و مشورێکی قوڵی لێ بخورێت کە لە پێناو بەها باڵاکانی مرۆڤدا ئاراستە بکرێت، بۆ ئەوەی ژیانێکی باشتر و گونجاوتر بۆ تاکەکانی کۆمەڵگا دابین بکرێت کە لەگەڵ سەردەم و مرۆڤایەتی بێتەوە. هەروەها گرنگیدان بە ئاستی دادپەروەری کۆمەڵایەتی پێویستیێکی گرنگ و سەرەکیە بۆ گەیشتن بە چاکسازییەکی پەروەردەیی سەرکەوتوو بۆ ئەوەی کۆمەڵگا خێراتر پەیڕەوی لێبکات و هەست بە دڵنیایی بکات کە بەرژەوەندی گشتی لەبەرچاو گیراوە، ئەویش لەڕێگای دادپەروەرەیەوە ئەم باوەڕە دروست دەبێت.
گۆڕان زۆر گرنگە! ئێستا کە هەموو شتێک لە بارەی مرۆڤەوە گۆڕاوە، بێگومان دەبێت پەروەردە بگۆڕدرێت، بەڵام دەبێت دۆسەیەک هەبێت،

خشتەیەک، و لە سەرووی هەموو شتێکەوە، لۆژیکێک بێت، بۆ ستراتیژیەتێک لەخزمەتی مرۆڤدا بێت. فەلسەفەیەکی پەروەردەیی پێویستە بەپێی گۆڕانی هەلومەرجی جیهان و تەواوینی کوردستان بۆ داهاتوو. ڕێگای ئەم کارە لە ڕێگەی گرتنەبەری تێگەیشتنێکی فرەچەشنە لە پەروەردەوە. بەرپرسیارەتی پەروەردە نابێت تەنها بۆ دەوڵەت بەجێ بهێڵرێت، دەبێت هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکانی پەروەردە ئەم بەرپرسیارێتیە لەئەستۆ بگرن، چونکە خراپی لە بونیادنانی تاکەکان زیانی گشتی لێدەکەوێتەوە دەبێتە مەترسی بۆ سەر تەواوی کۆمەڵگا. پێویستە کە ئەمە ئەولەویەتی خۆمان بگێڕین بۆ پەروەردەکردنی منداڵەکانمان بە شێوەیەکی گونجاو. ئەمە پێویستی بە چاکسازی تەواوی پەروەردە هەیە لە دەرەوەی پێداچوونەوەی پرۆگرامی خوێندن.

وریا مەعروف

کۆنگرەی بالیسان.. عومەر محەمەد

نازانم کەی کۆنگرەی بالیسان بەسترا، تەنانەت مانگ و ساڵەکەشیم لەیاد نەماوە، بەڵام دوای شەڕەی ناوخۆ و پێش ڕوخاندنی ڕژێمی بەعس، لەبن چادرێکی گەورەدا بوو، سەرزەنشتی خۆم دەکەم کوا ڕەوایە ڕۆژێکی ئاوا بایەخدارو مێژوویی میللەتەکەم لەیاد بکەم ! بەڵام دڵنیام هەرمن نیم بەڵکو تاقە کوردێک تەنانەت ئامادەکارانی کۆنگرەو سەرەک و سەرکردەی حزبەکانیش لە بیریان نەماوە!.
بەهەرحاڵ منیش بانگهێشتکرابووم و ماڵیان ئاوا بێت بەهۆی ئەوەی لە دۆسیەی ئەنفالدا چالاکم، ووتەیەکیان بۆدانابووم، دەبوو لەماوەی ٥ خولەکدا لەکۆنگرە پێشکەشی ئامادەبووانی بکەم، ئەوە بۆمن دەرفەتێکی گرنگ بوو، چونکە حزب و ڕێکخراوەکان لە لوتکەدا بەشداربوون، بارزانی و تاڵەبانی لە پێشی پێشەوە دانیشتبوون، نەدەبوو دەرفەت لە دەست بدەم، هەرچەندە کاتەکەم زۆرکەم بوو، بەڵام ئامانجم پێکا. لە وتەکەمدا لەپێشەوە بە ڕەخنەیەک دەستم پێکرد، گوتم: دەبوو کۆنگرە لەژێر ئەم دروشمی (شەرمە ! دەست و

پەنجەی ئازیزانمان لە بیابان تێکەڵ بەلم بن، ئەمەش لەرە دەست و پەنجەی یەکتر بشکێنین) بەرەوچوبایە، تەماشام کرد لەنیگاو چاویاندا دیارە بەرپرسان قسەکەم قەڵسن، گوێم نەدانێ و درێژەم دایە، ڕووم لە هەردوو سەرکردەی یەکێتی و پارتی و سەرۆکی هەردوو حکوومەتی هەرێم کرد، چونکە ئەوکاتە هەرێمی کوردستان دوو حکومەت و دوو سەرۆک وەزیران و دوو وەزیری کارەباو دوو وەزیری تەندروستی و دوو وەزیری مافی مرۆڤی هەبوو، کەچی نە کارەبا هەبوو، نە تەندروستی هاوڵاتییەکانی باش بوو، نە بریندارانی چەکی کیمیایی چارەسەرکرابوون و مافی مرۆڤیش لەوپەڕی خراپیدا بوو! بەڵام کۆنگرەی بالیسان مژدەبەخش و بنیاتنەربوو، چونکە بەهەتا هەتایە کۆتایی بەشەڕی ناوخۆهێنا کە دەتوانم بەم ئەوتارە کورتەی من کۆتایی بەشەڕی ناوخۆ هێنا، کە ئەم چەند پەرەگرافە بوون :

بیرۆکەی بەستنی کۆنگرەی بالیسان، کە بە گەڕانەوەی شکۆی خەڵک و ئاشتی ومتمانە بوو، پێشنیازی من بوو کە داوام کردبوو لەناوچە ئەنفالکراو وکیمیابارانکراوەکاندا ببەسترێت بۆیە هەق بوو، ڕێزلێخاوەنداریتی گیرابا، ڕۆحی ئەوەم گرت هەرلەبەراییەوە دزییەک هەیە، ئەستاش من گەردنتان ئازاد دەکەم بەمەرجێک (قات لەبەرێک نەهاتبە وەک بیرۆکەی خۆی پێی فرۆشتبنەوە) بیرۆکەکەم بۆئەوە بوو وەک ڕێزلێنانێکی مەعنەوی و سەرمایەی ڕەمزی بە قوربانیانی ئەنفال وکیمیاباران وشەهیدانی سەنگەر بەتایبەتیش وەک ڕێزلێنانێک بە هەموو ئەو مرۆڤانەی لە بەرەکانی شەڕی ناوخۆدا گیانیان لەدەستداوە، یاخود ئەندامێکی جەستەیان لە دەستداوەو ئێستا خاوەن پێداویستی تایبەتن و پێیان دەگوترێت کەمئەندامی سەنگەر.

لە یەکێک لە شارەکان یاخود لە گوندە کیمیابارانکراوەکان (وەک شاری هەڵەبجەو گوندەکانی بالیسان وشێخ وەسانان، گۆپتەپەو عەسکەر، سێوسێنان) یان لەگەرمیان کۆنگرەیەکی ئاشتی ببەستن پەیمانی شەرەف بدەن و بۆ هەتاهەتایە، کۆتایی بەشەڕی ناوخۆ بهێنن .

ئامانج لەبەستنی کۆنگرە لە بالیساندا بۆئەوەیە چیتر مزایەدە کردن بەخوێنی شەهیدان وئەنفالکراوانەوە نەکرێت، بەهەر حاڵ، کۆنگرەی بالیسان کۆمەڵێک بڕیاری گرنگیدا بەم شێوەیەی خوارەوە :

١ لەبەر ڕۆشنایی کۆنگرەی بالیسان، پەرلەمانی کوردستانی پرۆژە یاسایەک پەسەند بکات بۆئەوەی هەرحزبێک دەستپێشخەری شەڕی ناوخۆبکات، بخرێتە لیستی ڕەشەوەو پەرلەمانی کوردستان بەسوکایەتی کردن بەشەهیدو ئەنفالکراوان بڕیاری لەبدات.

٢ لەبەرئەوەی هەموو لایەک کۆکن لەسەر ئەوەی ئەنفال گەورەترین هێرشەو بێحورمەتی بوو، بە مرۆڤ بوونی کورد، ئەوا پێویستە ئەمەش

لەبەرامبەردا تائەوپەری مرۆڤدۆستو میهرەبان بین لەگەڵ یەکترو لەگەڵ دەوروبەرو تەنانەت لەگەڵ هەموو مەل وباڵندەو زیندەوەرانیش، چونکە ئەوانیش وەک مرۆڤ بە چەکی کیمیایی مردن و تەنانەت وەک مرۆڤ سوکایەتیان پێکرا.

- باشترین ڕێزگرتن لە شەهیدان و قوربانیانی تاوانی جینۆساید ڕێزگرتنە لە ماف و ئازادی زیندووەکان، بۆیە پاراستنی ئازادییەکانی ئینسان دەبێت گرنگترین خاڵ بێت لە نوسینەوەی دەستوری هەرێمدا .

- یادەکانی کیمیابارانی هەڵەبجەو کۆمەڵکوژی ئەنفال ناکرێنە پشوو، بەڵکو دەبێت زۆرترین کارو ئەرک بگرینە ئەستۆ، بەو پێیەی داواکردنی پشوو کۆمەڵگا دەکاتە تەمبەڵخانەو بە یادەکانی جینۆساید پێشنیارێکی هەژارە، بۆیە بەباشی نازانین، چونکە وەفاداریو ئەرکی تێدانیە بەرامبەر قوربانیەکان بە پێچەوانەوە بڕیار دەدەین ئەو ڕۆژانە گەرمو گورتر کاربکەین، نەك هەر ئەوەندە بەڵکو بەلای کەمەوە لە1%ی داهاتی ئەو ڕۆژەی هەر تاکێکی کوردستان ببەخشرێتە بنیاتنانەوەی وەڵات، یان چارەسەرکردنی بریندارانی چەکی کیمیاوی، پێکهێنانی پڕۆژەی ڕۆشنبیری و فریاگوزاری و تەندروستی بۆ ئەو ناوچانەی بەر سیاسەتی جینۆساید کەوتوون، بۆئەوەی هەموو هاووڵاتیەك پشکی راستەوخۆی لەو پرۆژانەدا هەبێت و شەرەفی بەشداری کردنی راستەوخۆی بەربکەوێت و شانازییان پێوە بکات .

- لە هەر ڕۆژێکی یادەکانی جینۆسایددا،هەر کوشتنێکی بە ئەنقەست بەدەر لە سزایی یاسایی خۆی دووسایەی ڕێزنەگرتن لە قوربانیانی ئەنفال وکیمیاباران وشەهیدانیشی بچێتە سەر.

- هەردوو کەسێک لەو ڕۆژانەدا بەشەڕ بێن بە تۆمەتی ڕێزنەگرتن لە قوربانیانی جینۆساید دادگایی بکرێن .

- هەر ڕێکخراووکەسایەتیەک ئەگەر دەرکەوت بازرگانیی بەسەر ئەو دۆسیانەوە دەکات، مۆڵەتی کارکردنی لێ وەربگیرێتەوە و ڕێگەی بەشداریکردنی هیچ چالاکییەکی نەدرێت .

- هەر ماڵێکی شەهیدان و ئەنفالکراوان ناوی هەموو شەهیدەکانی لەسەر پێناسی شەهیدەکەی بنوسرێ کە وارسی یاسایی هەڵیدەگرێت،

- هەموو ماڵێکی شەهیدو ئەنفالکراوان لە سەر دیوارو دەرگای ماڵەکەی ناوی شەهیدەکان و ئەنفالکراوەکانیان بنووسرێت .

- لەبەر ئەوەی یادەکان هی هەمووانن، بۆیە نابێت کەس بە نامەی فەرمی داوەتی ئەم یادانە بکرێن.

- دەبێت بە کۆنگرەی داهاتوو لەبری ئەم چادرە مۆنۆمێنتێکی شایان و ڕێک وپێک دروست بکرێت وهێڵی گەورەی بە کۆنگرەکان تێدابێت.

- مەرج نیە ئەم کۆنگرەیە هەموو ساڵێک لە بالیسان بکرێت.

من لەم خەیاڵانەدا ون ببووم کە زەنگی تەلەفۆنەکەم وەئەگای هێنام، یەکێک لە هاوڕێ خۆشەویستەکانم لە باڵیسانەوە ئاگاداری کردم، کەسبەی بە یادی کیمیابارانی باڵیسان داوەتکراویت و پێمانخۆشە ئامادە بیت. بە زانیاری خوێنەران هەتا ئیستا باڵیسان نەک شوێنێکی شایـان بە یـادی کیمیابـارانی تێـدانیە، بەڵکـو مۆنۆمێنتێـک بۆ شەهیدانی کیمیابارانیش نەکراوە.

پێشکەش بە خۆپیشاندەرانی دوێنێی باڵیسان

٩/٢/٢٠١٦ سلێمانی

کامە چاکسازی.. هۆشیار جەمال

کورتە وتار..

لە دوو ساڵی ڕابردوودا هەرکات حکومەتی هەرێم کە پارتی و یەکێتی و گۆڕان پێکهێنەرین، و جگە لە پارتی دوو حیزبەکەی تر هەرکات ویستان پۆست وەرگرن خێرا دەکەونە تانە لێدان و ڕەخنە گرتن، پارتیش وەک حیزبێک کە باش حیزبەکانی تری ناسیوە هەردەم لە کاتێکدا ئەوان دەکەونە هاوارکردن بە پێدانی پۆستێک یان دوو پۆست بە دەنگیان دەکات بۆ ماوەیەکی دیاری کراو.

لە تەنیشت ئەم هاوارکردنە بە ناوی مافی هاوڵاتیەوە کە بە پۆست و پێگەی حکومیە لە پێناو دەوڵەمەند بوونی خۆیان و کۆکردنەوەی پارە بۆ حیزب، دوو ساڵی ڕابردوو هەرکاتێک هاوڵاتی خۆپیشاندانی کردبێ یان لە سۆشیال میدیا هەڵمەتی ناڕازی بوون بەرپابووبێت، ئەوکاتە حکومەت لە ڕێگای هەندێک وەزیرە وە بانگەشەی چاکسازی کردوە و ناوبەناو یەک کەمەڵێک ناو بڵاودەکاتەوە ڕۆژێک دەڵێن زیاتر لە سەدان کەس موچەیان بڕاوە، ڕۆژێک دەڵێن سەدانی تر موچەیەکیان لە وەرگیرایەوە، ماوەیەک دواتر دەڵێن لیژنەی بۆ پێکهێنراوە تا ئێستا سەدانی ناسایی موچەیان بڕاو و هەزارانی تر نەهاتون بۆ دەم کاری لیژنەوە، چونکە زانیویانە موچەکانیان نایاسایە.

لە تازەترین داهێناندا ناوی کەمەڵێک کەسی تر بڵاوکراوەتەوە چەند

ساڵە بە موچەی وەزیر و وەکیل وەزیر موچە وەردەگرن کە زۆرینەی ناوەکان سەر بە یەکێتی و گۆڕانن. لێرەوە ئەم پرسیارانە دروست دەبێت ئایا پارتی وەزیری خانەنیشین و وەکیل وەزیری نایاسایی نەبووە؟ ئایا ئەم بەرپرسانە کە چەندین ساڵە بە نایاسایی وەزیرن بڕینی مووچەکانیان بەسە یان دەبێت لێی وەرگیرێتەوە؟

ئایا بە ڕاست مووچەی ئەم بەرپرسانە بڕاوە یان تەنها بانگەشەی هەڵبژاردنە، ئەگەر ئەو هەموو ناوانانەی له دوو ساڵی ڕابردوو لە ژێر ناوی چاکسازیدا وەک دەڵێن مووچەکانیان بڕاوە، ئەی پارەی گێڕاوە چی لێهاتوە؟ بۆچی بە پارەکەی بەغداد ناتوانن یەک مانگ مووچە بە لەبەین بدەن بە فەرمانبەران، بۆچی گێڕانەوەی ئەم پارانە نابێتە هۆی کردنەوەی پلە بەرزکردنەوەی فەرمانبەران کە بە نایاسایی ڕاگیراوە؟

هۆشیار جەمال

وەرزە سەوزەکانی ئەوین.. وەرزی یەکەم.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

ئەزانم رۆژێک لە رۆژان ماڵتان لە ئاسمان
لە کوچەی ئەستێرە و پرشنگ بووە
تۆش دڵنیایت ساڵێک لە ساڵان
تریفەی مانگێک بووم
لە بەردەم دەرگای ماڵتان

چۆن دەزانم تیشکی خۆر ناگات
بە دیدەنی مانگەشەو
منیش بە تۆ ناگەم
هەر لەبەر ئەمە
لە رۆحی زەردهەڵگەڕاوی شیعرەکانمدا
تارای سپی بووکێنیت ئەکەمە سەر

هەرکات چیا توانی
باوەشی گەرمی زەوی جێبێڵێت
منیش لە دڵتدا بار ئەکەم
هەرکات گوڵ دەی پەپولەی پێ شکا
تۆش بەرد بگرە شووشەی هەستم

ملی رێگەم بەرەو خەم گرتبوو
کەچی لە رووباری ئەوینتا خەم دەزیێوە
ملی رێگەت بەرەو خەت گرتبوو
لە کۆتاییا گەیشتیتەوە بە کانی فرمێسکم

لەم سەهۆڵستانەی تەنهاییمدا،
چاوەڕوانی تینی ئاگردانی چاوەکانتم
لەم دووکەڵ و غوباری سەرەمەرگەدا،
ئەشکگری نەسیمی بۆنداری ژوانم

لە غەمەکانم پەیکەرێ
بە فرمێسک دابتاشە
لەسەر باڵەخانەی سۆزت داینێ
لە هەنسکەکانت تابلۆیەک
بە عەشق دەنەخشێنم و
لە دڵما هەڵیدەواسم

لە دارستانی چاوەڕوانیما
تۆ سەوزترین سنەوبەری تامەزرۆ بوویت
لە گەردەلوولی بێ ئۆقرەییما
تۆ ساماڵترین ئاسمانی سەرکەشیم بوویت

پایزێک بووم هیچ گوڵێکم هەڵنەوەراند
جگە لە خونچەی دڵی خۆم
بەهارێک بووم هیچم تێدا نەڕوا
جگە لە گوڵزاری عەشقێکی پڕ غەم

فرمێسکە روونەکانت خەنجەرێکی تیژن
جەرگی شادمانییەکانم ئەبڕن
پێکەنینەکانت چیایەکی باڵا بڵندن
بەر بە رەهێڵەی رۆندکەکانم ئەگرن

ویستم لە رۆژانی هەمیشە بێدەنگیا
نۆتەی عەشق بخەمە گەرووتەوە
ویستم بۆ زیندووبوونەوە
دوو ماچی شیرین بخەیتە کفنەکەمەوە.

شیعری: ستیڤان شەمزینی

ئەلبۆمی شەهیدان یان زیندووان؟.. ئەحمەد رەجەب

رۆژی 6/9/2021 لە هەولێر ئەلبۆمێکی {334} لاپەرەیی بەناو : گەران بە دوای ئازادیدا بڵاوکرایەوەو بیرۆکەکەی بۆ هاورێ گۆران کۆیی دەگەرێتەوە هاورێ عومەر خدر کاکیل ئامادەی کردووەو لە راستیدا نەمویست دوورو نزیك توخنی بکەمەوە بەڵام خودی هاورێ عومەر وتی پێمخۆشە رای تۆ بزانم.

پێش هەموو شتێك دەستخۆشی لە هاورێیان : عومەر خدر کاکیل ، گۆران کۆیی ، جاسم خیڵانی و هاورێ سەعید شابۆ وەك (کۆمیتەی ئامادەکار) دەکەم و چاپکردنی ئەڵبۆمێك بۆ شەهیدان کارێکی جوان و بە جێیە.

نامەوێت درێژە بە نووسین بدەم و دەمەوێت یەکسەر چەند تێبینییەك بخەمەروو :

ئەڵبۆمەکە : قەوارەی بچوکەو لە ئەلبۆم ناچێت و هەندێ وێنەی تیادایە لە باتی ئەوەی گەورە بکرێتەوە بچوك کراوەتەوە.

ئەلبۆمەکە بۆ شەهیدان تەرخان نەکراوە چونکە زووربەی وێنەکان ، وێنەی هاورێیانی زیندووە.

شەهید سەربەرزییەو لە هەموو شتێك گەورەترەو هەمیشە ئێمەی شیوعی سەردادەنوێنین بۆ شەهیدەکانمان ، شەهیدان بۆ ئازادی و دادپەروەری خوێنی خۆیان بە گەل و نیشتمان و حزب بەخشیوە بەڵام لە ئەلبۆمێکدا ناکرێت وێنەی شەهیدێك زیاتر لە 27 جار بڵاوبکرێتەوە لە کاتێکدا سەدان شەهیدمان هەیە ، راستە هاورێ عومەر زۆر بە ئەمەك و بە سۆزە بۆ شەهید عوسمان خدر کاکیل { سەرکەوتی} برای و، پێویسە بزانێت وەك ئامادەکار چۆنچۆنی وێنەکان دابەش دەکات.

باشتر وابوو ئەلبۆمەکە ناو بنرێت ئەلبۆمی : پەخشان زەنگەنە و هاورێ ئارام لە بەر ئەوەی 18 لاپەرە بۆ پەخشان دانراوە لە گەل بڵاوکردنەوەی 24 وینەوەو ، 15 لاپەرە و 29 وێنە بۆئارام تەرخانکراوەو خۆزگە لە باتی ئەوان وێنەی شەهیدان دادەنران و بڵاو دەکرانەوە.

نازانم لە سلێمانی و کەرکوك و گەرمیان شەهیدی هەیە ؟ جگە لە شەهیدان دایکی سەربازو سەربازو کۆچکردووان : حەمە رەشیدی نانەوا { مام بارام } و مەحمود دیکتار□ق هیچی تر دیار نییە.

پیتی ژێر نووسەکان زۆر وردن و بە زەرەبینیش ناخوینرێنەوە.

باشتر وایە لە داهاتوودا بایەخ بدرێت بە بڵاو کردنەوەی وێنەی شەهیدان و بە لایەنی کەمەوە یەك دوو دێر لە سەر شەهیدان بنووسرین وەك رۆژی لە دایکبوون، باری کۆمەڵایەتی، لە کۆێ شەهید کراوە.

نازانم کۆمەڵەی پێشمەرکە دێرینەکانی حزب لەو چالاکییە ئاگادارەو رۆڵی چییە؟

7/9/2021

فـەلســ□ فـەسازی زۆربـڵێـــی نـیـ□!-

بەشی سێهەم.. ئازاد حەمە

دەستپێک:
لە گەڕانەوەدا بۆ ڕێچکەیەکی فەلسەفە لەوە تێدەگەین کردەی فەلسەفەسازی لە خۆتازەکردنەوەی بەردەوامدایە. ئەم کردەیە نە وەڵامەیە و نە گوتنی بەش، بەڵکو کردەییەکی بەرپرسیارئامێزە و ویستیشە بۆ دانایی و ئەم ویستەیش لە فۆڕمی ئەڤینداریی بۆ ئەم دانایییە خۆی نیشاندەدات، لە کۆتاییشدا هەر فەیلەسووفە، کە هاوڕێی دانایییە و بگرە تاکە هاوبەشییەتی. کردەی ناوبراو بریتینییە لە زەربەڵێییbabble و زەڕوەژیی، تەنانەت لە گۆکردنی ئەوەیش، کە لێیحاڵینابین. ئەڵبەتە کردەی فەلسەفەکردن زێدەڕۆییکردن و چەقاوەسەیش ناگەیەنێت. کردەی فەلسەفەسازی تەنانەت ئەوەیش ناگەیەنێت هەر کەسە و بۆ ئارەزووی خۆی بەتەگەکردن. کەوابێت، فەلسەفەسازی کردەیەکی هەڕەمەکیی نییە، بە پێچەوانەوە فەلسەفەسازی کردەیەکی دژوار و ناسانایە و بە ڕێساگەلێکی ڕێڕەوییەوە گرێدراوە. هاوکات فەلسەفەسازی لە زەڕوەژیی و چەنەبازیی جیاوازە، لەو شتە جیاوازە دەشدامان و سەرسوڕمان ناسازێنێت. ئەگەرچی فەلسەفەسازی سەرقاڵبوونە بەوەی جێیباس و جێیباس نییە، لە فەلسەفەسازی مەرامێکی مەبەستگەریشی لەخۆیدا حەشارداوە. واتە لە گوتراوی فەلسەفییدا مەبەست و ئامانج پەنهانە.

گوتنی فەلسەفیی گوتنەکی هزرییە

بەپێی ئەوەی کردەی فەلسەفەسازی کردەیەکی زەینی پوختە ئەمە ئەوە دەگەیەنێت، کە هیچ شتێك تێنەگەیشتن دروستبکات ناچێتە خانەی فەلسەفەوە. هەموو گوتنەکیش نەتوانێت خۆی وەك گوتنەکی فەلسەفیی نیشانبدات بە فەلسەفە دانانرێت. بەم شێوەیە، دەشێت بپرسین: گوتنی فەلسەفیی چییە؟ یاخود گوتنی فەلسەفیی چ جۆرە گوتنەکە؟ گوتنی فەلسەفیی بریتییە لە گوتنەکی کۆنکرێت(دیاریکراو) و کراوە، وەلی ئەمە ئەوە ناگەیەنێت، گوتنی فەلسەفیی بێ سنور و بێتخوبە. لە هەموو ئەوانە گرنگتر گوتنی فەلسەفیی بریتییە لە گوتنەکی هزریی، لە شیکردنەوەیەکی ئاوەزییانەی ئەو شتانەی دەبن بە بابەتی شیکردنەوەکە.
وێڕای ئەوە،، کردەی فەلسەفەسازی کردەیەکە لە گەڕان بەدوای زانین، گەیشتن بە ڕاستیی، بەو دانایییەی، کە پێویستمانە. پێویستمانە، چونکە نیمانە. وەلی ئەم کردەیە سانا و ساکار نییە، بگرە دژواریشە. ئەم کردەیە خۆی بەوە لە کردەکانی تر جیادەکاتەوە، کە

تێڕامانی قوڵ و پوخت دەکات بە بناغە بۆخۆی. هەروەها کردەی فەلسەفەسازی دەیەوێت وەك بیرێکی سەرتاسەری و یەکانگیر خۆی نیشانبدات. گەڕانی فەلسەفە بەدوای زانین گەڕانە بەدوای ڕاستی. بەپێی ئەوەی ڕاستیی هەمیشە ون و نا-ئامادەیە، هەر ل□ بەرئەوە فەلسەفە پێویستی بەم گەڕانەیە. ئەم گەڕانە گشتی و هەمەلایەن، بەردەوامیشە.

فەلسەفە ل□ بەرئەوەی گومان دەکات ڕاستیی هەبێت، ئەمە وایلێدەکات لە گەڕان بەدوای ڕاستیدا بەردەوامبێت. ئەم لایەنە لای پۆل ڕیکۆر Paul Ricoeur ئاقارێکی تر وەردەگرێت، ئەمەیش لەسەر ئەو بناغەیەی گەڕان بەدوای ڕاستیی لەنێوان دوو لادایە. لایەك بریتیە لە حالەتێکی کەسیی(شەخسیی) و ئەوەیتر تەماشاکردنە بۆ بوون. کەوابێت گەڕان بەدوای ڕاستیی گەڕانە بەدوای شتێك تەنها ئەو کەسە دەیکات، کە مافی هەیە ئەو گەڕانە بکات. گەر بوونی ئەم کەسە واتای هەبێت و بێمانا نەبێت ئەوا تەنها ئەم کەسە مافی ئەم پرسیارکردنەی هەیە. ئەمەو بۆ ڕیکۆر گەڕان بەدوای ڕاستیی واتە گوتنی شتێکی باش بۆ گشت، بەس ئەم گوتنە تەنها بریتییە لە گوتنی هەرچ شتێك، کە بشێت بگوترێت. بەهۆی ئەم گوتنەشەوە دەشێت من(هەرچ منێك) ئامادەبێت لە بووندا، واتە گوتنەکە دەبێت بەهۆکاری ئەوەی، کە شوێنم لەناو بووندا هەبێت. ئەمەیش ئەوە دەگەێنێت، کە ڕیکۆر لەڕێگای گەڕان بەدوای ڕاستیی بەدوای شوێنێك، پەیوەندیی لەتەك، بووندا دەگەڕێت (1). بۆئەوەی بەقوڵی لەوە بڕوانین، کە ڕیکۆر دەیڵێت پێویستمان بەوە دەبێت هەڵوێستی□ک لەئاست وشەی گەڕاندا بکەین.

فەلسەفەسازی گەڕانە بەدوای ئاسۆ

گەڕان ئاسۆییەکی نوێمان بۆ دەستبەردەکات. ئەم ئاسۆیەش ئەو کاتەیە، کە دەیژێین. گشت کاتەکان گەڕانی خۆیان پێویستە، یان هەموو کاتێك ویستی خۆی بۆ گەڕان هەیە، ئەڵبەتە گەڕان بۆ خوڵقانی ئاسۆ. ئەم ئاسۆیە، کە بەرهەمی بەشداری منە(هەرچ منێك) لە جیهاندا شوێنێکیشە بۆ خۆنوێکردنەوە. جیهان، کە ئێستای منە چرکەی ئامادەبوونی ئەو منەش□. ل□□رو□ دەشێت بگوترێت فەلسەفەکردن هەوڵێکە بۆ نیشتەجێبوون لە جیهاندا و جەخکردنیشە لە ئامادەبوون لەو جیهانە. کەواتە فەلسەفەکردن لە جیهاندا، لەو شوێنەی دەژێین، کۆششە بۆ پووچەڵکردنی نامۆیی، وەکیتریش مەشقکردنە لەسەر بوون بە بوونەوەرێکی ئامادە و زەفەربەر بەو تەگەرانەی بوونمان لە شوێنێکدا دەشێوێنن. ل□□ش□وە دەگەینە ئەو سەیرکردنەی پرۆسەی گشت فەلسەفەکردنێك هەنگاوێکی نوێیە بۆ تێگەیشتن لە بوونمان، لەو

جەگەیەی تیایدا ئامادەین. بەم پێیە ئەو ئاسۆ نوێیەی فەلسەفەکردن هەڵماندەداتە ناویەوە بەجۆرێك لە جیهاندا ئامادەماندەکات، کە لەتەك ئەوەیتردا لە ڕووبەڕووبوونەوە دابین. دیارە ئەوەیتر یەکێکە لەو چەمکانەی فەلسەفەی نوێی ڕۆژئاوا وەك دژە جەمسەری خود بەکاری دەبات، لە لەم دژبەکاربردنە ئەمە بە ڕووخسارێکی تر ئاشنادەکات، بەو کەسەی لە منەوە دوورە. تاکە سەرچاوەیەکی ئەم ئەتیکەی ئەو فەنۆمێنۆلۆژیایەیە دەموچاوی خودی خۆ ڕووبەڕووی دەموچاوی ئەوەیتر دەکاتەوە. تەنها لەو ڕووبەڕووبوونەوەیەدا دەموچاوەکان بەریەکتردەکەون. ڕووبەڕووبوونەوەی دەموچاوەکان بە لەڤیناس Levinas ئەوەمان پێدەڵێن، کە تەنها دەموچاویان بە ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیە هەیە. لێرە دەموچاو ئامرازە. کەوابێت کاتێک ئەمە فەلسەفەدەکەین هەم لە ناو بوونی خۆماندا جەگیرین و هەم بە بوونی، بە ئامادەبوونی، ئەوەیتر ئاشنادەبین. ئەوەی ئەمەی بەم ئاشنابوونە گەیاند، کەوایلێکردین درك بە ئامادەبوونمان لە جیهاندا بکەین فەلسەفەکردنە، فەلسەفەکردنەکانی فەیلەسووفەکانە، ئەو ئاسۆ تازەیەیە، کە ئێمە لە بوونماندا پێیگەیشتووین. دەشکرێت فەیلەسووفەکان هەڵەبکەن، بەس لە هەڵەکانیانەوە شت فێردەبن، کردنی هەڵەکانیش بە زۆرترگەڕانن بەدوای ڕاستیدا. گومانیشیناوێت، جیاوازیی لەنێوان شێوازەکانی بیرکردنەوەی فەلسەفییدا بوونی هەیە، یان شێوازەکانی بیرکردنەوە یەك جۆر نین، لە بەردەوامی فەیلەسووف لە پشکنین بەدوای ڕاستیی سەرجەمی شتەکان دەگەڕێت و فەشماندەداتە ناو ئەزموونێك لە تەژیانێکی نوێوە. بەیە جیاکردنەوەی فەلسەفە لە زەربەڕییی (چەنەبازی، دەرژدادەیی) جیاکردنەوەی فەلسەفەیە لەو شتەی پەیوستناکات، ئەو شتەی نامانگەێنەێت بە هیچ شتێك. پەیوستیی ئەمە بە فەلسەفە پەیوستیە بە ئەو شتەی هانماندەدات بیربکەینەوە و ئاسۆ بدەزینەوە.

فەلسەفە لەگەڵ چەنەلەدان یەکناگرێتەوە

کەوابێت ئامانژە بەئەوە دەکەین، بەپێی ئەوەی فەلسەفە بیرکردنەوەیە، یان بیرکردنەوەیە لەمەڕ بیرکردنەوە، یاخود بیرکردنەوە دەستەمەدەکات. ئەمە وادەکات فەلسەفە نەتوانێت لە دەرەوەی ئەو کردەیە کاری خۆی بکات و جگەلە بیریاریی شتێکی تر بکات بە مەڵگەی مەبەستی خۆی. ئەمەیش بەجۆرێکی تر وادەکات هیچ هاوخەمیی و هاوهەڵوستییەك لەنێوان فەلسەفە و زەربەڕیدا نەبێت. زەربەڕییی، کە تەکەڵەکە لە گوتنەکی دووبارەساز واتاسازنەر نییە و پەیشە لە دەمامک و نیشانەی لەوانەو لە بەمانایی و لەگەڵ

فەلسەفەشدا یەکناگرێتەوە. بۆیە پووچەڵکردنەوەی گشت پرۆسەیەکی زۆربڵێیی پووچەڵکردنەوەی ئەو بەشەیە لە گوتن، کە دەشێت نەوترێت، ئەو بەشەی هەر لەسەرەتاوە دەچێتە خانەی گوتراوە سواوەکانەوە. لەڕیشەشدا زۆربڵێییی بریتییە لە گوتنی گوتراو و گوتنی گۆکراو. ئەمەیش وادەکات زۆربڵێییەکان ڕۆچوون بەخۆوە نەبین و خۆشیان لە کردەگەلێکی پەلە و پەرت و زێدەڕۆئامێز بریتیبکەن. لەمیانەی گشت زۆربڵێییەکیشدا واتا بەوپەڕی مەبەستەوە دەمرێنرێت و ئەوەیش لە گوتندا دەهۆنرێتەوە، کە ناپێویست و ناکاریگەرە. کاتێک گوتن بێمانایی و گۆکردنی گۆکراو بەرهەمدەهێنێت، کە گوتن واتا لە خۆیدا حەشارنادات. ئەمەو زۆربڵێییەکان ناتوانن هیچ تێگەیشتنێك پووچەڵبکەنەوە و هیچ ڕۆڵێکیش لە داماڵینی هیچ جۆرە ماسکێکدا نابینن، نەک هەر ئەوە بگرە دەبن بە بەرهەمهێنەری دنیای□ك لە ماسك و ئاماژەی بێ واتا. ئەمەیش لەسەرێکی ترەوە ئەوەمان پێدەبێژێت، بنەبڕکردنی زۆربڵێیی بەچۆکدادانی ئەو بەشە لە گوتن لە خۆدەگرێت، کە ناتوانێت تێگەیشتنێکی نوێ دروستبکات.

بەپێی ئەوەی کردەی زۆربڵێیی لە دروستکردنی تێگەیشتنەوە دوورە، ئەمە وادەکات زۆربڵێیی ببێت بە پڕۆسەیەك لە قس□□کردنی ناسێستەماتیك و ناکۆنکرێت. ئەو بەربەستانەیش زۆربڵێیی لەناو تێگەیشتنەکانمان دای□د□نێت، پێگەی بێمانایی لە گوتنەکانمان بەهێزدەکات و شوێنێك بۆ واتاسازیی و ڕوونکردنەوەی پێویست بوونی نابێت. لە زۆربڵێییدا هیچ نیگەرانییەك، یان سڵەمینەوەیەك جێی دیار نییە، چونکە لەناو زۆربڵێییدا ئەوەی دەوترێت گومان و نیگەرانیی لەپاش خۆی بەجێناهێڵێت. بۆیە دەڵێین: ئەزموونی زمان و بیرکردنەوە لە فەلسەفە ئەزموونێکی دژە زۆربڵێییە و کارێکی سانا نییە. ئەمەیش لەبەرئەوەی ئەزموونی فەلسەفە لەسەر تێڕامان و سەیرکردنەکانمان کاریگەریی لەپاش خۆی بەجێدەهێڵێت. دواتر فەلسەفە حاڵەتێکی تریشمان لا دروستدەکات، ئەوەیش ئەوەیە، کە فەلسەفە بە ئەوانی ترەوە گرێماندەدات، دەمانخاتە ناو کۆمەڵگە و لەگەڵ بەرپرسیاریەتیشدا ڕوبەڕوومان□د□کاتەوە. فەلسەفەکردن، کە کاری خستنەڕووی دید و بیرە، ئەمە بەجۆرێکی ناهەڕەمەکیی و لۆژیکیی، تاڕادەیەکی زۆر هەر ئەوەیشە فەلسەفەکردن لە زۆربڵێییی جیادەکاتەوە. هەر لەبەرئەوە هەمیشە لە هزری هزرەڤانندا ئەزموونی هزریی نوێ نمایشدەکرێت و ساتەوەختەکان ژێرپرسیار و گوماندەخرێن. ئەڵبەتە کەلەپووری ڕۆشنبیریی و پەروەردەیی مرۆڤایی□تیش هەر لەژێرسایەی ئەو ژێرپرسیار و گومانخستنانە بە ئاکامدەگات و لەو کێشانەش حاڵیدەبێت ڕووبەڕووی مرۆڤ دەبنەوە. لێرەوە دەکرێت قسە

لەسەر ئەوە بکەین، ئەو دەمەی زۆربڵێیی وەك فۆڕمێکی زاڵی گوتن خۆی نیشاندەدات، شوێنێك بۆ گوتنی لۆژیکی نامێنێت و بوونی بیرکردنەوەی لۆژیکیش ئەستەم و ناشیاو دەبێت. لەبەرئەوەی زمان و لۆژیك یەکانگیرن ئەمە وادەکات لۆژیکیبوون داوای ئەوەمان لێبکات زمان کاریگەرانە بەربەکاربردن بخەین(2). ئەم شێوە بەکاربردنەی زمان ڕێگا لە زۆربڵێییی دەگرێت و دوژمنی گەورەی زێدەڕۆیی exaggeration شە. هاوکات ئەو کێشە ئێپیستێمۆلۆژییەی لێرەدا، لە جیاکردنەوەی فەلسەفە لە زۆربڵێیی، پێویستە ئاماژەی بۆبکرێت ئەوەیە، کە فەلسەفە خەسلەتێکی گەردونایی و گشتیی هەیە، ئەم لایەنە وادەکات لە فەلسەفەدا سێستەمێکی زمانەوانیی کاری خۆی بکات، کە ئەوەیش بیرکردنەوە بەرهەمدەهێنێت. خەسڵەتی بیرکردنەوەی فەلسەفی خۆی لەوەدا پوخت□د□کاتەوە، کە شێوازەکانی بیرکردنەوە جۆراوجۆرن. کەوا بێت گوزارەکردن بەشێوازی جیا شێوازەکانی بیرکردنەوە دەیسەپێنن. مر□ق، ک□ زانی بۆ بیردەکاتەوە؟ لە ئەوەیش حاڵیدەبێت بیرکردنەوە چی دەگەێنێت. ڕوونە، کە هەر کەسە و شێوازی بیرکردنەوەی خۆی هەیە و ئەو شێوازەش بەپێی دۆزە جیاکان گۆڕانی بنەمای دێتەسەر، بەڵام بیرکردنەوە جیاوازەکان نە شیاوی لەبەردەم زۆربڵێیی دەکەنەوە و نەش جیاوازی لە بیرکردنەوە مەترسیە بۆسەر پێکهێنانی واتا. دەکرێت کەسێکی ئاینی جیاوازتر لە کەسێکی سیاسی بیربکاتەوە و دەشکرێت کەسێك مۆدێرنانە بیربکاتەوە و کەسێکی تر نامۆدێرنانە، ئەڵبەتە بیرکردنەوەی هەرزەکارێکیش لە بیرکردنەوەی پیرێك جیایە، ئەم جیاوازیانە نامانگەیەننە ئەو تێڕامانەی بڵێین بیرکردنەوە جیاکان لە زۆربڵێیی کەسەکان بەرپرسیارن.

لۆژیکیبوونی فەلسەفە بەڵگەهێنانەوەیە

لایەنێکی تر، لێرە گرنگە هێمای بۆ بکرێت ئەوەیە، کە ئەو دەمەی فەلسەفەدەکەین واتا□ ه□وڵدەدەین لۆژیکییانە بەڵگەبهێنینەوە، یان توانایەکی شیاکاری لە بیرکردنەوەکانماندا بخەینەگەڕ. ئەم توانایەش کاتێک لە فەلسەفەدا دەیخەینەگەڕ، کە پێویستمان بەوە بێت ئەوەی دەیڵێین بەڵگەداریبکەین. لەوە گرنگتر ئەوەیش، کە چۆن بەڵگەیەك ڕاستیئامێز بکرێت، یان ڕاستیگەریی reality بۆ بدۆزرێتەوە، چۆن وابکرێت، ڕاستیی پەسەندکراو بێت؟ هەروەها لە فەلسەفەدا گرنگە چۆن بەڵگە پەسەندکراوانە acceptable بنیاتبنرێت؟ واتا□ ف□لسەفە ئەوە هەڵناوەشێنێتەوە پەسەندکراو و باشە، بەڵکو توێژینەوە لەو بارەیەوە دەکات، چۆن شت پەسەندکراو و باش بێت؟ ئەمەیش لەگەلێك ڕووەوە فێری ئەوەمان دەکات نەك هەر فەلسەفە لە

زەربەیی جیابکەینەوە، کە خۆی ئەوەیان شەی نێوان لۆژیکیبوون و نالۆژیکیبوونمان بیردەخاتەوە، بەڵکو لە ڕێگای جیاکردنەوەی شتی بەڵگەدار لە شتی بێبەڵگە بەوەش دەگەین، زەربەیی کردەیەکە لە گوتنەکی ناسێستەماتیکی بێبەڵگە.

گومانی ناوێت، فەلسەفە ئەوەمان بیردەخاتەوە، چۆن دەتوانین ڕەخنەیانە توانای بەڵگەهێنانەوەمان هەبێت و لەم حاڵەتەشدا ئەوەی گرنگە ئەم لایەنانەن: چۆن بڕیاربدەین؟ ئەوەی پێیدەڵێن ئاکام، یان دەرئەنجامی ڕاستەقینە چۆن پێیدەگەین؟ هەروەها چۆن گریمان پێکدێت؟ ئاشکرایشە هیچ یەك لەم لایەنانە لە زەربەییدا ئامادەنین و بۆیە زەربەییش ناکارێت واتا دروستکەربێت. هاووەخت لە گفتوگۆ فەلسەفیەکاندا پێویستمان بە بەکاربردنی چەندین واتای شیکارەییە، تا ئەوەی دەمانەوێت بیگەڕێنین و پەسەندکراویشبێت، وەك: پرەمیس premise یان سەرەتا، پێشەکیی، بەڵگە، ئاکام یان دەرئەنجام، کۆتایی، پەیوەندیی ڕێژەیی، زاراوە، تایبەت و گشت … هتد. دیارە بە فەلسەفە پرسیاری چۆن بە زانینێکی دڵنیا دەگەین؟ هەمیشە مەسەلەیەکی، یان پرسیارێکی بنەڕەتی بووە. بەواتایەکی تر، گەڕانی بەردەوامی فەلسەفە بەدوای زانینێکی پەسەندکراو، باوەڕپێکراو و ڕاستیئامێز هەروەها ئەوەیش، کە چۆن زانین بەهائامێزدەبێت خودی ئەو پرۆسە ئاڵۆزەمان بۆ شیکاردەکەن فەلسەفە تیایدا بەرهەمدێت، یان فەلسەفە درێژە بە هەبوونی خۆی دەدات.

سەرباری ئەوەی لای سەرەوە باسکرا هێما بە ئەوەیش دەکەین، گەر ئێمەی مرۆڤ تا هەنووکە لەوە حاڵینەبووبێتین بۆ دەبێت(بۆ دەبایە) فەلسەفە هەبێت؟ لەوەش حاڵینین پرۆسەی فەلسەفەکردن، کە لەتەك لەوردبوونەوە و پشکنیندا دەست لەملانە، چەند واتای بە بەردەوامی فەلسەفە هەیە. بەردەوامی فەلسەفە پێویستییە بە بیری فەلسەفیی، بە ئەو شتەی هەموان کۆدەکاتەوە، چونکە هەموان لە ئامادەبوونی فەلسەفە، لەو شتەی بیر لە ئێمە دەکاتەوە، لە بوونمان، لە هەنووکەیی ژیانمان، سوودمەندین. ئێمەیش بەپێی ئەوەی دەرکەوتنی فەلسەفە لە یۆنانی کۆنەوە بەو پرسیارە دەستپێکردووە “ئەو شتە واتای چییە” (3)، لە ئێمە بەو واتایە نایەت، کە فەلسەفە کاری دووپاتکردنەوەیە. سەختیشە ئێمەی مرۆڤ لەوە حاڵینەبوبێتین بیری فەلسەفیی خۆی لە بیرەکانی تر بەوە جیادەکاتەوە لە پەیوەندیدانییە بە دووپاتکردنەوە و زەدەڕۆییەوە. دیارە فەلسەفە ڕەخنە لە هەڵوەستە فەلسەفییە بەسەرچووەکان دەگرێت، دەبێت بە گوشار بەسەر گەلەك تێگەیشتنی تر، کە خۆی لەتەکیاندا لە ناکۆکی دەبینێتەوە، کە بە یەکلاکردنەوەی شتەکان بە پەرۆشە و هەنگاویش بە گەیشتن بە ئاکام دەنێت، کە بە ڕەگ و ڕیشەی شتەکان ڕۆدەچێتەخوارە تا بگاتە ئەو

شوێنەی پێیندەگەیشتووین. ئەمەیش بەپێی ئەوەی خەمی فەلسەفە سەراخکردنە لەو شتەی هیچ لەبارەیەوە نازانین و پێیندەگەیشتووین، لەوانەش سەیرتر دەکارێت وەك" چالاکییەك یان تەڕاپی(چارەسەر)"(4) تەماشا بکرێت. بۆ ئەوەی فەلسەفە گشت ئەمانەیش بکات پێویستی بەوەیە ڕیسکئامەز riskful بێت. ئەو ئێستایەیش، کە فەلسەفە تیایدەژیت بەرهەمی ئەو ڕیسکە هزریانەیە پێشتر کردوونی. ڕیسکەکان فەلسەفەیان بەرەو ئەزموونگەلێکی جیا و فرە ئاڕاستە بردووە. کەوابێت کاتێك فەلسەفە ئاسۆکان دەخاتە ژێرپرسیارەوە، لێماندەپرسێت چەند ئەو شتە دروستە؟ پرسیارە بووناوییە-مێتافیزیکییەکان دەوروژێنێت، دەپرسێت: سەرچاوەکانی زانین چییە؟ ئەرکی زانین چییە؟ سروشتی زانین چییە؟ چۆن زانین بەدەستدەهێنرێت؟ هەموو ئەمانە پێماندەڵێت فەلسەفە خۆی لەسەر جۆرە گوتنێك ڕادەهێنێت، تێگەیشتن بەدەستەوەبدات، کە ئەمەش هەرئەوەمان پێویستە. لەڕووەوە دەگەینە ئەو بینینەی، کە فەلسەفە بەوەش لە زۆربەیی جیادەکەینەوە، کە فەلسەفە تێگەیشتن و لێکدانەوە دەگەیەنێت و ئەمەیش تامەزرۆیی ئەمەی مرۆڤ بەئەوە نیشاندەدات، کە خۆمان لە بیری سواو و نەزۆك بپارێزین.

شێوەی فەلسەفە بۆ گەیشتنە بە زانین، زانینی ڕاستی

سەرباری ئەوەی لای سەرەوە سەبارەت بە زانین وترا، دەکرێت بڵێین: شیاوە پرسیارێکی فەلسەفیی بکەین بە ئەوەی لە فەلسەفەدا پسپۆڕ بین؟ ئایا ئەوە زێدەڕۆییە؟ پێمانوایە نەك هەر فەیلەسووف بگرە مرۆڤی سادەش دەکارێت پرسیاری فەلسەفیی بکات. بەنموونە هەمووان دەکرێت بپرسین بۆ ئاسمان لە گشت شوێنێك بەسەر سەرمانەوەیە؟ ئەمە گەر پرسیارێکی فیزیایی بێت لەناواخندا فەلسەفیشە. یان بۆدە بێت کۆتایی ژیان مەرگ بێت؟ ئەمەیش دیسانەوە پرسیارێکە، کە گشت یەکێك لە ئێمە، چ پسپۆڕ بێت لە فەلسەفە و چ کەسێکی خاکیی و بێ ئاگا لە زانست و فەلسەفە، دەتوانێت بیکات. ئاشکرایە وەڵامەکان زۆرجار ئاستی تێگەیشتنی ئێمە بۆ پرسیارەکانمان دەستنیشاندەکەن. ئەو دەمەش بەم جۆرە دەبینەگە، واتە، کە ئامانجێك لە گەکردنەکانماندا بەدیدەکرێت و ئەو ئامانجە سنورێك بە ئەوەی گەدەکرێت دادەنێت، لەوە حاڵەیدەبین ئەمە شتێکمان بە گوتن هەیە. واتە شێوەی گوتنەکانمان جیاکارەیی دروستدەکەن و ساتەوەختی خۆیان لە گوتندا دەپارێزن. گوتنی ئەمە گوتنی خۆمانە، ئەو گوتنەیە ئامانجێك لەپشت گوتنیەوەیە، هەر ئەو ئامانجەش واتا بە گوتنەکانمان دەبەخشێت و ئەوەیش، کە گوتراوە لەوە جیادەکاتەوە بەجۆرێکی تر گوتراوە، یان گوتراوە و هیچ واتایەکی نەپێکاوە. لەڕە جەختکردنەکە لە گوتن و لە

واتا پێكانە نەك لە شتێكی تر. بیریشمان نەچێت گشت فەلسەفەكردنێك پەیوەندیی بە ئامانجێكی دیاریكراوەوە هەیە. بەشێك لە ئامانجەكان پەیوەندیان بەوەوەیە، ئەو كەسەی فەلسەفە دەكات دەیەوێت زانین بەدەستبهێنێت. واتە، تێگەیشتن لەسەر شتێك بەدەستبهێنێت نایزانێت. كەواتە كەسی فەلسەفەكەر بە هیوای چارەسەركردنی كەموكوڕییەكان، فەلسەفەدەكات و ئەو بۆشایانە لە تێگەیشتنیدا پڕدەكاتەوە كەلێنی گەورەیان لە زانینیدا بەرانبەر بەو دیاردەیە دروستكردووە، كە قابیلە بە گوتن، یان بەو شێوەیەی فەلسەفەی بەسەرەوە دەكرێت. بەم جۆرە ئەوەی فەلسەفەدەكات بە گومانە لە تێگەیشتن و زانینەكانی و دەیەوێت دڵنیا بێت ئایا ئەوەی ئەو وا دەیزانێت و تێیدەگات بەوجۆرەیە و زانین و تێگەیشتنەكانی ڕاستن. گشت ئەم شێوە سەمینەوە و تێڕامانانە جۆری گوتنەكانمان لێكدی جیادەكەنەوە و مەرام و ڕیشەیان دەستنیشاندەكەن. بۆنموونە كاتێك كیمیاناسێك پرسیارمان لەبارەی ڕەنگ، یان كێووەوە لێدەكات، یان كاتێك فیزیاناسێك پرسیارمان لەبارەی بارستایی و كێشەوە لێدەكات واپێویستدەكات وەڵامەكانیش كیمیایی و فیزیایی بن و لەخودی خۆیانیشدا وەڵامگەلێكی زانستیی و لەدواینباریشدا وەڵامگەلێكی فەلسەفیی پێكبهێنن. ئەم جۆرە زانستانە پێشتر لەهەناوی فەلسەفەدا بوون و دواتر وەك دوو زانست لە فەلسەفە جیابوونەتەوە و جیابوونەوەكەشیان ئاڕاستەی كاركردنەكانیانی لاوازنەكردووە. هەروەها ئەو پرسیارانەی كیمیاناس و فیزیاناسان دەیكەن لەهەمان ئاستدا خەڵكانێكی سادە ناتوانن، نە ئەو پرسیارانە بەو جۆرە بكەن و نە وەڵامەكانیشیان لەئاست وەڵامی كیمیاناس و فیزیاناساندا دەبێت. بۆیە ئەو وەڵامانەی كیمیاناس و فیزیاناسێك بەدەستەوەی دەدات بریتییە لە جۆرە گوتنێكی تایبەتی سنوردار، سنوردار لە چوارچێوەی زانینێكی دیاریكراو.

دیارە نەزانین سنوری نییە و زانینەكانیش سنور تێدەپەڕێنن، بەڵام ئەمە سنور و ڕیسكەكان لەنێوان زانین و نەزانیندا تێناپەڕێنێت. ئەمەیش لەبەر ئەوەی نەزانین ناچێتە خانەی زۆربەڵێییەوە. نەزانین كردەیەكە لەو پرۆسەیەی بە بەدەستهێنانی زانین دێتە دنیاوە، هەرچی زۆربەڵێییە پرۆسەیەكی زۆربارە و بەمەرامە. هەروەها نەزانین داناپێدانیشە بەو شتەی تێینەگەین و پێینەگەیشتووین، بۆیە زۆربەڵێیی ناتوانێت خۆی بەسەر نەزانیندا بسەپێنێت هیچ نەبێت لەبەر ئەوەی زۆربەڵێیی لەبارەی شتێكەوەیە گوتراوە و تێشیگەیشتووین. هاوكات لە نەزانینەوە تێگەیشتنێكی قوڵ دەستبەردەبێت، كە زۆربەڵێیی ناتوانێت هەرگیز ئەوە دەستبەركات. زۆربەڵێیی دەیەوێت لە

کونفەیەکونێکدا بە زانین بگات، بەو شتە بگات لێیحاڵی نییە.
حاڵینەبوون بەردەوامە، چونکە پرۆسەی وەدەستھێنانی زانین لەلایەن م□ر□ق□و□ بەردەوامە. کاتێکیش لە هێنری ب□رگسۆن Henri Bergson دەپرسن "باشترین کتێب چییە، کە دە ساڵی تر چاپدەبێت لە وەڵامدا دەڵێت: جا ئەگەر بمزانیایە خۆم دەمنوسی". ئەمە واتای ئەوەیە ئێمە ئەو شتەی دێت زانیمان لەسەری نییە هەچ زێدەڕۆییەکیش لەو بارەیەوە بکەین بەهیچزانین کۆتایدێت.
کەوا بێت، ئەو دەمەی ئێمە چ□ن ل□دەدەین هیچزانین بەرھەمدەھێنین و دووپاتکردنەوەکانیشمان بەشوێنێکی تازەمان ناگەی□ن. لە زۆربڵێیدا چەند بارەکردنەوە ئامادەیە و گومانیش لەگەڵ زۆربڵێیی و زۆر دووپاتکردنەوەدا یەکناگرێتەوە. بەپێی مێتۆدی سوکرات بێت دەشێت ئێمە خۆمان وەك نەزان نیشانبدەین تائەوە فێربین چۆن زانین بەدەستدەھێنرێت. گرنگ نییە ئێمە دەزانین، کە چی نازانین، بەڵکو گرنگ ئەوەیە ئێمە نەزانین چی نازانین. تەنها ئەو کاتە لەو پرسیارە حاڵیدەبین، کە بەم جۆرەیە: نەزانین چییە؟ دەمانەوێت هێما بۆ ئەوە بکەین، پرسیاری نەزانین چییە؟ ھەروەك پرسیارە مێتا_فەلسەفییەکان، بۆنموونە پرسیاری فەلسەفە چییە؟، بە پرسیارگەلێکی ڕیشەیی لە فەلسەفەدا دادەنرێت، ئەو دەمەش، کە دەپرسین نەزانین چییە؟ مەراممان دەربازبوون لە نەزانین، کە لە نەزانینیش دەربازماندەبێت لەسەر خوانی زانین، زانینی ئەوەی نایزانین، دادەنیشین. واتە، نەزانین بە پەیداکردنی زانین کۆتای دێت، زانین لەمەڕ ئەو شتەی ئاگاییمان لەسەری نییە. ئەوەی لە نەزانیندا سەبارەت بە شتێك نوقمە دەبەنگ نییە، بەڵکو دانبە نەزانینی خۆیدا دەنێت سەبارەت بەوەی، کە نایزانێت. بەم جۆرە، ئەوەی جاهیل لە نەزان جیادەکاتەوە ئەوەیە دەبەنگ نازانێت، کە نازانێت، لێ نەزان ئەو کەسەیە دەزانێت، کە نازانێت، بۆیە کەسی نەزان دەخوازێت بزانێت. کەوا بێت نەزانین بەرھەمی نەزانینی ئەو کەسەیە، کە زانینی تایبەت بە شتێکی دیاریکراو پێنییە.
سەرباری ئەوەی گوترا، ئێمە، کە نازانین "ڕاستیی چییە؟" ئەمە ئەو نەزانینەیە تایبەت بە ڕاستیی هەمانە، لێ کاتێک زانیمان ڕاستیی گەڕانە بەدوای ڕاستییەکی ڕەها و ڕێگاکانیش بۆ گەیشتن بە ڕاستیی جۆراوجۆرن و تاکە ڕێگایەکیش لەو بارەوە بۆ گەیشتن بە ڕاستیی بوونی نییە بەمە لەوە حاڵیدەبین نەزانینی ئێمە لە چیدا خۆی کورتکردووەتەوە. واتە، ئێمە پاش ئەوەی زانیمان پەیوەندیی سروشت، یان گەردوون ب□ م□رق□و□ بریتیی□ لە ڕاستیی و ئەو پەیوەندییەش لە ناو□ی ژیانی ئێمەی م□رقدا ئامادەیە بەوە زانینێك تایبەت بە ڕاستیی بوونمان دەخەینە سەر خەرمانەی زانینەکانمان، ئەمەیش

وادەكات ئێمە نەزانينى خۆمان دەستنيشانبكەين، يان بناسينەوە. ديارە بۆ كەسى نەزان هەميشە ئەوە پرسيارە، كە كێ خاوەندارى ڕاستييە، ياخود ڕاستيى لاى كێيە؟ هەر ئەم لايەنە وا لە نەزان دەكات زۆرترين تێڕامان لەوە بكات، كە نايزانێت. بۆ كەسێك، كە نازانێت، بۆنموونە فەيلەسووف، هەميشە گەڕان بەدواى ڕاستيى بۆ بيركردنەوەى فەلسەفيى پێويستيە. بۆيە بيرمەند بێوچان ويستويەتى بەدواى ڕاستيدا وێڵبێت، كاتێك بيرمەند ئەمە دەكات بۆ ئەوە دەيكات تا لە ڕێگاى ئەوەوە لە سەرچاوەكانى كێشەكانى ناو بوونى خۆى بگات. ئەوكاتەش، كە كەسى بيرمەند بە ڕاستيى دەگات خۆى لە ناوچەكانى يەقين نزيكدەكاتەوە و پێويستى بەوە نابێت گومان لەوە بكات، كە جارێ گومانى تيادا دروستنەكردووە.

لەسەر بناغەى گوتنەكانى لاى سەرەوە بێت پرسيارگەلێك وەك: چۆن دەزانين، كە دەزانين؟ چۆن دەزانين، كە ئەوەى دەيزانين ڕاستە يان هەڵەيە؟ هەروەها چۆن دەزانين، كە زانينەكانمان باشن نەك خراب؟ ڕێنماي□كى فەلسەفيى زۆرماندەكەن، كە لە بنەچەى نەزانينى خۆمان بگەين. شرۆڤەكردنى ئەو لايەنەش، واتە نەزانينى مرۆڤ، شرۆڤەكردنى ئەو بەشە گرنگەيە، مرۆڤ لەخۆيدا بەئاسانى دركيپێناكات. ڕاستە دركپێكردنەكانى ئێمەى مرۆڤ بێ خەوش نين بەتايبەت گشت كەسێك خاوەنى ئەزموونى دركپێكردنى خۆيەتى، ئەمەيش، واتە دركپێكردن، پرۆسەيەكە لە شرۆڤەكردنێكى ناسادە، يان كارێكى ئاڵۆزى هزريى. ئەمەيش بەزۆرى لەبەرئەوەى هەموو وەك يەك درك بە هەقيقەتى شتەكانى دەوروبەرمان ناكەين. بۆئەوەى درككردن لە ئێمەدا بە باشى بڕسكێت پێويستمان بەوەيە ڕۆڵ لە ڕێكخستنى ئەو زانياريانەدا ببينين لە دەوروبەرمانەوە پێماندەگات، بۆيە گرنگە جەخت لەوە بكەين پرۆسەى درككردن پرۆسەيەكى زانينييە (مەعريفييە).
بۆئەوەى گفتوگۆكان لە كۆنتێكستى فەلسەفيى باسەكەدا چڕبكەينەوە جەخت لەسەر ئەو لايەنە دەكەين، كە فەلسەفە لە ئاكامى گەڕان بەدواى چۆنيەتى پێكهێنانى زانين دروستدەبێت. لەناو فەلسەفەدا زانين بەهۆى ئەو پشكنين و تێڕامانەوە دێنەسازان، كە فەلسەفە ئەنجاميدەدات. جا وابێت ڕۆشنبيريى فەلسەفيى لەميانەى ئەو پشكنين و تێڕامانەوە نەشونمادەكات و بەمە فەلسەفە ئاڕاستەى خۆى وەردەگرێت و وەك فۆڕمێك لە بيركردنەوە خۆى نيشاندەدات. لەناو ئەم فۆڕمە گشت دووپاتكردنەوە و جوينەوەكان جۆرە دووبارەبوونەوەيەك دروستدەكەن بەهەموو جۆرێك لە فەلسەفەكردنەوە دوورن. بيركردنەوەكان نەزۆكيى بەرهه□م□د□□نن. زۆربڵێيش ئەو نەزۆكيەيە شتێكى نوێ ناخوڵقێنێت، لە زۆربڵێييدا (كە دووپاتكردنەوە و

ز□د□□یی پەنهانە) وێنابوونی زەینی قوڵ لە بینین و لە واتادا بەدیناکرێت. بۆیە، هەمیشە لەوەی دەوترێت، لە گوتراو دا، پێویستمان بەوەیە بەدوای ڕیشاڵی هزریی گوتراوەكەدا بگ□□ین، ئەم لایەنەش هەمیشە دەمانخاتە بەردەم جۆرە سڵەمینەوەیەك لە گوتراو. گومانیشی ناوێت، گوتراو بەرهەمی بیرکردنەوەیە و پێچەوانەی ئەو گوتراوەیە لە شێوەی چەنەبازیی خۆی نیشاندەدات. ئەمەیش لەبەرئەوەی زۆربڵێیی بیرکردنەوەیەکی سواوە و هیچی لێوە سەوزنا بێت.

فەلسەفە = گوتنی گوتنێکی نەگوتراو

هاوکات لە زۆربڵێیدا گوتن سنوری نییە و وێنەکان هیچ کات پوختنابنەوە. بەواتایەکی تر، زۆربڵێیی تێگەیشتن بەدەستەوەنادات و دووبارەکردنەوەی ئەوەیە، کە دەیزانین. کاتێکیش ئالان بادیو دەپرسێت بیرکردنەوە لە ئەم ئێستاماندا چی دەگەیەنێت؟(5). ئەم تێگەیشتن□ وامانلێدەکات بۆئەوە بچین هێزی بیرکردنەوە لە ئەمڕۆدا ڕوو لە خوارە، یان ئەو جۆرە بیرکردنەوانە ڕوو لە خوارن گوتنێکی پێویست بەرهەمناهێنن. لێرە بەپێویستی دەزانین ئاوڕێک لە سەیرکردنە فەلسەفییەکانی ڤیتگێنشت□ین تایبەت بەم لایەنە بدەینەوە. لەسەر ئەو بناغەیەش ئاماژە بۆئەوە دەکەین بۆئەوەی سنورێك بۆ بیرکردنەوە دانرێت پێویستە بیر لە هەردوولای سنورەکە بکرێتەوە (واتە ئێمە مەرجە بتوانین لەوە بیرکەینەوە، لە شتێك، کە ناکرێت بیری لێبکرێتەوە)(6). ئەڵبەتە ڤیتگێنشت□ین پێیوایە ئەو سنورە لەم حاڵەتەدا لەرێگەی زمانەوە دێتەدی. بەم شێوەیە بێت ئەوە زمانە بیرکردنەوە لە بیرلێنەکراو جیادەکاتەوە و ئەوەیش، کە دەکەوێتە دەرەوەی ئەم سنورەوە، بێماناییە(7).
بەپێی ئەو تەماشاکردنە فەلسەفییانەی لای سەرەوە بێت گوتن لە پەیوەندیی دایە لەلایەك بەڕاستیی، لەلایەکی تر بەوەی لەناخی گوتندا ئامادەیە، کە ئەوەیش واتایە؟ گوتن فۆرمی هەیە و ئەم فۆرمەش واتای هەیە. واتە ئەوەی فۆرمی گوتن دیاریدەکات واتاکەیەتی، یان ئەوە واتایە فۆرمی قسەکردن دەستنیشاندەکات، بەڵام باپرسین چۆن ئەم ڕێسایەی ڤیتگێنشت□ین کاری لەسەر دەکات، دەکارێت واتا بەرهەمبهێنێت، یان بەگشتی چۆن دەکرێت واتا بەرهەمبێت؟ لەڕاستیدا ئەوەی واتا بەرهەمدەهێنێت بەپێی سەیرکردنی ڤیتگێنشت□ین فاکتە .Fact بەڵام لەو بیرە فەلسەفییە یاریئامێزەی تراکتاتۆسدا، ئەوەندەی لێیحاڵی بووبێتین، واتا لە پەیوەندیدایە لەتەك گوتندا. گوتن، کە مۆدێلێکە، وێنەیەکە، لە ڕاستیی ئەم ڕاستییە، ئەوەندەی لە تراکتاتۆس گەیشتووبێتین، واتا بەرهەمدەهێنێت. ئەمەیش بەهۆکاری ئەوەی لە گەرووی گوتندا واتا حەشاردراوە. هەرچی گوتنی توتۆلۆژی

Tautology یە (دوبـارەکردنەوەی هەمـان واتـا) بەم جۆرە نییە. ئەم جۆرە گوتنە نە وەنەیەکە لە ڕاستیی و نە واتایش لەناخیدا پەنهانە. ئەمە بۆ ئەمە واتـای ئەوەیە گـوتنی تـوتۆلۆژیی شیـاوی لەبەردەم بەمانـابوون ناکـاتەوە. نەك هەرئەوە، بەڵکـو ئەم گـوتنە لە پەیوەندیشدا نییە لەتەك ڕاستیی. تـوتۆلۆژیی، کە هیـچ دەڵێـت لەبەرئەوەیە واتای لە ناخی خۆیدا بەرجەستە نەکردووە. لەبەرئەوەی، گـوتنی تـوتۆلۆژیی واتە دوبـارەکردنەوە بەبێ واتـا، یـان گـوتنی گوتنەکی ناپەیوەست، گوتنی هەمان شت، گوتنی شتێك بە هەمان وشە و بە هەمان واتا.

سـەرباری ئەوەی گـوترا، تـوتۆلۆژی گـوتنی ئەو شتەیە، ڤیتگێنشتێن گوتەنی، هیچ شتێك لەبارەی ڕاستییەوە ناڵێت. هاوکات توتۆلۆژیی گوتنی شتێکە گوتراوە، لە بۆ واتای جیا، ئەمەیش شێوازێکی ناجۆر لە گوتنـدا دروستـدەکات. ئەمەیـش لەبەر ئەوەی شتێـك دەوترێـت پێشتـر گوتراوە، یان دوبارەبوونەوە لە قسەکرندا پێکدەهێنێت. بەم جۆرە لە قسەکردنەکانماندا شتێك دەڵێین هەمان ئەو شتەیە پێشتر وتومانە بەمە دەکەوینە ناو دووبارەکردنەوەیەك لە واتاوە دوورە، یان هەمان واتـا دوبـارەدەکرێتەوە. لە لۆژیکیشـدا تـوتۆلۆژیی دەتـوانێت خۆی وانیشاندات لە ڕستەکەدا، یان لە ژێرسایەی هەمان بەهادا شتەکە دەوترێتەوە(9).

سەرئەنجام:

سەرئەنجام بەو تێگەیشتنە دەگەین گوتنی توتۆلۆژیی، گوتنەکی هەمان شتە، دوبـارەکردنەوەی هەمـان گـوتنە، دووجـار گـوتنی ئەوەیە، کە گوتراوە، بۆیە پەیوەستمان بەوە دەبێت لە توتۆلۆژیی دوورکەوینەوە. توتۆلۆژیی دروستکەری بێزاریی و گوتنی شتێکە دەیزانین. کەواتە فەلسەفەکاری کردنی ئەو شتەیە نایزانین، فەلسەفە بە گەیشتنە بەوەی نەوتراوە، یان ئەوەی هەمان واتا، یان زانین بەدەستەوە نادات. گەر فەلسەفە بە گەیشتن بێت بە دانایی، ئەو داناییە نەوتراوە، هاوشێوە و هەمان واتا لەخۆ حەشارنادات. بۆ ئەوەی فەلسەفە دروستبێت پەیوەستی بە بێین و دیسانەوە دەستپێکردنەوەیە. بەواتایەکی تر، لە گوتندا، یان لە بیرکردنەوەدا، کاتێک بێزاریی و زێدەڕۆیی دروستدەبێت، فەلسەفە لەوێدا ئامادەبوونی نابێت. بە هایدیگەر پرسیار لەسەر فەلسەفەکردن، نەك خودی فەلسەفە، کاتێک مەرج بووە، کە فەلسەفەکردن توانای ئەوەی هەیە بمانباتەوە ناو پیادەکردنی فەلسەفەوە، هەرچی فەلسەفەیە توانای ئەوەی هەیە بمانباتەوە ناو تەنها فەلسەفەوە. ئەمەیش داوای مانەوە، یان نیشتەجێبوونمان لێدەکات، واتە ژیان لەنـاو فەلسـەفە. مانەوە، یـان نیشتەجێبـوون لەنـاو فەلسـەفە بە

هایدیگەر گرنگ بووە تا بۆمان هەبێت بپرسین فەلسەفە چییە؟ ئەگەرنا بۆمان نییە بپرسین فەلسەفە چییە؟ لێرە ئێمە هاوکۆکی خۆمان لەتەك هایدیگەر نیشاندەدەین، کە دەبێژێت: گشت سەردەمێکی فەلسەفیی پێویستیێکی خۆی هەیە. کە ئەوەیش دواتر وادەکات ئێمە فەلسەفە بکەین. کاتێکیش فەلسەفە دەکەین پێویستمان بەوەیە لەوە حال□ی بین کردەی فەلسەفەکردن ل□ب□ن□ا بۆ گەیشتنە بە زانینێکی نەزانراو، ئەو زانینەی نادووبارە و نەوتراوە.

سەرنج:
لە هەنبانە بۆرینە و فەرهەنگە کوردییەکانی تردا زۆربڵێی بە چەنەبازی، چەقەسرۆی، چەقەسووی، چەقاوەسۆی، زۆروێژی، هەڵەوەڕی، دەمهەراشی، چەنەوەری هاتووە.

رفڕێنسەکان

Paul Ricoeur.History and Truth. Introduction : Charles A..1 Kelbley, Foreword :David M. Rasmussen . Northwestern University Press.2007. pp.54-55.

2.D.Q.Mclnerny. Being Logical: A Guide to Good Thinking. .Random House Trade Paperbacks. 2005.p3

Bryan Magee. Från antikens naturfilosofer till dagens .3 moderna tänkare . Bonniers stora bok om filosofi.1998.

4.Gunnar Fredriksson. Wittgenstein. En biografi. Stockholm : Bonnier. 1993.

5.Alain Badiou. Andra manifestet för filosofin. Översättning: Carin Franzén.Tankekraft förlag, 2012.s. 1.

6.Ludwig Wittgenstein, Tractatus logico-philosophicus, översättning, inledning och noter av Anders Wedberg, .Thales, 1997.s.37

.Ibid .4

Poul Lübcke.red . Filosofilexikonet. Stockholm. 1988. .5 .Ss. 539-540

Dag Prawitz. ABC i symbolisk logik: logikens språk och .6 grundbegrepp. Stockholm: Thales. 1991.s. 62.

Wittgenstein om tautologier och andra logiska satser.

http://www.phil.gu.se/posters/festskrift2/mnemo_radovic.pdf

ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان قەندێک لە شەکرە داری فەرهادی.. دڵشاد کاوانی

کتێبی ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان کتێبێکی (١٧٤) لاپەڕەییە، بە بەرگ و دیزاینێکی جوان و ناوازە لە ساڵی (٢٠٢٠) لە تاران چاپ بووە و لە کوردستان وەشێندراوە. لە نووسینی نووسەر و ئەدیبی دیاری کورد عەبدولڕەحمان فەرهادییە، کە لە (٣٣) بابەت و فەرهەنگیلەیەکی (١٣٧) وشەیی، لێکدانەوەی واتایی بۆ کراوە و غەریب پشدەری پێشەکیی بۆ نووسیوە.

سەرەتا:

ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان، کتێبێکی جوانکیلەی نایابی پڕ چێژ و بە زمانێکی پاراو و بێگەرد و خۆش، وەک ئەزموونیکی نوێ بۆ هەڵڕێشتنی نیاز و ڕازی نووسین، خستنەڕووی گرفت و ئاریشە و چەمەسەرییەکانی ژیانی تاکی کورد و پەنجە خستنە سەر کەماسیی و دیاریکردنی کرێتی و ناجوورییەکانی ژیان، کە هەڵقووڵاوی ئاوی سازگاری ئەدەبی عەبدوڕڕەحمان فەرهادییە، بە شێوەیێکی تەنز و چیڕۆکیلە و یادەوەریی بە زمانێکی تایبەتی نووسەر نووسراوەتەوە.

فۆڕم لە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان:

تەنز لە ڕووی فۆڕمەوە تەنیا گاڵتە و گەپ و تەیقانەوە نییە بە ڕووی دەق دا، تەنانەت هەندێکجار دەشێت ڕەوشتی بە مەشکانەش لەخۆ بگرێت، بۆیە چەمکی تەنز دیاریکراو نییە، سروشتی وەک ئامێری میوزیک وایە کە دەتوانرێت بە چەند ڕیتمی جیاواز بژەندرێت. سەرەڕای بوونی ئەم فۆڕمە تەقلیدیانەی کە هەن، دەکرێت فۆڕمەلەی جیاواز لە ناوخۆی مانیفێست بکات.

شاراوە نییە، ئەدەبی تەنز ئامێز لە فۆڕمی جیا جیا وەک شیعر و پەخشان و چیرۆک و ڕۆمان و بابەتی ڕەخنەیی و تاد... خۆی نمایش دەکات، ئەگەرچی کتێبی ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان، بە گشتی بە فۆڕمێکی تەنزی ئەدەبیی نووسراوەتەوە، لە هەموو بەشەکانی ناو کتێبەکەدا زمانێکی تەنز و تیتاڵی توانج و تەوەژەنانی ڕشقانجاڵی لای نووسەر دەبیندرێت، تا ئەندازەیەک نووسەر هەوڵی تەواوی داوە، کە بەم فۆرمە تیتواژییە زاڵبێت بە سەر فۆڕمی گشتی و تێیدا سەرکەتووبووە، لە نووسەر بە هۆی دیارینەکردنی یەک فۆرمی و خۆیەکلانەکردنەوەی لە یەک بابەتیی کتێبەکەدا، هەرچەندە فەرهادی لەزانانە بارەتەقای دەق هاتووە، لە هێزی فرە فۆڕمی دەقی تەنزی لە ناو خۆیدا دەغەر کردووە.

ناوەڕۆک لە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان:

هەموو دەقێکی ئەدەبی بە ناوەڕۆکێکی بەهێز و زیندوو، جەستەیەکی مردوو و بێ ڕۆحە، بۆیە ناوەڕۆک چەقی سەرەدەرکردنی خوێنەرە و قووڵبوونەوەیەتی لە دەق، دیاریکردنی دەلالەتەکانی تێگەیشتن و مەعریفەی نووسەرە، کە لە دەلاقەی دەقەوە خوێنەر لە ناوەڕۆک دەڕوانێت. لە ئەدەبیاتی جیهانی و ئەدەبیاتی کوردیشدا، زۆرێک دەق دەبینرێن، کە لە ناوەڕۆکیکی تەنزیی و گاڵتەجاڕییەوە خۆیان دەردەخەن، هەرچی تەنز و تیتاڵی کوردییە، لە ناوەڕۆک وەک تەنزی جیهانی لە دەقدا قاڵ نەبەتەوە.

لای نووسەرانی کورد ئەم چەشنە دەقە لە ئەدەبی کوردیدا، گرنگییەکی وای پێ نەدراوە، کەچی لە ئەدەبیاتی جیهانیدا بە تەواوەتی ڕەنگی داوەتەوە، لەوانە (بەکەڤسکی) لە چیرۆك و ڕۆمانە تەنزیئامێزەکانیدا، لە (ڕۆمانی بازاڕی) و کۆمەڵێ چیرۆکی (سەزانی ١٣٥ کیلۆیی) بە ڕوونی ڕەخنە لە دەسەڵات و بواری ئابووری و ڕامیاریی ئەمەریکا دەگرێت. ئەوڕووپا خاوەنی (مۆڕاڤیا)ی ئیتاڵی و لە ئەدەبیاتی ڕوسیایی سپیش (دەستەڤسکی و ئەنتەن چیخەف)، ڕۆژهەڵاتیش خاوەنی (عەزیز نەسین)ی تورکن. ئەم [illegible] نووسەرانە، لە بەرهەمە تەنزیئامێزەکانیاندا، توانیویانە کۆمەڵگەی خۆیان بخەنە ژێر پرسیار.

هەرچەندە لە ئەدەبیاتی کوردیدا ناوەڕۆکی دەقی تەنزیئامێز کەمتر بەرچاو دەکەوێت، لە ئەدەبی کوردیش لە ڕێگەی هەجووی شیعریی شێخ رەزای تاڵەبانی و دەقی تەنزییئامێزی پەندەکانی پیرەمێرد و ڕشتەی مرواریی عەلائەددین سەجادی، لە دەلاقەی گەشە ئەدبییەکانی سەر ڕۆژنامە و گۆڤارەکان، کوردیش لە ئەدەبی تەنز، بە تەواوی بەبەش

نەبووە.
لێ ناوەڕۆک لە دەقی ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان، لە هیچیان ناچێت و بێ بەشیش نییە لە هیچیان. ناوەڕۆک لای فەرهادی لە دەقدا زۆر دەوڵەمەندە و ڕێچەکەیەکی سەربەخۆی هەیە و زۆر بە دیقەت و بە وردی تەنزی ڕیالیستی و پۆست□د□رنیی تیکەڵ بەهەم کردووە. توانیوییەتی لە ناوەڕۆکدا پەنجە بخاتە سەر برینەکانی کۆمەڵگە و کولتوور و ئایین و ڕامیاری، گەلێ بە جوانی □اق□ی کردووە و توانج و تیزی تێوەژەندووە و لێهاتووانە سەری مارەکانی بە کوتکی پەلار پانکردۆتەوە. دەتوانم بڵێم ناوەڕۆک لە دەقی تەنزییدا، لە ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان قەندێکە لە شەکرە داری فەرهادی، کە خۆی وێنا کردووە.

ئارۆنییەت لە ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان:

ئەوەی کە دەبیبینن لە ژێر ناوی ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان، کە لە زۆربەی بابەتەکاندا ڕا و سەرنجەکانی نووسەر ئایرۆنین، هەرچەندە جەخار لە کوردی واتایەکی دیاریکراومان بۆ چەمکی ئایرۆنی نییە، لە کوردیدا وەک گەپ و گاڵتە و تەوس، بەتایبەتی بە شانۆی گاڵتەئامێزەوە گرێ دراوە. لێ ئایرۆنییەت واتە دەستکەوتنی حەقیقەت لە ڕێگەی جیاواز، یان کە نووسەر لەسەر ڕووداوێک و تەوەرێک دەنووسێت، بە تەواوەتی مەبەستی شتێکی ترە، یاخۆ ڕێک پێچەوانەکەی تەواوە، دوو نموونەی زەقی ئایرۆنی لە مێژوو دەبینرێت (جیۆردانۆ برۆنۆ) کەسێکی ئایندار و بڕوادار بوو، کەچی وەک ئەستێرەناسێک خۆی دەناساند، کڵێسایش وەک بێ باوەڕێک سزای کوشتنینان دا. (مایکڵ ئەنجیلۆ) بە پێچەوانەی ئەو، کەسێکی بێ باوەڕ بوو، کەچی بۆ ڕازیکردنی کلێسا خۆی وەک کەسێکی باوەڕدار نیشان دەدا، بەم جۆرەش پیاوانی ئایینی کلێسای تەفرەدا و لەخشتەی بردن، کە لە بەرهەمەکانی بە ڕوونی باوەڕنەبوونی دەردەخات.
ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان لە پاڵ ئەوەشدا خستنەڕووی ئەزموون و کۆمەڵێک وتار و دید و بۆچوونی تایبەتی فکری و مەعریفیی نووسەرە، لەسەر کۆی کایە جیاوازەکانی کۆمەڵگە کە بە زمانێکی ئەدەبیی چیڕۆکئامێزی قشت و تەوس نووسراوەتەوە.

پەیام لە ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان:

لەپشت هەموو دەقێکی ئەدەبی، بە گشتی و تەنز بەتایبەتی پەیامێکی شاراوە هەیە، دەبێت خوێنەری زیرەک بیدۆزێتەوە، لە ماجەرای دختۆر کاکۆی سەگەوان عەبدولڕەحمان فەرهادی لە هەموو بابەتێکی ناو

کتێبەکەیدا پاشخانێکی مەعریفیی بەهێز هەیە، لە خۆرا فەرهادی خاڵی نەخستۆتە سەر پیتەکان، بەڵکوو زۆرترین پەیامی شاراوە و ئاشکرای لە خستنەڕووی بابەتەکاندا هەیە، دروستە عەزیز نەسین ئازا دەمانخاتە پێکەنین، لە لە پشتی دەقەکان نووسەر پێمانی ئەژێ، ژیان تەنیا تریقانەوە نییە بە ڕووی مرۆڤ، ئازار، چەرمەسەری، نەزانی، دواکەوتوویی، نادادی کۆمەڵایەتی، نایەکسانی ڕامیاری، خراپەکاریی، ئیرەیی و لاسایی، دەروون نەخۆش و ڕووخاوی، دەستی ناوەتە بینایی تاکەکانی کۆمەڵگە و ئازارێکی قورسە نیشتیمان پێیەوە دەناڵێنێت.

گیڕانەوە لە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان:

تەکنیک و گێڕانەوە لە کتێبی ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان، بە تەکنیک و شێوە و گێڕانەوە بە ڕابردوو، نیشاندانی داهاتووی ڕووداوەکان و کات و شوێن و کارەکتەرانی نێو ڕووداوەکان، هەبوونی پاڵەوان لە هەر گێڕانەوەی ڕووداوێکدا، شێوازی داڕشتن و گەمەکردن بە گێڕانەوەکان و دەستنیشانکردنی پەیام و بوونی گرێچن و سەرەتا و کۆتایی نێو بابەتەکان، بە تەواوەتی بنەماکان و بونیادی ڕەگەزی کورتە چیڕۆک و هەندێک جار چیڕۆکیلەی لە دەتە دی. ڕاستە نووسەر لە ناونانی ژانرەکەی لە نێوان چیڕۆک و سەربردان و یادەوەری، خۆی یەکلایی نەکردۆتەوە، لە بە ڕوانینی من، لە هەموو بارەکەوە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان لە کۆمەڵە چیڕۆک نزیکترە، نەوەک یادەوەریی.

زمان لە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان:

ئەوەی کە بەلای من جوانترین بەشی نێو کتێبەکەیە و زۆرترین سەرنجی منی بۆ خۆی قاو داوە، بەرزی و لێهاتوویی و زمانزانیی نووسەرە، کە کتێبەکەی بە زمانێکی زۆر تایبەتی نووسیوەتەوە، دەتوانین بڵێین: عەبدولڕەحمان فەرهادی لە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان، زمانی لە هیچ کەس ناچێت، بەڵکوو زمان لای فەرهادی لە بەرزترین ئاستی زمانزانی دایە و زۆرترین وشە و ئیدیەم و زاراوە و شێوەزمان، سەرزمان و بنزمانی بەکاربردووە. زمان لە ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان، نە زمانی ستانداردی گشتییە و نە زمانێکی خۆجێییە، بەڵکوو زمانێکی تێکەڵە و تایبەتە بە خۆی، لە هەر جێگاییەک ئەم زمانە لە نووسین دەناسرێتەوە.
هەرچەند فەرهەنگۆکێکی بچووک لە دوا لاپەڕەکانی کتێبەکەدا هەیە، لە ژمارەی ئەو وشانەی ئاخێندراونەتە نێو فەرهەنگەکە، لە چاو دەوڵەمەندیی و زەنگینی وشەسازیی ناو بابەتەکان، جۆخار ئێجگار کەمە، پێویست بوو نووسەر سەرجەم وشە نائاشناکانی ڕاڤە بکردایە و

زۆرتر گرنگیی بە فەرهەنگۆکەکە دابوایە، نەوەک وا بەسانایی لە کۆڵ خۆی بکردایەتەوە، چون چەندین وشەی خۆجێیی هەولێریان و گەتێ لە بیرکراوەکانی کۆنی هێناوەتەوە سەر زمان و زیندووی کردوونەتەوە. هەروەها لە هەندێ شوێن فەرهادی خاوەنی وشەسازیی خۆیەتی.

ئەوەی کە زۆر نیگەرانی کردم لەگەڵ ئەم هەموو توانایە لە بن نەهاتووەی نووسەر، بە هیچ کلۆجێک خۆی لە وشە و زاراوە بیانی و عەرەبییەکان نەپاراستووە، بە تایبەتی لە ناونیشانی کتێبەکەی یەکەم وشەی بە ماجەرا کە بە شێوەزاری هەورامی واتە ڕووداو، هەرچەند نووسەر لە فەرهەنگۆکەکەی دا، بردوویەتە سەر ما جری ی عەرەبی، لە دەکرا بیکات بە سەربردەی دختەر کاکەی سەگەوان، کە زۆر کوردی و جوانتر دەبوو. جگە لە وشەکانی ئیسراحەت، ماسیحە، عەمە، عادی، عەیب، سەعات، یەعنی، وەزع، زرووف، سەفەر، عیلاج، عەسکەر، مەعادن، کەعبولعالی، عەمەلی، مەحەلیئومییە، مەرحەلە، فەقیروفوقەرا، ئەشراف، تەکلیف، فایدە، تەجنید. مەکتەبلی، ڕاستە دەمێکە لە ناو کورد بەکاردێت، وەلێ مەکتەبلی ڕەگەزی وشەکە، پێکهاتەی هەردوو بەشی یەکەم: مەکتەب عەرەبییە و پاشگری لی تورکییە، بەداخەوە کە نووسەر توانایەکی باشی لەوە هەیە، کە زاراوە و واتای هاوتا کوردییەکانی دەزانێت، لە بە هەواڵ لەوەی کە نووسەرانی گەنج و نەوەی دوای خۆی بەکاری دەبەن و زمانی کوردی هەر بە شێواوی بە بێنازی دەمێنێتەوە. هەرچی نووسەر نایشارێتەوە کە باوەڕی بە پەتی بوونی کوردی نییە و هەبوونی وشەی بێگانان لە زمانی کوردی بە ئاسایی دەبینێت، بۆیە لە بەشی تەفیق پێتپێتەک، لە لاپەڕە (١٠٧) دا، سەرزەنشتی تەفیق دەکات کە لەتامی بردەتە دەر، هەر کەسێک وشەیەکی بێگانی بەکار هێنابا، تەفیق ڕقی هەڵدەستا و جنێوی تێ دەسرەواند، بۆیە دەنووسێت: ئە خە لە خەبات و تەکۆشان کەمی نەدەکرد. شیمانە ئەمە بە خەباتی سیاسی ڕاست بێت و هیچ لە بابەتەکە ناگۆڕێت، لە بە زمان ڕێک پێچەوانەیە، هەر وشەیەکی بێگانە، جێگا بە وشەیەکی کوردی لەق دەکات و وشە کوردییەکە ون دەکات.

لە هەندێک شوێن، فەرهادی دەکەوێتە هەڵەی ڕستەسازییەوە، وەک لە بابەتی چۆن بووم بە حەمید ڤانکەخ، لە لاپەڕە (٧٦)دا دەنووسێت: خەڵک ئەو ساڵانە بە لەشاو لە کوردستان هەڵدەهاتن و سەرەڕۆیانە بەرەو ئەوڕوپا ڕێی هات و نەهاتیان هەڵدەبژارد و تەیان دەتەقاند. لێرەدا نووسەر وشەی سەرەڕۆ بە کۆچی کوردان بەکاردەهێنێت، سەرەڕۆ بە کەسانی بەڕەڵا و بێکەڵک و لادەر بەکاردەنێت، مەرج نییە هەموو کۆچبەرێک سەرەڕۆ و بەڕەڵا بێت، بە تایبەتی ئەو کاتانەی لە کوردستان هەژاری و برسییەتی و کوشتن و بڕین هەبوو، زۆربەی

ئەوانەی کەچییان دەکرد لە ناچارییان بوو، نەوەک لە سەرەڕۆییان بێت.

لە بەشی پرەمزچی، لە لاپەڕە (١٠٢)، دبیژێت: تاهیرە فەندیم ئێستا کە بە ئینگلیزی دەدوێ دەڵێی حەیرانان دەخوێنێتەوە. بۆ ئاگا لەوەی کە حەیران دەگوترێت، نەک دەخوێندرێتەوە، ڕەنگە ئەمەی لەسەر زاران وەرگرتبێت، هەروەک زۆرێک ئێژن: مەولوودەکەم بۆ وەخوێنە. ئەمە ڕێی تێ دەچێت، ڕاستە مەولوودنامە ئەزبەر دەکرا، لە مەولوودنامە نووسراوەتەوە و خوێندەوارەکانیش دەیانگوتەوە، کەچی حەیرانبێژان زۆرینەیان نەخوێندەوار بوون و حەیرانیش گێتراو بووە، نەوەک نووسراو، بۆیە بە هیچ پێیەک خوێندنەوە بۆ حەیران ناگونجێت.

ئەنجام:

کتێبی ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان، ژانرێکی ئەدەبیی بێ ناونیشان وەک بابەت، هەنووکەییە و ناوەڕۆکێکی فرەچێشن و فرەڕەهەند و مەعریفەیەکی بەهێزی نووسەر دەردەخات، هەروەها لە دەقدا قووڵبوونەوەیە لە گرفت و ئارێشەکانی کۆمەڵگە. زمان تێیدا زۆر کارایە و جگە لەوەی کە خۆی وەک چیڕۆک و تەنزە چیڕۆک دەناسێنێت، لە ئێسکلۆپیدیایەکی زمانەوانیی ناوچەیی و هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی مێژووی ژیانی کوردەواریی چەند دەیەیەکی قۆناغەکانی ڕابردووە، وەک بیرهێناوەیەک بۆ خوێنەر خۆی دەنوێنێت. دەتوانم بڵێم کتێبی ماجەرای دختەر کاکەی سەگەوان یەکێکە لە باشترین کتێبەکان، خوێنەر بۆ خۆی پەلکێش دەکات و شایانی خوێندنەوەیە و خۆی دەرگای خوێندنەوە بەسەر خۆیدا دەکاتەوە.

دڵشاد کاوانی■ **ڕۆمانووس و ڕەخنەگر.**

بە پارە هەموو شتێکمان دەست دەکەوێت ئەخڵاق نەبێت!.. سەدیق

سەعید ڕواندزی

تۆلستۆی نووسەری ناوداری جیهانی دەڵێت:_(بە پارە هەموو شتێکمان دەست دەکەوێت ئەخڵاق نەبێت) هەڵبەتە ئەخڵاق لێرەدا، بە مانا فەرهەنگی و کولتوورییەکەی ئێمە نییە، کە بە مانای شەڕەف و ناموس و شەڕەف و ناموسیش، لە ئافرەت و لە ئافرەتیش، لە شوێنێکی دیاریکراو دەیبینین، بەڵکو ئەخڵاق بە مانای هەموو ئەو بەها مرۆیی و کۆمەڵایەتیانەیە، کە ڕەهەندی مرۆڤدۆستانەی مرۆڤێك دیاری دەکەن. ئەخڵاق بە مانای هەستکردن و درککردن بە ڕادەی مرۆڤبوونمان و هەڵوێست و بیرو باوەڕ و ویژدان و هەموو ئەو خاسیەتە جوانانەی کە دەبێ لە مرۆڤدا بوونیان هەبێت. ئێمە لە کوردستاندا لە سەردەمێك دەژین، بە داخەوە هەموو ئەو بەهایانە، لە پارەدا دەبینین و بڕوامان وایە کە پارەمان هەبوو، ئیدی هەموو شتێکمان هەیە و پێویستیمان بە چیتر نییە. تێگەیشتنێك بۆ زۆربەی زۆری مرۆڤەکان دروست بووە، کە لە پێناو بەها مادییەکان و بەرژەوەندی و هەڵپەرستی تاکە کەسیانە، هەموو شتێك لە پارەدا کورت بکەنەوە و هەرچی خاسیەتی جوانی مرۆیانەیە دەخەنە ژێر پێیان. بێگومان کەس نییە ئەوە نەزانێت، کە مادە پێداویستییەکی سەرەکی ژیانە ، بەڵام کاتێ هەموو ژیان لە مادەدا کورت دەبێتەوە، ئیدی کارەساتەکە لێرەدا دەست پێ دەکات. ئەو کات مادە دەبێتە شوێنگرەوەی هەموو شتێك و ڕەنگە بەلامانەوە ئاسایی بێت کە لە پێناو پارەدا هەموو شتێك بکەین. ئەمەش دەرەنجام دەبێتە دیاردەیەك و لە نێو کۆمەڵگەدا وەك پەتایەك بڵاو دەبێتەوە.

کاتێ ئەستێرەیەکی وەرزشی ناوداری جیهانی، لە پێناو پارەی زیاتر، پشت دەکاتە یانەیەك، کە هەموو تەمەن و مێژووی ژیانی خۆی تێدا بردۆتە سەر، ئەمە مانای وایە لای ئەم ئەستێرەیە، پارە لە ناوبانگ، لە مێژوو، لە هەوادارانی و خۆشەویستانی، لە هەموو شتێك گرنگترە. سەرنج بدەن، سیاسی وا هەیە، تا ئاستی سەرکردایەتی و مەکتەبی سیاسی حزبەکەی دەڕوات، لە خەباتی نهێنی و شار و شاخدا، قوربانی گەورەی لە پێناو بیر و باوەڕەکەی داوە، کە چی سووك و ئاسان، پشت لەو مێژووە درێژە و هەموو ئەو قوربانیدانە سیاسی و شۆڕشگێڕییانە دەکات و لە پێناو پارەی زیاتر، سەنگەر دەگوزاێتەوە نێو حزبێکی دیکە. لەوە سەیرتریش، بە شێوەیەك دەکەوێتە دژایەتی بیرو باوەڕی پێشوویی و داکۆکی لە سەنگەرە نوێکەی دەکات، وەك ئەوەی بە هەموو ژیانی لە حزبە تازەکە بووبێت! ئێمە لە سەردەمێك دەژین، پارە بووەتە هەموو شتێك لای زۆرینەی هەرە زۆرمان و هەموو شتێك لە

پارەدا دەبینین. بۆیە بەلاشمانەوە ئاساییە لە پێناوی پارەدا، هەموو ڕێیەك لە ناپاكی و گۆڕینی بیرو باوەڕ و شكاندنی شكۆی كەسیمان و سەنگەر گۆڕین و تەنانەت كردنە پردی كەسە هەرە نزیكەكانیشمان تاقیبكەینەوە. بۆ ئاگا لەوەی مەسیح وتەنی (چی بە كەڵكی مرۆڤ دێت، ئەگەر هەموو دونیا بەرێتەوە و خۆی بدۆڕێنێت) كاتێ كەسێكیش هزر وكەسایەتی، شكۆ و پێگە، قەڵەم و سەنگەر و بیرو باوەڕ و ویژدان و هەڵوێستی خۆی بە پارە دەفرۆشێت و دەگۆڕێتەوە، بێگومان ئەو پارەی بردێتەوە، بەڵام تا هەتایە خۆی دۆڕاند. من دەزانم تازە مەحاڵە بیر لەوە بكەینەوە ئەو تێگەیشتنە بۆ مرۆڤەكان دروست بكەین، كە هەموو شتێك لە پارەدا نەبینن، بەڵام ئەوانەی تا ئێستا بەو شێوەیە بیر ناكەنەوە و لەو كۆاوە ڕۆژنەیەوە ناڕوانن ژیان، هیوادارم ئەوان هەر لە سەر ئەو ڕێكە جوانە و بەرز پیرۆزەی و بوون و ژیان بمێننەوە.

سەدیق سەعید ڕواندزی

• ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی(ڕێگای كوردستان) ژمارەی ڕۆژی 28/8/2021 بڵاوكراوەتەوە.

كاكە مەم بۆتانی: ناسین و بیرەوەرییەك.. سەباح ڕەنجدەر

هیچ چیرۆك و ڕۆمانێكی: (كاكە مەم بۆتانی: 10/1/1937 كۆیە – 25/10/2020 هەولێر) كاركردی لەسەر چێژ و خولیای من نەبووە و سەرنجكێشیان نەكردووم، خودانەخواستە نەك ئاگاداریان نەبووبم، نەء. لە هەر كتێبیكیدا چەند لاپەڕەیەكیانم خوێندوونەتەوە، وەكوتر نەمتوانیوە تەواویان بكەم. ناوەندی بینینیان بۆ نەڕەخساندم، واتە: زەمەنی كەسایەتی خۆم. كەسایەتی خوێنەر، تا تاسەم بۆی هەبێت، واتە: وەكو ئەدەب دڵخوازی چێژ و خولیای من نەبووە. وەكوتریش هاوتەمەن و برادەرم نەبووە، بەڵام كە بە پشتگیری و پەسندكردنی حزبی دەستنیشان كرا بۆ سەرۆكی یەكێتی نووسەرانی كورد زۆرم بەشایەستەزانی و بەدامەزراندنیەوە ماندووبوو، ئەدیبی

داهێنەر دەستنیشانکردن ڕێت دەکاتەوە و بە هەڵبژاردن و دەنگەوە دێتە سەر سەکۆ.
بەهەر حاڵ ئەم حاڵ و بارە, کەوانەیەکی سیاسییە هی ئەوە نییە من قسەی تێدا بکەم. پەیوەندی بە بەرپرسیارەتی نووسەربوون و نووسینەوە هەیە.
یەکێتی نووسەران خزمەتێکی زۆری نووسەرانیان کردووە، چ ئەندام و غەیرە ئەندام، کتێبیان بۆ زۆرینەیان چاپ کردووە، منیش لەم خزمەتکردنەدا سوودمەند بوویمە, کتێب بۆچاپکردن ڕێزلێنانێکی گەورەیە.
لە 16/9/2012 تەلەفۆنێکم بۆ هات، وەك برادەرێکی نزیك دواندمی و گوتی: شاعیری شێوە بیرکردنەوە قووڵ و بەدیهێنەری شیعر, سەرێکم لێ نادەی کارێکم پێت دەبێت. منیش نە ژمارە و نە دەنگەکەم نەناسی. بەشەرمەوە گوتم: بۆ ئەدەبی نابێت گەر بتوانم بەڕێزت بناسم. خۆی ناساند و گوتی هەموو ڕۆژان جگە لە ڕۆژانی پشوو لە کاتژمێر چوار تا نزیکەی حەوت لە بارەگای یەکێتی نووسەرانی کورد دەبم، چاوەڕوانتم.)دکتۆر هیمداد حوسێن)ی برادەریشت حەز دەکات بتبینێ.
منیش لە کاتی خۆیدا چوومە خزمەتی و لەپشت مێزەکەی کتێبخانەیەکی بچووك هەبوو. گوتی ئەم کتێبانە کتێبی دڵخوازی خۆمن. دوای ڕاهی کردنی ئیش و کاری ئێوەمانان دەیانخوێنمەوە. خودا لەم تەمەنە دەرفەتێکی باشی بۆ ڕەخساندم تا بتوانم لێرە بەشێنەیی پرۆژەکانم تەواو بکەم.
بۆ مەبەستی بانگردنەکەی, هەر دەیویست پێش گوتنی مەبەستەکەی دڵم ڕابگرێت و شێوەی باری دەروونییم بزانێ. گوتی میوانی یەکەمجار بێت هەیە چەند کتێبێك بۆ خۆت هەڵبژێری. کە گوتی کتێبی دڵخوازی خۆمن دڵم نەهات دەست بۆ هیچێکیان ببەم، بەڵام زۆر لە ڕۆمانێکی: (سەلیم بەرەکات) بە وەرگێڕانی: (جەوهەر کرمانج) وردبوومەوە.
ئەمەی لەناو کتێبەکاندا دەرهێنا, گەورەیی نواند و لەپێشی دانام, گوتی قاوە دەخۆیتەوە، یان چا. هەر خۆشی وەڵامی دایەوە شاعیران ئالوودەی قاوەن, با قاوە بێت.
بە دانیشتن و میوانداری و یەکتر ناسینەکە زۆر دڵخۆش بووم و گلەییم لە خۆم کرد بۆ زووتر بۆنەیەکەم بۆ هەڵنەکەوتووە ئەو پیاوە میهرەبانە بناسم, کە هێمنییەکی بەهێز لە مامەڵەکردن و ڕوخساریدا هەیە. هەستیشم کرد زیاتر هێزی سیاسەتی لەخۆیدا کۆکردووەتەوە، نەك هێزی داهێنانی ئەدەبی.
دیار بوو دووربەدوور دەیزانی من چیرۆکەکانی: (عەبدوڵڵا سەڕاج)م لا داهێنان و نوێبەخشین، باسوخواسی زۆری نێوان خۆی و ئەوی گێڕایەوە و دەیویست لابەلا تاقیم بکاتەوە و دەمارم بگری, وەك دەروونناسێك

شێوەی بیرکردنەوەم بناسێت. گوتی چیرۆکەکانی عەبدوڵڵا سەڕاج زۆر خراپن. کە زانی لە مەبەستەکەی گەیشتم, گوتی نا نا لە هەموومان چێتر دەنووسێت. شێواز و فۆرمێکی زۆر نوێی لە چیرۆکی کوردیدا زاڵ کرد.

دیار بوو لەگەڵ دکتۆر هیمداد حوسێنیش ڕێك کەوتبوون, کە من هاتم ئەویش بێت و بەخێرهاتنم بکات و لە دانیشتنەکەدا بەشداری بکات.

پێش ئەوەی قسە لەبابەتە مەبەستارەکەی بکات، گوتی ڕەنجدەر بیستوومە کوڕێکی خۆپارێز و هێمن و لەسەرخۆ و بەسەبر و پشوو درێژی . کتێبێکمان بۆ چاپ بۆ هاتووە، کە نامەی ماجستێری کوڕی یەك لە شەهیدە گەورە و لەسێدارەدراوەکانی کوردستانە. بەناونیشانی: (ملامح سريالية في شعر ادونيس و صباح رنجدر ـ دراسە مقارنة ـ سەروەر حەسەن محەمەد) لێژنەی چاپکردنی کتێبیش کتێبەکەیان بە باش زانیوە و ڕێوەڕەسمە هونەرییەکانمان تەواو کردووە, نەخشەسازی و بەرگیشی بۆ کراوە، تەنانەت چووەتە ڕیزی چاپخانەش. یەك لە برادەرانمان ناڕازییە و دەڵێت سەباح ڕەنجدەر سڵاوم لێ ناکات. ئەم کتێبەش لەبارەی ئەوە, نابێت چاپ بکرێت. ئەگەر چاپ بکرێت خۆم دەزانم چی و چی دەکەم, هەڕەشەی شەڕی کردووە. بۆ ئەوەی گرژی نەکەوێتە ناومان. داوای بووردن دەکەین, هۆکاری چاپنەکردنی ئەمەیە و بەس، بەڵام بە هیچ شێوەیەك ناوی ناڕازییەکەی نەهێنا، بۆ منیش گرینگ نەبوو بپرسم کێیە. جەختی لەوە دەکردەوە, کە زۆری بەلاوە گرینگە دڵی هەموو لایەنەکان ڕابگرێ و بارەکە یەکئاست بکات. منیش بزەیەکی ڕەزامەندیم نواند و زۆر بە ڕەزامەندییەوە گوتم هەموو کتێبی کوردی بەهی خۆم دەزانم. هەر کتێبێك چاپ بکرێ ئەوە ئەو کتێبەیە, کە بەڕێزت بۆ ئەو مەبەستە بانگت کردووم.

دکتۆر هیمداد حوسێن لە یەکێتی نووسەراندا بەرپرسی ڕۆشنبیری و چاپکردنی کتێب بوو، کە برادەری لەمێژینەمە و هەمیشە میهرەبانی بەرانبەرم نواندووە. بۆ داوا و ئاگاداری من, بە ئاگادارکردنەوەی نووسەری کتێبەکە، کتێبەکەی بردبوو بۆ (ئەکادیمیای کوردی). ئەمانیش لە چاپێکی جواندا چاپیان کرد، لە ئەنجامبینینی ئەم کارانە دەبێ بڵێین دنیا هێشتان خێری پێوە ماوە و دەتوانین بۆی بژین.

کتێب و مرۆڤ کلتوورن، ئەوەی دەست لە کتێب هەڵبێنێتەوە. مرۆڤ و کلتوور لەناو دەبات.

دوای دانیشتنەکە تا دەرگای حەوشە بە پێکەنین و بەخێر بێیت میوانی ڕەزاسووك بەڕێی کردم، کە ئۆتۆمبێلەکەی دیتم و ئۆتۆمبێلێکی زۆر ئاسایی بوو، گوتی: داوا بکەم ئۆتۆمبێلێکی لەهی خۆم باشترت بۆ بکڕن. نازانم تانە بوو، یان… بەهەر حاڵ منیش بەخاکەڕاییەوە گوتم

بەداوا نا, خودا یارم دەبێت بەخۆم دەیکڕم.
هەموو مرۆڤە میهرەبانەکان یادیان بەخێر, پێویستە بەچەندین شێوە یادیان بکەینەوە و هەستەکان بورووژێنین.
خودایە داخوازیەکی گەورەم هەیە، نەمکەیت بە بەرپرسی بەردێکی سەر ڕێگاش، نەك ببمە بیرەوەرییەکی خراپ لە دڵی ڕێبوارێك، تەنانەت ڕێبوارێکی زۆر تیژ تێپەڕیش.

ئەیلوولی 2021 هەولێر

گەشتێکی عیرفانی بەنێو چامەکتێبی نەمر□□ی پێشەوا کاکەییدا.. هەردی حوسێن

بۆ خوێندنەوەی دەقی «نەمر□□»ی پێشەوا کاکەیی، سەرەتا پێویستمان بە پێناسی دەقەکەیە، واتە بزانین ئەم دەقە لە چ خانەیەکدا جێکەوتە دەبێت، بۆ ئەم باسەیش دەبێت بگەڕێینەوە سەر ناوەرۆکی شیعرەکە. چونکە ئەگەر بمانەوێت، لە هەر گۆشەنیگایەکەوە خوێندنەوەی بۆ بکەین، ئەوا دەبێت بە ناوەرۆکی بابت□کەدا تێپە□ ببین.
پێشەوا کاکەیی، لە «نەمر□□»دا، دەکرێت بڵێین باسی دۆخێک دەکات کە مرۆی ئەو سەردەمە تیایدا غەرق بووە و بۆ ڕزگاربوون لەم دۆخە، پێویستمان بە «ڕێ»ە. ئەم ڕێیە، لە دەرەوەی زەمەن و شوێنە. واتە «ڕێ»یەکە ئەو ڕێیە نییە کە ئێمە بچین و بە پێی پەتی تیایدا ڕێ بکەین بەڵکوو ئەو ڕێیە لە دەرەوەی بوونە! هەروەک لە دەستپێکی دەقەکەدا هاتووە دەڵێت:

«ناوێکمان بەر گوێ کەوت، (ڕێ) بوو،
نازانین بە ڕێککەوت بوو، یان بۆی بە ڕێ کەوتین!
یان ڕێک کەوتین تا نەمری لە هەردووکماندا هەبێ.
با هێندە بەوێ ڕێیەدا هەڵا نەڵێین، نەبادا سەدان توول□□□□
ڕاستی لە تەپوتۆزی شوێنپێی خۆیەوە بڵێ. »

لێرەدا شاعیر دەیەوێت وێنەیەک نیشانی ئێمە بدات کە بوودائاسا کەسێک دەکەوێتە ڕێ و بە ئەم کەوتنە ڕێیە، دەبێت لە ناخەوە خەمان بانگهێشتی ئەو ڕێیە بکەین «تا نەمری لە هەردووکماندا هەبێ» واتە مەرگ دوو بەشە، هەم جەستە و هەم ڕۆح. ژین بە گرینگیدان بە ئەویدیکە دەچێتە بیابان و خۆی ون دەکات بە ئەوەی ڕێ بکات و خۆی ون نەکات، دەبێت لەگەڵ ڕاستی بکەویتە ڕێ، هەروەکوو دەڵێت:

«ڕاستی، بەبێ پێ دەچێتە ڕێ،
بەبێ ڕێ دەچێتە بیابان و
خۆی لە خۆڵ وەردەدا و خۆیشی دەتەکێنێ.»

لێرەدا زیاتر ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە ئەو نەمرییەیەی کە ئێمە پێویستە لە ڕێیەکەوە دەست پێ بکەین، ئەوا پێویستی بە ڕاستییە، بەڵام ڕاستی پێویستی بە ڕێ نییە!

«ڕاستی، سەرچاوەی قورساییە
ڕێگوێیشەی ڕێیە.»

چونکە دەتوانێت، بە پێی پێتی بڕوا بە بیابان، بە ئەوەی پێویستی بە ڕێ بێت. بە سەلماندنی ئەوەش دەڵێت: «خۆی لە خۆڵ وەردەدا و خۆیشی دەتەکێنێ.»

هەروەکوو ئەریستۆ لە پۆیەتیکا (شیعر)یەکەیدا، دەڵێت: «شاعیر لەو ڕووداوە دەدوێت کە هێشتا ڕووینەداوە یان دەبوایە ڕوویبدایە.» لەم کتێبەدا، شاعیر مامەڵە لەگەڵ ڕووداوەکی نەو کات و شوێندا ناکات، چونکە ئەوەی ئەو باسی دەکات ڕووینەداوە و پەیوەندی بە کات و شوێنەوە نییە. لەبەر ئەوە ڕاستەقینە لای شاعیر هەمەکی«جاویدان»ـییە. بە ئەم هەمیشەییە، پێویستە دەمان بە ڕووی جیهاندا واڵا بکەین و ڕێگە بدەین هەواگەلێکی بێنەوماندا بکرێت و گوێبیست و چێژ لەو جوانییە ببینین کە بە منداڵی لە شتێکی بچووکەوە تا گەورە بەهای هەبوو. هەروەکوو شاعیر لە کۆپلەیەکدا دەڵێت:

«بە وەی دەت بە ڕووی جیهاندا بکەیتەوە،
نابێت چاوت لە ڕێ بنوێنێ،
زمانت تەکێڵـپەکێڵ بێ،
دوو بیستییت کاس و کەچی ڕووی لە چل بێ.»

هەرکاتێک مرۆڤ توانی بەو ڕێیەدا بڕوات و خۆی پەلکێشی خۆی بکات، بە درۆ و بە ڕق و کینە گوێ بە ئەو دەنگانە نادات کە لە جیهاندا

هەن، ئەوا دەتوانێت لەگەڵ جیهاندا هەڵبکات، لەگەڵیدا هاوئاهەنگ بێت. واتە شاعیر تاک بە جیهان بەروارد دەکات و گۆڕینی خود واتە گۆڕینی جیهان. هەرکاتێک مر□ق توانی خۆی بێت و لە خۆیدا ڕۆبچێت، ڕاستی ڕێبازی بێت و گەردوون وەک بەشێک لە خۆمان ببینین و خەمی بۆ بخۆین، دەتوانین هەرکاتێک بمانەوێت دەست پێبکەینم، چونکە ئەم جیهانە هەرچەند مێژوویەکی یەکجار دێرینی هەیە، بەڵام دەکرێت دەست پێبکەین. هەروەکوو شاعیر دەڵێت:

«ئەم جیهانە ماسوولکەکانی لاوازە،
وەک منداڵێکی تازەبوو وایە، با کۆنیش بێ کەون،
لێ وەها یە
بە دڵێکی سادە،
ئێسکێکی نەرم،
دەنگێکی پاک،
لە گشت لاوە مر□ق و□ خۆ دەگرێ.»

دەکرێت بڵێین ئەمە یەکێکە لە پایە سەرەکییەکانی چامەشیعرییەکەی کتێبەکە. کە شاعیر دەرگا واڵا دەکات، وەک چۆن زەمین باوەش بە ئێمەدا دەکات ئاواش ئێمە باوەش بە ئەودا بکەین. دوای ئەوە، شاعیر دێت یەکبەیەکی پیتەکان دەدوێنێت و شیعریان پێ دەنووسێت. دیارە شاعیر لە گرینگیدان بە پیتەکان و خستنە ناو شیعریانەوە زۆر شارەزایانە و وەستایانە ئەم کارە بە لێزانی و فەرهەنگی دەوڵەمەندی دەخاتە نێو چامەکتێبەکەیەوە. لە ئەلف هەتا ێ/یێ. ئەم کارە دەکات بێ ئەوەی یەک وشەی دەرەکی بەکار بهێنێت، سەرکەوتوانە بە تەواوی پیتەکان شیعر دەنووسێت. دواتر، شاعیر هێواش هێواش دەچێتە نێو ئەو ڕێیەی کە خۆی مەبەستییەتی بۆی بچێت، بە بیرکردنەوە و ڕامان لە خۆی دەتوانێت بکەویتە ڕێ، چوونە نێو ڕێش هەروەکوو گوتمان پێویستی بە ڕاستی دەبێت، چونکە ناکرێت بتەوێت کارێک بکەیت کە تەواوی ژیانت بگۆڕێت، کەچی ڕاستی دەگەڵ نەبێت. هەروەکوو شاعیر دەڵێت:

«بیر بکەوە تا بکەویتە ڕێ،
چوونە نێو کێڵگەوە بێ ڕاستی،
گەوهەرێکی دوور لە ڕاستی دەر دەکەوێ، »

لێرەدا پەیامی شاعیر ڕوونە و بێ گرێ و گۆڵ دەدوێت، بەڵام ئێمە کە خۆمان وێڵ کردبێت و لەنێو خۆمان نەگەڕابین ناتوانین هیچ لەبارەی خۆمانەوە بدوێین و خۆمان بۆ هیچ ڕێیەک ئامادە بکەین کە دەمانبات بەرەو نەمرەڕێ. ئەوەی زۆر گرینگە وریایی شاعیرە، چونکە شاعیر

شیعرەکانی پەیوەندییان بە ڕووداوێکی کاتییەوە نییە. چونکە ئەگەر شیعر پەیوەندی بە ڕووداوێکی کاتییەوە هەبوو، وەکوو با بەتەکەی کاتی دەبێت و نەمر نابێت.
هەر لەو گۆشەنیگایەوەیە کە ئێمە دەتوانین خوێندنەوەی بۆ بکەین و بتوانین بگەینە نەمرەڕێ! شاعیر ڕوو دەکاتە خوداناسان و دەڵێت:

«خودا ناسینی ناوێت، گەر دەتەوێت خۆی بێ،
فڵچەیەک تاو مەدەیە پڕڕەنگی بکەیت کە خۆی ڕەنگ بێ.
ژاوەژاو مەکە و پڕدەنگی بکەیت کە خۆی بێدەنگیی بوێ. »

دیارە شاعر عیرفانیانە دەڕوانێتە خودا و دەیەوێت، پێمان بڵێت خودا نانەخشێنرێت وەک ئەوەی ئێمە هەریەکە فڵچەیەکمان لە دەستدایە و ئەو ڕەنگەی دەکەی کە خۆمان بمانەوێت، سەرەنجام هەریەکە بۆ ناسینی خودا، دەیەوێت تەنها ڕەنگی خۆی بێت و غەیری ئەو ڕەنگەی کە خۆی کردوویەتی قەبووڵی نییە. دیارە ئەوە بۆ تەواو جیهان و بە تایبەتیش ڕۆژهەڵات و تایبەتتریش کوردستان ڕاستترینە، چونکە لێرە خەڵکانێک خودا بە ڕەنگی خۆیان نەبێت ناناسن و هەریەکەیان بە پێی داکەوتی خۆی ڕەنگڕێژی دەکات و کام گوتەیەی خودای بوێت کە سوودی بۆ خۆی هەیە ئەو وەکاردێنێت، نەک بۆ سوودی گشتی… ئەمەش وادەکات مر□ق س□ری لێ تێک بچێت و نەزانێت بۆ کوێ بکەوێتە ڕێ، هەروەکوو شاعر دەڵێت:

«کاروانسەرایە
لێیان تێک چووە سەرەڕێ،
هەریەکە بەرەو ونبوون ڕێی گرتۆتە بەرێ، »

شاعر وێنەی ئەو کاروانانەمان نیشان دەدات کە کەوتوونە ڕێ، بە ترس و لەرز، چونکە نازانن بۆ کوێ دەچن و بۆ کوێ بکەونە ڕێ و شوێنپێی کێ بکەون وەکوو ئەم نموونەیەی خوارەوە کە بە شیعر بۆمان بەیان دەکات؛

«نە شوێن من بکەوە نە کەسیش!
دە خۆتدا تەماشای توولەڕێیەکان بکە و
بزانە چۆن هاتۆتە دەرێ! »

دیارە شوێنکەوتەی کەسانی دیکە، دەتگەیەنێت بەو شوێنەی کە ئەو کەسەی لەگەڵی دەڕۆیت نەک ئەو شوێنەی خۆت دەتەوێت. کەواتە دەبێت شوێن توولەڕێکانی خۆمان بکەوین بۆ ئەوەی بگەینە مەنزڵ. دوای ئەوەی ئێمە توانیمان ئەو (خود)ە بدۆزینەوە کە لەنێو خۆماندایە و شوێن توولەڕێکانی کەوتین بۆ گەیشتن بە نەمری. ئەمەش تەنها بە

قووڵبوونەوە دەزانین کە ئەو درزەی ڕۆحمان لێ کوێدایە و کەوتەتە کوێوە.
ئێمە دەکرێت بڵێین، نەمرێیە تەواو گەشتێکی ڕۆحییە. گەشتێک کە تاکبەتاکی ئەو سەردەمە پێویستییەتی، بەڵام ئەو فەزا گشتییەی کە خوڵقاوە و ئێمەش کەوتووینە نێوییەوە کە دنیای سەرمایەدارییە، لە دنیایی سەرمایەداریشدا، پێوانەی هەموو شتەکان دەبن بە پارە. واتە هەرشتێک دەستکەوتێکی ماددی نەبێت و مرۆڤ ئەو شتەی کە دەیکات دەستکەوتێکی ماددی دەستنەکەوێت، پێی وایە بێ بەرهەمە. وەدووکەوتنی پارەش هیچ چێژێکی نییە، تەنها ماندووبوون نەبێت.
کەواتە مرۆڤ ئەوەی لە یادی نییە، خود و خودایە کە یەک «ا»ـە جیاوازیی ئەو دووانەیە! لەو تێڕوانیینەوە کە لە شیعرەکانیشدا شاعیر زۆر وریایانە چەندین جار یاری ئاوا لەگەڵ خوێنەر دەکات.
هەروەکوو شاعیر دەڵێت:

«بزانن لەو ڕێیەدا گومان چی لە بەسەر دێ،
دەتڕەوێنێتەوە یان خۆی کپ دەبێ!
خود و خودا لە ئەلفی درێژدا ڕوونتر دەبێ،
داخۆ ئاگایی لە کوێوە دێت و بەرەو کوێ دەچێ! »

خود لێرەدا لەگەڵ خودا درزێک لە نێوانیاندا هەیە. ئەو درزە شاعیرانە خراوەتە نێو دنیای شیعر و عیرفانەوە. شاعیر هەوڵدەدات پێمان بڵێت ناکرێت نەزانی کاتێک درزێک بکەوێتە ڕۆحتەوە، چونکە دەکرێت لە ڕێی ئەو درزەی کە کەوتەتە ڕۆحمانەوە چی ڕووناکی و جوانی ئێمە هەیە لەوێوە بڕوات و ئێمە نەتوانین هەست بە گەرمی ڕۆحمان بکەین و سەرەنجام ساردوسڕی نێوان مرۆڤەکان بگاتە ئاستێک کە یەکجاری وەک بە بەردبوویەکمان لێبێت. لێرەدا بۆ پاڵپشتیکردنی قسەکانمان و نموونەیەکی شیعری شاعیر دەخەینە بەرچاوتان کە دەڵێت:

«خۆت دەزانیت، بزانە خۆت درزت خستەتە جەستەوە؟
ئاخۆ سارد و تەزیویت؟
کلووە بەفر کەوتەتە نێو دڵتەوە؟ »

لەو چامەشیعرەی سەرەوە، ڕووبەڕووی چەندین پرسیار دەبینەوە کە وامان لێدەکات بۆ چەند ساتێکیش بێت لەگەڵ خۆمان بکەوینە گفتوگۆوە و ئەو فەزایەی کە تیایداین کە پێش چاومانی تەڵخ و لێڵ کردووە و ناتوانین دوور ببین و هەرچی نەیەتە بەردەممان و بە بەردەمماندا ڕەت نەبێت، ئێمە نەتوانین پێشبینییەکی باشی بۆ بکەین. چونکە ئێمە فێرە گەشت نەبووین و گەشتمان نەکردووە! ئەمە لە لایەک، لە لایەکی دیکەوە پرسیار ئاڕاستەی جیهان دەکات کە ئایین وەکوو هەرشتێکی

دیکە کە قانجی هەبێت بەکاری دەهێنن و بیر لە قازانج دەکەنەوە نەک مرۆڤبوون، هەروەکوو لە دێڕی دەیەمی کۆپلەکەی سەرەوەدا ئاماژەی پێدراوە.

وا خەریکیـن شەڵ دەبینەوە بە ئەو ڕێیەی کە لە خەمانـدا بزرمـان کردووە. ڕێیەک کە تا ئێستاش نەمان توانیوە پیاسەیەکی ئێوارانی تێدا بکەین. یاخود وەک ڕێبوارێک لە قەراغ ئەو ڕێیەدا، پشوویەک بدەین و شەوان بەدیار سەیرکرنی ئاسمانەوە زیاتر لە خەماندا ڕێ بچین و بزانین کە بۆ کوێ دەچین و بۆچی دەچین! ئاخر کە تۆ گەشتەکی دوور و درێـژت لە پێـش بێـت، شەو و ڕۆژی تێـدەکەوێت، دەبێـت بیـر بکەینەوە و بە وریاییەوە بکەوینە ڕێ.

«ئێمە لە کۆڵانەکانی تاریکیی خەمانمان نەڕوانیوە
نازانین بەرەو کوێ چووین و چەن ڕێ نیشتووین. »

دوای ئەوەی کە لەگەڵ خەمان کەوتینە ڕێ و چاومان بە تاریکی ناخمان کۆت و کـونج کەلەبەری ڕێیەکەمـان بینـی و زانیمـان بەشێکـین لە تاریکی و لە پەیقی ناشیرین کە تازە بەمان ڕوون بۆتەوە شاعیر پێی باش نییە بوەستین و بگەڕێینەوە، بەڵکوو دەیەوێت ڕێنوێنیمان بکات و بەڵێ ڕێ هەرچەند تاریک بێت و هەرچەند کە پەیقمان نەپشکنیوە، بەڵام پێویست دەکات بەردەوام بین، تاوەکوو ئەو شوێنەی بوونە ئینسانییەکەمـان دەر دەکەوێـت و ئەگەر بەردەوام نەبیـن لەو تاریکییەدا، ڕەنگە گوم بین.

«بەڵێ!
چنگت پڕ لە پەلەموورە
ئەمڕۆ یان سبەی،
وەک خەونێک لە چنگت ڕاست دەبێتەوە و هەڵدەفڕێ و
دە بێتە قەقنەس. »

کە ڕۆیشتین بە ڕێ، ئەگەر ئاگایی لەگەڵ نەبێت، نابێت! چونکە فەزای دەرەوە وەکـوو بـازاڕ و هەنـدێک شـوێنی دیکە نییە پێویـستمان بە ئاگایی نەبێت، پێویستە بە ئاگابین و وریابین ڕۆیشتن لەگەڵ خۆتدا بوێری دەوێت، چونکە فەلسەفەی ژیان و مردنمان فێر دەکات. ئەمەش دەمانەوێت بڕۆین و بگەین بە نەمرییە. بە گەیشتن بە نەمرییەش پێوستمان بە (خود)ە، ئەو خودەش پێویستی بە ئاگاییە. کاتێک بە ئاگابین و بکەوینە ڕێ، ناتوانین شت لەم و لەو کۆپی بکەین، چونکە هەر خەمـانین و دەمـانەوێت بگەڕێـین بەو خـودەی کە دەمـانگەیەنێتە (نەمرییە)ـی شاعیر، هەروکوو شاعیر دەڵێت:
«بە ئەوەی لە جوانیدا

فێرە فڕین بم، بێ ئەوەی فڕین ل□ پ□□س□لکە بدزم.
باوەش لە کەون بدەم و تەیرێکی بچووکی نێو کەونیش بم. »

هەرمرۆڤێک گەیشت بە نەمری و توانی وەک ئەستێرەیەک بدرەوشێتەوە، بێ ئەوەی کەس بچێت دایبگیرسێنێت، ئەوا دەتوانێت سەفەر بکات بۆ لای ئەو کەسانەی کە پێش ئەو بەو ڕێیدا ڕۆیشتوون و گەیشتوونەتە نەمرەڕێ، بەڵام شاعیر پێش ئەوەی دەرگامان بۆ واڵا بکات، بۆ ئەوەی نەمرانی ئەو ڕێگەیە ببینین، پێمان دەڵێت:
«ناواخنت هەڵتەکێنە با خۆشەویستییت ڕوون بێت!
بۆشاییت پڕ مەکە لە تەم با برووسکە تەڕت بکات! »

شاعیر هەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی، ڕاستەڕێیەک دەکێشێت و لەگەڵ خۆی پەلکێشمان دەکات و شتەکانمان بۆ ڕاڤە دەکات، تاوەکوو ئەو شوێنەی بوونە ئینسانییەکەمان دەدۆزینەوە و هەموو ئەو شتانەی کە ژینمانی داگیر کردووە و نرخێکی زۆری ماددییان هەیە لە دنیایەکی سەرمایەداریدا، کە چوویتە نێو خۆتەوە، ئەوانە ئەو نرخەیان نامێنێت، چونکە شتێکی دنیایین! و شاعیر لە ڕوویەکی دیکەوە پێمان دەڵێت جیهانی نوێ جیهانی شمشێر و بێبەزییانە دەبێت خۆمان لەو شەڕە شمشێرە بپارێزین کە مەبەستی تەنها قازانج و کوشتنی ئەم و ئەوە. خۆمان بە دوور بگرین لە دەمامک و ببینین، دەمامک چی بە مرۆڤ دەکات و سەرمایەداریش هۆکاری ئەو شەڕ و دڕییەیە، شەڕ و دڕیش لەبری خۆشەویستی، ڕق و کینە بەرهەم دێنێت. هەروەکوو شاعیر لە چامەیەکدا دەڵێت:
«دەبێ دڵ بێ شوورە بێ،
وەک دەشت و تەپۆڵکە، گرد و کێو ئاوەڵە بێ،
ڕوو لە ئاسمان بکا، پێبکەنێ،
تریقانەوەی ببیسترێ،
چاونووقانی ببینرێ. »

کە توانیمان دڵێکی جوان و پاکمان هەبێت و بە ئاگاییەوە ڕوانیمانە ڕێ و توانیمان تاریکاییەکانی ئەو سەردەمە ببینین و بزانین چی دەنێو ئەو تاریکییەدا دەگوزەرێ، ئەوا دەرگاکە واڵا دەبێت و ئێمەش دەتوانین بچینە نێو نەمرەڕێ و ئەوانرش ببینین کە گەیشتوونەتە نەمرەڕێ. لێرەدا شاعیر ڕێیەک دەکاتەوە بۆ چیرۆکی نەمران و کۆمەڵێک کەسایەتی گرینگ بە ئێمە نیشان دەدات و جیهانە نەبینراوەکەی ئەوانمان نیشان دەدات و بەشێک لە ژیانی هۆنەرەکەش لە پەراوێزدا ڕوون دەکاتەوە.
هەروەها، شیعری خۆی ئاوێتەی شیعر و ژانی ئەوان دەکات و داهاتووی

پێدەخوێنێتەوە. ئەو هۆنەرانەش ئەمانەن. نەمر□□ و□ك كەتەلۆكێك خۆی دەنوێنێت. وەك چۆن ڕێ و شێوازی هەیە بۆ گەیشتن بە نەمر□□. دواتریش كۆمەڵێك هۆنەر كە لە دیدی شاعیرەوە گەیشتوونەتە نەمرەڕێ و نەمرن. هەڵبژاردنی ئەو شاعیرانە لە لایەن شاعیرەوە كارێكی زۆر وردی دەوێت. هەروەها، تێگەیشتنیش لەو مەبەستەی شاعیر، پێویستی بە چەند جارێك خوێندنەوەی هەیە، چونكە دەبێت بگەڕێینەوە بۆ زەمەنێكی زۆر لەمەو پێش و زانینی باگراوەندی ئەو شاعیرانە. هەرچەندە شاعیر لە چامەكتێبەكەیدا، پەراوێزی پوختی بۆ نووسیون، بەڵام هێشتاش هەر پێویستمان بە وردبوونەوەیە، چونكە شاعیر هەر تەنها ناوی ئەو هۆنەرانەی نەهێناوە، بەڵكوو چەند بەیتێكی ئەوانی لەگەڵ شیعرەكانی خۆیدا بەكار هێناوە و ئاماژەشی پێداون. ئەمانە هەموو بۆ خوێنەران دەبنە جێگەی پرسیار و دەكرێت لێیان بكۆڵدرت□وە، جا لە ڕووی مێژووییەوە بێت یاخود هەر گۆشەنیگایەك بێت كە خوێنەر بە پێویستی دەزانێت ئەو گۆشەنیگایە دەربخات.

لێرەدا ئێمە بە هەمان گۆشەنیگا كە لە سەرەتاوە وەكوو سوورەداوێك بەكارمان هێنا بۆ لێكۆڵینەوە لە نەمرەڕێ، بە هەمان هەناسە درێژە پێـــدەدەین. ئێمە لە یەكەم دیدارمانـــدا لەگەڵ ئەو هۆنەرانەی كە گەیشتوونەتە نەمرەڕێ، چاومان بە هۆنەرێكی گەورە دەكەوێت كە لە سەدەكانی دووهەم و سێهەمی كۆچیدا ژیاوە، لە ناوچەی هەورامان. كـاتێك ئەو شـاعیرە دەخـوێنیـیەوە كە شـاعیر نێـوی بـاڵووڵی مـاهی دەهێنێـت هەست دەكەیـت هـاوەڵی بـاڵووڵی مـاهی بـووە و دەیەوێـت سەرلەنوێ ڕێبازی□ك□ی زیندوو بكاتەوە و لەگەڵ یارانی لوڕستانی سەفەرێكمان پێبكات و لە ڕێدا، ئەو سەرمایەدارانی□ ب□ر تللار بدات و پێیان بڵێت كاڵفام و شێت ئێوەن. هەروەكوو لە چامەكتێبەكەدا هاتووە.

«وەك باڵووڵی ماهی لەگەڵ خۆردا هەڵدێم،
دەرگا دەكەمەوە بە ڕووی خەڵكدا،
سەرمایەداران دێن لەبری پەمۆ بە ئەستێرە بچوێنن،
نەوت و پارە بە ئاسمان دەچوێنن،
كە پرسیاری نەمریێتییان لێ دەكەم، وەك پەمۆ هەڵدەوەرێن. »

هەرچەندە چەندین سەدە بەسەر ژیانی باڵووڵی ماهی تێپەڕ بووە، بەڵام شاعیر بە هەمان هەناسەی باڵووڵی ماهی دێت، وەك پەمۆ ئەو سەردەمە شی دەكاتەوە و درێژە بە ژیانی باڵووڵی ماهی دەدات و لەسەر زمانی ئەو بە شیعر لەگەڵمان دەوێت. تاوەكوو ئێمە زیاتر پەند لە ژیان و بەسەرهاتەكانی وەربگرین.

«شەتی لەگەڵ خۆمدا دەگێڕێنم و خۆمی پێ دەدوێنم،
تا یەکێ لە بەنم ڕەنگ بگرێ،
لە خەیاڵم کەمێک هۆش وەرگرێ. »

وەک لەو شیعرەی کە لە سەرەوەدا ئاماژەمان پێدا، دەبینین باڵووەی ماهی وەک وەسیلەیەک بۆ گەیاندنی پەیامی شیعری، لەزانانە سوود لە ژیان و کارەکانی وەرگیراوە و شاعیر دەق و پەیامەکی یەکجار جوانی پێ خولقاندووە. دووبارە بۆ هەمان شێوەی باڵووە بۆ ئێمە و بۆ هاڵوونیش دەڵێتەوە کە هەموو سەروەت و سامانی دنیا قمێ ئاوێک ناهێنێت!

دواتر، بابالوڕەی لوڕستانی دێت. شاعیر وێنەی ژیان و گوزەرانی هۆنەرمان لە شیعرێکدا بۆ بەیان دەکات. کاتێکیش لە سیمای ئەو شیعرە دەڕوانین کە بابالوڕەی لوڕستانی بە هەمان سیماوە خۆیمان نیشان دەدات، جارێکی دیکە هەست بەو جاڕسییە دەکەین، کە بەرانبەر کەمەڵە هەیبوو. هەروەکوو شاعیر دەڵێت:
«وەک بابالوڕەی لوڕستانی دەڵێم
لەبن درەختێکا دادەنیشم، دوور لە ژاوەژاو
کەڵەکەم دادەگرم کە پڕە لە سەدەفی ساردوسڕ،
تەنیا بەدیار درەختەوە ڕادەمێنم، تا ڕەنگ و بۆ بگرێ، »

لێرەدا دەقی تێکەڵ بە ژیان و جیهانبینی هۆنەر کراوە و پەیامەکی شیعریشی دراوەتە پاڵ. دواتر دەگەین بە باباڕەجەبی لوڕستانی ساتێک لەگەڵ ئەو هۆنەرە بە توانایەدا، گوێ بە تەنبوورەکەی دەگرین و ئەو شیعرە دەخوێنینەوە کە دەڵێت:
«وەک باباڕەجەبی لوڕستانی لەم کوێستانانە دێم و دەچم
با هێلانەم هەر نەبێ، خۆ سرووشتی کوردستانم هەیە. »

کاتێک ئەم شیعرە دەخوێنینەوە، وا هەست دەکەین باباڕەجەبی لوڕستانی تەنبوورەکەی دەژەنێت و زیاتر تێکەڵ بە شیعرەکەیمان دەکات و پێمان دەڵێت ڕاستە هیچ شوێنەکی وەکوو ماڵ شک نابەم، بەڵام خۆ من کوێستانیم و بەردەوام دێم و دەچم. کەواتە نە ماڵم هەیە و نە دەشمەوێت، چونکە سرووشتی کوردستانم هەیە. لێرەدا دەزانین بۆچی شاعیر ئەو هۆنەرەی لە ڕیزی نەمران داناوە و لە ڕێی نەمرەڵە تووشی باباڕەجەب دەبین. بۆ ئەوەی ئێمەش وەکوو ئەو خەونی بچووک و کاتی قووتمان نەدەن و نەتوانین هەناسە بدەین. دەکرێت ئێمە شتی زۆر گەورەمان هەبێت و هەستی پێنەکەین، چونکە وەڕێین بەدوای شتی بچووکەوە، بەڵام بۆ ئێمە پێویستمان بە درکردنەکە

هاوشێوەی باباڕەجەب بۆ ئەوەی بە ئاگابین و بزانین. دوایی شاعیر دێت و (باباحاتەمی لوڕستانی)ــش. بە ئێمە دەناسێنێت و پێمان دەڵێت ئەوەش یەکێکی دیکەیە لە یارانی باڵووڵی ماهی و یەکێکی دیکەیە لە تەنبوورژەنەکانی لوڕستان و بە جامێک لە مەی سەرخۆشمان بکات و شیعرێکیش لەگەڵیدا بخوێنێتەوە و شاعیریش هەروەک ئێمەی داوەتی ئەو کۆڕە کردبێت بە بەیتێک وەڵامی دەداتەوە.

«وەک باباحاتەمی لوڕستانی کە گوتی:
(ساقی جام مەی، ساقی جام مەی
پەرێم باوەرە، ساقی جام مەی)
گۆزەی من دووسەرە مەیگێڕ! گوتم
بۆم تێ بکە نوێیە مەیەکەی! »

کاتێک لەگەڵ یاران لە کۆڕێکی وەهادا دابنیشین و شیعر بخوێنرێتەوە و تەنبوور بژەنرێت و مەی مەستمان بکات. دەبێت ڕۆح بییەوێت لە کوێدا خۆی پەنهان بکات و بییەوێت بۆ کوێ باڵ بگرێ و بفڕێ و بیی□وێت بە دیداری کێ شادبێت. شاعیر وەک ڕۆحێکی بەدمەست ئەوە بە دەرفەت دەزانێــت و بە شیعرێــک ئەو دۆخە عیرفانییەــمان بۆ بەیــان دەکات و دەڵێت:

«نە گۆزەیەکی شکاوم، ترس و تۆقین
شەقی کردبم،
نە دەشڵەژێم کە گۆزەم لە ڕووناکی پڕ بێ،
خۆشم دەوێی ئەی یەزدان! لەبەر خۆت نا،
ئەمە مرازی منە، دڵم دەیەوێ بە تۆ شاد بێ. »

ئەگەر ئاوڕێک لە مێژووی شاعیرە گەورەکانی عیرفانی بدەینەوە، ئەوەمان بەر گوێ دەکەوێت کە دەیان گوت ئێمە خودامان خۆش دەوێت، بەڵــام ئەو خۆشەویســتییەــ نە لە ترســی جەهەنــدەمە نە لەبەر خۆشــی بەهەشت؛ بەڵکوو لەبەر خودی خوایە ئەو پەرستش و خوداپەرستییە! شاعر زیاتر لەمە ڕۆدەچێت و دەڵێت من دڵم کانیی نوور و ئەشقی خودایە! ڕێم، ڕێی مەستی و یاد و یارم هەر ئەوەیە، بۆیە من دڵم دەیەوێت بە تۆ شادبێت و ئەمە مرازی منە، دەمەوێت مرازەکەشم حاسڵ بێت! پردی پەیوەندی شاعر و یەزدان تەنها خۆشەویستییە و بەس. کاتێک ئەو مرازە حاسڵ بوو، ڕازی خۆی بۆ بەیان بکات و پێی بڵێت ئەو مرۆڤەی خەڵقت کردووە، مرۆڤێکە هێشتا نەبووە بە بوونەوەر، تەنها ئەوە ئەوەیە کە لە بووندایە و ئەو بوونەشی پڕکردووە لە کرم و خەریکە گیانی بوون دەکێشێت. هەروەکوو ئەو شیعرەی خوارەوە؛

«بوونەوەرێک لێرەیە، چەندین چەرخە

هێشتا لە جیهانی خۆیدا نەبووەتە بوونەوەر،
هەر گینگڵ دەدا و دەڕوانێ بۆ دوور،
کە ئاوڕ دەداتەوە
پەشیمانیی پڕ بووە لە کرم،
کرمێکی نەوسن و وێرانکەر. »

کەواتە دەبێت ئێمە بیر بکەینەوە لە خۆمان و لە خۆمان بپرسین باشە بۆچی ناتوانین ئاوڕک لە ڕابردوومان بدەینەوە. خۆ ئەوەی تیایدا ژیاوە هەر ئێمە بووین و ئێمە بەرپرسین لەم بوونە. دنیا ئێمەی لەگەڵ خۆی بردووە و بۆ کوێ بیەوێت بۆ ئەوێمان دەبات، بەڵام شاعیر جارێکی دیکە دەمانهێنێتەوە سەر ئاسنەڕێی بوون و بە شیعرێکی ناسک کە سەروای لێسەندرا بێتەوە دەڵێت:
«دەڵێم ئەی گاسنی نێو چەرخەکان!
بە نێوی جیهانەوە مەمانکێڵە! »

دوای ئەم شیعرە، دەگەین بە دیداری سۆفیگەر و عاریفی گەورە (حەللاج.) ئەو دیمەنە دەگمەنانە دەبینین کە پێش لە داردانی تیایدا ژیاوە و شوێنکەوتوانی بۆ خوداپەرستی نوقمی بیرکردنەوە کردوون و وێڵی سارا و هەردی کێوانی کردوون. لەگەڵ ئەوەشدا، دەبینین لە دەوری هۆنەردا چەند بێگوێ و کەڕ و ڵاڵ هەبوونە و حەللاج بەستیانە گرفتار بووە و ئەوانیش بە هەمان شێوە لە (حەللاج)یان نواڕیوە و ڕاناوەستن تا دەیکەن بە داردا. شاعیر دێت و ئەو دەورانەی حەللاج ئاوێتەی سەدەی ٢١ دەکات و دەڵێت:

«وەک حەللاج
لە جیهانێکدام ژەقنە،
دەرگا کەڕ،
پەنجەرە کوێر،
وەلێ ئەوەی دەگەڵیدا دەدوێم لاڵ نییە!
ئاسمانە، مڕومۆچ نییە،
شەوە، دۆزینەوەی ڕۆشنایی دژوار نییە،
ئەستێرەیە، هێجگار گۆشەگیریش نییە،
چاوەکانم
حەوتەوانەی بچووک دادەگرن و
دەیخه‌نه نێو دوو کەوانەی گەورەوە،
بە دڵ دەڵێت
دەرکەوە با ئەم جیهانە یەکانگیر بێت! »

لێرەدا شاعیر زۆر جوانە وێنەی نەک حەللاج بەڵکوو هەموو ئەوانەی لە سەردەمێکی کوێردا دەنووسن و بیر دەکەنەوە، نیشان دەدات و پێمان دەڵێت ئەوە زەمەنێکە نە پەنجەرەیەک هەیە بۆ ڕوانین و نە دەرگایەکیش هەیە ئێمە لێی بدەین و بچینە ژوورەوە لەگەڵ خاوەنماڵ دابنیشین، نا ئەو سەردەمە سەردەمێکی بێگیانەیە، سەردەمێکە وەک چۆن حەللاج بەو گەورەییەی لەجیاتی ئەوەی گوێی بۆ بگیرێت و بیکەن بە سەرمەشق لە داریان دا! بەڵام نا وادەم ئەوان گوێ ناگرن و خۆیان وەک کەڕ وێنا دەکەن، من دەچم دەبمە هاوڕێی ئاسمان و ئەستێرەکان، چونکە ئەوان وەک مرۆڤ دڵڕەق نین و لەو پەڕی تاریکیشدا بێت، دەتوانم داوای کەمێک ڕووناکی لە شەو بکەم.
ئەگەر حەللاج مامۆستا و سەرمەشقی سۆفیگەر و عاریفان بێت و بە ناهەق کرابێت بە داردا، ئەی ئەگەر ئێستا لە ژیاندابایە و ئێستای بەغدای بینیبایە دەبوو چ قسەیەکی بکردایە؟ دەبوو خەڵکەکە لەجیاتی لە داردان، چ سزایەکی ئەم سەردەمە نەگریسەیان بەسەردا سەپاندبایە؟ ئەی ئەگەر ئەو میر، شالیار، شێخ، سەید، ئاخوند و مەلایەنەی بدیبایە، ئاخۆ کڵپەی شۆڕشی هەڵنەدەگیرساند؟ ئاخۆ چی پێیان دەگوت! دوای ئەوەی حەللاج بە داردا کرا. شاعیر دێت، پەیامێک بە گوێی (باباسەرهەنگی دەودانی)ـدا دەدات و دەڵێت:

«تۆ ئەی باباسەرهەنگ!
گەر خۆیشت بگەڕێیتەوە دەڕشێیتەوە،
ڕۆحانییەتی ئەمڕۆ
تێکەڵی توندوتیژی بووە،
پێویستە شۆڕشی بەسەردا بکەیتەوە. »

دەبینین شاعیر ئەو داکەوت(واقیع)ـە بە هۆنەر باس دەکات کە لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا هەیە و چۆن لەجیاتی عیرفانی و سۆفیگەری، توندوتیژی لە برەودان و جیهانیان لە ئامێز گرتووە؛ بەڵام ناکرێت ئێمە دابنیشین و چاومان لە دەستی ئەو هۆنەرانە بێت. شاعیر خۆی دەکاتە قەڵغان و دەیەوێت، هێزێکی نوێ بخوڵقێنێت و خۆری ستەمکاران ئاوا بکات. دوای ئەوەی لە ململانێی ژیانی ئاڵاین و بە ڕۆحێکی بە تینەوە ڕووبەڕووی دژوارییەکانی بووینەوە. بەردەوام دەبین لە ڕۆیشتن بۆ گەیشتن بە نەمری، هەر لەو ڕێیە، هێشتا زۆر هۆنەری ڕۆحسووکی دڵشکاو لە سەردەمەکەیان ماون بیانبینین لەوانە (سالار مەجید) ئەویش بەشی خۆی دەردی دڵی هەیە بۆمان بەیان بکات و ڕۆحی شیرینیان تێکەڵ بە تاڵی ئەو ڕۆژگارە بکات. هەروەکوو لە شاعیر لە چامەکتێبەکەیدا دەڵێت:

«بە زمانی ئەوین دەپ□یقم
کەچی ئەم ڕۆژگارە کەوڵم دەکا ، »

ئەگەرچی شاعیر بۆ گەیشتن بە نەمری ڕێی ئەوینی گرتۆتە بەر، بەڵام ڕۆژگار ڕێ نادات بە ڕێی ئەوینیش بدوێت. عەشق ڕێ و ڕێبازی یارانە، بۆیە لەو ڕێبازی□دا تەنها ئەوین دەبینی و ئەوینت دەست دەکەوێت. شاعیر هەورامان وەک دوا وێستگەیەک وێنا دەکات کە کۆمەڵێک هۆنەری پایەبەرز تیایدا گەیشتوون بە نەمری و ئێمە دەکرێت وەک مامۆستای خۆمان لێیان بڕوانین. شاعیر دەیەوێت پێمان بڵت، پێویستە ئێمە بۆ نەمری بگەڕێینەوە بۆ هەورامان، چونکە هەورامان سەرچاوەی زۆرێک لە هۆنەران و عاریفانی کوردە. هەروەکوو شاعیر ڕوو دەکاتە باباسرنج و دەڵێت:

«وەک باباسرنج
بەدەم تینی ئاورەوە
وشەی سەرمابردەڵەم گەرم بوونەوە،
وەک دار قرچەقرچیان هات و دەبوونە بڵێسە،
نەمریم لە هەوراماندا دۆزییەوە. »

هەر لە هەورامان دەمێنینەوە و دەگەین بە عزوری یەکێکی دیکە لە یارانی باباسەرهەنگ. ئەویش (باباگەرچەکی هەورامی)ـیە. ئەویش بە تەنبوورەکەی دڵمان تێکەڵی سرووشتە جوانەکەی هەورامان دەکات و بەنێو شاخ و گاشەبەردەکاندا سەفەرێکی ڕۆحیمان پێدەکات. دواتر دەگەینە یەکێکی دیکە لە هۆنەرە هەرە باڵاکانی هەورامان و شاعیر ئاشنامان دەکات بە دیوە خوداناسییەکەی و ئێمەش لەگەڵ هەرشیعرێکیدا مەست دەبین، بەدەم مەستییەوە دەڵێین: ئاخر چۆن دەکرێت، دایەتەورێز نەناسین؟ هەو□د□ین بەدوای پاساوێکدا بگەڕێین، بەڵام دەستمان ناکەوێت. بە خوندنەوەی چامەکتێبی شاعیر هێندەی دیکە مەست دەبین و زیاتر هۆگری تەنبوورەکەی دەستی دایەتەورێزی هەورامی دەبین. لەگەڵ خەون و خولیاکانی هۆنەردا تێکەڵ دەبین و جیهانبینی ئەومان لە شیعرێکەوە بۆ دەردەکەوێت کە دەڵێت:

«دەبێ ئەم جیهانە شەڕانگێزە ئەهوەن بکەینەوە،
ئەو ڕەگە دوورودرێژانەی توند لە ڕۆح خۆیان گرێ داوە،
ڕیشاڵەکانی بکەینەوە تەنبوور و پێی بژەنین،
بە دەف مەستیان بکەین،
فوو بە شمشاڵدا بکەین و کونیلە گیراوەکانی دڵیان بکەینەوە. »

شاعیر زۆر جوان درک بە دڕی ئەم جیهانە دەکات. هێند وردبۆتەوە،

هەند جوان گەیشتووەتە هەقیقەت کە ناکرێت ئەمە نەوەستین و وەڵامی شاعر بە گرینگییەوە سەیری نەکەین. ئەگەر سەرنج بدەین شاعر دەزانێت ئەم جیهانە ڕق و کینە ڕەگی قووڵی داکوتاوە، بەڵام شاعر زۆر هونەریانە وەڵامی ئەو ڕق و کینانە دەداتەوە و دەڵێت با ڕیشاڵەکانی بکەینە تەنبوور! دواتر درێژە بەم باسە دەدات و لەگەڵ گەیشتن بە دیداری بابا فەقێی لوڕستانی ئەوەمان بۆ دووپات دەکاتەوە کە ئەگەرچی بە شمشێریش ڕووبەڕووم ببنەوە، ئەوا ناتوانن ڕێ لە ڕۆحی بەرزەفڕم بگرن هەروەکوو شاعر دەڵێت:

«بابافەقێ شمشێریشم لە دژ ڕاکێشە

هێشتا نووکە تیژەکەی

ناتوانێ ڕۆحی فڕیوی نێو مۆسیقام ببڕێ،

ڕۆحم نالەرزێ،

هاتووم بدرەوشێمەوە،

بەڵکوو تاریکیتان بگۆڕێ !»

دواتر شاعر یەکێک لە ئەستێرە گەشەکانی ئاسمانی لوڕستانی بە ئێمە دەناسێنێت کە ئەویش (دایەجەلالە) یە. دایەجەلالی لوڕستانی ژیان و شێوازی لە دایکبوونی شاخەشینی کوڕی، هاوشێوەی لەدایکبوونی عیسای کوڕی مەریەم بووە. شاعر ئەم ڕووداوەی بە شیعر وێنا کردووین و لە دیوێکی دیکەشەوە دەکرێت چەندین لێکدانەوەی فەلسەفی بۆ بکرێت؛

«دایەجەلالە

بە تەزقاڵێ تیشکی خۆر دووگیان دەبێ!

زانستی شیعرم ناکۆکە

بە ئەوەی ئەم ڕووبارە دەمی تۆ بنرێ،

ئاوس بێ بە ڕووناکی و

هەر تیشکی خۆریشی لێوە دەرچێ، »

شاعر لەدایکبوونی شاخەشینی کوڕی دایەجەلالی چەند ورد وێنا کردووە! چ فەلسەفەیەک دەخوڵقێنێت بە ژیانی شاخەشینی دایەجەلال! بوون و نەبوون چەند سەرنجڕاکێش مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت! زۆر جوان دەتوانین هەست بە نائارامی شاعر بکەین لەم شیعرەدا و دەیەوێت پێمان بڵێت نەک هەر من، بەڵکوو ئەوانەی نەشهاتوونەتە دنیاوە، ئەگەر وەکوو من بزانن چۆنە دنیا، ئەوا سەریان دەخەنەوە نێو ڕەحمی دایکیان و نایانەوێت چاویان بە دنیا بکەوێت؛ چونکە ئەم دنیایە لە ڕاستیدا، پارچەیەکە لە ناخۆشی. ڕاستە زەمین هەموو شتێکی تێدایە و ئێمە دەتوانین کەڵکی لێ وەربگرین، بەڵام ئەمە ناتوانین لە پەیامی زەمین و دنیا بگەین، بەڵکوو هەرکەسە خەمی خۆیەتی و دەیەوێت هەمووی بۆ خۆی بێت! دواتر، چاومان دەکەوێت بە ڕەحانخانمی

لوڕستانی و دەمانەوێت لەگەڵ ئەو ڕۆحە بپ□یفین کە دڵی لە ژەنگی ڕۆژگار پاک کردبووەوە و ئەوینی یەزدان دەروونی ڕووناک کردبووەوە! ئێمەش بە ئاماژەدان بە دێڕێکی کورت و پەیامێکی یەکجار گەورە، ئەو شاعیرە بەسەر دەکەینەوە کە شاعر دەڵێت:

«دڵۆپێک قاوە
تاڵی ئەم ڕۆژگارەی پێ ناخوێنرێتەوە! »

دواتر، دەگەینە فاتمە لوڕە! کە ڕەند و خواناس بووە و ئەویندارى باباتاهیری هەمەدانی بووە. ڕەنگە هەریەکێک لە ئێمە، کاتێک ئەمە دەخوێنێتەوە، واقی وڕ بمێنێت. بۆیە دەڵێین ئەگەر شاعیر هیچی نەکردبێت، ئەوا دیوێکی زۆر شاراوەی بۆ ئێمە ڕووناک کردووەتەوە! چونکە زانینی زانیارگەلێکی لەم شێوەیە بەدوادا گەڕانێکی ورد و سەلیقەیەکی یەکجار زۆری دەوێت، بەڵام شاعیر ماندوونەناسانە لە نەمرەڕێدا کاری کردووە و کۆمەڵێک کاری زۆر گرینگیشی بۆ لێکۆڵەران بەجێ هێشتووە. کە دەکرێت لە چەندین ڕووەوە لێکۆڵەران لەم چامەکتێبە پڕ زانیاری و مەعریف□ی□ دەستیان بکەوێت و لێکۆڵینەوەی لەسەر بکەن. دیارە ئێمە تەنها لە یەک ڕوانگەوە یاخود بڵێین لە یەک پەنجەرەوە لێی دەڕوانین. وەگەرنا، چامەکتێبی شاعیر گەلێک کون و کەلێنی هەن کە هەر کەسێک ویستی نووسین و لێکۆڵینەوەی هەبێت دەتوانێت پێیان بگات! دێینەوە لای فاتمە لوڕە و شاعیر لەدەمی ئەوەوە دەردی دڵی فاتمە لوڕەمان بۆ بەیان دەکات و ئەو دیمەنەمان بۆ بە شیعر وێنا دەکات کە لەتاو دووری باباتاهیری هەمەدانی چی بەسەر فاتمە لوڕە هاتووە.

«فاتمە لوڕە ڕازی خۆییم بۆ بەیان دەکا،
دەڵێ کوڕم! کووڕ بوومەوە بۆ باوەشێکی بابا.
بە گوڕ دەچمەوە بە گژ دنیادا،
تەنبوور و یار و بابام هەبێ،
باکم نییە، ئەگەر بشچم بە گووڕدا.
گوتم وا جیهانێکە کە گوێمان قوت نەکەینەوە،
دەمانهاڕێ و قووتمان دەدا. »

دواتر، شاعیر لە ڕێی کۆمەڵێک لەم شاعیرانەی هەستی خۆیمان بۆ بەیان دەکات. ئەو هۆنەرانەش ئەمانەن «عەتتاری نەیشابووری، باباتاهیری هەمەدانی، میرزا محەمەدعەلی سائیبی تەورێزی، بیدەل (بیدەل دەهلەوی)، گوڵزار، مەولانا و تاگوور» شاعیر هەریەکێک لەم هۆنەرانە بە زمانی شیعر دەدوێنێت و دەیەوێت پێمان ب□□□ت ئەو ڕێیە چەندین ئەوین و ئەویندارى هەنە کە دەکرێت ئێمە کەڵکیان لێ

وەربگرین و لەگەڵ ژیان و شیعریان زیاتر درێژە بە ژیان بدەین.

شاعیر زۆر لەزانانە لە سەرەتاوە داوای گۆڕان و پشکنینی دنیایەکی لە ئەمە کرد. بە ئەم باسەیش شاعیر خۆی تەیار کرد و بە ئەمەی گوت دەبێت بیر بکەینەوە بە ئەوەی لەم جیهانە جاسکەرەدا نە جاتمان ببێت، بە ئەمەش دەبێت لە خۆمان تێفکرین. تا خود دەدۆزینەوە و لەوەوە بکەوینە ڕێ بە شوێنک کە تیایدا ڕۆح بفڕێت و خۆشەویستی بباریێنێت. دواتر، بە ئەوەی ئەم خەیاڵە لە لای ئەمە ببێتە داکەوت، ئەوا شـــاعیر دەگەڕێـــت بەدوای ئەو هۆنەرانەدا کە بە ڕێیەک بەڕێ کەوتبوون پێی دەگوترێت نەمرێ! لەو ڕێیەدا، چەندان هۆنەرمان ناسی بە هەمان ڕێدا ڕۆیشتبوون و تاڵی و سوێری ڕۆژگار هاڵی بوونی. شاعیر تا بەڕێی لەزانانە لەسەر زمانی ئەوان بەمان پێیڤا و وەک بەڵێی پەیـــامی ئەوانـــی بە هەنـــابین وا جـــوان شیعرێتـــی کردبـــوو و شیعرەکانی تێکەڵ بە بیری هۆنەران، ژیان و ئەو پەیامەی کە خۆیشی مەبەستییەتی بیگەیەنێت تێکەڵ کردبوو. دواتر، شاعیر لە ڕێی چەند شاعیرەکەوە کۆتایی بە چامەکتێبی نەمرێ دەهێنێت و لە کۆتاییشدا فەرهەنگەکەکی زۆر دەوڵەمەندی بە وشەکان نووسیوە، کە هەر دەکرێت ئەمانە لێکۆڵینەوەیەکی سەربەخۆیان لەسەر بکرێت. دواتر، ڕوودەکاتە بوودا و پەیامی ماریفەت بە ئەمە دەگەیەنێت و دەڵێت:
«هەڵگەڕێن بە داری ماریفەتدا!
ببنە بەدار و دانا، ژیریتان بفڕێ! »

زانا کەسەکە لە خۆیدا ڕەبچێت و ترسی لە گوتنی ڕاستی نەبێت. وەک بوودا خۆی بکەوێتە بیرکردنەوە و ترس نەتوانێت پەلوپۆی بشکێنێت. ڕاستە بە گەیشـــتن بە نەمـــری پەیوســـتیمان بە قوربـــانییە، بەڵـــام گەورەترین قوربانیی خۆتی کە نەتتوانیبێت خود ڕام بکەیت و بە نە فامی ژان بکەیت. هەر وەک شاعیر لە دێڕەکانی چامەکتێبەکەدا دەڵێت:
«گەمژە کەسەکە لە خۆیدا بەجێ دەمێنێت،
پەرداخەکە
ناتوانێت تامی خۆشی بکات .»

پەرداخ یـــاخود کۆچک کەرەســـتەی ســـەرەکین و جۆرەهـــا خواردنیـــان تێدەکرێت، بەڵام ئایا دەتوانن تامی ئەو خواردنانە بکەن و چێژی لێ وەربگرن؟ بێگومان نەخێر، چونکە ئەوانە بێگیانن. شاعیر دەیەوێت پێمان بڵێت گەمژە بە هەمان شێوەی ئەم کەرەستانە ناتوانێت چێژ لە ژیان وەرگرێت و بگات بە نەمری! شاعر دەڕوات و بە چەندین دێڕی سەرنجڕاکێشی لەم جۆرە دەیەوێت بمانباتە سوێی نەمری و پێمان بڵێت ئا ئەوە بوو نەمری و نەمرێ!

. ن□مر□□؛ پ□ش□وا کاک□یی، و□شانی نووسیار-دانمارک، چاپخان□ی ج□نگ□ل، تاران، چاپی ی□ک□م، ٢٠٢١. ل. ٥.
. ن□مر□□؛ پ□ش□وا کاک□یی، ه□مان س□رچاو□ی پ□شوو، ل. ٥.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٦.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ١٢.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ١٣.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل.٣٣.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٣٤.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٣٩.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٤٣.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. 34.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٤١.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٥٠
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٥١.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٥٧.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٥٩.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٦١.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٦2.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٦٢-٦٣.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. 65.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. 6٧.
. ب□یت□کی باباحات□می لو□ستانیی□.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. 6٩.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٧٠.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٧٠.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٧٠.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٧٢-٧٣.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٧٧.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٨٠.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٨٢.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٩٠.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٩٠.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٩١.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٩٣.
. ن□مر□□؛ ه□مان س□رچاو□، ل. ٩٤.

. ن□مر□□؛ ه□مان سەرچاوە، ل. ٩٨.
. نەمر□□؛ ه□مان سەرچاوە، ل. ٩٩.

گفتوگۆ لەگەڵ هونەرمەند كارۆخ هاشم.. ئامادەكردنی: كامەران حاجی ئەلیاس

كارۆخ هاشم : له هەموو شارەكانی كوردستان داخوازی لەسەر كاره هونەرییەكانم هەیه
هەڤپەیڤین- كامەران حاجی ئەلیاس

هونەری كاردەستی ، یەكێكه لەو هونەرانەی كه دەتواندرێت ، كاری سەنج راكێش و كللتوری نەتەوەكان لەرێگەی ئەم هونەرەوە نمایش بكرێت له هەمان كاتدا هەر لەرێگەی ئەم هونەرەوە كلتووری نەتەوەكان بەیەكتری ئاشنا بەكرێن ،زۆر جاریش ئەم جۆرە هونەرە وەكو بازرگانی كاری پێوە كراوە .
ئەم جۆرە هونەرە پێویستی بەسەلیقەیەكی باشی هونەری دەبێت، یەكێك لەو كەسانەی ئەم كارە هونەرییە دەكەن بەرێز (كارۆخ هاشم سعید)-ە دانیشتووی قەزای رواندزە لەنزیكەوە بەسەرمان كردۆتەوە ئەم گفتوگۆیەمان لەگەڵ دا ئەنجام دا:
*پێمان باشە سەرەتا باس لە چۆنییەتی ئاشنا بوونت بە هونەری كاری دەستی بكەیت.
-سەرەتا ئاشنا بوونم بە هونەری كاری دەستی ب□ سەردەمی منداڵ□یم دەگەر□تەوە، كات□ لە قو□ ش□وەی ج□راوج□رم دروست دەكرد، بەم ش□وەش لەرێگەی كاری بەردەوام و ئەزموون ، پەرەم بەتواناكانی خۆم دا تا ئەو ئاستەی توانیم شارەزایەكی باش لە هەموو جۆرەكانی كاری دەستی پەیدا بێت ، بگەمە ئەو ئاستەی ئێستا.

- **كێن ئەوانەی هاوكارو پاڵپشت بوون ، ئایا هیچ خوولی هونەریت بینیوە؟**

  -سەرەتا هاوكاری و پا□پشتم دایك و باوكم ز□ر هاوكارو پاڵپشتم بوون ، بەج□ر□ك هانی ز□ریان دام ب□ ئەوەی ،لەسەر

کارەکەم بەردەوام بم، ئێستاش ماڵەوە بەگشتی و بەتایبەتی خێزانەکەم ،کەئەویش ئارەزووی هونەری کاری دەستی هەیە، لەگەڵم فێری ئەم هونەرە بووە هاوکارێکی باشی کردووم ، بەداخەوە تا ئێستا لە شارەکەمان خوولی هونەری بۆ هونەری کاری دەستی نەکراوەتەوە،بۆشم نەگونجاوە لە دەروەوەی شار بەشداری خوول بکەم ، بۆیە بەشداری هیچ خوولێکی هونەریم نەکردوە.

***ئەو کەرستانەی لە کارەکانت بە کاردنیت لە چی پێك هاتوون؟**

- ئەو کەرستەو ئامێرانەی بە کاری دەهێنم ، جۆراوجۆرن ، بەڵام بەگشتی کەرەستەکان پێك هاتوون لە دار و تەختە+سوف+گونیەو پەت و داوی موو +مۆری و یاقوت وەکۆمەڵێ دەرمانی تر لەگەڵ هەندێ مادەی وەك و غەڕە وارنیش واتا ڕەونەق و چەسپ.
- **بەشداری پیشانگەی تایبەت ، یان هاوبەش بە کارەکانت کردوە؟**
- ئەوەی راستی بێت ، خۆمان بۆ پیشانگەی تایبەتی ئامادەکردبوو ، هەموو مادەکانیش ئامادە بوون ، بەڵام بەداخەوە ، بەهۆی بڵاوبوونەوەی نەخۆشی ڤایرۆسی کۆرۆنا پیشانگایەکە دواکەوت ، هیوادارم بەزووترین کات ئەم نەخۆشە نەگریسە کۆتایی بێت ، دەرفەت هەبێت ئەم چالاکییە ئەنجام بدەین.
- **لە رووبای بازرگانییەوە سوودت لە کارەکەت بینیوە؟**
- پێم وایە کارێکی ئاسییە ، بتوانم لەرێگەی کاری هونەری دەستی، بتوانم داهات بۆخۆم کۆبکەمەوە کارەکانم سوپاس بۆ خودا لە هەموو شارەکانی کوردستان داخوازی لەسەر کارە هونەرییەکانم هەیە،بۆیە سوود و قازانجم لە کارەکەم بینیوە.
- **پێشوازی هاوڵاتیان لە کارەکانت چۆن دەبینی؟**
- بەهۆی ئەوەی هیچ دوکان و یان شوێنێکی دیارکروام نییە بۆ نمایش کردنی کارەکانم نیە تەنها لە ڕێگەی تۆڕەکۆمەڵاتییەکانەوە وەکو فەیسبوك و انستا گرام.. کارە هونەرییەکانم نمایش دەکەم ، تەنیا لەم رێگەیەوە ، هاوڵاتیان کارەکانم دەبینن.
- **بۆ ئەنجام دانی کارێك چەند کاتت پێویستە؟**
- کاتەکان بەپێی شێوەوفۆرم و جۆری کارەکە دەبێت، هەندێ بابەت هەیە کاتی زۆر ناوێ ،بەڵام هەندێ بابەت هەیە کات ماوەی زۆری دەوێت ، بە تایبەتی کاری دەستی کەلە دار بێت .
- **پێتان باشە چی بکرێت ، بۆ پێشقەچوونی هونەری کاری دەستی؟**
- بە بۆچوونی خۆم، ئەو کەسانەی کاری دەستی دەکەن پێویستە

لەلایەن هەردوو کەرتی حکومی و تایبەت ، گرنگیەکی زێریان پێ بدرێت وپاڵپشتی بکرێن، بۆ ئەوەی بەردەوام بن لە کارەکانیان و بەرهەمەکانیان پێشکەوتووتر بێت ،ئەمەش لە رێگەی کردنەوەی پێشانگا و دابین کردنی کەرستەو شوێن بۆ نمایش کردنی کارەکانیان.

.

.

فلاشباک..11.. ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

بەشی یانزە

من سەر لە دووفاقیی کورد دەرناکەم، عەلی وەردی هەر ئەوەندەی پێکرا چەند کتێبێک لە بارەی دەبە کەسێتی تاکی عێراقی و رۆژهەڵاتییەوە بنووسێ، وا بزانم ئەویش بەم داخەوە سەری نایەوە. ئەمڕۆ بۆ یەکەمجار کتێبی "تەوتەم و تابۆ"ی "فرۆید"م خوێندەوە. لە داخی بیرکردنەوە لە درۆی خەڵک و دووفاقی تاکی کورد بە باشی تێنەگەیشتم، بۆیە سەرلەنوێ دەبێت بیخوێنمەوە. هەمیشە رەخنەم لێدەگرن، کە هیچ دیپلۆماسیەتێکم نییە، ئەتەکێت نازانم، دوایی بەم روون بووەوە ئەو شتەی پێی دەوترێ دیپلۆماسیەت بریتییە لە ئیزدواجییەت و ماسک بەستن و گەمەکردن لەسەر هەموو پەتەکان. ئەوەش بۆ من ناکرێ، پێم خۆشە ئینسانێکی نادیپلۆماسی و بێ ئەتەکێت بم وەک لەوەی ئیزدواجی و درۆزن بم. کامە وتەنی خۆشترە بە پێوە بمرین، نەک لەسەر ئەژنۆ بژین. ژیانیش چەند لەحزەیەکی بێمانایە ئیدی ئەم هەرا و هەریایەی بۆچییە؟. رقم لە ژیان نییە، تائێستاش هەوڵی خۆکوشتنم نەداوە، بەڵام ژیانیش بەو شێوەیەی ئێمە موماریسەی ئەکەین دیوێکی تری مردن و بەرزەخە.

سەیری بکە، سیاسیی درۆزن، مەلا و قەشەی درۆزن، نووسەری درۆزن، ژنی درۆزن، پیاوی درۆزن، مامۆستای درۆزن، کاسبکاری درۆزن و هتد… چەندە رێز لێگیراون، کەچی هەر کەس هەقیقەت بڵێ وەک شێت مامەڵەی لەگەڵ دەکرێ. راستە هەقیقەت شتێکی رێژەییە و ئەمەی نەوەی دوای ئەنشتاین شەرمە بڵێین هەقیقەت رەهایە، بەڵام کاتێک من بە جیددی فەرمانبەری دەوڵەتم یان پیاوی ئاینم یان نووسەرێکی لات و لەوەر، بۆچی ئەگەر سرکەی درۆ نەکەمە ئیش و قسەکانمەوە، خۆشەویست نیم، گوێم لێناگیرێ، قسەم ناڕوات؟؟؟ چوزانم ئەم خەڵکە بێ وان، بەڵام ئەزانم زۆربەی خەڵک بێ پرنسیپ و بەهان و ئاینیان دۆلارێکە. لە خزمەتی بۆرژوایەکی چاوبرسی ئەبنە جووتێک جزمە، بەڵام لە بەرانبەر ئینسانێکی هەژار و بێ نەوادا، وەک شێر سنگ دەکوتن. ئەدی خۆ من لە چینی سەرەوە و بۆرجوازم، بەڵام رقم لە فەرهەنگی بۆرجوازییەتە.

رقم لە ئاکار و لوتبەرزیی دەوڵەمەندەکانە.

پێشنیازیک لە مێشکما گینگڵ ئەخوا ئەویش ئەوەیە کاتی ئەوە هاتووە فەرهەنگی زمانەوانی لە دەستەواژەی مرۆڤایەتی پاک بکەینەوە، ئاخر بۆ مرۆڤ هەیە تاکو باسی مرۆڤایەتی بکەین؟. زۆریش شورەییە مرۆڤ باسی خۆشەویستی بکات چوون لە ناخی هەر مرۆڤێکدا ئەژدیهایەک بۆ پەنهانی هەناسە ئەدا. لەگەڵ ئەوەشدا تاکە شت دەم پڕی خۆش بێ، بوونی مەعشووقەکی میهرەبانە. لەو رۆژانە وتی ئەگەر من بڵێم چی دەقەومێ، ئەوسا ئیستم گرت و بەدەنگ بووم، ئەمڕۆ لە نامەیەکدا، بۆی ئەنووسم "من خۆم ناکوژم ئەگەر تۆ بڵێی چوونکە ئەوسا مەرگ من هەڵدەبژێرێ، نەک من مەرگ هەڵبژێرم" ئەوەش ئەنووسم "ئاشقەکان لەو سوپایە ئەچن پردەکان دوای خۆیان ئەڕوخێنن بۆ ئەوەی رێگەی گەڕانەوەیان بۆ دواوە نەمێنێت بەڵکو هەمیشە بۆ پێشەوە ئەڕوانن. من خۆم ئەم ئەشقە ئەزموون ئەکەم".
تووڕەم، زۆر زۆریش تووڕەم لەم وڵاتە، محەمەد ماغوت وتەنی تەنیا پەڕاوەکانم بەم نیشتمانە ئیغتسابکراوەوە ئەمبەستەتەوە، هیچ هەستێکم بۆ وڵاتێک نییە کە بووە بە بەهەشتی دز و مافیا و دووڕووان. وڵاتێک ئایندەی نییە لەبلەبان و ماستاوچییەکان وەک ئاشی نەزان بیگێڕن. من بەرگەی ئەم هەموو ناشرینە ناگرم، هەرچەندە دەبێ پرسیار بکەم، ئاخۆ منیش چەندە ناشرینم؟ چوونکە خۆم نابینم. کۆمەڵگەیەکمان هەیە، تاکی نییە، مێگەلی ئەخۆین و ئەخەینەوە و لەمان ئەخوێن بۆ دۆڵ و چیا، هەر کەس لە مێگەل جیا بێتەوە، بەر گۆچانی کەلتوور ئەکەوێ. بەهەرحاڵ مەست و سەرخۆشم و بێهودە دەستی خۆم بۆ نووسینی ئەم دێڕانەوە ئازار ئەدەم. دەی ئیتر تەواو قسەم نەما.

ستیڤان شەمزینی

17-6-1998

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 39-42 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

ژنێکی پڕ پڕ لە درۆم.. چنوور نامق

لەرۆژێکی وەك ئەمڕۆدا
پێش هەزار ساڵ
چیتر
نەمتوانی گوڵەکان ئاودەم
بومە ئینجانەی چوار تەمەن بۆ ژاکانیان
لێوم بۆ هەر بادەیەك برد هەر گاڵتەجاڕ بوو وەرزی دڵ
شەکرە زەقنەبوتە لێوم کە ناتوانم
تامی ماچەکان بکەم و
نزای ئەوین بمباتەوە بۆ کۆشی خۆی
ئەی بۆ بمبا؟
کە نەمتوانی ببم بەژنێکی زانا لە واڵاکردنی دەرگاکان بێ تەقەتەق
کە نەزانبووم لە ئاودێریی شتڵەکانی تامەزرۆیی
لەهەڵدانی ریزە ماچەکان لە بادا…
ئێستا خۆم ئەتوانم بڵێم
لەشاری دڵ فاشیلترین ژنی ئەم مێژووە سەرسپییەم،
هیچ
کتێبێکی عەشق نەما پیاسەی بێ مەیلیی تیانەکەم
بەبێ ئەوەی توانام هەبێ نۆتە سورەکانی ئەوین وەرگێڕمە سەر زمانەکانی پەپولە
بەبێ ئەوەی بوێریکەم چەپکە گوڵێك بدەمە دەستی یارەوە
هەزار ساڵە لە قوتابخانەکانی ئەوین لە پۆلێکم
لەدایکمەوە بۆم ماوە
ترس
خورپە
پێنەکەنین
هەزار ساڵە فێری تەقوی و تاعەت ئەکرێم،
ژنێکی نەوێری بەر باران چۆن ئەتوانێ پەڵە بدا؟
چۆن ئەتوانێ بەتەماشا هاتوچۆی هەورەکان راگرێ؟
چۆن ئەوێرێ ئەستێرەکان بگرێت بەدەستەکانیەوە؟
چۆن ئەتوانێ شەپۆلەکان بەگیر بێنێ؟
زەنگ
دەنگ

هێڵی سوور و
فرمانەکان
مەکە و
مەڕۆ
هەزار ساڵە شێتم ئەکا
هەزار ساڵە گریان ژیرم ئەکاتەوە و بەخۆی ئەگری
ژنێکی پڕپڕ لە درۆم
لە نمایشی هەتاییدا وا وشك ئەبم
هەزار ساڵە پێکی ترساو هەڵئەدەم و لە پۆلی ئەوین قوتابیم
بەبێ ئەوەی چەپکە گوڵێك بدەمە دەستی یارەوە
بەبێ ئەوەی بوێریکەم
وشەی عەشق وەرگێڕمە سەر زمانەکانی باڵندە
بەبێ ئەوەی توانام هەبێ
ماچێك لە بادا هەڵبدەم......

٢٠٢١-١١-٥

ژنێک بڕیارە خۆشی بوێم!.. شیعری: عەبدوڵا سڵیمان(مەشخەڵ)

عاشقی وردە بارانە و
بەپیاسەی ناو دارستانی ئارەزووەکانم ئاشنایە
حەزی لە مۆسیقایە و
جارجارەش سەما
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم.

زمانی باڵندەکان دەزانێ و
دوای هەر دووشێک بەشیعر خۆی داد□ پۆشێ
نە لەسێبەر درەختێ ئۆقرە دەگرێ و
نە لەژێر گەرمی هەتاوی خۆشەویستیم
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم

ئێواران کووچە و کۆڵانی غەریبیم پەی دەکا

بەدەم گۆرانییەوە سەرخۆش ئاسا
پەرداخەکەی فڕێ ئەدا و
تانگۆیەک ئەیکا بە پەری
نیمچە ڕووتی قەراغ دەریای ش□ □□□ شیعرێک
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم

بەپێکەنینەوە کتێب دەگرێتە باوەش و
لەگەڵ خوێندنەوەی پەرەگرافە سەرھەڵگرتووەکان
لەررەیەک لەمەمکەکانی، بوومەلەرزەی خاکوخۆڵی
دڵم بە ھەشت پلەی ڕێختەر وێران دەکا
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم

ھیچ ئێوارانێک نییە پەرداخە شەرابێکی خەست
نەنێتەسەر
بەنیمچە مەستییەکەوە لەسەر دەسکی قەنەفەکەم دادەنیشێ
دەستێک نەنێتە سەر شانم
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم

سبەینان خۆر ختووکەی ئەدا
تەزووی بارینی بارانێک دەیخاتە سەر ھەستی ورووژاوی ناخی
مۆسیقایەکی لەسەرخۆ دڵی دەھێنێتە سەما
ھەڵدەسێت و مەمکەکانی دەداتە بەر
سیحری نەسیمی بەیانیان
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم

ئاخ ژنێک بریارە خۆشی بوێم، نا یدۆزمەوە
لە کەلێنی شیعر و کتێب بۆی دەگەڕێم
لە قووژبنی وەرزەکان سەردەکێشێ
بە تاک بەتاکی پەنجەرەکانی ڕۆژەکان
جاری تەمە و جارێ سێبەرێکی وێڵبوو
ئەو ژنەی بڕیارە خۆشی بوێم!

شیعری : عەبدوڵا سڵیمان(مەشخەڵ)
١٢-١-٢٠٢١
کەنەدا

ئیسلامیەکان ل□ پشتی ناوزڕاندنی ژنانەوەن ل□ تۆڕە کۆمەڵایەتیەکاندا!.. تاهیر عیسا

ئەوەی کە ئەم ڕەوتە دینییە کۆنەپەرستە لەڕێگای هەزاران مزگەوت و واعیزو بانگخوازیەوە و لەڕێگای دەیان کەناڵی تەلەفزیۆنی و ڕادیۆییەوە و لەڕێگای سەدان پەیج و ڕۆژنامە و وەسیلەی پەخشی ئیعلامیەوە، نەیتوانیوە بەر بەم گەشەی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی نێوان هەردوو ڕەگەزی نێرو مێ و تێکەڵ بوون وئاوێتەبوونیان لەگەڵ یەکتردا لەناو جیهانی عەولەمەی ئەمڕۆدا بگرێت، کە ئاستی تەکنۆلۆجیای جیهانی ئەمڕۆ، دنیای لە گوندێکی بچووکدا لێک هەڵپێکاوەو لە باکوریەوە هەتا باشوری و لە ڕۆژهەڵاتیەو هەتا ڕۆژئاوای لە ڕایەڵەیەکی کۆمەڵایەتی سوک وئاساندا پێکەوە گرێداوە، بگرێت و لەڕێگای هێنانەوەی شێرو ڕێوی وەک قال و قیلەوە ناکام و مایە پووچ ماونەتەوەو نەیانتوانیوە نیوەی کۆمەڵگای بەشەری کەژنانن، دەستەمۆو وابەستەی یاساو ڕێسا ئاینیە ودواکوتووە کۆنەپەرستیەکانی خۆیان بکەن، کە لە ئایات و فەرموودەی دۆگمایی دەیان سەدە لەمەوبەردا، هەتا ئەمڕۆکە لەلایەن سیستەمە سیاسییە چەوسێنەرە یەک لەدوای یەکەکانی مێژووی ئەم ڕەوتەدا دەستاو دەستی پێکراوەو تابەمڕۆکە وەک ژەهرێک دەرخواردی چین و توێژی مەحڕومی کۆمەڵگای موسوڵمان نشینی دەدرێت و کە لەهەر جێگاو بڕگەیەکیشیدا دەستیان چووبێتە ژیانی خەڵکەوە و وەک یاساو ڕێساو حوکمڕانی دەوڵەتی و شەریعەتی دۆگمای ئیلاهی، بەسەر خەڵکیدا لەڕێگای شمشێرو سێدارەوە سەپێندراوە، وێڕای ئەوەی دەوڵەتانێک لەڕێگای ش□ریع□تی نێو دەوڵەتیەوە وەک عەڕەبستانی سعودیەو ئێران و گەڕانەوەی جارێکی دیکەی تاڵیبان لەئەفغانستان بەگڵۆپی سەوزی ئەمریکا وەک ئیمپریالیزمێکی تاسەر مۆخ دژە ئینسانی، سڵیان لەدەستبردن بۆ بەپڕاکتیککردنی دەقە پیرۆزەکانیان و شەرعیەتە ئیلاهیەکەیان لەبەرچاوی جیهاندا نەکردۆتەوە، هاوکاتیش ئەمڕۆ ناوە ناوە بۆ ترساندن و خەفەو بێدەنگکردن و بێ ئومێدکردن و ڕەشبینکردنی

کۆمەڵگای ئینسانی لەژیان وخەباتی ڕۆژانەی خۆیدا، ڕەشمەو هەوسارو جڵەوی نموونەهای یەکی وەحشەتناکی وەک قاعیدەو بۆکوحەرام (خوێندن حەرام)و داعش و نوسرەو تاڵیبان و ئیخوانیەکان و چەندین دەستەو تاقمی دڕندەی تری بارگاوی بە دەق وفەرموودە دژە ئینسانیەکانی ناو تاریکایی مێژووی ململانێی هۆزو عەشیرەتە دواکەوتووەکانی وڵاتانی وەک سعودیەو ئەردەن و عێراق و فەلەستینی چواردە سەدە لەمەوبەر، بەردەدرێنە ناو مەیدانی خەبات و تێکۆشانی ئینسانهای مەحڕوم و بێبەش لەژیان و ئازادی شایستەی پێ لەکەرامەتی مرۆیی، هەتا ئاراستەو ئاسۆ و چارەنووسی هەوڵ وتێکۆشانیان بە ژیانێکی باشتریان بەلاڕێدا ببرێت ، وەک لە میسرو تونس و ئەفغانستان وبەتایبەتیش جەهەننەمێک کە بە خەڵکی سوریاو یەمەن وعێراقیان خوڵقاند، چاوەڕوانی لەمانە خراپتریش بە چەندەهەمین جار لە ئەفغانستان دەکرێت.

هەموو ئەم هەل و مەرجە دراماتیک تراژیدیا ئامێزیە لەناو ئەجێندای تەواوی وڵاتانی زلهێزی دنیای ئەمڕۆ و هەموو ئەو ڕایەڵە دەوڵەتی و حکومەتیانەی کە کوللی دنیای سەرمایەداری ئەمڕۆی پێکهێناوە بەبلەکە بەناو ناکۆکە ئابووری وسیاسیەکانیشیەوە، لەبردنە پێشی وەها سیاسەتێک و وێرانترکردنی ژیانی مرۆڤایەتی ئەمڕۆدا ، کۆک وتەباو هاوبەشن.
ئەوەی کە لەناو جەهەننەمێکی لەم جۆرەشدا، گەڤەندەکان لێرەو لەوێی کۆمەڵگا نەریتیەکاندا، پەلاماری حوڕمەت و کەرامەتی ژنان وکچانێک دەدەن کە مافی موتڵەق و ڕەهایان وەک هەر ئینسانێکی دیکەی ئازادی سەر ئەم گۆی زەوییە لە مومارەسەی ئازادییە هەمەجۆرەکانیاندا هەیە، بێشک بە هێشتنەوەی ئەو کەلێنە بەرفراوانەیە، کەلە ناو نەریت و بیرو فکرو فەرهەنگی کۆمەڵگا دواکەوتووە دینی و مەزهەبیەکاندا هەیە، هەتا بتوانن لەم کەلێن و قڵشت و جیاوازییە جێندەرییەدا، باشتر کۆنترۆڵی ئیرادەی هەر هەوڵ و تێکۆشان و بەرگریکردنێکیان لەخۆیان، بەرپێبگیرێت!! کە ئەمە هەم بەقازانجی دەوڵەت و حکومەتە خۆجێیەکانی ناو ئەم کلتورو فەرهەنگە دواکەوتوانەیە تەواو دەبێت هەم بەقازانجی ئەو حەڵقانەی دیکە کە وەک زنجیرێک لەئاستی جیهاندا تەواوکەری یەکترن .

بەدیلێک کە دەتوانێت لەم هەل ومەرجەدا سەردەربێنێت، پێویستە لەم گۆشە نیگایەوە بڕوانێتە چارەسەریەکان!؟
واتە جیهانی عەولەمەی ئەمڕۆ کە تەکنەلۆجیای سەرمایەداری لەگوندێکی بچوکدا وەک ڕایەڵەیەکی سیاسی و ئابووری سەربازی لێکی

هەڵپەکاوە، بەشک ناتوانێت بەربەست لە بەرامبەر لێک هەڵپەکانی کلتورو فەرهەنگە جیاوازەکان و دواجاریش ئاوێتەبوونیاندا بکات ، کە ئەمەش قسەیەکی مارکسمان بیر دەخاتەوە کە دەڵێت سەرمایەداری خۆی گۆڕهەڵکەنی خۆی بەخۆی دروست دەکات، واتە هەتا هەرچی جیاوازییە شارستانییەکان لەباری فەرهەنگ وکلتوورەوە کاڵتر ببنەوە بەربەستەکانیش بۆ لێک نزیکبوونەوەیان و ئاشنایەتی و هاودەردییان کەمتر دەبنەوە، ئەمە ئەو پاڕادۆکسییەیە کە سەرمایەداری ئەمڕۆکە تێی کەوتووە، لەلایەک هەوڵ و تەقەڵای دەستەو تاقمە دینییەکان لەلایەک بۆ بەرگرتن بەم ڕەوتە ڕوولەپێشە مێژووییەو بەم ئاوێتە بوون و بەم هەوڵی ئازادییە فەردیانەی لەناو ئەم جیهانە بچووککراوەدا لەئارادان، لەلایەکیش جیهانەکە خۆی جگە لەم ئاوێتە بوون و تێکەڵبوونە ناچاریانەیەدا شتێکی دیکە هەڵناگرێت،دواجاریش تێکشکاندنی بەربەستە کلتووری و شارستانییە جیاوازەکان،ڕێگایەکی ئاوەڵاتر بۆ وشیاربوونەوەی یەکگرتنێکی سەرتاسەریانەی مرۆڤە ئازادیخوازو یەکسانیخوازەکانی ناو ئەم جیهانە بچووکە دەکاتەوە، کە ئەمڕۆکە هەم ڕۆژئاوا و وڵاتە زلهێزەکانی نایخوازن، هەم وڵاتە کۆنە پەرستە دواکەوتوو نەریتییەکان، بەڵام ئەم پڕۆسێسە ناچاریی وحەتمییەو ئەمڕۆ یان سبەی واتە زوو یان درەنگ هەر ڕوودادات.

تاهیر عیسا
05.09.2021

میللەتێکی ئاو تیا وەستاو..
نەوزاد بەندی

زۆر سەیرە ، بڕۆ لە ڕەشماڵەکەوە بیگرە هەتا کۆشکێکی شاهانە ، تەماشا ئەکەی ئاو لە تەنیشت گۆلیەکاندا وەستاوە و پەنگی خواردنەتەوە ، ناگاتە گۆلیەکان و بڕوات و نەجاتی بێ ..ئایا ئەمە هەڵەی وەستای کاشیە ؟ یان هی وەستای کۆنکرێت ؟ هەڵەی ئەندازیارە یان کاری ڕاکێشانی زەوی و مەد و جەزری کێشکردنی مانگە ؟ یان کورد خۆی وەک چۆن میللەتێکە ئاو لای داوە بە هەمان شێوە ، میللەتێکە ئاو تیای وەستاوە ؟ ..نازانم ..

لەوەیش سەیرتر ، بڕۆ سنکێکی مەڕ مەڕ یان ستیل بکڕە ، تەماشا ئەکەی لە گۆشەیەکیدا ئاو ئەوەستێ و ناگاتە ئاوەڕۆکەی ..
ئەڵێم تۆ بڵێی ئەم ئاو نەگەیشتنە گەلییە ، ئیشی بازرگانی ماسیحەکان نەبێ ؟ ئێ ئەگەر ئاو لە سوچ و قوڕنەکانا نەوەستێ ، کێ ماسیحە ئەکڕێ ؟ بڕۆ سەیری ئەو بازاڕە بکە ، بەسەر ماسیحەدا ئەڕوخێ ، ماسیحەی درێژ ، مام ناوەند ، کورت ..کورتتر .. تەنانەت ماسیحەی ئەوەندە بچووک لە بازاڕدایە ئەتوانی کونێکی تێکەیت و کلیلەکانتی پێوە بکەیت ، واتا بیکەی بە مەدالیا ..
ئەچیتە هەر ماڵێ سێ ماسیحەی لە حەوشە داناوە ، دوو ماسیحە لە بالکۆنەکان ..ماسیحەیەک لە مەدخەلەکە ..دوو دانەی بچوک لەسەر سنکی مەتبەخ ..ماسیحەیەک لە حەمام و دووان لە WC ..
ئەچیتە هەر مارکێتێ ، لە دوورەوە و ل□ بەردەم مارکێتەکەدا ،کۆمەڵێ توڵ ئەبینی چوون بە ئاسماندا وەک سوچەڕ وایە ، ئەوانە کلکە ماسیحەن ..یان هەندێ دوکان ماسیحەکانیان بە بنمیچی چەتری دوکانەکانیاندا هەڵواسیوە ، ئەڵێی خاچی کڵێسانە ، لە پڕ ڕەشەبا دانەیەکیان ئەخاتە خوارەوە و ئەیکێشێ بە بناگوێی موشتەرییەکدا ، ئیتر خەجاڵەتم و قوربانتم هەزاری بە فلسێ ..
ئاو تیا وەستان و ماسیحە ، دوو گیانن لە یەک جەستەدا ..وەک گوێز و گوێزشکێن ..وەک نینۆک و نینۆککەر ..وەک کورد و چاکسازیی ، لە دژی یەک ئیش ئەکەن و بە بێ یەکیش نایانکرێ ..
میللەتێکی ماسیحە بە دەست و ئاو تیا وەستاوین ..هەندێ ئەڵێن قەدەری ئیلاهییە .. هەندێ ئەڵێن جا ئەوە چیە ..هەندێکیش ئەڵێن جا کوا باران تا ئاو بوەستێ .. شتی تریش زۆر ئەڵێن ، کە ناکرێ لێرەدا باس بکرێ ..
ماسیحەتان باش .. ئاوی وەستاوتان باشتر ..

ــــن. بەندیـــ

سێیەمین خولی فێستیڤاڵی سترانی

“هاوار” لە کەمپی “بەرخەدان”ی عەفرین بەڕێوەدەچێت

مەنسوور جیهانی –

سێیەمین خولی فەستیڤاڵی سترانی “هاوار” بە بەشداری گۆرانیبێژان و گرووپەکانی مۆسیقا لە کەمپی “بەرخەدان” لە عەفرین بەڕێوەدەچێت.

سێیەمین خولی فەستیڤاڵی سترانی “هاوار” HAWAR بە بەشداری گۆرانیبێژان و گرووپەکانی مۆسیقا و بە دروشمی “بەهاری نوێ” Buharek Nû، لە لایەن ئیدارەی فەرهەنگ و هونەری ناوچەی عەفرین و بە هاوکاری بزووتنەوەی فەرهەنگ و هونەری “میزۆپۆتامیا” Mesopotamia لە سێ قۆناغدا لەوانە: قۆناغی یەکەم لە ڕۆژانی 7 تا 9ی سێپتەمبەری 2021، قۆناغی دووهەم لە ڕۆژانی 14 تا 15ی سێپتەمبەری 2021 و هەروەها قۆناغی سێهەم لە ڕۆژی 20ی سێپتەمبەری 2021 بە شێوەی ئۆنلاین لە کەمپی “بەرخەدان” لە ناوچەی عەفرین لە ڕۆژئاوا بەڕێوەدەچێت.

سێیەمین خولی فەستیڤاڵی سترانی “هاوار” کە لە کاتژمێر 7ی ئێواری ئەمڕۆ دووشەممە 6ی سێپتەمبەری 2021 لە ڕێوڕەسمێکی تایبەتدا دەکرێتەوە؛ “بەرخەدان بە کۆمەک وەرگرتن لە فەرهەنگ و هونەر” ناویی لێنراوە و لەم ڕێگایەوە لە هەموو وڵات و لایەنەکانی کۆمەڵگای مەدەنی جیهان داواکراوە کە یارمەتی ئاوارەکانی عەفرین بدەن تاکوو بگەڕێنەوە بۆ شار و زیدی خۆیان.

مەبەست لە بەڕێوەچوونی ئەم ڕووداوە دووساڵانە گۆرانییە، پەروەردەکردن و بارهێنانی بەهرەمەندانی لاو و تازە پێگەیشتووە بە شێوازی زانستی مۆسیقای ڕۆژ، تاکوو مەقام و گۆرانییە جوانەکانی مۆسیقای کوردی بە شێوازی جۆراوجۆر، پێشکەشی کۆمەڵگای کوردستانی بکەن.

بە دەستپێکردنی ئیدارەی سەربەخۆ و پێکهێنانی ناوەندەکانی ئیدارەی فەرهەنگ و هونەر لە کانتۆنی عەفرین و بەدواداچوونی شێوازە جۆراوجۆرە ڕۆشنبیرییەکان بۆ ئاشنایی هەرچی زیاتری خەڵکی لەگەڵ کەلتووری خۆماڵی و نەتەوەیی خۆیان، ئەم ڕووداوە مۆسیقاییە دەستی بە چالاکی کردووە.

ئیدارەی فەرهەنگی کانتۆنی عەفرین Afrin، لە ساڵی 2015 فێستیڤاڵ سترانی میراتی “هاوار”ی Festîvala Stranê لە ناوچەی ئیستڕاتیجی عەفرین دامەزراند و زۆر گەنجی دەنگخۆشی ناساند کە لە بەرهەمەکانیدا گۆرانی و مەقامی ڕەسەنی کوردییان پێشکەش کرد، تاکوو ڕەوتی توێژینەوە بە بەڵگەکردنی ئەم گۆرانییە هەرمانانە لە گوندەکانی زنجیرە چیاکانی “کۆرمینگ” Kurming بە دروشمی “ڕۆشنبیری لە هەر ماڵێک بوونی هەیە” دەستپێبکات.

فێستیڤاڵی سترانی “هاوار” لە ساڵی 2015 و 2016 بەڕێوەچوو و پاشان بە هۆی هێڕش و دەستدرێژی هێزە سەربازییەکانی تورکیا و داگیرکردنی نایاسایی عەفرین و ئابڵۆقەی ئەم شارە کوردییە؛ چالاکییە هونەرییەکانی وەستا و ئەمساڵ دیسانەوە بە هەوڵی شێلگیرانەی هەندێک لە هۆگرانی جیدی فەرهەنگ و هونەری ئەم ناوچەیه، چالاکییە مۆسیقاییەکانی خۆی دەستپێدەکاتەوە.

ناونیشانی فێستیڤاڵی سترانی “هاوار” لە کێوی ناودار و بەرزی “هاوار” یەکێک لە شاخە بەرزاییەکانی “جبل الاکراد” Jabal al-Akrad وەرگیراوە کە هێمای خۆڕاگری کوردەکان دێتەئەژمار و لە نووکی ئەم کێوەدا ئاسەواریی قەڵای “جەبەل هاوار” بەدیدەکرێت کە مێژوووەکەی بۆ سەدان ساڵ لەمەوپێش دەگەڕێتەوە کە بەشێکی گرینگە لە مێژووی ناوچەی عەفرین.

کێوی “هاوار” لە مێژووی ناوچەکە و لە بیروەری خەڵکیدا، پێگەیەکی تایبەت و مومتازی هەیە؛ تا ڕادەیەک کە زۆربەی هونەرمەندانی ئەم ناوچەیە، بە هۆی جیاوازییەکەی، لە گۆرانییە ڕەسەن و حیماسییەکانی خۆیاندا ناوی ئەم شاخەیان بردووە و لەگەڵ بیرەوەرییەکانیدا ژیانیان بەسەر بردووە و بوونی ئەم شاخە، بۆیان بۆتە سەربەرزیی و سیمبولی خوڕاگریی و لەناخیاندا پێگە و پایەیەکی بەرزیی هەیە.

بۆ زانیاریی زیاتر
https://hawarfestival.com/

https://www.facebook.com/hawarsongfestival

بەڕێوەبەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتیی سێیەمین خولی فێستیڤاڵی سترانی “هاوار”.

دەتوانیت مرۆڤ بیت، نەک شتەکی دی.. عومەرمحەمەد

لە پەراوێزی کەمپەینی "ناوی من ناوی دایکمە"

لەبەرایدا دەستخۆشی لە ئامادەکارانی کەمپەینەکە دەکەم، ڕێزی ئەوانەش دەگرم کە دژن یان تێبینیان هەیەو هەشتا ئامانجەکەیان لاڕوون نییە. دەبێت کەمپەینەکەش ئامانجەکە ڕوونتر بکاتەوە. دوو ڕێگا بۆ گەیشتن بە ئامانجەکە هەن. یان بەگفتوگۆ لەگەڵ حکومەت و پەرلەمان بەبێدەنگی هەتا دەگەینە ئامانج، یان فشاری میدیایە. واتا وەک ئێستا دەیکەین بەبابەتی میدیاو سۆشیال میدیا، بەڵام بەبێ خۆنواندنی خەڵکی خۆشگوزەران بە فیزلێدان.
بێگومان ئەوەی بەیاسایی کردنی لەکن ئامانج بێت ڕێگای یەکەمیان دەگرێت. دەنا لەوەزیاتر ئارەقی بێنارێژن و لەولاشەوە خەڵکانێک شەوی ئایدۆلۆژی پێدەکەن و قوربانییەکان و بە ناسنامەکانیش بابەخێیان سیربخەن و زووەنا لێبدەن.
من پشتگیری کەمپەینەکەم بۆ ئەوەی شێوەی کەس بکەم، نەک هەربە منداڵانی باوک نادیار و چەسپاندنی ناوی دایک. بەڵکو بە بەدەستهێنانی ناسنامەی ئەو مرۆڤانەی کە ناسنامەیان نییە، تۆ کە پشتیوانی ئەم کەمپەینە دەکەیت دەبێت ئازاری مرۆڤی پەراوێزخراوت چەشتبێ و بزانیت کە نەبوونی ناسنامە واتا مرۆڤ لە دۆزەخدا، مەگەر هەر ئەو مرۆڤانە بزانن بێ ناسنامەیی چەندە سەختەو چۆن فڕێی داونەتە خوار هەژاریەوەو چۆن لە مرۆڤەوە کردوونی بەکۆتەرەداری وشکهەڵاتوو.

نموونەیەک دەخەمەڕوو:
دایکێک دەناسم، نەک منداڵەکانی، تەنانەت خۆشی ناسنامەی نییە، چیرۆکی ئەم دایکەو منداڵەکانی هێندە تراژیدیە گەلێک شەو خەوی لەچاوان تەراندوم و هیچم لە دەستنەهاتووە.
دایکەکە چیرۆکی خۆی بۆ باسکردم وتی: (من دایک و باوکی خۆمم نەدیوەو نازانم کێن، لە پەلاماری ئەنفالدا جاشێک، کە دیوێتی دایکم

و باوکم لەدۆخێکی خراپدان و منیان پێ ئیدارە نەدراوە، لەوکاتەدا کە دایکم و باوکمیان بەرەو خوار بردووە جاشەکە چاکەی کردووەو منی هەڵگرتووەو هێناومی بۆ سلێمانی لەماڵی خۆیاندا لە قلیاسان گەورەی کردم بەڵام لەتەمەنی ١٤ ساڵیدا دامی بەشوو، بەقسەی ئەو مێردم بەپیاوێکی خێڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان کرد. هەر لەلای مەلا مارەی کردم، ساڵی ١٩٩١ ڕۆیشتینەوە بۆ ئێران و لەوێش نەپەرژا گرێبەستی هاوسەرگیریم بەنەکراو کەچی دوایی کرد، ئیتر من دیسان بەکەس مامەوەو دیسان لەگەڵ منداڵەکانم (کوڕوکچێکن) هاتینەوە بۆ ئەمدیو ئێستا نەخۆم و نەمنداڵەکانم هیچمان ناسنامەمان نییە !! منداڵەکان ئێستا گەورەبوون هەتا شەشی سەرەتاییان خوێندو لەبەر بێ ناسنامەیی نەیانتوانی چیدی بخوێنن).

باشە گریمان سەرلەبەری ئەم چیرۆکە هەڵبەستراوە، ئە خۆ سێ مرۆڤ بەگۆشت وئێسقانەوە بوونیان هەیەو لەناوماندا بەمەینەتی دەژین. بۆ دەبێت بێ ناسنامە بن؟ چۆن بژین و چۆن بخوێنن ؟ ئەی بەها مرۆییەکەیان ؟ ئەی بەهای ئیدارەو مافی مرۆڤ ؟ چ دەبێت ئەگەر ئەم ژنە ناسنامەی عێراقی و کوردستانی و مافی مانەوەی پێبدرێت و لەسەر ناوی خۆی ناسنامە بەمنداڵەکانیشی دەربێت؟ ئەم چیرۆکە پێمان دەڵێت مەرج نییە ئەم کەمپەینە هەر بۆ ئەو منداڵانە بێت کە لەژێر جەبری داعش و لەو دۆخە نائینسانییەدا هاتبنە دونیاوە کە ژنی تێدا لاقەکراوەو منداڵی لەدەرەوەی خێزان تێدا هاتووەتە دونیاوەو باوکیان نادیارە. باشە واگریمان باوکیان دیارە کە داعشێکە، ئایا ئەو منداڵانە مافی ئەوەیان نییە کە قایل نەبن تیرۆرستێک وەک باوک ببێتە پاشگری ناوەکەیان ؟ ئیدی لەوەها حاڵێکدا چ پیرۆزی وبەهایەکی باوک دەمێنێ ؟

کۆمەڵگای دوای جەنگ مرۆڤی دەوێ بۆ بونیاتنانەوە، کورد لە مێژە لە جەنگدایەو زیاد لە جارێک پەلاماری جەنۆساید دراوە، لەدوای روخانی ڕژێمی بەعسیش قۆناغی راگوزەری دادوەری (مرحلة العدالة الانتقالية)ی بەخۆیەوە نەدیوە، قوربانیەکان بەمافەکانیان نەگەیشتوون، دەنا هەزاران دۆسەی تراژیدی هەن پێویستیان بەچارەسەرە، هەزاران قوربانی هەن پێویستیان بەگەڕانەوەی ماف و شکۆیە، جا مەرج نییە قوربانیەکان راستەوخۆبن هەندێکیان ناڕاستەوخۆن، تەنانەت ناباون هەر بەنمونە من کوڕی جاشێک دەناسم دەڵێت: ئەگەر بەدەست من بێت ناوی باوکم لەنفوس دەسڕمەوەو بەلابردنی ناوی باوکم ئەو پەڵەیە لەتەوێڵی خۆم دەکەمەوەو ناسنامەکەم و تەنانەت ناوی خۆشم دەگۆڕم، چونکە نەمن و نەدایکم

هیچ دەسەڵاتمان نەبووە لەوەی باوکم دەبێتە جاش یان باش. دەیان دۆسێ هەن باوک بەدڵرەقییەوە ماڵەی لەگەڵ هاوژین و منداڵ□ی خۆی کردووەو بۆیان بووەتە ما□□ی شەرمەزاری بۆ لەوەها حاڵێکدا منداڵەکانی مافی ئەوەیان نەبێت کە بەناوی دایکیانەوە بناسرێنەوە نەک باوکە بەدکارەکەیان ؟ خۆئەوە بەدیوەکەی تریشدا هەر ڕاستە.
دەی ئەگەر زەمینە بۆئەم مر□قانە برەخسێ و ناوی دایک بەیاساو بە ئاسایی وەک ناوی باوک وەربگیرێت، هەم لەروی سایکۆلۆژییەوە ئەو مر□قانە ئاسودە دەبن هەم دەرفەتی زیاتریش بۆ ئەومندا□□انە دەرەخسێ کەلەدەرەوەی خیزان هاتوونەتە ژیانەوەو یاسا دەبێتە چەترێک کە لە ژێریدا کەمتر دەکەونە بەرتانەوتەشەری مر□قی جاهیل ودڵرەق.
ئێمە ئەگەر بەبێدەنگی و بەبێ چەلەحانێ و جنێودان و شەڕی ئایدۆلۆژی بەعەلمانی وئیسلامیەوە، بەدیندارو بێدینەوە، بەڵام بەویژدان و ئەخلاقەوە زەمینەمان بۆ شکۆداری مر□ق سازاندو بەردەرگای حکومەتمان گرت دەتوانین بە یاسایەکیش ئەم کێشەیە چارەسەر بکەین.

بەڵام ئەوەش هەروا ئاسان نیەو کاتی پێویستە، چونکە ئەوە تەنها دیوێکی کێشەکەیەو تەنانەت بەیاسایی کردنیش تەواوی ئامانجەکە بەدی نایات، چونکە هێشتا لایەنە کلتوری و کۆمەڵایەتیەکەی دەمێنێت، واتا بەیاسایی کردنی پاشگری ناوی دایك ئەو مندا□□انە لە بێ شکۆیی ڕزگار ناکات. بەپێچەوانەوە ئەگەر بەوردی کاری بۆ نەکرێت ڕەنگە ببێتە داوێک و لە ملیان بئاڵێ و بەئاسانی لێی ڕزگارنەبن، گریمان ئەمە بووە پڕۆژە یاساو لەپەڕلەمان تێپەڕی ئەو مندا□□انە گەورەدەبن و لە نێو کۆمەڵگادا هەڵدەسوڕین و کاردەکەن و نان پەیدا دەکەن، پەیوەندی کۆمەڵایەتی دروست دەکەن، بەرخەڵکی جۆراوجۆر دەکەون، وەک هەرکەسێک توشی شەڕو ناکۆکی دەبن، لەناو کلتوری کۆمەڵایەتیدا کە زۆرینە ناسنامەیان بە ناوی باوکیانەوەیە، دەبنە کەمینە کە ناسنامەیان بە ناوی دایکیانەوە، ئەوسا بەسروشتی هەڵاواردنێکیش دێتە پێشەوەو دەکەونە ژێرپرسیار. ئەگەر بەوردی بیری لێنەکرێتەوە دەبنە جێگەی تانەوتەشەری خەڵکی جاهیل ودواکەوت و زوو هەستیان بریندار دەکرێت و شکۆیان دەشکێندرێ.

بۆیە دەبێت وریابین، لەهەنگاوی یەکەمدا دەبێت ئامانج ئەو□ بێت ئەوانەی دایکیان هەیەو بێ باوکن ناسنامەیان بۆ بکرێت بەناوی دایکیانەوە دواتریش دەرفەت بکرێتەوە بۆئەوانەی دەیانەوێ ناوی باوکیان بگۆرنە سەرناوی دایکیان، گرنگە نەهێڵدرێت ئەنجامی ئەم کارە ببێتە هۆیەک بۆ شکاندنی شکۆی ئینسانەکان، ئەگەر ئەم

کەمپەینە شکۆیان بۆن□گ□□ت□وە نابێت وابکەوێتەوە هەرچی ناسنامەکەی بەناوی دایکییەوە بوو نیشانەی پرسیاری بچێتەسەرو بەزۆڵ وبندیوار ناوزەد بکرێ و ببنە ئامانجی مر□قی بێ هەست و دەماخ سز.
بۆیە وای دەبینم کە یەکێک لەعەیبەکانی ئەم کەمپەینە ئەوەیە کە زەمینەسازی بۆنەکراوەو هێشتا نەیانتوانیوە بیکەن بەیاسا بەڵکو کردویانە بەژاوەژاو، فەرموون باتێبکۆشین زەمینەی یاسایی وکۆمەڵایەتی و رۆشنبیری بۆسازدەین و بیکەین بەیاسا ئینجا نەک لە فەیسبوک بچۆ ل□ فەرمانگەی باری شارستانیش جێگۆڕکێ بەناوی باوک و دایکت بکە.

عومەرمحەمەد
٢/٩/٢٠٢١ -سلێمانی

ڕۆمانی ڕوحە سەر وەشەکان و چەند سەرنجێکی ڕەخنەیی.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ڕۆمانی ڕوحە سەروەشەکان، گوزارشت لەو □وداوە سیاسی و تراژیدیایانە دەکات، کە لە سەردەمی بەعس و دەسەڵاتە شۆفێنییەکەی، لە ئەنفال و کیمیا باران و زیندە بەچاڵکردن، بە سەر گەلی کورد داهاتن. پاڵەوانی ڕۆمانەکە، ناوی توانایە. توانا دوای ئەوەی لە سۆنگەی پەیوەندی سیاسی و نهێنییەوە دەگیرێت، ئیدی لە زیندان هەڵدێت و ڕوو لە هەندەران دەکات. دوای ساڵانێك دەگەڕێتەوە شارەکەی. کارەکتەری ڕۆمانەکە، چونکە سرووشتێکی سایکۆلۆژی ڕۆژئاوایانەی وەرگرتووە، ئیدی ساتەکانی ژیانی لە چوار دیواری ماڵەوەیان دەباتە سەر و لەگەڵ یادەوەرییەکانی ڕابردووی دەژیت. ئەم تەنیایە، گەرچی نامۆ و ڕانەهاتووە بە کولتوور و ژیانی کۆمەڵگەکەی ئەو، بەڵام چێژ لەو ژیانە وەردەگرێت. توانا، بە یادەوەرییەکانی ژیانی ڕابردووی کە وەك دیمەنێك دێنێتەوە بەرچاوی خۆی، لەگەڵ ئێستای دەژیت و لە ڕووی کۆمەڵایەتی و پەیوەندیی کەسی

و خۆزانییەوە، کەسێکی گۆشەگیر و دوورە پەرێزە. بە هۆی بارودۆخی وڵاتەکەیەوە، هاوڕێکانی هەریەکەیان چارەنووسێکی نادیاریان دەبێت و لە یەکتری دادەبڕێن. لەو کاتەی کە توانا و خۆزانەکەی هەڵاتوون بۆ هەندەران، جەمالی مامی، خانووەکەیان دەداتە پیاوانی ڕژێم، کە بە نهێنی کار بۆ ئەوان دەکات. بەم شێوەیە لەم خانووەدا، ئازار و ئەشکەنجەی گەنجانی کورد دەدرێت و دوای ڕاپەڕین کە توانا و خۆزانەکەی دێنەوە و ئەو چیڕۆکە دەبیستن، ئەوەندەی تر توانا هەست بە شکانەوە و ڕق بەرامبەر مامەکەی دەکات و لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە وەك دڕاوێك خۆی دەبینێت. پاشانیش دەچێتە تیمی هەڵگرتنەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و کار لە ڕووفاتی بۆ سەرو شوێنانی دەستی ڕژێمی بەعس دەکات. ئەم ڕۆمانە، ڕەنگدانەوە ئەو واقیعە سیاسی و نەتەوەیەیە کە گەلی کورد لە سەردەمی بەعسدا تیایدا ژیاوە و بە هۆیەوە سەدان هەزار گەنجی کورد، بوونە قوربانی دەستی ئەو ڕژێمە. ئەمە بە کورتی پوختەیەك بوو لە بارەی ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە و لێرەدا ئاماژە بە چەند لایەنێکی هونەری ڕۆمانەکە دەکەین.

هەڵە لە گوزارشتکردن و دەربڕین:_

لە ڕۆمانەکەدا، چەندین هەڵە لە ڕووی گوزارشتکردن و دەربڕینەوە هەن، کە لێرەدا ئاماژەیان پێ دەدەین:_

- لا 7 نووسراوە:_(گیای زەرد) گیا کە زەرد بوو، دەبێتە پووش و پەڵاش، بۆیە پێی ناگوترێت گیای زەرد و ئەمە هەڵەیە.
- لا 7 نووسراوە:_(پەڕۆیەکی پێوە هەڵواسراوە کە لەگەڵ شنە باکە دەخوولایەوە) خوولانەوە هەڵەیە، جولانەوە دروستە.
- لا 8 نووسراوە:_(دەرگای پەنجەرەکەم کردەوە) ئەمەش هەڵەیە، چونکە پەنجەرە دەرگای نییە، دەکرا بنووسێت پەردەی پەنجەرەکەم، یان هەر پەنجەرەکەم کردەوە و پێویست بە دەرگا ناکات.
- لا 16 نووسراوە:_(نەمتوانی خەوەکەمی بۆ بگێڕمەوە) مەبەست خەونە، بۆیە خەون و خەو، جیان لە یەکتری. لە زۆر شوێنی ڕۆمانەکەی هەمان هەڵەی چەند بارە کردۆتەوە.چونکە مەرج نییە ئەوەی خەوت، خەون ببینێت.
- لا 18 نووسراوە:_(گریان گەڵوی دەکوشیم) گەڵو هەڵەیە، گەروو ڕاستە، وێرای ئەمەش گریان گەرووی گرتبووم دروستە.
- لا 20 نووسراوە:_(هیچ کات مانگ لە ژێر هەور نامێنێتەوە) مەبەستی نووسەر ئەوەیە، کە هەورەکان تا سەر مانگ ناشارنەوە، بەڵام گوزارشتکردنەکەی هەڵەیە. چونکە ئەگەر بە

گوتنی ئەو بێت، هەورەکان لە سەرووی مانگن، کە ئەمەش لە ڕووی فەلەکی و سرووشتییەوە هەڵەیە. چونکە مانگ لە هەور بەرزترە.

- لا 24 (کاتی توانا بەدەنگی تەقینەوەیەك لە خەو ڕادەچڵەکێت و دەچێتە نانەواخانەکە، کاتەکە شەوە، بەڵام نووسەر نووسیویەتی: چەند منداڵێکم بەجلی قوتابخانەوە دیت) ئەمەشیان نەگونجاوە، چونکە بەو درەنگە شەوە قوتابخانە نییە.
- لا 39 نووسراوە:_(لە پشت جامی چاویلکەوە) جام پێویست نییە، مەگەر چاویلکە خۆی هاوێنەی نییە؟
- 30 نووسراوە:_(لە ناخم لەرزێك هەبوو، زوو زوو کارەساتەکەی بە یاد دەهێنامەوە) لەرز نا، هەستێك ڕاستترە، گەرچی مرۆڤ بەدڵ نا، بە مێشك هەست دەکات، بۆیە مێشك گونجاوترە.
- لا 31 نووسراوە:_(دیسان لە نێو باخچە وشکەکە خۆم دۆزیەوە، زەویەکەی ژێر قاچم جوان و سەوز بوو، گیایەکە خوناوی بە هاریان پێوە بوو) کە گیاکە سەوز و وەرزەکەش بەهار و زەویەکەش لیتاو بووە، ئیدی چۆن باخچەکە وشك بووە؟
- لا 42 نووسراوە:_(ئێستا لەگەڵ دەستەی نەزاهەم بۆ هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان، هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان) هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان، کاری دەستەی نەزاهە نییە، بەڵکو کاری تیمی گۆڕە بە کۆمەڵەکانە لە وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوان، بە هاوبەشی لەگەڵ چەند لایەنێکی دیکەی پەیوەندیدار بەو پرسە.
- لا 44 نووسراوە:_(وەك داری ناو ئاو دەلەرزین) بی ناو ئاوە نەك دار.
- لا 47 نووسراوە :(دەترسم مامم ئەوەندە خراپ بێ شەرم لە خزمایەتی بکەم) مام خزم نییە، خزم بۆ پەیوەندییەکی کەمێك دوور بەکار دێت. بۆیە دەیتوانی بنووسێت:(دەبێ ئەوەندە خراپ بێت، شەرم بکەم کە برازای ئەوم؟).
- لا 50 نووسراوە :_(تریشقە بە سەرمانی دادەگرماند) تریشقە ناگرمێنی شریخە دەدات، هەور دەگرمێنی.
- لا 65 نووسراوە:_(هیچ سۆزێك لە ڕووخساری نەدەبینرا) هەستی پێ ناکرا گونجاوتر بوو، چونکە سۆز نابەرجەستەیە و نابینرێت.
- لا 68 نووسراوە:_(ئاسمان بەرە و ساماڵ دەچوو تەمومژ ئاسمانی شارۆچکەکەی گرتبوو) تەمومژ ئاسمان ناگرێت، بەڵکو کەشێکی سرووشتییە لە نێو شار و لە نزماییدا بڵاو دەبێتەوە.
- لا 68 نووسراوە:_(وەحشییانە و دڕندانە) هەردووکییان

هاوواتان.

- لا 69 نووسراوە:(جۆگەڵەکە دابخەم تاکو ئاو بۆ باخچەکانی تر بڕوات) جۆگەڵە دەگیرێتەوە داناخرێت. بۆیە ئێمە هەمیشە دەڵێین: ئاوەکەمان گرتەوە، جۆگەڵەکەمان گرتەوە. *لا 72 نووسراوە:(دڵەڕاوکێیەك هەموو جەستەی داگرتم) هەموو جەستە هەڵەیە، چونکە دیارە دڵەڕاوکێ واتا دوودڵی، پەیوەندی بە دڵەوە هەیە. بۆیە دڵەڕاوکێیەك دایگرتم ڕاسترە.
- لا 72 نووسراوە:_(بە حاڵ توانیم تووڕەی ناخم بشارمەوە) تووڕەی ناخ بە خۆی شاراوەیە و پێویستی بە شاردنەوە نییە، چونکە لە ناخدایە.
- لا 78 نووسراوە:_(ناکرێ ئەمە شێخی بێت و هاتبێتە خەونم) توانا ئەمە لە کاتێکدا دەڵێت، کە هێشتا لە خەو دایە، ئیدی نازانم چۆن ئەو پرسیارە دەکات؟ چونکە ئەو دوای ئەو پرسیارکردنە لە خەو هەڵدەستێت.
- لا 78 نووسراوە:_(بۆنی قژی کچەکە لە یاد بکەم) بۆن هەرچەند ساتێکە، خۆ لە بیرەوەریدا هەڵناگیرێت، تا دواتر لە بیری بکات.
- لا 79 نووسراوە:_(چەند کەسێك لە ناو چاڵێکدا، هێسك و پروسکییان دەردەهێناو پاشماوەی هەژدە کەسییان لە پاڵ یەکتری ڕیز کردبوو) لێرەدا مەبەستی لە ڕوفاتی هەژدەکەسە، بەڵام ئەو پاشماوەی نووسیوە کە هەڵەیە. چونکە پاشماوە، واتا ئاسەوار و یاخود ئەو کەلوپەلانەی لەدوای ئەوان بە جێماون.
- لا 81 نووسراوە:_(دەنگی تەلەفۆنەکە قسەکانمانی پچڕاند) زەنگ گونجاوتر بوو لە دەنگ.
- لا 85 نووسراوە:_(گەرچی نووسەر لە سەرەتادا باس لەوە دەکات کە مامی، خانووەکەیانی داوەتە عەقیدێك بە ناوی ڕەعد، بەڵام لە لاپەڕە 85 دا، نووسیویەتی نەقیبێك، بێگومان ئەم دوو پلە سەربازییەش جیان لە یەکتری).
- لا 87 نووسراوە:_(دەنگی قاچێك لە پشت سەرمەوە هات)، چرپەی پێیەك جوانتر بوو.
- لا 88 نووسراوە:_(بە هۆی ئەو هەنیسکانەی لە نێو دڵی قەتیس مابوو) هەنسك، لە قورگدا قەتیس دەبێت دڵ نا.
- لا 91 نووسراوە:_(لە کاتی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە، بەر کیمیای کەوتووە و ڤایرۆس لە نێو خوێنی ماون) کیمیا باران، پەیوەندی بە ڤایرۆسەوە نییە، بەڵکو چەکێکە، کۆ ئەندامی هەناسە دەپێکێت و کاردەکاتە سەرخانە دەمارییەکانی مێشك و

جەستەش دەسووتێنێت.

- لا 93 نووسراوە:_(بە هۆی تەپ و تۆزەوە ئەوەندەی تر ڕەنگی ناخۆش ببوو) ڕەنگ بە تەپ و تۆز ناخۆش نابێت، بەڵكو تێكدەچێت، یان تۆزاوی دەبێت.
- لا 94 نووسراوە:_(وەك چەكوچێكی هەزار كیلۆیی، دەیاندا لە مێشكی سەرم) چەكوچی هەزار كیلۆیی لە كوێ بوو؟ گریمان هەشە؟ كەس دەتوانێ بەرزی بكاتەوە؟ هەر بۆیە چەكوچەكە بەس بوو، پێویستی بە قەبلاندنی كێشەكەی ناكرد.
- لا100 نووسراوە:_(زەڕەیەك دڵم بۆی نەماوە، دەمەوێ زووتر بیبینم) كە دڵێت بۆی نەماوە، چۆن ئارەزووی زوو بینینی دەكەی؟!
- لا 102 (كە مام و مامۆژن و شێخی خۆشەویستی توانا سەردانی ماڵی توانا دەكەن، تا ئێوارە دەمێننەوە و پاشان دەڕۆن) كەچی دواتر لە لاپەڕە 123 نووسەر دەنووسێت:_(شەو درەنگی كردبوو، منیش بۆ ئەوەی دیارییەكە بدەمە شێخی) ئەمەش مانای وایە، شێخی و دایكی و باوكی، تا بەیانی ماونەتەوە نەك ئێوارە ڕۆیشتبن.
- لا 129 نووسیویەتی:_(دەشتایەكی وشك بوو، گیر و تەنگ بوو) كە دەشتایی بووە، مانای وایە گیر و تەنگ نابێت، چونكە دەشتایی بە مانای تەختایی.
- لا 142 نووسراوە:_(پیرە بە ساڵاچووەكان) پیر، خۆی ئاماژەیە كە مرۆڤ كەوتۆتە نێو ساڵان.
- لا 143 نووسیویەتی:_(چەند دەنكە فرمێسكێك) دڵۆپە فرمێسك ڕاستە.
- لا 144 نووسیویەتی:(شێخی جانتاكەی هەڵگرت ووتی ئامۆژن من دەبێ بڕۆم میوانم هەیە خواتان لەگەڵ) ئەمە مانای وایە، كە شێخی لە ماڵی توانا نەماوەتەوە، كەچی هەر لە هەمان لاپەڕە و چەند دێڕێك دواتر، یەكڕاست دەنووسێت: (جلو بەرگم تۆزاوی بوو، خۆم گۆڕی و هەر ئەو كاتە شێخی هاتە ژوورەوە) كەواتە شێخی هەر لەوێ بووە و نەڕۆیشتووە.
- لا 166 نووسیویەتی:_(ئەوەی بینیبووم، تەنیا خەیاڵێك بوو) خەیاڵ نابینرێت، بەڵكو وێنا دەكرێت. بۆیە تارمایی گونجاوتر بوو.
- لا 174 نووسراوە:_(پاشماوەی گۆڕی بیست و چوار كچ لە نێو چاڵەكە بوون) كەچی لە لاپەڕە 178 بۆتە بیست و پێنج كچ!
- لا 191 نووسراوە:_(خەنجەر) بەڵام لەلاپەڕە 220 بۆتە (چەقۆ).
- لا 202 نووسیویەتی:_(دەنكە بەفر) كڵوە بەفرە.

- لا 210 نووسراوە:_(پیاڵە ئاوێکم خوارد) خواردەوە دروستە، چونکە ئاو شلەیە و دەخورێتەوە.

چەند نموونەیەك لە ڕێنووسی هەڵەلە کتێبەکەدا:_

بە گشتی ڕێنووسی ئەم ڕۆمانە، لە زۆر شوێن هەڵەیە و نووسەر ڕەچاوی هیچ ڕێسایەکی زمانەوانی نەکردووە. بە تایبەتی لە داڕشتنی ڕستە و گەیاندنی واتا و مانا. بۆیە ئێمە تەنها چەند نموونەیەك لە ڕێنووسی ڕۆمانەکە وەردەگرین.

- لا 29 نووسراوە:_(بۆ مانی باسی دنیا بکە) .
- لا 51 نووسراوە:_(لە داهاتوودا شتێك بنووسم کە باس لە نەهامەتییەکانم دەکا) سەرنج لە دەمەکانی کار بدەن لە ڕستەکەدا.
- لا 74 نووسراوە:(وتم یونس ئەحمەد چی بەسەر هاتووە) لە ڕۆمانەکەدا، یونس و ئەحمەد، دوو کارەکتەری جیان، توانا پرسیار لە یونس دەکات، کە ئەحمەد چی بە سەر هاتووە؟ بەڵام کاتێ سەرنج لە داڕشتنی ڕستەکە دەدەین، دەبینین تەنها بە دانەنانی وێرگولێك (فاریزە) تەواوی مانای ڕستەکە گۆڕاوە. چونکە لە ڕستەکەدا وا دەردەکەوێت کە یونس ئەحمەد یەك کەسە. بۆیە دەبوو بەم شێوەیە بێت: یونس، ئەحمەد چی بەسەر هاتووە؟
- لا 75 نووسراوە:_(ئاخر هەڵە بیرم نەبوو کە تەندروشتی باش نییە).
- لا 82 نووسیویەتی:_(من هەست بە نامۆیی خانووەکەی کردبێ).
- لا 95 نووسیویەتی:_(گوێت لە هاوار و ئازاری هاووڵاتییانی خۆت بێ و نەتوانی هیچی بۆ بکەی).
- لا 83 نووسیویەتی:_(بۆ ئەوەی سەرنجی مامم بۆ لای خۆم ڕاکێشابێ).
- لا 91 نووسیویەتی:_(ئەو بیەوێ ئازایەتی خۆی بۆم دەرخات).
- لا 85 نووسیویەتی:_(لەو کاتەی گەڕایەوە نەموت هاتووچۆی خەڵکی ئێرە نەکەیت) دەبێ گەڕایتەوە بێت، چونکە لەگەڵ ئەو دەدوێت.
- لا110 نووسراوە:_(کەسێکی کە هیچ هەست و نەستی نییە).
- لا 126 نووسراوە:_(من تاکو لە بەندیخانە ڕزگارمان نەبوو).
- لا221 نووسراوە:_(پزیشکەکان پێیان وتوە، دەبێ چەند ڕۆژێ لە ماڵ دەرکەوێ).

هەر لە ڕۆمانەکەدا، گەلێك هەڵەی تایپ هەن، کە مانای وشەکانییان تەواو گۆڕیوە. بێگومان زمانی کوردی، لە زمانە ورد و

دەوڵەمەندەکانە. زمانێکە بە گۆڕینی یەك نیشانە و پیت، مانا دەشێوێت. بۆیە دەبێت لە نووسیندا، بە ئاگاییەوە زمان بە کار بێنین. لەو ڕۆمانەدا، هەڵەی لەم شێوەیە هەن. بۆ نموونە:_ لە لا 171 نووسراوە (چاودێرە پزیشکەکان) مەبەستی (چاودێری پزیشکییە) کەچی بە هەڵە نووسراوە و ماناکەی تێکداوە. هەروەها لەلاپەڕە 206، (حەب) کراوەتە (حەپ) بە هەمان شێوە لە لاپەڕە 223 وشەی (بە گوڕەوە دەگریا) بۆتە (بە گۆڕەوە دەگریا) دیسانەوە لەلاپەڕە 179 (بۆن و بەرام) بۆتە (بۆن و مەرام) لاپەڕە 225 وشەی (دەگیرێت) بۆتە (دەگێڕێت).

دواجار دەتوانم بڵێم ئەم ڕۆمانە، گەرچی هەڵەی زۆری تێدایە، بەڵام ئەگەر وەك یەکەم ئەزموونی نووسینی ڕۆمان تەماشای بکەین، بەتایبەتیش کە نووسەرەکی ژنەو یەکەم ئەزموونیشیەتی، هەنگاوێکی سەرەتایی و باشە، بە ئاراستەی نووسینی ڕۆمانی جوانتر و هونەریترلە داهاتوودا. بە تایبەتیش ئەگەر زاڵتر بێت بە سەر زمان و دەربڕین. چونکە ڕۆمان بە بڕوای من، بە مانای زمان دێت.

- پەراوێز: ڕوحە سەروەشەکان: ڕۆمان، نووسینی: نازەنین ئیبراهیم، بڵاوکراوەی: خانەی موکریانی، ساڵی چاپ 2020.

*ئەم بابەتە لە ژمارە (187)ی گۆڤاری (خازر) حوزەیرانی 2021 بڵاوکراوەتەوە.

نیولیبڕالیزمی کورد و پەیامی شیعر!.. عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

ساڵانە لە ڕۆژی جیهانی شیعردا (١) بە سەدان شاعیر لە نەتەوە جیاجیاکانی سەرەر ئەم گۆی زەوییە، پەیامی شیعر دەنووسن و ڕایدەگەیەنن. لەو ڕۆژەدا شاعیرانی نوخبە، ئەوانەی خۆیان بە پێشڕەو دەزانن، شیعر پیرۆز دەکەن و پەیامی شیعر دەدەن بەگوێی خوێنەران.

شاعیرانی کوردیش(٢) ئەوە چەند ساڵێکە، ڕوونتر لە جاران، ئەو پەیامە دەنووسن کە ستراتیژ و هەڵە گشتییەکانی ئیشکردن و بەرژەوەندی چینایەتییان دەیخوازێت. ئەگەر جەستەی پەیامەکانی شاعیرانی کورد لەو چەند ساڵەی ڕابردوو وەربگرین و شیبکەینەوە، دەبینین کە :
یەک : شاعیران خۆیان وەک نوخبە و سەردەستە نیشان دەدەن. پێیانوایە ئەوەی ئەوان دەینووسن، کەس لەتوانایدا نییە بینووسێت. واتە هێزێکیان خۆیان وتەنی ئەو ئیلهامە نەفرەتییەی کە ئەوان وەکو خاڵی جیاکەرەوەی خۆیان و خەڵکی تر نیشان دەدەن،دەکەنە بەردەباز بۆ پەرینەوە بەسەر پردی جیاوازی نێوان ئەوان و خەڵکی تر، وەکو ئەوەی پیرۆزییەکیان تیا بێت و خەڵکیش لەسەریانە ئەو پیرۆزییە بناسن و بپارێزن.

دوو : لەشوێنێکی خەیاڵیی بەرزەوە قسە دەکەن، وەک ئەوەی پەیامبەرێک بن و لە ئاسمان دانیشتبێتن. وەکو ئەوەی مەقامی ئەوان بەرزتر بێت لە مەقامی خەڵکی ئاسایی و زەحمەتکێشی کوردستان. ئەم خۆ بەرز بینینە نەک هیچ پەیوەندییەکی بە کلتووری سۆشیالیستیی و کرێکارییەوە نییە، بەڵکو سەر بە کلتووری بۆرژوازی و پارێزەرانی دەسەڵاتی ستەمکارە.
سێ : بەڵێن دووبارەکردنەوە بۆ چین و بەرژەوەندییە چینایەتییەکان. لەو پەیامانەدا خاڵی جەوهەری جگە لەوەی بە زمانێکی وێکنەهاتوو لەگەڵ زمانی گشتی ئینسانەکانی ئەم سەرزەمینە نیشان دەدەن و جەغد لەوە دەکەنەوە کە تا دوا هەناسەیان ئامادەن بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتدار بپارێزن و دژ بە گەشەی هۆشیاری سیاسیی خەڵک بوەستنەوە. ئەمەش ناڕاستەوخۆ بەشێوازی جیاجیا لە پەیام و نووسینەکانیاندا هەست پێدەکرێت و ڕەنگی داوەتەوە.

چوار : خەڵک و جەماوەری بەشمەینەت هیچ جێگەیەکیان نییە لە ئیعرابی ئەو پەیامانەدا. چونکە پەیامەکان ناڕاستەوخۆ ڕوو بە دەسەڵاتداران و چینە چەوسێنەرەکانە و لەدیدی ئەو پەیامنووسانەوە خەڵکی هەژار هیچ جێوشوێنێکیان نییە لە جیهانبینی و دیدگای هونەری و ئەدەبیی ئەوان. دەق و نووسینی ئەوان، دەق و نووسینی سەروو خەڵکیین و ئەوەندە لە ماتریاڵی خەڵک سوود وەردەگرن کە بتوانن بیکەنە خزمەت دەقەکانیانەوە نەک دەقەکانیان بکەنە خزمەت خەڵکەوە. نووسەرانی نیولیبڕالیزمی کوردیی، وەکچۆن لە سێ دەیەی ڕابردوودا کێشاون لەسەر ڕاستەهێڵی کوشتنی ئیرادەی خەڵکی شۆڕشگێڕی کورد و بێبەها نیشاندانی مارکسیزم و خەباتی سۆشیالیستی کرێکاران لە

کوردستان و جیهان و چاندنی بێئومێدی لەناو دڵی خوێنەر وەک بونیاد و شوناسی کاریان، بەڵێن و بە پێکانی ئامانجەکانیشیان، بەموو لەم میتۆدە لایان نەداوە. بۆیە کاتێک لەناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی ئەو پەیامانە دەگەیەن و لێیان ورد دەبینەوە، دەبینین هەمیشە بەئاراستەی شەپۆڵە پۆزەتیڤەکانی کۆمەڵگەوە نووسران و لەسەر ئەو هەڵە فیکرییە ئیش دەکەن کە بونیادی پەیامەکەی لەسەر بنیاد نراوە.

سەرباری ئەمەش خوێنەر بە خوێندنەوەی دەقێک، نووسینێکی نووسەرێکی نیولیبڕاڵی کوردیی، پێویستی بە پاشخانێکی مەعریفی وا نییە، بە تێگەیشتن لە دەق و ناسینەوەی کۆدەکانی نووسین، بەڵکو لە سێ دەیەی رابردوودا هەلومەرجێک گوزەراوە و دەسەڵاتی کوردایەتی کایەی نووسین و ئەدەبیاتی دووچاری پاشاگەردانییەک کردووە، کە نووسەران لەڕاستەهێڵی نووسین و داهێنان لابدەن و جۆرە شێوازێک لە نووسیندا بگرنەبەر کە بتوانن بە ئاسانی بگەن بە مەبەستەکانیان. کەئەویش گەیشتنە بە ئامانجی چینایەتی نووسین. ئامانجی چینایەتی نووسینیش لای زۆربەی هەرە زۆری نووسەران و ئەدیبانی نیولیبڕاڵ بریتی بووە لە خستنە بەرچاوی دەقێک کە لەلایەکەوە وا بنوێنێ کە نوێیە و ئەفرێنراوە و لەلایەکی تریشەوە خوێنەر چەند فرسەخ لە واقیعی ژیان و کۆمەڵگە دوور بخاتەوە. ئەم هەوڵانە گەرچی دیماگۆجییەتێکی دیار و ناسراون، لەهەمان کاتیشدا ماسکێکن و پۆترێیتی کۆمەڵایەتی و کانزا ئەسڵییەکەی نووسەری نیولیبڕاڵ دەشارنەوە.

ئەوەی وای کردووە کە ئەو دەخە بەوجۆرە بچێتە سەر، سادەیی خوێنەرە لەهەمبەر مەسەلە فیکریی و سیاسییەکان. بۆرژوازی کوردیی ڕێک عەوداڵی ئەو دەخە پڕ لە شکستەی نووسینە تا لەلایەک نووسەرانێک بهێنێتە پێشەوە کە وەفا و وەلائیان بۆ دەسەڵاتی شکسخواردووی کوردایەتی هەبێت و لەلایەکی تریشەوە سوپایەک لە خوێنەر ڕابهێنێت لەسەر شکاندنی جەوهەری نووسین و ئیرادە، لەتەواوی جومگە هەستیار و ناهەستیارەکانی کۆمەڵگە و ژیان بە ئەدەب و ڕۆشنبیریشەوە. بۆیە دەبینین کە نووسەران و شاعیران و نووسەرانی نوخبەی کوردیش بە ئەوەی پشکێکی فیکریی و ئەدەبیی و سیاسییان لەو کەمپینە دژە خەڵکییە لە ڕێژی شیعردا بەر بکەوێت، دەن ژەهری دژە خەڵکیی و دژە شۆڕش و دژە کرێکاریی خۆیان دەڕێژن لەژێر ناوی نوێگەریی و ڕەهاوە چاوبەستەگیی لە خەڵک دەکەن و ئەو ڕێگە دروستەی کە شیعر دەبێت بیگرێت وەک چەکێکی کاریگەری نووسین دژ بە ستەم و نادادپەروەریی کۆمەڵایەتی ژیان، لەبەرچاوی خەڵک دەشێوێنن. بەمەش پەیامی بۆرژوازیی لە ڕێژی شیعردا، بەناوەڕۆکێکی کۆنەپەرستانە دەخەنە بەر دیدەی خوێنەر و وا لەخەڵکی عەوام و خوێنەری ناهۆشیار دەگەیەنن کە بەشداریکردن لە ئەرکی هۆشیارکردنەوەی خەڵک سەبارەت بە پرسە

سیاسییەکانی وەک خەبات و شۆڕش و گۆڕینی دونیای پێ لە چەوسانەوە ئەرکی شیعر و شاعیر نییە و ئەدەب نابێت بەو ئەندازەیە خۆی بچووک بکاتەوە و خۆی لە قەرەی ئەم باسانە بدات و ئەم ئەرکانە بخاتە سەر شانی شیعر.! لەکاتێکدا پەیامی ڕاستەقینەی شیعر هۆشیاکردنەوەی خەڵکە بە بەرژەوەندییە چینایەتییەکانیان و بەشداری جیددی شیعر و شاعیرە لەو خەباتە بە گۆڕینی دونیای پێ لە ستەمی بەرژوازی و هەنگاونان بەرەو ڕزگاری یەکجارەکی. خوێنەری زیرەک و هۆشیار و خەڵکی بەشمەینەت دەبێت بزانن ئەو جۆرە پەیامانەی کە میدیای بەرژوازی کوردی پیرۆزانە نمایشیان دەکات، هەوڵگەلێکن بۆ خۆڵکردنە چاوی خەڵکی ستەملێکراو لە خەباتیان بۆ ئازادی و یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی!.(٣)

پەراوێزەکان :

(١)لە ساڵی ١٩٩٩ وە بە فەرمی لەلایەن یونسکۆوە ٢١ی ئازاری هەموو ساڵێک، وەک ڕۆژی جیهانیی شیعر ناسێنراوە. ئامانج لەم دیاریکردنەش پەرەدانە بە خوێندنەوە و نووسین و بڵاوکردنەوەی شیعرە لەسەرتاسەری جیهان.

(٢)لەشاعیرانی کوردیش بەنموونە دلاوەر قەرەداغی و بەختیار عەلی لەڕێگەی ناوەندی بانەندەوە ئەو پەیامەیان لەساڵەکانی ٢٠١٩ و ٢٠٢١دا نووسیوە.

(٣)ئەم نووسینە دەبووایە لە دەوروبەری ٢١ی ئازار بڵاو ببووایەتەوە، بەڵام بەداخەوە لەبەر چەند هۆیەک دواکەوت.

تێبینی : ئەم نووسینە لە گۆڤاری تی ڤی ژمارە ٤ ی ساڵی ٢٠٢١ بڵاو بۆتەوە.

مافی منداڵ و دایک پیرۆزترە لە کلتوری “زێڕ”.. ئاسۆ کمال

“دین، دڵی جیهانێکی بێ دڵ و ڕۆحی هەلومەرجی بێ ڕۆحە، ئەوە تلیاکی خەڵکییە”مارکس

لە کاردانەوەکانی ئیسلامیەکاندا بەرامبەر بە "کەمپینی ناوی من ناوی دایکمە" سەرنج بدەنە کەلتورێک کە مافی ناونانی مناڵ بەناوی دایکەوە ڕەت دەکاتەوە و بزانن ئەم کەلتورە دینیە مناڵ یان ئینسانی ساوا چۆن دەبینێ؟

مونیرە عەلی عەبدولعەزیز، ئەندامێکی مەکتەبی سیاسی بزوتنەوەی ئیسلامی کوردستان رایدەگەیەنێت:"کەمپینی ناوی من ناوی دایکمە … هەوڵێکە بۆ خستنەوەی مناڵەی زۆڵ و بن دیوار".

دیارە وشەی زۆڵ مێژوویەکی دوورودرێژی هەیە و بەو مناڵانە دەوترێت کە لە دەرەوەی خێزانی ڕەسمی یان شەرعی ئیسلامی لە دایک دەبن.

لێرەوە لە پێوەر و کەلتوری دینی تێدەگەین سەبارەت بە مرۆڤ و سیستمی خێزانی پیاوسالاری باوکسالاری. مناڵێک کە لەدەرەوەی ئەم خێزانەی کە پیاو خاوەنەکەیەتی و دواتر ناوی ئەو وەردەگرێ بە فەرمی ناناسرێ و هیچ پێناسەیەکی وەک هاوڵاتیەکی یەکسان نیە و بە کەلتوری دینی "زۆڵە". هەربۆیە نوێنەرێکی ئیسلامی سیاسی وەک بەڵگەی دژایەتی بەرامبەر بە مافی مناڵانێک کە ناسنامەی باوکیان دیار نیە زۆر بە ئاسانی و بێ پەردە ئەم زاراوەیە وەک بەڵگەی سەلماندنی ڕاستیەکی حاشاهەڵنەگر بەکار دەهێنێت بۆ سڕینەوەی مافی ناسنامەی مناڵێک و مافی دایکێک لە بونی وەک بەشێک لە ناسنامەی مناڵەکەی.

هەروەک ئەوەی ئەو مناڵە مرۆڤ نەبێ و لە پلەیەکی خوارتری مرۆڤدا بێت، هەر لەبەرئەوەی لەدەرەوەی دامەزراوەی زەواجی شەرعی ئیسلامی و فەرمیدا لەدایک بوە. کە بەم هۆیەوە تەنانەت شایەنی ناسنامەش نیە بەناوی دایکیەوە کە ٩ مانگ وەک بەڵگەیەکی بایەلۆژی حاشاهەڵنەگر لە سکیدا وەک مرۆڤێک هەڵی گرتوە.

لەهەمان کاتدا ئەم هێرشە بە سەر ئە و دایکانەیە کە دەتوانن ئەوانیش بەشێک بن لە ناسنامەی مناڵەکەیان. لەلای ئەم ئیسلامیانە دروستکردنی ناسنامە ی منداڵ لە سە رناوی دایکی، تەنانەت ئەگەر لە ئەنجامی تاوانێکیشەوە وەک ئەوانەی داعش بە ژنە یەزیدیەکانیان کرد، دیسانەوە هەر ڕێگە پێدراو نیە چونکە لەگەڵ بنەمای سیستمی خێزانی ئیسلامی و پاتریارکی و باوکسالارانەی دینیدا نایەتەوە.

ئەم دژایەتیەی ئیسلامیەکان دژ بە مافی ژنان لە خستنەپاڵی ناوی خۆیان لەگەڵ ناوی مناڵەکانیان بەرگری کردنە لە مافی موڵکایەتی و میراتی پیاو کە سیستمی خێزانی ئێستای لەسەر بنیات نراوە و ئەگەر مناڵێک باوکی دیار نەبێت ئیتر ناتوانرێ ناوی خێزانی بە بەکاربهێنرێ، چونکە خەلەل دەخاتە ئەم گواستنەوەی موڵک و میراتیەوە کە خێزانی پیاوسالارانە هەزاران ساڵە لەسەری دەڕوا. ئەگەر پیاوێک لە ئارادا نەبێ کەواتە نە مناڵ نە دایکی، وەک هاوڵاتی فەرمی بونیان هەیە و بەشێک نین لەم سیستمەی کە بە

گواستنەوەی موڵک و میراتی پیاوان دانراون و هەربو□ی□ ناوی خێزان ناوی تەنیا پیاوەکانی هەڵگرتوە.
ئەم کەمپینەی "کەمپینی ناوی من ناوی دایکمە" دەرگای لەسەر بابەتێکی گرنگ کردو□ت□وە کە ئەویش مافی مناڵ و مافی دایکە. ئەم مافانە بنەڕەتین و سیستمی خێزانی دینی و یاسا دینیەکانی ناسنامەی عێراقی کە ڕێگرە ل□ بەردەم ناسنامەی مناڵێک لەڕێگای دایکیەوە ئەوە دەبێ بزانین کە ئەو کلتورە لە شارستانیەتی مرۆڤایەتی ئەمڕۆدا زۆڵە نەک مناڵەکە. دینێک کە مناڵ بێبەری بکا لە مافی ئینسانی خۆی لەبەرئەوەی لە دەرەوەی سیستمی خێزانی ئیسلامیدا لەدایک بوە ئەوا دینی دنیایەکی بێ دڵە و ڕۆحی هەلومەرجێکی نائینسانی بێ ڕۆحە و تلیاکێکە بۆ بێ هۆشکردنی کۆمەڵگە لە بێداربونەوە و وەستانەوە بە دژی ئەم کلتورە "زۆڵە".

ئاسو کمال

---

2 قەسیدەی دی لە (عەبدولوەهاب بەیاتی)ــەوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

□

(1)
سۆنیا و ئەفسانە

ئەوانی دی
لە شەوی نەخۆشخانەدا دەمێننەوە
بێ ئەشك
لە‌سەر پێخەفێکی خۆڵەمێشدا
سیس دەبن
(سۆنیا) نەبێ
لە گۆرانییەکانی (سوندوباد) دەمێنێتەوە
ئەفسانەیەك دەگێڕدرێتەوە و

سترانێك لە تەنیایی قاوشان
لە بیابانی شەوی فەوتاوان
دەگوترێتەوە ..
ئەی كەژاوەی خۆشەویستی خەمگین
ئازیزانمان ڕۆیشتن
لە فرمێسك زیاتریان بۆ بەجێ نەهێشتین
گوێیش لە بۆستانی دونیای مەدا
بۆن و بەرامەی بڵاو دەكاتەوە
بە تەنیا من
بێ فرمێسك دەمرم .
(2)
ئەو پیاوەی گۆرانی دەچڕی

لەبەر دەروازەكانی(تاران) ێدا بینیمان ..
بینیمان گۆرانی دەڵێ
وامان زانی (عومەری خەیام)ـە خوشكێڵێ !
دەم داچەقیو ، برینێكی قووڵی بە هەنییەوەی بوو
چاوی وەك سپێدە
سوورهەڵگەڕاو
گۆرانی دەوت
نانێك و قورئانێكی
بە دەستی ڕاستەوە بوو
بۆمبایەكی بە دەستی ڕاستەوە بوو
عومەری خەیام گۆرانی دەگوت خوشكێڵە
خوا و كێڵگەكانی دێن
گۆرانی بۆ مناڵە لە خاچدراوەكەی لە باخی شا دا
دەڵێن
كە مەرگ پەنای دابوو
لە نزیك ئەوەوە
لە جەوسەری دونیای ویدا
بانگی كردین و بانگی كرد
بانگی كەڵەشێر خوشكێڵە !
لە گۆڕەپانەكەدا بەجێمان هێشت
چاوی نەدەبزووتن

- (خودا حافیز)

ئەمەی وت و

ئاهی لە دەمدا خنكا

- (خودا حافیز تاران
خاوەنی شكۆ
خوداحافیز ماڵەكەم
خوداحافیز دایكە !)
گوللەیەك تەقییەوە و ئاخی لە زاردا خنكا .

- * *
لەبەر دەروازەكانی (تاران)ێدا بینیمان
خۆر لە شەودا گۆرانی دەچڕێ
خواوەند و مەرگ گۆرانی دەڵێن
دەم داچەقیو

برینێكی قووڵی بە نێوچەوانەوەیە . (*) لە (عبدالوهاب البیاتی – الاعمال الشعریة) جزمی یەكەم
بڵاوكردنەوەی (المؤسسة العربیة للدراسات والنشر-بیروت) 1995
كراون بە كوردی – بڕوانە ل 216 و 280 .

□

پۆستەری فیلمی كوردی "زاڵاوا" بۆ نمایش لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی "ڤێنیز" بڵاوكرایەوە

مەنسوور جیهانی

ـ پۆستەری جیهانی فیلمی سینەمایی "زاڵاوا" یەكەمین بەرھەمی بڵندی سینەماكاری كورد "ئەرسەلان ئەمیری" بۆ نمایش لە بەشی پێشبڕكێی "ھەفتەی ڕخنەگران" لە حەفتاوھەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "ڤێنیز" لە وڵاتی ئیتالیا بڵاوكرایەوە.

فیلمی سینەمایی "زەڵاوا" Zalava لە دەرهێنانی سینەماکاری سنەیی "ئەرسەلان ئەمیری"، لە نووسینی هاوبەشی خاتوو "ئایدا پەناهەندە"، خاتوو "تەهمینە بەهرام" و "ئەرسەلان ئەمیری" و هەروەها لە بەرهەمهێنانی خاتوو "سەمیرا بەرادەری" و "روحوڵڵا بەرادەری" لە یەکەمین نمایشی جیهانی خۆیدا لە بەشی پێشبڕکێی "هەفتەی ڕەخنەگران" Critics' Week لە حەفتاوهەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "ڤێنیز" Venice لە شاری ڤێنیز لە وڵاتی ئیتالیا نمایش دەکرێت و هەر بەم بۆنەیەوە پۆستەری جیهانی ئەم بەرهەمە کوردییە لە لایەن "محەمەد حوسێن هووشمەندی" دیزایی بۆ کراوە و بۆ بەشداریی لەم ڕووداوە پلەیەکەی سینەمای جیهان و هەروەها نمایش لە فێستیڤاڵە نێودەوڵەتییەکانی دیکەی دنیا پەردەی لەسەر لادرا.

فیلمی کوردی "زەڵاوا" بە بەدەستهێنانی خەڵاتی "لویجی دە لۆرێنتس" Luigi De Laurentiis واتە خەڵاتی "شێری داهاتوو"ی تایبەت بە باشترین فیلمی یەکەم لە بەشی پێشبڕکێی "هەفتەی ڕەخنەگران" لە 78مین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "ڤێنیز" بە بڕی پارەی 100 هەزار دۆلار لەگەڵ 6 فیلمی سینەمایی لە وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان ڕکابەریی دەکات، لەوانە: "ئەوان مەرگ هەڵدەگرن" They Carry Death لە دەرهێنانی "هێلێنا گیرۆن" Helena Girón و "ساموئێل م. دێلگادۆ" Samuel M Delgado لە وڵاتانی ئیسپانیا و کۆڵۆمبیا، "خاوێنکردنەوەی فرانک" Erasing Frank لە دەرهێنانی "گابور فابریسیوس" Gábor Fabricius لە وڵاتی هەنگاریا، "دنیای سەگی" Dogworld لە دەرهێنانی "ئالساندرۆ سێللی" Alessandro Celli لە وڵاتی ئیتالیا، "ڕەگەزی دایکایەتی" Mother Lode لە دەرهێنانی "ماتێئۆ تورتونە" Matteo Tortone لە وڵاتانی فەڕەنسا، ئیتالیا و سویسرا، "ڕێگای فەرعی" Detours لە دەرهێنانی "ئاکاتەرینا سلەنکینا" Ekaterina Selenkina لە وڵاتانی ڕووسیا و هۆڵەندا و "سەمەندەر" The Salamander لە دەرهێنانی "ئالێکس کاروالهۆ" Alex Carvalho لە وڵاتانی بڕازیل، فەڕەنسا و بڕازیل.

بەشی پێشبڕکێی سی و شەشەمین خولی "هەفتەی ڕەخنەگرانی نێودەوڵەتی" فێستیڤاڵی فیلمی "ڤێنیز" لە لایەن یەکێتی ڕەخنەگرانی سینەمای ئیتالیا SNCCI بەڕێوەدەچێت و ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی ئەم خولە بریتین لە: "کلۆدیۆ کاپێلینی" Claudio Cupellini دەرهێنەر و سیناریۆنووس لە وڵاتی ئیتالیا، "وانجا کالۆدژریچ" Vanja Kaludjercic بەرهەمهێنەر و بەرپرسی فێستیڤاڵ لە وڵاتی کرواسی و "ساندرا مارکێئز" Sandrine Marques نووسەر و دەرهێنەر لە وڵاتی

ئیسپانیا و هەروەها دادوەرانی بەشی “شەری داهاتوو”ی فەستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “ڤێنیز”یش بریتین لە: “ئۆبێرتۆ پازۆلینی” Uberto Pasolini دەرهێنەر، سیناریۆنووس و بەرهەمهێنەر – سەرۆکی لێژنەی دادوەران لە وڵاتی ئیتالیا، “ماڕتین شوایغۆفەڕ” Martin Schweighofer ڕەخنەگری فیلم لە وڵاتی نەمسا و “ئامالیا ئۆلمان” Amalia Ulman هونەرمەند و دەرهێنەر لە وڵاتی ئەڕژەنتین.

فیلمی سینەمایی “زاڵاوا” بە بەشداریی هەندێک لە ستافە سەرەکییەکەی لە سێ سانسی جیاوازدا لەوانە؛ کاتژمێر 1:15 نیوەڕۆی ڕۆژی چوارشەممە 8ی سێپتەمبەری 2021 لە سینەمای “پێرلا” Perla و هەروەها لە کاتژمێر 7:15 و 7:30 ئێوارەی ڕۆژی پێنجشەممە 9ی سێپتەمبەری 2021 لە دوو هۆڵی “ئاسترا 1” Astra 1 و “ئاسترا 2” Astra 2 لە بەشی پێشبڕکەی سی و شەشەمین خولی “هەفتەی ڕەخنەگرانی نێودەوڵەتی” فەستیڤاڵی فیلمی “ڤێنیز” دەچێتە سەر پەردەی سینەماکان.

“زاڵاوا” پاییزی ساڵی ڕابردوو لە گوندەکانی سنە و دەوروبەری هەمەدان وێنەگیراوە و کۆمەڵێک لە ئەکتەرە ناودارەکانی سینەمای ئێران، لەوانە: نەوید پوورفەرەج، پووریا ڕەحیمی سام، خاتوو هودا زەینوالعابدین، باسیت ڕەزایی، شاهۆ ڕۆستەمی، فەرەیدوون حامیدی، ساڵح ڕەحیمی و زاهید زەندی لەگەڵ ئەکتەرەکانی شانۆ و تەلەڤیزیۆنی کوردستان تیایدا ڕۆڵیان بینیوە.

ئەم فیلمە کوردییە بۆ یەکەمین جار لە سی و نۆیەمین خولی فیستیڤاڵی نەتەوەیی فیلمی فەجر لە وڵاتی ئێران نمایشکرا و لە 10 بەشدا کاندیدی وەرگرتنی خەڵات بوو کە لە دەرئەنجامدا توانی خەڵاتی سیمورغی بلووری باشترین ئەکتەری پیاو بۆ “پووریا ڕەحیمی سام”، خەڵاتی سیمورغی بلووری باشترین سیناریۆ بۆ خاتوو “ئایدا پەناهەندە” و خاتوو “تەهمینە بەهرام” و “ئەرسەلان ئەمیری”، خەڵاتی دیپلۆمای فەخری باشترین بەڕێوەبەریی وێنەگرتن بۆ “محەمەد ڕەسوولی” و هەروەها خەڵاتی سیمورغی بلووری باشترین دەرهێنانی فیلمی یەکەم بۆ “ئەرسەلان ئەمیری” بەدەستبێنێت.

یەکەمین ئەزموونی سینەمایی “ئەرسەلان ئەمیری” بە پشتیوانی “فۆڕەم فیلمی هۆنگ کۆنگ” HAF، “مالی فیلمی کۆریای باشوور” KOFIC، بەشداریی ڕێکخراوەی سینەمایی “فاڕابی” ئێران و هەروەها دانانی سەرمایەی کۆمپانیای سینەمایی “تووبا فیلم” Touba Film بەرهەمهاتووە.

78مین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "ڤێنیز" بە ناونیشانی کۆنترین فێستیڤاڵی سینەمایی جیهان، بە سەرۆکایەتی "ئالبێرتۆ باربێرا" Alberto Barbera و بە سەرۆکایەتی لێژنەی دادوەرانی بەشی "پێشبڕکێی سەرەکی" سینەماکاری ناوداری کۆریای باشوو و هەڵگری خەڵاتی چلەی خورمای فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "کان"ی فەڕەنسا و خەڵاتی ئۆسکار "بۆنگ جوون هو" Bong Joon-ho، ڕۆژی چوارشەمە یەکی سێپتەمبەری 2021 بە نمایشی فیلمی سینەمایی "دایکانی هاوشان" Parallel Mothers لە دەرهێنانی سینەماکاری ناوداری ئیسپانی "پێدرۆ ئاڵمادۆوار" Pedro Almodóvar لە شاری ڤێنیز لە وڵاتی ئیتالیا و هەروەها بە چوونە سەر فەڕشی سووری ئەستێرەکانی ناوداری سینەمای جیهان دەستی پێکرد و تاکوو ڕۆژی شەمە 11ی سێپتەمبەری 2021 بە نمایشی کۆمەلێک فیلم لە دەرهێنەرانی وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان لە چەندین بەشی پێشبڕکێی لەوانە؛ بەشی "پێشبڕکێی سەرەکی فیلمی بەیند" 21 بەرهەم، بەشی "پێشبڕکێی سەرەکی کورتە فیلم" 12 بەرهەم، بەشی "ئاسۆکان" Orizzonti 19 بەرهەم، بەشی "پێشبڕکێی هەفتەی ڕەخنەگران" 7 بەرهەم، بەشی "پێشبڕکێی گۆشەپێدانی ڤێنیز" 24 بەرهەم، بەشی "دەرەوەی پێشبڕکێی" لەوانە؛ بەشی "نمایشی فیلمی بەیند" 19 بەرهەم، بەشی "نمایشی تایبەت" 6 بەرهەم، بەشی "دەرەوەی پێشبڕکێی هەفتەی ڕەخنەگران" 2 بەرهەم، بەشی "نمایشی کورتە فیلم" 2 بەرهەم، بەشی "ئاسۆکانی ئێکسترا" Orizzonti Extra 8 بەرهەم، بەشی "کۆلێژی دوو ساڵانە" 7 بەرهەم، بەشی "پێشبڕکێی گۆشەپێدانی ڤێنیز" 24 بەرهەم و چەندین بەشی دیکە درێژەی دەبێت.

بۆ زانیاری زیاتر:
https://www.sicvenezia.it/en/films/zalava/?cn-reloaded=1

ڕاگەیاندنی فیلمی سینەمایی "زاڵاوا".

داهێنان.. مەحمود عەبدوڵڵا

هەموو داهێنانێک باشە ئەگەر وەک ئامراز بمێنێتەوە خزمەتی مرۆڤ بکات، بەڵام هەموو داهێنانێک خراپە ئەوکاتەی مرۆڤ دەبێتە ئامراز بۆ بەخێوکردنی و مرۆڤ دەبێتە خزمەتکاری.

هموو سیستمک کدا ئمزرت ،ک دائهندرت دواجار دگت ب ئامانج و مرق دخرت خزمت هسوانیو. هموسیستمک لسرتاو فیکرو بیرکردنوی ،بام دواتر پاراستنی دبت دگماو دژی بیرکردنو!چونک بداهنانی سیستم پویستمان ب بیرکردنوی کی قو و فرلاین، بام ب پاراستنی پویستیمان ب بیرنکردنوی،هموو سیستمک لفیکرو لدایک دبت و ل لسر ب فیکری دژیت.سیستم برهمی پرسیارو کشی بام کاتک سیستم دادمزرت پرسیار دبت کش بگر دبت تاوان!هموو سیستمکان لبنتدا ب پاراستنی شوژیانک و لقابدانی مرق دنکایو،ئو سیستم نیی دکشت و فراوان دبت بگوری بابونی مرق،بکو ئو مرق دتوک و بچوکدکرتو بگوری سیستم…هموسیستمک ک دائمزرت بئوی بخرت خزمت چنیتی کارکردنی مرق،بام دواتر مرق دخرت خزمت کارکردنی سیستمو. لدخی پشویدا سیستم دت کایو،بام دواجار پشوی ب پاراستنی سیستم دتکایو. هموو سیستمکی نوخوازی داهنرانی بام پاراستنی کنخوازی و جگیرین.

داهنانی سیستم گانی بام پاراستنی جگیری و نگانی،ئامانج لداهنانی سیستم گینی دونیای بام باراستنی ئامانجی نگان و خولانوی لبازنی سیستمدا. سیستم گورکان لپناو گورپبونی مرق دانهندراون،بکو لپناو بچوکردنوو وک یک لکردنی مرقکان داهنراون.سیستم ب پاراستنی پویستی بوی هموانوک یک بیربکینو و لخزمت سیستمدابین.بی مرق لجیاتی ئوی هودات خی گوربب،سیستمی گوری داهناو لپناو بچوکردنوی مرق و وستانی لدخکدا. هموسیستمک لقابدانی مرق،ب سیستمی بیرردنوشو،سیستم دژی گوربون وگانلدژی سروشت و پرسندن،سیستم دژ زانست،خودی زانست دبت ئامرازی پاراستنی سیستم. سیستم دژی فلسفو بیرکردنوی،چونک فلسف پرسیار لهموشت دکات، بام سیستم پرسیار قبو ناکات،لبر ئو هموسیستمک دژی فلسفی. هیچ دگماتیزمک نیی شان لشانی ئو دگماتیزم بدات ک سیستم دروستی دکات .

ئوی ک مرق پی وابوو شتک هی بناوی قدر ئو خودی سیستم ک لدژی ویستی مرقکان ئاوا کراو و لناو خیدا دیانهت.تپکردنی سیستم ششکی گوردبت ل ژیانی مرقایتی،دبت سرتایکی نو،وداوک هند گوردبت ک ب

هەزاران ساڵ مرۆڤ وەک جەژنێک یادی بکاتەوە.تێپەڕکردنی سیستەم بەئەندازەی دابڕانی مرۆڤ لە ئاژەڵە هاوچەشنەکانی ڕوداوێکی گەورەدەبێت ،تێپەڕکردنی سیستەم واتا تێپەڕکردنی مرۆڤ بۆ هەموو نەهامەتییەکانی،واتا ڕزگاربون لەقەدەری سیستەمەکان واتا ژیان بەویستی مرۆڤ نەک سیستەم .لەسەرەتاوە مرۆڤ سیستەم دروست دەکات، بەڵام دواجار سیستەم مرۆڤ دروست دەکات.

مەحمود عەبدوڵڵا

چیتر لە خەم ناچم.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

گوێ رابگرە، ئەو هاڕەیە
شکانی روانینە شوشەییەکانی منە
لەم وەرزە بەردینەی گوماندا
گوێ رابگرە، ئەو ناڵەیە
کەوتنەوە خوارەوەی چاوی منە
بە ناو گلێنە ئاگراوییەکانی یار
گوێ رابگرە، ئەو نرکەیە
دوا هەناسە شیرینەکانی منە
لەم کۆڵانە تاڵەی وجوددا
گوێ رابگرە، ئەو هاوارە
سەدای خنکاوی گوڵەکانی منە
لە نێو ئینجانەکانی گوناهدا
گوێ رابگرە، ئەو چرپەیە
وەسێتنامەی نامرادی منە
لەم مەزادخانەیەی نیشتماندا
گوێ بگرە، دەنگی ئەو گەردەلولە
شەپۆلی ئەشکی داگیرساوی منە
لەم چاخە قەترانییەی پێکەنیندا
بیر بکەوە، پێشتر چۆن بووم؟
کاسە بەتاڵەکانی بینایم

پێ دەکردەوە لە شەرابی نیگا
دەمی شەوم دەکردەوە و
قەترە قەترە تیشکی سپێدەم پێدەدا
لێوی وشکی پیرەداری زەمەنم
بە ماچە حەرامەکانی ژیان تەڕ دەکرد
مەرکانە تینووەکانی مەراقم
پێ دەکردەوە لە ئاوی سازگاری ئومێد
گیرفانە تەسکەکانی دوێنێم
پڕ پڕ دەکرد لە شیلکی ئەمڕۆ
مەزرا سوتماکەکانی دڵم
بە باراناوی عاتیفە دەژیاندەوە
زیندانە نوتەکەکانی فەنتازیام
پڕ دەکرد لە پەپولەی ئازاد
کەلاوە وێرانەکانی دابڕانم
بە ژوانێکی تر ئاوەدان دەکردەوە
تێکەڵی ئەو لافاوە ئەبووم
رێیەکیان لە چاوەکانی تۆ و
رێیەکیان لە ئارەزووەکانی من بوو
کتێبەکانی چارەنووسم ئەخوێندەوە
پەڕەیەکیان دەچووەوە سەر زەردەخەنە و
پەڕەکانی تریش سەر حەسرەتی هەڵوەرین
پەنجەرە ڕوونەکانی مێژووم ئەکردەوە
ماڵئاواییم لە دوێنێی خۆشنودی ئەکرد و
خۆم بۆ سەفەری ئەمڕۆ ئامادە ئەکرد
سەفەرێک بۆ مەملەکەتی خورپە و
بەرەو دوورگە سەرابییەکانی عەشق
بیر بکەوە پێشتر من چی بووم؟
لە دارستانی کپیدا، تەور بووم
لە دەریای ئەویندا، کەشتی بووم
لە جەنگەڵی گڕدا، ئاو بووم
لە زریانی تاریکیدا، مۆم بووم
لە بیابانی دڵکەزیدا، گوڵ بووم
لە قووڵایی ئاسماندا، ئەستێرە بووم
لە بەستەڵەکی هەستدا، ئاگر بووم
لە چاوەڕوانیدا، کورتترین ڕێ بووم
لە ماچدا، شیلەی سەر لێو بووم
لە باوەشدا، گەرمی لەش بووم

لە لێکئاڵاندا، حەزێکی شێت بووم
لە قەفەزی تاریکیدا، مانگەشەو بووم
لە چیای بێهود□یدا، هەڵۆی ئومێد بووم
لە کۆشکی شیعردا، ساقی بووم
ئێستا وەرە سەیرم بکە
وەک کارمامزێک هەموو رۆژێک
لە شاخەکانی تۆوە هەڵدەدێرێم
بەرەو دۆڵە خەزانییەکانی پەژارە
وەک پیرە بازێکی ناو غوبار
چاوی فڕینم کوێر ب□ تەوە و
کەوتوومەتە نێو مێرگی مەمکەکانت
کە وەک خونچە گوڵ شکۆفەیان کردووە
وەک سەربازێکی مەیدانی جەنگ
هەموو ئازادیی خۆمم خستە
قەفەزی تیشکاویی دڵی تۆوە
وەک نێچیرێکی بێ چارە
قاچم کەوتە ناو داوی عەشقت و
ر□ژمێری درەوشانەوەم
لە ناو دەمارەکانی دیرۆکدا
بوونەتە سوتووی بەر رەشەبا
وەک باڵندەیەکی تەزیو
لە نێو بەفرستانی غوربەتدا هەڵدەلەرزم و
لە نێو کورەی چاوە بڵێسەدارەکانتدا
پەروانەئاسا هەڵدەکڕوزێم
وەک ئەو کچە دڵشکاوانەی
لە بەردەم ئاوێنەکانی ناپاکیدا
بۆ پاکیزەیی عەشق دەگرین
شیوەن ئەگێڕم
بەسەر تەرمی خۆمدا
لەو کاتەی وتم سەفەرێکم ل□ بەرە
سەفەرێک بۆ ئاسمانە باراناوییەکانی ئەوین
سەفەرێک بەرەو ونبوونی خۆم
لە رێگا پێچاوپێچەکانی دڵی تۆدا
من تێر تێر ئەگریم
بۆ ژینی تاڵی ئارامی پێشووم و
رۆژانی شیرینی بێ ئۆقرەی ئێستام
لەگەڵ تۆ

ئیدی من چیتر لە خەم ناچم
نە ئەو نەورەسەی جارانم
ئاسمان پڕ بکەم لە بەنی هەمنی و
نە ئەو کۆترە شینکەیەی پەشووم
بەسەر قوبە بەرزەکانەوە ستران بچڕم
من ئەمەستا کوێی ڕەهێڵەم و
باوکی هەموو تۆفانەکانی سروشت
ئەمەستا برازای گەردەلوولم و
مامی هەموو ڕەشەباکانی کەون
ئەمەستا نەوەی باپیرە هەورم و
باوە گەورەی گشت بارانەکانی عەشق
ئەمەستا هیچ لە پەشووی خەم ناچم
من زۆر گەڕاوم، زۆر زۆر.

کتێبێکی تازەی شاعیر و نووسەر عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ) بڵاوبۆوە

لەم ڕۆژانە، کتێبی (لەودیو پەنجەرەی ڕۆژەکانەوە ڕاوەستاوم و دەڕوانم – بیرەوەریی شاعیرێکی جەنگاوەری مارکسیست)ی عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ) چاپ بوو و بڵاو بۆوە. ئەم کتێبە بیرەوەری نووسەرە و جگە لە لایەنە کۆمەڵایەتییەکەی، نیشاندانی واقیعییەتی بزووتنەوەی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی و هەروەها نیشاندانی سیمای بزووتنەوەی کۆمۆنیستی نوێیە لە کوردستانی عێراق لە دەیەی هەشتاکان و نەوەدەکانی سەدەی بیست. ئەم کتێبە ٣٩١ لاپەڕەی قەبارە گەورەیە و لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوە. شایانی وتنە ئەم کتێبە هەژدەهەمین کتێبی نووسەرە و ئێستا لە زۆربەی کتێبخانەکان و ناوەندە ڕۆشنبیرییەکانی کوردستان بەردەستە.

دڵی من.. شیعر : ایرج رزمجو.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

دڵی من
چیتر ه□□ م□کە
لەگەڵ نا ئاشنایان
وەفادار مەبە
ژیانت دۆڕان ، دڵی من
خەڵکت ناسی ،دڵی من

تا کەی گیروودەی حەقیقەتی
تا کەی وێرانەی خۆشەویستی

هاودەمی ئەم و ئەو ئەبیت
شەکەت و پەرێشان ئەبیت

دەشتی بەختت بە بیابان ئەگۆڕێ
باڵندەی ئارەزوو دیل ئەکرێ

بەرامبەرت ، سەرا بە
پشتی سەرت وێرانەیە

بە ئارام و بێ دەنگی ، دڵی من
وەک کوننە بەپوی کوێری، دڵی من
ژیانت دۆڕان ، دڵی من
خەڵکت ناسی، دڵی من

دڵی من، چیتر ه□□ م□کە
لەگەڵ نائاشنایان وەفادار مەبە

ژیانت دۆڕان ،دڵی من
خەڵکت ناسی ، دڵی من
لە ناو خوێن دانیشتیت، دڵی من
بە بێ دەنگی دۆڕایت، دڵی من

ژیانت دوڕان، دڵی من
خەڵکت ناسی، دڵی من
ئارام و بێ دەنگی، دڵی من
وەکو کونن□ بەپووی کوێری، دڵی من

....

(1) : لە شیعرێکی خاتوو" همامیر افشین" بە هەمان تایتڵەوە وەرگیراوە

پێناسێکی کورت.. نەوزاد بەندی

ئەوەی بە چەک و تاقم تفەنگەوە وێنەی خۆی بڵاوکردەوە ، داوای حەقدەستی خەباتەکەی لە خەڵکەکە ئەکات .

هیچ شۆڕشگێڕێکی ڕاستی□قینە بە چەک و تەقەمەنییەوە وێنەی خۆی بڵاو نەکردۆتەوە ، بۆ نمونە غاندی و ماندێلا و چیڤارا ، لەگەڵ ئەوەی زۆربەی ژیانیان لە ئازار و زینداندا بەسەر بردووە و تەنانەت تیایاندایە گیانی خۆیشی لەو ڕێیەدا بەختکردووە ، هیچیان بە چەک و تەقەمەنییەوە وێنەی خۆیان پەخش نەکردووە ..

ئەوان خۆیان لە بازرگانییان بە چەک و خوێن و داهاتی گەل و خاکەکەیان بە دوور گرتووە ، هەر بۆیە بوونەتە سیمبوڵ بۆ نەتەوەکانیان و ..سەرجەم مرۆڤایەتیی شانازییان پێوە دەکات ..

بە پێچەوانەیشەوە ، ئەوانەی بازرگانی بە وێنەی چەکدارییه□و□ ئەکەن و هەزار جار مێژووی خۆیان کاوێژ ئەکەنەوە ، دەرگاکانی مێژووی شۆڕشگێڕیی بە ڕوویاندا ناکرێنەوە و ..ئەبنە بارێکی قورس بەسەر خاک و نەتەوەکانیانەوە ..برسێتی و نەزانی و دووبەرەکی و شەڕی ناوخۆ و هەزار و یەک کێشەی دوور و نزیک بەناو خەڵکەکانیاندا بڵاو ئەکەنەوە …

دواجار ، شۆڕشگێڕی ڕاستی□قینە بە نەمریی ئەمێنێتەوە و .. بازرگانەکانی شۆڕشیش ئیفلاس ئەکەن و وەک کابوسێک لە پەڕاوێزی یادگاری و هەواڵەکاندا ، ترس بڵاو ئەکەنەوە .

ڕێکخراوی ژنانی کورد و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست لە بەریتانیا پشتیوانی خۆی ڕادەگەیەنێت لە کەمپینی ” ناوی من، ناوی دایکمە “

بەڕێزان ڕێکخەرانی کەمپینی ” ناوی من ، ناوی دایکمە “
لە ڕێگەی ئەم نامەیەوە پشتیوانی ڕێکخراوەکەمانتان پێ ڕادەگەیەنین لە کەمپینی ” ناوی من ، ناوی دایکمە” کە بە ئامانجی دابین کردنی مافی یاسایی و کۆمەڵایەتی ژنان و منداڵانێک دەستتان داوەتە کە بوونەتە قوربانی کەلێنێکی یاسایی کە بێ بەشیان دەکات لە مافی ناسنامەی فەرمی و گونجاو لە عێراق و هەرێمی کوردستان. ئێمە ئەمە بە مافێکی سەرەتایی مرۆڤ دەزانین کە هەموو ئینسانێک ، هەموو ژن و منداڵێک ، پێویستە بەهرەمەند بن لە مافی هەڵگرتنی ناسنامەی گونجاو تا مافە مەدەنی و یاساییەکانیان بە یەکسانی لەگەڵ هەموو هاوڵاتیانی تر لە کۆمەڵگەی کوردستان و عێراقدا دابین بکرێت و پارێزراو بێت.
هەر لەرەوە هاوپشتی وهاودەنگی خۆمان دەخەینە پاڵ دەنگی ئێوە بۆ ڕەتکردنەوەی هەموو ئەو چەواشەکاری و بەلاڕێدابردنانە ، کە بە بەهانەی جۆراو جۆر ، لە هەوڵی ئێوەدان ئامانجی کەمپینەکەتان و هەقانییەتی داواکارییەکەتان بخەنە ژێر پرسیارەوە . ڕێکخراوی ئێمە ، بە پێچەوانەی ئەو هەوڵانە ، هەنگاوەکەی ئێوە بەرز دەنرخێنێت لە ڕاستای خەبات کردن بۆ بونیاد نانی کۆمەڵگەیەکی مەدەنی وسیکولار کە بتوانێت مافی هەموو هاوڵاتیان یەکسان و هاوتا دابین بکات.

وەک پشتیوانیەک بۆ دەنگی ئێوە بە پێویستی دەزانین کە وەک نمونەیەک ئەوە ڕۆشن کەینەوە کە لە ووڵاتی بەریتانیا منداڵ لەڕۆژی لەدایک بوونیدا ناو و ناسنامەی فەرمی خۆی وەردەگرێت . کەسی سەرەکی لە دیاری کردن و بڕیاردان لەو ناو و ناسنامەیەدا دایکی منداڵەکەیە ، هەڵبەت بەڕێککەوتن لەگەڵ باوکی منداڵ لە کاتی بوون

و ئامادەبوونیدا . بەڵام هیچ کات نەبوونی باوک یان ئامادەنەبوونی بۆ بەخشینی ناسنامەی خۆی بە منداڵ□ ، نابێتە هۆکارێک بۆ پێشێلکردنی مافەکانی ئەو منداڵە ، و یان □□گەر ل□ بەردەم دانپێدانانی منداڵەکە وەک هاوو□ڵاتیەکی تەواو و یەکسان لە لایەن دام و دەزگای ئیداری و حکومیەوە، ئەمەش بە یاسا چەسپێنراوە.
لەمەش زیاتر ، ئازادی هەڵبژاردنی ناو و ناسنامە ، و گۆڕینیان مافێکی سەرەتایی تاکە لەهەر قۆناغێکی ژیانیدا . بۆ منداڵ□انیش لە دوای ڕۆژی لە دایک بونیانەوە ، بە هەبوونی هۆکاری گونجاو و بە ڕەزامەندی دایک و باوک یان هەر بەخێوکەرێکی سەرەکیان ، وە لە چوار چێوەیەکی ڕێکخراو و پرۆسە یەکی فەرمی و یاساییدا ئەم مافە دیاری کراوە. خۆ ئەگەر ئەو منداڵ□□ ب□رهەمی دەستدرێژی جنسی یان دوورکەوتنەوە و نا بەرپرسیارێتی باوکی بێت ، ئەوا ئەم مافەی منداڵ□ و دایک وەک خۆی پارێزراوە . بگرە هۆکاری لەوجۆرە بەرپرسیارێتی دەخاتە ئەستۆی دام و دەزگای دەوڵەت کە ئەو دایک ومنداڵ□□ ل□ خزمەتگوزاری و پشتیوانی دەزگاکانی سەرپەرشتی کۆمەڵایەتی بەهرەمەند بن تا لە باری دەروونی و مادی□وە یارمەتی پێویست وەرگرن و ڕێگای ژیانکردنێکی شایستەیان بۆ فەراهەم بکرێت. ئەم هەوڵەی ئێوە سەرەتایەکی مێژوویی گرنگە بۆ بە ڕەسمی ناسینی ئەم مافە سەرەتایی □ی□ لە عێراق و هەرێمی کوردستان ، بە تایبەت بۆ ئەو دایک ومنداڵ□انەی کە چەندین ساڵە بوونەتە قوربانی ئەم بێ مافی □ی□
.

ئێمە لێرەوە دەستی هاوپشتیتان بۆ ڕادەکێشین و ئامادەین بۆ هەموو هاوکاری و چالاکیەکی پیویست لەگەڵتان تا ئامانجی ئەم کەمپینەتان بەدی دێت . لە کۆتاییدا ئێمەش وەک ئیوە خۆمان بە بەرپرس دەزانین لە هەوڵدانی بێ ووچان لە گەڵتان تا دابین کردنی مافی هاوڵاتیبوونی یەکسان و مافە سەرەتاییەکانی دایکان و منداڵ□انی قوربانی دەستی ئەم کێشە یاسایی وکۆمەڵایەتی یە.
سەرکەوتن بۆ کەمپینی ” ناوی من ، ناوی دایکمە “
ڕێکخراوی ژنانی کورد و خۆرهەڵاتی ناوەڕاست – بەریتانیا
٠٣/٠٩/٢٠٢١
بۆ پەیوەندی :
سەوسەن سەلیم : ٠٠٤٤٧٧٤٨٨٥١١٢٥ گۆنا سەعید : ٠٠٤٤٧٨٩٤٢٥٢٧٠٨

ئەرمینیا کتێبێکی مێژوویی ترسناك.. سمکۆ محەمەد

ئەرمینیا بەوپێیەی هەم خۆیان وەکو نەتەوە و هەم وەکو ئاین کریستیانی لەو ناوچەکە ناساندووە کە بەشی زۆری موسڵمانن، کەواتە ئاینی تاقانە و نەتەوەی تاقانەن، بەپێی جوگرافیاکەی بێت، 29,743 کیلۆمەتر چوارگۆشەیە و دەکاتە (11,484 میل چوارگۆشە، لەباکوری ڕۆژهەڵاتەوە بەرزایی ئەرمینیا شاخی ئاراراتە، لەرووی مێژووییەوە بەشێکە لەئەرمینیا کە زۆرترین شوێنەکانی وڵاتەکە گوندنشین و کشتوکاڵییە. دانیشتوانەکەی زیاتر لە10 ملیۆن کەس دەبن کە زۆربەیان ئەرمەنی و کریستیانین و ئەوانی تر ئێزیدی و موسڵمانن، بەڵام کەم ئەزموونن و خەڵکەکەشی هەژارن هەم لەرووی ماددی و هەم لەرووی هۆشیارییەوە، تەنها شتێك هاوکاری کردوون، ئەوەیە کە کریستیانین و کریستیانیش کۆمەڵگەی کراوەن بۆ نێو خۆیان، هەم پێشتر لەنێو سیستمدا ژیاون کە سەر بەسۆڤیەتی کۆن بوون.
ئەرمینیا چوارچێوەی نەخشەی جوگرافیاکەی، دەکەوێتە سنووری تورکیا و ئێران و ئازەربایجان کە زنجیرە چیای ئارارات پێکەوە دەیانبەستێتەوە، لەخوارەوە دەکەوێتە سنووری جۆرجیا، لەساڵی 1918 دەوڵەت بووە، بەڵام سەربەخۆ نەبووە بەهۆی ئەوەی سەر بەسیستمی یەکێتی سۆڤیەت بووە وەکو زۆربەی وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژهەڵات.

سیستمی دەوڵەتەکە دیموکراتیە لەرووی سیستمی سیاسیەوە خۆی وانمایش کردووە، بەڵام مامەڵەی سیاسی لەگەڵ کورد و ئێزی ئەو مانایەی نییە کە دیموکراسیخواز بن، لەمێژووی خۆیدا سێ جار جەنگی سەپێنراوی بینیوە بەسەریدا، هەر سێ گۆمەکەی بەردەوام بووە و بەرگەی جەنگی گرتووە، بەڵام بەهۆی کەم ئەزموونی سیاسیەوە جەنگەکانی دۆڕاندووە، دووجار بەهۆی جەنگی سۆڤیەت لەگەڵ ئیمبراتۆریەتی عوسمانلی جەنگی کردووە، جارێکیش بەهۆی سەربەخۆیەوە لەدوای روخانی یەکێتی سۆیەت، لەکۆتایی ساڵی 2020 جارێکی تریش لەگەڵ ئازەربایجان شکستی خوارد، ئەم رووداوانە شۆکێکی بۆ درووستکردون نەك لەدوژمنەکانیان، بگرە لەدۆست و گەشتیارەکانیشیان ترساون و گومانیان لەهەموو پەیوەندییەك و کەسێکی بیانی هەیە، ئەوان لەدوای روخانی یەکێتی سۆڤیەتەوە بوون بەدەوڵەتی سەربەخۆ، جوگرافیای دەوڵەتەکە شاخاوییە و بریتییە لەپایتەختێك و سێ قەزا کە لەپارێزگا بچووکترن و رووبەرەکانی تری شارۆچکە و گوندنشینن، سەرباری ئەوەی پشتیان

بەشاخەکان بەستووە، بەڵام هێشتا ترسیان لەسەربەخۆبوونی خۆیان هەیە لەرووی سیاسی و ئابوریشەوە، هێشتا لەو نەتەوانە دەترسن کە نزیکایەتیان لەگەڵیان هەیە و نەتەوەی کورد بەنموونە، بۆیە لەهەموو کایەکانی ژیانیاندا، لەکتێبێکی مێژوویی ترسناك دەچن، نەدەخوێنرێتەوە، نە هەڵدەگیرێت، چونکە ژیانیان پڕکردووە لەکێد و شفرەی سیاسی و کولتووری و ئاینی و بەکەس ناکرێتەوە خۆیان نەبێت، واتە قسە و لێدوا نبێ میدیا و گەڵیدە ناکەن و بەناحەز لەقەڵەمیان دەدەن.
ترسناکی ئەم کتێبە واتە کتێبی ئەرمینیا بەهەموو کایەکانییەوە، تەواوی خەڵکی ئەرمینیای راهێناوە کە لەکۆنەوە بەنەتەوەی هایك هایستان بناسرێن، واتە وەکو کورد خاوەن خاکێکی شاخاوی ترسناك بمێننەوە و هەمیشە لەترسی دوژمنەکانیان خاوەنی ماڵی خۆیان نەبن، هەمیشە ئاوارە و لەدەستدانی ماڵ و کەسوکاریان بن، بەڵام جیاوازی کورد لەگەڵ ئەرمینیا، ئەوەیە کە کورد بەپێی ئەزموونیان ناترسن لەهیچ کەناڵێکی سیاسی دەرەوەی خۆیان.

کۆمەڵگەی ئەرمەنستان سەرباری ئەوەی کۆمپانیای ئامریکی زۆر تێیدا کار دەکەن، بەڵام بەگشتی کۆمەڵگەیەکی کشتوکاڵین، ئەوان وەکو پێکهاتە بریتین لەچەند بنەماڵە و ئاین و نەتەوەیەکی جیاواز، لەوانەش ئێزیدی و موسڵمان و سریانی واتە مەسیحی کاسۆلێکی ئەرمەنی وەکو نەتەوە، ترسی ئەم کۆمەڵگە خاوەن دەوڵەتە، وەکو کیانی نەتەوەیی و سیاسی لە ناوچەی قەوقاز و باڵقان، لەوێوە سەرچاوەی گرتووە کە مێژووی ئەوان بۆیە ترسناکە، هەمیشە بریتی بووە لەترس لە عوسمانلی کۆن و تورکی ئێستا، چونکە هەمیشە لەبەردەم جینۆسایددا بوونە، هەروەکو ئەوەی مێژووەکەیان گەواهی ئەوە دەدات، بۆیە لەکوردیش دەترسن چونکە لەمێژوودا سوارەی حەمیدی کە کورد بووە، بەپاڵپشتی ئیمبراتۆریەتی عوسمانلی، بەشداری لە جینۆسایدی ئەرمەنییەکان کردووە، ئەمەش وایکردووە ئەوان ئەم مێژووە ترسناکەیان بیر نەچێتەوە و هەمیشە باسی بکەن و دان بەشوناسە نەتەوەیی و کولتووری و ئاینیەکەی کورددا نانێن کە پەرستگای زەردەشتی لێیە و چیای ئارارات و روباری ئازادی لێیە، ئەوان پێیانوایە پەیوەندی کورد و تورکیا تائێستاش وەکو پەیوەندیەکە کۆنەکەیە لەباشوری کوردستان، بۆیە واتێگەیشتوون کە کورد مەترسیە بۆسەر ئەمنیەتی نەتەوەیی و ئاینی ئەوان، هەر ئەم تێڕوانینەشە وای کردووە ئێزیدیەکان هان بدەن هاشا لەشوناسی نەتەوەیی کورد بکەن و ئێزیدیاتی بەئاین و نەتەوەی سەربەخۆ بزانن و پشت لەکورد بکەن، وەکو ئەوەی لەسەردانیکردنی ئەرمەنستان هەستی پێدەکرێت، بەڵام

بەشێکی ئێزیدیەکان ئەو تێڕوانینە ڕەتدەکەنەوە و بەتوندی بەرگری لەشوناسی نەتەوەی کورد دەکەن و باسی مێژووی کۆنی کورد دەکەن لە ئەرمینیا، چ کورد و چ ئێزیدیەکان لەژێر چاودێری چڕی ئەمنی حکومەتدا چالاکی دەکەن، بۆ نموونە ڕێکخراوێکی کوردی ئەرمەنی هەبوون لەیەریڤان و کوردەکانی باشوور هاوکاریان دەکردن، حکومەتی ئەرمینیا بەهۆی جەنگ و داڕمانی ئابورییەوە، بەبیانوی جیاوازەوە ڕێکخراوەکەی خستۆتە ژێر چاودێرییەوە و چالاکی بەرتەسك کردووە و ئەو دۆستایەتییە نەماوە.

کۆمەڵگەی داخراو

مەرج نییە کۆمەڵگەی کراوە پێوەرەکەی تەنها ئازادی ژن بێت و کولتووری نەتەوەکەشی بڕوای بە تاك هەبێت، بەڵکو مەرج ئەوەیە کە زۆرینە کۆمەڵگە، کەمینە قەبوڵ بکات و توڕەبوونی مێژوو بەسەر ئێستا فەرز نەکات، کریستیانەکانی ئەرمینیا بەهۆی توندڕەوی ئاینی مەسیحیەوە هەموو دیاردە و شتێك وەکو سیمبولی پیرۆزی ئاینی بەخاچەوە گرێدەدەن، لەزۆربەی ئەدگارەکانی ناو شاری یەریڤان و دەرەوەی یەریڤانیش خاچ و کەنیسە دەبینرێت، ئەم توندڕەوییە ئاینیە وای کردووە، زۆربەی ئەرمەنیەکان بەوانەشەوە لەسوریاو تورکیا و لوبنان و عێڕاقەوە کۆچیان کردووە یان چوونەتە ئەرمینیا و ئێستا نیشتەجێی ئەوێن، تاك ڕەهەندیانە تەماشای ژیان بکەن و جگە لەخۆیان کەسی تر نابینن و هەموو کولتوور و ئاینێکی تر بەدژی خۆیان دەزانن، درووست لەکۆمەڵگەی موسڵمانی توندڕەوی ڕۆژهەڵات و وڵاتانی عەرەب دەچن، چونکە وەکو عەرەب چۆن هەمووشتێکیان بەئاین و مزگەوتەوە گرێداوە و ناتوانن ببنە کۆمەڵگەیەکی کراوە و خەڵك و کولتوور و نەتەوە و ئاینی دیکە قەبوڵ بکەن، بەهەمان شێوە ئەرمەنیەکانیش هەموو کایەکانی پەروەردە و خوێندن و ژیانیان لەگەڵ ئاین و کەنیسە تێکەڵ کردووە، تەنانەت لەو گروپ و کەمینانەش دەترسن کە لەگەڵیان دەژین، خۆیان لەسەرووی هەموو پێکهاتەکانی دیکەوە داناوە، ئەمە بەشێکی پەیوەندی بەجەنگە یەك لەدوای یەکەکانەوە هەیە، بەشەکەی دیکەی پەیوەندی بەعەقڵیەت و داخراوی کۆمەڵگەکەوە هەیە کە تەنها لەفۆڕمدا کراوەن، لەجەوهەردا داخراو.

ژیانی حیزبی

چەند حیزب و ڕێکخراوێك لە ئەرمینیا هەن مومارەسەی سیاسەت دەکەن بۆ دەسەڵات وەرگرتنی سیاسەت و ئابوری و دیبلۆماسیەتی دەوڵەت، حیزبی کۆماری نیشتیمانی کە لەسەردەمی سۆڤیەتەوە هەبوونە و

لەسەرەتای جیابوونەوەیان لە سۆڤیەتی کۆن و سەربەخۆیان وەرگرتووە، تائێستاش ماون و زۆرینەی کۆمەڵگەکە لایەنگریانن و دەنگیان پێدەدەن بۆ سەرکەوتن لەپارلەمان کە تاساڵی 2018 لەکۆی 105 کورسی، 47 کورسی هەبوو. بەهۆی ناڕەزایەتییەوە لەلایەن حیزبەکانی ترەوە، بەناچار دەستیان لەپۆستی سەرۆك وەزیران هەڵگرت، تاکو ئێستاش ئۆپۆزسیۆنەکەیان کە بنکەی کۆمەڵایەتییان لەشارۆچکە و گوندەکانن، ناڕەزایەتیان هەیە لەحوکمڕانیکردنی ئەرمینیا، بەڵام بەهۆی بەرتەسك کردنەوەی ئازادی رادەربڕین، زۆرجار چالاکە سیاسیەکان دەستگیر دەکرێن.

ئەرمینیەکان لە ساڵی 1990 وە خۆیان رێکخستۆتەوە و تائێستا حیزبی کۆماری نیشتیمانی لەسەر حوکمن، هەرچی حیزبی نوێبوونەوەی ئەرمینیا زۆربەی بنکە کۆمەڵایەتیەکەیان لەو بنەماڵە و عەشیرەتانە پێکهاتوون کە سەر بەکەنیسەن و پارێزگاری لە کولتووری کریستیانی کاسۆلیکە دەکەن، ئەوان پێگەیان لەنێو بازرگان و خانەدان و چینی دەوڵەمەندە، حیزبی تاشناك واتە حیزبی یەکێتی شۆڕشی ئەرمینیا و حیزبی کۆمۆنیستی ئەرمینیا، هەموویان پێکەوە لەساڵی 1990 دامەزراون جگە لەحیزبی کۆمۆنیست، حیزبە راستڕەوەکان زیاتر لەحیزبەکانی دیکە بڕوایان بەوە هەیە ببنە دەوڵەتێکی سەرمایەداری پێشکەوتوو، بۆیە تاکە جیاوازییان ئەو پنتەیە، دەنا لە کۆماریەکان پارێزگارترن، هەرئەمەشە وایکردووە کە زۆربەی خەڵکەکەیان لەدەرەوەی وڵات دەژین و چاوەڕێن دۆخی سیاسی ئەرمینیا جێگیر بێت و بگەڕێنەوە، حیزبی کۆمۆنیستی ئەرمەنی کە لەدوای 1991 جارێکی تر خۆیان رێکخستەوە و لەپرۆسەی دەنگداندا بۆ پارلەمان، بەشێکی زۆری دەنگەکانیان هێناو چوونە پارلەمان، بەڵام دواتر بەهۆی جیاوازیانەوە لەگەڵ خۆیان و دەستێوەردانی ئەرمەنیە توندڕەوەکان و ناشیرین کردنی کۆمۆنیستی لەنێو خەڵك، حیزبەکە پارچە پارچە بوون و دابەشبوونە سەر حیزبی کۆماری و راستڕەوی ئەرمەنی و پارێزگارەکان، ئەگەر بەچاوی سیاسی تەماشای سیاسەتی ئەو حیزبانە بکرێ، پێکەوە لەیەك حیزب دەچن، چونکە یەك ئاراستەی فکریان هەیە بۆ تێڕوانین لەئەوانی تری سیاسی و یەك ئامانجی سیاسیان هەیە، بۆیە هەموو فکرێکی ئۆپۆزسیۆنی رەتدەکەنەوە و لێی دەترسن.

ئەرمەنی لەدوورەوە

راستە ئەرمەنییەکان بۆ هەموو شتێك پشت بەتوانای خودی خۆیان دەبەستن و لەهەموو سێکتەرەکانیش گرینگتر کشتوکاڵە لەلای ئەرمەنەکان، چونکە زۆربەیان ئینسانی گوندی و کشتوکاڵین و تەنها

بەرهەمی کشتوکاڵی و جوتیاری دەزانن، بەڵام جگە لەبەرهەمهێنانی بەرووبوومی کشتوکاڵی خۆیان، وای کردووە توانای ئەوەیان نەبێت لەرێگەی سێکتەرێکی جیاوازترەوە بەرگری لەخۆیان بکەن، بۆیە بەشێکی زۆریان کۆچیان کردووە بۆ ئەوروپای رۆژئاوا و تەنانەت بە بانگەوازی دەوڵەتیش ناگەڕێنەوە ئەرمینیا، وەکو خۆیان دەڵێن 3 ئەوەندەی دانیشتوانی ئێستای ئەرمینیا لەدەرەوەی وڵات دەژین، ئەم دیاردەیە بەتایبەتی لەدوای جەنگیان لەگەڵ ئازەربایجان کە ئەرمینیا شکستی خوارد، دیاردەکە هەستی پێدەکرێت کە وەکو کورد چۆن ناوچە کێشە لەسەرەکانی رادەستی عێڕاق کرد، ئەوانیش بەهۆی شارەزا نەبوون لە سیاسەت، ناوچەیەکی بەرینی وەکو چیای ئارارات و ناگۆراو قەرەباخیان دابەدەستەوە، بەمەش سەرچاوەیەکی زۆری ئابوریان لەدەستدا کە هەم کشتوکاڵیە و هەم کیمیایی پیشەسازی.

کۆمەڵگەی تاك زمانی

لەترسی لەناوچوونی زمانی خۆیان، بەناچار بەتاك زمانی ئەرمەنی قسە کردن، هەمان ئەو ترسەیە وەکو چۆن پێشتر کورد بەدرێژایی 70 ساڵ کەڵك لەزمانەکانی تر وەرنەگیرا و دەترسا لەزمانە زیندووەکانی تر، بەهەمان شێوە ئەوانیش وابیر دەکەنەوە گوایە لەهەموو لایەکەوە هێرشیان لەسەرە، بۆیە زۆر بەدەگمەن دەبینی کەسێك زمانێکی تری دەرەوەی ئەرمەنی بزانێ و تاك زمان نەبێت، تەنانەت تاکسی و دوکاندار و دامودەزگای حکومەتیش بەتەواوی ئینگلیزی نازانن کە زمانی لێکتێگەیشتنی دونیایە، بەڕادەیەك کایەکانی ژیانیان بەرتەسك کردۆتەوە کە خۆیان رێگرن لەپیشکەوتنی خۆیان، ئەگەرچی ئاینەکەیان کە کریستیانیە و ئاینێکی کراوەیە، هەروەها پێشتر سەر بەسیستمی کۆنی سۆڤیەت بوونە، بۆیە لەهەندێك بواردا سیستماتیکن، ئەگەر ئەو دوو فەندە مێژوویی و سیاسیە نەبوایە کە هاوکاری کردوون بۆ بەمۆدێرن بوونیان، ئەوا وەکو نەتەوە و دەوڵەت فرسەخێکی زۆریان ماوە بگەن بەکاروانی ژیانی نوێ.

پاشماوەی سۆڤیەت

بۆ زۆر دیاردە هەست بەمانەوەی سۆڤیەت دەکرێت، تائێستا لەرووی تەلارسازییەوە جگە لەو دیمەنەی ناو سەنتەری پایتەخت کە یەریڤانە، فۆڕمێکی کراوە و جوانە و لەدوای روخانی سۆڤیەتەوە لەلایەن ئامریکاوە هاوکاری کران، تەواوی شار و شوێنەکانی دەوروپشتی شار و شوێنە نیشتەجێیەکان کە خەڵکێکی زۆری تێدا دەژی، هەمان تەلاری سەردەمی سۆڤیەتن، بۆیە زۆر پەریشانن و لەپاشماوەی جەنگێکی نوێ

دەچێت و حکومەت نەیتوانیوە دەستی پێبگات و نۆژەنی بکاتەوە، ئەگەر کەسێك بەراستەوخۆ سەردانی ئەو شوێنانە بکات و ناوەڕاستی سەنتەری شار نەبینێ، وادەزانێ هێشتا جەنگی جیهانی دووهەمە و سۆڤیەت ماوە، چونکە ئەوەندەی من بینیم شوقەکان زۆر ماندوون و خەڵك لەدۆخێکی خراپدا دەژین، بەڵام ئاوو کارەبایان بەردەوامە، لەهەمووشی جوانتر کە ئەوەیان کولتووری سەردەمی سۆڤیەتە، لەناوەراستی هەموو سەتتەرێك ئاو بۆ دوو شت دابین کراوە، یەکەم بۆ نافور و جوانکردنی شار، دووهەم بۆ ئاو خواردنەوەی خەڵك تاکو خەرجی ئاوخواردنەوەیان لەسەر نەمێنێ، ئەمەش وای کردووە کەس ئاو ناکڕێت لەناو شاردا کە دیاردەیەکی زۆر شارستانیە، سەرباری ئەوەی وڵاتەکە کەشوهەوای خۆشە و داردرەختی هەیە لەچیاکان، لەناو شارەکانیش رووبەرێکی سەزایی باش دەبینرێت و گرینگی بەژینگە دەدەن.

ترس لەمیدیا

لەکۆنەوە میدیای سەر بەحکومەت و رۆژنامەگەری لەیەریڤان هەبووە، دەبوایە تەواو لەئازادی بیرورا تێبگەن و رێزی لێبگرن، بەڵام پێدەچێت لەو فەزا نوێیە جیهانیە تێنەگەن کەمیدیا بەڕێوەی دەبات، چونکە من لەئەزموونی خۆمدا لەو وڵاتە چەندین جار تووشی پۆلیس بووم کە رێگەیان نەدا کاری میدیایی بکەم، بۆ نموونە ویستمان لەگەڵ کەسێکی ئەرمەن قسە بکەین سەبارەت بە ژیان و کولتووری ئەرمەنی، پۆلیس خێرا گەیشتن و رێگریان لێکردین و پرسیاری زۆر نالۆژیکیان دەکرد، تاکو ئەرمەنەکان تێیان گەیاندن بابەتە لەبەرژەوەندی ئەرمینیایە، ئەمە جگە لەوەی ئەگەر میدیاکار یان رۆژنامەوانێك سەردانی بەڕێوەبەرایەتی یان مۆزەخانە یان ئەرشیفخانە و کتێبخانەی گشتی بکات، دەبێ چەند رۆژێك خەریك بێت تاکو مۆڵەت وەردەگرێت، چونکە دەترسن لەوەی زیانیان بەرکەوێت، ئەوان بەڕادەیەك لەمیدیا دەترسن، وەکو ئەوەی بەشێك لەنەهامەتیەکانیان سەرچاوەکەی میدیا بێت، بۆیە چ لەئاستی کۆمەڵایەتی و چ لەئاستی حکومەت، زۆر بەترسەوە مامەڵە دەکەن، بۆ نموونە ئێمە سەردانی مەکتەبی رۆژنامەی زاگرۆس مان کرد، لەوێ چاوپێکەوتنێکمان لەگەڵ بەرپرسی ئەو مەکتەبە کرد، کەچی لەدوای ئێمە زۆر تەنگیان بە بەرپرسی مەکتەبەکە و کارمەندەکانی هەڵچنی بوو، هەردوای گەڕانەوەم پەیوەندیان پێوەکردم کە حکومەت پرسیاری کردووە، ئەوکارەمان بۆچی بوو؟. بۆچی وێنەمان گرتووە؟، ئەو فیلم و دیکۆمێنتاری چاوپێکەوتنەمان بۆچی بووە؟، کەی و لەچ کەناڵێك

بڵاوەبێتەوە؟. هەموو ئەم پرسیارانە مایەی ئەوەیە کە ئەوان لەمیدیا دەترسن، لەکاتێکدا ئێمە هەم شوناسی فیدراسیۆنی رۆژنامەوانی نێودەوڵەتیمان پێبوو، هەم فیزای دەوڵەتەکە و زانیاری تەواومان بەدەوڵەت دابوو، هەم لەبەرژەوەندی ئەوان کارەکەمان تەواو دەبوو، بەڵام بۆخۆیان بەهۆکاری ترس لەمیدیا کارەکەیان پێچەوانە کردەوە و پرسیاریان لەبەرامبەر خۆیان دانا.

سیستمی هاتوچۆ

جادەو بانیان تەنها لەناو سەنتەری شار بەمۆدێر فراوان دەبینرێت، ئەگەرنا لەجادەی دەرەوەی شار و ئۆتۆبانیان نییە. سیستمی ترافیکیان لەگەڵ سیستمی ترافیکی هەموو دونیا جیاوازە، بەشێوەیەك رەنگە بە ئەندازەیەکی نمونەیی لەقەڵەم بدرێت، سەرباری هەموو ئەمانە پۆلیسی هاتوچۆ زۆر بەکەمی هەستی پێدەکرێت یان لەسەر شەقامەکان دەبینیرێت، شۆفێری تاکسی لەهەموو دونیا شارەزاترین کەسن بۆ دۆزینەوەی ئەدرەس، بەڵام ئەوان بەهۆی ئەوەی کەمترین شوێنیان هەیە، هەروەها شۆفێرەکانیان تازە لەگوندەوە هاتوون بۆناو شار واتە شارنشین نین، دواتریش جگە لەزمانی ئەرمەنی هیچ زمانێك نازانن، بەدەگمەن نەبێ ئینگلیزی یان فارسی بزانێ، هەروەها تاکسیەکانیان هێما یان رەنگی تاکسیان نییە، هەرکەس بۆخۆی دەتوانێ بەئۆتۆمبێلەکەی خۆی کاری تاکسی بکات.

پەرستگای گارنین

پەرستگای گارنین ئەو پەرستگایەیە بەمانای خوای رۆژ دێت و وەکو پاشماوەی ئاینی وەسەنی تەماشا دەکرێت، پەرستگاکە بۆخۆی بریتیە لەشوێنی پەرستنی زەردەشت پێغەمبەر و لەکاتی خۆیدا لەو ناوچەیە خەڵکەکە زەردەشتی بوونە و ئەویان پەرستووە، دیارە ناوچەکە وەکو حوکمڕان پاشای هەبووە، بۆیە شوێنێکی دیکە لەتەنیشت پەرستگاکەوە هەیە، ناوی گەرماوی پاشاکانە و ئاسەوارەکانی ماون، لەرووی بیناسازیەوە پەرستگاکە باڵای زۆر بەرزە و لەسەر 20 ستوون راوەستاوە، قادرمەکانی زۆر رکن و بۆچوونە نێو پەرستاگە، بۆیە هەموو کەس ناتوانێ سەرکەوێت، تەنها تەلارێکی بەجێماوی دیرۆکییە، دەنا هیچ شتێك لەنێو پەرستگاکەدا نییە و ژوورێکی چۆڵە، ئەویش بریتیە لەکۆمەڵێك ستوون کە بن میچی پەرستگاکەیان راگرتووە، و لەخوارووی پەرستگاکەوە دۆڵێك هەیە، لەنێو ئەو دۆڵەدا روبارێك هەیە ناوی ئازادییە، بەم ناوەش دەردەکەوێت ناوچەکە ناوچەیەکی کوردی بێت، بۆیە هەم پێغەمبەرەکەی و هەم ناوی روبارەکەش کوردییە،

بەڵام ئەوان دان بەو راستیەدا نانێن و بەخەیاڵی دەزانن و بەهیچ شێوەیەك باسی کورد ناکەن لەرووی مێژوویەوە.

سیڤان

سیڤان ناوی ناوچەیەکی گەشتیاری درووستکراوە، سیڤان واتە دێری رەش. چونکە لەوێ دێرێکی زۆر کۆنی مەسیحی هەیە لەسەر گردێکی بەرزە و مێژووەکەی بۆ 1300 میلادی دەگەڕێتەوە. سیڤان دەکەوێتە سەر شاری غغارکونیك، دانیشتوانەکەی زیاتر لە 25000 کەس دەبن.

لەم شوێنە دەریاچەیەکی لێدرووستکراوە کە پشت بەباراناوو و بەفری زستان دەبەستێت، ئەم دەریاچەیە بەدووهەمین گەورەترین دەریاچە دەژمێردرێت لەسەر ئاستی هەموو دونیا، رووبەرەکەی 1900 م و پێشتر قوڵایی دەریاچەکە 95 م بوو، ئێستا بەهۆی ئەوەی ئەرمینیا تووشی کەم ئاوی هاتووە وەکو هەر ناوچەیەکی دیکەی ئاسیا، بەناچار ئاویان لەو دەریاچەیەوە راکێشاوە بۆ یەریڤانی پایتەختی ئەرمینیا، بۆیە ئاستی قوڵی ئاوەکە دابەزیوە بۆ 88م ناوچەکە بەو هۆیەوە بووە بەگەشتیاری چونکە هەموو گەشتیارێك مەرجە ئەو شوێنە ببینێت و لەوێ خواردنی دەستکردی خۆیان هەیە دەیفرۆشن، زۆربەی دوکاندار و ریستۆرانتەکانیان ژن بەڕێوەی دەبەن.

چوار ڕێیانی تەلەفریك

لەشارۆچکەی دزاغکاتور شارۆچکەیەکی بچووك و فراوانە و چەند کۆمپانیایەکی لێیە، بەڵام خەڵکەکە پشت بەکشتوکاڵ و هێزی کاری جوتیاری و شارەزایی خۆیان دەبەستن، بەچواردەوری ناوچەکەدا چەندین شاخی بەرز هەن، شاخەکان تا سنووری جۆرجیا و کازاخستان دیارن، لەوێ تەلەفریکێکی لێدرووست کراوە کە 1750 م لەسەر ئاستی دەریا بەرزە، بەگەورەترین تەلەفریکی دونیا حیساب دەکرێت، تەلەفریکەکە چوار ڕێگای هەیە کە سەردەکەوێت بۆ سەر شاخەکان و لەوێوە زۆرترین شوێنی ئەرمینیا دەبینرێت، ئەم شوێنە کاتی سەردەمکی سۆڤیەت بەشوێنی گەمەی ئۆڵۆمپیاد ناسراوبوو، لێرە گەمەی خلیسکانی سەر بەفری لێدەکرا، چونکە بەفرێکی زۆری لێدەبارێت، ساڵانە لەسەر دەمی سۆڤیەت لەو شارۆچکەیە ئۆڵۆمپیاد دەکرا و براوەکان خەڵات دەکران، ئاسەواری کۆنی پێوەدیارە، چونکە تائێستاش وێنەی چەند یاریزانێکی لێیە بەگەورەیی وێنەکانیان هەڵواسراوە، ئەوەی جێگەی تێبینییە کارمەندی ئەو تەلەفریکانە هەڵسوکەوتیان لەگەڵ گەشتیار زۆر ناشارستانییە و وەکو پۆلیس مامەڵە دەکەن، پێدەچێت ئەمەش پەروەردەی کۆنی سۆڤیەت بێت کاریگەری بەسەریانەوە جێهێشتووە.

ئەدگارو ناوبانگ

لەئەرمینیا و بەتایبەتی لە یەریڤانی پایتەخت، لەهەموو شەقامەکان پەیکەر دەبینرێت، بۆ نموونە لەنزیك گۆڕەپانی کۆماری کە زۆربەی دامودەزگای حکومەتی لێیە، پارکێك هەیە، 2 پەیکەر لێیە، پەیکەر کۆنترین شاعیر و کۆنترین مۆزیکزانی ئەرمەن، بەناوەکانی (هۆفهاتیس تۆمانیان ساڵی 1868_1923) و (الکسندەر سبنداریان کە ساڵی 1871_1921)

لەپارکێکی نزیك گۆڕەپانی کۆماری پەیکەری سیپان شاهۆمایان هەیە کە سایکۆلۆژیست و کۆمۆنیستێکی ئاکتیڤ بووە لەسەر دەمی سۆڤیەتی کۆن، ساڵی 1878 لەدایك بووە، ساڵی 1918 مردووە کە ساڵێك بەسەر سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتوبەردا تێپەڕیوە، پایتەخت واتە یەریڤان لزۆربەی شوێنەکان ئەدگار و پەیکەر و نسبی تیا دروستکراوە، ئەمە مانای ئەوەیە کە ئەوان شانازی بەمێژووی خۆیانەوە دەکەن و لەسەرەتای نووسینەوەی جارێکی تری مێژووی خۆیانن کە بەشی زۆری بەهۆی جەنگە لەناوچوونە.

رۆژنامەی رۆیا تازە

تاقانە رۆژنامەیە کە لەسەردەمی سۆڤیەتەوە بەردەوام و ناو بەناو دەرچووە، ئێستا بەهۆی ئەوەی حکومەتی ئەرمینیا هاوکاری رۆژنامەکە ناکەن، نە لەرووی دارایی و نە لەروی لۆجستی، بەناچار هەر چۆنێك بێت ناو بەناو دەردەچێت بەرێنووسی لاتینی بەڵام بە شێوەزاری کرمانجی، رۆژنامەکە وەکو مرازێ جەمال باسی کرد، چوند کەسێکی کەمن هەوڵدەدەن نەوەستێت، ئەگەرنا بەهۆی نەبوونی داراییەوە نووسەری ئەرمەنی و تەنانەت کوردەکانیش بۆی نانووسن، هەر ئەوەندەی حکومەتی هەرێم ناو بەناو هاوکاری داراییمان دەکەن، ئەگەرنا تەنانەت بەهۆی نەبوونییەوە رۆیا تازە نوسینگەشی نییە، ئەوەتا لەماڵی مرازێ جەمال دەردەچێت، ئەمە جگە لەوەی ئاسان نییە لەئەرمینیا دەست بگات بەسەرچاوەی زانیاری بۆ بڵاوکردنەوەی هەواڵ.

رادیۆی یەریڤان

1930رادیۆی یەریڤان کە رادیۆیەکی جڤاکی و حکومییە و لەسەردەمی ستالینەوە دروستکراوە و ئەوکاتیش بۆ گەیاندنی هەواڵی هەمەلایەنی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی ناوچەکە دانراوە، چونکە سنووری تورکیا و ئێران و عێراقە، لەکۆنەوە بەرنامەی خۆی پەخش کردووە و نەوەستاوە، گرینگترین هەواڵی جەنگ و ئابوری و سیاسەت و

دامودەزگای حکومی و ئەدەب و کولتووری لێ پەخشکراوە و تائێستاش هەمان ستایلە، تاساڵی 1937 کە ستالین لەسەر حوکم بوو، بەرنامەی بەکوردی پەخش کردووە و پاشان ماوەیەك پەخشی کوردی راوەستاوە، 1955 دیسان بۆ ماوەی 2 ساڵ کاری کردووە و ساڵی 1970 خەلیل مورادۆڤ سەرۆکایەتی کردووە، ساڵی 1981 کە بارزانی دەچێتە ئەرمینیا لەگەڵ رادیۆکە و دەسەڵاتدارانی حکومەت گفتوگۆ دەکات و ئەنجومەنێکی هەمەلایەنی کوردی درووست دەکەن بۆ کێشەی کورد لەو ناوچەیە، پاشان بارزانی دەچێتەوە بۆ مۆسکۆ لەوێ داوا دەکات ماوەی پەخشی رادیۆکە زیاد بکرێت، ئەوەبووە کراوە بە سەعات و نیوێك، لەدوای روخانی سۆڤیەت سەیدا ئەحمەد گوگۆ و پاشان ساڵی 1994 کەرەمێ سەیاد دەبێتە بەرپرسی بەشی کوردی تاساڵی 2016 کەرەمێ سەیاد کۆچی دوایی دەکات و ئێستا تیتالی کەرەم کە کوڕی کەرەمە، بەرپرسی بەشی کوردییە و پەیوەندی باشی لەگەڵ کوردستانی باشور واتە کوردستانی عێراق هەیە، وەکو خۆی گوتی چەند جارێك هاتۆتە کوردستان سلێمانی و هەولێر و دهۆك، کەسانی سیاسی و ئەدیبی کوردی باشور دەناسێت.
بەپێی قسەی خۆی چەندین جار سەردانی کوردستانی کردووە و لەنزیکەوە بەرپرسی حکومی و حیزبی بینیوە و بەشێکی هەواڵەکانی ئەو رادیۆیەش لەسەر دۆخی ئابوری و سیاسی کوردستانی عێراقە.

لەگەڵ بوونی ئەو پیاوانەی لە رادیۆکە کاریان کردووە، ژنان بێ بەش نەبوونە لەکاری میدیایی، وەکو پەیامنێر و بێژەر ناویان لەمێژووی ئەو رادیۆیە هەیە کە ئێستاش دەچیتە نێو رادیۆکە، چەندین ژنی میدیاکار دەبینی، بەڵام ئەو ژنانەی لەمێژوودا ناویان تۆمار کراوە، بریتین لە گولیزار مانۆ و سیڤارا عەڤدۆکۆ و نەزیف رشید، لەیلا ئەلیاس کە بێژەر بوونە، سیما سیامەند و لوسیان موشێ و 3 ژنی تر ناویان هەیە.
سەبارەت بەوەی چۆن گرینگی بەئەدەب دەدەن، تیتاڵ گوتی هەموو ئەو شاعیرانەی لەمێژووی کۆندا شیعریان نووسیوە و کتێبیان هەیە، شیعرەکانیان لە رادیۆ دەخوێنرێتەوە لەبەرنامەی ئەدەب و وێژە، هەر لەئەحمەدی خانی یەوە تادەگاتە شاعیری کوردی ئەرمنیا و شاعیرانی دیکەی پارچەکانی تر.
سەبارەت بەدەوری میدیاکاری کورد لەو جەنگانەی بەسەر ئەرمینیادا سەپێنراوە، میدیاکاری کورد لەو جەنگانەدا نەبوون، چونکە رێگە نەدراوە لەنزیکەوە زانیاری بەدەست بهێنین.

سەبارەت بەجیاوازی نەتەوەیی و ئێزیدی لەئەرمینیادا زۆر بەزەقی

دەبینرێت، تیتاڵ گوتی ئێمە هەموو کوردین، بەڵام گروپێك لە ئێزیدییەکان هەن دژی کورد قسە دەکەن و زۆرجاریش مەراسیم و بۆنە ئاینی و نەتەوەییەکانی کورد تێکدەدەن، هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێننەوە کە گوای لەکۆنەوە کوردەکان بەشدار بوونە لە جینۆسایدی ئێزیدی لەگەڵ عوسمانیەکان، لەمدواییەش کە شەنگال کەوتە بەردەستی داعش، پێشمەرگە بەتاوان بار دەزانن، ئەگەرچی من پێموایە ئەمە خراپ تێگەیشتنە و هەقیقەتی نییە، بەڵام لەپشت ئەم لێدوان و تێڕوانینە هێزی دژە کورد هەیە پاڵپشتی دەکات.
سەبارەت بەوەی لەو جەنگانەی لە ئەرمینیا و قەرەباخ روویاندا، چەند رۆژنامەنووس و میدیاکار کوژران، تیتاڵ گوتی تا ئێستا 1 رۆژنامەنووس کوژراوە، چەند کەسێکی تر بریندار بوونە.
سەبارەت بە بەدەستهێنانی زانیاری و هەواڵ، تیتاڵ دەڵێ ئێمە لەرێگەی حکومەتی ئەرمینیاوە زانیاری لەسەر دیاردەکان و سیاسەت و ئابوری لە ئەرمینیا وەردەگرین، ئەویدیکەش لە سایتەکانی باشوری کوردستانەوە وەردەگرین، لێرە زۆر زەحمەتە زانیاری بەدەست بهێنین، چونکە رادیۆکە سەر بەدەسەڵاتی سیاسی حکومەتی ئەرمینیایە، کارمەندەکان لەژێر فەرمانی سیاسی ئەرمینیا کار دەکەن و ناتوانن لەدەرەوەی ئەو چوارچێوەیە کار بکەن.

جەنگی بەردەوام

لەکۆتایی زستانی 1992 هەموو رێکخراوە نێودەوڵەتیەکان نەیانتوانی جەنگی نێوان ئەرمەنستان و ئازەربایجان راگرن، بەهاری 1993 ئەرمینیا توانی ئەو ناوچانە بە کاراباخیشەوە بگرێت کە دەکاتە 9% ناوچەکە، هەربۆیە زیاتر لە23000 ئاوارەی ئازەری و 80000 ئەرمەنی ئاوارە بوون، ئەوکات روسیا بەهاوکاری لەگەڵ ئەوروپا کەوتنە نێوەنگیری و ساڵی 1994 ئیمزا کرا،.
لەکاتێکدا لەجەنگی دووهەمی جیهانی ساڵی 1923 چەند جارێك کاراباخ و ناگۆرا کەوتنە بەردەستی ئازەربایجان کە ئەوکاتیش ئیمبراتۆریەتی عوسمانلی پشتگیری دەکردن، ساڵی 1988 تاکو 1994 کە ئەرمینیا ئەو ناوچەیەی بەموڵکی خۆی دەزانی و لەگەڵ لیتوانیا و استونیا و لاتیڤیا سەربەخۆییان وەرگرت، ئیدی خەڵك دەنگیان بەوەدا لەژێر سایەی دەوڵەتی ئەرمینیا بمێننەوە، بۆیە زەویەکانی کاراباخ و ناگۆرا کەوتنە بەردەستی ئیدارەی سیاسی و ئابوری حکومەتی ئەرمینیا، ئەوەبوو خەڵکی ئازەری و ئەرمەنی تێکەڵ بوون و هاوسەرگیریان کرد، بەڵام کێشەکە زۆری نەخایاند و بەچارەسەر نەکراوی مایەوە و جارێکی تر، لەساڵی 2020 جەنگەکە وەکو کۆنە قین

سەریهەڵدایەوە و ئەمجارە هەموو هێزە نێودەوڵەتیەکان پشتیان لەئەرمینیا کرد و بەبەرژەوەندی ئازەربایجان کۆتایی پێهات، ناوچکەی کاراباخ و ناگۆرا کەوتنە ژێر کۆنتڕۆڵی ئازەربایجان، ئێمە وەکو تیم ویستمان لەیەریڤانەوە بچین بۆ سنووری ئەرمەنستان و ئازەربایجان و لەنزیکەوە ئاسەواری جەنگە و پاشماوەی ژیانی خەڵکی ناوچەکە ببینین، چونکە جەنگەکە لەو ناوچە سنووریانە روویداوە، لەوێ چیرۆکی هەستیار و دڵتەزێن و ترسناك دەبیستین، وەکو ئەوەی کەناڵە بەناوبانگەکان لەسەردەمی خۆیدا دیکۆمێنتاریان لەسەر کردبوون، بەڵام بەداخەوە حکومەت رێگەی نەدا و نەمانتوانی بچین و هیچ زانیاریەکیشان پێنەدایین، بەڵام لەدوورەوە خەڵکمان بینی کە دانیشتوی گوندەکانی ئەو ناوچانە بوون.

ژنێك بەناوی ئاشتا کوڕێکی وەکو جەنگاوەر لەبەرەی جەنگەکەیە و چیرۆکی سەرهەڵدانەکەی بۆ گێڕاوەتەوە، زۆر خەمی ئەو ناوچانەی بوو کە لەدەستدراون و یادەوەری لەگەڵ هەبوون، گوتی ناوبەناو نەبێت کە دانوستان یان ئاشتی بۆ ماوەیەکی کەم بەرقەراربووە لەنێوان هەردوو دەوڵەت، بەردەوام ئێمە ژیانمان لەنێو ژێرزەمین بووە و هەمیشە بەکاتی ژیاوین، چونکە هەمیشە چاوەڕێی سەرهەڵدانەوەی جەنگ بووینە دژی ئەرمینیا، بۆیە بەناچار بەشێوەیەکی کاتی ماڵ و حاڵ درووست دەکەین، بەشێکمان لەو ناوچانە ماوین و بەشێکمان لەپایتەختین، منداڵەکانمان دەنێرین بۆ یەریڤان تاکو بخوێنن و سەلامەت بن و دووربن لەبیستنی دەنگوباسی ناخۆش و جەنگ و تەقە، بۆ خۆشمان پێگەیەکمان لەسنووری کاراباخە و حکومەت بەپێی توانای خۆی چارەسەری خۆراك و دابین کردنی خێمە و پێداویستیەکانی دیکە دەکات، چونکە زەویەکانمان سەرچاوەی هەموو دارایی و ژیانمانە، هەروەها یادەوەریمان هەیە لەگەڵ ئەو شوێنانەی دەستیان بەسەردا گیراوە.

سمکۆ محەمەد

CITYZEN
ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔ
ՔՈ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
Հեռ. 010 620999, www.cityzen.am, ք. Երևան, Աճառյան 35

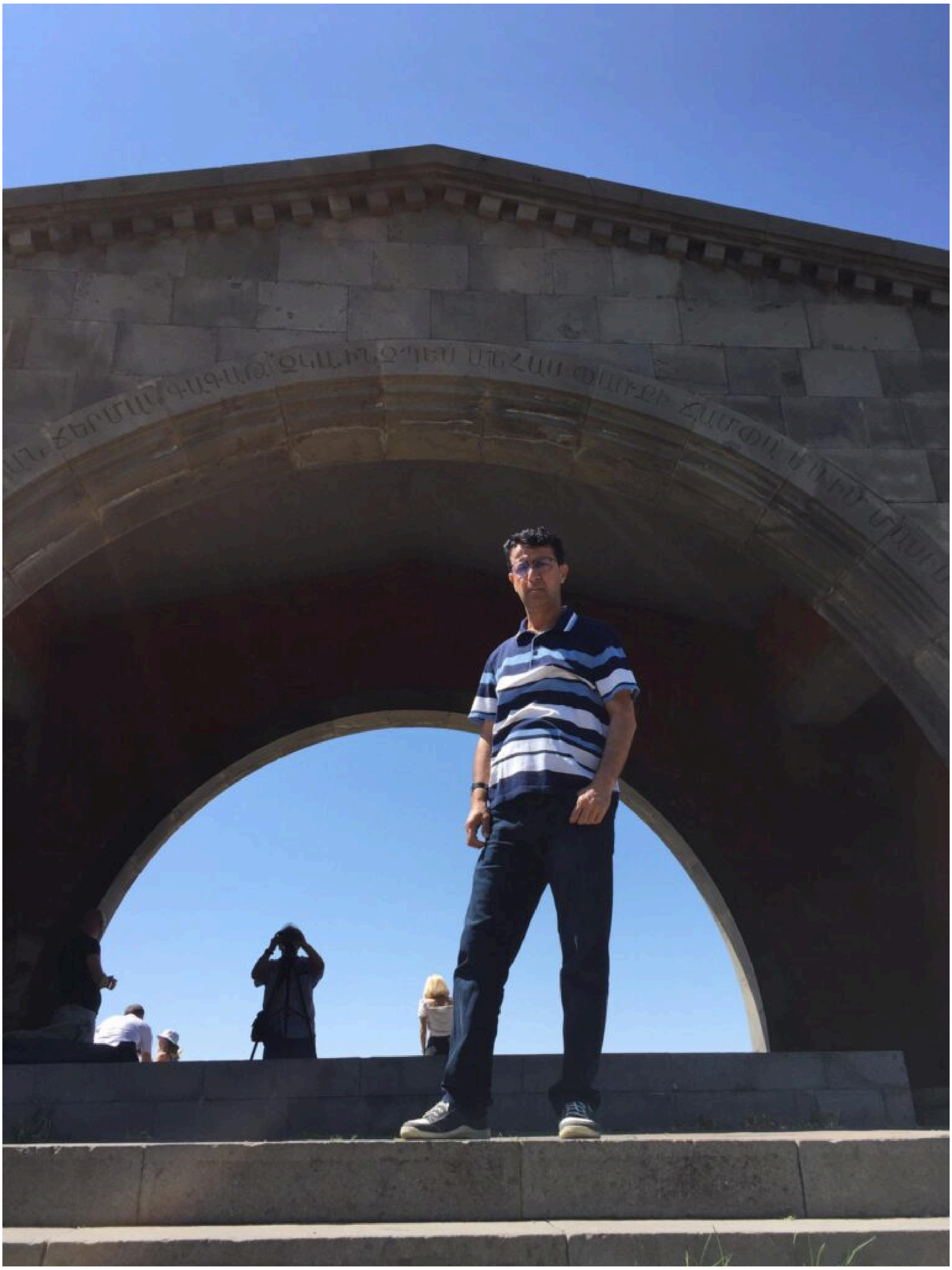

.

001

سوهرەوەردیی شەهیدی هەقیقەت.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

لێرەو لەوێ رەخنەی ئەوەم لێدەگیرێت کە من زیاتر گرنگی بە فیکر و فەلسەفە و فەیلەسوف و بیرمەندانی جیهان دەدەم و کەمتر باسی ئەوانەی لای خۆمان دەکەم، لە راستیدا ناسینی فیکر و فەلسەفەی جیهانیش بۆ خوێنەری کورد بەتایبەتی نەوەی نوێ، کارێکی باشە و خراپ نییە. بەهەرحاڵ ئەمجارەیان پێمخۆشە باسی فەیلەسوف و عارفێکی گەورەی کورد بکەم کە ئەویش شەهابەدین سوهرەوەردییە. ئەم زانا مەزنە کاریگەریی گەورەی بەسەر فیکری جیهانەوە هەیە، بەتایبەتی لایەنی تەسەوف و عیرفانییەوە، داهێنانی گەورەی کردووە، بەڵام لە هەمووی ناخۆشتر ئەم فەیلەسوف و عاریفە مەزنە بە فەرمانی سەڵاحەدینی ئەیوبی دەکوژرێت.
بەداخەوە کوژرانی سوهرەوەردیی و توندڕەویی لە دژایەتییکردنی شیعە مەزهەبەکان لە ناوچەکە، بە دوو خاڵی خراپی سەردەمی فەرمانڕەوایی ئەم سەرکردە کوردە دادەنرێت.
دیارە ئەم پیاوە مەزنەی خۆرهەڵات نەک تەنها لای جیهانی ئیسلامی، بەڵکو لە خۆرئاوا و تەواوی جیهاندا مایەی گرنگی پێدانە، بەتایبەتی بۆچوونەکانی لە بارەی «مرۆق»ەوە. لەهەمانکاتیشدا شێوازی مردنەکەشی، هەندەی تر سەرنجی خوێنەرانی راکێشاوە و ئەویش وەکو سوکرات، بە شەهیدی رێگەی فیکر و فەلسەفە دادەنرێت.
هیچ فەیلەسوف و زانایەکی خۆرهەڵات هێندەی سوهرەوەردی کاریگەریی گەورەی لەبواری فیکرو مەعریفەدا بەجێنەهێشتووە، گرنگییەکەی لەوەدایە لەو سەردەمەدا کە سوهرەوەردی باسی کۆمەڵێک بابەتی گرنگی کردووە کە چ لەلایەن زانایانی ئایینی و خەڵکی عەوام و دەسەڵاتدارانەوە، بە حەرام دانراوە. هەر لەسەر وتنی هەقیقەتیش ئەم کەڵە فەیلەسوفە گیانی دەکاتە قوربانی.
لێرەدا هەوڵ دەدەم لە رێگەی دوو وتارەوە باسی ئەم کەڵە فەیلەسوفە بکەم، لە بەشی یەکەمدا زیاتر باسی بنەما فکرییەکانی دەکەم، لە بەشی دووەمیشدا زیاتر باسی ژیانی شەخسی دەکەم، ئەوەش لە رێگەی باسکردنی رۆمانی «قەلەندەر و قەڵا «لە نووسینی نووسەری ئێرانی «یەحیا یەسریبی» کە کاک ئازاد بەرزنجی لە فارسییەوە وەریگێڕاوەتە سەر کوردی، ئەم رۆمانە زیاتر باسی ژیانی شەخسی دەکات، زۆر بە جوانی وێستگەکانی ژیانی سوهرەوەردی باسکردووە.
بەو هیوایەی ئەم وتارەی ئەمەش کەمێک زانیاریی بە خوێنەرانی کورد

ببەخشێت.

منداڵێکی زیرەک و بەتوانا

سوهرەوەردی ناوی تەواوەتی یەحیا حەبەش ئەمیرک سوهرەوەردییە لە ساڵی 1154 ز لە سوهرەوەرد لە هەرێمی زەنجانی ئێران لەدایکبووە، لە ساڵی 1191ز بە فەرمانی سەلاحەدینی ئەیوبیی سزای مردنی بەسەردا دەسەپێنرێت، ئەمەش لە پاش دادگاییکردنی لەلایەن کۆمەڵێک لە زانایانی ئایینی کە تۆمەتی کافریی و دەرچوون لە ئاینی ئیسلامی بۆ هەڵدەبەستن.

پاشان دەخرێتە زیندانەوە بۆ ماوەی هەفتەیەک نان و ئاوی نادەنێ ئیدی بەو هۆیەوە گیان لەدەستدەدات و دەبێتە قوربانیی دەستی دواکەوتوویی.

دواتر زانایانی ئایینی دەیان ئاو ناخواتەوە و باوەڕ ناکەن و دەڵێن پێدەچێت زاهیر شا کوڕی سەلاحەدینی ئەیوبی کە والی حەلەب بووە، شاردبێتییەوە، چونکە ئەو هاوڕێی سوهرەوەردی بوو، نەیدەویست سزای بدات، بۆیە دەچن لە قەڵاکە جەستە بێ گیانەکەی دەردەهێنن و بەدیار چاوی خەڵکەوە لە سێدارەی دەدەن.

سوهرەوەردی، حەبەشی باوکی دەیخاتە حوجرەی مزگەوتەوە، بەڵام هەر زوو زیرەکیی و بەتوانایی ئەم منداڵە دەردەکەوێت، حەزی خوێندن تێیدا ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر و زیاتر دەبێت، هەربۆیە لە تەمەنی 10 ساڵیدا باوکی دەینێرێت بۆ شاری مەراغە و لەوێندەر لەسەر دەستی شێخ مەجدین جیلی فێری قورئان و حەدیس دەبێت و یاساکانی نەحو و سەرف فێر دەبێت، ئەمەش دەبێتە سەرەتایەک و کلیلێک بۆ کردنەوەی دەرگای مەعریفەت بۆ ئەم منداڵە 10 ساڵییە.

دوای ئەوەش زانا و بیرمەندی ئیسلامی شێخ فەخرەدینی ماردینی دەبینێت، لەسەر دەستی ئەویش فێری زانست و فیکر و فەلسەفە دەبێت و دەرگای هزری فەلسەفی بۆ دەکاتەوە.

کاروانی خوێندن و زانست و فێربوونی لەوێڕەوە بەتەواوەتی دەستپێدەکات و دەچێتە ئەسفەهان و دیمەشق و تەواوی وڵاتانی خۆرهەڵات دەگەڕێت و تا دواجار لە شاری حەلەب لە باکووری سوریادا دەگیرسێتەوە.

لێرەش بە فیتی کۆمەڵێک زانای کینە لەدڵ، تۆمەتی دەرچوون لە ئایین و کافریی بۆ دەردەکەن و بە کوشتی دەدەن.

ئاسۆی گشتی فیکری سوهرەوەردیی

دەتوانین بڵێین سوهرەوەردی لە یەک کاتدا عاریف و فەیلەسوفێکی بەتوانا بووە، لە ژیانیدا خۆی بە کۆمەڵێک بابەتی گرنگەوە سەرقاڵ

کردووە، لە پێش هەمووشیانەوە مەسەلەی مادە، بوون، جەستە، وێنە، زەمەن، جووڵە و گۆڕانکاریی، زانستی دەروون شیکاریی، هەروەها باسی مەسەلەی دەناودەنکردنی جەستە و ڕۆحی کردووە و گرنگیی زۆری بە ناخ و جەستەی مرۆڤ داوە.

لە بواری میتافیزیکیشدا گرنگی بە مەسەلەی «تاک و کۆ» داوە. لە کۆتایی ژیانیشیدا، قسەی تایبەتی هەبووە لەبارەی دوایین پێغەمبەرەوە «خاتم الانبیاء» کە ئەمەش تووشی کێشەی گەورەی کرد و نەیارانی زۆر بە خراپی لە دژی بەکاریانهێنا.

هەروەها گرنگیی زۆری بە فیکر و فەلسەفەی پێش خۆی داوە بەتایبەتی ئەفلاتون و ئەرستۆ و تەواوی فەیلەسووفانی یۆنانی کۆن.

سوهرەوەردی پێی وابوو کە فیکری ئایینی و دونیایی هاوسەنگ بوون، لەهەمان کاتیشدا یەکەم زانا و بیرمەندی ئیسلامییە کە پاش ئەوەی ئیمام غەزالی بە تەواوەتی عەقڵ و فەلسەفەی حەرام کرد و داوایکرد کەس توخنی فەلسەفە نەکەوێت، بەڵام سوهرەوەردی دژی دەوەستێتەوە و دووبارە گرنگی بە فیکر و فەلسەفە دایەوە. لە هەمووشی گرنگتر سوهرەوەردی پێی وابوو ڕاستە عەقڵ گرنگە، بەڵام هەموو شتێکیش نییە و نابێت تەنها پشت بە عەقڵ و ناخی خۆمان ببەستین، بەڵکو دەبێت هەوڵبدەین خۆمان فێری شتی نوێ بکەین، ئەوەش لە ڕێگەی خوێندنەوەوە دەستمان دەکەوێت، هەر ئەمەش وای لێکرد هەم «فیکری باطنی» ئەفلاتونی قبوڵ بێت، هەمیش فیکری مەشائیی «عەقڵانییەت»ی ئەرستۆی قبوڵ بێت.

لە هەمووشی گرنگتر ئەو تەسەوف و فەلسەفەی تێکەڵ بەیەک کرد و لەمەشدا حیکمەتی ئیشراقی لێ بەرهەمهێنا، کە یەکێکە لە داهێنانە گەورەکانی بواری تەسەوف لە مێژوودا.

ئەو زیاتر جەختی لە «نور – ڕووناکی» ناخی مرۆڤ دەکردەوە، ئەو ڕووناکییەی کە دەبێتە ڕۆشنکەرەوەی جەستە و ڕۆحی مرۆڤ.

حیکمەتی ئیشراق

زۆرجار سوهرەوەردی بە «شێخی ئیشراق» ناوی دەبەن، ئیشراق بە مانا فیکرییەکەی زیاتر دەچێتە قاڵبی تەسەوف و عیرفانییەوە، جگە لەوەش تەواوی بۆچوونەکانی لەبارەی ئیشراقەوە لە کتێبی «حکمة الاشراق» بە ڕوونی باسکردووە، کە یەکێکیشە لە کتێبە گرنگ و پڕ بایەخەکانی و لەم کتێبەیدا تەواوی فیکرو بۆچوونەکانی باسکردووە، ئێمەش زیاتر پشت بەم کتێبە دەبەستین.

نوور – ڕووناکی

سوهرەوەردی باوەڕی تەواوی بە ئیشراق یان مەسەلەی « نور-

ڕووناکیی» ناخی مرۆڤ هەبوو. هەر ئەمەش دەبێتە کرۆکی سەرەکی فیکر و فەلسەفەکەی.

حیکمەتی ئیشراق ئاماژەیە بەو ڕووناکییەکەی کە لە ناخی نەفسە مردووەکاندا هەیە و لە ڕێگەی ئەو ڕووناکییەشەوە ناخی مرۆڤ ڕۆشن دەکرێتەوە و دواجاریش دەگاتە دوایین لووتکەی ڕۆشنایی یان نوری باڵا، ئەوکاتەی کە مرۆڤ لە ڕێگەی تێڕامانی ڕۆحیی و فێربوون و لێکۆڵینەوەوە دەگاتە ئاستی کامڵبوون و تەواوی جەستە و ناخی بەو ڕووناکییەوە ڕۆشندەکرێتەوە. ئەمەش حاڵەتێکی تایبەتە لە عیرفانی خۆرهەڵاتیدا هەیە و هەرکەس و ئایینێک، ناوێکی لەم ئاستە یان قۆناغە ناوە کە مرۆڤ پێی دەگات، بەڵام سوهرەوەردی بە «ئیشراق» وەسفی کردووە، لەلای ئەو، ئەوانەی بەم قۆناغە دەگەن زۆر دەگمەنن.

جێگەی ئاماژەیە لە ئایینەکانی زەردەشتی و بودایی و هیندۆسییەکانیش، باسی ئەم ئاستەی مرۆڤ دەکەن و بە دوایین حیکمەت و تێگەیشتنی مرۆڤی دادەنێن، لای بودییەکان حاڵەتی نیرفانای پێدەڵێن و هیندۆسییەکان «سامادی» پێدەڵێن، کە مانای گەیشتنە بە دوایین قۆناغیی عیرفانیی و بەهای باڵا. ئەمەش یەکێکی ترە لە کاریگەرییەکانی هزر و فیکری خۆرهەڵاتی بەسەر سوهرەوەردییەوە.

ڕووناکی و تاریکی

سوهرەوەردی پێی وابوو کە ڕووناکی سەرچاوەی سەرەکی هەموو بوون و مەعریفەیەکە و لە هەمان کاتیشدا ئەسڵی هەموو شتێکە. ئەمەش بە جەدەلییەتی « ڕووناکیی و تاریکی» دەبەستێتەوە، هەرئەمەش دەبێتە کرۆکی سەرەکی بیرکردنەوە و نووسین و تێڕامانەکانی.

عەقڵی نەمر و ڕووناکی

سوهرەوەردی قسەی لە بارەی عەقڵی نەمر و ڕووناکییەوە کردووە، ئەو پێی وابوو کە مەشخەڵی ئاگری هەقیقەت کاتێک لە ناخی مرۆڤێکدا دادەگیرسێت، کە ئیتر بە تەواوەتی گەیشتبێتە لوتکە و کەماڵی خۆی، ئەمەش تەنها لە دەستەبژێرێکی کەمی زانا و عاریفەکاندا دەردەکەوێت، کە پێغەمبەری ئیسلام بەم حاڵەتە گەیشتووە.

عەقڵی سوور

چەمکی تر کە سوهرەوەردی دایهێنا» عەقڵی سوورە»، لەمەشدا مەبەستی لەو عەقڵەیە کە پەیوەندیی بە مێژووەوە هەیە و لە ڕووداوە مێژووییەکاندا گەشە دەکات، پێشی وایە کە ڕەنگی « سوور» لە دەرەنجامی تێکەڵاوبوونی ڕەنگی ڕەش و سپی دروستبووە. ئەو عەقڵەی کە مرۆڤ هەیەتی، ڕەنگی سپیی و نورانییە، بەڵام کاتێک ئەم عەقڵە دەکەوێتە ناو دۆڵی تاریکیی ڕەش و دۆزەخی مێژوو، ئەم عەقڵە سپییە

دەگەڕێت بۆ عەقڵێکی سوور. دیارە لەمەدا کەوتۆتە ژێر کاریگەریی فیکری ئەفلاتون، چونکە ئەو پێی وابوو مرۆق دەتوانێت لەناخی خۆیدا بە دوای وەڵامی هەموو پرسیارەکاندا بگەڕێت و دەستی دەکەوێت.
جێگەی ئاماژەیە یەکێک لە کتێبە باشەکانیشی بە ناونیشانی « عەقڵی سوور»ە. لەم کتێبەدا بە تەواوەتی شرۆقەی ئەم چەمکەی کردووە، کە بە یەکێک لە چەمکە تەسەوفە گرنگەکانی سوهرەوەردی دادەنرێت.

جەستە

بابەتێکی گرنگی تر کە سوهرەوەردی قسەی لە بارەوە کردووە مەسەلەی جەستەیە، سوهرەوەردی پێی وابوو کە جەستە لە دوو ڕەگەزی سەرەکی پێکدێت» کرۆک و شێوە» ئەم دوو ڕەگەزەش جەستەیەکی سروشتی دروست دەکەن، ئەم دووانەش لە مادە و جەستەی فەرخواز دروست دەبێت. پێشی وابوو کە جەستە هەموو ئەوانە دەگرێتەوە کە هەستی پێدەکەین، ئەوەشی لە ڕێگەی هەستەوەرەکانەوە هەستی پێناکەین، لای ئەو گرنگ نەبوون.
هەر لە هەمانکاتیشدا ئەو پێی وابوو ئەو وێنەیەی کە ئێمە لە بارەی شتێکەوە دەیبینین ئەوە تەنها شکڵی شتەکەیە، ئەو بە وێنەی جەستەیی ناوی دەبات. هەربۆیە لای ئەو جەستە لە کرۆک و شێوە پێکهاتووە، ئەمانەش گوزارشت لە فیکریی هیولیی و فیکری فەرخوازیی دەکاتەوە. «هیوالی چەمکێکی ئەرستۆیە بۆ پێناسەکردنی شتێک، کە زیاتر مانای شێوە یان مادە دەگەیەنێت، بە یەکێکش لە چەمکە گرنگەکانی فیکر و فەلسەفەی ئەرستۆ دادەنرێت». لەمەدا زیاتر سوهرەوەردی کەوتۆتە ژێر کاریگەریی فیکری ئەرستۆوە.

بینینی شتەکان

لە بارەی هەستی بینینی شتەکانیشەوە سوهرەوەردی خاوەنی تێزی خۆیەتی، ئەو پێی وابووە بینین ڕووناکییەک نییە کە لە چاوەوە دەربچێت، وێنەیەکەیش نییە کە لە چاوەوە کێشرا بێت، کاتێک مرۆق شتێکی دەرەکی دەبینێت، لە ناخیدا کە ئەو ناوی لێناوە « نەفسی ناطق، نەفسی بگە» بۆچوونی پێشوەختی خۆی لەبارەی ئەو شتەوە هەیە. هەربۆیە دەڵێت: «ئەو شتەی کە ئێمە لە جیهانی دەرەکی دەیبینین، جیاوازە لەو بینینەی کە لە ناخماندا دەیبنین، چونکە هەریەکەیان جیهانی تایبەت بە خۆیان هەیە. ئەوەی کە ئێمە لە جیهانی دەرەوە دەیبینین، گوزارشت لە شکڵی دەرەکیی شتەکان دەکات، بەڵام ئەوەی تریان لە ڕێگەی پەیوەندیکردن بە ڕۆحەوە دەستمان دەکەوێت.

جووڵە و گۆڕانکاریی

سوهرەوەردی یەکێکە لەو فەیلەسوفە دەگمەنانەی خۆرهەڵات و جیهانی

ئیسلامی کە باسی جووتە و گەڕانکاریی کردووە، کە ئەم دوو پرسەش بە دوو پرسی گرنگی فیکر و فەلسەفە دادەنرێت و زۆرکەم کەس قسەی لەبارەوە کردووە. سوهرەوەردی پێی وایە گۆڕێنی وێنەی سەرەکی شتێک کاتێک بە وێنەیەکی تری سەرەکی یان جەوهەریی، کارێکە گوزارشت لە ڕۆحی بەرگریی ئەو شتە دەکات، هەروەها پێی وابوو کاتێک ڕەگەزێک دەگۆڕێت بۆ ڕەگەزێکی تر، دەبێت ئەو ڕەگەزە لە بنەمادا قابیلیەتی گەڕانکاریی تێدا بێت.

زانستی دەروونناسیی

خاڵێکی گرنگی تر کە سوهرەوەردی کاری لەسەرکردووە و لەچاو زانا و فەیلەسوفانی تری خۆرهەڵاتی پێشەنگ بووە، قسەکردن بووە لەبارەی دەروون و ناخی مرۆڤ کە پاشتر بە زانستیی دەروونناسی دەناسرێت. ئەو لەم بوارەدا کۆمەڵێک شیکاریی زۆر وردی هەیە. لەبارەی ناسینی ناسنامەی مرۆڤەوە، سوهرەوەردی دەڵێت: «مرۆڤ ناتوانێت ناسنامەی خۆی ئاشکرا بکات لە ڕێگەی بەهای باڵاو وێنەوە، چونکە هیچ کام لەو دووانە جا گشتی بن یان تاک بن، یان بابەتیی بن یان دەرەکیی، لە ناسنامەی مرۆڤەوە دوورن و نامۆن پێی و ناشبنە سەرچاوەی ویژدان یان (من) ی مرۆڤ».

ئەمەش بە تەواوەتی لە کتێبی (کتاب التلویحات) ئەم باسە دەروونیانەی کردووە. لەم بارەیەوە دەڵێت: «من کاتێک سەیری خۆم دەکەم، تەنها بوونی خالیس و خۆپەرستی خۆم دەبینم».

ئەو پێشیوایە مرۆڤ کاتێک دەتوانێت بە تەواوەتی ناخیی خۆی ببینێت، تەنها لەڕێگەی چاودێرییکردن و کۆنترۆڵکردنی حەز و هەوەسەکانی نەفسییەوە دەبێت. پێشیوایە کە نەفس شتێکە توانای قسەکردنی هەیە و بگەیە، ئەوەش لە دەرەوەی ئەوەوەیە، گوزارشت لە بوونێکی پوخت و خودی تایبەتی دەکات.

هەروەک پێیوایە کە نەفسی ناتیق «بگە» خەلیفەی خودایە لەسەر زەویی، نەفسیش لە عەقڵی گشتی دروست دەبێت و پەیوەندییەکی سەربەخۆی لەگەڵ بەشەکانی تری جەستەدا هەیە.

ئەو پلەیەکی باڵای هەیە لەناو جەستەی مرۆڤدا و بەشەکانی تری جەستەش ڕووناک دەکاتەوە.

دیارە لەبارەی ناسینی ناخی مرۆڤەوە زۆر شتی تری وتوە کە لێرەدا تەنها ئاماژەمان بۆ هەندێکیان کرد.

زیندووکردنەوەی فیکرو فەلسەفە لەناو جیهانی ئیسلامییدا

یەکێک لە خاڵە هەرە گرنگەکانی سوهرەوەردی ئەوەیە، کە دووبارە فەلسەفەی گەڕاندەوە بۆ ناو فیکری ئیسلامی، لەپاش ئەوەی ئیمام

غەزالی بە تەواوەتی فەلسەفەی حەرام کرد و داوای لە زانایانی ئایینی کرد کە خۆیان لە فەلسەفە بەدوور بگرن، هیچ زانایەکی ئیسلامی نەیوێرا خۆی لە قەرەی فەلسەفە بدات، بەڵام سوهرەوەردی دەستی بە کڵاوکەی خۆیەوە نەگرت و بەرەو بای فەلسەفە رۆیشت، ئەو دووبارە خۆی بە فەلسەفەوە خەریکردەوە بەتایبەتی فەلسەفەی یۆنانی لەپێش هەمووشیانەوە ئەفلاتون و ئەرستۆ. ئەمەش بە بڕوای زۆرێک لە مێژوونوسان بە گرنگترین کاری سوهرەوەردی دادەنرێت، هەرچەندە لەبەر ئەم کارەشی بوو بە قوربانی لەلایەن هەڵگرانی فیکری دواکەوتوویی و خێڵەی بەغیلانەوە گەلەکۆمەکەی لێکرا و لە کۆتاییدا سزای مەرگیان بەسەردا سەپاند.

تێکەڵکردنی فەلسەفە و عیرفان

خاڵێکی جوان و داهێنەری تری سوهرەوەردی ئەوەیە کە ئەو فەلسەفە و عیرفانی تێکەڵ بە یەکتری کرد، راستە پێشتر چەند هەوڵێکی زۆر درابوو لەلایەن فارابی و ئیبن سیناوەو فەلسەفەی ئیشراقییان گەیاندبووە ئاستێکی باش، بەڵام کەسیان ئەو ئازایەتییەی ئەویان نەبوو بە ئاشکرا ئەم کارە بکەن. وەکو ژنە نووسەری عەرەبیش ئینعام حیدورە لە پێشەکی کتێبی «حکمة الاشراق» دا دەڵێت: کاتێک سوهرەوەردی هات، توانی گۆشە بە حیکمەتی ئیشراق بدات، کە ئەمەش گۆڕانکارییەکی سروشتی بوو لە بارەی فەلسەفە و تەسەوف. هەروەها ئەو توانی پەیڕەوی دڵ و چاوی باتنی، لەگەڵ پەیڕەوی عەقڵ و تێڕوانین و ئیستدلال تێکەڵ بکات، لەم دووانەش «حیکمەتی ئیشراق» دروست بکات.

دابەشکردنی مرۆڤ بە سێ بەش

سوهرەوەردی مرۆڤی بە سێ جۆری تایبەت و جیاواز لە یەکتری دابەشکردووە کە ئەوانیش بریتین لە :

-1 مرۆڤی عەقڵانیی

-2مرۆڤی نەفسانیی

-3 مرۆڤی جەستەیی

پێشیوایە کە پەیوەندیی نێوان ئەم سێ جۆرە یان جیهانە وەکو پەیوەندیی نێوان سێبەرەکە بە سێبەرێکی ترەوە، هەربۆیە هەموو ئەو هێزانەی کە پەیوەندییان بە جەستەی مرۆڤەوە هەیە، تەنها بریتین لە تارمایی و گوزارشت لە پێگەی بەرزخی مرۆڤ دەکات» بەرزخ چەمکێکی ئاینییە کە زیاتر مانای ئەو قۆناغە دەگەیەنێت لە نێوان ئەم دونیا و ئەو دنیا، ئەمەش زیاتر لەناو فیکری شیعە مەزهەبەکاندا هەیە».

کاریگەریی فیکری یۆنانی بەتایبەتی ئەفلاتون و ئەرستۆ

سوهرەوەردی بە قسەی فەتواکەی غەزالی نەکرد و لە ژیانیدا خۆی بە

خوێندنەوەی فەلسەفەی یۆنانی کۆنەوە سەرقاڵ کرد، بەتایبەتی کارەکانی هەردوو فەیلەسوفی یۆنانی ئەفلاتون و ئەرستۆ، سوودی زۆریشی لە کارو بەرهەمەکانی ئەم دوو کەسە فەیلەسووفە وەرگرتووە.
ئەفلاتون کاریگەری گەورەی بەسەریەوە هەبوو بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندیی بە « رووناکی ناخی مرۆڤەوە هەیە» خۆشی نکوڵی لێم کاریگەریی نەکردووە. هەروەکو ژنە نووسەری عەرەب ئینعام حیدورە-ش دەڵێت: «راستە سوهرەوەردی بە یەکلاییکردنەوەی بابەتە فەلسەفییەکان زیاتر پشتی بە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز دەبەست، بەڵام لە هەمانکاتیشدا پشتی بە وانە و هەڵوەستە ئەکادیمییەکانی ئەفلاتونیش دەبەست».
سوهرەوەردی پێشی وابوو کە ئەفلاتون ئیمامی حیکمەتە و خاوەنی رووناکییە «نوورە»، هەر ئەویش خاوەنی حیکمەتی زەوقییە.
لەبارەی ئەرستۆوە، سوهرەوەردی پێیوابوو کە ئەرستۆ بەتەنها گوزارشت لە فەلسەفە ناکات، چونکە فەلسەفە مانای گەڕان و لێکۆڵینەوە بەدوای هەقیقەت دەگەیەنێت لەهەر شوێنێک بێت. بەڵام لە هەمان کاتشدا زۆر هۆگری کار و بەرهەمەکانی ئەرستۆ بوو، تەنانەت جارێکیش لە خەونیدا ئەرستۆ دەبینێت و دەکەوێتە مشتومڕ لەگەڵیدا بەتایبەتی لەبارەی زانست و زەحمەتی لە تێگەیشتن لێی، ئەرستۆش فەرمانی پێدەکات کە تێزەکانی ئەفلاتون بخوێنێتەوە، چونکە پێیوابوو پێویستە مرۆڤ بە ناخی خۆی بگەڕێتەوە لەوەوە بەدوای وەڵامی پرسیارەکاندا بگەڕێت و پشت بە زانستی ناخیی ببەستێت کە ئەمەش دەبێتە سەرچاوەی درککردنی مرۆڤ.
جگە لەم دووانەش زۆر ستایشی فەیلەسوفانی تری یۆنانی کردووە و پێیوایە کە زانستی «مەنتیق» سەرچاوە سەرەکییەکەی یۆنانە و لەوێشەوە خۆرهەڵات فێری ئەم زانستە بووە. پێشی وابوو کە فەیلەسوفی یۆنانی هرمس باوکی هەموو حەکیمەکانە و ئەمبادوفلیس و فیساگۆرسیش، لە ئەفسانە مەزنەکانی حیکمەتی جیهانن.

کاریگەریی فەلسەفەی ئێرانیی و زەردەشتی

خاڵێکی تر کە زۆر لە مێژوونوسان باسی لێوەدەکەن، ئەویش کاریگەریی فکیرو فەلسەفەی زەردەشتییە بەسەر سوهرەوەردییەوە، تەنانەت هەندێک سەرچاوە باس لەوە دەکەن کە بە ماوەیەک لای یەکێک لە موغە زەردەشتییەکان وانەی عیرفانییەتی خوێندووە. ئەمەش لە زۆر فیکر و مەعریفەکانیدا رەنگیداوەتەوە بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندیی بە مەسەلەی «رووناکیی و تاریکیی، دەناودەنکردنی رۆح و گەیشتن بە دوایین قۆناغی عیرفانییەت کە ئیشراق»ە.

هۆکاری سزادانی و کوشتنی

لەبارەی هۆکاری سزادن و پاشان دەرکردنی فەرمانی کوشتنی لەلایەن سوڵتان سەڵاحەدینی ئەیوبی، ک□ مەڵێک قسەوباسی جیاواز هەیە. هۆکاری سەرەکی دەگەڕێتەوە بۆ بۆچوونە تایبەتییە فیکریی و فەلسەفییەکانی سوهرەوەردیی، لەوکاتەدا ئەو بۆچونانەی ئەو ببوونە مایەی بێزاریی لای زۆربەی پیاوانی ئایینی، ئەو شتانەی کە ئەو باسی لێوە دەکرد، شتێکی نامۆ بوو بە ک□م□□□ی ئەوکاتە، ئەم سەرچڵییە فیکریانەش بوونە هۆی دروستکردنی بەرەیەکی گەورەی دوژمنکاری بۆی کە زانایانی ئایینی پێشڕەویان دەکرد.

هۆکارێکی تریش دەگەڕێتەوە بۆ رق و کینە و ئێرەیی پێبردن کە وەکو پیرەمێردی نەمر ناوی لێناون »خێڵی بەغیلان« ئەمانە رقیان لە سوهرەوەردیی دەبۆوە، چونکە کەسێکی بەتوانا و بلیمەت بوو، هەوادارێکی باشی هەبوو، بەتایبەتی لەناو گەنجاندا، هەروەها لەلای فەرمانڕەواکانیش خۆشەویست بوو، بۆ نموونە زاهیر شای کوڕی سەڵاحەدینی ئەیوبیی زۆر رێزی دەگرت و ئەوی بە مامۆستا و پیاوێکی بلیمەت و زیرەک دادەنا، ئەمەش بە دڵی ئەو کۆمەڵە زانا ئایینیانە نەبوو، کە دەیانویست تەنها خۆیان لە کۆشکی پادشا بن و خەڵکی تر نەیەت.

لایەنێکی تر پەیوەندیی بە سیاسەتیی ئەوکاتی دەوڵەتی ئەیوبییەوە هەبوو، لەوکاتەدا سەڵاحەدینی ئەیوبی لە جەنگێکی گەورەی ناوخۆیی و دەرەکییدا بوو. لە ناوخۆدا دژی هەموو شیعە مەزهەبەکانی خۆرهەڵات دەجەنگا، لە دەرەوەش دژی دەوڵەتە مەسیحییە ئەوروپییەکان و رووبەڕووی هێرشی «خاچپەرست!»ان ببۆوە. شاری حەلەبیش شارێکی سەرسنوور بوو، سەلاحەدینی ئەیبویش نەیدەویست زانا و پیاوە ئایینییەکانی لێ تووڕە ببێت، دەیویست ئەوان پشتگیریی تەواوی بکەن بۆ ئەم جەنگە نەبڕوانەی لە دژی شیعە مەزهەبەکان و خاچپەرستەکان لە ئارادابوو.

بەڵام لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا فەرمانی کوشتنی، کارێکی خراپ بوو زەرەری گەورەی لە فیکر و فەلسەفەی ئیسلامی داوە، جگە لەوەش خاڵێکی ناشیرین و قێزەونی بۆ ساڵانی فەرمانڕەوایی سەڵاحەدینی ئەیوبی دروستکردووە.

کتێب و بەرهەمەکانی

سوهرەوەردیی لەپاش خۆی کۆمەڵێک بەرهەمی فیکریی و ئەدەبیی گەورەی بەجێهێشتووە، نزیکەی 50 کتێب و دەستنووی لەدوای خۆی بەجێهێشتووە، بە هەردوو زمانی فارسیی و عەرەبی نووسیویەتی. بەداخەوە هیچ دەستنووسێکی بە زمانی کوردی نییە، ئەمە لەکاتێکدایە زۆربەی

سەرچاوەکان بەتایبەتی فارسییەکان باس لە کوردبوونی ئەم فەیلەسوفە دەکەن.
بەگشتی بەرهەمەکانی باس لە عیرفان و تەسەوف و فیکر دەکەن، بەتایبەتی دوایین بەرهەمەکانی لە پێش هەمووشیانەوە «حیکمەتی ئیشراق» ، بە یەکەک لە کتێبە بەهێزەکانی دادەنرێت. هەرچەندە خۆی داوایکردووە ئەم کتێبە بە دەستەبژێر بێت و کەسیک کتێبەکانی پێشتری نەخوێندبێتەوە، ئەم کتێبەش بخوێنێتەوە لەی تێناگات، یان لە مانای کتێبەکە تێناگات.

دەرئەنجام

بەدڵنیاییەوە ئەمڕۆ لە جیهاندا گرنگی زۆر بە فیکرو فەلسەفەی ئەم کەسە فەیلەسووفە دەدرێت و خۆشبەختانەش لەناو کۆمەڵەی کوردەوارییدا بەتایبەتی لە باشووری کوردستاندا، خەڵکانێکی زۆر خۆیان بە فیکر و فەلسەفەی سوهرەوەردییەوە سەرقاڵکردووە، بەدوای کتێب و بەرهەمەکانیدا دەگەڕێن، ئەمەش گوزارشت لە راستیی و دروستی بەچوونەکانی سوهرەوەردی دەکات، چونکە ئەمڕۆ کەس جەلادەکان، یان ئەو زانا ئاینییانەی کە دژی دەوەستانەوە و پیلانیان لە دژی دەگێڕا ناناسێت و مێژوو ناوی ئەوانەی تۆمار نەکردووە، تاکە ناو کە هێشتا بە رووناکیی و نەمریی ماوەتەوە، سوهرەوەردیی عاریف و فەیلەسوفە.
لەهەمان کاتیشدا هیوادارم ئەزموونی سزادان و کوشتنی سوهرەوەردیی ببێتە ئەزموونێکی باش بۆ دەسەڵاتی کوردیی بەئەوەی ئەو هەڵەیەی سەڵاحەدینی ئەیوبی دووبارە نەکەنەوە، چونکە هیچ کاتێک دەسەڵاتداران چەندە بەهێزیشبن ناتوانن ئازادیی خەڵکی بەتایبەتی نووسەران لەناوبەرن و نووسین و بەرهەمە فیکرییەکانیان بسووتێنن، چونکە فیکر تاکە شتە کاتێک چووە سەر کاغەز، هیچ دەسەڵاتێک ناتوانێت بیسڕێتەوە.
دیارە قسەکردن لەبارەی عاریف و فەیلەسوفێکی مەزنی وەکو سوهرەوەردی زۆری دەوێت، من تەنها لەڕێگەی ئەم وتارەوە دەمویست تیشکێک بخەمە سەر فیکرو فەلسەفەی ئەم کەسە فەیلەسوفە مەزنەی کورد و خۆرهەڵات و جیهان، بەو هیوایەی خوێنەرانی کورد، بەرچاوڕوونییەکی باشیان هەبێت لەبارەی ئەم فەیلەسوف و عاریفە گەورەیەوە.

سەرچاوەکان :

-1شهاب الدين السهروردي. حكمة الاشراق. مراجعة و تقديم: إنعام حيدورة. دار المعارف الحكيمة. 2010
-2المنطق الإشراقي عند شهاب الدين السهروردي، محمود محمد علي. دار

مصر العربية للنشر و التوزيع.1999
3-محمود محمد علي. السهروردي المقتول.. رائد المنطق الإشراقي.
www.almothaqaf.com
4- یەحیا یەسریبی. قەڵەندەرو قەڵا. وەرگێڕانی لە فارسییەوە : ئازاد بەرزنجی. ناوەندی غەزەلنووس بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە. 2021

گۆڤاری نما ژمارە 52

بۆ خوێندنەوەی ژمارە 52ی گۆڤاری نما کلیکی ئێرە بکەن..

Nma52Download

گرنگی ئەدەبی هەجوو.. نووسینی: هاوڕێ خالید

کاتێک دەتەوێت هەندێ تابۆ و بابەتی پیرۆزکراو و یاساغ و بقە کراوی بێ قسە لەسەرکردن، کە پەیوەندیدارن بە کێشی گشتی و هاوکات بەهایەکی نزمی ئاکاری و مرۆڤی و فەرهەرهەنگیان هەیە، ڕەخنە بکەیت، کاریگەرترین و خێراترین کەناڵ، سەکۆی ئەدەبە کە شێوازێکی کاریگەری چێژبەخشی خاتر گیراوی هەیە، بۆیە زۆرترین جار فەزای ئەدەب باشترین و گونجاوترین پەناگەیە. لە کۆنتێکستی دەقدا، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ، لە ڕێگەی شاردنەوە لە نێو زمان و بەکارهێنانی ڕەمزی ئەدەبی و بارگاویکردن بە تەنز و توانج و تەوسەوە، تاکو چۆنایەتی و فۆرم و ئیستاتیکای ئەدەبی بەرز بکرێتەوە، ئاستی ئەدەبی و چێژوو کاریگەرییەکەی بەهێزتر دەبێت. وە بۆ ئەوەی ئامانجەکەی بپێکێت، دەبێت تا ئاستی تابۆکە هەڵکشێت، بەڵکو بەرەو ژوورتریش و تاوەکو گەیشتنە سەر تۆقی سەری و لەوەوە هەڵیوەشێنی. دەبێت کاریگەریی دەڵ بڕینەکە هێندە بەهێز و چێژ بەخش بێت، ڕماندن و لەبار یەک دەرهێنانی تابۆکە لە خۆیا ون بکات.

ڕێژەی چەندایەتی چێژەکەی بگاتە سەرووی چێژە تابۆییەکان و جارجار ببێتە شۆگەرۆشی... وەکو چۆن شکسپیر کردوویەتی لە بازرگانەکەی ڤینسیا بە پیشاندانی عەقڵی پەتی ئابوری جووەکان، وەک دانتی لە کۆمیدیای خواوەند کردوویەتی، ئۆرێل لە مەزرای ئاژەڵاندا،
بەو پێیەی ئەدەب هەوادارێکی پان و پۆڕو بنکەیەکی فروانی جەماوەری هەیە، ئەوا زۆر گونجاو و دەستدریژە بۆ ئەم کارانە، چونکە سەری ئەدەب لوسترین و ناسکترین زمان و هاوکات قبوڵکراوترینیشی هەیە، وەکو کێژۆڵەیەکی چواردە ساڵان، حەشاماتێک بە دەوری مەکرەکانییەوە وەستاون.
دەتوانین ئەدەب بکەینە نوێنەر و زمانحاڵی هەموو بار و دۆخێک، لە سەدەی بیست پابلۆ نێرۆدای شیلی، توانی لە ڕێگەی شیعرەوە زیاتر لە نیوەی گەنجەکانی شیلی چەکدار بکات.
قانیع و بێکەس، بە یاخی بوون لە سیستەمی سیاسی و نەریتی سوننەتی و سواو، ناڕەزاییان دەربڕیووە و ئەدەبیان کردۆتە زمانحاڵی هەڵوێستەکانیان. یاخود شێخ ڕەزا، کە لە کۆتایدا وەک نمونەیەکی دیار لەسەری دەوەستم، یاخود محەمەد ماغوت، توانج لە عادات و نەریتە خێڵەکییە عەرەبییە قەبەلییەکان دەدات، لە ڕێگەی هێرشکردنە سەر کۆی جنس و نەژادی عەرەب و بەکارهێنانی وشەی زبر و کەرستە و وشەی سێکسی. یان چارلس بۆکۆڤسکی و زۆرانی تریش...
فەزای ئەدەب، هێندە پان و پۆڕ و کراوەیە، لە ڕێگەی لێزانی و شارەزابوونی تەکنیکەکانییەوە، بچوکترین منداڵ دەتوانێت نوزەنوز و گازاندەکانی خۆی بکات بە گەورەترین شاکاری ئەدەبی جیهانی. نەتەوە یەکرتووەکانمان لە بەدەنگ بێنە یاخود ئەنجلینا جولییەکانمان لە بێنێتە سەر خەت!
وە هاوکات دیووە نەگەتیڤەکەی ئەدەب ئەوەیە، ئامرازێکی ترسناکیشە بۆ چەواشەکردن و چاوبەست کردنی خەڵکی عەوام و لە دروستکردنی مەعریفەی هەستەکی و ناخەکی ناڕاست، کە ئەمە دیدە ئەفلاتۆنییەکەیە. هاوکات زۆرترین جارەکانیش سەکۆیەکە بۆ دەربڕینی هەڵوێست و دنیابینییەکان بەرامبەر بە وجود و بەرامبەر بە ئەوانیتر.
لەم نێوەندەدا شێوازی داشۆرین یان هەجوو، شێوازێکە لە شێوازەکان، کە تیایدا ئەدیب گوزاشت لە توڕەیی و هەڵوێستە هەستەکی و نەستەکی و ناوەکییەکانی خۆی دەکات، سەبارەت بە دیاردەیەک و هەڵوێست وەردەگرێت، بەشێوازێکی گاڵتە ئامێزانە ڕەخنەی دەکات و لە ڕێگەی (خوازە)ی ئەدەبی و بەکارهێنانی وشە و گوزارەی سێکسی و ئیرۆتیکی وروژێنەر، کە وەزیفەیەکی تریان پێدەدات هەڵوێستەکەی دەگەیەنێ لوتکە. وەک دەڵێن(هێر بە پاوە بزگوەی لەبەرا ناهێڵێت) وەکو تازە زاوایەکی سوێ بووەوەی کوێرایی داهاتوو، بابەتەکە لاقە دەکات، بە

ئامانجی پیشاندانی قێزەوەنییەکانی دەکەوێتە لێدان و داشۆڕینی.
لە ڕاستیدا شێوازی هەجوو شێوازێکی بێ (بەد) ئەدەبانە، یان بەد ئەخلاقانە نییە، مادام شاعیر ئەو کەسەیە، دەتوانێت پێی بە دیووە شاراوەکانی شتەکان ببات، کەواتە شعور و درکێکی وردو قوڵی هەیە، ئەوا سنووری نێوان بەد ئەدەبی و بێ ئەدەبی باشتر دەناسێت. لە سادەترین دەربڕیندا، دەتوانین بڵێین هەڵویستێکی توندە هاوکات هەزەلیانە و کاریگەر، وەک پەرچەکدار لە فۆڕمێکی ئەدەبیدا دادەڕێژرێت، کە گوزارشتە لە کاردانەوەی شعوری ناوەکی، نووسەر کە بەر هەستەوەرییەکانی دەکەون.
یەکێک لە دیارترین نمونەکان کە نمایندەی ئەم فۆڕم و ستایلە لە ئەدەبی/شیعری کوردی دەکات، شێخ ڕەزای تاڵەبانییە. بێگومان هەبوونی ئەم ستایلە، لە ئەدەبدا، گرنگ و پێویستە، لە گریمانەی نەبوونیدا، بۆشایی و کەلێنێکی گەورە لە ئەدەبی کوردی دروستدەکات، چونکە ئەم ستایلە مۆرکێکی نێونەتەوەیی و جیهانی هەیە، لەلای هەموو میللەتان دەبیندرێ. سەبارەت بە شێخ ڕەزا بۆ ئێمەی کورد، وێڕای ئەوەی شاعیرێکە، دیاردەیەکی ئەدەبیشە، لە هەمانکاتدا. مرۆڤ ناتوانێت سەرسام نەبێت بەوەی، کە چۆن توانیوویەتی و وێراوە ئەو هەموو خەسڵەت و ئەدەبیاتە دژ بەیەکانە کۆبکاتەوە، و ئەدەبی پێ بنوسێت! گومان لەوەدانییە کە بە شێخ و شێخ زادە، یا مەلایەک ئابڕووبەرانەیە لە چاوی عەوامی نەخوێندەواردا، هەر خۆی دەبێتە بابەتی توانج، هاوکات ستایشکراو و بەرزە بەهایە، لە نێو کۆڕە و دیوانی ئەدەبیاتی کوردی و جیهانیشدا بەوەی کە توانیویەتی لە ڕێگەی نەرێ ((نفی))کردنی نەریت و نۆرمە قیزەونە خێڵەکییەکان و بەها نزمە گەردوونییەکان، کاڵفامی مرۆڤی کورد لە ئاستێکی بەرزی ئەدەبیدا، توانج و تەشەر بدات و ڕەخنەبارانی بکات.
شایەنی باسە لە ڕووی سایکۆلۆجییەوە، زمانی توانج و تەوس و بەکارهێنانی وشە و گوزارەی سێکسی و ئیرۆتیکی، توانای کاریگەرییەکی قوڵتر و دوور مەوداتری هەیە، بە هۆکاری ئەوەی وشەکانی هەڵقوڵاوی ناو ژیانی ڕۆژانە و بازاڕە، بەڵام وەزیفەیکی نوێی پێدەدرێت. ئەوا هەموو کات لە زهنی خەڵک ئامادەگیی هەیە، خەڵک هەموو کات دەرەکانیان لەسەر زارە و دەیڵێنەوە، بەڵام سەرەڕای ئەمانەش، دیووی شاراوەی ئەم جۆرە ستایلە پڕە لە تەکنیک و ڕموز و کۆدی ئەدەبی و پەیام و بەهای بەرزی گەردوونی، ئەدیب هەروا هەڕەمەکی و بێ سەروپا وشە خەرج ناکرێت و بەکارنابرێت.

نووسینی : هاوڕێ خالید

فلاشباک..10.. ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

ستیڤان شەمزینی
بەشی دەیەم

ئێستا کاتژمێر 7ی ئێوارەیە "رۆژی 18-4-1998". لە بارەگای کۆمیتەی رابەری حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی لەگەڵ کۆمەڵێک هاوڕێ وەستاوین، لەوانە "شاهۆ عێراقی، ئەحمەد حەمەفەرەج، ئاسۆ عوسمان، سروود خالید" و هەندێکی تریش. دڵمان تەنگە و خەفەتباری لە دەستدانی هەردوو هاوڕێی سەرکردە "شاپور عەبدولقادر" و "قابیل عادل"ین. چوار رۆژ پێش ئێستا من لە هەولێر بووم و ساتێکی زۆر لەگەڵ هاوڕێ "شاپور" دانیشتم.
ئەم عەسرە، نزیکەی کاتژمێر 5:30 بوو، کە هاوڕێ "وریا" هاتە لامان، هەواڵی تیرۆری ئەو هاوڕێیانەی پێ راگەیاندین. من و "رێگا رەئوف" لەم کاتەدا بەیەکەوە بووین لە نزیک "عیمارە عەتار". لەچالاکیدا بووین بۆ ئامادەکاریی مەراسیمی یەکی ئایار، چوونکە کۆمیتەی مەراسیم لە هەفتەیەک پێش ئێستاوە دەستی بەکار کردووە. "رێگا" وتی با دەست هەڵبگرین و خێرا بگەڕێینەوە بارەگای کۆمیتەی رابەری. ئیدی هاتینەوە و ئێستا بارەگا قەرەباڵغ و خرۆشاوە و پەیتا پەیتا هاوڕێیان دێنە بارەگا. هاوڕێ "جەمال محسن" بانگی کردم، کە تفەنگێک هەڵبگرم، ئێستا کڵاشینکوفێکی کوبی دوو دەسکم لە شاندایە، لەسەر باڵکۆنی قاتی دووەم وەستاوم و یادی ئەو هاوڕێیانە وەک شریتێکی سینەمایی بە مێشکمدا دەڕوات. سەیرە بۆ چاوتروکاندنێک کۆمەڵگەی ئێمە دوو ئینسانی مەزنی قەدر نەگیراوی لە دەستدا، شەمشەمەکوێرەکان بە ئاسانی فوویان لەم چرا رووناکانە کرد. لە دڵەوە ئەگریم و بەسەر زارێکی خۆم بە بەهێز نیشان ئەدەم. لە رۆحەوە بریندارم و لەرووکەشدا وا خۆ نیشان دەدەم، بەرگەی کۆستی زۆر لەمە گەورەترم گرتووە. ئێستا تەمسیل دەکەم، بوومەتە ئەکتەری شانۆیەکی پانتۆمایم.
هاوڕێیان ئەڵێن، ئەم رووداوە ناخۆشە، پێی وتین "ئیدی کاتی ئەوەیە حزب چەکداری هەبێ" یان "ئەبێ حزب مەکتەبی عەسکەریی خۆی و هێزی چەکداریی خۆی هەبێت بۆ پاراستنی بارەگا و کادرەکانی". نازانم

بۆچی ئەو بڕیارەم پێ عەقڵانی نییە؟ بەڵام تێدەگەم ئێمە حزبێکین لاسایی ستالینیزم ئەکەینەوە، ئەگەرچی ئێمە باسی گەڕانەوە بۆ “مارکس” ئەکەین. پێشتر ئێمە کە دژی هەندێ چەمکی سواوی حزبی بووین، ئێستا ئەم بابەتە ناکۆکییەکانمان قووڵتر ئەکاتەوە، بەتایبەت کە پێش چەند مانگ فراکسیۆن لە کاتی کۆنگرەی یەکەمدا لە حزب جیابوونەوە، هەڵبەت گومان لە من ئەکەن کە سەر بە “فراکسیۆن” بم، بەهۆی ئەوەی من بەهۆی مامۆستا “دڵشاد مەجید”ەوە پەیوەندییم بە حزبی کۆمۆنیستەوە کردووە.
ئەمڕۆ ڕۆژێکی ناخۆش لە ناو بیرەوەریی مندا، هاوڕێ شاپور ئەندامی مەکتەبی سیاسیی و هاوڕێ قابیل ئەندامی کۆمیتەی رابەری حزبی کۆمۆنیست، لە هەولێر بەدەستی تیرۆرستانی ئیسلامی گیانیان بەختکردووە، ئەمەش لێرە دەستەپاچەین، هەندێک لە هاوڕێیان لە گریان بەولاوە چیتریان لە دەست نایەت. ئێستا “حاجی معتەسەم” هاتە لام و وتی “ناسک” واتە هاوڕێ “ناسک ئەحمەد” بانگت دەکات. دەمەوێ بڕۆم بۆ لای ناسک و بزانم چ کارێکی هەیە، بۆیە ئەم دێڕانە تەواو لێرەدا. پێش ئەوەی بڕۆم ئەمەش ئەنووسم: باوکم قوربانییەکی دەستی سیاسەت، دایکم پاسارییەکی یاخی کە هێشتا لە فڕین بەردەوامە، خوشکەکانم چەند تابلۆیەکی زەیتی دەستەیەک پیرەژن، براکانم کۆمەڵێک حکایەتی بەر ئاگردان، خۆیشم تنۆکێکی نەرمی باران.
تێبینی: ئەمە شیعر نییە تەنیا قسەیەکی سادەیە و تەواو.

18-4-1998

تێــــبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 36-39 کتێــــبی “فلاشباک”چــــاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

یــاقوبێک لە یــاقوت.. شیعــری: نەوزاد بەندی

یاقوب..
بیرت ئەکەم..
وەک بیرکردنی ئەو چۆلەکانەی

لە مناڵیمدا ، هۆگرم بوون ..
زەڕنەقوتەکانیانم ئەلاواندەوە و
بە دزی دایکمەوە ، شلە و برنجم بۆ ئەدزین ..
بیرت ئەکەم ، بە بێ ئەوەی یەک تۆسقاڵ ئومێدم بە بینینت هەبێ .. بە بێ ئەوەی جارێکی تر ، هیچ مێز و کورسییەک کۆمان کاتەوە .. بیرت ئەکەم بە بێ ئەوەی هیچ قۆرییەک زاتی ئەوە بکا دوو چامان بۆ تێکا.. بە بێ ئەوەی هیچ شەقامێ ، بوێرێ وەک شەقامی ئوڵوس ، فەرشی ڕەشی پیاسەیەکمان بۆ داخا . . بە بێ ئەوەی هیچ ئۆتێلێ ، بوێرێ وەک ئۆتێلی ئیلهان ، دوو قەرەوێڵەی تەریبمان بۆ سپی پۆش کا ..
بیرت ئەکەم یاقوب ..
بە بێ ئەوەی نە برسی بم .. نە هەژار بم .. نە تینوو ..
بەبێ ئەوەی بە تەمای هیچ شتێکت بم ، بیرت ئەکەم ..
وەک ئەو پیاوە زاخۆییەی هێلکە و ڕۆنی بۆ ئامادە ئەکردین و .. وای ئەزانی بە سۆرانی پێی ئەووترێ : مام من بێ ڤیزەم .. وەک کەمال محەمەد ، کە ئەیووت خۆزگە پێش مەرگ و ماڵئاوا کردن ، شاد ئەبوومەوە بە دۆست و دوژمن ..
بیرت ئەکەم ، وەک دەرگایەک ، ئەمباد□و□ بۆ کۆڵانە تۆزاوییەکانی لاویی .. ئەمباتەوە بۆ ناو مۆزەخانەکانی خەونبینین .. ئەمداتەوە دەست ئەو کۆترانەی کە بێدەنگ ، لەسەر پردی دەلال ، تەماشایان ئەکردین …
وەک شەقامە پاکە خەمبارەکانی ئەنکەرا ، کە جار و بار ، باسک و ڕانی سپی کچێ ، وەک ملوانکەیەکی ئەڵماس ، بە لاملیەوە دەردەکەوت ..
وەک ئەو ئێوارە ساردانەی ، ملپێچە شینەکەت ئەکردە ملت و .. ئەتووت با بچینە سەرشەقامێ ، پێ دەچێ ئەم ئێوارەیە ، دوا ئێوارەی تەمەنی کورتی هاوڕێیەتیمان بێ …
ئێ نازانم بۆچی بەو هەموو هێزەوە بیرت ئەکەم ..؟ نازانم .. نا ….
لەناو ئەو هەموو ئازار و بێ تاقەتی و ڤایرۆس و دەمامکەدا ، نازانم چۆن بەم ئێوارە ووشکە بێ ئاوە تاریکە تۆزاوییەدا ، لە هەناسەیەکمدا ، هاتیتە دەر و دووبارە ، سی ساڵ پێش ئێستات خستەوە سەر مێزەکەم ؟
نازانم چۆن ، بۆت باس کەم و یەکپارچە نەبم بە خەڵوز ؟
چۆن پێت بڵێم ، بیرت ئەکەم لە کاتێکدا ئەو هەموو نان و چایەم بێ تۆ خوارد .. ئەو هەموو هەنگاوەم بێ تۆ نا .. ئەو هەموو مۆڵ و مارکێتەم بێ تۆ کرد و .. ئەو هەموو بۆینباخەم بێ تۆ کڕی ؟
چۆن لە ڕووم بێ بەم پاییزی عومر و کۆڤیدە پێت بڵێم بیرت ئەکەم ، لە کاتێکدا ئەو هەموو ساڵە بە بێ تۆ ، هەناسەم دا و .. قەت

داوەتی سییەکانم نەکردیت ..ئەو هەموو لێدانی دڵە ، بۆ ئۆرکێسترای ترپەیەکیشم نەبردیت ؟
نازانم چۆن ..
بەڵام ئێستا بیرت ئەکەم ..
حەزم ئەکرد دنیا هێندە بێتەوە یەک ، لە کۆڵانی ئەودیو ، بتبینم .. بۆنی چێشتی ئەمشەوتان بێتە حەوشەکەم .. هەڵمی کراسە شینەکەت بە تەنافک□وە بیدا لە ڕوومەتی پەنجەرەکەم ..
حەزم ئەکرد جارێکی تر ، لە سکۆلەرشیپێکدا ، ناوێکی غەریب ببینم ، یاقوب خزر نەبی ..ناوێک کە بۆ یەکەمجار و بۆ دواجار ڕێکەوتم کرد و ..وەک جۆلانەی جەژنەکە ، هەر دوو نەفەس بوو ..
بیرت ئەکەم ..
یاقوب ..من زۆر بیرت ئەکەم .

ماریا میدالیاکەی بۆ نەشتەرگەریی منداڵێک فرۆشت.. رەزا شوان

وەرزشوانی رمهاوێژی جوانی پۆڵەندی، خاتوو (ماریا ماکدالینا ئەندرێتشیک)ی تەمەن (٢٥) ساڵان، کە لە خولی یارییەکانی ئۆڵومپی هاوینەی (٢٠٢٠)، کە بە هوی کۆرۆناوە لیژنەی ئۆڵۆمپی نێودەوڵەتی دوای خست و لە هاوینی ئەمساڵ (٢٠٢١) لە (تۆکیۆ)ی پایتەختی ژاپۆن بەڕێوەچوون. کە خولی (٣٢ی ئۆڵۆمپیاتە) لە رۆژی (٢٣/ یوولی/ ٢٠٢١) بە شێوەیەکی فەرمی دەستیپێکرد. ماریا بەشداری کرد.
رمهاوێژ ماریا ئەندرێتشیک، پە پلەی دووەم دەرچوو، کە بە (٢) مەتر لە دوای رمهاوێژی چینی (لیو شی ینگ) وە بوو، کە میدالیای زێڕینی بردەوە. ماریا میدالیای زیوینی وەرگرت. کە نزیکەی (١٠) ساڵە راهێنانی کرد و هەوڵیدا، تا ئەم خەون و هیوایەی بەدەستهێنا. کە چووە سەر سەکۆی خەڵات بەخشین و ل□ م□لکردنی میدالیای زیوین و پێشکەشکردنی چەپکەگوڵی رێزلێنان و هەڵکردنی ئاڵای وڵاتەکەی بە بۆنەی ئەم

سەرکەوتنەیەوە. زۆر شاد و دڵخۆشبوو.
خێزانێک لە پۆڵەندەی نیشتمانی دا، کۆڕێکی منداڵی تەمەن (٨) مانگانیان کە ناوی (میل□□ش مالیسا) یە، تووشی نەخۆشی□کی سەختی ترسناکی دڵ ببوو. چی پارەیان هەبوو بۆ چارەسەرکردنی منداڵەکەیان خەرجیان کرد. بەڵام چارەسەرنەکرا. پێویستی بەوە دەکرد کە منداڵەکەیان بۆ دەرەوەی پۆڵەندا ببەن. بیبەن بۆ نەخۆشخانەی ستانفۆرد لە کالیفۆرنیا ـ لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، بۆ ئەنجامدانی نەشتەرگەرییەکی خێرا بۆ دڵی منداڵەکەیان، کە دوا هیوایان بوو بۆ رزگارکردنی لە مردن. پێویستیان بە (٣٨٣) هەزار دۆلار هەبوو. باوک و دایکی (میلووش مالیسا) هیچ پارەیەکیان بە دەستەوە نەمابوو. ناچاربوون. کە لە رێی فەیسبووک و ئینتەرنێت داوای یارمەتیان لە خێرخوازان کرد، کە بە پارە یارمەتیان بدەن. نیوەی زیاتری ئەو بڕە پارە پێویستە بۆ نەشتەرگەرییەکە لە رێی یارمەتییەوە کۆبۆوە. بەڵام نەگەیشتە پارەی پێویستی سەفرکردن و تێچوونی نەشتەرگەرییەکە. بۆیە بۆ جاری دووەم داوای یارمەتیان کرد. کە ماریا ئەندرێتشیک بەم داوایەی زانی. بڕیای دا کە پێویستە یەکەمین کەس بێت و گەورەترین پشکی لەم یارمەتیدانەدا ببێت بۆ رزگارکردنی ئەو منداڵە نەخۆشە. چونکە ماریا خۆشی ئازاری شێرپەنجەی ئێسک و نەشتەرگەریی شانی چێشبوو. ماریا ئەندرێتشیک پارەیەکی کەمی هەبوو. بڕیاریدا بۆ یارمەتیدانی نەشتەرگەرییەکەی ئەو منداڵە، میدالیاکەی بە زیادەفرۆشتنی ئاشکرا بفرۆشێت و پارەکەی بدات بەو خێزانە داماوە. ئەگەرچی میدالیاکەی زۆر لەلا شیرین بوو، جوانترین یادگاری بوو، لە ئەنجامی راهێنان و ماندووبوونێکی زۆر بە دەستی هێنابوو. بەڵام رزگارکردنی ژیانی ئەو منداڵەی بە ئەرکێکی نیشتمانی و مرۆڤایەتی و پیرۆز و بە گرنگتر لە میدالیاکەی دەزانی. کە بۆ ئەرکێکی مرۆڤایەتی دەیفرۆشێت.
خۆشبەختانە چەند سوپەر مارکێتێک بە ناوی کۆمپانیای (زابکا) وە، بە پارەیەکی زۆر باش، بە (١٢٥) هەزار دۆلار میدالیا زیوینەکەی ماریا ئەندرێتشیکی کڕی.
ماریا وتی:" ئەی زابکا مایەی شادییە ب□ م□ن، کە ئەم میدالییەتان دەدەمێ. کە بە لای منەوە هێمای خەبات باوەڕ و کۆششە بە دوای خەونەکانمدا سەرەڕای ئەوەی کە تەنگوچ□□م□یەکی زۆر رووبەڕووم بوونەوە.. هیوادارم بۆ ئێوەش ببێتە هێمایەک بۆ ژیان.. کە پێکەوە لە پێناویدا خەباتمان کرد"
قسەکەر بە ناوی کۆمپانیای زابکا ئەم هەڵوێست و بەخشینەی ماریای

بەرزنرخاند و وتی: " سوپاس و هەست و هەڵوێستە زۆر جوانەکەی یاریزانی ئۆڵۆمپیمان زۆر کاری تێکردین" وتیشی:" بەیارمان دا، کە میدالیا زیوینەکە کە لە تۆکیۆ وەریگرت. شایانی خاتوو ماریا خۆیەتی و هەر لای خۆی بێت" کۆمپانیای زابکا (١٢٥) هەزار دۆلارەکەیان دا بە خێزانەکەی ئەو منداڵە نەخۆشە بۆ ئەوەی گەشت بکەن بۆ ئەمریکا و نەشتەرگەریی دڵ بۆ منداڵەکەیان بکەن. میدالیا زیوینییەکەشیان پێشکەش بە ماریا ئەندرێتشیک کرد.

ماریا ئەندرێتشیک زۆر سوپاسی ئەم هەڵوێستەی کۆمپانیای زابکای کرد وتی:

"بۆ کۆمپانییەکەتان تا هەتایە دەبێتە مایەی سوپاس پێزانین و خۆشی. من هیچ وشەیەکی ئەوتۆ شکنابەم، تا گوزارشت لە زۆر شادی خۆم بکەم"

بە کورتی دەربارەی وەرزشوانی رمهاوێژ پۆڵەندی ماریا ئەندرێتشیک:

١ـ ماریا ئەندرێتیشک لە رۆژی (٩/ ئادار/١٩٩٦) لە (سواتکی)لە پۆڵەندە لەدایکبووە.

٢ـ لە منداڵییەوە حەزی لە وەرزشکردن بوو. بە تایبەتیش لە رم هاویشتن، خەونی بەوەوە دەبینی کە رۆژێک لە رۆژان ببێت بە پاڵەوانێکی رمهاوێژی پۆڵەندەی نیشتمانی و جیهانی و لە کێبەکێ و لە خولی ئۆڵۆمپییە جیهانییەکاندا بەشداربێت و میدالیایەک بباتەوە. ئەوەبوو لە ئۆڵۆمپی هاوینەی (٢٠٢٠) دا ئەم هیواداری و خەونەی هاتەدی. لە یاری رم هاویشتن بۆ ژنان، بە ماوەی (٦٧.٤٠) شەست و حەوت مەتر و چل سانتیمەتر رمەکەی هاویشت. میدالیای زیوینی بەدەستهێنا. کە ئەوە دووەمین بەشداریی بوو لە یارییە ئۆڵۆمپییەکان و یەکەم بردنەوە و یەکەم میدالیایە کە بەدەستی هێنا. بەمەش خەونی منداڵی هاتەدی و بوو بە یەکێک لە پاڵەوانەکانی جیهان لە رم هاویشتنی ژناندا. لەوانەشە کە لە ئۆڵۆمپیادی داهاتوودا میدالیای زێڕ بباتەوە. ئەم ژمارەیەش کە لە تۆکیۆ تۆماری کرد. ریکۆردێکی پاڵەوانییە لە پۆڵەندا و سێیەمین باشترین ئەنجامە لە مێژووی کێبەکێی رم هاوێشتن بۆ ژنان لە جیهاندا.

٣ـ لە پاڵەوانێتی جیهانی بۆ لاوان، کە لە ساڵی (٢٠١٣) دا لە (دونتسل) لە ئۆکرانیا بەڕێوەچوو. ماریا بەشداری کرد. بە ماوەی (١٤. ٤٠) مەتر رمەکەی هاویشت.

٤ـ لە ساڵی (٢٠١٤) لە پاڵەوانێتی جیهان بۆ پێگەیشتووان کە لە (یۆجین) لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا بەڕێوەچوو، ماریا

بەشداری کرد و (٥٣.٦٦) مەتر رمەکەی هاویشت.
٥- لە ساڵی (٢٠١٥) دا لە پاڵەوانێتی ئەسکیلیستونا کە بە پێگەیشتووان لە (سوید) دا بەڕێوەچوو، بەشداری کرد و لە تیر هاویشتن بە کچان، پلەی یەکەمی بەدەستهێنا. باشترین ریکۆردی کەسێتی تۆمارکرد، کە رمی بە ماوی (٧١.٤٠) مەتر هاویشت.
٦- لە پاڵەوانێتی جیهان کە لە (پەکین) لە چین بەڕێوەچوو. ماوەی (٥٦.٧٣) مەتری لە رم هاویشتندا تۆمارکرد.
٧- لە پاڵەوانێتی ئەوروپا کە لە (ئەمستردام) لە هۆڵەندا بەڕێوەچوو، ماریا بەشداری کرد و ژمارەی (٥٧.٩٣) مەتری لە رم هاویشتن تۆمار کرد.
٨- لە خولی (٣١)ی یارییە ئۆلۆمپییەکانی کە (٢٠١٦) لە (ریۆدیجانیرۆ) ی پایتەختی بەرازیل بەڕێوەچوو. ماریا بەشداری کرد. پلەی چوارەمی بەدەستهێنا (٦٧.١١) مەتر رمەکەی هاویشت، کە تەنیا (٢) سانتیمەتر لەگەڵ پلەی سێیەمدا جیاوازی هەبوو.
٩- ماریا تووشی شێرپەنجەی ئێسکەکانی و ئازاری شانی بوو، نەشتەرگەریی بۆ شانی کرد و ئازاری نەما. بە خۆڕاگرای و باوەڕ و چارەسەرکردن و گەشبینی و هیواداریش، شێرپەنجەی ئێسکەکانی تێپەڕاند و چاکبۆوە و دەستی بە راهێنانی رم هاویشتن کرد.
١٠- لە ساڵی (٢٠١٨) دا لە کێبڕکێی یارییەکانی ئەوروپا کە لە (بەرلین) لە ئەڵمانیادا بەڕێوەچوو. ماریا بەشداری کرد. بەڵام بە باشی خۆی بۆ ئەو کێبڕکێیە ئامادە نەکردبوو.
١١- لە ساڵی (٢٠١٨) دا ماریا و راهێنەرەکەی ئەوینداری یەکتری بوون.
١٢- لە پاڵەوانێتی (دەوحە) ی پایتەختی قەتەر، کە لە ساڵی (٢٠١٩) دا بەڕێوەچوو، ماریا بە یارییەکانی کۆتایی دەرنەچوو. بەڵام کۆڵی نەدا و بێ هیوا نەبوو. بە یارییە ئۆلۆمپییەکانی هاوینەی تۆکیۆ دەستی بەراهێنان کرد.
١٣- وەکو لە سەرەوە نووسیومانە، لە ئۆلۆمپیاتی (٢٠٢١) دا لە تۆکیۆ - ژاپۆن، ماریا ئەندرۆتشیک لە رم هاویشتنی ژناندا، پلەی دووەمی بەدەستهێنا و میدالیای زیوینی بردەوە.
(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.

بۆ سلێمانی.. سەلام عومەر

دەچمە سەر لوتکەی گۆیژەو
شاخی رەنگاورەنگی گۆیژە دەڵێمەوە،
لەلای سەرا....
سروودێك بۆ شێخ مەحمود،
لە سەربانی حەسیب ساڵح
خوایە وەتەن،
لەناو شەعب ئەحمەد شەماڵ
لە شەقامی سالمیش کەریم کابان،
لە توی مەلیك عوسمان عەلی و
لەناو تیپی پێشڕەویشدا
شانۆی چەخماخە ببینم.

حەزم لێیە......
لە لۆقنتەیەکی ئەم شارە
لەجیات شەکر
یەك دوو کفتەی سلێمانی بشکێنم
لەجیات سیاسەت
لەجیات نوقورچ لەیەك گرتن
ئاوی نۆکاوێکی پڕ ئێسك هەڵقوڕێنم.

زۆر حەزدەکەم بەجلی کوردی
بچمەوە وێ و
کەسێ بەمن نەڵێ گوندی
بەتوانج پ□مەنەڵێن خێڵەکی و
هەرگیز نابیتە ئەفەندی.

چیبکەم ئێجگار حەزم لێیە
بچمەوە شاری سلێمانی
شاری بێکەس و گۆران
ئی قانع و بێسارانی.

حەزم لێیە بچمەوە وێ…..
بۆ هەمیشە
قڵیشانەوەی بازاڕ و
مانگرتن و
مرۆڤی پڕچەك نەبینم
بچمەوە وێ…..
هەر لە شەقامی ئۆرزی
یەك دوو خاتوونی ناسكۆڵەو
جوان ببینم.